

JONAS NOREIKA

BRYDĖ
RYTO
ŠERKŠNE



JONAS NOREIKA

BRYDĚ
RYTO
ŠERKŠNE

JONAS NOREIKA

BRYDĖ
RYTO
ŠERKŠNE

RAŠINIAI, IŠSPAUDINTI ŽURNALUOSE
KARYS
KARDAS
KARIŪNAS



GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Versmė

VILNIUS | 2016

UDK 355(474.5)

No-65

ISBN 978-609-8074-57-4

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016

© „Versmės“ leidykla, 2016

© Dizainas Ona Liugailienė, 2016

Tarpukario Lietuvos karo mokyklos karininko, žurnalo „Kariūnas“ redaktoriaus, prozininko, novelisto ir publicisto, žymaus Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizatoriaus ir vado kpt. Jono Noreikos-Generolo Vėtros (1910–1947) publikuojami knygoje rašiniai pirmiausia skirti Lietuvos karo akademijos kariūnams, Lietuvos kariuomenės šauktiniams kariams, šalies bendrojo lavinimo mokyklų, gimnazijų, licėjų vyresniųjų klasių mokiniams ir kadetams, jauniems šauliams, visiems tiems, kurie svajoja rinktis Lietuvos karininko kelią, domisi Lietuvos kariuomenės istorija, kario tarnyba ir kasdieniu jo gyvenimu.

TURINYS

- 1932 TĖVAS MIRĖ 9
- 1933 PAKELK GALVĄ, LIETUVI!!! | 15
VYRAS ŠAUDĖS Į DIEVO LANGĄ | 24
JAUNO KAREIVIO DIENOS | 28
- 1934 KAREIVIŲ AUKLĖJIMAS IR KARININKAS | 49
DĖL UŽSIENIŲ KARIŠKOS SPAUDOS
SEKIMO IR REFERAVIMO | 52
VIENIŠAS KAPITONAS | 54
- 1935 NEBETOLERUOTINA | 59
- 1936 MŪSŲ GYVENIMAS | 63
KALBOS KRAITELĖ | 64
- 1937 KAIP GYVENA BŪSIMIEJI VADAI | 67
KARIŪNAS | 70
TU PATS SAVE SUKAUSTEI | 71
TU ATEISI PAS MANE | 76
BERTAS GRŪDAS ATNEŠĖ DERLIŲ | 80
SLAPUKAI | 82
KELIAS Į PASISEKIMĄ | 88
JAM NEREIKIA GRAŽIŲ ŽODŽIŲ | 91
- 1938 NETIKĖTA DRAUGYSTĖ | 95
TAS LAISVĖS NEVERTAS,
KAS NEGINA JOS | 100
ŠNIPĖS TINKLE | 111
VIENĄ SEKMADIENĮ | 131
O TREČIAS SŪNUS KLAIPĖDĄ VADAVO | 138
KARININKO VAIDMENS KITIMO LINKMĖ
VALSTYBĖS GYVENIME | 143
TU ESI BRANGUS IR REIKALINGAS | 147

- 1939 IŠPIRKTA KALTĖ | 151
KARIUOMENĖS TEISMUI 20 METŲ | 189
LAIMĖ | 197
RYŠININKAS BĖGA | 211
TRYŠ VELNIAI | 216
ANT NERIES KRANTO | 264
KAPITONAS RYMANTAS IR ŽIVILĖ | 276
GRYNINKIME SAVO KALBĄ | 301
AUTORITARINĖS POLITIKOS
VAISINGUMAS | 303
KARININKAI IR VIEŠOJI NUOMONĖ | 307
PATRULIUOJANT | 312
PIRMIEJI ĮSPŪDŽIAI | 314
- 1940 KARIŪNAI IR ASPIRANTAI KARIŲ
LITERATŪROS IR DAINOS VAKARĖ | 323
P. L. P. KARO MOKYKLA | 324
SPORTAS | 325
EILINIS KRIAUCIŪNAS | 327
- 1942 NŪDIENĖ VOKIETIJA | 351
- 1943 MIELAS VAIKE | 373
BALANDIS IR PLĖVINĖ VĖJŲ RAGANA | 374
- 1944 TAVO VARDO ŠAUKIUOS | 389
P. S. | 390
ŽEMYNA ŠAUKIA | 393
BALADĖ APIE KPT. JONĄ NOREIKĄ | 394
KELI LIETUVOS KARININKO
TIPO BRUOŽAI | 397
- JONAS NOREIKA | 411

TĖVAS MIRĖ

(„Karys“, 1932 m. liepos 1 d., nr. 29, p. 574, 575)

Eilinis Piktūžis, saulei tik užtekėjus, išėjo drauge su broliu Jonu pjaut pievos.

– Geros bus tau atostogos, Petrai...

– Geros!.. – dusliai iškrito iš kareivio lūpų žodis.

Palaukėj suskambėjo pustomi dalgiai.

– Laikykis!

– Na, pamėgink – pavyk!..

Sušvytravo plienas. Dideliais tarpais virsta žolė į dvi plačias pradalges.

Eilinis eina pirmuoju. Jonas pradeda siaurint pradalgę, bet neatsilieka.

Piktūžis atvyko iš Klaipėdos palaidot tėvo. Tik trim dienom atostogų. Atvažiavo trečiadieny 12 valandą. Už keturių valandų jau lydėjo tėvą į kapines. Viskas dedasi taip greit, taip netikėtai. Piktūžienė vos neišėjo iš proto. Akys užtinę, balsas užkimęs. Pamačiusi parvažiavusį Petrą, dar labiau pravirko.

– Sūneli mano, sūneli, ką mes dabar darysim!..

– Neverk, mama. Neverk... – stenėjo Petras, nors ir jo akys užtemo nuo ašarų.

Jaunutė, 15 metų sesuo Julė ir 18 metų Jonas buvo reikalingi paramos. Jie laukė iš Petro kažin kokio stebuklo. Kad užmirštų skausmą, per naktį, beveik nemiegojęs, Petras dar prieš saulės tekėjimą atsikėlė, pažadino brolių ir išėjo pjaut pievų. Tik gaila, kad žmogus gailėsį jaučia ne rankom ir ne kojom, o širdimi. Petras, kad ir už penkis dirbdamas, jaučia, kaip mirusio tėvo kaulėta ranka spaudžia jo širdį. Ir ritasi su prakaito lašais žvilgančios ašaros. Įnirtimas pagauna vyrą.

– Pasiutimas! Neverkt!

Sutratėjo dantys nuo negirdėto sukandimo. Didelės raudonos rankos spaudžia dalgiakočio rankenas, lyg norėdamos iš sauso medžio ištrėkšt skystimą.

Jonas pradeda atsiliikt.

Saulė įkopia į medžių viršūnes.

Gražu žiūrėti į krintančią nuo žolės rasą, į krintančias žoles po dalgio ašmenimis. Smagu klausyt savo dalgio šnarėjimo: čach... čach...

– Jonai!

– Na?..

– Ar tu girdėjai ką nors apie Petraičių Stasę?

Jonas nuleido pustytuvą, pažiūrėjo į brolių užuojautos pilnom akim. Vietoj atsakymo truktelėjo pečiais.

– Ko tyli?

– Kam klausai – pats žinai.

– Aš nieko nežinau.

– Tėtušis mirė, argi dar negana?

– Jei mirė, tai nebepriksi. Juk verkti visą amžių ašarų neužteks. Geriau sukąst dantis ir juoktis. O ką čia bendro turi tėvo mirtis su Stase?

– Tu sakei prieš kariuomenę, kad ji yra tau gražiausia, tu ją mylėj, net žadėjai vest, kai ateis laikas.

– O kas man neleis?! Ko tu čia dabar klajoji?!

– Aš visiškai neklajoju.

– Tai sakyk greičiau, kas man neleis Stasės vest? – jis tyčiojosi plačiom lūpom.

Jonas panarino galvą, dėbtelėjo į brolių, taip ilgai neužmiršusį savo meilės tai lengvabūdei. Bet nieko neatsakė, lyg laukdamas, kad pritivinktų pilna tulžis karčios pagiežos.

– Kalbėk gi pagaliau! Rodos, nebe vaikas. Nėra ko čia mane gąsdinti! Nebijok – neišsigąsiu!

Jono akys paraudonavo ir prisimerkė.

– Nėra ko slėpt. Ir be reikalo tu nežinai to, ką visas valsčius žino.

Petras atsirėmė savo raumeningom rankom į dalgikotį ir prilaikydamas alsavimą pasinėrė akimis į brolio veidą – į lūpas, metančias aštirus žodžius, į primerktas akis, iš kurių trykšta neapykanta ir skausmas.

– Kai pernai rudenį tu išvažiavai į kariuomenę – iki Kalėdų ji niekur neidavo. Pats žinai, kad parvažiavęs atostogų Naujiems metams radai ją namuose. Vis tavęs laukė. Atsimeni, kaip džiaugais išvažiuodamas: „Laimė, tikra laimė laukia manęs už metų...

Kai tik grįšiu – pakelsiu tokias vestuves, kad velniai juoksis, o angelai pasigėrę šoks fokstrotą...“ Ne tu vienas – visi namiškiai džiauğės. Ir tėvas, amžinatels, gyrė Petraičius. Cha, cha, cha... O dabar į tėvo laidotuves nė vienas neatėjo. Ar tau dar neaišku, kodėl Stasė į tavo tėvo laidotuves neatėjo?!

Ašaros sužvilgo slysdamos prakaituotu veidu.

Petras užmiršo save. Jo širdin sužiuro visas pasaulis: pradėdant medžių lapais ir baigiant saule.

Kai Jono balsas užkimo, nutilo paukščiai, sužiuro medžiai.

Tylu.

– O dabar tavo Stasė nešioja savy kažin kokį miesčioniuką. Cha, cha, cha! Taip, taip! Samdytam bernui iš miesto ji atsidavė siela ir kūnu!

Daugiau Petras negirdėjo.

Nusijuokė visai ne savo balsu ir trenkęs dalgį žemėn išsitiesė kniūbsčias ant sumestos pradalgės.

Jonas nubraukė baltų drobinių marškinių rankove nuo kaktos prakaitą, papustė dalgį ir, metęs į brolių užuojautos žvilgsnį, išsitiesė dirbti.

Medžių šakos palinko klausytis nelaimingo žmogaus širdies plakimo. Tik saulė juokės, tartum matytų musę nutrauktu sparnu. Ir žolė, ant kurios kniūbsčias išsitiesė Petras, juokėsi pasityčiodama: štai tau už mūsų mirtį...

„O dabar tavo Stasė nešioja savo... Samdytam bernui iš miesto atsidavė siela ir kūnu!“

Tie žodžiai apglušino Piktuzį.

Iš karto jis pajuto tokį skausmą, lyg ant širdies būtų kažin kas užliejęs verdančio vandens kibirą. Paskui kilo pasibjaurėjimas ir gailės. Iš pačių sielos gelmių pakilo keršto troškulys.

– Paimt tą miesčionpalaikį ir pakart! Užmušt! Paimt už sprando, įkišt galvą į kūdrą – tegu paburbuliuoja! Sutraiškyt!...

Širdis dunda.

Taip. Tėvas užkastas. Ko rūpintis tąja, kuri kūnu ir siela atsidavė kitam.

– Cha, cha, cha, cha!

Piktuzis užmiršo laiką ir vietą. Visas jo kūnas tartum pavirto į didelę dirgsnių masę, kuri dreba nuo mažiausio vėjo pūstelėjimo.

Jonas baigė varyt dešimtą pradalgę. Grįždamas jis pažiūrėjo į gulintį brolių. Nė karto nematė jo pajudant.

Saulė rodė devynias.

– Petrai!.. Klausyk – gal eisim pusryčių?

Jis guli kaip pakirstas medis.

Jonas užčiaupė savo burną. Dar vieną pradalgę iškirto.

– Petrai!..

– Eik!!!

Jonas staiga atsitraukė. Kaip ranką nudegęs. Brolio balsas pralindo kaip geležinis virbalas nuo viršugalvio, per širdį – iki kojų apačios. Nežinodamas, ką veikti, jis žiūri žemėn. Sustingo akys, įaugo į pievą kojos. Taip kenčia abu broliai.

Parugėj pasirodė, pusryčius broliams nešina, ilgakasė Aldona. Jonas jos nepastebėjo.

– Padėk, Dieve!..

Abu broliai krūptelėjo.

– Dėkui, – išlemeno Jonas.

Petras pasivertė ant dešinio šono. Parėmęs ranka galvą sukando dantis ir išsišiepė. Jo sieloj suaidėjo tikrai mylimo būrio vado žodžiai, pasakyti prieš atostogas:

– Laikykis kaip narsiam kareiviui pridera! Tėvo mirtis – skaudus dalykas. Bet tu turi nenustot lygsvaros! Sukąsk dantis ir perkentėk! Tikiuos, kad grįžęs vėl būsi pirmuoju kareiviu mano būry. Sudie.

Piktužis pajuto, kad turi dar vieną tėvą. Didelis atsidavimas ir pasitikėjimas savo būrio vadu privertė jį sukąsti dantis ir išsišiepti. Staiga jis panoro plačiai nusikvatot.

Praslinko penki mėnesiai.

Šios dienos pulko įsakymu grandinis Piktužis pakeliamas į jaunesniojo puskarininkio laipsnį „už gerą pareigų žinojimą ir sąžiningą jų ėjimą“.

Tiesus, dantis sukandęs stovi rikiuotėj mokomos kuopos I būrio I skyriaus skyrininkas. Drausmingas kaip ugnis, mylimas kaip šiluma žiemos šalty.

Grįžęs iš atostogų į mokomą kuopą tada dar eilinis Piktužis „peržegnojo“ visus atsiminimus ir taip atsidavė karo tarnybai, kad visi stebėdavosi, kaip jis išlaiko. Ne tik rikiuotėj, gimnastikoj ir pamokose

pralenkė visą kuopą, bet ir apsiskaitymu prašoko daugumą lankusių gimnazijas. Šiandien šalia jo stovi skyrius, panašus į patį skyrininką. Tiesūs, rimti, pasiryžę viską nugalėt!

PAKELK GALVĄ, LIETUVI!!!

Žemaičiai, Aukštaičiai, Dzūkai ir Klaipėdiečiai!

Gerove ir turtais pilna Jūsų ateitis! Mes turime tą gerai žinot! Nes nuo mūsų pačių priklausys, ar mes patys naudosisime tą gerove, ar atiduosime ją žydams, vokiečiams ir kitokiems svetimtaučiams, kurie veržiasi į Lietuvą! Jie mato, kad čia kvepia geriausias pragyvenimas visame pasaulyje! Taip! Ne mes kitur, bet kiti pas mus važiuos užsidirbti krūvas pinigų!

Ne iš dangaus atlékė toji žinia! Oi ne! **Visi galite įsitikinti, kad tai teisybė!**

Esame trijų milijonų tauta. Daug mūsų tautiečių gyvena svetimuo-
se kraštuose. Lietuvoje gyvenantieji yra apsupti didelių valstybių. Čia ir yra paslaptis mūsų ateities gražumo, jei mes visi dirbsim viena kryptimi.

Jau sakiau, kad visas pasaulis trokšta vienybės ir taikos. Jei Vokietija pamėgins pult kaimynus – ją ištiks didelė nelaimė! Viso pasaulio galiūnai sutryps ją, kad kuo greičiau nurimtų įsiutę bangos. Žinoma, mes turime labai atidžiai budėti, kad galėtume išlaikyti galimą puolimą iš Prūsų pusės į Klaipėdos kraštą! Atsiminkime cheminių dujų pavojų!

Tačiau!

Vėliau ar anksčiau, bet ateis tautų susitaikymo šventė! Milijardai žmonių trokšta taikos, nes tie, kurie miršta iš bado, žino, kad yra valstybių, kurios neturi kur dėti maisto produktų pertekliaus! Čia maistas deginamas arba skandinamas į jūrą, o ten žmonės miršta iš bado!

Tą pasiutusią velniavą mato žmonija ir ji trokšta taikos! Ji trokšta, kad būtų sudarytos kuo geriausios sąlygos išmainyti savo prekes. O tos sąlygos gali tik tada susidaryti, kai visos tautos žinos, kad niekas nenori jų užpulti ir apiplėšti. Juo toliau, juo labiau auga tasai taikos troškimas, nes didėja susipratusių žmonių milijonai!

Ir jau nebe toli ta valanda, kada pradės nurimt įsiutusi audra!

Toji valanda lietuvių tautai yra išganymas!

Tai yra paskelbimas turtais gausios gadynės!

Kodėl?

Todėl, kad tada prasidės nepaprastai gyva prekyba! Valstybės sudarys didžiausio palankumo prekybos sutartis. Ne tik su kaimynais, bet ir su tolimesniais. Prisiminkime dabar, kad mūsų žemė guli tarp Vokietijos ir Rusijos, Lenkijos, Latvijos! Tarp tų valstybių prekyba bus varoma per mūsų žemę! Žinoma, jei mes visą laiką tupėsime vienoje vietoje, nepratiesime iš anksto geležinkelių, dargi kvailai pešimės dėl pirmenybės valdžioje – galėsime būti žiopsotojais, kaip mūsų kaimynai prekiauja aplinkiniais keliais? Ne! Mes turime pasiruošti! Jei mes patys nesusiprasime, tai svetimieji tą padarys! Ir jau daro!

Daugelį iš varžytynių parduodamų ūkių superka žydai! Jie jaučia, gal ir žino, kad po trejų metų arba daug greičiau toji žemė pabrangs dešimteriopai! Taip!

Ūkininke! Brangink savo žemę! Neduokis lengvai sugundomas parduot jos! Nei vieno hektaro svetimtaučiams! Už jokių pinigų! Tu gal ir negali suprast, kad toji žemė kainuos dešimt kartų brangiau! Bet rytoj Tu suprasi, nes per Tavo žemę bus tiesiami plentai ir gelžkeliai! Valdžia pirsks ir mokės aukštas kainas! O gal kaip tik toje vietoje bus kelių gelžkelių susikirtimas. **Tavo žemėje pradės kurtis miestas! Tu galėsi tūkstančius imt už mažą sklypelį!**

Nei vienos pėdos svetimšaliams! Žydas siūlys „gerą kainą“, bet, žmogau, tu būtumei išdavikas, jei jam parduotum brangiausią turtą!

Padėkime tiems, kuriuos spaudžia skolos! Prašykime bankų, vyriausybės, kad prailgintų skolos mokėjimą!

Nepaleisk savo žemės! Mylėk ją ir džiaukis! Atsimink gerai, kad pasaulyje viskas keičiasi, daugėja, bet žemės plotas visada lieka toks pat. Jo nieks negali nei sumažinti, nei padidinti. Tik ūkininko gudrumas gali iš to paties sklypo išspausti keturgubą derlių!

Ne mažiau pražūtingas Lietuvos gerovei už savo žemės pardavinėjimą svetimtaučiams yra tas, kad prekyba yra ne lietuvių rankose!

Pakelk galvą, lietuvi!!!

Lietuvoje lietuviui turi priklausyti pelningiausias amatas! Petys į petį mokytas su nemokytu, ūkininkas su darbininku – sukurkime lietuvišką pirklių armiją! Juk mūsų ateitis – prekyba! Tad visi, kurie

tik atlieka nuo ūkių, turi pradėt verstis prekyba! Ir mokytas, ir nemokytas! Čia nieks nereikalauja atestatų! Kiekvienas gaus užmokestį pagal savo gabumą! Nesidrovėkime pradėt su dviem trim šimtais litų kišenėje!

Mes turime padaryt šventą priesaiką savo širdyse: nepirkėt pas ne lietuvį!

Po kaimus važinėja žydai ir supirkinėja jaučius, linus, javus! Pri-siekime šventai: neparduot jiems! Argi vis būsime lengvabūdžiai ir parsiduosime už keletą litų?! Juk vis tiek daugiau pralaimėsi! Žydas duos tau uždirbt, bet jis ras progos iš tavęs trigubai atsiimt! Viena kartą ant visados: nepirksime iš žydų! Parduot jiems galime sviestą, kiaušinius, sūrius. Ir tai tik tada, kai jie nedaro iš to biznio. Kada perkasi maistui.

Įsidėkime giliai į širdis, kad pirkdami pas savo žmones – lietuvius duodame patys sau uždirbt. Lietuvis nenorės savo turto išvežt į kitą valstybę, o žydas – šiandien čia, rytoj jau Dievas žino kur!

Atsimink, kad parduodamas žydui stambų daiktą tu darai skriaudą! Tu skriaudi savo brolių – lietuvių, nes žydui, o ne jam atiduodi uždarbį!

Parduodamas žydui ar pirkdamas iš jo tu padidini žydų giminę! Tu darai didelę skriaudą visai tautai!

Daug kartų girdime šnekančius ūkininkus:

– Kad būtų visų lietuvių sutarimas ir nei vienas kojos nebekeltų pas žydą, būtų daug geresnis gyvenimas!

Taip! Tikrai taip!!!

Ir štai jau atėjo valanda, kada lietuviai turi parodyt visuotiną sutarimą! Kaip kiekvienam lietuviui brangus Vilnius, taip lygiai brangus turi pasidaryt tikėjimas, kad prekyboje mūsų ateitis!

Plėskime lietuvišką prekybą! Išugdykime ją! Skubėkime, nes greit mūsų jaunieji pirkliai turės susidurt su didžiųjų valstybių pirkliais! Jie turi išmukt savo amato!

Jaunuoli! Jei tu turi bent vieną šimtą litų arba gali jį pasiskolint – mėgink savo laimę!

Už tavo nugaros stovi visa tauta, kuri kasdien daugiau ir daugiau pradeda suprast tavo drąsumą! Ji rems tave! Ir tu būsi visos tautos didvyris, jei laimėsi! Nebūk bailys! Jei vieną kartą nepasisėks – pradėk

iš naujo! Sukąšk dantis ir dirbk! Galvok! Mokykis apsukrumo, nes Jis padės tau!

Ūkininke!

Surask savo giminių arba kaimynų tarpe tikrai patikimą žmogų ir atidarykite mėsos krautuvėlę mieste! Pamėgink! Turi sūnų pramokyta – statyk pardavėju! Nesibijok! Šalia mėsos krautuvės tuojau galėsi atidaryt kepyklą ir arbatinę! Didelėm raidėm užrašyk ant iškabos „**Remk naują lietuvių prekybą!**“ Tik pagalvok, koks gražus uždarbis ir koks kilnus darbas! Bet žinok, kad turi būt sąžiningas ir atviras! Tikras lietuviškas pirklys!

Moksleivi!

Mesk sukęs galvą koku nors būdu įlįst į valdišką vietą! Nedidink skaičiaus tų, kurie nedrįsta pasitikėt savo jėgomis!

Argi iš tikrųjų Tu tiki, kad valdininko gyvenimas yra visų geriausias?! Ne! Ne tik kad ne geriausias, o dargi blogiausias! Valdininkas yra tarnas! Jis yra suvaržytas ir vieta, ir laiku, ir pinigais. Galų gale koks nors nesusipratimas ir – „baigta karjera“! Arba štai valdininkas išeina į pensiją. Ką jis užsidirbo? Ubagišką pragyvenimą! Ir jis jaučia, kad yra visiškai nereikalingas! Net našta valstybės išdui!

Įsikalk sau į galvą: „Laisvų vietų nėra!“ Tuo tarpu visos tautos gerovė reikalauja, kad Tu atiduotum savo energiją naujoje kūryboje – lietuvių prekybos kūryboje! Čia tavo laimė! Laisvoje konkurencijoje su žydais Tu užgrūdinsi save ir pasipuoši **realiais laurų vainikais!**

Į prekybą turi būt skiriamos geriausios jėgos! Štai Tau, drašuoli, lenktynių laukas! Kiekvienas tavo žingsnis bus atlygintas! Juo sparčiau žengsi, juo daugiau laimėsi!

Pirklys neturi laiko smulkiai politikai. Tuo tarpu visų rūšių politikai privalo skaitytis su pirklių kapitalais.

Kas remia lietuvišką prekybą, tas dalyvauja kovoje už visos tautos gerovę, už Jos Sostinę!

Paskelbkime didelę ir visiškai atvirą kovą svetimtaučiams prekyboje savo krašte!

Mums turi būt gėda prieš visą pasaulį, kad savo žemėje leidome įsigalėt svetimtaučiams! Ir tai įvyko todėl, kad mokytieji lietuviai visą laiką akklai veržėsi į valdininkų vietas! Pešėsi tarp savęs ir kitus siundė. Tuo tarpu žydai šeimininkavo prekyboje!

Gana! Nuplaukime tą gėdą savo darbu! Jau priėjom „liepto galą“ – „laisvų vietų nėra“! Ir gerai, kad jų nėra!

Varykime plačiausią propagandą už lietuvišką prekybą! Neturi likt nei vieno senio, nei vaiko, kurs nežinotų, ką reiškia eit į svetimtaučio krautuvę!

Visa tauta turi suprast, kad mes savo tėvynėj trokštame lietuvių gerovės, o ne žydų!

Anksčiau ar vėliau – mes laimėsime! Mokėjome krauju išpirkt savo kraštą, mokėsime ir išnaudot jo laisvę!

Ir kada nurims didžioji pasaulio velniava, mes jau turėsime savo pirklių. Jų pėdomis paseks šimtai naujų. Mūsų kraštas pavirs didele rinka, kurioje vaikščios įvairiausių tautų svečiai. Jie šnekėsis tarp savęs ir su mūsų pirkliais nelietuviškai. Ir kiekvienam lietuviui teks turėt reikalų su tais svečiais. Užtat turime visi susirūpinti šiandien, kad mes niekada neišvirstume į svetimtaučius, kad neužmirštume savo kalbos, tikybos, dainų, pasakų ir papročių! Kad nenuskėstume turto pamėgime! Kad už pinigus neparduotume lietuvių širdies!

Kary! Žurnaliste! Rašytojau! Valdininke!

Savo širdyse visi mes trokštame, kad Lietuva iškiltų ir pralenktų kitas tautas savo gerove! Čia nėra ir negali būt dviejų nuomonių! Ir mes turime įrodyt, kad savo darbais remiame savo žodžius! Užmirškime smulkiuosius nesusipratimus! Nemaišykime asmeniškumo su tautos reikalais! Nenuodykime jaunų vilčių ir užsidegimo! Nežudykime patys savęs!

Kary!

Tavo šventa pareiga ne tik išmukt ginklą vartot kautynėse, bet taip pat išmukt gint savo tėvynės garbę – lietuvių garbę taikos metu.

Šiuo laiku kariuomenė yra didžiausia tautos mokykla! Toje mokykloje karininkas yra vienintelis vadovas! Galime didžiuliotis savo armija, nes joje viešpatauja tikras ir tvirtas lietuviškumas! Visi jaunieji karininkai yra išimtinai mūsų ūkininkų vaikai! Jie jaučia kaimo apsnūdimą ir skurdą. Jie vaikščioja dantis sukandę ir pikti, kad svetimtaučiai šeimininkauja prekyboje ir visokiais būdais skriaudžia brolius ir seseris!

Jaunieji karininkai!

Panaudokite visas švietimo pamokas, kad jūsų gėlą suprastų visas būrys, kuopa! Uždekitė sveikiausių kaimo ir miesto vyrų krūtinės kūrybiniu darbu! Parodykite jiems mūsų tėvynės ateitį ir dabartį, įžiebkite norą, nepranykstantį troškimą ir pareigą remt lietuvišką prekybą! Patiems išėjus iš kariuomenės griebtis prekybos! Juk čia slepiasi toji gerovė, kurios mes trokštame! Tik ekonominiai būdami stiprūs galėsime nesiskųst jokių ginklų stoka! Pati savaime išaugs spauda! Lygiagrečiai augs tautos apsišvietimas ir pranyks miglotomis akimis naujokai – „zuikiai“!

Žurnaliste!

Tu esi tas, kurs gali išmokyti visą tautą melstis: „Atmink pavergtą lietuvių prekybą!“ Tu turi įrodyti ir įtikinti, kad mūsų gyvybei lygiai mirtingas pavergto Vilniaus ir pavergtos prekybos klausimas! Atvaduot Vilnių ir numest žydu tarpininkavimą – Tavo kasdieninė tema!

Jūs turite knistis į ekonominio gyvenimo pamatus, ištraukt ir visiškai aiškiai parodyti silpnąsias ir stipriąsias priešo pozicijas! Jūs turite būt žinovais, o ne tuščiais bosais, kurie gražiai skamba ir vilioja, bet pasirodo visiškai tušti!

Netark nei vieno žodžio, kol nesi įsitikinęs, kad tasai žodis tikrai padės šimtams brolių, dieną ir naktį kovojančių už viso krašto ekonominę laisvę! Taip! Tu, tu turi jiems padėt! Tu turi juos ir pagimdyt!

Tebūna pasmerktas kiekvienas, kurs drįstų ardyt tautos vienybę! Kurs dabar drįstų šaukt į partinį susismulkinimą! Tebūna apšauktas parsidavėliu žydams tas, kurs rankas sudėjęs žiūrėtų į naują, vieningą lietuvių tautos misiją!

Korespondente!

Žiūrėk ir skatink savo apylinkės gyventojus į išganingą kovą! Tegul mirga visi dienraščiai ir savaitraščiai pranešimais iš visų Lietuvos užkampių, kad žmonės „kelia galvas“!

Visi lietuviški laikraščiai turėtų atsisakyti dėt nelietuviškų firmų skelbimus! Vietoj jų tegul būna dedami pradedančiųjų prekyaut lietuvių sąrašai didelėmis raidėmis! Juos turi remt spauda!

Visi turi įsisąmonint, kad tiktai ekonominiai būdami pakankamai stiprūs pateisinsime savo egzistenciją! Jei patys nemokėsime paimt

ir valdyt sau priklausantį turtą, tai žinokime, kad svetimieji išvadins mus „liurbiais“ ir patys pasiims mūsų dalį! Savo neapsukrumu mes keliamo kitų gobšumą! Nuo pat pasaulio pradžios viešpatauja įstatymas: **stipresnis užmuša silpnesnį.**

Stiprėkime ir stiprinkim!

Rašytojau!

Gana migdyt skaitytojus! Paleiskim vėjais aprašymą tokio gyvenimo, kuriame nėra gyvybės kibirkščių! Lavonu dvokia daugelio laikraščių atkarpos ir atskirai išleistos apysakos!

Sukurkite kovos pilną gyvenimą! Parodykit, kad Jūs mokate iš tikrųjų suprast Lietuvos reikalus.

Nėra ko skųstis, kad nėra kas skaito!

Mokėkite pasidaryt būtinai skaitytiniais!

Rašytojas turi būt kūrėjas, o ne paprastas pasakotojas! Jis turi iki smulkmenų pažint žmones, jų santykius ir aplinkybes! Jis turi suprantamai, įtikinančiai parodyt, kas yra bloga, kas gera ir kas darytina!

Šiandien labai daug ginčijamasi apie tautinės ir laisvos kūrybos pirmenybę.

Be reikalo!

Kiekvienas, kurs supranta tautos reikalus ir drauge pergyvena jos skausmus, savaimė negali išsijungt iš to gyvenimo ir rašyt ką nors niekam nesuprantamo!

Mūsų rašytojai labai ir labai mažai tepažįsta gyvenamąjį momentą! Jie eina visiškai pripuolamais šunkeliais ir žaidžia pageltusiais medžių lapais! Mažytė intriga ir krūvos žodžių!.. Nenuostabu, nes dauguma yra nusivylusių pačiu gyvenimu...

Gaila!

Tačiau! Gyvenimas veržiasi! Ir tikėtai tie bus brangūs tautai, kurie savo dvasios akimis praregės ir ryškiai rodys, kokiais kalnais ir slėniais vingiuoja takas į didį kovos lauką!

Rašytojau!

Tu turi būt tasai didysis Žynys, kurs moka užburt! Užburk tą drąsų jaunuolį, kurs veržiasi į kovą! Parodyk kelią jam! Palaimink jį! Įtikink jį, kad jo laukia pergalė! Turtai, džiaugsmas ir garbė!

Tu turi pasidaryt gyvenimo varikliu!

Valdininke!

Tu esi didžiausias piniginis ramstis toje kovoje! Tad nei vieno cento svetimtaučiams! Pirkdamas tik lietuviškose krautuvėse ir knygynuose tu būsi pavyzdžiu mūsų kaimui!

Taupyk! Nepasigailėk didžiausią dalį savo atliekamų pinigų paskirti spaudai! Atmink, kad tai yra švenčiausia pareiga!

Vynas, moterys, kortos ir kinas – šlamštas! Tu trumpini savo amžių, silpnini būsimąją kartą ir darai nepataisomą skriaudą visam kraštui!

Mokėkime džiaugtis tuo, kas žmogų dvasioje džiugina!

Yra dar tokių valdininkų, kurie drįsta su tam tikru išdidumu žiūrėti į kaimo žmogų! Vargšai! Tiesą pasakius: tokiems visiškai ne vieta sėdėti įstaigoje!

Ūkininkas turi teisę reikalaut, kad su juo būtų elgiamasi kaip su sau lygiu, nes valdininkas gauna algą už atlikimą jo reikalų! Tam tikra prasme valdininkas yra visų piliečių tarnas! Jis turi būti mandagus ir sąžiningas! Su dideliu pasitenkinimu išeina iš įstaigos plikagalvis tėtutis, jei jis buvo nuoširdžiai sutiktas, paguostas. Lietuvis turi nepaprastai jautrią širdį!

Užsakykime savo pažįstamiems laikraščius! Nupirkime tinkamų knygų! Pagaliau netingėkime dažniau parašyti laiškus!

Iš tikrųjų mes esame savo dvasioje vieninga tauta!

Atėjo valanda, kurioje turime parodyti savo šventąją tikėjimą į Šviesią ateitį!

Pakelk galvą, lietuvi! Aukštai pakelk, nes jau už durų beldžiasi rytojūs, kurs neša turtus ir laimę! Tu turi atidaryti tas duris!

Atidaryk!

Tau teisėtai priklauso tasai turtas!

Bet nebūk per daug gobšus, kad neužmirštumei esąs lietuvis!

Aš drįstu manyti, kad mano žodžiai ras vietos visose Lietuvos gryčiose, grytelėse ir ištainginguose lietuvių salionuose! Todėl, kad tais žodžiais jau nuo seno perpildytos susipratusių lietuvių širdys!

Skaičiumi parodykim savitarpio sutarimą!

Skaityk ir skatink kitą skaityt!

Nepalikime nei vieno, kurs nematytų ateinančios gadynės!

Įtikinkim ir atkaklųjį Mažosios Lietuvos ūkininką, kad mūsų ateitis daug šviesesnė už kruviną Vokietijos gyvenimą!

Į kaimus ir miestelius, inteligentai! Gana sėdėt purvinuose
didmiesčių palėpiuose!

Mūsų laukia smagi, daug žadanti kova!

Pakelkim galvas, nes laimėjimas mums užtikrintas!

Pakvieskime užjūrių brolius į gausiąją pjūtį!



(„Karys“, 1933 m., nr. 17, p. 340, 341)

– Kiek tu pataikei? – klausia eilinis Dilba, vienas geriausių kuopos šaulių.

– Apie ką klausi? – lyg nesuprasdamas atsiliepė eilinis Nainys.

– Klausiu, kiek akių išmušei?

– Ach, kiek akių – aš nelabai gerai išgirdau.

– Sąlygas turbūt įvykdei?

– Galbūt ir taip! – gudraudamas atsako Nainys.

– Nesuprantu, kaip galima taip greit užmiršti?

– Nieko, nieko – kada nors užmirši ir tu, kai pataikysi į „Dievo langą“. Ir norėdamas nesuskaitysi taškų!

– Cha cha cha cha, – pradėjo kvatot visi aplink buvusieji.

– Bet kaip tu į „Dievo langus“ pradėjai taikyt? Rodos, iki šiol neblogai šaudydavai.

– Et!.. – nenorėdamas daugiau aiškintis išstėnėjo Nainys ir nu-tilo.

– Devintoji pamaina. Į ugnies liniją žengte marš! – komanduoja skyrininkas.

– Trys pėstininkai užlipa ant pylimo.

– Pristatyt koją.

Jie atsistoja savo ūgio atstumu nuo velėninių atramų. Trys eiliniai: Dilba, Pūkys ir Gailius.

Kuopos vadas įsakė pradėt.

– Į savo taikinius gulom šaudymas – eilė!..

Trys vyrai staiga, tartum patraukti už nosies, atsigulė ir užtaisė šautuvus.

– Nuolatinis! Ugnis!

Atėjo pats svarbiausias momentas.

Nainys, stovėdamas prie medžio, jaučia pašėlusį norą šiuo momentu gulėt Dilbos vietoj. Dabar jis tikrai pataikytų! Jį pagauna pavydas ir piktumas.

– Žinoma, jis geriau už mane pataikys!

Trinktelėjo Gailiaus šūvis. Antras iššauna Pūkys. Dilba, lyg žinodamas, kad jo šaltumas labai kaitina Nainio nosį, visiškai nesiskubina. Pagaliau ir jis iššovė.

– Rodyt! – pasakė kuopos vadas.

– Rodyt! – pakartojo pirmas telefonistas.

– Rodyt! – atsakė šaudymo būdelėj antras telefonistas.

Prieš taikinius išeina trys rodytojai ir du „skylių lopytojai“. Viso dėmesio centras – švytuoklė. Trys poros žibančių akių, vos išlindusių į pylimo paviršių, susikaupę seka, kaip ji leidžiasi, leidžiasi ir sustoja pačiam centre.

Dilba atsidūsta: „Mažiau dešimties nebus.“

– Pirmas – dvylika! – praneša pirmasis telefonistas, išgirdęs antrojo rodytojo kartojamus žodžius.

Dilbos krūtinė užkaista, širdis plaka pasididžiavimu. Jis krypteli galvą į šoną ir susidūręs akimis su Nainiu sušnabžda:

– Dvylika...

Nainys šito pasigyrimo negalėjo kitaip suprast, kaip tik pasityčiojimo iš jo.

– Antras – aštuoni!..

– Trečias – dešimts!.. – garsiai kartoja telefonistas.

– Nebloga pamaina, – pagalvojo kuopos vadas.

– Slėptis! Ugnis!

Į šaudymo būdelę įsitraukė raudonoji vėliavėlė.

– Pradėt! – įsako kapitonas.

– Užtaisyk! – komanduoja skyrininkas. Užtaisius vėl: – Į savo taikinius atskira – ugnis!..

Nainys dar daugiau prisimerkė. Jo nosies šnervės išsiplėtė. Žmogus savo nepasisekimą skaudžiausiai jaučia tada, kai kitam tas pats darbas sekasi.

– Pirmas – dvylika! – vėl išgirsta Nainio ausys.

Nenorėdamas vėl susitikt pašaipą žvilgančių Dilbos akių Nainys greit pasitraukė toliau.

– Kodėl aš taip skubėjau? – pyko ant savęs Nainys.

Žvilgtelėjęs į kuopos vadą pajuto dar skaudesnę gnybtelėjimą į širdį. Ausyse buvo girdėti kapitono žodžiai:

– Nainys visiškai apsileido! Juo toliau, tuo blogiau.

Tie žodžiai lyg siuvarmosios mašinos adata varstė Nainio krūtinę.

– Ne! Ne! Aš turiu šaudyt bent taip, kad sąlygas įvykdyčiau!

Nainys stipriai suspaudžia šautuvo apdangą, pritraukia pilną krūtinę oro, aukštai pakelia galvą, sukaupia visas jėgas, visą drąsumą. Nainys sprendžia klausimą, kada esi tikras, jog pataikysi? Jis prisimerkia ir galvoja: kada pirštas nugali pirmą gaiduko pasipriešinimą, šautuvas turi būt visiškai gerai nutaikytas. Taip! Ach, po perkūnais, juk aš užmiršau paimt pataisą! Štai kodėl visi taip aukštai kliuvo! Juk aš turėjau taikyt trisdešimt centimetrų žemiau juodo obuolio!

– Asilas! Dviejų šimtų metrų atstume šaudau sau kaip ponas, su nuolatiniu taikikliu – be jokios pataisos.

Kodėl aš taip skubėjau? – pyko ant savęs Nainys



Nebaigęs spręsti savo klausimo Nainys pradeda mokyti paimt tinkamą pataisą. Išsirenka už poros šimtų metrų vieną jauną, liekną pušį, susiranda taikymo tašką ir mėgina taikyt su pataisa.



Linksmi žygiuoja šauliai

– Tamsta kapitone, aš, eilinis Dilba, pataikiau dvylika, sąlygas įvykdžiau! – raportuoja laimingasis.
– Gerai, šauly!!!..

Nainys, žinoma, išgirdo, bet dabar taip nebepavydėjo, kaip anksčiau. Dabar buvo pasiryžęs ir įsitikinęs, kad kitą sykį pataikys geriausiai už visą kuopą.

Šypsodamasis atėjo eilinis Dilba.

– Jau baigei? – klausia kiti.

– Jau!

– Kiek? – lyg nežinodamas klausia Nainys.

– Spėk!

– Sąlygas turbūt įvykdei?

– Sąlygas jis iš pirmo šūvio jau buvo įvykdęs, – paaiškino Pūkys.

– Kodėl tau taip sekasi?! – klausia kitas.

– Turbūt rodytojus papirko, – juokiasi trečias.

– Mano nuomone, kiekvienas gali taip šaudyt, – šypsodamas paaiškina Dilba, traukdamas per vamzdį skudurų privarstytą virvutę.

– Būtų gerai, kad visi taip šaudytų. Tuomet nereiktų nei durtuvų kautynių, nei granatų. Iš tolo visus lenkiūkščius suguldytumėm! – pareiškia savo kariško mokslo supratimą Želvys.

– Iš tikrųjų?! – akis išplėtęs pritaria Puškorius.

Tarp kareivių užsimezgė įvairios kalbos, dažnai juoko lydimos iš vieno kito naivesnio bei gerai neapgalvoto posakio.

– Et, baikim kalbas, geriau tu, Dilba, pasakyk paslaptį, kodėl visada gerai pataikai? – teiraujasi eilinis Dargis.



(„Karys“, 1933 m., nr. 18, p. 19, 20, 366–368, 384–386, 403, 404)

Daunorų kaimo ūkininkas Remeika drauge su jaunesniuoju savo sūnum važiuoja iš Šiaulių į namus. Tėvas traukia pypkę ir, mirksėdamas su kiekvienu patraukimu, kažką dūmoja. Jonas dairosi į šalis, šmėkščioja botagu, švilpteli, atidžiai pažiūri į tėvą ir – pats susimąsto.

Širmis neraginamas skuba į namus.

Remeika išsiima pypkę iš dantų, iškrato pelenus į bato galą, sukurkia ir vis tvarsydamasis pradeda:

– Nagi, kaip tu dabar galvoji? Ar nebūtų geriau buvę sėdėt sau kokioj kanceliarijoj?

– Aš manau, kad ne, tėtuši.

Tėvas blykstelėjo akimis, patylėjo ir vėl iš lėto kalbėjo:

– Į visas naujokų ėmimo komisijas galėtum spjauti. Ir mokslo nebūtum pakasęs po žemėm, ir ponas būtum. O dabar..

Jono akys užsidarė. Jauną, sveiką, gyvybės ir jėgos kupiną veidą palietė skausmas. Jis neiškentė:

– Man labai gaila, tėtuši, kad iki šiol manęs nesupranti...

Jonas galvojo, kaip prieš trejus metus grįžo į namus metęs gimnaziją. Jis buvo pats jauniausias iš trijų Remeikos vaikų. Mokslas sekėsi gerai ir lėšų užteko. Tačiau nutarė mesti – ir metė.

Lyg karštų garų kamuolys pro nematomą skylę įsiverčia į vyro krūtinę prisiminus tą momentą, kada tėvas, motina, brolis ir sesuo vienu kartu paklausė nustebę:

– Ko tu grįžai?

Jis atmena žodis žodinė, atsakė:

– Aš noriu būti kultūringu ūkininku. Žemei dirbti bendro išsilavinimo užteks. Jei mokyti, tai tik žemės ūkio mokykloj.

Tada tėvas suraukė kaktą. Sesuo sumurmėjo kažką po nosim ir nuėjo prie savo darbo, brolis, iškošęs pro dantis „asilas“, irgi nudūlino.

Tik motina apsikabinusi sūnų pradėjo įkalbinėti:

– Joneli, ką tu sugalvojai? Vaikeli, argi tu nematai, koks vargas paprastiems darbo žmonėms? Na, tik pagalvok: ar gerai tu padarei? Jei jau norėjai žemę art, tai kam dar tas mokslas buvo reikalingas? Išmokai rašyt, skaityt ir užtenka. O dabar – šešetą metų gimnazijoje išsėdėjai! Na, tik tu pagalvok, vaikeli!

Sėdėdamas dabar ratuose šalia tėvo Jonas tarsi vėl girdi tuos pačius žodžius. Jo mylima mama tada ilgai kalbėjo.

– Na, sakyk, ko gi tu tyli? – nutraukė jo mintis tėvas.

Jonas sučiaupė lūpas. Šnervės išsiplėtė, akys įsmigo į nematomą tašką:

– Štai ką: aš džiaugiuos, kad grįžau prie žagrės. Aš užimu tokią vietą, iš kurios manęs niekas neišmes, nes niekam kelio neužstoju. Pagaliau aš nepamainomas. Per tuos trejus metus aš taikiai gyvenau su kaimo jaunimu, kad joks velnias neišskirtų! Man, rodos, didžiausia mūsų apšvietimo klaida, kad iš kaimo bėgam į miestą. Juk dažnuma matyt gerų ūkininkų vaikų slankiojančių, tuo tarpu kai tėvai turi samdyti darbininkus sveikatos nesigailėdami, dirbt dėl tų pačių vaikų, kurie ieško kokios nors tarnybos... Paskui vargsta dėl pora šimtų litų per mėnesį paskendę skolose.

Tėvas gauda kiekvieną sūnaus žodį, žiūri iš padilbų į toli. Jonas nutilo.

Lengva pasitikėjimo ir džiaugsmo kupina šypsena pradėjo kutent jo lūpas. Tįmptelėjo vadžias, pliaukštelėjo botagu. Atsikvėpė.

Krūtinėj išugdyti troškimai kaip už laisvę įmesti į rūsį karžygiai veržiasi į tą tautą, iš kurios gimę, kuriai ugdyti.

– Aš džiaugiuos, tėtuši. Aš patenkintas, norėčiau, kad toks jaunimo susiklausymas, toks drausmingumas kaip mūsų apylinkės apimtų visą kraštą. Kad jaunos širdys kaimų ir vienkiemių kampeliuose užsidegtų tėvynės meilės ugnimi. Kad nei vieno beraščio, nei vieno, kurs neskaito laikraščio, nei vieno, kurs nebūtų šaulių organizacijos narys.

Bet ką man čia kalbėti – pats matai, tėti, juk ir mūsų ūkis per tuos trejus metus didelę pažangą padarė. Žinoma, tai dėl to, kad pagaliau leidot man baigt ūkio mokyklą.

Remeika vėl išsitraukė pypkę.

– O kariuomenės gyvenimas mane traukte traukia. Ypač paprasto, eilinio kareivio gyvenimas. Juk čia susirenka pats geriausias kaimo jaunimas, kiek daug galima surasti mūsų daromų klaidų! Aš važiuo-
siu į 7-tą pėstininkų pulką. Į Klaipėdą. Į tą kraštą, kurį ištikus am-
žius slėgė vokiečių jungas.

Širmis prunkštelėjo ir pasuko lauko keliuku į savo vienkiemį.

Iš vienos ir kitos kelio pusės susimąstę stovi cukrinių runkelių plotai.

Pagaliau senis Remeika vėl prašneko:

– Mokslas žmogaus negadina.

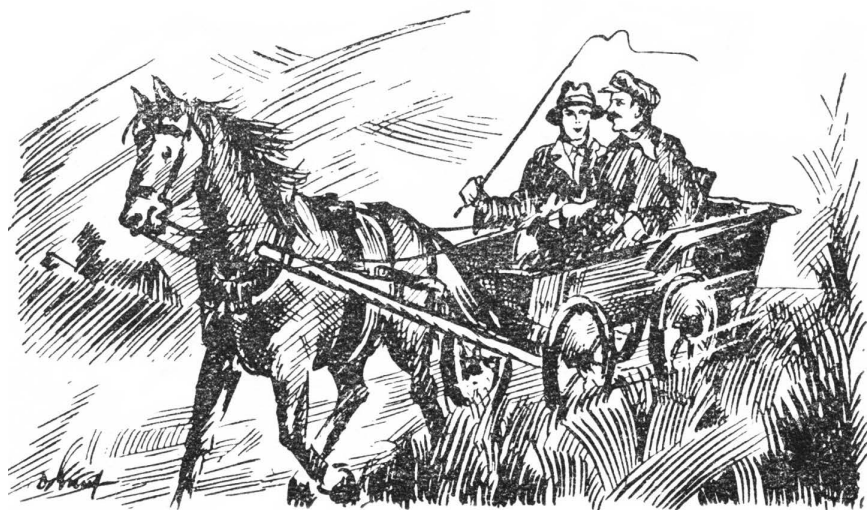
– Žinoma, – gyvai atsiliepė Jonas. – Aš ir nemanau peikt tų žmo-
nių, kurie mokosi. O ne! Bet jeigu mokytas, tai tegu nesibaido ir
žemės darbo. Tegul kiekvienas pagal savo sąžinę nusprendžia: kur
būdamas jis atneš daugiausia naudos? Pas mus yra labai nesveikas
paprotytys manyti, kad žemės darbą gali dirbti kiekvienas, o sėdėt raš-
tinėje tik mokytieji.

– Kitaip ir būt negali.

– O aš pasakysiu, kad būt geru ūkininku reikia daug geresnę galvą
turėt negu teismo sekretoriaus.

– Na jau, na jau! Kad pasakei, sūneli, nei rytojui nebeliko. „Geres-
nę už teismo sekretorių!..“

Aš džiaugiuos, kad grįžau prie žagrės



– Taip! Geras ūkininkas turi būt geras ekonomistas, neblogas teisininkas ir pasižymėjęs agronomas. Žinoma, žagrę laikyt gali kiekvienas vaikėzas. Dabar to nebeužtenka. Reikia tiksliai apskaičiuoti, kas ateinančiais metais turės savo vertę, kitaip sakant, kokių žemės produktų bus didžiausias pareikalavimas. O tą padaryti gali ne kiekvienas. Ūkininkui, pavyzdžiui, pereit iš pieno ūkio į vištų, kiaulių, runkelių ar dar kokį – labai sunku. Todėl jo apskaičiavimai turi apimti mažiausiai kokį penketą metų.

– Tokių pas mus nėra, – nenorėdamas nusileisti atkirto tėvas.

– Labai gaila, tėtusi, bet reikia tikėtis, kad greit pradės rasti.

– Aš jau nebesulauksiu tos gadynės. O, antra vertus, pasakyk: ką čia jau taip labai padarytų tie mokytieji su plikais pirštais? Ir aš būčiau gudrus turėdamas tūkstančius kaip štai Ginkūnų dvarininkas, pigu jam gudriam būti, kada daugiau sukiša, negu iš tos pačios žemės išgauna... Štai ir pavyzdingas ūkis.

– Tėtušis kalbi, kad tik ginčytis. Man rodos, jau ir nebėra žmogaus, kuris galėtų galvot, kad žemę dirbti nereikia mokslo. Žinoma, taip dirbt, kaip iki šiol dirbama buvo – nesunku. Bet gerai atsimink, tėtusi, kad šiandien jau atėjo laikas, jog iš vieno hektaro reikia pagaminti tiek produktų, kiek seniau iš dešimties hektarų pagamindavo.

Tėvas rijo dūmus, galvojo:

– Gal ir tiesa? Iš tikrųjų, kas į tris laukus tebeskirto savo žemę – baigia nusust. Kad ir tas pats Balnius. Iš šešiasdešimt hektarų vos mokesčius teišsimoka.

Aštrios senio akys su pasididžiavimu apmeta savo sodybos plotus. Paskui atsisuka į sūnų ir, timptelėjęs už rankovės, šnabžda:

– Ne dėl kito, dėl savęs dirbi, vaikeli. Duok Dieve, tik laimingai atsitarnaut kariuomenėj, o paskui jau pažiūrėsime...

Jono širdį pakuteno malonus nujautimas, tačiau jis ne visai suprato, ką tėvas norėjo pasakyti. Ar mano jam visą ūkį pavest, ar tik taip sau sako, kad dėl savęs dirbi.

Iš kiemo išsoko Sargis. Lodamas ir šokinėdamas sutiko jis šeiminką ir mylimą poną.

Motina, sesuo, brolis stovinėja apie vartus. Jie irgi laukia parvažiuojančių.

Motinos akys pilnos ašarų.

Širdis aiškiai nujaučia, kad ir jos jauniausiam sūnui reiks tuos pačius vargus pakelti, kaip ir vyresniajam, bet kažkur, pačiose sielos gelmėse, rusena viltis: o gal paliko? Gal bilietą ištraukė? Gal koks nors pažįstamas daktaras apžiūrino...

Sesuo, atvirkščiai, vaizdavosi Joną kareivio rūbuose – tiesų, linksmą, žvalų, kupiną visokių šposų. Ji daugiau norėjo, kad brolių paimtų į kariuomenę negu paliktų.

Jono brolis Pranas, trejus metus išbuvęs kariuomenėj, gerokai pa-uostęs parako per nepriklausomybės karą, su pasididžiavimu laukė momento, kada galės duot patarimų „jaunam kareiviui“. Tiesa, jau nemaža jų yra davęs. „Kas nėra buvęs kariuomenėj, tam daug trūksta iki tikro vyro. Tai lygu važiuot ant dviračio kito vežamam...“ – galvojo jis žiūrėdamas į artėjančią ketveriukę.

Paskutinės spalio mėnesio dienos.

Remeikų Jonas linksmas ir susimąstęs vaikšto po tėviškės laukus. Tarsi ieškotų ko nors. Norėtų jis pasikalbėt su nuplikusiais beržais.

Skersai ir išilgai išvaikščiojęs nusaustintus laukus Jonas pasuko į mylimiausią vietą – sodą. Jo paties užveistą, sodintą, prižiūrėtą.

– Jonai, Jonai!.. Mes visi laukiam, kad ateitum pietaut, – skundėsi išbėgus iš trobos vienplaukė sesuo.

– Aš tuoj ateisiu.

Bet jis nesijudino. Sesuo žiūrėjo į jį, o jis į seserį.

Birutė pribėgo prie brolio.

– Viduj tavęs laukia svečiai.

– Kokie svečiai?

– Net trys.

– Kas tokie?

– Spėk.

– Turbūt Adomaitis, Šileika...

– Ir?

– Kas dar galėtų būti? Nežinau.

– Jis... – tyliai, bet pabrėždama ištarė Birutė.

– Ach. Na, bet jis ne vien pas mane. Greičiausiai pas tave.

– Nieko panašaus! – paraudusi užsigynė mergaitė. – Jis nori su tavimi dėl knygyno pakalbėt.

Birutė, palenkusi galvą, kažką suko tarp pirštų.



– Žinai, Birutėl, aš tikrai norėčiau žinot, ką jis tau yra sakęs. Man jis patinka. Galima sakyti, kad iš viso Daunorų kaimo jis yra šauniausias.

– Žadėjo, – išsprūdo netyčiomis iš sesers lūpų.

– Kada?

– Apie tai jis norėjo kalbėtis su tavim.

– Kodėl su manim? O tėtūšis, o Pranas?..

– Pranas juk žiūri į Sereikius, ir namai jam ne taip labai rūpi. O tėtis darys taip, kaip tu sakysi.

Kaip sakalas iš dausų atlėkė diena, kurią Remeikų Jonas turi išvažiuoti. Su juo kaimynai – jo draugai: Šileika ir Adomaitis.

Buvo sekmadienis. Diena nors vėsi, bet graži. Danguj nė vienos pilkos dėmės.

Senis Remeika, traukdamas pypkę, vaikštinėja apie alučio bačkas po kamara. Remeikienė su savo vienturte dukterimi sukasi apie puodus ir iškeptus pyragus.

Jonas, pavalgęs pusryčių, išėjo su broliu pas kaimynus – pakviesti į savo išleistuves, su kitais jau ir atsisveikinti.

Nespėjo saulė sugerti visų rasos lašų, o jau senis Remeika pastatė ant stalo putojančio alaus pirmąjį ąsotį.

Vyrų ir mergaičių gerokas būrelis girksnojo. Visi kažko lyg varžėsi. Jonas kalbėjosi sodne su Birutės būsimoju. Ką jie šnekėjo – nieks nežinojo. Visi manė, kad knygyno reikalais.

Tuo laiku Pranas su tėvu stengėsi vaišinti svečius. Jų tarpe buvo ir Šileika su Adomaičiu.

– Vyrai, išgert! Išgert iki dugno!.. – ragino Pranas.

– Sveiks!..

– Į sveikatą...

– Už naujokų sveikatą. Valio!!!

– Valio! Valio! – pradėjo klykt mergaitės.

Duryse pasirodė saulės įdegti Jono veidai, linksmos, žvalios akys. Visi sužiuro į jį.

– Ko čia stovit kaip šventieji? Išgert, tai išgert!

– Mes geriam už naujokų sveikatą.

– Jurgi, Vinciai! O mes išgersim už pasiliekančių sveikatą!

– Taip, taip! – Šileika ir Adomaitis, iškart supratę Jono rankos mostą, atsistojo šalia jo. Visi trys susikabino.

Aš į karą išeidams,

Į karužę išeidams,

Aš palikau mergužėlę

Žaliam rūtų daržely..

Kai trys vyrai pradėjo siūbuot dainą, ją pagavo kiti. Susidainavę balsai liejosi pro uždarytus langus kilodami seklyčios stogą.

Remeikienė negalėjo pati savęs suprasti, ar jai linksma, ar liūdna matyt jaunimo apsuptą sūnų.

Ūpas pakilo. Visų akyse šokinėjo pasitenkinimas. Jonas atrodė už visus linksmesnis. Jo akys kaip du žiburiai švaistosi į šalis.

Armonika sukirto suktinį. Po jo ėjo polka, valsas, dainos, klumpakojis, žaidimai... Prie to viso šaltas putojantis alus ir klegesys. Linksma ir šelmiškas, gyvenimą saldinąs kuklių lietuvačių juokas.

Saulė nusileido.

Remeikų seklyčioj blykstelėjo žiburys. Svečiai susėdo už stalų.

– Paskutinę vakarienę duodi, Remeikiene, sūnui, – guodė kaimynė triūsiančią šeimninę.

– O ką padarysi, jei jau tokia Dievo valia.

Tie du sakiniai praskambėjo kaip varpų aidai.

Dauguma gal ir visai buvo užmiršę jų susibūrimo priežastį. Tie žodžiai trinktelėjo į jų širdis ir akys pakrypo į Joną. Jis sėdėjo galustalėj sukiodamas pilną stiklinę alaus. Buvo susimąstęs, bet linksmas.

Staiga duryse pasigirdo stiprus barškkinimas.

– Prašau!

Vidun įžengė trys uniformuoti šauliai. Svečių ir šeiminingų akys pakrypo į juos.

– Labas vakaras.

– Labas, labas... – Jonas atsikėlė iš užstalės.

– Atleiskit, tamsta būrio vade, kad mes taip vėlai tesuspėjom atlikti visus reikalus.

– Nieko, nieko. Labai prašau į mūsų bendrą stalą.

Užuoat sėdęs, Budrys prašneko:

– Šaulių būrys įgaliojo mane, kad įteikčiau tamstai šią kuklią dovaną.

Jonas buvo nustebintas. Prieš jį atsiskleidė gražus albumas. Pradžioj buvo įrašyta:

Mūsų mylimam Būrio Vadui.

* * *

Į Klaipėdą...

Sušvilpė garvežys. Prašneko plieniniai vagonų ratai.

Remeika dairosi į dainuojančius ir šūkajuančius vyrus, gal pamatys kokį nors pažįstamą? Nieko. Tačiau labai lengva kelionėj ne tik susipažinti, bet ir susidraugauti. Ypač dabar, kai už dienos kitos visi jie bus kareiviai – naujokai.

– Iš kokio krašto tamsta?

– Iš Radviliškio valsčiaus.

– Ar daug jūsų važiuoja? – klausinėja vienas kitą. Greit atsiranda virtinė pažįstamų. Šposai, dainos ir dažnai didelis rūpestis dėl „ateities“ lydi į dalį vykstančius vyrus. Randasi ir tokių, kurie gerokai ištraukę drybso pakampėse ir tik retkarčiais prašneka.

Sudėtis buvo čia, iš paviršiaus žiūrint, labai įvairi. Pradedant Kau-no „frantais“ ir baigiant iš kažkurio užkampio ištrūkusiū į platųjį pasaulį, klumpėmis ir apiplyšusiū švarku pasipuošusiū Butautu.

Žviegdamas lekia garvežys, nešdamas į karišką mokyklą iš visos Lietuvos kampų surinktus vyrus.

Saulė, vos spėjusi prakrapštyt savo užmiegotas akis, išvydo į Baltijos jūros pakraščių pušynus sprunkantį traukinį.

Vagonų languose matėsi sudrįbę, nemigos išvarginti vyrų veidai ir akys, pilnos nerimo.

Klaipėda.

Geležinis aitvaras išlekia iš pietinio pušyno pakraščio ir gražiu puslankiu suka pro įgulos arklides į geležinkelio stotį.

Išsižioję, išplėstomis akimis žiūri jauni kareiviai į bundantį miestą. Ausyse skamba plieninių ratų taukšėjimas.

Švysteli Moltkės gatvės alėja, pjaunama skersai.

– Vyrai, kareivinės! – rikteli palydovas.

– Kur, kur? – žiūrėdami į nepaprastai gražių raudonų mūrų kaktas klausia visi.

– Nagi, štai – tiesiai!

– Ar čia, kur priešais matosi?... – netikėdami klausia staiga visiškai prablaivėję vyrai.

– Čia, čia! Tie raudoni mūrai, aplink aptverti geležine tvora, – įtikinėja vyresnysis puskarininkis.

Pasakiški rūmai juokiasi saulės šviesoj.

– Ot gražios kareivinės! – pats sau sako Žvėgžda. Jo žodžiai įsminga į visų širdis. Taip gerai spėjo jis kiekvieno mintį.

Traukia visa „armija“ į pulką



– Žiūrėk, ana kareiviai pro langą žiūri.

Vos spėjo nutilti plieninių ratų orkestras, pro visas vagonų duris krūvomis pradėjo byrėt mūsų vyrai į peroną. Lyg iš didelio avilio bitės, sprunkančios rinkt medaus.

Visos dėžės – „sundukai“ buvo tuoj sukrauti į vežimus, o jauni vyrai sustatyti į vorą po keturis.

– Žengte – marš!

– Ram, tarydrām, tarydrām, ta-tita, ram-pa-pa-pa, – prašneka dūdos. Būgnas trenkia bam, bam, bam...

Raitydama kojas, pilna pasididžiavimo traukia visa „armija“ į pulką. Nors gatvės ir gana plačios, nepaklusnios naujokų kojos dažnai lipa ant šaligatvių.

Atsisukdami ir prisijungdami žiūri miesto gyventojai į XX amžiaus Lietuvos girių ir lygumų milžinus.

– Žiūrėk, kaip tas šokinėja...

– O va šitą su atsmaukta ant pakaušio kepure matai?..

– Štai jis tau moja kepure! Bučkį siunčia!..

– Paskutinysis, matyt, izraelitas. Eina kaip silkė išmarinuota...

Orkestras vis duoda ir duoda į taktą.

Mūsų Remeika nešokinėja ir į šaligatvius nenuklysta. Žengia laisvu žingsniu, pirmoj gretoj antruoju iš dešinės ir šypsos. Linksma. Kai žvilgteli į nedidelių raudonais stogais dengtų namų langus, sutinka ironijos ir pasityčiojimo iškreiptus vokiečių veidus. Tik kur ne kur žvilgčioja linksmų tarnaičių dantys. Pikta.

Butautas neša savo dvylekį kaip pakirstą kopūsto galvą. Jam viskas vis tiek. Smegenyse sukasi mintys: aš netikęs, aš nieko nedirbsiu, aš nieko nemoku, mane arba paleis, arba kur nors išsiųs – vis tiek...

Vėbrys savo galvoj audžia didžiausią svajonę: per pusantrų metų jis išmoks viską. Žūtbut jis turi pakliūt į mokomą kuopą. Sukandus dantis mokytis, mokytis ir dar kartą mokytis...

Čia štai Šopys eina! Kaip vėjas! Kaip iš tvarto ištrūkęs išpenėtas dveigys!

– Ih-ha, tra-lia-lia!.. Kas man ką padarys! Fuit... Eik greičiau!

– Kas gi tam pasidarė?

– O tau kas darbo! Žiūrėk, kad savo panosę nusišluostytam – apie kitus per anksti rūpintis!

Mamytės išlepintas vienturtėlis Šopys žiūri į visą srietą kaip 60 hektarų savininkas į samdytą bedalį piemenį. Ir kaip tyčia likimas lėmė prieš aštuonerius metus tarnavusiam pas jo tėvą Ruzgiui eit toj pačioj „netašytų“ vyrų „armijoje“. Žvalios jo akys dar traukinį pastebėjo Šopių Pranelį. „Dykaduonis, – pagalvojo sau. – Na, žiūrėsim, kas dabar bus geresnis.“

Vos skerdikas Godonas, einąs pačiu paskutiniu, spėjo peržengt geležinkelį, platūs geležiniai 7-ojo pėstininkų Žemaičių Kunigaiškio Butegėdžio pulko vartai atsidarė, ir didžiulis rajonas, ritmingai taikydamas į orkestro taktą, prarijo visą „šokančią gvardiją“. Užpakaly Godono tie vartai sugirgždėjo ir vėl užsitarė.

* * *

Saulė tarsi iš kiaušinio išsiritęs viščiukas vos žiopsojo pro slenkančius į rytus debesis.

Pulko rajone girdisi trimitas. Laikas: 7 val. 30 minučių.

Instruktorių, skyrininkų, būrininkų ir kuopos viršilos tvarkomi ieško savo vietų uniformuoti „jauni kareiviai“. Jie dairosi į kairę ir į dešinę, bene pamatys ką nors stebuklingo. Nieko.

– Kuopa – ramiai!.. Pagarba – kairėn!.. – plyšdamas rėkia viršila, pamatęs ateinantį kuopos vadą.

– Sveiki, vyrai!..

– Sveiks, sveiki, sveikas tamsta! – kaip į kuliamają mašiną pakliuęs akmuo pradėjo girgždėt naujokų atsakymas.

– Pagerbta!

– Vest į aikštę, instruktoriai!..

Grandimis, po šešis, septynis, užplūdo kareivinių futbolo aikštę mūsų vyrai.

– Koją paimk! Koją laikyk! Laikyk koją! Ar girdi, tamsta, po šimts pypkių?! Matai, kaip priekinis eina? Kairę, kairę, kaire! – viens, du, trys – viens, du, trys! Taip, taip! Galvą pakelk! Aukščiau! Dar aukščiau!..

Prasidėjo „tašymas“. Pradžia visada sunki. Dauguma ima save įtikinėt, kad jie visiškai nemoka vaikščiot. Bet kokią didelę burną padarė Šopių Pranas, kai instruktorius užsiėmimų aikštėj prabilo:

– Dabar išmoksime, kaip reikia stovėt...

– Ot mokslas, po velnių! „Kaip reikia stovėt“... Aš būdamas vienu metų mokėjau stovėt, – galvojo Šopys.

– Klausyk! – prabilo Šopys, norėdamas parodyt, kad jam nėra ko mokytis tokių dalykų.

– Ar tamsta žinai, su kuo kalbi?! – ištikus mėnesius praręs matyt savo valdinių klusnumą skyrininkas pabalo iš pykčio.

Šopys iš karto pasijuto iki ausų įkiritęs į eketį. Sučiaupė lūpas ir nutilo.

– Čia, tamsta, ne pas mamą! Nori ką nors pasakyt, reikia anksčiau paklaust, ar galima kreiptis!.. – aiškino bent kiek atlyžęs skyrininkas.

Toj pačioj grupėj stovi Ruzgys, Remeika, Vėbrys ir dar pora kitų. Ruzgys stengiasi, jau užsimerkęs, taip pastatyti kojas, kad tarp pėdų tilptų trečias padas, kulnys būtų lygiai suglausti. Tą patį daro Vėbrys. Remeika taip pat uoliai kartoja jau iš šaulių rikiuotės bent kiek pažįstamus dalykus.

Nelaimingiausias turbūt Godonas, visą valandą „prakaitavęs“ jis nesugebėjo išmokt nei kojų tinkamai pastatyti, nei rankų suvaldyt, nei galvos taip pakelt, kad skyrininkas pasakytų „gerai“.

Butautas buvo panašus į šlapią, ką tik iš tvenkinio ištrauktą katę. Neskusti gyvaplaukiai pasišiaušę, kojos sulinkusios, rankos tarsi medinės, visą laiką nukarusios į priekį. O akys tokios neaiškios, miglotos vis žiūri prieš save beviltiškai.

– Kas iš tavęs per vyras, nesuprantu?

– Galvą pakelk! Taip! Rankas ant vidurio šlaunų! Pilvą įtrauk, krūtinę pirmyn! Kojas, kojas ištiesk!

Pasigirdo švilpukas.

– Pasitaisyk! – pranešė kuopos vadas.

– Išsibėgiot! Palikt! Jei išsibėgiot, tai žaibo greitumu, vyručiai! Išsibėgiot!.. Palikt!

Perstogė.

Ant medžių kelmų ieško sau prieglaudos vyrai. Dairosi lyg zūkiai.

Pora šimtų metrų toliau nuo naujokų kuopos mankštinaisi moko- ma kuopa.

– Matai, kas ten?

– Kas?

– Mokoma kuopa.

– Iš kur tu žinai?

– Skyrininkas sakė.

Girdisi mėgstama karių daina:

Drauguži, reiks apsiginkluoti,

Turėsime Vilnių eit vaduoti.

Pirmyn, pirmyn trimitai šaukia –

Ženkim sparčiau, tėvynė laukia...

– Gražiai dainuoja.

– Tam ir mokoma kuopa, kad gerai dainuotų.

– Kažin iš mūsų ar daug skirs į mokomą kuopą? – patylėjęs klausia Ruzgys savo kaimyną.

– Nežinau. Turbūt nemažai.

Prie Ruzgio priėjo Šopys. Pasididžiuodamas jis atkišo ranką.

– Sveiks. Juk tai tu, Baltrau.

– Sveikas. Taip – tai aš.

– Na, brat, pačiam ne pas mus dabar. Parše, ar seniai mūsų karvių uodegas mezgiojai?

– Ko tu nori? Aš tau joks piemuo ir ne paršas, po velnių!

Šopys, žymus kaimo mušeika ir skandalistas, prikišo savo plačią nosį per pirštą nuo Ruzgio nosies.

– O kas gi tu man? Kas?

– Eik po velnių, sakau!

– Bėk pats! – jis stipriai stumtelėjo, bet atšoko atgal. Ruzgys stovėjo įsispyręs.

Aplink rinkosi visa kuopa. Pats kuopos vadas susidomėjo:

– Kas ten dedasi, kad mūsų vyrai taip skuba? Pažiūrėk, viršila.

Tuo momentu Šopys užsimojo ir, dantis sukandęs, norėjo rėžt į ausį savo priešui, bet viršila spėjo riktelt:

– Kas čia, po velnių! Piemens ar vyrai!

Ruzgys tylėjo. Šopys antrą kartą savo gyvenime pajuto, kad čia ne sodžiaus vakaruškos, kuriose jis buvo visko galva. Nuleidęs kumštį jis nulenkė ir galvą kaip arklys, sutemptas žąslais.

Keliais žodžiais sugavęs dalyko esmę viršila kreipėsi į Šopį:

– Tamsta turi atsiprašyt.

– Aš?

– Be kalbų.

– Už ką? – tyliai pradėjo murmėt „pasmerktasis“.

Viršila išsižiojo, ir Šopio akys pamatė atlekiant perkūnus. Bet vietoj viršilos riksmo pasigirdo skardus švilpukas.

Instinktyviai visi nutilo.

– Baigt taisytis! Tęst mokymą! – tvirtu balsu įsakė kuopos vadas. Vėl užvirė darbas.

– Kaiiii-rėn. Dešyyyy-nėn...

Butautas sukasi kaip malūnas, malūnininko sukamas prieš vėją. Godonas irgi ne toliau pažengęs.

Pamokai baigiantis kuopos vadas sušaukė pas save visą kuopą. Ilgai tylėjo jis žiūrėdamas veriančiom akim į tautiečius, surinktus paruošt į Lietuvos laisvės gynėjus.

– Vyrai! – vado balsas padarė tiesų ir atvirą kelią į jaunas širdis.

Tyla.

Nuo Baltijos jūros lekia vėjas, linguodamas pušyną.

– Jaunas kareivis Šopys! – lėtai ištaria vadas.

– Aš...

– Eikš pas mane! – Ruzgys.

– Aš, tamsta kapitone!

Vadas mostelėjo ranka, Ruzgys priėjo.

– Vyrūčiai, blogiausias dalykas – tai nesantaika. Kas gi būtų, jei tarp savęs kariai pradėtų muštis? Patys suprانتat. Sakiau, vyrai, kad mūsų visų yra vienas uždavinys, vienas tikslas. O štai iš pirmos dienos atsiranda vyras, kurs vietoj darbo pradeda muštynes.

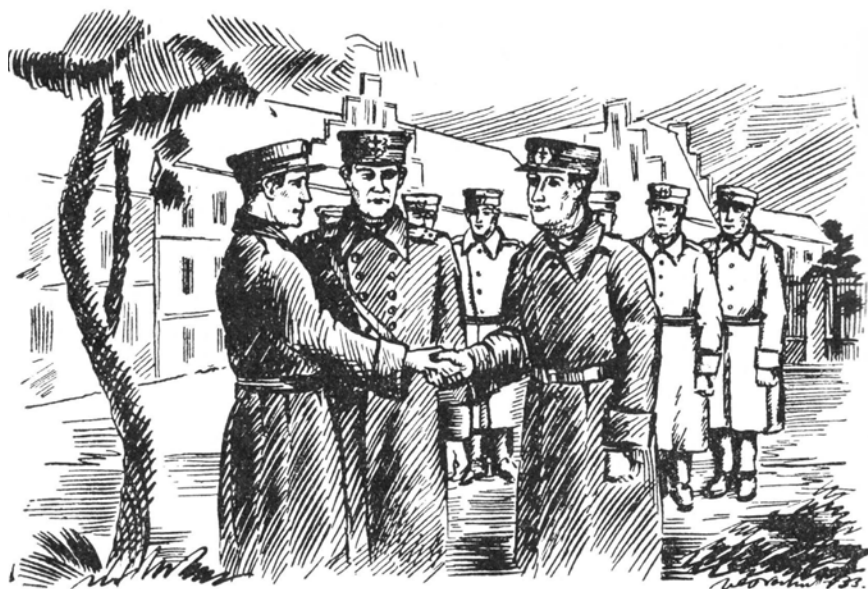
Šopio veidai įkaito kaip žarijos. Akys nerado vietos nei žemai, nei aukštai – niekur.

– Dar negražiau, kad jaunas kareivis Šopys užsipuola ant jauno kareivio Ruzgio už tai, kad pastarasis pas jo tėvą yra tarnavęs. Tamsta tuojau atsiprašyk jauną kareivį Ruzgį ir prieš visus pasižadėk niekada nesimušti su kariais.

Šopys atsiprašė.

Ruzgys ištiesė ranką. Šopys stipriai ją paspaudė ir, prakaito išpiltas, drebančiu balsu prašneko:

– Pasižadu daugiau niekada neužkabinėti savo draugų karių.



Šopys stipriai paspaudė ranką

– Gerai, vyrai! Tegul šis pavyzdys jums visą amžių rodys, kad kariuomenėj nėra jokio skirtumo tarp milijonieriaus ir beturčio, tarp profesorių ir beraščių. Visi čia dirba vieną darbą. Visi turi būt pasiurošę ginti tai, kas brangiausia mūsų tautai ir kraštui.

Prabėgo šešios savaitės nuo to momento, kada užpakaly Godono užsidarė geležiniai Kuniagaiškio Butegeidžio vartai.

Sekmadienis.

Kalėvų kaimo ūkininkas Šopys, gerai pažįstamo Prano tėtušis, grįžo iš valsčiaus su pirmu sūnaus laišku.

– Garbė Dievui. Aukščiausias išklaušė mano maldos. Įkvėpė Praneliui šventos dvasios, – džiaugėsi Šopienė. – Bet kas jį dabar perskaitys?

– Tuojau einu pas Pampiką.

Šopienė visaip varto, žiūrinėja savo vienturtėlio rašytą laišką. Akyse sužvilga ašaros.

Greit grįžo Šopys su jaunuoju Pampiko sūnum.

– Tai štai. Duok žirkles, motin.

Gražiai prakirpęs voko galą Šopys išėmė ir padavė išmargintą lapą Pampikui.

– Ką jis rašo, kažin? Pamanyk tik – į šeštą savaitę pirmą laišką.

Pampikas pradėjo skaityt.

„Brangūs mano tėveliai.

Aš esu visiškai sveikas. Daug sveikesnis nekaip namuose kad buvau.

Kad jūs žinotumėt, kaip aš patenkintas, kad įstojau į kariuomenę. Aš manau, kad greit išmoksiu negert. Kai sugrįšiu, galės visas kaimo jaunimas pasidžiaugt – išmokau visiškai draugiškai gyvent taip, kaip geram kariui pridera. Aš jaučiuos kaip iš naujo užgimęs. Geriausias mano draugas – Ruzgys Baltras. Tas pat, kurs tarnavo pas mus. Dabar jis sėdi čia, mokymosi klasėj, šalia manęs ir siunčia Jums labų dienų. Pradžioj mudu buvom susipykę, bet dabar vienas kitam visur padedam. Jis pramokė mane geriau rašyt, o aš jį visada pavaišinu papirosais.

Pats sunkiausias laikas jau praėjo. Pirmą dieną grįžęs iš užsiėmimų nežinojau nei kas daryt. Buvo taip baisiai pikta ir liūdna. Atsigulęs į lovą vos nepravirkau. Būdamas pats kaltas neturėjau ant ko išliet pykčio. Kiti juokavo, o aš keikčiau ir tylėjau dantis sukandęs. Kitą dieną išėjau į užsiėmimus mažai temiegojęs, piktas. Prieš pat save pamačiau aukštą, didelėm žibančiom akim karininką, mūsų kuopos vadą. Aš nieko nebegalėjau galvot. Dariau viską, kaip jis rodė. Atsimenu, kad stengiaus iš paskutinio.

O kaip Jūs gyvenat? Perduokit nuo manęs linkėjimų visiems giminėms, kaimynams ir pažįstamiems. Valgis ir drabužis labai geras. Pradžioj tik duonos trūkdavau, bet dabar – dar ir lieka.

Daugiau neturiu ko rašyti.“

Pampikas perskaitė, palengva sulankstė laišką ir padavė Šopiui.

– Duok Dieve, sveikatos tam ponui, jei teisybę Pranelis rašo, – pračiulbėjo Šopienė.

– Kokiam ponui?

– O tam, kurį mini laiške, kad atvedė ant tikro kelio.

Pampikas atsiprašė ir išėjo. Bėgte išbėgo; paskelbt visam sodžiui, kad Šopių vienturtis tėvams laišką parašė. Ir dar kokį laišką!

– Pasidžiaugtų Petraičių Julė, jei sužinotų, kad Šopys žada nustot latraut. Aš manau, kad jam save perlaužt bus sunku. Kas gali suvaldyt tokį lepūną. Namie darė, ką norėjo, o svetur buvo irgi visų glostomas, mylimas.

Tuo metu, kai Pampikas minėjo Julę, ji perskaitė pirmo Prano laiško patį pirmąjį žodį: „Julyte.“

Tarsi nenoromis, bet iš tikrųjų nesuvaldomu smalsumu, čia rausdama, čia baldama, skaitė toliau:

„Sveika! Ar Tu laukei laiško iš Šopių palaidūno? Aš norėčiau Tau kažką pasakyti, pasikalbėt. Ar Tu ant manęs vis dar tebeapyksti? Tiesa, aš dabar suprantu, kad tave tikrai užgavau. Bet žinok, kad ant Lietuvos gynėjo pykt nevalia. Negalima. Karį privalo visi mylėt. Tai gi, turiu vilties, kad man atleisi. Žinai, „jaunystė – kvailystė“, kaip seni žmonės sako.

Aš gyvenu gana gerai. Daug dirbu, daug ir valgau. Nėra laiko nueiti į vakaruškas, nėra laiko nė išsigerti. Bijau, kad pasidarysiu tikru vienuoliu. Kunių tai tikrai.

Parašyk, kaip Tu gyveni. Ką veikia mūsų jaunimas? Mane turbūt vis dar tebekeikia? Na nieko. Jei Kalėdoms neišleis, tai Velykoms tikrai parvažiuosiu atostogų. Pamatysi, kad aš ne toks jau blogas, kaip iki šiol atrodo žiauriau.“

Petraitytė skaitė vieną, kitą, tretį kartą ir vis dar norėjo skaityti. Paskui susisvajoję apie tolimą Klaipėdą ir nuskendo vakaro šešėliuose prie kambarėlio lango seklyčioj...

* * *

Sekmadienio pavakarė.

Klaipėdoj. Pakrašty jūra, tyvuliuojanti į begalinį tolį.

Ant paties molo galo stovi Remeika ir Vėbrys. Pirmą kartą pirmieji išleisti į miestą.

Taip aiškiai matosi iki pačių savo juodųjų gelmių alsuojąs žalsvas vanduo.

Kareivių akys seka nepastovius, čia kylančius, čia nykstančius vandens kalnus. Bangos viena po kitos skuba sudaužyt savo nuvargusias kaktas į kieto granito molą, ant kurio stovi Remeika su Vėbriu.

Abu vyrai atrodo pavyzdingi. Gerai pritaikytos milinės, be jokios raukšlės suveržti diržai, naujos kepurės ir žibą juodi batai – jų tvarkingumo liudininkai.

Šopys sėdėjo kareivinėse. Ruzgys taip pat.

Abu jie gailėstavo, kad nepasisekė išlaikyti pasisveikinimo „egzaminų“. Nuolat minėjo Remeiką.

– Geras vyras.

– Ką čia ir bekalbėt. Tokių maža pasauly!

Tuo laiku Remeika su savo draugu grįžo į pušyną.

– O dabar?

– Kaip matai, – aiškino Vėbrys, – gyvenu pats iš savęs. Ką galiu daugiau daryt? Kad būtų tėvas ar motina gyvi buvę, žinoma, būčiau prasimušęs. Bet liko tik mūrininko amatas. Tiesą sakant, aš tuo visai nesiskundžiu. Kaip yra, taip gerai.

– Tu žinai, ką aš tau pasakysiu?

– Na?

– Tau reikia baigt mokomą kuopą.

– Kodėl? – tarsi nežinodamas klausia Vėbrys.

– Pats žinai. Savaiame aišku, kodėl; gali išsitarnaut net vyresnio puskarininkio laipsnį. Baigęs aktyvią tarnybą pasilieki liktiniu ir turi progos toliau mokytis.

– Taip, bet visų pirmiausia reikia patekt į mokomą kuopą.

– Argi tuo abejoji?

– Pats nežinau...

Pušys suposi vėjo linguojamos. Žmonių pilnas takas.

– Tau nėra mažiausio pagrindo abejot, – kiek išsiblaškęs tvirtina Remeika.

Abu susimąstė.

Kiekvienas sau.

* * *

Pirmadienis.

Į užsiėmimų aikštę žygiuoja kuopa, paskui nešami trikojai, šaudymo ir kiti įrankiai.

Jaunų kareivių kuopos vadas, voros galvai tik išlindus pro vartus, sukomandavo:

– Kairės sukimu – marš! Tiesiog!

– Kur mes einam? – klausia vienas.

Daugiausia rūpesčio jaučia Godonas. Savo didelėmis akimis baimingai dairosi jis į kairę ir į dešinę. Trumpu, storu sprandu, ilgu

liemeniu, pusės rankų ilgumo kojom jis neįstengia žengt vienodu žingsniu su kuopa.

– Godonas, koją laikyk!

– Klausau, tamsta viršila! – atsako jis ir, padaręs porą jam labai didelių žingsnių, vėl bėga „risčia“.

Nuo plento kuopa skirstosi būriais.

Pirmas būrys pasuka Kūnelių dvaro link ir sustoja apie būrio vadą pusračiu.

Būrio vadas peržvelgia būrį ilgu žvilgsniu. Dauguma sulaiiko kvapą. Sušalęs molis ištisoj eilėj duobių kažko irgi laukia.

– Vyrai, daug kartų girdėjot iš savo viršininko, kad kareivis yra ruošiamas karui. Kautynės mūsų laikais įvyksta visur: ore, vandenyse, žemėse ir ant žemės. Pėstininkai kaunasi žemės paviršiuje: miškuose, pelkėse, lygumose, kalnuose ir kalvose – kur likimas lemia arba vadovybė nusprendžia. Taikos metu karys privalo išmokyti kautis visokiose vietose visais metų laikais. Gerai įsidėkit sau į galvas, vyrai, kad neužtenka žinoti, kaip naudoti tą ar kitą daiktą, reikia įprast visai negalvojant teisingai pasielgti visokiais atsitikimais.

Prasidėjo vieno kareivio mokymas kautynių veiksmų – individualus paruošimas.

* * *

Žemę užklojo baltas sniegas.

Atėjo kieta žiema ir pirmos atostogos.

Kalėdos.

Prieš atostogas maždaug visi žinojo, kurie bus paskirti į mokomą kuopą. Remeika, Vėbrys, Šopys ir Ruzgys priklausė prie pirmųjų kandidatų. Godonas su Butautu ruošėsi į... ūkio kuopą.

Beveik trečdalis „mokomiečių“ (būsimų) buvo paleisti atostogų. Šopys ir Remeika atsisveikino su draugais ir išvažiavo, prižadėję parvežt lauktuvių.

Naktis užgulo Baltijos pakraščius.

Iš stoties sujudėjo traukinys.

Remeika žiūri į žibančius kareivinių langus kaip į šimtus laužų, degančių ištisomis eilėmis.

– Iki pasimatymo!

Šopys džiūgauja: „Kaip aš labai pasikeičiau per tuos du mėnesiu! O dar tik pradžia. Baigsiu mokomą kuopą. Paskui puskarininkiu...“

Namiškiai laukia savo kareivių daugiau negu pačių Kalėdų.

KAREIVIŲ AUKLĖJIMAS IR KARININKAS

(„Kardas“, 1934 m., nr. 17, p. 336, 337)

Prieš kiek laiko vyravo įsitikinimas, kad kariuomenės visas stiprumas glūdis jos kariškame parengime ir apginklavime. Tačiau naujoviškasis karybos mokslas atkreipė dėmesį ir į kitą, galima sakyti, ne mažesnę kariuomenės pajėgumo priežastį, būtent į kariuomenės moralinę būklę. Dabar nebežiūrima abejingai į tai, kokios dorovės kareivis, kaip kad buvo daroma samdytinės kariuomenės laikais, kada į kariuomenę buvo samdomi įvairūs pasaulio pereigos ir padaužos. Mūsų laikais ypatingai rūpinamasi kariuomenės moraliniu nusiteikimu. Stengiamasi atėjusių į kariuomenę karių moralinis lygmuo ne tik išlaikyti, bet dargi jį pakelti. Vadinasi, kariuomenė tampa auklėjamoja institucija. Kariuomenės auklėjamojo darbo visas sunkumas gula ant mūsų, karininkų, pečių. Todėl atsakomybė už kareivio dorovės pakilimą arba jos smukimą tenka mums. Mes atsakom ne tik prieš pačius kareivius, bet ir prieš visą visuomenę ir tautą. Į mūsų rankas yra patikėtas kuriam tarpui tautos jaunimas, todėl mūsų būtina pareiga tą pasitikėjimą pateisinti. Nedovanotina būtų, jeigu mes ar savo elgesiu, ar savo netinkamais auklėjimo metodais, ar pagaliau nerūpestingumu auklėjimo dalykuose neigiamai paveiktume kareivių moralę ir išleistume juos į visuomenę, jeigu jau neiškrikusios, tai mažų mažiausia netvirtos ir nepaveikslingos dorovės.

Todėl nenorėdami daryti žalos, bet būti gerais auklėtojais mes turime tuo reikalu rimtai susirūpinti. Nenoriu tvirtinti, kad iki šiol auklėjimo dalykai pas mus būtų buvę apleisti. Tai būtų žymiai per daug griežtas sprendimas. Bet taip pat negalima teigti, kad jis yra reikiamoj aukštumoj. Auklėjamojo darbo pagerinimas labiausiai pereinama nuo mūsų pačių, nes mes – šio darbo vykdytojai.

Norint pakelti kareivių moralinį lygmenį, reikia pačiam auklėtojui už juos žymiai aukštesnės moralės būti, nes kareiviai akylai seka karininkų gyvenimą. Radę jame vieną kitą neigiamumą, jie yra linkę jį gerokai padidinti. Į karininkus jie tuomet pradeda žiūrėti skeptiškai,

ir karininkų autoritetas, ir prestižas jų akyse krinta. Todėl karininkai neturi duoti kareiviams progos apie save susidaryti neigiamą nuomonę ir savo netinkamais pavyzdžiais daryti žalingos įtakos kareivių moralei, priešingai, jie kaip tik turi savo gerais pavyzdžiais teigiamai veikti kareivius, nes pavyzdžiai, kaip žinome, labiausiai veikia žmogų. Teisingumas, sąžiningumas, rūpestingumas, darbo, tarnybos meilė ir t. t., ir t. t., prie visų šitų kilnybių karininkas turi skatinti kareivį savo kasdieninio gyvenimo pavyzdžiu.

Karininko pagalbininkai auklėjime yra puskarininkiai. Todėl karininkas pirmiausia turi susirūpinti, kad jie būtų bent minimumo moralinių kvalifikacijų ir būtų parengti sąmoningai ir tinkamai auklėjimo darbą dirbti. Jie turi šito darbo svarbą suprasti ir jam atsidėti su nusimanyimu ir gerais norais. Taigi karininkui svarbu pasirinkti tinkamų puskarininkių ir jie auklėjamajam darbui tinkamai prirengti.

Turi būti auklėjamos ne tik tokios kareivio būdo ypatybės, kurios labai glaudžiai susijusios su kariuomenės dvasia, kaip antai drausmingumas, paklusnumas, drąsa, tėvynės meilė, kareivio garbė, bet taip pat turi būti puoselėjamos ir visos kitos būdo savybės, kurios būtinos kiekvienam žmogui ir su kuriom žmogus būna tvirtas, kultūringas ir morališkai patikima asmenybė. Tokios ypatybės yra teisingumas, sąžiningumas, dorovė, religingumas, darbštumas, pareigos meilė ir t. t., nes juo kariuomenė dorovingesnė, juo ji patikimesnė, stipresnė ir sunkiau pasiduoda demoralizuojama. Todėl į kariuomenės auklėjimo sritį įeina visa tai, kas yra mokyklos ir kitų auklyklų dalykas. Mūsų kariuomenė, nors ir jauna, vis dėlto auklėjimo srity yra padariusi didelę pažangą. Kaip patys iš savo kasdieninio patyrimo žinome, mūsų kariuomenėje stengiamasi apimti visas auklėjimo sritis.

Tačiau nors netrūksta pastangų ir gerų norų, vis dėlto kai kas kariuomenės auklėjime yra taisytina. Mano nuomone, per mažai žiūrima tobulinimo tų ypatybių, kurios nors specialiai kareiviui atrodo lyg nėra būtinos, bet būtinos kiekvienam žmogui: nepakankamai daug, sakysim, rūpinamasi kareivių doroviniu ir religiniu auklėjimu, specialiai nesistengiamą padaryti kareivius energingais ir produktyviais žmonėmis, kurie būtų darbštūs, pilni iniciatyvos, mėgtų

savo pareigas ir jas sąžiningai atliktų, mylėtų teisybę. Dėl to kareiviai neretai virsta be iniciatyvos automatais, kurie dirba stumiami viršininkų, o palikti vieni sau simuliuoja, kratosi pareigomis ir, jei įkliūva, tai teisindamiesi meluoja. Šitie reiškiniai, be abejonės, nėra teigiami. Jie kyla iš to, kad mes, karininkai, karius auklėdami, kai kuriais atvejais vartojame netinkamus metodus. Galbūt čia kalta ir kasdieninio gyvenimo rutina, todėl reikia joje vis dėlto kai ką peržiūrėti, reviduoti ir prilaikyti naujiems reikalavimams. Patys į save irgi pažiūrėkime ir būkime pažangūs kareivių auklėtojai. Domėkimės auklėjamąja literatūra. Tiesa, literatūros, kuri specialiai būtų skirta kariuomenės auklėjimo dalykams, be galo mažai. Todėl mums tenka susidomėti mokykline pedagogine literatūra ir iš jos, kas tinkama, pritaikyti kariuomenės gyvenimui.

DĖL UŽSIENIŲ KARIŠKOS SPAUDOS SEKIMO IR REFERAVIMO

J. Noreika

Kiekvienos valstybės kariškoji vadovybė užinteresuota, kad jos gin-
luotos jėgos nuolatos tobulėtų. Juo labiau to turime siekti mes. Ir
todėl girtinas dalykas, kad jau veik visose mūsų kariuomenės dalyse
įsivyravo paprotys – pareiga sekti užsienių kariškąją spaudą.

Bendrai imant, kariškos spaudos sekimas sutvarkytas šitaip. Dalies
vadas, sužinojęs, kuris karininkas laisvai moka kurią nors kalbą, pa-
veda jam sekti tam tikrus žurnalus. Įdomesni ir svarbesni straipsniai
maždaug kas mėnuo referuojami karininkų susirinkimuose.

Kiekvienas pažangesnis karininkas, nenorėdamas atsilikti, turi
sekti visas naujienas kariškoj srity. Tačiau kaip dabar kitų kariuo-
menių kariškos spaudos sekimas ir referavimas pilnai nesutvarkytas.
Tuo užsiima tik nežymus procentas. O juk mes visi, ypač jaunes-
ni, vienodose sąlygose esame išėję gimnazijas ir karo mokyklą, taigi
bent su žodynu galima naudotis ir svetima literatūra. Vadinasi, sve-
timosios kariškos literatūros sekimas ir referavimas turi būti visiems
būtinai. Tuomet norom nenoram teks imti žodyną ir juo naudojan-
tis atlikti, kas kam pavesta. Su laiku toks pusiau priverstinas užsie-
nių kariškos spaudos sekimas duos gerus rezultatus: tie karininkai,
kurie tik su žodyno pagalba galėjo naudotis svetima literatūra, nau-
dosis ja visai laisvai.

Tačiau kitų valstybių kariškos spaudos sekimas tiek karininkui refe-
rentui, tiek visiems klausytojams bus tada naudingas, kai karininkas
referuojamą klausimą bus išsamiai išstudijavęs ir planingai paruošęs
medžiagą. Referuojamajam klausimui galima parašyti rašinį ar tik
susistatyti konspektą. Tuo tarpu dabar pasitaiko, kad ateina kari-
ninkas nepasiruošęs: vieną kartą perskaitė namie, gal kiek apsvarstė;
pasidėjo žurnalą prieš save ir verčia. Iš tokio vertimo maža nauda ir
pačiam prelegentui, ir klausantiems.

Referuoti mums turintieji reikšmės svarbesni mokymą ar auklė-
jimą liečiantieji straipsniai. Referuojamą klausimą karininkas turi

būti pasirašęs. Ištiso vertimo nereikia, pakaktų santraukos. Santraukos gale reikėtų nupasakoti šio dalyko padėtį pas mus ir duoti savo išvadas. Po to klausimas diskutuojamas: pageidaujama, kad diskusijose dalyvautų kuo daugiausia karininkų.

Beje, daug kas sako, kad nenorįs referuojamąjį rašinį parašyti, nes nebus kur jo dėti, o patsai ir atmintinai galėsiąs viską atpasakoti. Tačiau parašius geriau išlaikomas nuoseklumas, aiškumas. Antra vertus, kiekvienam rimtesniam ir geriau apgalvotam atpasakojimui, tikiu, visada rasis vietos mūsų kariškoj periodikoje. Ir tada neteks aiškuoti, kaip kad buvo prieš metus, jogei mūsų žurnalai neturtin-gi, neįdomūs. Nes, reikia pasakyti, juose labai nedaug kas bendradarbiauja. Karininkų susirinkimuose referuojant užsienių karišką spaudą, kartais labai įdomių ir vertingų minčių iškeliamos.

Viename susirinkime turėtų būti referuojama nedaug straipsnių, kad klausantieji neišsiblaškytų ir nenuvargtų. Pagaliau tokie susirinkimai kaip tarnybiniai neturėtų būti šaukiami šventadieniais.

VIENIŠAS KAPITONAS

(„Kardas“, 1934 m., nr. 17, p. 336–339)

Kokios prasmės turi gyvenimas? – klausimas, kurį nuo neatmenamų laikų sprendžia žmonės, burdamiesi į vienminčių grupes, ne kartą per amžių pakylančias viena prieš kitą žūtbutinėn kovon. Taip giliai veikia žmogų jo įsitikinimas, kad kitaip galvojančius žudo arba pats miršta išdidus.

Kodėl nepažaišti mintimis tokio nelemto šeštadienio pavakarėje, kada paausiai pradeda žilti, o širdis vis ta pati, vienodai plaka grasydama jaunuolio karštumu pripildyti senas gyslas.

Karčiai šypsosi kapitono Laužino vagomis išartos plonos lūpos.

– Keturios dešimtys ir aštuoni metai. Taip, taip, kapitone. Jau ne pirmoji jaunystė. O vis dėlto dar ir šiandien žiūri į tą velniūkštį – Liuce, tarytum ką tik baigęs karo mokyklą. Graži. Saldžios lūpos ir toks skardus juokas. Tuo tarpu ji tik vaikas prieš mane – dvidešimties metų.

Pensiją išstarnavusio kapitono dienos buvo nuolatos perpildytos naujomis istorijomis – moterys, moterys ir moterys. Viena už kitą gražesnės, įdomesnės, vėl ir vėl naujomis liepsnomis užliejančios nūn senyvo gražuolio krūtinę. Panašus buvo visas jo gyvenimas. Kas šiandien? Kas iš visų tų istorijų su gražuolėmis? Vienatvė. Viengungio vienatvė, kurioje vienintelė paguoda – pensija.

Laužinas nenori prisipažinti klydęs. Iš viso, anot jo, niekada neverta ko nors gailėtis. Gyvenimas tiekia tiek daug visokeriopų progų.

– O vis dėlto tu esi vienišas lyg vilkas. Mirsi – baigta. Prisimine draugai išmes keletą bonkų alaus ir viskas. Nei vaikų, nei žmonos nepaliksi. Tavo kapas užžels usnimis, o ruduo užvers jį pageltusiais lapais, kad klajūnas vėjas nebepažintų savo draugo, viengungio.

Toks paprastas, paprastas atrodo laikas, o vos tik Laužinas pradeda mąstyti apie save, savo praeitį, gabumus, ateitį, vos tik mėgina kiek nuoširdžiau apžvelgti savo buitį – viskas susiraizgo.

Laužinas atsistoja prieš veidrodį. Sarkastiška šypsena traukia jo paties žvilgsnį, mėginantį objektyviai spėti, kiek metų jam skirtų Liucija.

– Nieku būdu ne daugiau keturių dešimtų.

Už sienos, šalutiniame kambaryje, pradeda vienas kitu skūstis šeiminkų dar maži vaikučiai. Jie nenumano ir nenujaučia, kad iš jų riksmas perlenda per sieną, pasiekia Laužino širdį, gnaibo ją ir seno kapitono akys tik, tik nepatvinsta ašaromis. Taip skaudu girdėti svetimų vaikų garsai. Juk, rodos, nors vienas galėtų būti jo. Klausydamas vaikų barnio kapitonas pasiduoda vidujiniam priekaištui, čia pat mėgindamas įsivaizduoti jį šaukiantį mažyčio balsą – tėtė. Tikrai gaila, kad tokiu vardu niekas jo nešaukia. Tačiau kodėl dar ir šiandien nepamėginus kurti šeimos? Su kuo? Su Liucija?.. Kodėl gi ne. Ji tokia palanki, grakšti, gerų tėvų, jauna.

Slapto džiaugsmo banga užtelėjo Laužino krūtinę.

– Liucija. Bet kodėl ji, o ne Danutė. Viera. Liuda arba ta pati Onutė. Juk tikrai gražu būtų vesti Danutę. Gaila tik, kad per daug lengvabūdė, pernelyg jau geraširdė. Viera – tas pats. Liuda – tas pats. Ona – irgi tas pats. Visos tokios! O Liucija? Ši primena nepalaužiamąją Birutę.

Visu gajumu iškyla Birutės vaizdas. Jis troško josios meilės, bet liko atstumtas. Vienintelė moteris. Gal todėl ir neužmirštama. O juk ir ji mylėjo Laužiną. Bėgo nuo jo tyčia, kad visam amžiui ji turėtų, nes už jo ištekėjusi manė greitai nusibosianti.

– O gal tu ir gerai padarei? Aš juk greičiausiai būčiau išsiskyręs. Ne mano būdui skirta tik viena ta pati moteris.

Minčių lakumas ir įvairumas galėtų drąsiai lenktyniuoti su šviesos greičiu. Staiga kapitonas vėl aiškiai girdi vaikų barnį. Iš naujo kyla troškimas būti šeimos vyriausiu, būti tėvu.

– Tiktai Liucija! Ji arba nė vienos. Tokia, matyti, likimo dalia.

Laužinas tuojau skambina gydytojui Mikužiui, Liucės tėvui.

– Žinai, daktare, šį kartą man išeina atvirklščiai – pirmiau tariuosiu su tavimi, o tik po to kalbėsiu su panele Liucija.

– Tai ji dar nieko nežino apie tavo sumanymą?

– Kol kas nežino. Šiek tiek kalbėjome, bet nieko tikro nesitarėm.

Saulė jau nusileidusi, o žolė padengta šalta rasa. Kapitonas Laužinas ir Liucė eina pakrantėn, kad pasivėžintu valtimi. Didelė laimė spindi tamsiose Laužino akyse. Ne, tai nėra laimė, o kažkokia pavojinga ugnis, tramdoma stiprios jėgos, kad auksinis planas

nesutirptų aistroje. Liucė tokia laisva, grakšti, lengvutė ir trapi, kokia iš viso gali būti rūpestingai išauklėta dvidešimties metų mergaitė. Jai visada būdavo smagu su Laužinu, tuo senu gražuoliu kapitonu, taip labai linkusiu į įvairiausius sąmojus, anekdotus, komplimentus ir... gana rimtas kalbas. Jos akyse kapitonas visada būdavo labai korektiškas, o penkerių metų pažintis ją darė lyg ir jo dukterį. Tačiau kapitono širdyje tasai tėviškasis jausmas visai nejučiomis virto kitu jausmu.

– Graži naktis, – taria Liucė.

– Pasakiška, – pritaria kapitonas.

Po valandėlės jiedu lipa į valtį. Laužinas nusivelka mundurą ir palengvėle atsistumia nuo kranto. Liucė stebi paslaptingas vandens gelmes ir staiga lengvai krūpteli, pamąsčiusi apie skenduolio mirtį.

– Mes jau toli nuplaukėm, – sako kapitonas.

Ji tyli. Gal net negirdi jo žodžių.

Laužinas taip pat nutyla. Jisai mąsto, ką bepridėtų jam toji Liucija. Ar tai nebūtų našta. Visą amžių pripratęs gyventi vienas turėtų gana dažnai kovoti prieš save, savo įpročius, kad šeimos židinytė nevirstų į barnius. O jei tu mirsi vienišu likęs, tavo kapas užžels usnimis, o ruduo užvers jį pageltusiais lapais, kad klajūnas vėjas ir tas nebepažintų savo draugo – viengungio...

– O! – linksmai šūkteli Liucė, lyg mažas vaikas suplodama rankomis.

– Kas atsitiko? – šypsodamasis klausia kapitonas.

– Matai?

– Matau.

Didelis, didelis mėnuo pasirodė žvaigždėmis apšėto dangaus pakraštyje.

– Kodėl mano kapitonas toks susirūpinęs? – kiek vaikiškai kreipėsi Liucė, pastebėjusi gana savotišką jo nuotaiką.

– Gailiuosi, – pusiau ironiškai atsako jis. – To, ko neturiu.

– Kas tai būtų?

– kažkas panašu į moterį tavo plaukais.

– Tokių moterų labai daug ir, pasak žmonių, mano kapitonas turi jose pavydėtino pasisekimo.

– Aš jas noriu iškeisti į vieną moterį.

– Tikrai? Ak, toji galės tikrai džiaugtis.

– Argi?

– Neabejoju.

Kapitonas atsistoja ir kiek pagalvojęs klausia:

– Ar tu džiaugtumeis, Liucija?

– Aš?!

Tyla.

Valtelė plūduriuoja lyg didelis vandens paukštis, užsnūdęs ežero paviršiuje. Nežinia sustingo Laužino akyse. Jam pačiam būtų sunku išspręsti, kokio atsakymo jis nori, kokio laukia. Ak ne šiuo momentu jo krūtinė taip mielai, taip karštai priglaustų tą jauną, tyrą mergaitę ir mylėtų, mylėtų ją amžinai.

– Taip, Liucija – tu. Ar tu džiaugtumeis?

Tyla.

– Manimi kapitonas tikrai apsiviltų, – pagaliau prašneko ji. – Aš dar labai toli nuo to, kad galėčiau tenkintis ramybe. Kitas reikalas jums. Tiesa? Juk aš visada buvau dukters vietoje ir tikrai esu labai patenkinta savo globėju.

– Žinoma, – atsako Laužinas. Po to jis atsisėda ir paėmęs irklus pradeda irkluoti į krantą...

– Draugai išmes už tave keletą bonkų alaus, o kunigas prie karsto pasakys paskutinį atsisveikinimo žodį. Po to duobkasiai užbers tave žemėmis, kad ilsėtumeis per amžių amžius užmirštas.

O gyvenimas atrodo toks pilnas, toks gražus. Laužino akys vėl prisipildo skausmo ašarų, kad gyvenimui jis nieko, nieko nepaliks...

Kambarys tuščias, nebylys, jame niekas nelaukia grįžtančio šeiminko. Taip iki pat amžiaus pabaigos, kurios lauks valstybės išdas, kad vienu pensionieriumi liktų mažiau.

– Ko, mano kapitonas, taip giliai mąsto?

– Kad tu esi gera dukrelė, – šypsodamasis atsako Laužinas ir pastebėjęs, kad jau čia pat krantas, pakelia irklus.

NEBETOLERUOTINA

(„Kardas“, 1935 m., nr. 9, p. 200)

Mes, kariai, kartu su kitais visose srityse turime stengtis progresuoti, nes, priešingai, toli atsiliksimė nuo gyvenimo, o tai niekam į sveikatą neina.

Mes esame garbingi lietuviai, todėl pirmiausia turime progresuoti artimiausiuose mūsų širdžiai dalykuose – gerai išmokti savo gimtąją kalbą.

Šiais sumetimais prieš dešimtį metų, jei neklystu, mes, karininkai, turėjome išlaikyti ir išlaikėme lietuvių kalbos ir mūsų istorijos, geografijos egzaminus (šių egzaminų nelaikė nuo jų atleistieji karininkai).

Nuo kalbamų egzaminų išlaikymo iki šiol buvo daug gražaus laiko ir progos dar geriau išmokti savo kalbą; kas myli – gerbia savo kalbą ir ja domisi, tam tas lengva – nejučiomis pavyksta pasiekti. Mes žinome, kad mūsų karininkų tarpe yra dar tokių, kuriems neteko mokytis jokiose lietuviškose mokyklose (mokėsi svetimose); iš to nenoromis siūlosi išvada, kad tokie karininkai turėtų silpniau už kitus karininkus mokėti lietuvių kalbos, bet galime pasidžiaugti, kad yra ne visai taip: tokių karininkų tarpe yra pavyzdinčiai mokančių lietuvių kalbą, todėl iš jų galima ir patartina net kitiems pasimokyti.

Visa tai yra labai gražu ir sektina, bet man šį kartą ne tai rūpi.

Svarbu ir įsidėmėtina tai, kad mūsų tarpe dar yra tokių, kurie nesisistengia pakankamai išmokti savos kalbos. Kad taip yra, ne kartą įsitikiname kasdien besklaidydami tarnybinius raštus, kurių dalis yra su defektais. Įvairiausiuose raštuose (dalių ir įstaigų) dar pasitaiko rusicizmo (rusiška galvosena), pvz., dar taip esti parašyta: „Jau pristačiau paimtą komendantu parodymą; mano valdiniais jau sutvarkyta.“

Pasitaiko tokių žodžių, kuriuose nosinės, raidės ne savo vietoje arba jų visai nėra, nors ir turėtų būti.

Blogiausia gal tai, kad raštuose dažnokai skiriamieji ženklai „šlu- buoja“: kur jie reikalingi, ten jų nėra, o kur nereikia – yra.

Į akis labiausiai krinta tai, kad šalutiniai sakiniai kartais visai neišskiriami kableliais. Gyvų tam pavyzdžių nenurodau, nes jų neverta demonstruoti.

Raštai su minėtais defektais garbės nesudaro nei tai įstaigai, kurios yra, nei mūsų korporacijai (juk tokie raštai dažnai keliauja ir po civilines įstaigas).

Viršinininkai, ypač aukštesni, pasirašydami tokius raštus, negali įsigilinti į rašto technikinę pusę, nes mažai turi laiko, tačiau jų parašas tokiuose raštuose vis dėlto figūruoja.

Gerai parašytą raštą malonu skaityti, o prastai parašytą – ne, nes čia tuojau kyla nusistebėjimas, nejaukus jausmas, kritika (kartais net kelių žmonių).

Visa tai iškeliau todėl, kad esu jau ne kartą tokių defektų matęs ir kad esu tos nuomonės, kad mes pagaliau turime visi pakankamai išmokti tai, ko kam trūksta. Geriau patys savo klaidas išsiaiškinkime ir jų nebedarykime, o ne laukime dėl jų pastabų, kritikos iš kitur.

Viršinininkai patys pasirenka redaguojantį personalą, o pasirinkimas dabar yra didelis; pasirinkus tinkamus šiai paskirčiai pareigūnus, viskas bus gerai.

Lokalinės priemonės minėtiems defektams pašalinti yra geros, bet geresnė ir tikresnė būtų bendrojo pobūdžio intervencija.

Laukiame keliamais reikalais susirūpinimo ir gražių vaisių.

MŪSŲ GYVENIMAS

Respublikos Prezidento š. m. gruodžio mėn. 31 dienos aktu šie karininkai pakelti į aukštesnius laipsnius:

Iš jaunesniojo leitenanto į leitenantą...

Jonas Noreika, karo mokyklos,

1936 metų „Kardo“ turinys bus išsiuntinėtas su 2-ju š. m. „Kardo“ numeriu.

Perkelti:

2 pėst. pulko j. ltn. Jonas Noreika – į Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokyklą.

KALBOS KRAITELĖ

Dažnai p. p. karininkų per pratimus ir pamokas vartojami žodžiai ir išsireiškimai žodžiu ir raštu ir vietoj jų teiktini:

KLAIDINGAI:	TEISINGAI:
Bereikalingi daiktai	Nereikalingi daiktai
Be 15 min. šešios (slav.)	Šeštos 45 min.
Pasiūsiu į priekį savęs	Išsiūsiu, pasiūsiu į priekį
Apie NN, vienkiemis	Apie NN vienkiemį (apie su galininku)
Žvalgai randasi (slav.)	Žvalgai yra
Pasiteirauti pas juos (slav.)	Pasiteirauti, sužinoti iš jų
Padaliniai (pa – slav.)	Daliniai
Pasiekė tilto	Pasiekė tiltą
Kad išpildžius, apėjus, palengvinus, sustabdžius ir t. t.	Kad išpildytų, apeitų, palengvintų, sustabdytų ir t. t. (po kad šalut. sakiny – tariamasis reiškimas) arba norint išpildyti, apeiti ir t. t.
Klesė	Klasė
Konvertas	Vokas
Dienos bėgyje	Per dieną
Priimti sprendimą (slav.)	Nuspręsti
Penkių valandų bėgyje	Per penkias valandas
Turėti omeny (slav.)	Turėti galvoje, atsiminti
Žingeidus mūšio epizodas	Įdomus mūšio nuotykis, atsitikimas, epizodas
Išsidėstysiu kautynėms (rus. – raspoložu) savo parėdymą (slav.)	Užimsiu vietą, barą kautynėmis
Tamsta būsit apsvartę	Tamsta būsi apsvartęs
Atiduosiu parėdymą (slav.)	Įsakysiu, nurodysiu, liepsiu sužinoti
Ir šparina risčia (german.)	Ir lekia, joja risčia
Vot kaip manevruosiu	Ot, štai, va kaip manevruosiu
Išnešti sprendimą	Nuspręsti
Atidengti ugnį (labai išsigalėjęs rusicizmas)	Paleisti ugnį, imti, pradėti šaudyti

Artilerijos ugnis gali duoti gerų išvadų	Gali gerai pavykti, nusisekti, pasisekti
Tęsti puolimą toliau (tęsti, vilkinti)	Pulti toliau, varyti puolimą toliau
Savistoviai atidengti ugnį	Savarankiškai pradėti, paleisti ugnį
Daeiti iki nustatytos ribos	Nueiti, prieiti iki nustatytos ribos
Pradiskutuosime šitą klausimą	Išdiskutuosime, išgildinsime šitą klausimą
Laike atsitraukimo	Atsitraukiant, atsitraukimo metu, laiku
Per tai reikia žinoti	Dėl to, todėl, užtat reikia žinoti
Mestis atakon	Atakuoti, pradėti ataką, pulti atakon
Neatbūtinai paskirti 3 klm. valandai	Būtinai paskirti 3 klm. per valandą
Kariumenė (tarm.)	Kariuomenė
Atimti priešininkui galimybę	Kad priešininkas nebegalėtų
Pravesti žvalgybą slaptai	Atlikti, įvykdyti žvalgybą slaptai, išžvalgyti, žvalgyti slaptai
Sulig azimuto	Sulig azimutu (sulig su įnagininku), pagal azimutą
Išmesti pabūklą pirmyn	Iškišti, išstumti pabūklą į priekį, pirmyn
Kad išlošti laiką	Norint laimėti laiko, laikui laimėti, kad būtų laimėtas laikas
Kulipka	Kulka
Skaičiau knygą anglų kalboje parašytą	Skaičiau knygą, parašytą angliškai
Liuosas kelias	Laisvas kelias
Daug atneš naudos (prinesiot)	Daug duos naudos

KAIP GYVENA BŪSIMIEJI VADAI

(„Karys“, 1937 m. sausio 14 d., nr. 3, p. 83)

Karas į ramų žmonių gyvenimą atneša staigią mirtį. Tai, kas šią valandą dedasi Ispanijoje, kas prieš metus dėjos Afrikoje – tas pat gali kartais prasidėti ir visoje Europoje. Karas panašus į staigų viesulą: čia vienur, čia kitur pasirodo debesėlis, pūsteli vėjas ir nei iš šio, nei iš to pakyla tokia audra, kad net seni ažuolai ima linkti, raunami iš pat šaknų.

Tokių debesėlių, tokių negero vėjo pūstelėjimų šiandien visiškai netrūksta. Kiek nori jų! Visi jaučia, kad kas valandą gali imti siausti viesulas. Tada tai visų akys nukryps į tuos, kurie žino, kaip nugalėti tą vėtrą. Į tuos, kurie dieną naktį budi pasirengę atremti visus pavojus. Į tuos, kurie pavojaus valandą drąsiai iškels trispalvę vėliavą ir sušuks minioms:

– Sekite mus. Einame į pergalę!

Ir kaip jūra siūbuodamos minios šauks tada:

– Veskite mus!.. Veskite mus!..

Laiminga bus tauta, jei vadų narsumo neišblaškys bombų ir granatų sprogimai. Jei savo pavyzdžiu mokės užkrėsti jie susibūrusias kuopas, jei iki pat pabaigos nepalaužiama valia sugebės vesti per visus pragariškus pavojus į pergalę.

Tai ir mūsų būsimųjų vadų pareiga. Ant jų pečių kris lemiamą valandą kovos sunkumai. Didžiausia dalimi kaip tik nuo jų priklausys visos tautos likimas. Nes jau seniai istoriniais patyrimais įrodyta, kad ne tiek eilinių kovotojų, kiek jų vadų drąsa ir sumanumas nulemia kautynes.

Paklaus ne vienas didžiai susirūpinęs: o kas jie yra tie būsimieji vadai? Ką jie veikia? Kaip jie ruošiasi vadovauti?

Kad atsakytume į tuos klausimus, reiktų skersai ir išilgai išvaikščioti visą laisvos Lietuvos žemę, mažiausiai po keletą dienų praleidžiant visuose mūsų kariuomenės daliniuose. Jūs rasite būsimųjų vadų ir Klaipėdos smiltynuose, plieno šalmu, kareivio kuprine, ir Šiauliu durpynuose, ir Radviliškio gatvėmis sutiksit beužiantį šarvuočiu ar tanku; matysit ir aerodromuose beužvedančius propelerį, ir pagaliau

Marijampolėje, Tauragėje, Panevėžyje, Pagėgiuose, Kėdainiuose... Kur ten ir beįšvardysi visas vietas. Taip plačiai išsklaidyti jie renka karinio gyvenimo patyrimą ir mokslą, kad suneštų jį kaip bitės medų į vieną avilį – į Karo mokyklą. Čia visos jų žinios, visas patyrimas bus gilinamas, išbandomas, patikrinamas ir suvienodinamas. Pagaliau po trejų metų įtempto darbo išrinktieji iš visų bus tinkamai atžymėti – jie įgis vado vardą. Jų viršininkai liks atsakingi už tinkamą naujų vadų pasirengimą imtis tų sunkių pareigų, kurias kas valandą gali uždėti likimas. Atsakingi už tūkstančius gyvybių, kurios atsidurs tą valandą vado rankose.

Taip – daug reiktų keliauti, kol apžvelgtume dalį savo brolių, rengiamų vado pareigoms. Sakome dalį, nes iš tikrųjų dar ne visi suminėti. Keli šimtai kariūnų, kursantų ir aspirantų įtemptai dirba pačioje Karo mokykloje. Kariūnai, atlikę kariūnų-kandidatų stažą dalyse ir išlaikę nustatytus egzaminus, jau pervesti į antrą kursą. Prieš juos dar apie pusantrų metų mokslo ir praktikos darbų iki vado vardo. Kietos jų gretos ir tvirti jų pečiai – lengvai išneš likusius mėnesius. Tegu ir prakaitas, tegu ir kraujas – vis vien tikslas turės būti atsiektas. Jų laukia darbas. Laukia broliai iš kaimų – žalia medžiaga.

Kursantai – tai būsimieji ginklavimo srities specialistai. Po keletą metų studijavę įvairias mokslo šakas universitete, vieni anksčiau, kiti vėliau baigę aspirantų kursus ir įgiję atsargos jaunesnio leitenanto laipsnį vėl susirinko į Karo mokyklą, kad per penkiolika mėnesių galėtų įrodyti, jog nori ir yra tinkamai pasirengę dirbti tikroje karo tarnyboje.

Gausiausias vienetas Karo mokykloje šiuo metu yra aspirantai. Nepaprastas gyvenimo aplinkybių įvairumas, iš kurių jie atvyko garbingojon mokyklon, be abejo, toli gražu ne iš pirmos dienos teledžia jiems vienodai vertinti einamąjį karinį mokslą. Štai susimąstęs filosofas ima sunkaus kulkosvaidžio dešiniąją koją ir kelia ant pečių, neįstengdamas atspėti, kokią įtaką šitas jo veiksmas padarys į jo pasaulėžiūrą. Kitas to paties sunkaus kulkosvaidžio koją kelia medikas. Šis, kaip ir pirmasis, dirba susikaupęs – gal kokią naują bacilą kulkosvaidžio kojų plokštelių užlenkimuose bus pastebėjęs. Trečias tikriausiai bus žurnalistas, o ketvirtas prisiekęs advokatas...

Toks įvairumas žmonių, susibūrusių prie to paties darbo, negali būti neįdomus.

Toks šiuo momentu išorinis būsimųjų vadų gyvenimas. Tai tik tušti žodžiai, pasakantieji, kokia vado svarbiausioji pareiga ir kur šiuo momentu randasi tie būsimi vadai. Bet ir ūkio būrio vežėjas gali suprasti, kad tie būsimieji vadai turi originalų, savotišką savo dvasios pasaulį. Jiems rūpi viskas, kas rūpi ir eiliniam kareiviui. Nes kiekvienas geras vadas pirmiausia turi puikiai atjausti eilinį. Suprasti visus jo reikalus su skyrininkais ir viršilomis. Žinoti, ką reiškia manevruoti molėtomis dirvomis, pripustytais laukais ir obuolių prinokusiais sodais... Sakykime trumpai: vadas turi žinoti viską, kas nulemia kautynes. Taigi: viską.

Kad visi galėtų pamatyti, pergyventi ir suprasti nors dalį to, kaip iš tikrųjų gyvena mūsų būsimieji vadai. Karo mokykla jau kelinti metai leidžia laikraštį „Kariūnas“. Šičia tai ir yra tas veidrodis, parodąs kariūno bei aspiranto sielą.

Tad visi pažinkime mūsų būsimuosius vadus...

Jau VI metai kai eina iliustruotas P.
L. P. Karo Mokyklos kariūnų žurnalas

KARIŪNAS

Naujai pertvarkytas, labai įdomus ka-
riūnų žurnalas šiais metais eis punktu-
aliai ir atitinkamo didumo.

Nuo š. m. 1 (26) nr. „Kariūną“ reda-
guoja Karo Mokyklos **lt. J. Noreika.**

PRENUMERATOS KAINA:

metams — 5 litai, kariūnams, studen-
tams ir moksleiviams — 4 litai.

ATSKIRAS NUMERIS — 1 LITAS

**ADRESAS: P. L. P. Karo Mokykla,
A. PANEMUNĖ.**

„Kariūnas“, 1937 m., Nr. 1 (26)

P.L.P. Karo mokyklos kariūnų ir aspirantų iliustruotas žurnalas. Išėina kas 2 mėn. Redaguoja lt. Noreika.

Tai gražus, estetiškos išvaizdos 4 p. žurnaliukas. Daugiausia jame rašo patys kariūnai ir aspirantai. Rašiniai nesiriboja vien Karo mokyklos gyvenimo „sienomis“, bet siekia ir bendrųjų lietuvių tautos reikalų, kas matyti iš str. „Klaipėdos kraštas istorinėje perspektyvoje“ ir kt. Be jaunųjų, „Kariūne“ bendradarbiauja ir senesnieji kariai, taigi „Kariūnas“ jungia jaunus ir senus į vieną šeimą. Turinys paįvairintas sklandžiais eilėraščiais. Įdomūs ir šaržai, nuo kurių nepasitrauksi, kol nenusišypsosi iš tos jaunatvės, kuri kariūnišku gyvumu ir rimtuose dalykuose trykšta.

TU PATS SAVE SUKAUSTEI

(„Kardas“, 1937 m., p. 334–337)

Pakaruoklių dvasios klajojo po poligono miškus, besidangstydamos šaltos rasos spindėjimu, kai du seni draugai buvo pačiame savo ilgo pašnekesio įkarštyje. Kapitonas Kelmūtis ir pulkininkas Ramonaitis sėdėjo vienoje palapinėje priešpriešiais ir buvo visiškai užmiršę karininkų metraštyje išlaisniuotus pėstininkų korpo vyrus, ilga virtine atskyrusius jų pavardes, kadaisė stovėjusias šalia viena kitos. Bet tai buvo prieš dešimtį metų, kada Kelmučio krauju išpirkinėta protėvių klaidos. Po to ne tiek kraujas, kiek protas kūrė tėvynės pamatus, ir Kelmūtis užleido vietą Ramonaičiui.

– Tu prisitaikei prie naujų laikų. Aš negaliu. Dieną naktį vaidenasi man kruvini mūšiai ir aš nepajėgiu išmokti laiptoti karjeros laiptais. Tu manai, kad man, senam kariui ir senam girtuoklėliui, neateina gražių minčių į galvą? O-o – ir dar kiek ir net kokių gražių minčių! Kartais įsivaizduoju sau, kad visoje Lietuvoje nėra nė vieno girtuoklio ir nei vienos svaigiųjų gėrimų parduotuvės. Man vaidenasi tada vyrai – milžinai, kiekvienas baigęs gimnaziją. Vietoj alaus ar degtinės – perkamos knygos. Tada jokia nelaisvė nebaisi ir nėra šalies, kuri tokiai tėvynei būtų pavojinga. Bet aš pats visu šimtu nuošimčių netikiu tokioms iliuzijoms ir sumušiu kiekvieną, kurs panašiai kalbės. Žmonija negali dešimtmečio išgyventi nekariavusi ir nėra laiko išaugti tobulai žmonių kartai. Pačioje prigimtyje pasėta karo sėkla ir tas, kurs kėsinaisi panaikinti karą, drauge kėsinaisi paneigti ir pačią prigimtį. Viskas karui!..

– Žinai, Povilai, – patylėjęs tęsė Kelmūtis, – man atrodo, kad tu nebe toks, koks buvai fronte. Tu ėmei svajoti apie asmenišką laimę. Tau parūpo garbė: laipsniai ir ordinai. O man – ne! Niekados! Aš trokštu karo – supranti? Po velnių, kaip įgriso toji kasdieninė rutina. Kareivių mokymas, karo teorijos, manevrai... Ką reiškia tie manevrai? Argi taip mes kariavome?

– Niekio panašaus! Dabar visi žiūri formos ir niekam į galvą neateina, kad, suzvimbus plieninėms bitėms, tos formos subyrėtų kaip smėlio nameliai audroje. Taip – taikos meto kariuomenė niekada

nemokės kariauti. Manevruoti mane ruos gražiausiai, o kare – supliukš formos ir visų akys vėl nukryps į kautynių herojus... Na, išgerkim, Povilai. Nors tu ir pulkininkas, bet vis tiek geras vyras.

Ir draugai išlenkė alaus bokalus.

Po trumpos tylos, naują dūmą traukdamas, prabilo Ramonaitis:

– Matai, Juozai, aš galvoju, kad nei tu, nei aš, nei trečias, nei kevirtas negali nustatyti absoliučiai teisingos žmogaus gyvenimo paskirties. Kiek filosofinių sistemų – tiek ir išvadų. Todėl kiekvienam žmogui tenka susidaryti savą pasaulėžiūrą. Gal ne tiek susidaryti, nes ne visi tą sugeba, kiek pasirinkti. Ir aš pripažįstu, kad aplinkuma turi labai daug įtakos žmogui susidarant – pasirenkant pasaulėžiūrą. Mes daug mėnesių išbuvoime fronte. Mirtis žarstėsi apie mus, pažįstamųjų lavonais nuklodama apkasus. Plieniniai durtuvai skrodė karščiausias širdis ir švino gabalai vedė iš rikiuotės gudriausias galvas. Dieną naktį žaisdami mirties žaismą pripratome į gyvenimą žiūrėti pro kaukolės išpuvusių akių skylės. Bet laikai keičiasi. Šiandien gyvename taikos metus ir tik istorinio patyrimo stumiami ruošiamės ginklu ginti savo žemes.

Tuose žodžiuose Kelmūtis girdėjo ne tą, ką norėjo. Pulkininkas vis dar laikėsi formališkosios pažiūros ir buvo lyg užmiršęs pats save. Taip atrodė Kelmučiui, iš visos širdies norinčiam išsikalbėti, išsipašakoti, iš naujo pajusti anuos draugiškus ryšius fronte. Jis klausėsi Ramonaičio kalbos vis daugiau niuokdamasis.

– Klausyk, Povilai, kam čia dabar kalbėti apie istorinį patyrimą ir kitokius nežemiškai aukštus dalykus, – neiškęsdamas pertraukė kapitonas. – Tu žinai, kad manęs nebepakeisi. Aš nenoriu daugiau neį turėti. Užtenka man ir kapitono. Bet aš sakau tau į akis, kad jei šiandien karas, tai jaunieji karininkai nulems kautynių rezultatus. Kodėl? Todėl, kad kare laimi tas, kurs drąsiau rizikuoja gyvybe. O man gyvybė – spjaut. Supranti? Spjauti! Tuo tarpu tau kas kita – aukšta padėtis, geras atlyginimas, garbė.

Ramonaitis šypsojosi traukdamas dūmą ir nepykė už tuos įžaidžiančius žodžius. Kelmučiui staiga nutilus, pulkininkas tarė:

– Aš visiškai tave suprantu, Juozai. Tik tu manęs nebenori suprasti. Tu manai, kad žibučiai, auksas pakeitė mane. Klysti, Juozai. Aš, senas tavo draugas, tą sakau. Klysti! Jei reiktų – tučtuojau eilinio

kareivio vietoje eičiau ir saldi man būtų mirtis už tėvynę. Įgytas mokslas, patyrimas ir laipsnis visiškai nepakeitė mano širdies. Aš visą gyvenimą pašvenčiau valstybei ir kiekvienas mano žingsnis buvo tam, kad padidintų mūsų galią. Argi aš susikroviau kokį turtą?

– Jokio. Dar pora metų ir aš gal būsiu pensininkas. Tai viskas. Atsargoje būdamas tuo ir pasitenkint turėsiu. Karininko mokslas tinka tik kariuomenėje. Mano pensijos turės pakakti dar keturiems: trims vaikams, žmonai ir man. Taip, tai viskas, ką aš už ilgą darbą iš išdo gausiu. Pakanka. Nesiskundžiu. Bet man skaudu, Juozai, kad tu – senas fronto bičiulis – imi kitaip vertinti mane. Ne, aš nepyktu, nes aš suprantu tave. Jei taip galvotų kitas, pamanyčiau, kad pavydo ar piktos valios apsėstas. Bet aš tave per gerai pažįstu, Juozai.

Kelmutis klausėsi vis giliau susimąstydamas. Jo gyslos įsitėpė, nervais bėgiojo elektros srovelės, virindamos smegenis. Niekada jis nenorėjo taip tikrai suprasti savo draugo, kaip šiandien. Kiekvieną žodį, kiekvieną jo tono atspalvį gaudė jis taip atsидėjęs, lyg būtų šniapas. Ir pagaliau kapitonas susigėdo. Jis buvo nuoširdus ir negalėjo pats sau meluoti – Ramonaitis kalbėjo tą, ką jaučia, ką pergyvena. Jis ne karjeristas, o kukliai stovintis didelis darbininkas, kur kas vertesnis už... Kelmutį – pripažino savo širdyje kapitonas.

Poligone buvo naktis. Naktis be slapukų ir be lauko sargybų. Dienos pratimų išvarginti žmonės miegojo ir tik budėtojų siluetai tyliai slankiojo ištiestomis trikampių palapinių gatvėmis. Iš tų palapinių tai čia, tai ten girdėjosi karkimas, o protarpiais ir nesuprantami sakiniai, kuriuose tik vieną kitą žodį galėjai suprasti.

– ...Kryžkelė... Batrakai... Šilosėdai... Pirmyn...

Už palapinių – barakai, „mauzoliejai“, arklidės ir garažai. Miškingame šlaite išsitiesusios mažų kopyltėlių pavidalo karininkų palapinės. Nerio vanduo žvilgėjo kaip skystas švinas ir jo sunkus prabėgantis šniokštimas girdėjosi Rukloje ir visuose stovyklos kampuose.

Pulkininko Ramonaičio krūtinę užliejo nuo kūdikystės metų puoselėti jausmai ir jo rimtame veide žiburio šviesoje pasirodė kažkokios įtemptos vidujinės kovos atspalviai. Pro geležinės valios grandis niekada neprasiveržią jo individualūs samprotavimai šiandien sukilo tokia audra, kad juos pareikštų Ramonaitis ne tik savo fronto draugui, bet ir visiems.

– Tu puikiai supranti, kad nėra žmogaus, visiems įtinkančio. Nes nėra nusistatymo, kurį visi žmonės vykdytų. Tas pats mūsų tarpe. Vieni, iš fronto grįžę, susmuko ant laurų, o kiti nenurimo iki pat šiandien.

– Tu sakai, kad pinigai patraukė mane dirbti, studijuoti, išsižadėti laisvo laiko ir pramogų. Ne tik mane, bet ir kitus, nūdien aukščiau pakopusius. Neginčiju, kad tavo žodžiuose visiškai nebūtų tiesos. Bet man rodos, kad jei ir pinigų skatinamas vienas kitas ryžosi įgyti mokslo, tai jis kur kas vertesnis už tą, kurs, grįžęs iš fronto didvyriu, tuo ir pasitenkino. Aš nenoriu tau prikaišioti, Juozai, bet ir pats juk supranti, kad jei visi būtų likę susnūdime, tai mūsų kariuomenėje nebūtų atsiradę pakankamai išsilavinusių karininkų. Bet, mano giliausiu įsitikinimu, Vyties kryžiaus kavaliierių legjonas, šalia kardo griežęs knygos, ne pinigų, o tos pačios tėvynės meilės skatinamas tatau darė. Visą savo gyvenimą surišę su valstybe jie gerai žino, kad valstybės gerovė – jų gerovė. Ogi valstybei reikia išmanančių, rimtų ir taikos metu mokančių didelius darbus nuveikti vyrų. Man koktu, Juozai, žiūrėti į tave – tokie gabumai, o darbo – nė kiek. Argi tu neturėjai puikiausių progų ir laiko pagilinti savo žinias? Turėjai. Bet pats save sukaustei savotiškomis pažiūromis ir iki šiol tebegyveni praeities žygiais. O juk praeitis mums nieko pozityvaus neduoda. Pasididžiavimas nuveiktais darbais ir atsilikimas nuo dabarties – sunkiai pateisinamas dalykas. Aš manau net, kad gerą kariuomenės vardą žemina tas, kurs, būdamas kariuomenėje, nėra pažangus. Tik pagalvok, kokios didelės sumos išleidžiamos kariuomenei!

Ramonaičio žodžiuose buvo tiek daug paprastumo ir taip nuosirdžiai jie buvo ištarti, kad senas kapitonas staiga pasijuto visiškai perblokštas. Ne dėl to, kad žodžius tuos sakė pulkininkas, o dėl to, kad juose skambėjo karti tiesa. Ne tuos reikia kaltinti, kurie savo triūsu jį aplenkė, o jį – patį Kelmutį, kad, nesuprasdamas gyvenimo reikalavimų, likosi užpakalyje. O juk galėjo nelikti, galėjo padaryti daugiau už tuos, kurie jį aplenkė. Taigi: galėjo, bet nepasijudino iš vietos ir iki šiai dienai tebegyvena praeitimi. Vienintelė paguoda – būsimas karas. Tada vėl išgirs Kelmučio vardą ir naujais ženklais nusisegios jo krūtinė.

– Pagyvensim – pamatysim, – lyg patsai sau tarė Kelmutis. O krūtinėje vėlėsi neapykanta, baisus nerimas ir tikra pagarba. Neapykanta paties savęs. Nerimas dėl to pasiutusio taikos meto vienodumo. Pagarba draugui, naujai nušvietusiam patį gyvenimą.

Ilgai kalbėjosi draugai palapinėje ir išsiskyrė jie tik po pusiaunakčio. Atsisveikindamas Kelmutis sužiuro į Povilą pasitikėjimo ir paklusnumo pilnomis akimis. Giliai įsmigo jam Ramonaičio žodžiai.

– Sudie. Ir tikėk man, kad neužmiršiu tavo žodžių.

TU ATEISI PAS MANE

(„Kardas“, 1937 m., p. 510–513)

Minia žmonių lydėjo juodą karstą. Tame karste gulėjo ištaigingų namų duktė. Kol buvo gyva, ją šaukdavo Gražute, o kai mirė – mirė Lukaičių Gražina. Minia siūbavo nulenkus galvas, o karstas, aukštai iškeltas, žingsniavo priekyje minios. Orkestras grojo gedulingus maršus, ir liūdni garsai draskė senųjų Lukaičių širdį. Tokia jauna, tokia talentinga, graži, turtinga, visų mylima duktė panoro palikti šį pasaulį prieš tėvų valią ir prieš draugų sutikimą. Iki pat paskutinių dienų Gražina buvo linksma ir nieks negirdėjo, kad ji kuo nors sirgtų. Staigi jos mirtis neišaiškinta paslaptimi liko. Tėvų sielvartas būtų auksu apipylęs tą, kurs būtų nurodęs į tikrąją Gražinos mirties priežastį. Medicina tylėjo taip, kaip ji tyli žiūrėdama į nuogas kojas, nepažeidžiamai žengiančias per žarijas, ar į sveiką gyvo žmogaus kūną, virintą verdančiame vandenyje. Taip tylėjo medicina, o gudresnių už ją nebuvo. Ir mirtis Gražinos liko paslaptimi.

Laidotuvių eiseną slinko centrinėmis miesto gatvėmis. Nemažas smalsuolių būrys prisiplakė prie karsto palydovų ir stengėsi išsiaiškinti, kas ir kodėl mirė. Ir stebėtina, kad atsakymų į klausimą nestigo. Matyt, ir nežinodami žmonės tariasi esą žinovai.

- Nusižudė...
- Širdis sprogo...
- Kas nors nužudė...
- Smegenų uždegimas...

Juodame karste gulėjo baltutė Gražina. Jos akys uždarytos. Pravira burna žodžio netaria ir savo paslaptį ramiai nešasi į kapus. Saulėta bobų vasara barsto pageltusius lapus ir įvairių korporacijų vainikai, plevėsuodami kaspinais kaip šešėliai, seka tą paslaptį.

Minioje keletas kariškių. Pažįstami, bičiuliai ar tik užjaučią. Iš savo paaukuoto būsto dvasios akimis į minią žvelgdama Gražina mato ir tą, kur turėjo, bet nemokėjo jos suprasti.

Visi momentai, kada jie buvo kartu, Gražinos sieloje paliko neišdildomus pėdsakus. Nepažįsta siela laiko. Dabartis gali tapti amžinybe ir amžinybė dabartimi. Kaip pirmą, taip ir paskutinį kartą

Gražina šaukė jį, bet jis buvo kurčias ir nesuprato. Jo meilė buvo kūnas, o jos meilė buvo siela. Ir varžėsi jie kaip dvi galybės, bet nė viena iki šiol nenugalėjo. Štai kodėl nusprendė Gražina persikelti antrapus karsto ir iš ten šaukti savo mylimąjį į save. Nes nebuvo tvirtesnio tikėjimo kaip jos tikėjimas, kad laimė tik tada bus atsiekta, kai jos siela susijungs su mylimojo siela. Pašalindama savo kūną ji tikėjosi pašalinti ir tą objektą, kurio betarpiškai siekė mylimasis. Po jos mirties jam beliksią mylėt tik jos nemirtingoji dalis – jos siela. Kūnas supus. Vietoj garbanotų plaukų liks pažaliavęs kaulas, o akių vietoje – skylės. Kaip su kiekvienu iš tų, kurie turėjo, turi arba turės kūną. Fanatiškai tikėdama į nemirtingumą ir amžiną meilę Gražina tikėjo taip pat fanatiškai, kad jos mylimasis neras ramybės tol, kol jo siela nesusijungs su josios siela. Tokia esanti aukščiausiojo likimo valia. Ir ji buvo tikra, kad jokia kita moteris nepatrauks jos mylimojo sielos.

Tokių minčių buvo pilni jų pašnekesiai, kai Gražina buvo dar gyva ir kai stiprios leitenanto Dainausko rankos galėjo glausti ją prie plačios krūtinės.

– Sakyk, Vytai, ką tu jauti taip stipriai mane glausdamas? – klausdavo Gražutė. O klausimas jam atrodydavo toks naivus, kad jis nemokėjo rasti tinkamo atsako. Dažnai tylėdavo savo realistiškomis akimis žiūrėdamas į ją, o kartais, matydamas neįstengsiąs paslėpti audringai kylandčios aistros, piktai sakydavo:

– Į tave žiūrėdamas jaučiu moterį ir tave glausdamas jaučiu taip pat moterį. Moterį, kuri traukia mane kaip burtininkė, kaip magnetas. Bet aš matau, kad tu manęs nesupranti. Arba tu per jauna, arba tu...

Bet jis nedrįsdavo garsiai ištarti piktos, įžeidžiančios minties ir nutildavo pūsdamas papiroso dūmus.

Po tokio pašnekesio ateidavo ilga tyla. Jos akys būdavo sklidinios ašarų, veidas neapsakomai gražus ir pilnas skausmo. Ji nesuprato, kodėl taip organiškai negalėjo pakęsti fizinės aistros. Žemą šlykštybę primindavo jai gašlios lūpos ir jų pabučiavimas.

– Vytai, mylimasis, nebūk toks. Nebūk, prašau tavęs.

Ne kartą po tokių jos žodžių Dainauskas kiek įmanydamas švelniau atsisveikindavo ir išeidavo. Gatvėje erdviu, platu ir lengvu. Masinančių žvilgsnių ir atsiduodančio juoko – kiek nori. Skersai ir išilgai

išvaikščiodavo jis tas gatves. Karčios ironijos kupinas eidavo vėl į Lukaičių namus ir kvatojosi iš Gražinos „nenormalumo“.

Vieną sekmadienį leitenantas sėdėjo Gražutės kambaryje ir klausėsi jos muzikos. Skambinti pianinu buvo didžiausias jos malonumas. Ir nuostabias melodijas išliedavo ji. Dainauskas į muziką žiūrėjo kaip į pramogą, Gražinos talentą gerbė ir mielai klausydavos, kai ji skambindavo. Bet nė karto prieš tai ir po to sekmadienio jis nebuvo taip nepaprastai žavesio pagautas. Kai kambarys patvino Šuberto serenadomis, pasigirdo Gražinos tariami žodžiai. Juos tarė ji su tokiu tvirtumu ir su tokiu giliu įsitikinimu, lyg ekstazėje būtų kam prisiekusi.

– Vytai, mano siela ieško tavo sielos. Aš ne savo valia atėjau. Aš išeisiu iš čia. Neužilgo išeisiu, nes tavęs nerandu. Iki šiol vis melčiau, vis šaukiau kaip tyrų vėjas ant jūrų plačių. Suradau, bet veltui. Neatėjo diena. Ir ateina naktis. Mano kūną pridengs ji. Neužmirši manęs, nenurimsi tu. Kaip šauklys dieną naktį seksiu aš kiekvieną tavo žingsnį ir šauksiu pas save. Tu ateisi. Tu turi ateiti: likimo valia tokia...

Staiga viskas nutrūko. Gražina atsistojo, priėjo prie Vytauto, apkabino jį ir, glausdama savo galvą prie jo krūtinės, verkė. Jis pabučiavo jos plaukus ir nieko nesuprato. Nei ką reiškia jos žodžiai, nei ką reiškia jos ašaros. Bet krūtinėje buvo tiek gėrio ir tiek skausmo, kad jis negalėjo žodžio ištarti. Eteriškas lengvumas apėmė juos taip apsikabinusius ir nieks nežino, kiek laiko tada prabėgo, paskui bučiavosi ir verkė iš džiaugsmo. Paskui vėl iškilo kasdieniškumas ir savitarpė kova. Kūno ir sielos grumtynės. Gražinos meilėje nebuvo kūno, o Vytauto meilėje taip maža tebuvo sielos. Ir jie išsiskyrė. Išsiskyrė mylėdami ir sirgdami vienas kito ilgesiu.

Juodą karstą, žvilgantį kaip stiklas, išmargintą auksu, leidžia į duobę. Leitenanto Dainausko veide susiklostė gilios raukšlės. Daug smalsių akių nukreipta į jį. Žino jis, kad už Gražinos mirtį kai kas jį laiko atsakingą. Sklinda gandai, kad dėl jo ji nusižudė. Gražus jis ir išpūdį daro nepaprastai tvirto būdo žmogaus. Įtarimai turi pamato. Mylėjo. Troško idealios meilės, paneigiant visa kita. Argi galėjo jis su tuo sutikti? Jis nenuskriaudė jos. Atėjo ir išėjo. Tegul ir beprotiška jo meilė, bet šiandien viskas baigta.

– Sudie, Gražina. Tu mirei ir man tavęs nebėra. Štai, ant tavo karsto jau dunda žemė. Ir, žiūrėk, aš pats metu saują – sudie.

– Ne, mylimasis, ne. Aš stoviu šalia tavęs ir nėra pasaulyje jėgos, kuri atplėštų mane nuo tavęs. Aš nemiriau. Išnyko mano kūnas, bet siela liko. Toks yra mano tikėjimas ir tokia yra tiesa. Šiandien aš jau žinau tavo likimą. Tu mirsi už tėvynę. Priešų daug ateis. Žūtbutinė kova nuo saulėtekio iki saulėlydžio užvirs kaip pragaras.

Narsūs tėvyniečių pulkai kausis kaip liūtai. Lavonai nuklos upių krantus ir jūra paplūs kraujuose. Aš eisiu į kovą su tavim. Kiekvieną tavo žingsnį lydėsiu ir saugosiu tave. Aš išvesiu tave į pergalę. Už Nemuno žiočių ir toli už Gedimino kalno suplevėsuos trispalvė vėliava. Tada man bus leista susijungti su tavim. Kovoje tu suprasi idėjų amžinumą. Kovoje, kur krinta tūkstančiai kaip medžių lapai, suprasi tu mano meilę. Ir ateisi pas mane. Eik ir dirbk. Neverk ir neliūdėk. Aš, tavo mylima Gražutė, tau tai sakau. Nes aš gyva.

Kuriam iš dviejų balsų tikėti, Dainauskas nežino. Ir nieks jam to nepasakys.

Gražinos kapą aptvėrė geležinėmis grotomis. Vėjas nuklojo lapais. Lukaičiai ateina čia kiekvieną sekmadienį ir meldžiasi. Ateina kai kada ir jos mylimasis. Susimąstęs, ūkanotas kaip ruduo, persidirbęs. Sunku išbraukti mirusius. Ilgu nežmoniškai.

– Atsiusk žadėtąją dieną! – šaukia jis prie josios kapo ir vėl grįžta į darbą.

BERTAS GRŪDAS ATNEŠĖ DERLIŲ

(„Kariūnas“, 1937 m., nr. 1., p. 6, 7)



Ltn. Urbanavičius,
dabartinis „Kario“ redaktorius,
„Kariūno“ iniciatorius ir ligšiolinis
jo redaktorius

Žmonių gyvenime pasisekimą turi tai, kas atitinka laiko dvasią, masių psichologiją. Šito dėsnio rémuose priversti riboti savo užgaidas ir diktatoriai, ir kraštutiniausi demokratai, ir visi tie, kurių veikla susiduria su visuomene. Šitas geležinis dėsnis yra sudaužęs ir tebedaužo labai daug puikių sumanymų.

1932 m. spalio 25 d. leitenanto Urbanavičiaus saulės švieson išvestas mūsų žurnalas rado tinkamą dirvą tarpti ir plisti. Jis atitiko laiko dvasią, psichologiją. Kariūnai suprato, kad šis organas tikrai gali iš vienos pusės tinkamai repre-

zentuoti Karo mokyklą spaudoje ir kelti jaunatviškai karišką inteligentų nuotaiką, o iš antros – pagyvinti pačių kariūnų gyvenimą, jų tradicijas ir duoti progos giliau pažvelgti į vado pašaukimą.

Tačiau „Kariūnui“ teko pergyventi ir juodų dienų. Stoka lėšų ne kartą sudarydavo tokias sunkias sąlygas, kad tekdavo retinti ir taip jau ne per dažną žurnalo išleidimą. O vis tik rankų nenuleista ir „Kariūno“ egzistavimas išlaikytas per visą laiką. Maža to, žurnalas užimponavo ne tik Karo mokyklą. Jis nūdien mielai skaitomas ir kariškai pažangių inteligentijos sluoksnių.

Be abejojimo, „Kariūno“ įvedimas į dabartines vėžes – didžia dalimi ltn. Urbanavičiaus nuopelnas. Gimęs 1907 m. Ingvangio kaime, Marijampolės apskrityje, pirmą kartą išengęs Karo mokyklon

1926 m., kariūnišką prakaitą liejęs tris metus ir atvaizdavęs tą savo gyvenimo laikotarpį „Kariūno atsiminimuose“, 1929 m. pakeltas į pirmą karininko laipsnį, išvykęs į 5 p. p., jis 1931 m. komandiruojamas Karo mokyklon, kurioje bebūdamas ir imasi iniciatyvos leisti kariūnų laikraštį. Taip, Urbanavičius tuo žygiu neabejotinai pagavo laiko dvasios momentą ir gyvenime realizavo naudingą idėją.

Tikime, kad sparčiai žengdamas kariškos spaudos keliu mūsų žurnalo įsteigimo iniciatorius ir stropus jo ugdytojas ir toliau neužmirš „Kariūno“. Tikru lietuvišku nuoširdumu palinkėkime Jam kuo plačiausiomis pradalgėmis nužymėti mūsų literatūros ir kariškosios žurnalistikos laukus tėvynės Lietuvos gerovei.



(„Karys“, 1937 m., nr. 10, p. 282–284)

Buvo vėlus ankstyvo pavasario vakaras. Vėjas užčiojo, ir smulkutis lietus blaškėsi krisdamas iš suveltų debesų į žemę.

Tolimo žygio išvarginta vora sustojo poilsio. Priešakinės žygio saugos dalys, plačiai pabirusios abipus kelio, staiga sugulė į tarpvagių, prisišliedamos prie pasitaikiusių kupstų.

Rezervinės kuopos būrio vadas, pasilikęs kuopos vado vietoje, šnekučiavo su kareiviais, sugulusiais krūvelėmis šalia menkos trobelės. Tas pats vargas, tie patys pavojai ir tas pats maistas suartino juos ir padarė ištikimais draugais.

– Bjauri naktis, – sako eilinis Bakūnas.

– Koks čia bjaurumas. Žiemą ne taip buvo – visos blusos kojas padžiaudavo, – stengėsi kuo įmančiau pasakyti Gruzdas.

– Na, o ką tavo Morta rašo? – klausia kitas.

– Tau linkėjimų siunčia. Sako, kai tu parvažiuosi, tai gausi dovanų didelę baronkos skylę.

– O tu?

– Aš?

– Taigi, tu. Ką tau ji dovanos? Ar tik ne lopšėlį ant kaklo pakabins.

– Nė velnio.

– Kodėl ne. Man rodos, labai protingai būtum padaręs. Kas gi po tavęs beliks, jeigu kokiam snargliapalaikiui lenkui pakiši savo galvą.

– Nebijok, nepakišiu! – užtikrino draugą Pranckūnas. Kažin kur toli dešinėje sprogo artilerijos sviedinys.

– Ar tik nebus mus pamatę? – kuopininkas sako leitenantui.

– Viskas galima. Keturioliktą valandą priešą dalys buvo pastebėtos apie 20 km atstume, – atsako leitenantas Narutis.

– Žodžiu, rytoj galėsime sudėt tiems vyrukams kaip reikiant, – juokavo būrininkas, puskarininkis Laimutis.

Atėjo kuopos vadas ir paaiškino kuopos uždavinį. Jie turėjo pereiti postovion apsaugon visai nakčiai, pakeisdami žygio apsaugos kuopą. Kapitonas būrių vadams žemėlapyje nurodė vietas, kurias turi pasiekti lauko sargybos. Kitiems pareigūnams irgi čia pat vietoje atidavė paliepinimus.

Ltn. Naručio būrys buvo paskirtas į šoninę užtvartą ir vadinosi „Užtvarta Nr. 2“. Atsargiai, be šūkavimų išsitiesė būrys artėjimo rikiuotėje, sekdamas vadą. Apeidami kalveles, vyrai slinko vis labiau į dešinę ir pirmyn, kol pagaliau pasiekė šoninės žygio užtvartos branduolį. Čia būrio vadas smulkiai tyrė padėtį. Už poros šimtų metrų prieš jį vakaro sutemose juodavo didokas miškelis. Vadas atsisėdo ant žemės ir, apsuptas milines išplėtusių vyrų, žiūrinėjo žemėlapi šviesdamasis elektros lempute.

– Prakeikimas! – murmėjo leitenantas, sename žemėlapio lape nerasdamas jokio miškelio. Tuo tarpu lauko sargybų linija turėjo išsidėstyti kaip tik apie porą šimtų metrų toliau – toje matomoje prakeiktoje pamiškėje. – Pastatysi dabar lauko sargybą pamiškėje, tai gudrus priešas, iš pasalų prislinkęs, rankinėmis granatomis ištalžys visą skyrių, – skundėsi pats sau vadas, bet jo smegenys greitai audė planą, kaip išeiti iš nepatogaus būvio, ir primerktos jo akys ėmė paslaptinai juoktis.

Praslinko dvi valandos. Kuopos vadui iš lauko užtvartos Nr. 2 buvo pranešta, kad ten jau viskas sutvarkyta. Prie rašyto pranešimo pridėtoje schemeje buvo pažymėti į nelemtąją pamiškę išsiųsti keturi slapukai. Smagus dalykas būti slapukuose tamsią naktį nežinomame miške tikrose kautynėse ir kas sekundė laukti iš kelmo ar iš už storo medžio pasirodant judančios šmėklos – pikto žmogaus, tykojančio tave nudėti. Į slapukus buvo paskirti savanoriai: puskarininkis Laimutis, eiliniai Meškauskas, Gruzdas ir Daugėla. Pirmieji du buvo drąsūs kaip vilkai, o jėga galėjo lygintis nors ir su liūtais. Trečiasis – Gruzdas tokių tvirtų raumenų neturėjo. Išoriniai atrodė jis paprastas ir niekuo iš draugų neišsiskyrė.

Tik akys jo buvo tokios gyvos ir judrios kaip katino, tykojančio pelę. Liesas, kiek pageltusia oda jis priminė čigoniuką. Gyvenime nė viena išdaiga negalėjo apsieiti be jo ir nė vienas nuotykis jam nedalyvaujant. Visur Gruzdas veržėsi, visur ieškojo progos būti pavojuje ir iki šiol savo gudrumo ir miklumo dėka visada sėkmingai išsirangydavo. Ketvirtasis iš slapukų – Daugėla iki šiol iš viso nebuvo pasižymėjęs. Atrodė ramus, paniuręs, susimąstęs ir niekada nesuprantamas, ar džiaugiasi jis, ar liūdi, ar pyksta. Draugai į jį nekreipė dėmesio. Lyg būtų prašalaitis. Ir daugelis nustebo, kad jis, Daugėla, pasisiūlė savo noru eiti tamsią naktį į paslaptinę pamiškę, kurioje laukia šaltis, nemiga ir pavojai. Tiesa, kiekvienas iš Naručio būrio vyrų buvo pripratęs žiūrėti mirčiai į akis, tačiau dieną smagiau mirti negu naktį, o pailsėjęs kur kas lengviau kautis negu be miego. Daugėla, nieko nepaisydamas, panorė budėti pavojuje ir jo balsas buvo toks pat ramus ir tonas tęsiantis, kai tarė savo vadui: – Ir aš noriu eiti į slapukus.

– Uždavins, kaip žinot: nieko nepraleisti, o kas pasirodys – suimti. Kaip veikti – patys pasirinkit. Aš visiškai jums pasitikiu, vyrai! – Buvo paskutiniai vado žodžiai. Tuos žodžius į širdį susikrovę slapukai išvyko į nurodytą pamiškę.

Vėjas užčiojo linguodamas jaunučių alksnių viršūnes, plėšdamas nuo jų imančius sprogti pumpurus, o iš greit lekiančių debesų purkštelėdavo ir vėl susičiaupdavo lietus.

– Paprasčiausi krūmokšniai, o ne miškas, – nusprendė Laimutis, su draugais atslinkęs paskirton vieton. Nenuostabu, kad sename žemėlapyje jie nepažymėti. Norėdamas bent kiek suvokti krūmokšnių platumą, Laimutis įsakė Daugėlai slinkti į dešinę tol, kol prislinks miško pakraštį, bet ne toliau kaip porą šimtų metrų. Likusieji trys lauks vietoje.

Slenka Daugėla. Jo lėtos akys tarytum atgyja. Ne tik akys, bet ir visas jo kūnas. Katino vikrumu rangosi pamiške. Stabteli, pasiklaus, palaukia, kol užaina didesnis vėjo užesys, ir vėl keletą žingsnių pasiduoda pirmyn. Šautuvą tvirtai suspaudęs dešinėje rankoje jis daugiau šliaužia negu eina. Aplinkui jau juoda naktis. Nė vienos žvaigždės, nė vieno šviesaus daikto. Protarpiais pagaugais nueina širpas. Baimė urgzdama vis seka įkandin Daugėlos žingsnius –

laukia progos surikti iš visos gerklės, kad akloje tamsoje kareivis išsigandęs pamestų savitvardą.

– Pirmyn, dar pirmyn!.. – ragina save Daugėla. Ne, jo akyse baimės nė krislo. Vis drąsiau ir drąsiau skverbiasi į kiekvieną medžių tarpą. Jis pasiutusiai norėtų staiga prieš pat save pamatyti paslaptinškai judančią šmėklą ir paklausti garsiai: – Koks leidimas?!

Čia žemė sava, girios nuo amžių lietuviu braidytos – ko gi jam bijoti. Juk ir žūti pagaliau ne gėda tėvų žemėje. Bet ko jam žūti? Keršto pilna krūtinė, be to, ir pats Dievas žino, kad judošiškai į kraštą braunasi priešas. Reikia gintis, reikia atkeršyti, reikia parodyti, kad yra Dievas ir teisybė.

– Pirmyn!.. Taip. Krūmas, čia tiek daug krūmų. Kažin ar jau labai toli aš nuo savųjų?..

Vėjas gula iš viršaus medžių viršūnes ir plėšo jas lyg vanažas. Lenkia prie žemės, staiga paleidžia ir užimas vėl neria tolyn. Paslaptinškai susigūžusi tamsa tyko progos pasmaugti kiekvieną nakties išniekintoją ir išnaudotoją.

– Pirmyn... Dar pirmyn... Ko tu bijai? Draugai laukia tavęs ir tu neturi gaišti.

Staiga čia pat smarkiai trakšteli kažin kieno užminta šaka.

– Kas?! – tylu, tik vėjas daužosi šakose. Tigro lankstumu glaudžiasi Daugėla prie žemės.

– Kas?! – vėl trakstelėjimas. Dar arčiau. Kietai spaudžia Daugėla savo šautuvą ir laukia tykodamas. Jis jaučia, kad artėja momentas veikti. Dar sekundė, antra... Bet gal tai savas. Gal ir iš viso ne žmogus, o žvėris slenka... Laukti. Juoda naktis – dar stipriau veržia užrištą ant akių raištį ir nė plyšelio, pro kurį galėtum įžiūrėti, kas dedasi už trijų žingsnių.

– Kas?! – sekundės plaukia kaip valandos. Bet kas bus, jei staiga ateis lemiamoji sekundė – žūt ar būt? Daugėla tikrai žino, kad čia pat slenka priešas. Daugėla užuodžia, girdi šliaužimą. Didelė baimė, bet dar didesnis pasiryžimas kareivio krūtinėje. Visame kūne kraujas degte dega, ir sunku Daugėlai išlaikyti save taip prisišliejusį prie medžio kamieno. Traukte traukia jį visą pulti – smogti durtuvu. Laukti. Laukti dar nors vieną sekundę.

Ū, ū, ū... kaukia vėjas ir medžių viršūnėse šnara lankstomos šakos.

Šaltas prakaitas išpila Daugėlą. Jis tykoja pasiryžęs pulti, smogti, nugalėti, atkeršyti ir atšaldyti savo įkarštį. Kairėje, toliau, kažin kas sušvilpė. Gal Laimutis? – dingtelėjo Daugėlos galvoje. Bet juk ne toks buvo nustatytas sutartinis ženklas. Staiga visiškai čia pat pasigirsta toks pat, tik daug garsesnis švilpimas.

– Priešas!!! – visos Daugėlos gyslos išsitempė kaip virvės, o galva ėmė plyšti nuo įsitempusių smegenų. Jis girdi šnabždesį. Taip. Nėra abejonės, kad priešas čia pat ir ne vienas. – Kas daryt?!

Bet lemiančioji minutė jau čia pat: į tą patį medį, prie kurio liepens prisišliejęs, kvapą sulaukęs tyko Daugėla – į tą patį medį atsargiai, iš kitos pusės, prisišlieja tamsus šešėlis. Į Daugėlos veidą pavėjui pūsteli šiltas kvapas... Smogia. Žvėriškai skaudus riksmas sutrikdo nakties tylą. Daugėlos durtuvą prasimušė pro kietus nakties plėšiko šonkaulius ir sunkus kūnas, išmesdamas šautuvą, dribtelėjo į minkštas miško samanas. Baisus nerimas aplinkui.

– Och, och... mirštu! – dejuoja atklydęs priešas. Jo balsas toks griaudus, toks priekaištingas ir, rodos, keikiantis likimą, save... Daugėla vėl prisišliejo prie medžio ir vėl kaip tigras laukė naujos aukos. Jis puikiai nujautė, kad čia pat turi būti daugiau kritusiojo draugų. Tokią naktį niekas nedrįsta vienu vienas skverbtis į priešų linijas. Bet vieną ištikusioji nelaimė, matyt, išgąsdino kitus – miške įsiviešpatavo bežadė tylą. Tik vėjas užčiojo lyg padauža klajūnas, gailiai nusikaukdamas alkanų šunų balsais. Toli kairėje pasigirdo išgąsties pilni garsai ir ilgas, pagalbos šaukiantis švilpimas. Greit vėl viskas nutilo.

Daugėla klausėsi įtempęs ausis, o jo šnervės neramiai virpėjo. Visi nervai buvo įtempti kaip stygos.

Keista – nė lašo baimės, toks neapsakomas noras pulti, kautis. Ir patį velnią sutrintų Daugėla. Dantys sukąsti, žandikauliai iššokę ir akys pasrūvusios krauju. Nėra jėgos, kuri sulaužytų jo valią.

– Prabilkit, žalčiai!.. Pasijudinkit, judošiai!.. – šaudė jo galvoje kerštingos mintys.

Vėjas kaukia lėkdamas miško viršūnėmis ir vos bepradedą sprogti jauni pumpurai bailiai traukiasi, negalėdami pakęsti gyvenimo žiaurumo. Sužeistasis jau seniai nutilo.

Brėško. Vėjas buvo pavargęs ir snausdamas vaikščiojo medžių viršūnėmis. Dangus žadėjo giedrą, saulėtą rytą. Daugėla, tik ėmus švisti,

tuo pačiu miško pakraščiu grįžo į tą vietą, iš kurios buvo išsiųstas. Laimutis, jį pamatęs, nudžiugo kaip vaikas. Gruzdas ir Meškauskas saugojo du belaisviu. Trečias gulėjo kruvinas ir nejudėjo. Trumpai išklauses Daugėlos pranešimą slapukų viršininkas nusprendė, kad naktį priešas dviem grupelėm norėjo miško pakraščiais prislinkti lauko sargybas, pulti jas granatomis ir paskui staiga vėl pasitraukti. Nejausdami nuovargio drąsūs slapukai grįžo su grobiu pas būrio vadą. Daugėla vėl atrodė toks pat ramus ir susimąstęs, kaip visada. Niekas neatspėtų, kad krūtinėje plaka tokia narsi širdis. Tik pavojaus valandą iškyla tikrasis Daugėla, tik mirčiai į akis pažvelgus jis parodo, ko tikrai yra vertas.

KELIAS Į PASISEKIMĄ

(„Karys“, 1937 m., nr. 15, p. 303)

Visi bus pastebėję, kad kariuomenėje vyrams labai nevienodai sekasi. Vieni greitai viską supranta, ko juos moko, ir lengvai, visada linksmi nusiteikę atlieka jiems pavestas pareigas. Tuo tarpu kiti, vos tik peržengę dalies rajono ribą, vos tik padėję civiliškus rūbus ir apsilikę kariškais, pasijunta lyg ir praradę patys save. Tarsi drauge su ne kario rūbais būtų atimtas visas anksčiau įgytas mokslas ir pasitikėjimas savimi. Šita prislėgta nuotaika pačioje kareivio gyvenimo pradžioje dažnai lydi jį ir toliau. O juk savaime aišku, kad sunkios naštos slegiamas daug mažiau tegali pakelti už tą, kurs ant savo pečių neturi jokios naštos. Tą sunkią naštą sudaro nupuolęs ūpas, negalėjimas susivokti aplinkybėse, žodžiu – nepasitikėjimas savimi. Iš tokio kareivio nėra naudos. Jo mokymas neneša vaisių, nes, klausydamas pamokų ar dalyvaudamas lauko pratimuose, toks kareivis panašus į mašiną, judančią neprotingai. Tokį kareivį galima gerai išdresiuoti, kad darytų atitinkamus veiksmus pagal duodamas komandas, bet jis niekada nebus sąmoningas ir drąsus kovotojas.

O ką reiškia būti sąmoningu kovotoju? Arba kuo gi skiriasi sąmoningas, savimi pasitikįs kareivis nuo nesąmoningo. Skirtumas yra labai didelis. Visų pirma jis reiškiasi tuo, kad sąmoningas, savimi pasitikįs kareivis žino, supranta, ką jis daro, tuo tarpu nesąmoningas kareivis to negali suprasti. Jis viską atlieka kaip miegodamas, lyg sapne. Suprasti savo veiksmą, savo darbo tikslą, reiškia, drauge norėti suprasti ir pačią žmogaus gyvenimo paskirtį. Juk pasaulyje viskas turi tikslą. Pasaulio Kūrėjas kiekvienam gyviui skyrė uždavinį. Nėra jokios abejonės, kad kiekviena tauta iš Aukščiausiojo rankų yra taip pat gavusi tam tikrą uždavinį. Sąmoningas kareivis, suprasdamas savo darbą, drauge supranta ir tautos uždavinius. Šitas supratimas atskleidžia kiekvienam neišsemiamų jėgų šaltinį – tautos turtus, ištaisais amžiais jos didvyrių sukrautus. Sąmoningas, savimi pasitikįs kareivis yra tvirtas, nepalaužiamas, jokių kliūčių ir jokių pavojų nebojās. Vienas toks kareivis yra šimtą kartų vertesnis

už nesąmoningą, susmukusį, nei savo darbo, nei savo paskirties gyvenime nesuprantantį kareivį.

Kaip mes galime atskirti sąmoningą, pasitikėjimo pilną kareivį nuo nesąmoningo? Juk žmogaus protas yra nematomas, o žmogaus sąmonė yra jo prote. Žinoma, protas yra nematomas, užtat proto padariniai greitai pastebimi. Kiekvienas išstartas sakinytis yra tarsi mažas langelis, pro kurį matyti žmogaus vidus – jo mintys, sąmonė. Vienas, ką sakydamas, pirma pergalvoja, o kitas – sako tą, kas „ant seilės užaina“. Sąmoningas kareivis nebijo už savo žodžius atsakyti, jis ištaria juos su įsitikinimu, gi nesąmoningasis prie pirmo įtarimo stengiasi vengti savo žodžių. Jis bijo pats savęs, nes nežinodamas, ką daręs, tariasi blogai padaręs. Ir taip nesąmoningas kareivis visada yra be pasitikėjimo savimi. Nepasitikėjimas žudo geriausias jėgas. Pasitikėjimas savo jėgomis menką žmogelį sulygina su milžiniais, o nepasitikėjimas pražudo didžiausius galiūnus. Jei tu manai, kad jokia būdu neįstengsi taip gerai pakloti savo lovos, kaip tavo skyrininkas, tai niekada jos ir nepaklosi. Abejonė žudo jėgas kaip kirminas jauno diego šaknis. Kas nepasitiki savimi, tas nieko neįstengs gyvenime atsiekti. Mulkiu gimęs mulkiu ir mirs, neišvydęs apie jį siaučiančio gyvenimo džiaugsmo. Visi didieji žmonės – Vytautas, Kęstutis, Algirdas, Basanavičius, Napoleonas, Linkolnas ir t. t., ir t. t. – tikrai todėl tapo visų žmonių pripažintais didvyriais, kad nebijojo imtis jokio darbo ir tvirtai pasitikėjo tą darbą atliksią. Kiekvienas iš jų prisipažįsta turėjęs nepasisekimų tą dieną, kada imdavo abejoti.

Ir Amerikos Ruzveltas, ir Italijos Musolinis turi būti dėkingi didžiuliam pasitikėjimui savimi. Musolinis tiki Musoliniu. Jame nėra nė vienos nedrąsios minties. Kiekvieną uždavinį, kiekvieną darbą jis griebiasi dirbti su tokiu milžinišku pasitikėjimu, kad pačioje kovos pradžioje toji kova jau pusiau laimėta. Pasaulis klusniai lenkiasi iš ryžtingos dvasios kelio, plačiai atverdamas vartus į laimėjimą.

Kiek kartų įtikini save, kad esi silpnas ir negabus, tuo pačiu susilpnini pasitikėjimą savimi ir suardai bet kokio pasisekimo pagrindą. Kol aplink save skleidi nepasisekimo atmosferą ir spinduliuoji abejonėmis ir nusiminimais, tol tau viskas nepasiseks.

Tu turi pasielgti visai atvirkščiai: kiekvieną mintį apie nepasisekimą, kiekvieną nusiminimo šešėlį tu turi visiškai pašalinti nuo savęs. Išdidžia mintimi ir tvirta drąsa pažvelk į savo tikslą, ir tu savo akimis pamatysi, kaip viskas keičiasi ir pasiduoda tavo minčiai. „Tik tai, ką tu vaizdžiai matai prieš save, kuo tu tiki ir ko nuolatos sieki ir dėl ko kovoji – tik tai tu pasieksi“, – įtikinančiai sako moderniškasis psichologas O. Swett-Marden.

Tenka išgirsti, ypač senesnių kareivių tarpe, kad jų darbas jau nusibodęs, tapęs monotonišku, neduodančiu nieko naujo. Sakysime, dažnesnis sargybų nešimas, kai kurie ūkio darbai, pagaliau dažnesnis kartojimas išeitų kariškų dalykų: ar tai statutų, ar lauko pratimų, – padaro kareivį susmukusį, neryžtingą, be noro, tik iš pareigos, iš bausmės baimės atliekantį savo pareigas. Mūsų kariuomenėje, kuri turi siekti aukščiausios dvasinės pajėgos, tokie susmukėliai turi visiškai išnykti. Jie turi atgyti, atsigauti dvasioje. Tam ir reikalingas pasitikėjimas tomis jėgomis, kurias turi. Juk nėra tokio žmogaus kariuomenėje, kurs būtų visiškai netikęs. Jau vien tas, kad naujokų ėmimo komisija išrinko tave iš kitų, nustatydamą, jog esi tinkamas tarnauti kariuomenėje, rodo tavo vertę. Taigi, šalin visoks savęs žeminimas ir nepasitikėjimas! Pats savo jėgomis imk kalti savo likimą. Kiekvienas viršininkas visa širdimi padės tau, jei matys, ‘jog nori dirbti, nori būti naudingas, sąmoningas kareivis. Pasitikėjimas savimi ir nuolatinis stengimasis išmokti tai, ko tu nemoki, greitai iškels tave virš draugų ir per visą tavo gyvenimą vienas pasisekimas lydės kitą pasisekimą.

Kovos lauke – kad ir stipresnį susitikusį priešą, tikėdamas savimi tu tikrai nugalėsi.

JAM NEREIKIA GRAŽIŲ ŽODŽIŲ

(„Karys“, 1937 m., nr. 32, p. 870)

Eilinis Megiūnas visą naktį jautėsi taip, kaip anais metais, kada prie svetimo sodo vartų stovėjo ir varvino seilę, žiūrėdamas į dideles, prinokusias kriaušes. Rodos, taip nedaug – tik, tik ištiestum ranką peršokęs vartus, ir jau burnoje trykštų saldūs triuškinamos kriaušės syvai. Bet Megiūnas žinojo, kad senoji Baltramienė kur nors netoliese kiūto, saugodama vaisingąjį sodą. Žvitrios jos akys susiraukšlėjusiam veide taip ir žiūri, ar nesusigundys piktasis berniūkštis. O tas berniūkštis stovi varvindamas seilę ir keikia senąją rağaną. Peršoktų jis tvorą – visas kaimas imtų skambėti nuo spiegiančios Baltramienės gerklės. Bijo Megiūnas. O seilė taip tįsta, kriaušės tokios saldžios ir sultingos.

Daug metų prabėgo nuo anų vartų, nunešdami berniūkštį į suaugusio vyro kojas. Jis jau karių gretose stipriai muša į žemę koja, net laukai skamba.

Štai ir poligonas. Marios balto smėlio ir miškų. Ilgu Megiūnui poligone. Tylios, žvaigždėtos naktys pripildo jo krūtinę ir širdį ėdančiomis dujomis ir jis nežino tokios dujokaukės, kurią užsidėjęs galėtų ramiai užmigti. Gal tamsaus miško šešėliai, o gal Batrakų smėlis žadina tokį didelį ilgesį, tokį pasiutusį nerimą, kad, rodos, imtų Megiūnas ir išskristų su nakties paukščiais. Ir lėktų, lėktų jis per miškus, smėlynus, pralėktų ir aukštumas visas ir nutūptų – pats nežino kur...

Niekas kuopoje nežinojo, kad augalotas, stiprus Megiūnas turi tokią minkštą širdį. Savo pareigose jis buvo griežtas ir piktas. Jo žvilgsnis gąsdindavo tada, kai kas nors jo žodžių nepaisydavo. Rodos, ims ir primuš. Neklaus, ar skauda tau, bet duos taip, kad net šnektelsi. Toks atrodė Megiūnas tarnyboje. Ir niekas nemanė, kad jis moka svajoti taip, kaip jauna, bręstanti mergaitė.

Poligone Megiūnas gyveno dvejetainį gyvenimą – naktį vieną, dieną – kitą. Svajų svajonių prisunkta širdis naktimis atvesdavo jam nepaprastą grožį ir jo nesuvaldomi troškimai lėkti, skristi būdavo tokie saldūs, kaip išdžiūvusiai burnai šalta gira. Kankinantis ilgesys virto

jo nuolatinio draugu ir Megiūnui labai trūkdavo jo – to ilgesio, jei jis neateidavo sužibus dangaus žvaigždėms. O neateidavo tasai ilgesys tada, kai šviesią eilinio Megiūno sąžinę imdavo griaužti dieną įvykęs apsileidimas tarnyboje. Jis negalėjo sau atleisti, jei, įėjęs į mišką, laiku neuždėjo durtuvo, nenuėmė šautuvo kepuraitės, pavėlavo pastebėti priešą, nepakankamai užsimaskavo, neatidžiai slinko žvalgyti. Palaiminta ramybė ateidavo tik tada į širdį, kai tos širdies nespaudė joks nusikaltimas. Iš tos didžios ramybės iškildavo galingas ilgesys ir kaip didinga malda kilo į spindinčias žvaigždes. Plačiai atidarytose Megiūno akyse sužibėdavo laimingojo džiaugsmas ir visą jo kūną užliedavo nepaprasta jėga.

Gali atrodyti keista, kad puikusias kareivis labai nemėgo būti giriamas. Viršininų žodžiai skambėdavo jo ausyse dar labai ilgai po to, kai jie būdavo ištarti. Ir tasai skambėjimas kažin kaip erzinančiai veikė Megiūną. Jis nesuprato kodėl. Tik labai gerai žinojo, kad tą dieną, kada vadas bus pasakęs:

– Vyrai, būkite tokie, kaip eilinis Megiūnas! – vakaras bus sujauktas.

Tie žodžiai sudrums nuotaikingą ramybę ir ilgai neateis minkštutis, mielas ilgesys. Tie žodžiai skambės lyg už sąžiningą darbą mesti sidabriniai penkličiai. O Megiūnas dirba ne dėl aukso. Jis atiduotų viską už tą ramybę, kuri jį apima tėvynės laukuose sąžiningai atlikus savo pareigas. Laukų, miškų ir upių mylimajam nereikia gražių žodžių. Jam reikia tik tokių draugų, kaip jis – atiduoti viską už laisvę ir grožį savosios žemės. Tų draugų kartais taip labai trokšta surasti Megiūnas. Taip labai, kaip anų prinokusių kriaušių. Bet tuos draugus saugo kažin kokia pikta ragana ir jis bijo prabilti į jų sąžinę – tyli, dirba, laukia.



(„Karys“, 1938 m., nr. 47, p. 1356)

Mudu su Petraičiu buvome net ir labai artimi kaimynai: mūsų lovų galvūgaliai rėmėsi kitas į kitą. Bet labai ilgai vienas apie kitą mudu tik tiek žinojome, kiek skyrininkas pasakydavo. Nenoriu girtis, tačiau, norėdamas būti teisingas, turiu pasakyti, kad aš apie Petraitį daugiau girdėdavau iš skyrininko negu Petraitis apie mane. Būdavo, kiekvieną rytą mano kaimyną skyrininkas sutikdavo tokiais griežtais žodžiais:

– Eilini Petraiti! Ar iš tikrųjų pats niekada neišmoksi susitvarkyti?! Ir vėl palovis neiššluotas, antklodė neįtempta, spintelėje trupinių pilna! O šautuvus koks! Ar matai koks?! Sakyk, kada pats susitvarkysi, a?! Gal vėl nori, kad kuopos vadui praneščiau?!

Į tuos visus perpykusio skyrininko šauksmus mano kaimynas nieko neatsakydavo. Tylėjo kaip žemė. Nei save teisinti, nei gintis Petraitis niekada nemėgino. Gal dėl tokio jo atkaklaus tylėjimo skyrininko širdis perpykdavo ir jis imdavo geruoju įkalbėti Petraitį pasitaisyti. Bet ir gerumu mokomas mano kaimynas vis ėjo sena vağa. Kiek kartų jis gavo be eilės už įvairiausių smulkius apsileidimus ir kiek atstovėjo valandų su šautuvu už visokios rūšies tinginiavimą – būtų sunku ir suskaičiuoti, žodžiu, daug. Labai daug. O juk pabaudos nėra slaptas dalykas kuopoje. Apie visus eilinio Petraičio nusikaltimus žinojo ne tik visas skyrius, bet ir kuopa. Dėl to retai kuris kuopos kareivių Petraitį šaukdavo vardu ar pavarde. Visi jį ujo, juokėsi, tyčiojosi ir įvairiai pravardžiavo.

- Ei, simuliantė! – šaukdavo vieni.
- Simuliantų karaliau! – tardavo kiti.
- Valandų stovėtojai!
- Dulkių karaliau!
- Amžinasis bakų plovike!
- Šautuvo rūdytojai!..

Petraitis į visus panašius pravardžiavimus nieko neatsakydavo. Tylėjo dantis sukandęs, ir aš esu matęs, kaip jis kentė tuos paniekinimus. Ir niekaip negalėjau suprasti, kodėl Petraitis nepasitaiso. Juk nieko nėra paprastesnio, kaip išvalyti palovį, įtempti antklodę, išgrandyti visus šautuvo užkampius ir išlyginti už diržo susimetusias raukšles, kiekvieną rytą be baimės stoti apžiūron. Bet Petraitis niekaip negalėjo susitvarkyti. Pas jį viskas buvo daroma apgraibomis, paviršutiniškai – pusiau. Ir skyrininkui buvo neįmanoma susivaldyti nesibarus. Jo pyktis buvo pilnai suprantamas, dar tuo labiau kad mūsų skyrius šiaip jau buvo vienas pavyzdingiausių visoje kuopoje. Jei tik Petraitis, tai galima drąsiai sakyti, kad rytiniai patikrinimai mūsų skyriuje būtų praėję be jokių pastabų, nes visi kiti stengėmės viską padaryti kaip reikia.

Taigi, mano žinios apie kaimyną buvo labai blogos. Ilgą laiką daugiau apie jį ir nesistengiau sužinoti. Vien dėl to, kad Petraitis buvo paniuręs, užsidaręs ir nekalbus, o antra – dar ir dėl to, kad man, kaip ir kitiems mano draugams, toks simuliantas buvo tiesiog šlykštus.

Vieną kartą mane su Petraičiu paskyrė naktiniais patruliais. Mane vyresniuoju. Viršininkas išaiškino uždavinį, ir mudu išėjome patruliuoti. Laiko turėjome daug, o jis bėgo labai palengva. Mūsų patruliuojamasis rajonas ramiai skendėjo žvaigždėtos nakties prieglobstyje ir man atrodė, kad šiuo laiku mūsų pareigos yra labai lengvos – nesudrumsti tos ramybės. Užtat dėliojome koją už kojos neskubėdami ir vienodai. Retkarčiais stabtelėdavome, gal ne tiek pailsėti, kiek pasiklausti įmigusios žemės širdies plakimo, apmesti kareivio žvilgsniu mirgančių žvaigždžių karalystę, patraukti į plaučius iš dangaus nakties tyloje gaudžiančių miškų sruvenančio oro ir vėl eiti toliau. Vėl eidavome ir vėl sustodavome. Ir juo dažniau mes traukėme į save tos ramios, vienintelės mūsų trumpame gyvenime nakties orą, tuo daugiau mūsų paslapčių, prisiminimų. Nejučiomis aš lyg ir

užmiršau, kad patuliuoju su visos kuopos nemėgiamu simuliantu. Tokią naktį pasaulis užburia žmogų, krūtinėje lengva. Rodos, taip mažai trūksta, kad galėtumei kilti aukštyn, aukštyn, iki pat žvaigždžių. Kilti ir sutirpti toje begalinėje Visatos Didybėje.

Vienas mūsų ėmė pasakoti kažin kokią nuostabų atsitikimą, panašų į burtą. Po to mūsų liežuviai pasidarė nebesuvaldomi ir mes ėmėme kitas kitam pasakoti visokius įspūdžius ir išgyvenimus, kurie retai kam svetimam pasakojami. Tiesa, aš daugiau klausiaus, nekalbėjau. O klausytis man buvo ko, nes Petraitis pasakojo tai, ko jis niekam ir niekada nepasakojo. Tik man papasakojo giliausiai susijaudinęs, vos sulaikydamas ašaras ir aš ėmiau suprasti, kodėl Petraitis yra toks, o ne kitoks. Štai jo paties žodžiai, kuriuos naktį man po žvaigždėtais dangaus skliautais patikėjo kaip paslaptį:

– Mane visi bara, manęs niekas nesigaili ir aš niekam nereikalingas. Bet ir man niekas nereikalingas. Jei ne mano sena motina – seniai manęs jau nebebūtų. Bet ką pagaliau ir toji mano motina. Ji turi dar tris sūnus ir keturias dukteris. Yra kam rūpintis jos senatve ir be manęs. Tik vis dar kažin kaip gaila. Vis motina. Anais metais, kai mano gyvenimas pasidarė panašus į pakiemių šuns gyvenimą ir kai proto netekęs buvau beeinąs atkeršyti tai, kuri mane apgavo ir išjuokė – sena mano motina sulaikė, perkalbėjo mane. O man ir dabar rodosi, kad aš būčiau daug laimingesnis, jei manęs visiškai nebūtų. Viskas gyvenime taip sunku. O čia dar kasdien esi ujamas kaip paskutinis šuo. Argi ne taip? Visa kuopa rodo į mane pirštais, skyrininkas nebeišmano, kur mane dėti ir kaip bausti. Ir kam man visa tai kentėti? Kuriam velniui reikalingas mano gyvenimas, jei nei man pačiam, nei kitiems iš to nėra jokio malonumo. Taip. Suprantu gyventi tada, jei anos mėlynos akys būtų likusios man amžinai ištikimos, jei jos ir šiandien ilgesio pilnos žvelgtų į tas tolumas, iš kurių turėsiu grįžti karinę prievolę atlikęs. Tada suprantu, kad būtų verta stengtis, kurti, gyventi, o dabar...

Petraitis pasakojo tyliai, užsimiršdamas. Stengiausi netrukdyti jam nė vienu žodžiu. Norėjau leisti tam visų nemėgiamam kareiviui išsipasakoti. Žinojau, kad jei jis galės atvirai viską išpasakoti, tai vien dėl to likimas turės palengvėti. Ir Petraitis pasakojo daug ir visą savo gyvenimo istoriją. Pradėjęs nuo to, kad jam gyvenimas

dėl nelaimingos meilės yra nepakenčiamas, kad nematydamas kitos išeities, kaip nusižudyti, jis negali savęs priversti stengtis gerai atlikti savo pareigas, jis ėmė kuo smulkiausiai pasakoti, kur ir kokiose sąlygose jis augo, pasakojo apie jį apvylusios mergaitės neapsakomą grožį, apie laimingas valandas, praleistas su ja, apie auksines svajones ir tada skausmų nepažįstantį gyvenimą.

Paskui Petraitis nutilo. Tylėdamiėjome, ir mūsų batai už mus šneko tarpusavyje, pratešdami Petraičio gyvenimo istoriją. Tylėdamas pergalvojau visus savo draugo žodžius, stengiausi suprasti juos, norėjau įsijausti į Petraičio gyvenimą. Ir juo daugiau galvojau, tuo aiškiau ėmiau suprasti, kad tokia sielos būklė yra savos rūšies liga. Tą ligą reikia gydyti kitokiais vaistais, o ne barimais ir ne bausmėmis. Reikia kuo veikiausiai koku nors būdu įtikinti tą dvasios ligonį, kad gyvenimas yra daug vertesnis už pačią gražiausią ir protingiausią mergaitę. Reikia jį įtikinti, kad nėra verta tikros meilės tokia moteris, kuri vieną mylėdama ir jam atsiduodama tuo pačiu laiku audžia planus, kaip pavilioti kitą. Visa tai man buvo aišku ir dar aiškiau darėsi, kad Petraitis nėra koks simuliantas, kaip visa kuopa jį vadino, o tik labai nelaimingas vyras. Jis buvo dar nelaimingesnis dėl to, kad pats niekaip nesugebėjo atsikratyti, išsivaduoti iš jį apėmusio košmaro ir per savo ligotumą nebematė tikrojo gyvenimo grožio.

Baigėsi mūsų patruliavimas, baigėsi ir ta nuostabiai graži naktis, tik nesibaigė mano ir Petraičio tą naktį taip netikėtai užgimusi draugystė. Taip – tikra draugystė. Iš paniurusio kaimyno Petraitis mano širdžiai liko artimiausias draugas visoje kuopoje. Keistas dalykas atsitiko. Kai mes grįžome iš patrulių, mes nežadėjome kits kitam nieko. Tarsi nieko tarp mudviejų nebūtų įvykę. O tačiau nuo tos dienos mūsų santykiai pasikeitė, kaip kirviu kirsti. Kiekvienas Petraičio nepasisekimas buvo man skaudus. Jam visiškai nežinant, stengiausi kiek galėdamas jam padėti: slapta išvalydavau jo ginklus, peržiūrėdavau spintelę, padėdavau išlyginti antklodę ir draugiškai paprašydavau jį tinkamai apsijuosti. Pastabos ir pabaudos greitai ėmė mažėti. Petraitis budo, kėlėsi savo dvasioje. Bevykstančią permainą pastebėjo budri skyrininko akis ir tiriamai pažvelgė pradžioje į Petraitį, o paskui ir į mane. Pastebėjęs kartą mane taisant Petraičio lovą, skyrininkas piktai tarė:

– Ar pats tarnas koks! Pats Petraitis turi savo daiktus susitvarkyti!

Petraitis skyrininko man pasakytą pastabą girdėjo. Ir šį kartą pasakymas „pats turi susitvarkyti“ davė laukiamų vaisių – Petraitis ėmė drausti man padėti tokiose smulkmenose. Užtat jis taip viską atlikdavo, kad man tikrai nebetekdavo jam padėti. Taip diena iš dienos kiekvienas darbelis buvo atliekamas kuo sąžiningiausiai, kol pagaliau prie tokio atlikimo Petraitis lygiai įprato, kaip ir visi kiti kareiviai. Petraityje kilo didelis perversmas – prisikėlimas iš susnūdimo ir apatijos. Tokia draugo permaina veikė ir mane. Norėjau visas savo jėgas sukaupti vien tik tarnybiniam reikalams, tarnybinėms pareigoms ir karo mokslui, kad galėčiau būti tikrai vertas sekti, kad būčiau pavyzdys Petraičiui.

Mano džiaugsmas draugo sveikimu didėjo. Diena iš dienos jis buvo linksmesnis, judresnis, pilnesnis gyvumo, ir aš mačiau, kad jis jau toli nuo minties apie savižudybę. Ėmė užmiršti jį apvylusią mergą. Rado geresnę, ištikimesnę mylimąją. Ir ne kitas, o eilinis Petraitis kartą man pasakė šiuos teisingus žodžius:

– Laimingas yra tas, kurs iš visos širdies stengiasi atlikti kuo geriausiai jam pavestą darbą.

Mūsų kuopoje dėl staigaus Petraičio pasikeitimo buvo didelis nustebimas. Jei kas jį paklausdavo, kodėl jis anksčiau buvo kitoks, atsakydavo:

– Kvailas buvau.

Ir kaip dažnai žmogus nesupranta, kad jo laimė yra jo paties rankose. Kaip dažnai žmogus nediršta su geru draugu apsvarstyti savo nelaimių ir nenori suprasti, kad jis turi savyje jėgų tris šimtus tokių nelaimių paleisti vėjais ir geru ūpu žengti prie laimėjimų. Tokios mintys sukyla manyje, kai aš prisimenu savo linksmąjį kaimyną – eilinį Petraitį.



(„Karys“, 1938 m., p. 504–508)

Per daugelį metų toks kareivis kaip eilinis Šimoliūnas pulke pasirodo tik vieną kartą. Aną dieną kuopos vadui buvo labai gaila, kad dabar toks ramus gyvenimas ir nėra kur sunaudoti tokios nepaprastos jėgos. Pulko aikštėje per pertrauką juokaudami kareiviai pradėjo viens kitą stumdyti ir išdykauti. Šimoliūnas ramiai sėdėjo ant kelmo ir su pašaipta žiūrėjo į draugus. Staiga vienas išdykaujančių riktelėjo:

– Paimt Šimoliūną, vyrai! – ir prišokęs prie jo norėjo nustumti nuo kelmo. Bet Šimoliūnas beveik nė nekrustelėjo stumiamas, ir tuo savo nekrustelėjimu patraukė kitų dėmesį.

– Išjudint Šimoliūną! Nuverst mešką nuo kelmo! – ėmė šūkauti nebe vienas, o keli balsai, ir apie dešimt kareivių šoko kuo greičiau įvykdyti naują sumanymą. Bet Šimoliūnas sėdėjo kaip įkaltas, ir į jo pečius puolantieji atsimušdavo kaip į sieną. Kuopos karininkai vaikščiojo netoliese ir pamatę vieno kareivio užpuolimą sustojo, sužiuro. Visa kuopa susispietė plačiu ratu apie kelmą ir šūkaudami pritarė tai puolantiems, tai besiginančiam.

– Kas jūs per vyrai, kad dešimt vieno nuo kelmo nenustumiat? Šiaudai, ne vyrai. Laikykis, Šimoliūnai! – trindamas iš džiaugsmo rankas šūkavo eilinis Dubinis, kuris ne vieną kartą buvo matęs Šimoliūno pašėlusią jėgą dar tada, kai jie kartu eidavo į vakaruškas ir apie kariuomenę nieko nežinojo. Tai buvo kaime – namuose. Dubiniui teko matyti, kokius akmenis Šimoliūnas kilnojo ir kaip lengvai mėtė tokius rąstus, kuriuos penkiems vyrams buvo ko kelti. Bet mažai kas ir težinojo tokią sveikatą turint Šimoliūną, nes jis pats niekada tyčia tos savo sveikatos nerodė. Lėtas, paniuręs,

nekalbus, jis nei draugų, nei gerų pažįstamų neturėjo. Ir tikriausiai Šimoliūnui net ir į galvą neateidavo mintis išmėginti savo jėgas su kitais. Tas pats buvo ir į kariuomenę atėjus – niekas nematė ko nors nepaprasto Šimoliūno jėgoje, nes tos jėgos niekas nebuvo patyręs. Ir šitas susikabinimas pulko aikštėje buvo pirmas tokios rūšies mėginimas.

Kai pirmieji smūgiai į Šimoliūno pečius atšoko – puolantieji tuoju suprato, kad turi reikalą ne šiaip sau su vyruku, o su vyru. Bet tai nė kiek neatšaldė jų užsidegimo nuversti jį nuo kelmo ir patiesti, atseit – paguldyti ant žemės. Tada puolimo vadovai suspietė visas jėgas iš vienos pusės ir jau ne po vieną urmu puolė.

– Patiest Šimoliūną! Valio!..

Bet patiest tokį milžiną buvo nelengva. Juo labiau kad jis pasiryžo nepasiduoti. Draugų šūkavimai ir jų atakos suspėjo sukelti Šimoliūno užsispyrimą, norą nepasiduoti, nenusilenkti. Jis nė kiek nebuvo supykęs. Atvirkščiai, visi tie šūkavimai ir toks atkaklus puolimas jam patiko ir jis nejučiomis visai atsidavė žaidimui. Po pirmos draugų atakos jis pajuto, kad atskirai jie labai silpni. Užtenka jam stipriau pečiu mostelti ir puolantis kaip paspirtas lekia į šalį arba čia pat pargriūva. Bet štai jie visi puola iš vienos pusės kitas kitą stumdami, didele jėga atsirėmė į Šimoliūno pečius. Jis ėmė slysti nuo kelmo, nors laikėsi įsispyręs į žemę. Jausdamas, kad sėdomis negali pozicijos išlaikyti, be to, pamatęs, kad vienas kitas jau ir už jo kojų griebia, Šimoliūnas pašoko ir visa jėga ėmė svaityti nuo savęs puolančiuosius. Ir tada jo apsigynimas liko panašus į suaugusio vyro apsigynimą nuo vaikų puolimo. Viena ranka pagriebęs kareivį už apykaklės sviesdavo jį į šalį taip lengvai, lyg tas kareivis būtų ne kareivis, o septynių metų berniukas.

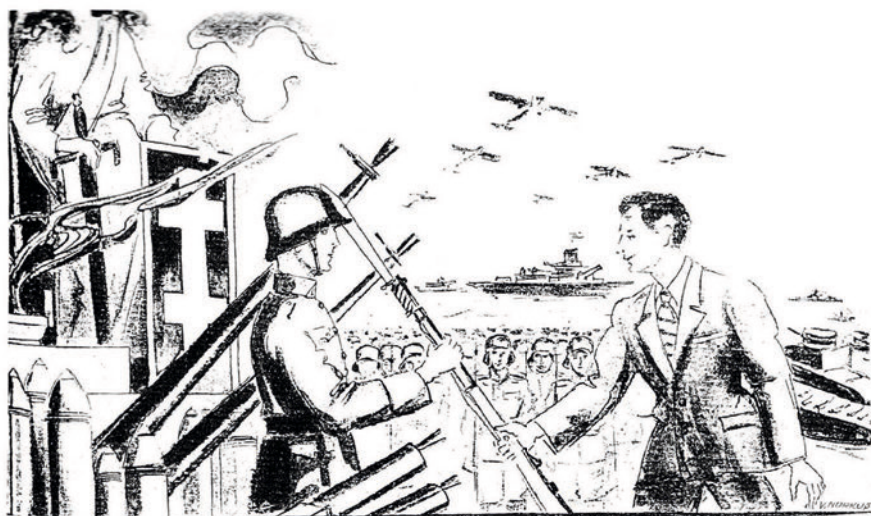
– Ar jūs matot, kokių vyrų turime, – su pasigėrėjimu sekdamas įdomias grumtynes tarė kuopos vadas būrių vadams. – Gaila, kad šiandien jis neturi progos palaužyti prieš šonkaulį.

Nežinia kuo tos grumtynės būtų pasibaigusios, nes nei puolamas Šimoliūnas, nei puolantieji nenorėjo nusileisti. Perblokštieji kėlėsi nuo žemės ir dar didesniu įnirtimu taikėsi pulti. Žiūrovai turėjo puikų reginį, ir pašėlęs juokas skardėjo visoje pamiškėje. Bet visa tai kaip žaibas nutraukė kuopos vado švilpukas. Kareiviai sustingo

vietose kaip stulpai. Šimoliūnas vėl niekuo nesiskyrė iš kitų. Gal jo žvilgsnis buvo kiek daugiau paniures – jis vis dar neatsikratė įpročio vaikščioti panarinę galvą – bet ir jo akyse buvo ne kas kita, kaip visiškas klusnumas.

Nuo tos dienos visa kuopa susidomėjo Šimoliūnu. Vieni teiravosi apie jo praeitį, kiti stengėsi jį įkalbėti treniruotis bokse ar imtynėse, treči ieškojo progų Šimoliūno jėgai pasireikšti. Tačiau nedaug tesužinojo tie, kurie teiravosi apie jo praeitį ir be jokių pasekmių liko visi pasiūlymai sudaryti boksininko ar ristiko kartą. Dar labiau nusivylė tie, kurie tikėjosi, kad Šimoliūnas ims prie kiekvienos progos rodyti savo jėgą. Toks pat tylus, rambus, vengias draugystės, kaip iki anos dienos. Vienintelis jo draugas buvo tas pats Dubinis, su kuriuo kiekviena proga susitikdavo ir šiek tiek atviriau pasišnekėdavo. Visi kiti Šimoliūnui buvo svetimi ir jis nenorėjo su jais nieko bendro turėti. Užtat ir visus pasiūlymus, kokius išgalvodavo kiti, Šimoliūnas atmesdavo, nes tokie patarėjai jam atrodydavo tikri apgavikai, ir jais nepasitikėdavo.

Ši eilinio Šimoliūno milžiniškoji jėga taip ir būtų likus niekam plačiau nežinoma, jei ne Kariuomenės ir visuomenės diena. Tik tos dienos proga ir iškilo vėliau garsusis stipruolis Šimoliūnas. O buvo taip: kuopos vadas, pamatęs anas nelygias imtynes pulko aikštelėje, labai susidomėjo eiliniu Šimoliūnu. Kada čia pat buvo ir būrių



vadai, tai tuojau ši tą smulkiai sužinojo apie tą kareivį. Šimoliūno būrio vadas leitenantas Kripas šitaip apibūdino savo valdinį: „Vyras neblogas, bet labai nerangus ir be jokios iniciatyvos. Daro tik tai, kas jam įsakoma. Ir aš labai bijau, ar jis supranta jam pavesto darbo reikšmę. Tikriausiai, kad nesupranta.“

– Kokio jis išsilavinimo?

– Savamokslis, tamsta kapitone!

– Kokį turtą turi namuose ir ką veikė prieš karo tarnybą?

– Turi penkis ar šešis ha žemės Mažeikių apskrityje. Kiek prisime-
nu, iš tos žemės ir gyveno kartu su senais tėvais.

Šias žinias kuopos vadas vėliau patikrino ir jos pasirodė visiškai teisingos. Kalbėjosi su pačiu eiliniu Šimoliūnu. Tarp kitų kuopos vado klausimų buvo ir toks:

– Pasakyk man, ar žinai, kodėl visi Lietuvos piliečiai yra šaukiami į kariuomenę?

Eilinis Šimoliūnas stovėjo prieš kuopos vadą visu ūgiu išsitempęs ir nekaltomis akimis rodė jį apėmusį drovumą. Iš lėto jo smegenyse pasikartojo kapitono klausimas, bet iš jokio smegenų kampo neišlindo atsakymas ir jis stovėjo tylėdamas.

– Na, kaip manai, a? Nesugalvoji? Tai gal pasakysi man, kodėl patį pašaukė į kariuomenę?

– Gavau šaukimą stoti į komisiją ir stojau, – kiek pagalvojęs atsakė.

– Taip, žinoma, bet aš noriu žinoti, ar pats žinai, kuriam reikalui šaukiami vyrai į kariuomenę ir ką jie čia daro?

– Mokosi kariauti.

– Na, matai, kaip mes vienas kitą suprantame. Reiškia, vyrai į kariuomenę šaukiami, kad būdami kariuomenėje jie išmokyti kariauti. Gerai. Bet gal dar į vieną klausimą man atsakysi: su kuo mums gali tekti kariauti?

– Su lenkais.

– Kodėl su lenkais?

– Dėl Vilniaus.

– O kas yra Vilnius?

– Lietuvos sostinė.

Kapitonas daugiau Šimoliūno neklausinėjo – įsakė eiti į vietą.

Nors eilinio lūpos ir ištare tokius atsakymus, kokie jie yra, bet kuopos vadas buvo nepatenkintas. Eilinio Šimoliūno žodžiuose trūko paties svarbiausiojo dalyko – sąmoningo supratimo. Atrodė, kad jo žodžiuose nėra tikro įsitikinimo ir jie ištariamai tik todėl, kad buvo daug kartų jam sakyti, kalti.

Toks kareivis negali jausti širdimi šventos pareigos, kurią jam uždeda visuomenė, skirdama milijonus litų kariuomenei išlaikyti. Jis dar mieguistas, jį reikia pažadinti, išjudinti, jam pačiam būtų naudinga suprasti, kad jis yra brangus visai tautai. Taip, jį reikia žūtbūt pažadinti iš dvasios letargo! – karščiudamasis mintyse pats su savimi kalbėjo kuopos vadas.

Artėjo Kariuomenės ir visuomenės diena. Laikraščiai stambiomis raidėmis pirmuose puslapiuose rašė apie nepaprastą Ginklų fondo vają ir apie masinį stojimą į šaulius. Visame krašte žvangėjo ginklams pirkti atiduodami centai ir sidabriniai litai. Iš susigūžusių lūšnų nuo darbo pūslėtos rankos tiesėsi į aukų dėžutes ir iš sugrūbusių pirštų bėrė nuo duonos kąsnio atitrauktus skatikus. Tos pačios sugrūbusios rankos kas sekmadienį kietai spaudė prie peties šautuvą ir braukdamos prakaitą mankštinosi šaulių gretose. Savi valdininkai klojo dešimtimis ir šimtais tam pačiam tikslui ir kartu su vyrais iš sukrypusių lūšnų mankštinosi karo žygiams pilkose šaulių gretose.

Kareivinėse darbas ėjo įprasta tvarka. Daugelio kareivių akyse spindėjo džiaugsmas, daugelio krūtinėse liejosi pasiryžimo prakaitas įtempti visas jėgas tarnybos labui, tačiau visos tos srovės pro Šimoliūno akis bėgo lyg neužkliūdamos. Jis buvo lėtas ir toks pat nerangus. Atrodė, kad jis net ir nenori suprasti, kam čia reikalingas tas Ginklų fondas ir kokia iš to nauda, kad į šaulių eiles stoja šimtai vyrų.

– Rytoj kariuomenės ir visuomenės diena! – tarė kuopos vadas tos dienos išvakarėse savo kuopos vyrams klasėje. – Aš gerai žinau, kad ne visi kaip reikiant suprantate, ką toji diena reiškia ir dėl ko ją švenčiame. Noriu jums kuo trumpiau tos šventės reikšmę išaiškinti. Mes esame maža tauta, bet laisva tauta! Ir mes nenorime pavirsti karštosios Afrikos negrais arba kalnuotosios Azijos indais, kurie dėl savo tamsumo ir nesusipratimo turi tarnauti svetimiesiems. Jokiam atėjūnui neleisime savo kraujo čiulpti. Tačiau mes esame maža tauta,

o apie mus siaučia galingos priešų minios. Tikėkite man, kad netrukus turi įvykti lemiama kova. Kova paraku ir švinu tarp tų, kurie nori kitus pavergti, ir tarp tų, kurie nenori būti pavergti. Ir toji kova turės amžiams nulemti mūsų likimą. Jei būsime nugalėti – būsime vergai, o jei nugalėsime – gyvensime laisvi. Rytoj ir turi pasirodyti, ar esame tvirtai pasiryžę ginti savo laisvę, ar esame pasiryžę stoti į kruviną kovą, kuri kasdien artėja vis greičiau ir greičiau.

Kapitonas kalbėjo nepaprastai įsikarščiaęs, susijaudinęs. Kiekvienas žodis iš jo burnos krito kaip tvirto kalvio kūjis į priekalą ir skambėjo visoje klasėje kaip varpas. Kareiviai klausėsi kaip užburti. Visos širdys ir visi protai drebėjo nuo susijaudinimo, kuriuo užkrėtė kuopos vadas. Tik eilinis Šimoliūnas žiūrėjo apsilblaususiomis akimis lyg nesuprasdamas, kam visa tai reikalinga. Tos akys, kai su jomis susitikdavo žibantis kapitono žvilgsnis, tarsi sakė:

– Man, eiliniam Šimoliūnui, visiškai nesvarbu, ar čia bus vokietis, ar lenkas, ar koks nors kitas nelabasis. Man tik svarbu, kad būtų duonos ir mėsos. Aš niekieno malonės neprašiau ir neprašysiu. Tų penkių hektarų man neatims nei vieni, nei kiti. O jei ir atimtų, tai ne taip jau labai nusigąščiau – apsieisiu ir be žemės. Ir ko čia man triukšmauti, ko čia man šūkauti ir dar paskutinius centus aukoti ginklams, kurių man visiškai nereikia. Tegu sau daro kiti, kas jiems patinka – man nei šilta, nei šalta. Ir nėra čia ko man miglos pūsti.

Gal kapitonas ir klydo, bet išsiskiriančiai mieguistos, tingumo pilnos Šimoliūno akys galėjo kiekvieno galvoje sukelti tokias mintis. Baigęs kalbėti, pikta su užuojauta, su pasigailėjimu pažvelgė kuopos vadas į eilinį Šimoliūną. Šimoliūnas nuo to žvilgsnio net krūptelėjo. Kiti, kurie tai pastebėjo, buvo tikri, kad kapitonas tuojau duos kokią nors griežtą pastabą ar bausmę paskirs, bet šį kartą neatspėjo.

– Eilinis Šimoliūnas!

– Aš, tamsta kapitone.

– Tamsta tuojau užėisi į kuopos raštinę, – įsakė kuopos vadas ir išėjo.

– Kodėl tave šaukia? – susidomėję klausinėjo kareiviai į kuopos raštinę einantį eilinį Šimoliūną. Klausiamasis tylėjo – jis net ir pats nežinojo, ko iš jo nori kuopos vadas ir kodėl šaukia jį į kuopos raštinę.

Kuopos vadui buvo labai skaudu matyti tokį dvasios apsnūdimą, tokį Šimoliūno abejingumą visiems gyvenimo įvykiams. Daug kartų kapitonas svarstė, koku būdu galėtų prižadinti tą kuopos milžiną, bet nė karto nerado tinkamos priemonės. Lengva būtų, jei ir čia būtų galima įsakyti pabusti taip, kaip įsakoma kas rytas keltis iš lovos. Deja, žmogaus dvasia nepasiduoda jokiems įsakymams – ji visada lieka laisva. Ją sužadinti gali tik stiprus dvasinis smūgis. Tokį smūgį pagaliau kapitonas nustatė ir eilinį Šimoliūną pasišaukė į raštinę, kad tuo smūgiu prablaivintų jo gyvenimą.

Eilinis Šimoliūnas atsistojo prieš savo kuopos vadą.

– Sakyk, juk tamsta myli savo tėvus?

– Taip, tamsta kapitone.

– Kiek metų sutiktumei tarnauti pas ūkininką, kuris prižadėtų tamstos motinai ir tėvui visiškai gerą gyvenimą iki pat jų amžiaus pabaigos?

– Nežinau, tamsta kapitone.

– O ar apsiimtumei sunkiai dirbti už keturis šimtus litų kiekvieną mėnesį?

– Žinoma, tamsta kapitone, – Šimoliūno akys tartum nušvito. – Bet kas tiek mokės paprastam darbininkui?

– Tarp savųjų viskas galima. Žinoma, nei lenkui, nei vokiečiui tai niekada nerūpėtų, bet lietuviui toks žmogus kaip tamsta – brangus žmogus! Tai sakau ne šiaip sau, o žinau, ką sakau. Gaila man tamstos, Šimoliūnai. Esi vienas visoje mano kuopoje tamsuolis. Blogiausia tai, kad nė kiek nenori atmerkti savo akių. Nematai, kas šiais laikais dedasi gyvenime. Ir nematai, ir nenori matyti. Šiandieną paskutinį kartą noriu tamstai atidaryti akis, parodyti kelią į geresnį gyvenimą. Jei nori mane suprasti ir iš širdies klausyti mano patarimų, tai iš kariuomenės išeidamas galėsi drąsiai tikėtis dar daugiau uždirbti kaip po keturis šimtus litų. Bet jei ir ši kartą norėsi pasilikti mulkis ir apuokas, žinokis. Ar supranti mane, a?

– Gal ir suprantu, tamsta kapitone.

– Iki šiol kariuomenėje tamsta gyvenai sau vienas, kaip ir kaime, nors aplink draugų daug. Visi draugai ir visi viršininkai tamstai atrodo kaip medinės figūros, kurios sukasi kaip mašinos ratai ir nežino kodėl. Tamsta nenori nei suprasti tos mašinos darbo, nei nenori

dirbti kartu su ja. Eini kaip lokys, vilkdamas užkeltą naštą, ir nenori matyti, kas iš tikrųjų dedasi gyvenime. Taip, aš jau matau, kad pradedi manęs nesuprasti. Todėl aš noriu pasakyti: noriu padėti tamstai susikurti gerą gyvenimą.

Jei nuo šios dienos matysiu, kad tamsta nori išmokti, gerai išmokti visas pėstininkų ginklų dalis, statutus, taip pat rašyti ir kaip reikiant skaityti – išeidamas iš kariuomenės gausi gerą vietą, ir jei būsi tvirtas vyras, tai greitai galėsi tėvą, motiną pinigais apipilti. Ar supratai, Šimoliūnai?

– Supratau, tamsta kapitone.

– Ar pradėsi taisyti?

– Stengsiuos, tamsta kapitone.

– Žinok gerai, kad savo tinginį nugalėti yra daug sunkiau, negu nugalėti dešimtį vyrų, bet tu turi tai padaryti. Tavo akys turi atsimerkėti, o sustingę smegenys pasijudinti. Ir rytoj, kai eisi per miestą – išžiūrėk į kiekvieno akis, išiklausyk į žodžius ir suprasi, kad visi vyrai ir visos moterys veržte veržiasi į gyvenimą. Tave sutiks mergaitės su gėlėmis ir džiaugsmingais šūkavimais, o tu būtumei vertas tik po velėna pakišti, jei viso to nemokėtumei suprasti. Rytoj visa Lietuva prisieks numirti už laisvę, prisieks nuo kiekvieno prieš



ginti savo žemę iki paskutinio kraujo lašo. Ir visų akys bus su pasididžiavimu nukreiptos į tave, eilini Šimoliūnai! Jei tavo akyse žibės perkūno trenksmas ir žaibai – tu būsi vertas tų gėlių, kurios kris po tavo kojomis. Bet jei tu atrodysi nei gyvas, nei miręs, jei į viską žiūrėsi taip, lyg tau būtų visiškai vis vien – ar čia savoji visuomenė sveikina tave, ar čia keiksmai krinta ant tavo galvos – tada tu nevertas ne tik tų gėlių, bet nei Lietuvos kareivio vardo, – užsidegęs kalbėjo kapitonas eiliniam Šimoliūnui su dar didesniu dvasios pakilimu negu kuopoje, tartum tas vienas kareivis jam būtų buvęs dar svarbesnis negu visas būrys. O gal tikrai taip ir buvo, nes Šimoliūną reikėjo prikelti iš dvasios miego, kai tuo tarpu visi seniai plačiomis akimis sekė visus gyvenimo pokyčius ir patys liejo savo darbo prakaitą į tą gyvenimą, norėdami jį padaryti dar gražesnę, dar malonesnę. O Šimoliūnas iki šiol vis laikėsi nuošaliai, nesuprasdamas, kad gyvena laisvoje savo Tėvynėje, kuri jį brangina, rūpinasi jo gyvenimu ir pati laukia iš jo gero darbininko – verto Tėvynės sūnaus vardą nešioti.

Eilinis Šimoliūnas nedaug tesuprato, ką kuopos vadas kalbėjo. Jam buvo per sunku visa tai suprasti. Tik vienas dalykas jam paaiškėjo – būtinas reikalas išmokti visas ginklų dalis, statutus, rašyti ir kaip reikiant skaityti. Jeigu visa tai įvyks, tai kuopos vadas jam atlygins. Visa kita, apie ką kapitonas kalbėjo Šimoliūnui, buvo dar toli gražu neaišku. Tačiau ir tai jis stengėsi suprasti. Siaurose jo akyse sužibo maža susidomėjimo ugnelė. Supratęs vieną dalyką jis pajuto, kad šį tą gali ir daugiau suprasti. Ėmė augti noras kuo greičiau eiti tomis gatvėmis, kur gėlės bus beriamos po kojomis, o jį matydamos merginos džiūgaudamos šauks pasveikinimus.

Nėra sveikos tautos kariuomenė vyro, kuris vietoj smegenų turėtų molį. Kai tik įkinkoma valia – kiekvieno smegenys ima judėti nuostabiu greitumu ir bematant neša gausų derlių. Ir kuopos vadas tikrai neapsirikto bandydamas išjudinti eilinio Šimoliūno smegenis, jo susnūdusią dvasią. Jau raštinėje besiklausydamas kapitono žodžių Šimoliūnas pajuto, kad ima kaisti krūtinė, ima busti nauji jausmai ir tokios gražios mintys, kaip iš miegančių ežerų ima kilti aukštyt rytmečio migla. Tos mintys jam dar nesuprantamos, nepagaunamos, tačiau jos tokios gražios, tokios kilnios, kad visiškai užlieja troškimą

uždarbio, apie kurį čia buvo kalbama. Visa tai Šimoliūno sieloje vyko nesąmoningai, jam apie tai nė negalvoję. Jis žinojo tik tiek, kad niekada gyvenime nebeužmirš kapitono žodžių. Tų žodžių, kuriuos jis gerai suprato. O jeigu jau suprato, tai ir laikysis jų.

Rūstus kapitono žvilgsnis pervėrė visą kareivio sielą, ieškodamas atsakymo širdyje. Plačių pečių, augalotas, didelėmis, tvirtomis rankomis eilinis droviai kentė vado žvilgsnį. Tas žvilgsnis veikė kaip durklas. Žvilgsnis badė skaudžiai, bet tas skausmas lengvino visą krūtinę. Staiga vado ereliškas žvilgsnis nusišypsojo tokia skaidria, tėviška šypsena. Kapitonas priėjo prie pat eilinio Šimoliūno ir kai jo šiltas, pro nosį pučiamas oras palietė veidą, tarė:

– Ar supratai mane, Šimoliūnai?

– Supratau, tamsta kapitone.

– Aš tikiu. Ir aš žinau, kad tu manęs neapgausi.

Kuopos vadas ištiesė kareiviui ranką ir tvirtai paspaudęs storą milžino leteną leido jam išeiti.

* * *

Ne vynas liejosi gatvėse, o kraujas. Putojo kraujas taškydamasis kaip įsiutusios Baltijos bangos, šokdamos ant akmeninio kranto, ir krito milijonais smulkučių lašelių atgal į tyvuliuojančią jūrą – minią. Kraujas šėlo krūtinėse, visose gyslose ir kraujas tyško ant minios galvų. Tas kraujas buvo dar nematomas. Bet kad ir nematomas, tačiau tai buvo tikras kraujas. Kraujas iš tautos širdies. Kovos šūkliai skambėjo visoje Lietuvos padangėje. Laisvės Varpas skambino plačiam pasauliui trijų milijonų vieningos tautos vieningą šauksmą: „Tas laisvės nevertas, kas negina jos“...

Gatvėmis žygiavo tūkstančiai organizuotų žmonių. Tarp jų žygiavo ir šalmuoti, su plieniniais šautuvais ant pečių kareiviai. Ore skraidė galingais motorais uždami sparnuoti sakalai. Žemė drebėjo nuo džiaugsmo ir pasiryžimo dainų, nuo nesuvaldomo širdžių virpėjimo, kurs viską pasako be žodžių.

Žalsvose gretose, aukštai atmetęs galvą žingsniu ėjo ir eilinis Šimoliūnas. Šalmas giliam šešėlyje paskandino jo veidą. Jo akyse suliepsnojo tikrasis tautos jausmų supratimas. Kuopos vado pažadintas jis šiandien pamatė tų žodžių tikrumą visoje didybėje. Ir nieko

Šimoliūnas taip nenorėjo dabar kaip kruvinos kovos su tais, kurie prie Tėvynės sienų žvangina ginklais.

O minia ant kareivių šalmų bėrė gėles kaip tirščiausia srovė krito ant pirmoje gretoje einančio Šimoliūno galvos. Jo tvirtumas ir drąsa, kuria spindėjo akys, džiugino kiekvieną žvilgsnį.

– Su tokiais vyrais mes galime prieš patį velnią stoti, – buvo girdėti balsai.

Eilinis Šimoliūnas ėjo kaip iš plieno išlietas. Jis ėmė jausti, kad ir jis priklauso tai didžiulei lietuvių visumai. Pasijuto esąs tikrasis jos narys. Būtinas ir reikalingas. Taip, kaip ir jam reikalinga visa toji šalis. Ir jis tikėjo, kad nuo šios dienos niekada nebus abejingas savo pareigoms. Kiekvieną darbą atliks iš širdies.

– Valio, narsioji mūsų kariuomenė!..

– Valio, plieniniai vyrai!..

Viskas buvo kaip milžiniškame visos tautos jėgų parade. Tame parade eilinis Šimoliūnas buvo gana smulki dalelytė. Bet tik iš tokių dalelyčių ir sudaromas visas paradas, visa galia. Pajusti savyje trūkstamą ryšį su ta tikrų brolių minia – štai tas didžiausias atpildas už viską. Tada taip gera, taip džiugu ir viskas atrodo nenugalima.

– Kaip lengva būtų mirti už tas moteris, vaikus, paauglius ir už savo draugus! – į tolį įsmeigęs pilką žvilgsnį pagalvojo eilinis Šimoliūnas.



(„Karys“, 1938 m., nr. 15–16, p. 459–462, 494–497)

Žirgulis į kariuomenę atėjo kartu su kitais rudens šaukimo kareiviais. Iš savo draugų Žirgulis niekuo nesiskyrė. Jo ūgis buvo vidutinis, plačiais pečiais, tvirtomis didelėmis rankomis, apsiavęs ilgais auliniais batais ir apsvilkęs tamsiai pilka vatine. Žirgulis buvo paprastas kaimo darbininkas ir iki pat paskutinės dienos tarnavo bernu pas ūkininkus. Algos per metus gaudavo iki penkių šimtų litų. Iš visos tos algos metų bėgyje dar likdavo du trys šimtai, kurių didesnę dalį atiduodavo savo senai motinai, gyvenusiai Jurkūnų bažnytkaimyje. Motina tiek ir težinojo apie savo mielą sūnelį. Vieną kitą savaitę pabuvęs pas ją sūnus išeidavo į žmones.

Ilgą laiką Žirgulis tarnavo pas to paties bažnytkaimio stambų ūkininką Daujotą. Senis Daujotas turėjo vienturtę dukterį, su Žirguliu vienmetę Katrytę. Dėl Katrytės mėlynų akių tvirtasis bernas pas Daujotą ištarnavo ketverius metus. Žirgulis karštai mylėjo vienturtę, ir senis Daujotas mokėjo išnaudoti tą karštą berno meilę. Jis lyg ir duodavo suprasti, kad nesipriešintų išleisti savo dukterį už Žirgulio, bet širdyje tokioms vedyboms nė iš tolo nepritarė. Pağaliau gerasis jo bernas tatai suprato. Suprato, kad senis Daujotas jį be reikalo už nosies vedžioja. Tad spjovęs į savo svajonę tapti didelio ūkio savininku ir dailiosios Katrytės vyru išėjo kitur laimės ieškoti. Ką apie jį po to svajėjo Katrė – Žirgulis nesirūpino.

Tokia tai buvo to plačiapečio vyro praeitis. Pažiūrėti jis buvo ne tik tvirtas, bet ir dailus. Ir jo dailumas buvo ne toks, kaip daugelio vyrų, kurie yra laikomi gražiais. Žirgulio dailumas tryško iš jo veido išraiškos, nuotykių pamėgimo, miklumo ir linksmumo. Apie jį spietėsi pažįstami ir nepažįstami, nes ten, kur pasirodydavo Žirgulis, viskas

nušvisdavo linksmumu. Kaimo merginos akimis ganyte ganydavo linksmojo Žirgulio ugningus žvilgsnius ir visada būdavo pasiruošusios eiti ten, kur jis kvies. Bet Žirgulis nė vienos mergaitės nenuskriaudė, nors jos kabinte kabinosi ant kaklo. Gal Katrės atsiminimas, o gal motinos pamokymai saugojo jį nuo piktų minčių?

Kai rudens ėmimo naujokai atvyko į pulką ir išsirikiavo rajone, prie jų atėjo karininkai ir pats pulko vadas. Žilas pulkininkas į naujokus tarė keletą žodžių. Prie Žirgulio priėjo augalotas kapitonas ir linksmai žiūrėdamas į jį paklausė:

- Tamstos pavardė?
 - Žirgulis, pone kapitone! – linksmai atsakė vyras.
 - Ar norėtum į kulkosvaidžių kuopą?
 - Nežinau, kur paskirs, pone kapitone.
 - Kokį mokslą tamsta esi baigęs?
 - Keturių skyrių pradinę mokyklą.
 - Žemdirbys?
 - Taip, žemdirbys.
 - Na, tai ką – nebijosi iš kulkosvaidžio kulka barstyti?
 - Ne, nebijosiu.
 - Gal šaulys buvai?
 - Taip, buvau ir dar tebesu.
 - Viršila, užrašyk pavardę – Žirgulis, baigęs pradinę mokyklą.
- Ir tikrai Žirgulis pateko į kulkosvaidžių kuopą.

Yra gyvenime žmonių, kurie iš pirmo pamatymo padaro neužmirštamą įspūdį. Iš paviršiaus tie žmonės dažnai niekuo nesiskiria nuo kitų ir labai sunku pasakyti, kodėl jie taip giliai krinta į atmintį. Taip giliai, kad ir po kelių savaičių juos atsimeni, lyg vakar būtumei su jais kalbėjęs. Vienas tokių buvo ir Žirgulis. Visa kulkosvaidžių kuopa nepaprastai greitai jį pažino. Kuopos vadas daugelį po kelis kartus klausdavo pavardės, o Žirgulį atsiminė jau nuo to karto, kai pulko rajone kalbėjosi su juo per naujokų išskirstymą į kuopas.

Tarnyboje Žirguliui viskas sekėsi taip, kad jį iš pat pirmųjų dienų kuopos kadras laikė pavyzdžiu kitiems naujokams. Tačiau Žirgulis savo pasisekimu nė kiek nesididžiavo. Jis buvo kiekvieno geras draugas ir mielas bičiulis. Jį pamilo ne tik naujokai, bet ir viršininkai.



...Nerimo banga užtelėjo per jo krūtinę...

Nepaprastai greitai slinko pirmosios dienos kareivinėse. Ir Žirgulis nė juste nepajuto, kaip sužinojo daugelį smulkmenų apie mokomąją kuopą. Plikai nukirptoje jo galvoje nuo seniausių laikų sukosi mintis tapti puskarininkiu. Po poros mėnesių kulkosvaidžių kuopoje jis patyrė, kad nėra nė kiek blogesnis už geruosius, o todėl ir gali tikėtis patekti į rinktinių kareivių skaičių. Pasakojimai, kad mokomojoje kuopoje esanti geležinė drausmė ir pekliškai daug darbo, Žirgulio nė kiek negąsdino. Drausmę jis mėgo kaip gyvenimo druską, o prie darbo buvo iš pat mažens pripratęs. Ir juo arčiau slinko diena, kurią žadėjo būti renkami nauji kandidatai į mokomąją kuopą, tuo karščiau plakė jauno kareivio Žirgulio širdis. Nors jis niekam nesakė, kad nori stoti į kandidatus, tačiau ir be jo žodžių kuopoje buvo kalbama, kad pirmasis kandidatas yra Žirgulis.

– Na, vyrai, kas nori iš jūsų į mokomąją kuopą? – įprastu linksmumu įjėjęs klasėn paklausė kuopos vadas.

Dalis kulkosvaidininkų nudžiugo, dalis suvirpėjo nežinodami, kaip

pasisakyti, o kiti nuleido galvas iš anksto gerai suprasdami, kad jie negali norėti, nes žinojo nebūsią priimti.

Po trumpos tylos į kapitono klausimą vienas po kito atsistojo penkiolika kareivių: Didžiulis, Rimkūnas, Klimkaitis, Blauzdžiūnas, Žirgulis ir kiti. Kuopos vadas pasižymėjo visų pavardes, iš eilės pagal sąrašą. Iš štabo buvo pranešta, kad į mokomąją kuopą iš kulkosvaidžių kuopos paskirta vienuolika naujokų. Vadinasi, keturiais atsirado per daug. Tuos keturis reikėjo nubraukti. Tik nežinia kuriuos. Kiek pagalvojęs kapitonas tarė:

– Darbo mokomojoje kuopoje yra žymiai daugiau negu čia, vyrai. Kas eina į mokomąją kuopą, tas turi būti tinkamai pasiruošęs. Būtų didelė gėda, jei tektų grįžti kurso nebaigus. Dabar dar laikas pagalvoti, ar esi kaip reikiant pasiruošęs tapti viršininku. Antra vertus, jūs visi esate pripažinti tinkamais karo tarnybai ir aš jus iš viso pulko pasiskyriau į kulkosvaidžių kuopą. Čia tarnyba kiek sunkesnė negu kitose kuopose, ir jums nereikia nusiminti, jei ir nepatektumėte į mokomąją kuopą, nes darbo ir čia pakankamai. Todėl kas tik taip sau, dėl įdomumo ar tik pabandyti savo laimę, norėtų eiti į mokomąją kuopą, tai tokiems patarčiau verčiau pasilikti čia. Žinoma, kas turi tvirtą norą visomis jėgomis atsiduoti karo tarnybai – tiems būtinai reikia baigti mokomąją kuopą.

Kuopos vado žodžiai dalį pareiškusių norą paveikė ir į kapitono klausimą – kas abejoja – atsistojo šeši užsirašiusieji. Atsistojusiųjų pavardes kapitonas taip pat pasižymėjo. Paskui jis dar kartą perskaitė visų penkiolikos pavardes. Prie kiekvienos pavardės kapitonas pažymėjo jam vienam težinomos reikšmės ženklelius. Pagaliau, matyt, galutinai nusprendęs tarė:

– Dauguma užsirašiusiųjų bus pasiųsti į mokomąją kuopą, bet gali būti dar ir iš neužsirašiusiųjų tarpo vienas kitas paskirtas. Galutinis paskirtųjų sąrašas bus paskelbtas rytoj.

Pažadėtame paskelbti sąrašė jaunas kareivis Žirgulis buvo įrašytas pačiu pirmuoju. Ir taip įvyko didysis jo troškimas. Kitaip ir negalėjo įvykti: kai taip pasitiki savo likimu ir darai viską, kad pasiektum tikslą – visada laimi. Laimėjo ir Žirgulis.

Į mokomąją kuopą susirinko vyrai iš visur. Patys geriausieji vyrai. Iš pat pirmosios dienos darbas virte užvirė. Viskas vėl buvo kartojama

iš pradžių – nuo „kairėn dešinėn“. Kasdien Žirgulis visomis jėgomis, įtempdamas protą ir širdin dėdamas kiekvieną smulkiausią pastabą. Ir vėl, kaip kulkosvaidžių kuopoje, jis buvo pirmasis ir pavyzdys kuopoje. Kulkosvaidžių būrio vadas Žirgulį paskyrė antrojo skyriaus skyrininko pavaduotoju. Ne tik dienos, ne tik draugiškumas, bet ir tarnybiniai reikalai privertė Žirgulį dar daugiau suartėti su kitais būrio kareiviais. Būtų sunku pasakyti, kurią dieną antrojo skyriaus kulkosvaidžių būrio skyrininko pavardė užkariavo visos kuopos simpatijas. Visi jį mylėjo, juo didžiavosi ir stengėsi būti kuo arčiau Žirgulio, su juo visada būdavo linksma.

Mokomoji kuopa (jau taip buvo iš seno įpratimo) suruošdavo vieną ar du vakarėlius. Tie vakarėliai būdavo ruošiami liktinių puskarininkių ramovėje. Programa būdavo atliekama pačių mokomiečių: kariškos dainos, deklamacijos ir t. t. Tokie vakarėliai turėdavo didelį pasisekimą. Kiekvienas mokomosios kuopos kareivis į tą vakarėlį galėjo kviestis svečių. Jų ateidavo beveik tiek pat, kiek buvo pačių rengėjų. Dauguma kviestųjų būdavo moterys: kirpėjos, tarnaitės, pardavėjos ir t. t.

Ir štai per vieną tokį vakarėlį eilinis Žirgulis (vakarėlis buvo surengtas tuojau po priesaikos) susipažino su viena keista moterimi. Susipažino paprastai – pakvietė ją šokti, ėmė kalbėtis ir susipažino. Atsiminimai apie Daujotų Katrę nuslinko už kalnų. Į šviesias, sveikatos pilnas Žirgulio akis ėmė spindėti dvi linksmos žvaigždės – naujai susipažintos merginos akys. Tos akys mokėjo būti tokios paslaptingos, tokios užsisvajojusios ir tokios meilios, kad net merginos žvilgsniams kieta eilinio Žirgulio širdis negalėjo pasilikti šalta. Jau iš pat pirmo jos prisilietimo, kai Žirgulio pakviesta šokti ji atsistojo ir lengvai pasviro į glėbį, plačiapetis Jurkūnų bažnytkaimio sūnus suvirpėjo nuo jos kvapo ir švelnumo. Savo tvirtomis rankomis spausdamas prie krūtinės nepažįstamą merginą Žirgulis šoko kaip įelektrintas. Ir juo ilgiau jis šoko, tuo smarkiau jį veikė toji elektros srovė. Pradžioje mušėsi į viršų, marškiniai prilipo prie nugaros ir visas išraudęs Žirgulis pirmą kartą pažvelgė tiesiai į tos šokėjos akis. Tos akys, spinduliuodamos kaip degančios žarijos, buvo nukreiptos į jo lūpas, bet tuojau pakilo ir įsmigo į jo akis. Nerimo pilna banga užtelėjo per visą jo krūtinę, tarsi kažkas į ją būtų kibirą degančio

deguto įpylęs. Žirgulis dar kiekiau paspaudė šokėjos liemenį, šyptelėjo lūpų kraštais ir nieko nesakydamas šoko toliau. Toks jau buvo jo būdas, kai pajusdavo, kad moteris jam patinka, bet nėra jam skirta ir gali su juo taip pat pasielgti, kaip senis Daujotas. Iš anksto saugojosi su ja arčiau susidraugauti. O ir šokėja, nors ir pasiutusiai degino jo širdį jos artumas, tačiau, kaip jis manė, buvo ne jam lygi. Ji galėtų tikti kokiam valdininkui ar net ir karininkui, bet ne jam. Švelnios, kieto darbo nemačiusios rankos ir dailiai pudruotas inteligentiškas veidas tiko išstatyti vietoj manekeno parduotuvėse, bet netiko draugauti su paprastu laukų darbininku, dabar eiliniu Žirguliu. Taip, jis ir buvo nusistatęs pašokti ir paleisti ją, žodžiu, nutaręs. Pirmas prabilti jis dargi nedrįso – per daug puiki buvo jo šokėja – nežinojo, kas jai reiktų padaryti, kad patiktų ir nepasirodytų blogai išauklėtu, tačiau ar šiaip ar taip būtų – krūtinėn įpiltas degutas degė vis karščiau, širdis nerimo. Jis nė nejuto, kad stipriau spaudžia ją prie krūtinės ir kad jau žvilgtelėjęs jai į akis.

Nepažįstamoji šokėja buvo viena tų moterų, kurioms nereikia nei per daug puoštis, nei per daug pudruotis – jos gražios be šilko ir be dažų. Keista tik buvo, kad nieks nežinojo, kas ji yra ir kas ją pakvietė į mokomosios kuopos vakarą. Bet dėl to niekas galvos nesuko. Galėjo ją pakviesti ir ne patys mokomieji ar jų pakviestieji svečiai. O gal ji buvo niekam nepažįstama ir nekviesta. Ji buvo pakankamai graži, kiekvienas pasisakytų, jog jis yra ją pakvietęs. Kai šokis baigėsi, Žirgulis mandagiausiai nusilenkė šokėjai ir atvedęs ją į tą pačią vietą, iš kurios paėmęs, jau norėjo pasišalinti. Bet ji sulaukė sakydama:

– Aš norėjau tamstą vieno dalyko paklausti.

– Klausau, panele, – jis sustojo laukiamoje padėtyje, nežinodamas, ar jam sėstis šalia jos, ar pasilikti stovėti.

– Bet aš bijau tamstą sutrukdyti, – tarė šypsodamasi, primerktomis akimis tirdama puikaus kareivio veidą.

– O ne, panele, aš niekur neskubu, – jis pats nesuprato, kad moka taip tinkamai atsakinėti tai gražuolei, kurios šypsena kaip peilis skverbėsi į jo širdį.

– Gal tamsta atsisėsi, nes mano klausimas bus labai ilgas, – šiek tiek palinkdama ji akimis meiliai pakartėjo savo žodžių prasmę.

Žirgulis atsisėdo šalia nepažįstamosios savo šokėjos ir jie pradėjo

tarp savęs linksmai kalbėtis. Skaitytojas dar negirdėjo, koks buvo tas „vienas dalykas“, kurio ji pakvietė Žirgulį atsisėsti šalia savęs. Tai buvo tikrai klausimas. Klausimas labai įdomus ir iš to klausimo prasidėjo visas jų pasikalbėjimas ir artima pažintis. Ji paklausė:

– Ar tamsta pažįsti panelę Nainytę?

– Ne, net ir pavardę pirmą kartą girdžiu.

– Tikrai?! Abejoju! Ji man kelis kartus tamstą minėjo ir tiek daug pasakojo apie tamstą, o tamsta sakot jos net nepažįstas, – stebėjosi gražuolė.

– Žinot, kad čia bus tikrai įvykusi klaida. Jūsų draugė, matyt, yra apie ką nors kitą pasakojusi, nes man rodos, kad aš iš viso savo gyvenime tokios pavardės negirdėjau, o be to, kariuomenėje būdamas dar neturėjau progos susipažinti su moterimis.

Žirgulis kalbėjo tiesą ir, matyt, jai labai patiko jo santūrumas. Draugiškai žiūrėdama į stiprias eilinio akis ji klausinėjo toliau:

– Tai gal ji tamstą atsimena iš jūsų tėviškės. Iš kur tamsta kilęs? – norėdama patikrinti savo spėjimą paklausė ji.

– Iš Jurkūnų...

Žirgulis dar nespėjo pabaigti sakinio, kaip pilna nustebimo jo kaimynė, tik išgirdusi žodį „Jurkūnų“, tuojau jį pertraukdama nukreipė tiesiai į jį savo plačiai pravertas akis ir paklausė:

– Iš Jurkūnų?!

– Taip, iš Jurkūnų bažnytkaimio Šiaulių apskrityje.

Ji keistu žvilgsniu žiūrėjo į eilinio Žirgulio akis ir jam rodėsi, kad ji prisimena kažin ką labai nepaprasto. Paskui ji liūdnai šyptelėjo nuleisdama akis ir sunkiai atsiduso. Tylėjo.

– Kas gi ypatingo, kad aš iš Jurkūnų? – tarsi nenoromis, bet tikrenybėje labai susidomėjęs nepažįstamosios nustebimu paklausė Žirgulis.

– Ak, visa tai tolimesnis praeitis ir ji tamstai nebus įdomi.

– Kodėl gi ne. Juk Jurkūnai mano gimtinė ir man viskas apie juos labai įdomu.

– Tamsta sakai, kad Jurkūnai yra tamstos gimtinė?

– Taip, gimtinė.

– Pamanykite, kaip keista – Jurkūnai yra ir mano gimtinė. Tamsta nesistebėk. Taip. Tai yra nepaprastai keista ir net netikėtina, tiesa?

Bet gyvenime tiek daug ir tokių nepaprastų dalykų pasitaiko, kad tikrai nereikia stebėtis tuo mūsų gimimo vietų sutapimu. Pagaliau čia nieko nepaprasto ir nėra. Prieš karą mano tėveliai gyveno Jurkūnuose...

Puskarininkių salėje skambėjo vienas po kito griežiami įvairiausi šokiai. Kareiviai šoko, žaidė ir dainavo. Buvo linksma kaip per didžiausią balių savoje seklyčioje. Prakaitą braukdami nuo įraudusių kaktų mokomiečiai suka merginas kaip viesulai. Viena kita pusgarsiai aiktelėdavo patekusi į tokias viesuliškas rankas, bet greitai priprasdavo ir atsiduodavo. Ir merginos tame vakare buvo panašios į šokančias, audros supamas bangas. Jų pudra sušlapo nuo prakaito, išprosuotos suknelės susiglamžė, suraityti plaukai išsileido ir paskutiniai kvėpalų pėdsakai susiliejo su visą ramovę pripildžiusia drėgna šiluma.

Žirgulis atidžiai klausėsi savo kaimynės pasakojimo ir visus jos žodžius aiškiai girdėjo tarp to šniokščiančio linksnumo. Ji pasakojo, kad prieš daugelį metų ji paliko Jurkūnų miestelį nežinodama nei kas buvo jos motina, nei kas tėvas. Ją išsivežė į užsienius tolimas gimnaitis. Tėvai buvo mirę pačioje karo pabaigoje. Ji liko vos trylikos mėnesių, todėl visiškai nepamena nei tėvo, nei motinos.

– Tai matote, koks keistas mūsų susitikimas. Tai tiesiog neįtikėtina, ar ne tiesa? Juk aš nė manyti negalėjau, kad šiame vakarėlyje gali sutikti ką nors iš savo gimtinio bažnytkaimio. Tamsta turbūt taip pat tuo labai stebiesi.

– Iš tikrųjų, tai labai įdomu. Panelė nieko apie Jurkūnų bažnytkaimį nežinote, o gal kada nors dabar esate buvusi?

– Ne, nebuvo ir, žinoma, nieko neatsimenu. Nes ką gali atsiminti trylikos mėnesių kūdikis. Užtat seniai ieškau progos kaip nors tenai patekti. Labai būsiu dėkinga likimui tą dieną, kurią galėsiu pamatyti savo gimtąją bažnytkaimį. Man lyg vaidenasi toks nedidelis, šiaudais dengtas, mažyčiais langeliais ir aukštu slenkščiu namelis, kuriame gimiau. Man atrodo, kad per tą slenkstį esu mėginusi perlipti. Visi tie atsiminimai tokie vaikiški ir naivūs. Tikriausiai jums labai nuobodu klausytis mano pasakojimo. Bet man taip malonu kalbėti su tamsta, nes man atrodo, kad mes kartu gimėme ir kartu augome.

Ir jos veidas švietė džiaugsmu, o akys kaip užburtos žiūrėjo į jį.

– Tad leiskite su tamsta susipažinti, – pasiūlo jis.

– O, labai malonu, – draugiškai tiesdama ranką tarė ji jam rodydama baltus dantis, tarp kurių žibėjo vienas auksinis.

– Eilinis Žirgulis, – storais savo pirštais spausdamas dailią rankutę atsistodamas prisistatė jis.

– Šimkaitė. Mano draugai mane vadina Regina. Ar negalėčiau ir aš žinoti tamstos vardą?

– Kazys.

– Tai matot, ponas Kazimierai, kaip negera netekti tėvų, – ėmė lyg skųstis Regina savo likimu.

Ji pasakojo minkštu, švelniu balsu, ir jam buvo labai miela to balso klausytis. Jos globėjai buvę labai turtingi, bet vėliau viską praradę ir likę skurdžiais. Porą metų pasimokiusi Regina turėjusi pati rūpintis sau duoną užsidirbti. Tarnavusi prie ponų aukle, virėja arba paprasčiausia tarnaite. Nei tėvų, nei giminių – nieko neturinti, nes jau keli metai, kai atsiskyrusi nuo savo globėjų ir atvažiavusi čia, į Lietuvą, į savo Tėvynę, kurios buvusi be galo išsiilgusi.

– Aš prašau tamstą nepykti ant manęs už tokį mano atvirumą. Aš tik dabar pradėdu suprasti, kad visa tai tamstai visiškai neįdomu...

– Netiesa, panele Regina, man visa tai labai įdomu. Taip įdomu, kad aš net užmiršau kviesti šokti, besiklausydamas nuostabios gyvenimo istorijos.

Ir kai tik pradėjo griežti, jie nuotaikingai išėjo šokti. Valso sūkuriai supo juos, jaunas kraujas jaudino juos ir jiems buvo gera šokti susikabinus rankomis toje salėje, kur vyrai šoko braukdami nuo kaktų prakaitą, o jų glėbiuose sugniužusios moterys šluostė pudrą ir dažus.

Žirgulį apėmė iki šiol niekada nepatirti jausmai. Ta puiki moteris, kuri buvo dabar taip arti prie pat jo krūtinės, savo žodžiais ir prisipažinimais tokia artima jo širdžiai, kad nuo to artumo jam ėmė darytis net sunku. Būtų lengviau, jei Reginos rankos būtų likusios šaltos ir lūpos būtų neprasivėrusios. Tada jis nebūtų žinojęs, kad ji yra vargšė mergaitė, kurią likimas blaško kaip jūros bangos sudužusį laivą. Niekada jis nebūtų pagalvojęs, kad tokiai moteriai kaip ji gyvenimas yra toks žiaurus. Dabar jis labai troško jai padėti, tik nežinojo nei kuo, nei kaip. Jam jau neatrodė, kaip pačioje pradžioje,

kad ši gražuolė priklauso tokiai rūšiai žmonių, kurie, kaip sako Daujotas, skaičiuoja žmogaus vertę pagal tai, kiek žmogus jam gali būti naudingas. Jei ji būtų tokia, argi galėtų taip nuoširdžiai pasakoti apie savo praeitį, apie žiaurų likimą ir savo nedalią. Jis visiškai neįtarė, kad už tų gražių akių slepiasi gudrios pinklės.

Per visą vakarą Žirgulis niekur nesišalino nuo savo draugės ir jis matė, kad ji juo patenkinta. Pradžioje labai plepi, ji kuo toliau, tuo daugiau tylėjo ir labai atsidėjusi klausėsi Kazio pasakojimų. Ji mokėjo taip atidžiai klausytis ir savo akutėmis taip skatino vis daugiau pasakoti, jog Žirgulis nebejautė, kad kalbasi su moterimi, pirmą kartą sutikta. Pasakojo, kokius darbus jam tekdavę dirbti tarnaujant pas ūkininkus, jis vienu momentu pagalvojo apie Daujotų Katrę. Trumpai blykstelėjo jos veidas atmintyje kaip žaibas. Krūtinės gilumoje nugriaudė perkūnija ir vėl viskas nurimo. Šalia jo sėdėjo Regina, kuri per vieną valandą daugiau papasakojo negu Katrė per keturis metus. O Reginos grožis – nesulyginsi!

Apie vidurnaktį vakarėlis baigėsi, Žirgulis pasisiūlė Reginę palydėti namo. Pasiūlymą ji mielai priėmė. Tuščiomis gatvėmis jie ėjo per miestą, linksmi kalbėdamiesi ir prižadėdami kitą šeštadienį būtinai susitikti. Belydima Regina sustojo prie didelio trijų aukštų mūrinio namo. Stirnos vikrumu ji pakilo granito pakopomis prie namo durų. Atsisveikindama stipriai paspaudė jo ranką ir virpančiu, lyg susijaudinusi balsu tarė:

– Aš nieko dabar taip nenoriu, kaip sulaukti šeštadienio. Mes susitiksim?

– Taip.

– Tamsta neužmirši manęs per šešias dienas?

– Ne.

– Gerai. Sudieu.

Regina dingo už durų, o Žirgulis pasuko kareivinių link.

Tuščioje gatvėje labai garsiai kaukšėjo merginą palydėjusio kareivio geležinėmis pasagėlėmis kaustyti batai. Jis ėjo nesukubėdamas, įsiklausydamas į savo batų bildesį. Akyse spindėjo giedro dangaus žvaigždės ir į jo sielą liejosi amžinybės muzika.

– Regina, Regina, Regina... – kalbėjo kiekviena padangių žvaigždė. Kiekviena atskirai ir visos kartu. Visas dangus tyliai, didingai

kartojo tą nuostabų vardą, ir Žirgulio krūtinė virpėjo nuo to žodžio. Pasididžiavimas ir laimė pripildė taurią kareivio širdį. Jis ėjo kupinas džiaugsmo, kad tokia graži, tokia išsilavinusi moteris pamėgo jo draugystę ir pati kviečia vėl susitikti. Iš jos meilių žodžių ir akių žibėjimo buvo matyti, kad jis jai yra artimas. To buvo gana pirmajai pažinčiai. Jis didžiavosi jos pasakytais žodžiais ir visais nusišypsojimais, kuriuos kiekvieną po kelis kartus vis iš naujo pergalvojo kaukšėdamas tuščiomis gatvėmis. Šalia tų visų jaudinančių prisiminimų Žirgulio smegenyse ėmė kilti ir ateities planai – svajonės. Juk jis buvo mokomietis ir net pavyzdingas mokomietis, vadinasi, jis tikrai baigs kursą iki galo ir bus pakeltas į puskarininkio laipsnį. O baigęs būtinąją tarnybą paduos prašymą pasilikti liktiniu puskarininkiu ir... galės pasipiršti Regina...

Tokiomis mintimis Kazys grįžo į kareivines. Dauguma draugų jau miegojo. Netrukus atsigulė ir jis.

Darbo dienos bėgo greitai. Tarnybos pareigos ir mokslas ryte prarydavo visą laiką. Svajoti apie pašalinius dalykus neturėjo laiko, kad neatsiliktų nuo kitų. Tad nors ir degino eilinio Žirgulio krūtinę iki šiol nepatirti jausmai, tačiau jis žiauriai mokėjo tuos jausmus slopinti, kad netrukdytų jo mokslo, kurs buvo neišvengiamai reikalingas pasiekti užsibrėžtąjį tikslą. Bet ir karščiausiai dirbamas darbas negalėjo visiškai užgniaužti širdies plakimo, kuriame aiškiai girdėjo kito šeštadienio žingsnius. Kad ir kaip stengėsi Žirgulis kareivinėse nieko negalvoti apie Regina, tačiau ji kaip užkerėta stovėjo jo jausmuose ir reikėjo nuolatos atidžiai budėti, kad mėlynos akys per daug neužstotų mokslo. Toks nuolatinis valios įtempimas veikė kulkosvaidžių būrio antrojo skyriaus skyrininko pavaduotojo linksmumą. Jis buvo daugiau užsidaręs, susimąstęs ir nebe toks linksmas, kaip anksčiau.

Atėjo ir šeštadienis. Regina laukė savo šaunaus kareivio sutartoje vietoje, o sulaukusi sakėsi jo labai išsiilgusi. Jie vaikščiojo įgulos miesto apylinkėse, kalbėjosi apie įvairiausius dalykus. Apie viską, kas atėdavo galvon. Ji keletą kartų pareiškė savo džiaugsmą dėl to, kad taip netikėtai susitiko šeštadienį su juo, ir dėl to, kad jis yra toks puikus kareivis ir toks mandagus. Klausinėjo jį, ar daug liko tarnaut mokomoje kuopoje ir ką jis darysiąs ją baigęs. Visų savo planų Žirgulis jai nesakė. Manė, kad būtų dar per anksti. Tik pasisakė, kad

kai baigs mokomąją kuopą, tai bus pakeltas į puskarininkio laipsnį ir gaus mokyti kitus kareivius. Visu tuo ji labai džiaugėsi ir linkėjo jam kuo geriausio pasisekimo. Savo ruožtu Žirgulis klausinėjo ir ją apie tai, kaip ji gyvenanti ir kaip mano toliau verstis. Ji atsakydavo apie tai dar niekada rimtai nepagalvojusi, o dabar labiau nėra linkusi galvoti, nes ji mano, kad susitikimas su juo išspręšias jos likimą.

Praėjo dar savaitė ir jie liko artimiausiais draugais. Gražioje pamiškėje ji staiga apkabino tvirtai kareivio kaklą ir alpstančiomis lūpomis tarė:

– Pabučiuok mane. Tik vieną kartą.

Žirgulis pabučiavo vieną kartą. Paskui dar kartą... Jis bučiavo pirmą moterį į praviras jos lūpas ir buvo kaip sapne. Visas pasaulis sustilpo širdyje, o tą širdį bučiavo nežemiško švelnumo ji. Galva svaigo, akys raibo ir jis nežinojo, ką turėtų daryti, kad tai tęstųsi amžinai. Tame apsvaigime ji staiga išsivadavo iš jo glėbio ir rūsčiai žiūrėdama paklausė:

– Kodėl tu mane pabučiavai?

– Tu man leidai...

– Aš leidau – taip, bet ar kiekvieną moterį bučiuoji, kuri tau leidžia?

– Ne.

– Tai kodėl tu mane pabučiavai?

– Tu ne tokia, kaip visos kitos.

– Tai kokia?

– To nežinau, bet ne tokia.

– Sakyk trumpai, Kazy, ar myli tu mane, ar žaidi mano jausmais?

– Regina!.. – jis pagriebė jos liemenį ir jėga prisispaudė prie savęs.

– Taip, aš žinojau, kad tu toks geras. Geresnis už visus ir tu man nieko blogo nepadarysi. Nieko blogo man nepadarysi?

– Niekada! – tvirtai prižadėjo.

– Tark garbės žodį.

– Tariu.

– O jei tu susitiktumei mane karo lauke – prieš apkasuose, ar nužudytumei?

– Cha, cha, cha... Kokios keistos mintys ateina tau į galvą.

– Bet sakyk, ar nužudytumei tada mane?

– Kodėl gi tu klausai to, kas niekada negali būti. Nors ir būtumei prieš apkasuose, tai tik kaip nelaisvę aš tave išvaduočiau, o ne žudyčiau.

Daugiau ji neklausė apie tai, kaip jis pasielgtų sutikęs ją prieš apkasuose. Stengdamasi būti linksma dainavo įvairius romansus ir eidama namo daug pasakojo apie svetimus kraštus, kuriuose jai tekę būti. Bet Žirgulis klausėsi jos pasakojimų labai atsidėjęs, tik pats nežinojo, ar jis viską girdi ir ar viską supranta. Visa jo krūtinė taip degė, kad ir tūkstantis ugniagesių nebūtų užlieję tos ugnies. Jis nieko dabar daugiau nenorėjo, kaip dar kartą griebti ją į savo glėbį ir bučiuoti, kol uždus nuo tos laimės, nuo to karščio ir nežmoniška jėga sukilusios aistros.

Regina bepasakodama slapčiomis tyrė ją išimylėjusį kareivį. Ji gerai matė, kad pirmasis tikslas yra, be abejojimo, pasiektas ir jau pats laikas eiti toliau. Bet ji taip pat gerai žinojo, kad iki šiol jos kelias buvo mažai pavojingas, o toliau – gali būt ir pražūtingas. Tačiau pradėtus darbus reikėjo kuo greičiau tęsti ir apie pasekmę neturėjo laiko galvoti.

Regina puikiai žinojo apylinkes. Ji ėjo taip, kad atsidurtų prie pat sandėlių, kuriuose turėjo būti sudėti ginklai ar kitokia karui reikalinga medžiaga, tuos sandėlius visada saugojo kareiviai.

– Ar tu ateini kada nors čia? – paklausė Regina, kai jie ėjo pro sandėlius.

– Kur?

– Nagi čia, prie tų sandėlių sargybon.

– Nežinau, gal ir teks kada nors ateiti. O kodėl klausai?

– Noriu žinoti. Kai tu čia taip vaikščiosi, kaip tas kareivis, tai aš ateisiu panešioti tau šautuvą, gerai.

– Cha, cha, cha... Kokia tu gera, Regina, bet, deja, jei aš čia būčiau sargybiniu ir ateitumei, tai aš ne tik tau šautuvo neduočiau, bet ir iš viso su tavimi nekalbėčiau.

– Kaip?! Tu su manimi nekalbėtumei?! – išpūtusi akis paklausė gražuolė.

– Taip, žinoma. Tik tu nesistebėk. Kitaip negalima.

– Kodėl gi negalima?

– Statutas draudžia.

– O jeigu aš turėčiau išvažiuoti ir ateičiau su tavimi atsisveikinti? Ar ir tada tu su manim nekalbėtum?

Žirgulis pažvelgė į gražutį veidą manydamas, kad ji taip sau juokauja. Bet jis pamatė, kad Regina labai susijaudinusi, ima pykti, nervotis ir gali pradėti verkti, jei jis atsakys, kad ir tokiu atsitikimu jis negalėtų su ja kalbėtis. Pagailo. Nutarė ją nuraminti.

– Klausyk, Regina, būk protinga. Kareivis turi būti drausmingas. Tuo labiau tas, kuris ruošiasi mokyti kitus. Jei aš prasižengčiau prieš tokius griežtus statuto reikalavimus kaip sargybinio pareigos, tai tuo pačiu sulaužyčiau kario priesaiką. O to padaryti negalėčiau.

– O kodėl tu negalėtum sulaužyti ir priesaikos, jei tatai yra reikalinga?

– Tokio reikalo man negali būti.

Regina suraukė antakius ir kalbėjo toliau:

– Tai pasakyk, kam yra reikalingas toks tavo sąžiningumas? Ką tu už tai gausi?

– Nieko. Tik atliksiu savo pareigą.

– O kam reikalinga toji tavo pareiga? Esi neturtingas ir liksi neturtingas. Niekas tau už tavo pareigas neatlygins.

– Tai ne visai taip. Jei aš sąžiningai tarnausiu nuo pradžios iki galo, tai galėsiu ir visam laikui kariuomenėje pasilikti. Bet tai ne taip jau svarbu, ar aš už savo pareigas gausiu kokį atlyginimą, ar negausiu. Svarbu, kad mano sąžinė bus rami.

Regina kiek laiko ėjo tylėdama. Ji buvo nepatenkinta tokiu Žirgulio nusistatymu ir jai žūtbūt reikėjo jį palaužti. Todėl ji po kiek laiko tarė:

– Jei tu nors kiek labiau mane mylėtumei, tai taip kalbėti, kaip dabar kalbi, negalėtumei. Tu gerai žinai, kad šiais laikais viską galima gauti tik už pinigus. Be pinigų nieko nėra. Jei mes kada nors norėsime kurti mūsų ateitį, tai mums pinigai bus būtinais reikalingi. Taip, mano brangusis. Aš žinau, ką kalbu, nes daug žmonių esu mačiusi ir gyvenimą gerai pažįstu. Visame pasaulyje, visuose kraštuose už pinigus galima viską nupirkti, o be pinigų negausi nė stiklinės vandens. Argi ne taip?

– Gal ir taip, tik aš nesuprantu, kuriems galams čia dabar pinigai, kada mes kalbame apie sargybą prie tų sandėlių ir apie sargybinio pareigas.

– Žinoma, tu ir negali suprasti, nes aš dar nieko tau nepasakojau apie tai, ką galvoju.

– Ką gi tu galvoji? – nustebintas paslaptingo Reginos tono paklausė Žirgulis.

Regina sustojo; primerktomis akimis atsirėmė į kareivio atviras, meilės pilnas akis ir kelias sekundes žiūrėjo nieko nesakydama. Jos žvilgsnis buvo toks keistas, toks paslaptingas ir grasinantis, kad Žirgulis ėmė nerimti, tarsi nujausdamas kažką baisaus.

– Sakyk, Kazy, ar tu nori mūsų bendros laimės?

– Taip.

– Ar tu nori, kad mes būtume turtingi?

– Žinoma, tik nežinau, kaip tatai galėtų įvykti.

– Bet aš žinau! – užsidegdama tarė ji, o jos akys sužibėjo kaip katės, užuodusios pelę.

– Žinai, kaip galėtume likti turtingi?! – pilnas susidomėjimo ir abejojimų paklausė Žirgulis. Jo širdis buvo pilna baisaus nerimo.

– Taip, žinau, kaip mes galime likti turtingi, ir tai nuo tavęs priklauso, mano mylimasis. Ar mes galėsime tokią progą išnaudoti?

– Sakyk! Aš padarysiu viską!

– Bet prieš tai tu turi man prisiekti, kad niekam ir niekada per visą savo gyvenimą nepasakysi to, ką dabar iš mano lūpų išgirsi.

– Prisiekiu! – iškilmingai tarė Žirgulis.

– Prieš keletą dienų iš nežinomo asmens gavau laišką, – pradėjo pasakoti Regina, apsidairiusi ir įsitikinusi, kad niekas jų negirdės. – Tame laiške siūloma dešimts tūkstančių litų už vieną darbą, kurį tik tu galėtumei atlikti.

Žirgulio gyslos sudrebėjo, lyg dinamitas būtų sprogęs pačioje jo širdyje. Kraujas užvirė visame kūne ir jis suprato, kad prieš jį stovi... šnipė. Taip! Jis tuo nė kiek neabejojo, kai tik ji pasakė gavusi paslaptinę laišką su tokiu pasiūlymu. Staiga nuo jo akių nukrito lyg kokia migla, kuri gaubė jį nuo pirmo susipažinimo su Regina. Tik dabar jam paaiškėjo, kodėl ji pasirinko tokį paprastą, pūslėtomis rankomis eilinį kareivį, o ne kokį dabitą pagal save. Jis jai buvo reikalingas, kad įvykdytų kokį baisų nusikalstamą darbą. O gal ne vieną darbą, bet daugelį. Visa tai Žirguliui dingtelėjo galvon kaip žaibas. Bet jis nė nekrūptelėjo, kad neišduotų savo staigios atmainos, ir tai jį išgelbėjo.

– Tu gali mane suprasti, kad gavusi tokį pasiūlymą apsvaigau iš džiaugsmo, nes dešimts tūkstančių litų užtektų tinkamai įsikurti. Aš galvojau apie mūsų laimę ir aš nutariau tavęs prašyti tai atlikti. Sakyk, ar tu esi pasiruošęs, ar tu nebijosi?

– Ne, tuo nesirūpink. Aš tik greičiau norėčiau žinoti, kokį darbą reikalaujama atlikti.

– Susprogdinti aną sandėlį, – parodė ji ranka.

– Bet kaip tai atlikti, brangioji, jei neturiu sprogstamosios medžiagos?

– Aš tau ją atnešiu tą dieną, kai būsi sargyboje.

– Gerai, bet kas bus su manimi, kai sandėlis sprogs man esant sargyboje?

– Ak, koks tu kvailas: juk niekas tuojau pat nesprogdins to sandėlio. Tu tik padėsi užtaisą, o pats sprogimas įvyks tik po kelių dienų.

– Planas visiškai neblogas. Bet sakyk, iš kur tu gausi tos sprogstamosios medžiagos – užtaisą?

– Tai nesvarbu. Jeigu tu apsiimsi jį padėti, bus nesunku gauti. Tas pats, kurs laišką rašė, pristatys.

Tą pačią dieną pranešė kuopos vadui



– Bet ar tu nebijai, kad tavęs nesuimtų policija? – paklausė Žirgulis.

– Už ką?

– Už tai, kad tu susidedi su paslaptingu, tau nežinomu žmogumi, kurs policijai gali būti žinomas ir jo laiškai kontroliuojami.

Reginai aiškiai nepatiko toks įtarimas ir klausinėjimas. Bet nepaaiškinti ji negalėjo.

– Jis man laišką įteikė ne per paštą, o per asmenį.

– O ar tu tikrai žinai, kad tasai, per kurį buvo įteiktas laiškas, neperskaitė, kas viduje parašyta?

– Ak, tai buvo sena moteris, kuri nemoka skaityti.

– O kas yra tas nepažįstamasis, kuris tau pasiūlymą davė?

– Nežinau. Aš jo dar nemačiau. Pirma noriu paklausti tavęs, ar tu apsiimi tai padaryti.

– O gal tai tik prasimanymas, gal tave tik provokuoja?

– Ne, tai ne provokacija ir ne prasimanymas. Užteks tų kamantinėjimų. Sakyk, kaip tau atrodo, ar būtų galima taip padaryti?

– Kodėl gi ne. Aš manau, kad galima. Tik norėčiau nors dalį pinigų iš anksto gauti, nes kitaip darbas gali neapsimokėti, o kailis gali būtų įkištas.

– Dėl pinigų gali nesirūpinti – bus viskas sutvarkyta. O kad kailio netektų įkišti, tai reiks būti atsargesniam.

Pagaliau jie susitarė, kad tą dieną, kai Žirgulis bus paskirtas sargybon prie sandėlio, jis jai paskambins telefonu ir pasakys sutartą žodį „gegužės 21 dieną“. Tai reiškia, kad tą dieną ji turi ateiti prie sandėlio ir atnešti pažadėtąjį užtaisą. Be to, dar tą pačią dieną Regina paklausė Žirgulį, ar jis negalėtų gauti šaudmenų kariuomenei, už kurių kiekvieną anas nepažįstamasis siūlęs po 300 litų. Žirgulis ir su tuo pasiūlymu sutiko. Jis matė, kad Regina buvo labai linksma ir patenkinta juo.

Pamiškėse jau slankiojo nakties pasiuntiniai, ir paskutinį kartą bučiuodama kareivio lūpas ji prižadėjo jam jį vieną amžinai mylėti. Bet kareivis suprato, kad tie žodžiai ne jam sakomi. Tai gyvatės šnypštimas, kuriuo ji gudriai nori pritraukti savo auką kuo arčiau prie savęs, kad galėtų vieną kartą mirštamai įgelti. Regina nepastebėjo, kad jos pasirinktosios aukos akyse užsidegė klastingi žiburėliai.

– Klasta už klastą! Gylis už gylį! – galvojo Žirgulis, bučiuodamas savo priešininkės lūpas.

– Ar tu gali sau įsivaizduoti, kokie būsime laimingi, kai turėsime daug pinigų ir gyvensime toli nuo čia, kur tik Lietuvos garsas mus pasiekti galės. Pirksime svetimame krašte didelius namus ir gyvensime kaip karaliai.

– Taip, tikrai bus labai smagu žiūrėti į tave, tu vaikščiosi po akmeninius karališkus rūmus ir daugybė akių lydės tave, – galvodamas apie akmenines kalėjimo sienas ir budrias sargų akis atsakė jai Žirgulis, klastingai spausdamas ją prie savęs.

– Tą pačią naktį, kai bus prie sandėlio padėtas sprogstamasis užtaisas, aš pasistengsiu, kad tu neišliktumei gyvas. Jei per sprogimą tu nežūsi, tai teks kitu būdu tave nužudyti. Taip, mano kvailuti, argi tu galėjai manyti, kad aš galiu susidėti su tavimi amžinam gyvenimui ir tave mylėti. Vargti su tavimi kažin kokiuose Jurkūnuose, kurių nė sapne nesu sapnavusi, koks tu kvailas ir per daug geras, nes nejauti mano apgaulės, – galvojo šnipė, visu kūnu spausdamasi prie jo krūtinės. Jai atrodė, kad jis yra vertas kelių pabučiavimų už tą auką, kuriai jį pasirinko.

– Gudri gyvatė esi tu, bet manęs neapgausi. Jau suprantu, kas per paukštis esi ir kokiems velniams vaidini įsimylėjusią. Bet jau atėjo mano valanda nutraukti nuo tavo akių kaukę. Šiandieną dar turiu bučiuoti tavo išdavikiškas lūpas. Tu norėjai mane nupirkti, padaryti iš manęs išdaviką, norėjai įtraukti mane į bedugnę. Tik tu kvailutė nežinai, kad lietuvis kareivis labiau myli draugus, žemę ir Tėvynę negu pinigus. Man negaila tavęs, nes tu šlykštus sutvėrimas, kiekvienas tavo žingsnis gyvenime – kraujas ir apgaulės. Jei sučiupčiau tave gyvą, tai padaryčiau didžiausią nusikaltimą. Taip. Aš turiu sunaikinti tave kaip nuodingiausią gyvatę. Ir sunaikinsiu! Bet tu moki vaidinti įsimylėjusią, galvoki sau, kad ir aš toks esu, – galvojo Žirgulis, stengdamasis karštai bučiuoti Reginos lūpas.

Stovi eilinis Žirgulis sargyboje. Stovi jis prie to sandėlio, į kurį rodydama Regina pasakė, kad jis turi sprogdinti. Ir jis galėjo tai padaryti, jei būtų norėjęs už pinigus parduoti kario vardą ir Tėvynę. Netrukus tą pačią dieną pranešė tiesiai kuopos vadui, ką sužinojo iš Šimkaite pasivadinusios merginos. Kuopos vadas savo ruožtu



Rankas aukštyn! Nejudėti!

pranešė, kur reikia, ir kai viskas buvo gerai paruošta – mokomoji kuopa buvo paskirta į sargybą prie ginklų sandėlių. Žirguliui buvo liepta susiskambinti su Regina telefonu, kaip jie buvo žadėję. Tai buvo atlikta. Jam paskambinus ji apsidžiaugė, kad taip greitai viskas įvyks, ir palinkėjo kuo geriausios sėkmės.

Naktis buvo tyli. Per dangų traukė lengvučiai debesys. Jaunas mėnuo kraipė nušvitusią plikę ir neskubėdamas slinko į vakarus. Žirgulis vaikščiojo kaip ant adatų. Viskas buvo taip padaryta, kad šnipė ir provokatorė būtų suimta. Jam buvo labai neramu. Keista baimė apėmė jį. O gal nepasiseks? Jeigu ji neateis? Gal visa toji istorija jos sugalvota, kad patikrintų jo ištikimybę ir atsidavimą? Tokie klausimai varstė jo smegenis ir jis negalėjo duoti sau aiškaus atsakymo į juos. Visa tai kėlė baimę ir nerimą. Ką pagalvotų kuopos vadas ir tie, kurie siuntė suimti šią naktį Regina, jei ji visiškai nepasirodytų?

Atėjo sutartoji valanda. Apie sandėlius apstatyti slapukai budriai saugojo visus priėjimus ir laukė. Žirgulis paslapčiomis dairėsi pilnas nerimo ir negalėjo suvaldyti pasiutusio širdies plakimo. Niekada savo gyvenime jis nesitikėjo sulaukti tokios nakties, tokio nuotyčio. Ateidamas į kariuomenę ir vėliau, būdamas jau kareiviu, manė,

kad pasakojimai apie šnipų darbus yra tik šiaip sau pasakojimai, su kuriais gyvenime netenka susidurti. O jei ir susiduria, tai tik patys šnipai. Vienas su kitu. Bet ši naktis per daug aiškiai pasakė, kad su šnipų darbais tenka susidurti ir paprastam eiliniui. Tokiam kaip jis, kaip kitas ir trečias. Tokios ir panašios mintys sukosi eilinio galvoje neramiai laukiant Reginos. Jis vaikščiojo šautuvą kietai prispaudęs prie šovinyno. Akys skverbėsi į tolumą, ausys klausėsi kiekvieno sušlamėjimo...

Pagaliau Regina prisėlino kaip lapė. Ji nieko su savimi neturėjo. Jokio nešulio. Tik po to, kai įsitikino, kad sargyboje tikrai Žirgulis ir kad niekas jos neseka, ji katės vikrumu dingo iš jo akių. Greitai pasigirdo tylus švilptelėjimas, ir po kelių minučių Regina pasirodė už krūmo su dviem palydovais – sėbrais. Slėpdamiesi ir skubėdami jie artėjo prie sandėlio.

– Stok! – staiga suriko sargybinis Žirgulis, nukreipdamas šautuvą į šnipus.

– Kazy, ką tu?.. – norėjo sakyti Regina, bet jos žodžius nutraukė kelių tamsių, staiga kaip iš žemės išlindusių figūrų balsai:

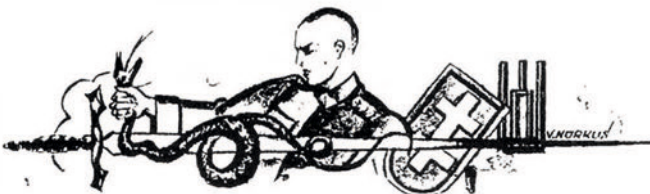
– Rankas aukštyn! Nejudėti!

– Išdavikas! – pagiežos pilnu balsu suriko Regina Žirguliui.

– Gražioji gyvatė – nepasisekė, a?! – pašiepdamas ją atsakė Žirgulis.

Mokomosios kuopos kursas baigėsi. Žirgulis baigė pačiu pirmuoju. Su sidabrinu laikrodžiu, su medaliu, kuriuo buvo apdovanotas už išaiškinimą pavojingų šnipų lizdo, ir jaunesniojo puskarininkio laipsniu.

Jurkūnų bažnytkaimyje ne tik sena motina, bet ir jauna Katrė išsiilgusios laukė Kazio.





(„Karys“, 1938 m., nr. 50, p. 1451–1453)

Kuopos budėtojo švilpukas ankstybo ryturio skambumu nuaidėjo per visą kietą kareivinių aslą kaip audros verpetas, užgriebdamas kiekvieną kampą. Į miegančių kareivių ausis tas skardus garsas lindo geležinės siurbėlės vikrumu praskrosdamas būgnelius, įsisukdamas į smegenų centrus ir iš čia žaibo smūgiu trenkdamas į pačią širdį. Kaip gyvatės įgelti vyrai metė nuo savęs šiltas antklodes, paklodes, ir akimirksnyje iš pažiūros tuščios kareivinės prisipildė baltų besparnių angelų. Jei ne tos kareiviškos geležinės lovos, tai kitaip ir nemanytumei.

– Vyrai, šiandien sekmadienis! – sušunka vienas iš kairiojo sparno, kišdamas dešiniąją koją į šventadieniškas kelnes.

– Sekmadienis!

– O, sekmadienis!

Po skardaus švilpuko ši žinia kiekvieno ausyse skamba kaip gera naujiena. Tas žodis vienodai kartojamas ir kairiajame, ir dešiniajame sparne, ir mažiausio, ir paties didžiausio kuopos vyro. Kaip koksai burtininkas suima jis kareivius už pažastų ir taip lengvai, lengvai pakilnoja, pasupa savo nematomose rankose. Vieni žiūrėdami, kiti kvatodamiesi su malonumu pasiduoda tam burtininkui, ir skaidrūs šventadieniški spinduliai užsidega kareivių akyse. Po ištiesos savaitės sunkaus darbo ši diena jiems reiškia poilsį. Ir juo didesnis darbininkas, tuo didesnis ir poilsis jam reikalingas. Be tarnybinių reikalų, kiekvienas turi ir savo asmeniškų, apie kuriuos per visą savaitę nebuvo laiko net dorai pagalvoti. Vienam draugai, kitam namiškiai, trečiam kažkur palikta mergaitė rūpi. Vieniems reikia laišką parašyti, kitiems atsakyti į jų laiškus, su trečiais reikia susitikti ir nors pasvajoti apie juos. Pagaliau ir pati svarbiausioji sekmadienio pareiga –

pagauti Dievo šventovėje. Su juo, kaip pasaulio pradžia ir pabaiga, kaip su Valdovu visų valdovų, kaip su savo tikruoju Tėvu pasidalinti rūpesčiais, vargais ir pasisekimais.

Ir taip kiekvienas iš tų, kurie skubėdami tempė ant raumeningų kūnų šventadieniškus drabužius, jau iš pat ryto džiaugėsi, kad šiandien sekmadienis, ir jau tuoj pat su tuo džiaugsmu kūrė šios dienos planus: kur eis ir ką darys. Ši diena jam vienam priklausė. Šiandien jis buvo laisvas nuo tarnybinių reikalų.

Netrukus tie balti besparniai angelai pavirto į tiesius linksmus kareivius. Jų batai spindėjo kaip juodas šlifluotas stiklas, o veidai – kaip laimingų jaunavedžių vestuvių pirmąją dieną. Ir tikrai, jie atrodė panašūs į kavaličius, tuojau pat pasiruošusius išvykti vestuvių puoton. Kiekvienas kampas taip išvalytas, taip išblizgintas, lovos taip švariai paklotos, kad, rodos, imk atvesk čia savo merginą parodyti jai, kaip čia malonu, kaip čia šventadieniška ir jauku. Argi negalėtų čia pat būti keliamos šauniosios vestuvės? Ir jaunikų iki valiai net pačių rinktinių.

Pulko rajone suskambėjo trimitas. Kuopose vėl skardus švilpukas. Bematant linksmieji vyrai spindinčiais batais susirikiavo į gretas ir išdardėjo į rajoną.

Skaisčiai mėlynas dangus laimino rudens vėjų nuplaktą žemę. Sekmadienio skaistumu žibėjo saulė ir karininkų kardai švytravo jos spinduliuose. Prie pulko dešiniojo sparno rikiavosi griežikų komanda – stori kontrabosai ir minkšti kornetai. Žalvarinės dūdos kabėjo ant muzikantų pečių, ir kiekvienas kareivis laukė to momento, kada tos žalvarinės dūdos prašneks galingu karių maršu: tram tara ram...

Prieš išsirikiavusį pulką išėjo jaunas kapitonas.

– Pulkas, klausyk mano komandos! – suskambėjo skardus, visą kūną pagaunąs balsas.

Visos kalbos nutilo. Karininkai pustekiniai nubėgo kiekvienas prie savo kuopos dešiniojo sparno. Viršilos įsitvirtino kairiajame sparne.

– Lygiuok!.. Ramiai!..

Po kiekvienos komandos visas pulkas judėjo kaip vienas žmogus ir kiekvienas kaip visas pulkas. Tuo momentu ne vienas karys galvojo, kad jis yra lašas jūroje. Bet toji jūra susidaro iš daugelio tokių lašų – iš tokių, kaip ir jis. Tas lašelių panašumas ir sudarė kareivių broliškumą, jų panašumą vienas į kitą, jų bendrą likimą ir bendrą paskirtį

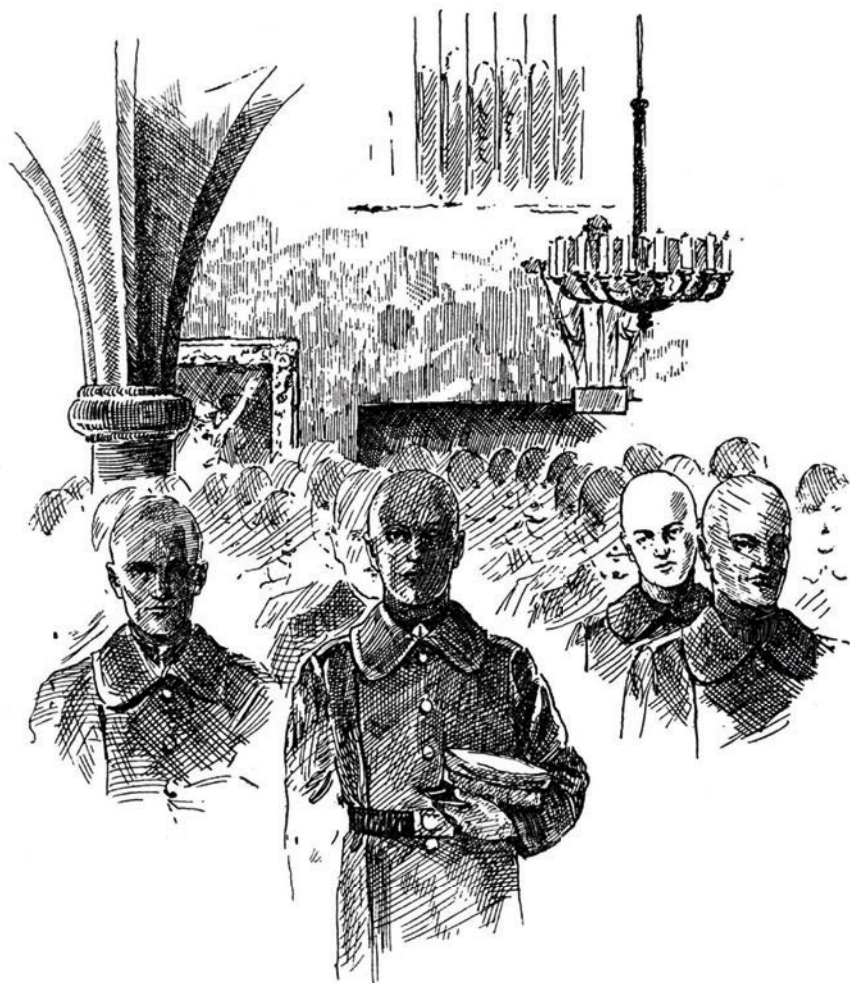
gyvenime. Štai visame pulke nėra nė vieno, kuriam bendroji komanda negaliotų. Nėra nė vieno, kurs galėtų pasakyti – „aš nenoriu lygiuoti, nes esu išsilygiavęs!“. Ir per tat, kad kiekvienas ir visi turi atlikti ir atlieka tuos pačius veiksmus ir kad niekas negali atsisakyti juos atlikti, per tat ir pasireiškia visų jų vienodas likimas ir bendravimas. O šis bendravimas labai daug reiškė. Tik mažas žvilgsnis į kareivių sudėtį – į jų kilimo vietas, ir jau aišku, kad šie vyrai surinkti iš visų Lietuvos kampų. Prieš juos buvo kiti, o jiems išsiskirsčius – vėl nauji. Tai reiškia, kad dalis rinktinių vyrų, surinktų į kariuomenę, atlieka tuos pačius veiksmus – dirba ir meldžiasi sutartinai, kad ir prieš Dievą, ir prieš žmones atliktų Tėvynės pareigas, šešias dienas kareivis dirba, o septintą dieną jis meldžiasi. O karo metu jis kaunasi ir drauge su savo draugais aukoja savo gyvybę dėl to, kad tokios pareigos reikalauja iš jo Tėvynę; dėl to, kad jis nėra koks nors atsiskyrėlis, o tikras didžiulės šeimos narys, drauge su visa šeima besidžiaugiąs laimėjimais ir liūdįs dėl pralaimėjimų.

– Žengte marš!..

Ir visas pulkas vėl kaip vienas žmogus energingai pasijudino, galingu žingsniu drebindamas rajoną. Žalvarinės dūdos tratino maršą, o storas būgno garsas didino žingsnio svorį. Na, ir linksma!

Kai ilga vora išsitiesė miesto gatvėmis, smalsūs praeivių žvilgsniai sekė tą ritmingai linguojančią vorą ir nejučiomis drauge su ja slinko ta pačia kryptimi. Ne vienas ir ne du iš tų praeivių dar taip neseniai patys buvo kareiviai ir nepaprastu gyvumu prisiminė tas dienas, kada lygiai kaip šie eiliniai ir jie žygiavo su savo draugais. Tik tada jie dar nežinojo, kad vėliau bus taip neapsakomai miela prisiminti kareivio dienas. Ir miela prisiminti, ir gaila, kad jie dabar neuniformuoti ir negali stoti rikiuotėn. Tų praeivių – palydovų tarpe nemažas skaičius tokių, kurių panosės gyvaplaukiais tebėra pasipuošusios ir kurių sąrašai jau sudaromi, kad kitais metais ir jie būtų paimti kariuomenėn. Šitie taip pat pilni minčių apie tas dienas, kada vietoj žygiuojančiųjų jie kirs savo kojomis miesto grindinį, kada ir juos slapsti merginų žvilgsniai lydės bažnyčion.

Eilinio Gelažiaus akyse staiga pasirodė ružavi jos veidai ir balti dantys – ji aiškiai pamatė jį ir dargi kumštelėjo savo draugei, stengdamasi nežymiai parodyti jai jį. Gelažius šyptelėjo akimis ir prisiekė



Dieve, Tu sutvėrei pasaulį taikai ir ramybei...

savo širdyje šiandien po pietų būtinai ją atlankyti. Miltakiui paves užimti jos draugę, o pats – panaudodamas visas lauko tarnybos statuto taisykles – puls atakon.

Bažnyčioje kareivis kalbasi su Dievu. Tyra Lietuvos kareivio širdis, nes jo durtuvas nėra prieš jokią nekaltą žmogų nukreiptas. Lietuvos kareivis yra tik sargas paties Dievo jam duotos Tėvynės. Jis neina į svetimas žemes grobti svetimo turto ir žudyti nekaltų žmonių. Jis tik savo turtą gindamas ieško paramos Aukščiausiojo valioje. Ir dangus negali neišgirsti taikos ir meilės pilno Lietuvos kareivio balso:

– Dieve, Tu sutvėrei pasaulį taikai ir ramybei. Tavo tobuliausias tvairinys yra žmogus. Žmones Tu suskirstei į tautas ir valstybes, kad jiems

būtų gera gyventi, kad jie galėtų ne tik savo kūno, bet ir sielos reikalais rūpintis. Ir kiekvienai tautai Tu davei atskirą kalbą. Tad argi Tu, Viešpatie, nusigręžtumei nuo tų, kurie visomis jėgomis nori apginti savo turtą ir savo kalbą nuo kitų – nuo savo priešų, kurie su ginklu tyko veržtis į mūsų žemę. Dieve, iš visos širdies šaukiuosi į Tave padėjimo visuose mano žygiuose, kuriuos skiriu savo Tėvynės garbei. Ir padaryk taip, kad man tektų atlikti kuo didžiausius žygius – kuo sunkiausius darbus. Esu toks menkas lašelis toje didžiulėje žmonių jūroje, bet tikėdamas Tavo gailėstingumu turiu vilties atlikti ką nors naudingo visų savo draugų ir giminių labui. O padaryk, Viešpatie, kad mano mirtis nebūtų tuščiaavidurė, bet kad ji būtų pilnaviduris žiedas Tėvynės didvyrių nupintame laisvės vainike. Leisk man mirti Tėvynės Lietuvos garbei. Mano Lietuva tokia maža, ar Tu jos, Visagali, nepasigailėsi? Nes argi mes kalti, kad norime gyventi toje žemėje, kurioje Tu pats mums skyrei, ir argi mes nusidedame kalbėdami savo prigimtąja kalba? O gal Tu mus baudi už tai, kad mes per mažai mylime savo žemę, kad nemokame vertinti Tavo mums suteiktos dovanos, besivaikydami svetimus dievus ir bemurmėdami prieš Tave už tai, kad mes tokie maži ir silpni? Aš meldžiuosi į Tave už tuos tamsuolius, kurie nesuprasdami, ką sako, ima būgštauti ir nepasitikėti Tavo galia ir išmintingumu. Atleisk jiems, Viešpatie, nes jie nežino, ką daro. Tavo rankoje yra tokios jėgos, kurios vienu akies mirksniu gali sutrinti galiūnus ir išaukštinti silpnuosius. Tu baudi išdidžiuosius ir užtari silpnuosius. Tu žinai visą praeitį, ateitį ir dabartį. Be Tavo valios ir plaukas nuo galvos nenukrenta. Apsaugok, Viešpatie, į Tavo rankas savo likimą sudėjusią Lietuvą ir padėk man visomis jėgomis tarnauti jai, nes tarnaudamas savo tautai aš viską aukoju Tavo garbei.

Į Dievo karalystę skrendančias taurias kareivio mintis lydi dūdų orkestro per mišias griežiamos melodijos. Tie patys griežikai, kurie gatvėje pliekia linksmiausius

Būrio vadas apie pusantros valandos praleido kuopoje



maršus, bažnyčioje moka iš tų pačių instrumentų prabilti tokiais švelniais, tokiais nežemiškais akordais. Norisi kilti su tais akordais aukštyn, aukštyn... Palikti žemę, pasiekti žvaigždes, skristi milijardus kilometrų amžinoj begalybėn ir taip beskrendant sutirpti Visatoje. Tie akordai nuneša sielą į nežinomą pasaulį ir užburia tą begalybę, kuri atsiveria prieš dvasios akis. Angelų balsai skleidžiasi begalybėje. Tu skrendi į juos. Ir juo toliau tu skrendi, tuo aiškiau juos imi girdėti ir suprasti. Staiga tave apima toks svarbus tikėjimas, kad visa tai, ką tu dabar girdi, girdėsi per amžius. Tada tu pajunti savyje tokį lengvumą, lyg pats būtumei pavirtęs į skrendančią melodiją. Tada tu imi suprasti, kad tavo širdyje yra Dievas.

Iš bažnyčios visi grįžta namo vėl tokia pat tvarka, kaip ir buvo atvykę. Tas pats kapitonas komanduoja ir tie patys griežikai tratina maršus. Bet maršai jau kiti. Palydovų daug naujų šaligatviuose matyti. Mažai iš praeivių žalsvose gretose atskiria Gelažių, Miltakį ir kitą kokį eilinį – visi atrodo vienodi, kaip gyvi telefono stulpai. Jie sudaro vieną masę, patys nustoję būti atskirais individais.

Orkestrui nutilus, mokomoji kuopa užtraukia dainą. Ir nors bažnyčia kiek tolokai nuo kareivinių, bet kelias į ją atrodo toks trumpas, kad kai voros uodega pasuka į rajoną, kiekvienam norisi dar kartą grįžti bažnyčion.

Iki pietų linksmieji kuopos kareiviai susimeta krūvon. Kuopoje yra penkios garsenybės – juokų krėtikas, dainininkas, griežikas, įvairių atsitikimų pasakotojas ir visokių gandų skleidėjas arba laikraštinkininkas. Kai sveiki ir neužimti darbais, pusė kuopos susirenka apie juos ir tada gali išgirsti ko tik nori. Kai gerklės pavargsta nuo dainų, prasideda šokiai su visais niuansais. Panelėmis parenkami patys švelniausieji liežuviai ir patys lanksčiausieji. Šokiai ir dainos užpildo kareivines kaip per linksmiausią vakarušką. Kada prakaitas čiurkšlėmis liejasi per nugaras, o muzikanto pirštai sustingsta nuo armonikos klavišų, tada visi sustoja pusračiu ir pradeda vieni kitiems pasakoti įvairiausius nuotykius. Netrukus budėtojo švilpukas skelbia pietus, pirmiau pranešdamas tokią žinią:

– Bakų plaut!..

Po pietų eilinis Gelažius rėžė savo draugui per petį ir visa burna šypsodamasis, aiškiai matomu pasididžiavimu paklausė:

- Nori eiti su manim?
- Į miestą?
- Taip, į miestą.
- O leidžiamąjį ar gavai?
- Dar negavau, bet gausiu.
- Tai kai gausi, tada mane pakviesk. Aš žinau, kad tu jo negausi.
- Kodėl gi negausiu?
- Paklausk skyrininko – pasakys.

Bet nereikėjo ir klausti – pats skyrininkas tuojuo visiems paaiškino:

– Šiandien į miestą niekas neis. Už tai, kad praeitą kartą vienas mūsų kuopos buvo pastebėtas mieste neblavus. Kuopos vadas nubaudė visą kuopą vieną dieną neišeiti į miestą.

Prisiekusiųjų miesto lankytojų buvo nedaug ir tikrai keliems šis nubaudimas buvo skaudus. Visai kitaip bausmę atjautė eilinis Bagdonas, nes ne kas kitas, o jis buvo šios bausmės priežastis. Niekas nėra kareiviui skaudesnio, kaip per savo kvailumą užtraukti draugams nelaimę. Tik visiškai supuvęs savo dvasioje galėtų nejausti tokios gėdos. O Bagdonas toli gražu dar nebuvo supuvęs. Bet jis jau ne kartą buvo baustas už įsigėrimą kitokiomis bausmėmis. Šį kartą kuopos vadas parinko ypatingą bausmę. Ir eilinį Bagdoną bausmė veikė kaip praryta žarija. Nes jis draugus mylėjo.

Kuopa liko kareivinėse ir nė vienas kareivis iš tų, kurie labai norėjo tą sekmadienį išėiti miestan, eidamas gulti nesigraužė dėl praleisto su draugais sekmadienio. Buvo linksma ir buvo daug naudos – būrio vadas apie pusantrą valandos praleido kuopoje pasakodamas įvairius atsitikimus. Tokių pamokomų, gražių. Be to, visi drauge išklausė keletą straipsnių iš savaitinio karių žurnalo. Taip pat visi drauge išklausė ir karių radijo pusvalandį. Popietė prabėgo žaibo greitumu. Vyrai dar labiau prisirišo vienas prie kito, dar daugiau pamilo savo kareivišką likimą. Ir jei jau būtina reiktų pasakyti, kas tą sekmadienį liūdėjo, reiktų aplankyti vieną kitą iš tų mėlynakių, kurios slapta gėrėjosi ritmingai žygiuojančiais kareiviais, jų žalsvose gretose ieškodamos kažko, kas taip artima buvo jų širdims.

O TREČIAS SŪNUS KLAIPĖDĄ VADAVO

(„Kardas“, 1938 m., nr. 1, p. 41)

(Fragmentas)

Miškais nuo Kalotės slinko vyrų grandinės. Šaltis grūmėsi su tais tylos drumstėjais griebdamas už ausų, už nosies ir visur, kur tik prilįsdamas. Bet vyrai slinko nieko nebudami. Įraudusiais veidais, išplėstomis šnervėmis, pūsdami šaltą orą slinko jie lyg kažko vengdami, lyg slėpdamiesi. Rankose šautuvai, už diržų granatos, akyse kovos ugnis...

Su pirmu šūviu Bendikienei iš rankų iškrito molinis puodelis, ir išgąščio pilnu balsu ji šūktelėjo: „Jėzau, gal mano Mikelį nušovė...“ Bet motina greitai susigriebė, kad šūvis nebūtinai jau jos Mikeliui turėjo kliūti, ir kiek aprimusi vėl ruošė pusryčius. Iš kūtės atėjo senasis Bendikas. Jo veidas švytėjo džiaugsmo liepsnomis ir pirmieji jo žodžiai buvo:

– Jau greitai prancūziškai kelnes nuleis!

– Eik jau eik, žiūrėk, kad tik Mikelis gyvas sugrįžtų. Jei į nelaisvę paklius, tai ne tik jam, bet ir mums nebe gyvenimas. Kur gi jūsų protas eiti prieš tokią galybę: jeigu jau galėjo vokiečius sumušti – patį Wilhelmą nugalėti, tai nėra jau ko bekalbėti apie lietuvius, kurie patys vos tiktai susitvarkė. Ką čia bekalbėti apie tos saujelės kautynes ir apie Klaipėdos miesto užėmimą. Prancūzai visus iki vienam išmuš kaip šunyčius, o tave patį už tai, kad leidai Mikelį prisidėti prie tų kvailių, sušaudys – pamatysi.

– Eik tu, sena boba – tu tiek težinai, kiek iš nosies į dantis. Ar tu žinai, kas iš Klaipėdos išvarė vokiečius, a? Ar žinai, sakyk? – pyktelėjo vyras.

Bendikienė tyli, o senis Bendikas išsižergęs stovi prieš ją ir piktai reikalaujančiu žvilgsniu liepia savo žmonai atsakyti į klausimą. Tačiau ji tyli maišydama verdančią sriubą ir nesiryžta ilgiau priešintis vyrui. Gal bijo nesantaikos, o gal ir paprastai vengia ginčytis, nes gerai žino, kad vyro vis tiek negalės nei įtikinti, nei perkalbėti.

– Taigi, kad tu nežinai, o aš tau pasakysiu: vokiečius anais metais iš Klaipėdos išvarė prancūzai. Bet ne vieni prancūzai, o visos valstybės, kurios laimėjo karą – supranti? Anglai, japonai, italai ir prancūzai – santarvininkai. Vokiečiai geruoju turėjo iš čia išsinešdinti ir visas teises perleisti signatarinėms valstybėms. Bet tai dar ne viskas – Klaipėdos kraštas buvo tik laikinai pavestas valdyti prancūzams – tol, kol Lietuva susitvarkys ir galės perimti kraštą pati, nes ne kam kitam, o Lietuvai priklauso tasai kraštas, kuriame gyvena lietuviai. Dabar gi atėjūnai prancūzai nebenori kraustyti iš kur atėję – patiko mat ponaičiams pas mus. Bet nei velnio – jūs čia nesėdėsit, o jei norėsit sėdėti, tai pirmiau turėsit po durtuvą praryti! Martynas su Valteriu žuvo, bet Mikas nežus – jis Lietuvą ant kojų pastatys. Mes patys būsim sau ponai.

Nors Bendikienė tylėjo ausis suglaudusi, bet labai nedaug ji tesuprato iš to, ką vyras sakė. Lauke nupoškėjo jau ne vienas ir ne du šūviai, motinos širdis kentėjo dėl sūnaus likimo ir jos galvoje netilpo jokia politika. Jai buvo vis tiek, kas valdys Klaipėdą, kad tik josios Mikelis grįžtų sveikas. Tegu lieka prancūzai, tegu ateina lietuviai, bet tegu kuo greičiau pareina namo paskutinis iš trijų sūnų – Mikelis. Už kaizerį kovėsi narsiai jos abu vyresnieji sūnūs – Martynas ir Valteris ir... abu krito kažkuriame žemiškojo pragaro sūkuryje Rusijos pakraščiuose. Iš to fronto grįždami jų draugai motinai teparnešė mirusių sūnų palaikus: po giesmių knygutę nuo kiekvieno... Ir motinos skausmas nerado paguodos nei danguje, nei žemėje. Protas negalėjo atsakyti, už ką ir dėl ko buvo reikalinga Dievui tokia didelė motinos auka. Kaizeris, už kurį kovėsi mylimiausieji sūnūs, pabėgo bijodamas keršto tų, kuriuos siuntė mirti be reikalo ir be prasmės. Juk ir tie, prieš kuriuos buvo nukreipti Martyno ir Valterio šautuvai, turėjo tokias pat kenčiančias dėl sūnaus laimės motinas. Gal ir jie ėjo nežinodami už ką ir kur... Taip: Bendikienei visiškai nesvarbu, ar vieni, ar kiti ateis į Klaipėdą, jai tik rūpi, kad kuo greičiau sugrįžtų paskutinis sūnus – Mikelis. Ir labai norėtų ji visa tai pasakyti savo vyrui, bet nediršta jo pykdyti, nes priprato jo žodžių klausyti, nusilenkti...

Neilgai trukus Naujasėdžių kaimelis prigūžėjo sukilėlių. Kas kailiniais, kas milinėmis apsilvilkęs, su baltais raiščiais ant rankovių,

giliai užmaukšlintomis kepurėmis, gerai ginkluoti jie buvo, kaip tikri partizanai. Pas Bendikus įgriuvo trys sukilėliai.

– Labą rytą, ponas Bendikai, – tarė vienas iš įėjusių.

– Labą rytą, labą rytą, – nudžiugęs atsakė Bendikas, kviesdamas sėsti prie stalo nelauktuosius svečius.

Vyrai susėdo, bet visame jų elgesyje buvo jaučiamas nerimas, rūpestis. Tuo tarpu Bendikienė, kad ir labai kantri, o vis tik nebegalėjo iškęsti nepaklaususi.

– Sakysit, ar nematėte kartais mūsų Mikelio? Jis gi žadėjo neužilgo sugrįžti namo.

Vyrai dirstelėjo viens į kitą, lyg tardamiesi akimis: ar pasakyti? Bet, matomai, reikalas buvo labai paprastas, kad vienas iš jų tarė:

– Mikelis yra Naujasėdžiuose.

– Kur, pas ką?! – iš džiaugsmo virpėdama riktėlėjo motina.

– Jis turi labai daug darbo, nes yra paskirtas prie mūsų grupės viršininko, todėl ir negalėjo tuojau į namus užėti – reikia puolimo planas paruošti ir visi kiti reikalai sutvarkyti. Sunku net pasakyti, kurioje vietoje dabar jis randasi. Jei tik galės, tai tuojau ir ateis.

Tuo tarpu Mikas Bendikas uoliai nurodinėjo grupės viršininkui, pro kur geriausia būtų galima sukilėliams patekti Klaipėdon. Jis, kaip vietos gyventojas, puikiai pažino visus kelius ir takelius, visas patogiausias puolimo kryptis bei prieigas. Naujasėdžių kaimelis buvo kaip tik iš kareivinių pusės. Pulti tiesiai kareivines trukdė visiškai atvira aikštė, besitęsianti nuo pat kaimelio iki kareivinių tvoros. Būtinai reikėjo arba apeiti iš stoties pusės, arba pasiduoti pajūrio kryptimi – į dešinę pro miškelį. Visur teko pasinaudoti Miko Bendiko patarimais, kurie daug padėjo vykdant miesto supimą.

Po kelių valandų Bendikienė galėjo džiaugtis savo sūnumi. Jis buvo sveikas ir linksmas ir drauge su visais kitais sukilėliais klaipe diečiais ryžtingai, be svyravimų ėjo vaduoti lietuviškojo krašto iš atėjūnų, kad kuo greičiau nulemtų nuniokotos Mažosios Lietuvos likimą. Bendikienė mažai suprato, kas ir ką vėl ruošiasi žudyti, tačiau ir jos nukamuota širdis rado paguodos, kad visi sukilėliai kalbėjo savo prigimta kalba ir nei vienas jų negyrė kaizerio, kurs į mirties nasrus pasiuntė šauniuosius josios sūnus...

Pulti miestą buvo įsakyta naktį.

Juodi sparnai pridengė tūkstančius ginkluotų sukilėlių. Kaip arai iš viso krašto suskrido jie nulemti Baltijos uosto likimą. Balto sniego nukloti laukai savotiškai blizga. Iš pajūrio plaukia gūdus jūros šniokštimas. Medžių šakos šoka bangų muzikos ritman. Viršūnės linguodamos supasi barstydamos ant jų nutūpusias sniegules. Ir krinta minkštutės trapios snaigės ant medžių šakų, klausosi tos iš tolo ateinančios muzikos. Jų plonytėse ledo gyslose kažin kas taip artimo jūrai, vandenynams, tarsi jos pačios būtų iš bangų į erdves prieš daugelį tokių naktų išplaukusios. Ir aidi ledo gyslomis bangų muzika, šaukdama kaip motina, viliodama kaip sužadėtinė į save... Lengvutis vėjelis pūsteli ir snaigė pakyla, lekia, lekia... Štai švyturyš... Molas ir jūra!.. Kvatodama krinta snaigė į bangas ir visi jos rūpesčiai paskęsta lyg nerami žmogaus siela, sugrįžusi į pirmapradį šaltinį.

Ir ne tik snaigės, ne tik mišką, bet ir žmogų nuostabiai moka toji bangų muzika užburti. Kiekvieną savaip ji traukia: vienam žadėdama ir begalybę, ir pabaigą, kitam amžiną nerimą ir amžiną ramybę, vargą ir džiaugsmą, ašarų upes ir juoko ligi soties. Ir tie tūkstančiai ginkluotų vyrų, sugužėjusių iš viso krašto prie uosto, nebegalėdami pakęsti užmesto jungo, Baltijos bangų ritmo, dieną naktį plaukiančio per visą Lietuvą iš vakarų į rytus šaukiami – žūtbut pasiryžo išmesti ateivius ir atidaryti plačiuosius Lietuvos vartus į jūrą, į pasaulį. Bendikai, Brožaičiai, Simonaičiai, Stiklioriai, Budriai, Jankai ir daugybė kitų žalsvosios jūros užburtų lietuvių su ginklais rankose slenka nebodami nei šalčio, nei pro ausis zvimbiančių kulų, nei toliau savo reikalų nieko daugiau nematančių motinų draudimo, vis arčiau, vis drąsiau į savąjį miestą išvaryti neprašytų svečių.

Trumpa, bet ryžtinga ir lemianti turės būti kova. Ne už kaizerį, o už savo žemę kraują lies Mikas ir Klaipėda turės būti išvaduota...

* * *

Amžiai prabėgs ir pasaką nuostabią seks jūra apie tą naktį, kada tikrieji tėvynės sūnūs kovėsi už jos krantų laisvę, už laisvę Gintaro Krašto. Ji kiekvienam ateiviui pasakys, kad nei kreiseriai, nei patrankos neišgąsdino narsiųjų sukilėlių, kad jie mokėjo ne tik sukilti, bet ir laimėti. Ji paguos ir nuramins nelaimingąsias motinas,

kurios kaip Bendikienė dėl pavergėjo kaizerio interesų turėjo nežinia dėl ko ir už ką aukoti savo sūnus. Taip, tik bangų ošimo besiklausydamos jos galės suprasti, kad jų auka buvo reikalinga tam, kad keltųsi Lietuva: kad nuskriaustieji būtų atlyginti, o išdidieji sutremti, kad nuskurdusi Klaipėda iškiltų ir neštų dovanas visiems, kurie myli jūrą, kurie savo krauju perka ir gina jos laisvę.

Ir pasakų tų, prie jūros krūtinės prisišliejusi, per amžius klausysis visa Lietuva. Į seną sostinę, į Vilnių nuneš tavo godas narsioji kariuomenė, kurios gretose petys į petį eis vyrai ir nuo Pagėgių, ir nuo Širvintų, nuo Klaipėdos ir nuo Mažeikių, kad suburtomis jėgomis išvytų paskutinį įsibrovėlį. Tik tada tu numirsi, Baltija!

KARININKO VAIDMENS KITIMO LINKMĖ VALSTYBĖS GYVENIME

(„Kardas“, 1938 m., nr. 23, p. 505, 506)

Žiūrėdami į valstybių gyvenimo evoliuciją pastebime vieną labai ryškų bruožą visuose jos lemiančiuose momentuose. Tas bruožas – tai karinių jėgų viską nusveriantis veiksnys. Tiek valstybių vidaus gyvenime, tiek ir jų tarptautinių santykių bei tarptautinės padėties pagerinime ginklas lemia galutinį žodį. Kai tiktai ginkluotų jėgų santykis pasikeičia, tuojau vyksta ir teisinių santykių pertvarkymas. Jei pasaulyje amžinai gyventų tie patys žmonės, labai galimas dalykas, kad jiems nuolatinis jėgų didinimas ir pasirodytų beprasmis. Deja, žmonių sudėtis žemėje labai greitai keičiasi. Jaunosios kartos perima iš senesniųjų tiktai teorinį gyvenimo pažinimą ir būdamos pilnos energijos stengiasi gerinti savo būklę, o žinodamos, kad pagerinimas galimas tik per ginkluotą pranašumą, visomis pastangomis ruošiasi ginkluotam konfliktui. Toks yra apytikris valstybių gyvenimo evoliucijos vaizdas.

Nors žmonės nuolat kariauja ir tose savitarpio grumtynėse neapsakomai daug jėgų išsekvoja, karo mene ir visose kitose gyvenimo srityse vis dėlto vyksta nuolatinė pažanga. Tąja visuotina pažanga karo mokslas kiek įmanydamas stengiasi pasinaudoti. Dalykai, apie kuriuos viduramžių geriausias ir narsiausias riteris nei svajoti negalėjo – šiandien paskutiniam kareiviui tapo pernelyg paprastu daiktu. Jau seniai pakeisti šarvai, buriniai laivai, saidokai visiškai kitokiais ginklais. Taip, kariavimo būdai ir ginklai keičiasi, bet ar keičiasi karinių tikslų valstybėje vykdytojo-karininko vaidmuo?

Gilioje senovėje, kada giminės puldinėjo vienos kitas, tų giminių vadai buvo patys įtakingiausieji ir patys narsiausieji vyrai, visos giminės išrinkti. Dėl savo įtakingumo jie dažniausiai gana ilgai išsilaikydavo vado vietoje. Tų pirmųjų vadų rankose būdavo ir administracija, ir teismų galia, ir finansiniai reikalai, žodžiu, visa karinė ir politinė galia. Tiek senovės Rytų valstybės, tiek vėliau ir graikai bei romėnai buvo paklusnūs vyriausiojo vado valiai, žinoma, su kai kuriomis išimtimis. Bet tos išimtys bendrosios padėties nepakeitė:

kas buvo vyriausias kariuomenės vadas, tas valdė visą valstybę. Šią tiesą labai ryškiai liudija Vakarų Romos imperijos žlugimo išvakarės, kai imperatorių sostan, vienas kitą pakeisdami, lipo kariuomenės būrių skirtingi kandidatai.

Viduramžių Europoje daug kas pasikeitė. Valstybių suvereninė galia buvo pažeminta: karaliai buvo priversti maldauti turtingųjų siuzerenų malonės padėti tvarkyti valstybės reikalus, o ypač finansus gydyti. Atskiri bajorai turėjo savo ginkluotus būrius ir patys jiems vadovavo. Tik aukštųjų bajorų sūnūs galėjo būti pakelti į riterius, atseit tiktai kilmingieji buvo karininkai. Susmukusioje valstybėje menkas buvo ir karininko vaidmuo. Riterių luomas ėmė išsigimti. Viduramžių karininkai, atitrūkę nuo masių, rūpindamiesi tik pramogomis, šalinamiesi tikrųjų valstybės uždavinių ir ne kartą savo interesų vardan prieš juos kovodami, išvirto į Don Kichotus, kovojančius prieš vėjo malūnus ir avių bandas.

Tarpas nuo spaudos bei parako išradimo iki D. Prancūzų revoliucijos karininko vaidmens neiškėlė į pirmą vietą valstybės gyvenime. Karininkų kadrai vis dar buvo komplektuojami luominiais pagrindais. Tarp moraliai nusmukusių praskolinusių, puotaujančių karininkų ir eilinių valstybės piliečių, apkrautų nepakeliamai sunkiais, rinkikų keleriopai padidinamais mokesčiais, viešpatavo neapykanta. Tad, nors ir visokiais būdais krašto vyriausybių remiami bei subsiduojami susmukusieji karininkai negalėjo atrasti po savo kojomis tvirtesnio pagrindo, nes, antra vertus, buvo jaučiamas baisus žemesniojo luomo nepasitenkinimas ir pačia vyriausybe.

1789 metai turėjo lemiančios įtakos karininkų prestižo pakėlimui ir jų vaidmens valstybėje padidinimui. Laimingi Napoleono žygiai staigiu smūgiu sujudino snaudžiančias Europos galybes, ir karinių jėgų reikšmė valstybės gyvenime buvo pademonstruota taip ir tokiu mastu, kaip nei karto ligi tol istorijoje. To pasekmėje drauge su baudžiamų panaikinimu ir ieškojimu būdų kuo veikiausiai organizuoti vienalytę valstybę buvo pakeisti karininkų komplektavimo pagrindai ir stengiamasi kiek galima daugiau pritraukti ne pagal formą, o pagal turinį, išsilavinimą tinkamesnių vyrų. Tik viena Rusija buvo per mažai įvertinusi naujas politines sąlygas, ir ligi pat D. karo vis dar tebedarydavo skirtumą tarp kilmingųjų

ir prasčiokų. Ir tai buvo vienas iš daugelio veiksmų, lėmusių 1917 metų revoliucijos pobūdį.

Po D. karo pacifistinės idėjos kelerius metus buvo kalte kalamos į žmonių protus ir gal ne vieną politiką buvo sužavėjusios. Bet veikiai gyvenimo tikrovė su netikėtinu įžūlumu ėmė daužyti dedamąsias amžinajai taikai viltis. Nūdien ir patys didžiausieji pacifistai verkia. Nes per daug jau konkretūs faktai verčia juos verkti. Tad visiškai vėl darosi suprantama, kodėl karininko vaidmuo kiekvienoje valstybėje įgyja tiesiog nepaprastą pobūdį. Su didžiausiu nekantrumu ir pilna nerimo tauta žiūri į karininką šiandien, vien iš jo besitikėdama savo buities garantijų. Prisiminkime tik, kaip nuoširdžiai kritiškiausiąją valandą autoritetingo Benešo vadovaujami tautiečiai šaukėsi kariškosios diktatūros. Ir tai buvo demokratinio režimo valstybėje! Ši masių psichologija daug pasako.

Iš tos istorinės perspektyvos palietę tik labai išsiskiriančius laikotarpius galime teigti, kad karininko, kaipo faktiško, dažnai ir formalus valstybės ginkluotų pajėgų vado, vaidmuo yra lemiantis, nes karininkui statomi uždaviniai sudaro pirmos eilės gyvybinius valstybės interesus. Gal senesniaisiais laikais karininkas ir galėjo leisti sau kiek paviršutiniškiau žiūrėti į savo darbą, nes tada gyvenimo formose buvo žymiai daugiau sustingimo, dėl ko ir apsileidimas pareigose tik per ilgesnį laiką atnešdavo matomą žalą, tačiau šiais laikais, kai kiekvienas neapdairumas dėl nepaprastai išplitusio bendravimo, tartum karininko vaidmuo valstybės gyvenime įgavo nulemiančios reikšmės.

Mūsų valstybės gyvenime karininko vaidmens pakitėjimas neabejotinai atitinka paminėtą raidą. Kaip kitur, taip ir pas mus karinių jėgų stiprinimo klausimas jau keleri metai sudaro, galima sakyti, svorio centrą ištisoje eilėje kitų reikalų. Krašto apsaugos ministerijos sąmata biudžete gerokai išaugo. Visuomenės pastangomis atgijo Ginklų fondas, be kita ko, simbolizuodamas kiekvieno tautiečio opiųjų krašto saugumo reikalų supratimą. Kaimuose ir miestuose vien tik per šiuos metus žmonės keletą kartų vaizdžiai parodė, su koku atsidėjimu jie stebi didžiuosius politinius įvykius ir su koku atkaklumu ryžtasi ginti savo teises. Ir retai kada tarp vyriausybės ir tarp eilinių piliečių būna toksai nuomonių vieningumas, koks jis dabar yra krašto saugumo klausimu.

Ir taip karininko vaidmuo Lietuvoje nūdien vėl panašus į 1918–20 metų vaidmenį. Esminio skirtumo nėra. Skirtumas tėra tik formoje. Tada vyko karas, o šiandien vyksta dar tik pasiruošimas karui. Bet kaip per Nepriklausomybės karą didžiausias visų lietuvių troškimas buvo nugalėti visus norėjusius mus pavergti priešus ir atstatyti, sukurti savo nepriklausomą valstybę, taip šiandien visų lietuvių didžiausias troškimas – kuo geriausiai pasiruošti sutikti visus išorinius pavojus ir stipriu smūgiu atmušti juos. O juk ne kas kitas, kaip karininkas yra krašto gynimo darbo organizavimo ir jo vykdymo tikrasis vadovas. Tad visiškai natūralu, kad visuomenė su neįprastu atidumu stebi šiandien karininko darbą. O geriausias stebėtojas yra sąmoningas kareivis. Kareivių tarpe – daug išmokslinto jaunimo, kuris akylai stebi svarbiausiojo valstybės uždavinio vykdymo organizatorius. Be abejo, nuo šių pastarųjų priklauso tinkamo įspūdžio sudarymas ir įtikinimai, kad vadas – karininkas yra iki kaulo atsidavęs pasiimtoms sunkioms pareigoms, toms pareigoms, kurių pavyzdingas atlikimas taip labai rūpi kiekvienam tikram lietuviui.

Taigi, karininko vaidmuo valstybės gyvenime yra pasidaręs nepaprastos reikšmės faktoriumi. Matome, kad kultūrai ir civilizacijai kylant, dar labiau ryškėja karininko, kaip ginkluotų jėgų vado, politinis svoris, nors karininkas stovi ir nuošaliai nuo politikos. Įsisąmoninę šiandieninį karininko vaidmenį valstybės gyvenime privalome garbingai ir su visa jauna energija atlikti mums atitenkančias pareigas.

TU ESI BRANGUS IR REIKALINGAS

(„Karys“, 1938 m., nr. 3, p. 79)

Niekas iš mūsų nenorės ginčyti gyvenimo daug kartų įrodytos tiesos, kad aplinkybės turi labai daug įtakos žmogaus būdai. Teisingams gerai žinomos net tam tikros teorijos, kuriose įrodinėjama, kad už nusikalstamuosius darbus nusikaltėlio nereikia bausti, nes kiekvieno nusikaltimo tikrosios priežastys, girdi, yra visuomenėje – tose aplinkybėse, kuriose gyvena nusikaltėlis. Nors įstatymuose nėra paliktų spragų, pro kurias galėtų prasprukti nenubaustas nusikaltėlis, įrodęs, kad jis augo ypatingai sunkiose gyvenimo aplinkybėse, tačiau ir psichologija, ir kriminalistika neabejotinai pripažįsta, kad kiekvienas nusikaltimas tam tikra dalimi yra aplinkumos padaras.

Dar daugiau pasaulio gyvenimo aplinkuma turi įtakos ir tautai. Atsiverskime mūsų istorijos juodžiausiąjį lapą: 1795 metus. Tais metais įvyko paskutinis Lietuvos–Lenkijos padalinimas. Rusija gavo Kuršą ir žymią Lietuvos dalį su Kaunu ir Vilniumi. Prūsija gavo Lietuvos Užnemunį ir didžiulius Lenkijos plotus. Tais metais galutinai žuvo Lietuvos valstybė drauge su Lenkija, su kuria ji išbuvo vienybėje nuo Jogailos laikų 224 metus. Ir tiktai vos prieš dvidešimtį metų vėl kėlėsi milžinų tėvynė – garsus Gintaro kraštas. Vadinasi, ištisi šimtai metų prabėgo mūsų tėvų tėvams be savos šviesos, po svetimųjų letena. Tad štai kokios buvo aplinkybės, kuriose formavosi mūsų tautos papročiai. Jos labai nedėkingos, ir jų padarinius dar labai jaučiame iki pat šiandien.

Vienas tokių blogų padarinių yra ir mūsų bailumas rodyti sveiką iniciatyvą visuose darbuose, taip pat ir savotiškas paniurimas. Nereikia slėpti, kad mes dirbame per daug lėtai ir mėgstame dirbti tik tai, ką mums kiti – pavyzdžiui, viršininkai, nurodo. Be to, dažną iš mūsų persekioja mintis, kad mes esam niekam tikę ir nieko nesugebėsime padaryti kaip reikia, todėl tegul kiti imasi to ar kito darbo. Visa tai yra savos rūšies bailumas, vergiškas, dvasios menkystė, kurią mums paliko sunkios tautinės nelaisvės metai. Nedėkingas

palikimas, ir jį turime kuo greičiau išrauti, sunaikinti! Pradėti reikia kiekvienam nuo savęs. Kyla klausimas, kaip reikia pažinti tas savo blogybes ir kokiomis priemonėmis jas reikia pašalinti?

Imkime nagrinėti pirmąjį klausimą – kaip pažinti savo vergišką bailumą? Tam tikslui pastebėkite, kaip atrodo bailesnis kareivis. Toks kareivis yra panašus į pastumdėlį, kurį kiekvienas gali stumdyti šen ir ten, kur tik nori. Būti tokiu pastumdėliu ir lepšiu, be abejo, nè vienas nenori. Tik visa nelaimė, kad toks lepšis, kurio sieloje dar iki šiol tebėra neriboto tamsumo ir savęs žeminimo liekanos, dažnai pats nežino, kad jis toks yra. Jis viską daro, sakytume, aklai. Eina ten, kur liepia, daro tai, kas jam įsakoma, tačiau visų tų darbų prasmės jis nesupranta ir mano, kad juos suprasti ne jo reikalas. Jis nepagalvoja, kad yra laisvas laisvoje tėvų žemėje. Jis nežino, kad Lietuva ne tam sukurta, kad kas nors svetimas naudotųsi josios turtais. Ji lietuvių gerovei lietuvių krauju sukurta! Kiekvieno atskirai ir drauge visų gerovei. Tiesiami geležinkeliai, plentai, statomi įvairūs fabrikai, gilinami uostai, leidžiami nauji įstatymai, statomos naujos mokyklos, o tas užkietėjęs vyras viso to lyg nemato, tarsi jam tas būtų nereikalinga. Gerai dar, kad tokių, kaip čia pasakojama, labai mažai teliko. Bet kur kas daugiau yra tokių, kurie tik šiek tiek mūsų visokeriopo gyvenimo pažanga tesirūpina, kurie savo kasdieniniame darbe neparodo subrendusio piliečio veikimo, kurių žygiai tokie pat lėti, kaip ir ano lepšio.

Atsakyk, ar visada atidžiai klausaisi pamokų ir ar visada ko nesupratęs paklausi tą pamoką vedusio viršininko? Ar parvykęs atostogų per dienas nesėdi pirkioje niekur nesirodydamas tarp žmonių? Ar žinai, kad Lietuvos kareivis turi pralenkti savo drąsumu ir apsukrumu visų mūsų kaimynų kareivius? Ar jau išmokai šaudyti taip, kad kiekviena tavo paleista kulka būtų sėkminga, kad nè vienas prieš šaulys nepasiektų gyvas tavo ginamos pozicijos? Pagalvok, ar tu neturi tokių sumanymų, kurie tau daug naudos atneštų ir niekam nebūtų žalingi, jei tu juos įvykdytum, o vis dėlto tu jų iki šiol nevykdai? Atsakyk pats sau į visus tuos klausimus šaltai, neskubėdamas ir tu pats suprasi, ar esi geras kareivis, ar tinkamai sunaudoji kariuomenėje brangų laiką. Gal ir tu esi, kaip anas lepšis, kuriam viskas vis tiek, kas dedasi Lietuvoje ir už jos, ir nenori suprasti, kad

tavo turtas, tavo žemė ir tavo visa laimė yra neatskiriamai suaugusi su visos Lietuvos, visų lietuvių laime.

Kadangi tu esi brangus ir būtinai reikalingas Lietuvai – tėvynei, todėl visos tautos mokslas yra visada pasiruošęs padėti tau kuo sėkmingiausiai kurti tą laimę.

Tai laimei sukurti mokslas nurodo tokį kelią: jei ką gero sugalvosi vykdyti – tučtuojau pradėk darbą, nelaukdamas nė vienos minutės, kad kuo greičiau tą darbą užbaigtum. Tvirtai tikėk, kad gyvenime tau sekasi, ir būk linksmas, nors kartais ir nesisektų ar kokią bausmę gautum. Kas tiki savo gyvenimo pasisekimu ir veržte veržiasi prie kiekvieno darbo, tam laimė yra užtikrinta! Anksčiau ar vėliau ji ateis, nudžiugins tave kaip mylima širdis. Nedrįsk rodytis nuliūdęs ir nusiminęs. Patarlė sako: jei verksi – verksi vienas, jei juoksis su tavim. Įsidėmėk!

Staigus savo planų vykdymas ir tvirtas pasitikėjimas savimi išjudina visą žmogų. Sunkiausios kliūtys pačios traukiasi iš tokio vyro kelio kaip tamsa traukiasi nuo šviesos. Kareivinėse, kur yra tokių vyrų – visas darbas eina kaip elektrinėje mašinoje. Jokio nuovargio, jokio murmėjimo, jokių neaiškumų ir jokių nesusipratimų tenai nėra. Kiekvienas atskirai ir visi drauge jie yra tikras džiaugsmas pulko vadui, karininkams ir visam pulkui. Ak, ir ilgai norisi į juos žiūrėti ir daug, daug apie juos pasakoti, o dar geriau – parodyti juos, nes žodžiais negali visko pasakyti. Argi nenorėtume visi tokie būti?

Taip! Ir būsime!



(„Karys“, 1939 m., nr. 59, p. 1523, 1524; nr. 60, p. 1523, 1525;

„Karys“, 1940 m. sausio 4 d., nr. 1, p. 14, 15)

Šešupėnų kaimas vienas pirmųjų buvo išskirstytas į vienkiemius. Toje vietoje, kur kadaise buvo turtingos sodybos, nebeliko akmens ant akmens. Ežiomis išraižyti laukai susiliejo į vienalyčius sklypus, o tų sklypų viduryje pridygo daugybė namų. Vieškelis, prie kurio anksčiau gyveno apie penkiasdešimt šeimynų, dabar buvo vienišas. Iš jo senų draugų, iš tų penkiasdešimt šeimynų, prie jo beliko tik tai keturios. Pro tas keturias sodybas vingiuodamas senas vieškelis su gailešiu minėjo tuos laikus, kai šioje vietoje dūko visokio amžiaus vyrai, merginos, vaikai ir seniai. Dabar visas tas triukšmas nutilo, pabėgo nuo vieškelio į pagirius, į tolimas ganyklas, ir senam vieškeliui buvo ilgu vienumoje.

Kam teko keltis į vienkiemius, tas žino, kiek vargo, darbo ir rūpesčių tenka iškęsti, kol šiaip taip įsikuri naujoje vietoje. Nė vienas baslys, nė vienas rąstas ir nė vienas akmuo trobesių pamatuose pats nenukeliauja į naująją vietą. Kiekvieną mažiausią daiktėlį reikia su jėga įkurdinti. Maža to. Didesnę daiktų dalį tenka pirkti. Sienos ir stogai, durys, langai ir šiaip kiekvienas kampas šaukia: pinigų, pinigų, pinigų... O pinigų nė pas vieną naujakurį nėra, kiek reikia. Nebuvo jų ir pas šešupėniškius. Pinigų stoką reikėjo užkišti paskutiniu ištekliumi – darbu. Dirbo jie vienas už kitą sparčiau, vienas už kitą ilgiau. Pasilinksminimai nutilo tą dieną, kai kaimas sulaukė patvirtinto plano. Dainų skambėjimą pakeitė kirvių dūžiai, griūvančių rąstų dundėjimas ir sutartiniai šūkavimai: opa, opa, opa!..

Kol kaimas galutinai įsikūrė naujose sodybose, praėjo gerokai metų. Žmonės atrato nuo didelių susitelkimų, nuo didelių bendrų pasilinksminimų. Naujomis sąlygomis susitikti su kaimynais pasidarė

daug sunkiau. Pirma, būdavo, žengi žingsnį į vieškelį ir jau kaimynas prieš akis, o dabar reikėjo eiti po keletą kilometrų.

Taip šešupėniškiai ėmė gyventi kiekvienas savu gyvenimu. Kai kurie jų įsigijo radijo aparatus, skaitė laikraščius ir paprastai daugiau žinojo, kas dedasi Kinijoje, negu kas dedasi penktojo kaimyno sodyboje. Vis dėlto būtų neteisinga sakyti, kad to didžiulio kaimo gyventojai vienas kito nebepažino. Jie susitikdavo šventomis dienomis miestelyje, valsčiuje, laukuose darbus dirbdami, o ypač rudenį, kai prasidėdavo javų kūlimas. Senu papratimu visas kaimas imdavo vieną mašiną ir kuldavo talkomis. Jaunimui kūlimo dienos buvo pačios laimingiausios iš visų metų. Viena, kelioms dešimtims darbininkų susirinkus, talkininkų darbas buvo lengvas, antra, per kūlimą jaunimas atgaivindavo senas pažintis, sudarydavo naujų ir laiką praleisdavo linksmiau, kaip prie bet kurio kito darbo. Galima sakyti, kad kūlimo talkos virto linksma pramoga. Nuo gegužinių jos skyrėsi nebent tuo, kad gegužinėje visi šoko, o talkoje – dirbo. Vietoj orkestro buvo girdėti visą apylinkę pripildantis mašinos ūžimas. Liejo jaunimas prakaitą tame ūžime, spėdamas ir darbą atlikti, ir mergas pakibinti, ir šiaip kokią išdaigą iškrėsti.

Buvo giedras rudens rytas. Šunkeliais ir takeliais vyrai ir merginos traukė viena kryptimi – į kūlimo talką pas Dundulį. Talkininkų žodžiai skardėjo apylinkėje plačiu ratu, kuris vis siaurėjo ir siaurėjo į centrą – į Dundulio kluone rūkstančią ir šnypščiančią mašiną.

– Tai matai, kas per trobesiai to Dundulio, – tarė vienas talkininkas kitam, akimis rodydamas į dideles, dailias trobas.

– A, bepigiu jam. Vienas sūnus kunigas, kitas karininkas. Pinigų netrūko. Sako, kas mėnesį po kelis šimtus atsiųsdavę. Galėjo gudravoti. Tegū būtų pabandęs be pašalinės paramos šitaip įsitaisyti.

– Bet žinai, vienais pinigais nieko nebūtų padaręs. Ir sūnūs ne turtuoliai, dievaižin kiek neprisiuntė...

– Nebūt prisiuntę, būtų bankrutavęs kaip Sereikių Didžiaūsis ir kvit, – pertraukdamas kaimyno pastabą karščiuodamasis tarė antrasis talkininkas.

– Na, jau nesakyk, Dundulis ne Didžiaūsis ir Didžiaūsis ne Dundulis. Vienas užsidega kaip degtukas ir daro tik tam, kad padarytų, nežiūrėdamas nei kašto, nei naudos. O Dundulis, brolau, ką daro –



Tai matai, kas per trobesiai...

daro po šimtą kartų pergalvojęs. Pas jį kiekvienas žingsnis apskaičiuotas, darbas kiekvienam padalintas – prašau. Tu manai, kad du vaikus išmokyti buvo lengvas dalykas? Palauk, mokslas dar daugiau pinigų kainuoja nei trobesys.

– Kiek ten jis tuos savo vaikus temokė – patys prasimušė. Tiek vienas, tiek ir kitas iš namų pačiai pradžiai tegavo...

Apie Dundulį kalbėjo ir daugelis kitų talkininkų. Vieni pavydėdami, kiti pasigėrėdami reiškė savo nuomonę. Dėl vieno dalyko tačiau visi sutarė: jei ne pašalinė parama, Dundulis nebūtų tuo, kuo jis šiandien yra.

Jauniems vyrams rūpėjo ne pats Dundulis, o jo gražioji duktė Barbutė. Apie ją buvo gaudyte gaudomas kiekvienas žodis, kiekvienas šnypštelėjimas.

– Gražią dukterį turi tasai Dundulis, – tardavo kuris nors.

– Nieko, nieko... – pridėdavo kitas.

– Nagi, pasisukit, kavalieriai, apie tą vienturtę. Senis Dundulis greitai nebegalės šeimininkauti – žento reikės, – duodavo patarimą kuris nors vedęs. Nors mintis užkariauti jos širdį kuteno daugelio vyrų galvas, bet kaip tik tie, kuriems tikrai rūpėjo Dundulytė, kalbų apie ją klausėsi, o patys tylėjo.

Talkininkai užtvenkė Dundulio sodybą. Negaišiuodami jie stoji kiekvienas prie įprasto darbo, nes vos tik spėjus jiems sugužėti, mašina sušvilpė ir sunkus švankratis ėmė sukstis.

Vidutinio ūgio, plačių pečių, judrios eisenos, apie penkių dešimčių metų senis Dundulis be perstojo sukinėjosi tarp darbininkų, vienur ko paklausdamas, kitur ką patardamas bei nurodydamas. Rūpestingiausiai jis sekė darbą prie pačios kuliamosios mašinos, čia pasiklausydamas, ar vienodais glėbiais suleidžiami pėdai, čia prišokdamas pažiūrėti, ar sveiki bei kokio švarumo grūdai byra į pakabintus maišus, tai vėl tikrindamas, ar iškultose varpose nėra likusių grūdų.

Jaunutė septyniolikametė Dundulytė ilgai nesirodė talkininkams. Darbo buvo apstu ir troboje. Turėjo motinai ir samdytai mergaitei padėti ruošti. Bet apie priešpiečius ji pustekinė įlėkė į daržinę ir vikriai užsikabarojo ant strėkio, nuo kurio būrelis merginų vertė sukrautus javus.

– Sveikos gyvos! Ar nereikia talkininkės?! – šūktelejo Dundulytė.

– Sveika, sveika! – atsakė jai keletas balsų.

– Kur taip ilgai buvai? – paklausė arčiausiai stovėjusi Vaičiūnaitė.

Sveikos gyvos! Ar nereikia talkininkės?!..



– Gi po vidų ruošiausi. Ir dabar slapčiomis pabėgau. Nusibodo man ta ruoša. Vis tas pats ir tas pats. Čia bent matai ką padirbi, – ir šoko prie darbo įtempdama savo jaunas jėgas.

Iš daržinės didelėmis geležinėmis trišakėmis prie mašinos nešantys vyrai pažiūrėjo vienas į kitą, žvilgtelėjo į merginų būrį, verčiantį javus nuo strėkio, išskyrė iš visų jų naujai užšokusią gražuolę ir suvirpėjo. Sukilo juose noras išsiskirti iš draugų, kuo nors pasižymėti jos akyse. Viens už kitą vikriau smeigė jie savo didžiules šakes į javų krūvą ir sunkius glėbius vertėsi ant pečių. Iki tol drauge su visais nešiojęs javus Paliulis kažkaip nejučiomis atsiskyrė nuo kitų ir vienas pats plėšė tokiais glėbiais, kad trims vyrams buvo ko kelti. Bet anksčiau negu jo didelę sveikatą spėjo pastebėti Dundulytė staiga nulūžo jo šakių kotas ir vyras savo vietą turėjo užleisti kitam dar prieš tai, negu baigėsi tos pamainos laikas.

Barboros Dundulytės gražioje galvutėje sukosi labai slaptos nei motinai, nei tėvui nežinomos, nei artimiausių draugių nenujaučiamos mintys. Jos minčių nenumanė dargi tas, kurį tos mintys supo, apie kurį ji galvojo.

Lieknas, tankiais tamsiais plaukais, skaisčiai mėlynomis akimis, dvidešimt vienu metų bernas buvo vienintelis iš visų jos pažįstamų, apie kurį ji galvojo labai dažnai. Jo vardas Aleksas. Jau antri metai jis tarnauja Šešupėnų kaime pas Trakį. Susipažino su juo viename bendrame šaulių susirinkime. Po to keletą kartų trumpai kalbėjosi su juo tai vienur, tai kitur ir nieko daugiau apie jį nežinojo. Klausinėti draugių nedrįso, nenorėjo. Bijėjo, kad neįtartų jos susižavėjus tuo samdiniu. Kūlimo dieną ji tikėjosi Aleksą pamatyti pas save namuose. Norėjo, kad jis imtų į ją žiūrėti taip, kaip kiti jauni vyrai: susižavėjęs ir pataikaujantis. Manė nustebinti jį tuo, kad ji tėra vienintelė didelio ūkio savininkų duktė, kad tas ūkis tikriausiai jai liks ir kad už metų kitų ji turės ištekėti.

Aleksas Žėruolis tuo laiku, kai Barbora atbėgo iš trobos į daržinę, buvo ką tik pasikeitęs su kitu talkininku. Mat nešti javus iš daržinės iki mašinos viso labo buvo dešimt vyrų ir jie dirbo dviem pamainom, kiekviena pamaina po valandą. Aleksas apie Dundulio vienturtę dukterį seniai žinojo viską, kuo ji tikėjosi jį sužavėti. Bet tos žinios ir darė tai, kad jis į tą gražų veidą, į jos skaisčias akis stengėsi žiūrėti

kaip į dėmesio nevertą daiktą. Gerai suprato, kad neturtingas bernas, nors jis būtų ir tvirtas, ir gražus, ir išmintingas, vis tiek nebūs pripažintas vertesniu jaunikiu už turtingą, kad ir puspaikį. Stengėsi užmiršti, negalvoti apie ją. Bet juo labiau jis norėjo apie ją negalvoti, tuo didesne jėga jos vaizdas veržėsi į jo mintis. Veržėsi prieš jo valią. Jis žiūrėjo į daugelio merginų jam meiliai besišypsančias akis ir negalėjo suprasti, kodėl visos tos akys negali jam atstoti vienos poros akių. Tų akių, kurių vaizdą jis su jėga stengėsi išvyti iš savo galvos.

Turėdamas visą valandą laiko Žėruolis savo trišakę pastatė prie daržinės sienos ir nuėjo pasidairyti prie kitų darbų. Jo kojos apautos naujomis nagingėmis, kelnės tamsiai pilko milo suleistos po autų, kurie buvo kietai susukti apie čiurnius ir suveržti baltais apivarais. Taip apautos kojos atrodė greitos, miklios. Ant pečių jis turėjo to paties pilko milo švarką, pasiūtą taip, kad susisėgiojus kaklas buvo visiškai uždarytas. Galvą dengė melsva, odiniu matiku kepurė. Ėjo jis neskubedamas, visas įraudęs, prakaituotas. Viena mintis džiugino jį: tas kūlimas yra paskutinis jo kūlimas. Daugiau kulti jau ilgai nebeteks. Jis priimtas į kariuomenę ir tik trys dienos beliko iki išvykimo. Jį šaukė naujas gyvenimas. Jis jau girdėjo garsias komandas ir tvirtus žingsnius.

Mintys apie kariuomenę, apie karinę tarnybą nuo pat kūdikystės metų suko Žėruolio galvą. Seniai jis norėjo išeiti į kariuomenę savanoriu, bet motinos įprašytas nepalikti jos vienos tos minties atsisakė. Jis buvo vienintelis savo motinos duondavys. Nei brolių, nei seserų Aleksas neturėjo. Tėvo vardo motina jam taip pat nesakė. Jo motina vadinosi Žėruolytė. Ji buvo netekėjusi. Apylinkėje tačiau niekas nežinojo, kad jis mergaitės sūnus, nes dar tik antri metai, kai jis su motina apsigyveno tose apylinkėse, atsikėlę iš kelintos apskrities. Čia niekas jų nepažinojo. Motina įsikurdino miestelyje, o jis greitai susirado vietą pas Trakį, nes darbininkų ūkiuose labai stigo. Visą atliekamą uždarbį jis atiduodavo motinai, kuri glostydama jo tamsius plaukus tardavo: „Ką aš vargšė be tavęs daryčiau senatvėje, kas man žodį raminantį tartų, kas mane paguostų...“

Žėruolis motiną mylėjo. Apie ją jis dažnai pagalvodavo. Meilus jos veidas iškilo jo mintyse ir tą valandą, kai jis savo trišakę įsmeigęs prie daržinės ėjo prie kuliamosios mašinos, jausdamas visą širdies nekantrumą laukiant išvykimo į kariuomenę dienos.



Na, žiūrėk, kad kietai laikytum vadžias rankose...

– Kaip man ten seksis? Ar neprikaišios man, kad aš nežinau, kas mano tėvas? Ką aš pasakysiu savo mamai, kuo ją nuraminsiu?..

Daugybė klausimų sukosi jaunoje Žėruolio galvoje, o visame kūne skambėjo tvirtas nusistatymas: aš atliksiu viską, kas man bus pavesta. Aš įtempisiu visą savo jauną sveikatą, kad neatsilikčiau nuo draugų, kad nebūčiau už juos blogesnis. Esu sveikas, ir jokie vargai man nebaisūs. Jei pakelia kiti, pakelsiu ir aš.

Žėruolis sustojo netoli pakabintų maišų, į kuriuos byrėjo kuliamaų javų grūdai. Apie maišus vaikštinėjo vidutinio ūgio jaunas vyras, kurį Žėruolis buvo kažin kur matęs, bet negalėjo prisiminti, kur būtent. Neilgai trukus prie maišų atsirado ir šeimnininkas Dundulis. Jis meilia šypsena palydėjo jauno vyro judesius ir plodamas per petį jam tarė: „Na, žiūrėk, žiūrėk, kad ne tik dabar, bet ir vėliau kietai laikytum vadžias rankose, sūnau.“

– Tai jau nebijok, tėtuši. Gėdos nepadarysiu.

Žėruolis nusiskubino toliau, kad Dundulis nepamatytų, jog žodžius girdėjo. Keisti jausmai sukilo Alekso krūtinėje. Jam staiga taip gaila pasidarė kažko, taip graudu. Suprato, kad tas jaunuolis, per kurio petį plekšnojo senis Dundulis, yra išrinktasis kandidatas gražiajai Dundulytei. Tai jis bus štai šito didelio ūkio savininkas ir valdytojas.

– O tu, vargšeli, galvojai apie ją, mintimis glostei jos plaukus, šaukei jos vardą, tai tu negalėjai iš savo galvos išvyti minčių apie ją, tai tu, vargšas bernelis, klajūnas be tėvo ir be savo pastogės, tu norėjai, kad ji tave pamiltų. Tau jau laikas eiti į kariuomenę, o tu vis dar toks kvailas... – tyliai kalbėjo patsai sau Žėruolis, o jo širdis daužėsi ir nerimo. Tada jis ėmė įtikinėti save, kad ta mergaitė visiškai nėra tokia jau graži.

– Jau vardas tai tikrai negražus: Barbora... Bar... bar... bar... barbė. Bet kuriems velniams aš dabar suku apie ją galvą? Argi ne vis tiek man, ar ji graži, ar ne, ar jos vardas toks, ar kitoks? Velniop visa ta komedija! Nusispjaut man ta Dundulytė. Tegul ji eina sau su kuo tik nori!..

Žėruolis vis labiau pyko ant savęs. O Barbaros vaizdas prieš jį tik ir šypsojosi. Tas jaunas, gražus veidas viliojo jį kaip tikras lobis, kaip viso jo vargingo gyvenimo atpildas.

Staiga jam parūpo sužinoti, kas per vienas yra Dundulio išrinktasis. Jis vėl grįžo prie kuliamosios mašinos. Praeidamas pro pakabinatus maišus žvilgtelėjo į jaunuolį, besikalbantį su Dunduliu. Veidas tikrai buvo matytas, pažįstamas, bet ilgai Žėruolis turėjo galvoti, kol prisiminė, kad su tuo vyru jis kartu stovėjo eilėje prie komendantūros durų, kai teko stoti į karinės prievolės komisiją. Tai buvo stambaus Šešupėnų kaimo ūkininko Babiliaus sūnus. Jis taip pat buvo priimtas į kariuomenę ir drauge su Žėruoliu turės išvykti.

– Ėt!.. – tarė patsai sau Žėruolis ir, paėmęs šalia daržinės išmeigtą savo trišakę, vėl stojo prie darbo.

Kaip anksčiau įbėgusią Dundulytę, taip dabar Žėruolį sutiko daugelis porų akių. Viena kitai merginos tarė: „Žėruolio pamaina atėjo...“

Niekas nepastebėjo, kai tą vardą išgirdusi Dundulytė staiga paraudo kaip žarija. Nekantrumo pilnu žvilgsniu palydėjo ji Žėruolio žingsnius, kai jis, didelę naštą užsivertęs ant pečių, ėjo iš daržinės. Nespėjęs jai to žvilgsnio paslėpti, jis staiga numetė glėbį ir apsisuko. Pamatė ją. Sumišo. Ji vikriai nusisuko, o jis, nespėjęs jos pasveikinti, sukando dantis ir vėl smeigė šakę į merginų suverstą javų krūvą.

Kūlimas ėjo sparčiai, bet javų buvo daug, ir darbas užsitęsė iki vėlybo vakaro. Dundulis visus pakvietė į pabaigtuves. Nenorėdamas išsiskirti iš kitų Žėruolis taip pat nuėjo vidun. Jį padrąsino tai, kad

Barbora, per pietus eidama drauge su juo per kluoną, jam pasakė: „Neužmirškite ir jus dalyvauti pabaigtuvėse.“

– Dėkui, labai dėkui!..

Kad tarp Babiliaus ir Dundulytės būtų buvę kas nors ypatingo, Žėruolis per visą dieną nepastebėjo. Babilius, tiesa, kažkaip stengėsi išskirti ją iš kitų, bet ji jam rodė visišką abejingumą.

Pabaigtuvės buvo šaunios. Tokios visada pas Dundulius būdavo. Prie puotojančio alaus ir prie skanios vakarienės užgriežė armonika, sutralialiavo klarnetas. Šokiai, dainos ir žaidimai pripildė didžiulę seklyčią. Grindys poškėjo nuo naginėtų kojų trenksmo, langai drebėjo nuo skardžių dainų.

Jaunoji Dundulytė nespėjo nė galvos sukinėjimais atsakinėti visiems, kurie ją kalbino. Kiekvienas norėjo tarti jai meilų žodį, atkreipti jos akis į save. Pradedant šakės kotą nulaužusiu Paliuliu ir baigiant pačiu Dundulio išrinktuuju Babiliumi. Pašokti gi su ja buvo tikra laimė. Tik vienas Žėruolis laikėsi taip, lyg jam vis tiek buvo, su kuo kalbėti ir su kuo šokti, nors jo krūtinė ir labiausiai iš visų kaito dėl jos žvilgsnio, dėl jos nusišypsojimo.

Babilius, pasitikėdamas, kad Dundulytė vis tiek teks jam, iš to džiaugsmo gėrė daugiau už kitus. Norėdamas įrodyti, kad jis yra Barboros išrinktasis, po vieno šokio su ja, dar tebelaikydamas ją už rankos, jis pamerkė muzikantams griežti valsą, o kai tik tie pradėjo griežti, jis paskelbė:

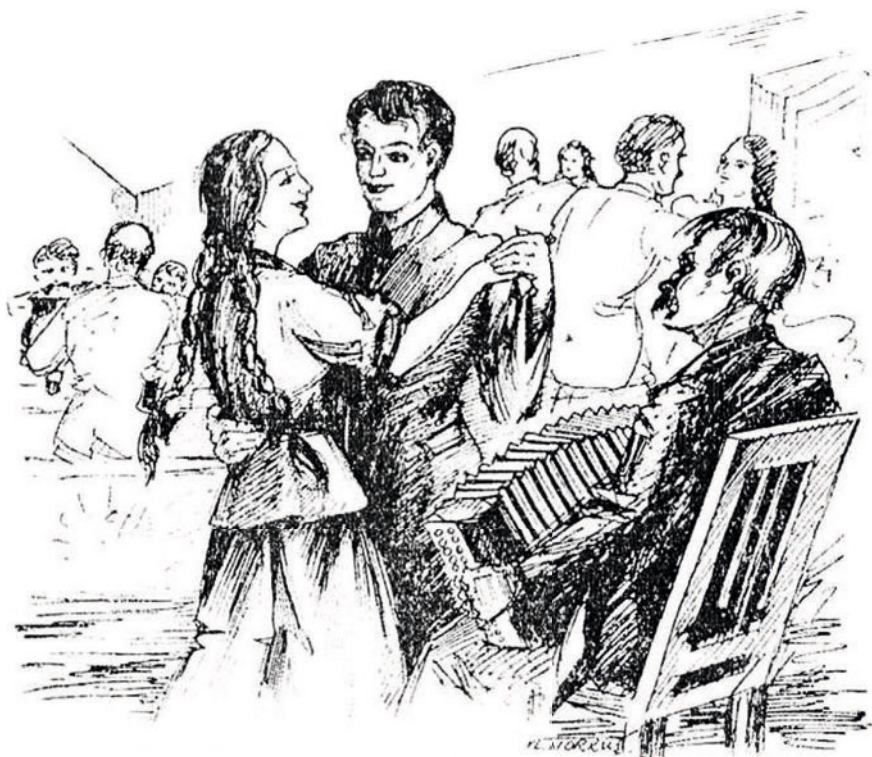
– Panelių valsas!

Dundulytė, vietoj kvietus Babilijų, vikriai ištraukė savo ranką iš jo ir prišokusi prie Žėruolio pakvietė jį šokti. Babilius pasijuto tiesiog įžeistas. Piktai sušnairavęs į nušvitusį Žėruolio veidą, jis skubiai pasišalino iš seklyčios į pirkią ir nutarė šokiuose tol nedalyvauti, kol Barbora neateis jo atsiprašyti. Bet Barbora neatėjo. Teko pasitenkinti senio Dundulio draugyste.

Žėruolis tą valandą buvo laimingas. Nenuslepamas džiaugsmas švietė jo veide sukantis valso viesule su ta, kurios jis negalėjo jokia pastanga išvyti iš savo minčių. Jis nežinojo, ką su ja kalbėti. Galvojo, kad ilgai jos nebematys, bet nediršo apie tai išsirtarti.

– Kaip jums patinka mūsų pabaigtuvės? – paklausė Barbora, nes jai darėsi neįtikėtina šokti tylint.

- Puikiausios! Duok Dieve, daugiau tokių baigtuvių.
– Girdėjau, kad jūs išvykstate į kariuomenę?
– Tikrai.
– Kada?
– Po trijų dienų.
– Kaip greitai. Ko gero, mums daugiau ir pasimatyti nebeteks.
– Turbūt... Rytoj aš jau iš Trakio išeinu į namus. Reikia šiek tiek susitvarkyti, pasiruošti, taip sakant.
– O kur jūs paskirtas?
– Į N. pulką.
– Tikrai?!
– Nu taip, tikrai. O kas gi ypatingo?
– Tame pulke tarnauja ir mano brolis Antanas.
– Gaila, kad nepažįstu.
– Tad bus puikusia proga susipažinti. Nuvežkite jam iš manęs linkėjimų.
– Dėkui už toki malonų įpareigojimą, bet aš tiesiog bijau apsiimti. Jūsų brolis juk karininkas.



– Taip, karininkas, bet tai kas?..

– Nepatogu. Kaipgi taip... Jis karininkas, o aš paprasčiausias ir, be to, dar jaunas kareivis, kaip čia dabar prie jo prieisi.

– Nebijokit. Jis pats ims klausinėti apie namus, pamatysit. Jau ne vienas iš mūsų kaimo yra buvęs jo kuopoje. Kai kurių kareivių iš čionykščių paleisdavo atostogų, tai jis vis mums per tokį linkėjimų pasiūsdavo. Dabar jūs jam iš mūsų nuvežkite.

– Dėkui, dėkui, Barbute! Jei galėsiu – perduosiu.

– Bet man paskui turite būtinai parašyti viską, girdite?

– Gerai, parašysiu. Būtinai parašysiu, – džiaugdamasis netikėta proga palaikyti su ja ryšį atsakė Žeruolis į jos kvietimą.

Kai šokis baigėsi, jis karštai paspaudė puikiosios mergaitės ranką ir dar daugiau už ją nukaito, kai jo akys susidūrė su meilės troškulio kupinomis jos akimis.

Tik apie trečią valandą ryto gerokai įsismaginę talkininkai pradėjo skirstytis į namus. Kartu su kitais Dundulių sodybą apleido ir Žeruolis. Visi vienu ypu išėję į kiemą jie išsiskyrė į keletą grupių, kur kam pakeliui. Vienoje tų grupių, kurioje buvo Žeruolis, ėjo ir Barbaros įžeistasis, jos tėvo į žentus numatytasis Babilius. Jis niekaip negalėjo atleisti už tokį akiplėšišką jo įžeidimą. Nors tikroji kaltininkė buvo pati Dundulytė, bet Babilius jos kaltinti nedrįso, visą savo neapykantą nukreipdamas į Žeruolį.

– Aš tam šunsnukiui vis tiek nedovanosiu! – pusbalsiai murmėjo jis, bet niekas nesuprato, ką jis vadina šunsnukiu. Nekreipdami dėmesio į Babiliaus murmėjimus talkininkai ėjo linksmi šnekučiuodamiesi, girdami puikų Dundulio alų, gražią jo dukterį ir laikas nuo laiko užtraukdami kokią dainelę. Pakeliui ta grupė vis mažėjo ir mažėjo. Talkininkai, priėję savo laukus, suko iš kelio ir traukė namo. Pagaliau ir Žeruolis atsiskyrė, pasukdamas į Trakio sodybą.

– Ei, kur tu?! – piktai sušuko Babilius, žengdamas žingsnį paskui atsiskiriantį Žeruolį.

– Sudieu! Namu einu, – ramiai atsakė Žeruolis.

– Bet tu nesidėk nieko nesuprantas, girdi?!

– O ką aš turiu suprasti?

– Tu žinok, kad tu man kojos nepakiši! Aš žinau, ką aš darau, o tu nekišk nosies, kur tau nereikia, supranti?!

– Žinai ką, Babiliau, esi girtas ir verčiau eik išsimiegoti! – jau rūstaudamas atsakė jam Žeruolis.

– Kas tau darbo, ar aš girtas, ar ne, tu, šunsnuki!

Karštas Žeruolio kraujas neišlaikė. Jis pribėgo prie Babiliaus ir taip stipriai stumtelėjo jį į krūtinę, kad tas aukštiekninkas parvirto ant žemės. Prunkšdamas ir keikdamasis Babilius pašoko ir norėjo pulti Žeruolį, bet kelios poros rankų tvirtai nutvėrė jį ir Žeruolį, neleisdamos muštis.

– Jis, tas bernapalaikis, drįsta lįsti prie Barboros! Aš jam nedovano siu! – šūkavo Babilius, draugų tempiamas į namus. Žeruolis į jo šūkavimus neatsakinėjo, tik ramiai paprašė jį apstojusius vyrus paleisti. Šie paleido ir jis, žodžio netardamas, nuėjo savo keliu.

Naktis buvo tyli, žvaigždėta. Tolumose dar nuskaudėjęs vienas kitas dainos posmas, šūktelėjimas, o paskui viskas nutilo kaip bažnyčioje, iš kurios ką tik išėjo paskutinis žmogus. Toje tylumoje žmogaus mintys nori atitrūkti nuo žemės, skristi į neapsakomas tolas, ieškoti ko nors amžino, raminančio. Per tokią tylumą į žmogaus širdį ateina Tas, kurio mes negirdime ausimis ir nematome akimis, bet kurį jaučiame esant kiekvienoje gyvybėje, kuris persunkia mūsų kaulus ir kraują, kuriuo mes gyvename ir kurio ieškome. Visi vienodai.

Žeruolis sustojo Trakio sodybos pakluonėse, pažvelgė į dangų, į tolas, susiliejančias į vieną juodą jūrą, ir suprato, kad jam labai, labai ilgu be jos. Ištrūkimas iš Babiliaus, pakvietimas šokti valsą, meilūs žvilgsniai, draugiškas balsas, kuriuo ji kalbėjo apie jo išvykimą į kariuomenę, ir prašymas jai parašyti, visa tai kalbėjo Žeruoliui, kad jos širdyje yra kampelis taurus, neveidmainiškas ir kad tame kampelyje rusena jam skirtos mintys. Babiliaus elgesys buvo tikras šito įrodymas. Tariamasis jaunikis ėmė siusti iš pavydo dėl Žeruolio pasisėkimo. Ir jei kitas būtų turėjęs dar didesnį pasisėkimą, tai Babilius nebūtų jo, Žeruolio, persekiojęs.

Pirmą kartą Alekso krūtinėje sukilo tokie galingi jausmai. Visas gyvenimo džiaugsmas subėgo į vieną vienintelį brangų daiktą, tą jaunutę, gražią mergaitę. Koks tuščias būtų šis pasaulis, jei jos nebūtų. Nei tos žvaigždės, nei ta tyluma, nei motina Aleksui negalėjo atstoti vieno jos nusišypsojimo, vieno karšto rankos paspaudimo,

vieno žvilgsnio. Jam pačiam darėsi keista, nesuprantama, kas per jėgos drasko jo krūtinę ir kokie balsai visoje žemėje šaukia vardą:

– Barbora!.. Barbora!.. Barbora!..

Staiga jis kaip sukvailėjęs pasileido bėgti per laukus į tolumoje dar tebešviečiantį žiburėlį, Dundulio sodybos kryptimi. Norėjo dar kartą pamatyti Barborą. Pasakyti jai ką nors, ko ji niekada neužmirštų, bėgo jis kaip vejamas kiškis. Jam bebėgant žiburėlis užgeso. Žeruolis sustojo, pagalvojo, atsiduso gailiai ir nebesustodamas sugrįžo į Traukio namus.

Kitą dieną Žeruolis, gavęs visą sulygtąjį už tuos metus atlyginimą – 350 litų, su šeimnininkais atsiseikino ir išvyko į miestelį pas motiną. Čia jis praleido likusias porą dienų. Dailiai pasiūtu tamsiai rudos pirktinės medžiagos kostiumu jis vaikštinėjo po krautuves, užsuko į traktierių bonką alaus išgerti, dairėsi po apylinkes ilgiau, kaip paprastai, kalbėjosi su motina, kuri kas kelintas žodis vis sakydavo:

– Geras tu man, Aleksėli, labai geras!..

Atėjus išvykimo dienai, Žeruolis atsikėlė labai anksti ir, pilnas nenusakomo linksmumo, ėmė rengtis. Motina iš vakaro parengė švartėlius baltinius ir padėjo ant kėdės prie jo lovos. Motina kiekvieną jo judesį sekė nenuleisdama akių. O jis rengdamasis linksmai tarė jai:

– Nesirūpink, mama. Matai, koks aš tvirtas, man niekas nebaisu. Į kariuomenę taip traukte traukia kažin kas. O, rengiuosi taip, tartum eičiau į svečius.

– Gerai, kad nesiskundi, vaikeli. Man vis lengviau. Sunku bus be tavęs, bet ką padarysi. Vis kaip nors iškęsiu. Parašyk dažnai. Vis apie tave galvosiu. Melsiuos, kad tau Dievas padėtų.

– Parašysiu, mama, parašysiu, – jis paglostė žilstančią motinos galvą savo kieta, pūslėta ranka. – O dėl pragyvenimo tai vargo nebus: dabar palieku tris šimtus, o po kiek laiko pradės pašalpą mokėti.

– Dėkui tau, vaikeli, dėkui, kad taip labai rūpiniesi. Aš to gal ir neverta.

– Na, ką čia dabar, mama, imi kažin ką galvoti! – sudraudė jis kažko susigraudinusią motiną.

Bet gyvenimo skaudžiai išjuoktą širdį greitai sugelia. Nesulaičomos ašaros staiga ėmė tekėti susiraukšlėjusiais, vargų išvagotais veidais,

ir mažame kambarėlyje įsiviešpatavo nejauki tylą. Aleksas norėjo motiną raminti, bet ir jam pačiam gerklę suspaudė kažkoks kartumas. Ji sėdėjo ant lovos, kojūgalyje, dešiniąja ranka užsidengusi veidą, kairiąja nušluostydama nesulaikomai bėgančias ašaras. Sūnus ėmė šveistis batus.

– Nerūstauk, vaikeli, ant manęs, atleisk. Tegu jau Dievas mane baudžia už mano nuodėmes. Jis vienas viską žino.

– Na, kas gi dabar tamstai užėjo, nesuprantu. Čia viskas gerai, gerai, o dabar nei šio, nei to ėmei verkti, aimanuoti. Verčiau duok valgyti, mama. Reikia skubėti.

Motina kietai suspaudė drebančias lūpas, žodžio nebepratardama atsistojo ir ėmė ruošti pusryčius.

* * *

Žvarbus vėjas daužėsi po kareivinių rajoną kaip didelis ir piktas šuva, pririštas prie grandinio, pamatęs nepažįstamą, barzdotą žydą. Čia sugriebęs kareivio milinės skverną užverčia jį ant nuugaros, čia komanduojančio puskarininkio balsą pagavęs nuneša jį į priešingą pusę nuo tos grupės kareivių, kuriems jis komanduoja, čia gniūžtę apipuvusių lapų sugriebęs, viesulu sukdamasis, pasileidžia lakstyti po visą rajoną.

– Žengte marš!..

– Koją aukščiau! Dar aukščiau! Dar, dar!.. Taip, taip! Viens, du, viens, du, viens, du.

– Nesvyruok, nesvyruok... Galvą pakelk! Pakelk galvą!

– Šauly, stok! Žengte marš!.. Šauly, stok!..

– Jaunas kareivi Žeruoli!

– Aš, tamsta skyrininke!

– Žengte marš!

Tiesus kaip stulpas, žvalus kaip kariūnas, spindinčiomis akimis, kietai suspaustomis, kietos valios jėga surakintomis lūpomis Žeruolis žengė pačius pirmuosius kareivio žingsnius. Jo skyrininkas net nu-stebo. Vos pradėjus jam žengti sukomandavo:

– Šauly... stok!

Žeruolis sustojo kaip senas kareivis.

Skyrininkas priėjo prie jo per porą žingsnių, apžvelgė nuo kojų iki galvos ir paklausė:

– Turbūt prieš kariuomenę šauliu buvai?

– Buvau, tamsta skyrininke! – garsiai, nesidrovėdamas atsakė kareivis Žeruolis.

– Laisvai! Pasitaisyk! – sukomandavo skyrininkas ir, palikęs vieną Žeruolį, kiek paėjęs šūktelėjo:

– Jaunas kareivi Babiliau!

– Aš...

– Aš, tamsta skyrininke! – reikia atsakyti! Pakartok!

– Aš, tamsta skyrininke! – kažkaip nenatūraliai, varžydamasis pakartojo Babilius.

– Garsiau! – riktelėjo skyrininkas.

Babilius dar kartą pakartojo atsiliepimą, bet ir šį kartą skyrininko nepatenkino. Turėjo atsiliepti ketvirtą ir net penktą kartą. Po to prasidėjo pirmoji Babiliaus karinio vaikščiojimo pamoka. Ji buvo labai nelengva. Iš skyrininko burnos pradėjo griausmingai dundėti viena pastaba po kitos:

– Pasvirk pirmyn! Neiškišk pilvo, bet visu kūnu pasvirk į priešą! Žiūrėk į mane, štai šitaip! Na, pamėgink! Palikt! Žengte... Žengte... Marš!

Babilius kareivio drabužiais jautės kaip ant bažnyčios stogo užkeltas. Dingo laisvumas, dingo drąsa. Gyvenime pirmą kartą ėmė į jį kalbėti griežtai reikalaujančiu tonu, viešai jį peikė ir neklausė, ar jau pavargai, ar nenori pailsėti. Jis taip pat matė, kaip skyrininkas elgėsi su Žeruoliu. Pavydėjo ir pyko, bet pats taip vaikščioti, kaip Žeruolis, nesugebėjo. Užtat kai po ilgo darbo skyrininkas leido ir jam pasitaisyti, visas jo mintis pagavo vienas didelis noras:

– Išsivaduoti, ištrūkti kuo greičiausiai iš tos kariuomenės...

Nelaimingas yra tas vyras, į kurio galvą įsiskverbia tokia mintis. Su ta mintimi slenka baises žmogaus likimas. Dažnai kareivio gyvenimas mums atrodo ir labai paprastas, ir nuobodus, neįvairus, bet, jei nors vienas bėglys arba savo kūno žalotojas galėtų išeiti iš sunkių darbų kalėjimo, jei galėtų iš naujo stoti į eilę su draugais, jis su džiaugsmu sutiktų kariuomenėje tarnauti visą savo gyvenimą. Nes tikrovė yra tai, kad kariuomenėje nenori tarnauti tik tie, kuriems niekas daugiau nerūpi kaip nuosavas pilvas ir kurie nesupranta, kad mes gyvename bendrą gyvenimą, kad yra reikalų,

kuriais turime visi rūpintis, tam bendram reikalui turime atiduoti dalį savo gyvenimo, kad galėtume gerti ir valgyti. Tą tikrovę nelaimingieji supranta tik tada, kai dėl jų pačių kaltės visiems vienodai taikomi įstatymai išskiria juos iš laisvųjų tarpo, kai rankas surakina geležiniai grandiniai, o medžių šlamėjimą ir saulės šviesą užstoja storos kalėjimo sienos.

Pulko rajone darbas virte virė. Komandų gausybė kurtino ausis. O čia dar tas pasiutęs vėjas protarpiais taip sustaugdavo, kad instruktoriaus balsas nebepasiekdavo mokinio ausų. Babiliui visa tai pasirodė baisu. Nepalyginti geriau buvo jam namie. O kai jis pagalvodavo, kad tenai jo laukia Dundulio turtai, rajonas buvo tiesiog šlykštynė.

Tuo tarpu Žeruoliui rajone buvo tiesiog malonu. Iš pirmo žingsnio

Atsimink, kad tas kelias veda į kalėjimą...



karo mokslas ir kareivio darbas lipte lipo prie širdies. Krūtinėje jautė augantį pasitikėjimą savo jėgomis ir garbino tą valandą, kada įsirašė į šaulius.

Tai šitaip tie du konkurentai pradėjo pirmąją karinio mokslo pamoką. Vienas su noru viską išmokti, viską atlikti kuo greičiausiai, kitas – su mintimi kuriuo nors būdu to mokslo išvengti.

Jaunų kareivių mokymas ėjo nustatyta tvarka. Diena iš dienos programa keitėsi. Kartojant senus dalykus, buvo mokomasi vis naujų ir naujų. Atsilikėliams, tinginiams darėsi vis sunkiau. Neišmokę seno jie negalėjo ir naujo suprasti. Tarp tokių kelių tinginių buvo ir Babilius. Greičiau už sukinius judesyje jis išmoko atrasti kelią į ambulatoriją. Vieną rytą jam skaudėjo pilvą, kitą dieną kairįjį šoną, trečią dieną buvo koja nutrinta, paskui, kelias dienas praleidus, nepaprastai skausmai atsirasdavo stuburkaulyje ir jis keturis kartus savaitėje būtinai lankėsi ambulatorijoje. Toks dažnas jo lankymasis, žinoma, tuojau atkreipė viršininkų dėmesį. Kilo įtarimas, kad jis vengia tarnybos. Apie tai buvo pranešta ir pulko gydytojui. Kitą dieną kuopos ligonių knygutėje jauno kareivio Babiliaus pavardės eilutėje buvo parašyta „sveikas“.

Po šito atsitikimo Babilius turėjo nemalonų pasikalbėjimą su kuopos vadu.

– Atsimink gerai, Babiliau, kad tas kelias, kuriuo pats pradėjai eiti, veda... į kalėjimą! Nemanyk, kad aš, senas karininkas, meluoju arba gąsdinu. Skaityti moki, štai imk ir garsiai perskaityk šį straipsnį, – padavė jam Karo baudžiamąjį statutą. Babilius vos ne drebančiomis rankomis paėmė knygą ir skaitė:

– Kas nusikalto vengęs tarnybos pareigų, o lygiai ir ne kartą, dėl vangumo, tarnyboje apsileidęs ir nusižengęs, tas yra baudžiamas, jei drausmės pabauda pasirodytų jo kaltybei neatitinkama, laikyti daboklėje nuo vieno ligi trijų mėnesių arba kalinti vienutiniame karo kalėjime nuo vieno ligi dviejų mėnesių laiko.

Rūsčiai žiūrėdamas į kareivį kuopos vadas jį paklausė:

- Ar supratai, ką perskaitei?
- Supratau, tamsta kapitone!
- Paaiškind!

Babilius šiaip taip paaiškino tai, ką perskaitei.

– Ir įsidėk į širdį visiems laikams! – grūmojančiai, rodos, pats perkūnas būtų prabilęs, tarė į Babilijų akis išmeigęs vadas. Kiek patylėjęs jis pridūrė:

– Ši kartą už pabaudą atstovėsi tris valandas su šautuvu.

– Klausau!

Po šito pasikalbėjimo su kuopos vadu Babiliaus sveikata nebesiskyrė nuo kitų kuopos kareivių sveikatos. Baimė patekti į kalėjimą apsupo visas jo mintis. Kapitono žodžiams jis dar daugiau tikėjo negu tai knygai, iš kurios jam buvo liepta perskaityti apie tai, kas gresia tiems, kurie vengia tarnybos pareigų. Maža to, dar tą patį popietį per vakarines pamokas kuopos vadas labai plačiai išaiškino ir daugelį kitų Karo baudžiamojo statuto straipsnių. Jis aiškino klasėje, kur buvo susirinkę visi kuopos kareiviai, bet Babiliumi atrodė, kad vado akys žiūri į jį ir kad visų pirmiausia jam aiškina. Tas kapitono žvilgsnis Babiliumi svilinte svilino. Jis rauda ir balo. Šaltas prakaitas išpylė jo kaktą. Ausyse pasigirdo keistas žvangėjimas. Toks panašus į vieną kartą Babiliaus girdėtą geležinių pančių žvangėjimą ant plėšiko kojų, kurį jis matė kalėjimo prižiūrėtojų varomą apskrities miesto gatve. Jis bailiai apsidairė. Aplinkui sėdėjo kareiviai. Rimti, susimąstę, bet žvalūs ir jokios baimės nejaučią. Visi iki vieno jie tikėjo savo vado žodžiams, kad vagys, bėgliai, kūno žalotojai ir kiti jiems panašūs yra tikrai verti skaudžiausios bausmės. Tik nė vienas iš jų negalvojo, kad tos bausmės galėtų būti jiems pritaikytos. Nekaltųjų niekas nebaudžia. Į kalėjimus sodina tik nusikaltėlius.

Žeruoelis, besiklausydamas kuopos vado aiškinimų apie Karo baudžiamąjį statutą, linksmai šypsojosi. Jam atrodė, kad visi tie įstatymai yra nereikalingi. Į jo galvą netilpo mintis, kad Lietuvos kariuomenėje gali atsirasti koks nors kareivis, kuris žalotų patsai save, pabėgtų, šnipinėtų arba kitaip nusikalstų.

Baimės jausmo stumiamas Babiliumi ėmėsi kantriai nešti tarnybos pareigas. Į ambulatoriją nebesilankė, apie pabėgimą bijojo ir pagalvoti. Rikiuotėje ir teoretinėse pamokose jis buvo panašus į baikštų arkli, kuris, vežėjui keliant botagą, rodos, visas išitempia, o kai botagas nusileidžia – vėl eina įprastu žingsniu. Ypač stropus ir drausmingas Babiliumi buvo tais momentais, kai žinodavo, kad jis yra viršininkų sekamas. Jei jis manydavo, kad per rytinį patikrinimą bus peržiūrimi

šautuvai, savo šautuvą išvalydavo taip, kad nė dulkės nerastum. Bet kiek kartų tie peržiūrėjimai buvo padaryti netikėtai, tiek kartų Babilius liko nubaustas.

Dienos slinko taip greitai, taip nejučiomis, kad jauni kareiviai nė suskaičiuoti nespėdavo, kiek dienų jau nugarmėjo į praeitį. Atėjo laikas rinkti kandidatus į mokomąją kuopą. Tarp jų Žeruolis buvo pirmutinis. Apie jį visi taip kalbėjo ir jis pats veržte veržėsi į mokomąją, nors vis suabejodavo, ar kuopos vadas jį skirs tenai dėl to, kad jis... mergaitės sūnus. Tos abejonės kai kuriais momentais taip stipriai sukastydavo visą Žeruolio tikėjimą, kad savo širdyje jis net imdavo grūmoti motinai ir anam nežinomajam, kurs jo motiną suvedžiojęs pabėgo kaip vagis, palikdamas ją ir jį žiauriam likimui. Motiną jis pateisindavo tuo, kad, būdama jauna, ji galėjo taip mylėti, kaip jis myli. Tokia meilė nebežino saiko nei ribų. Pagaliau jo motina pernelyg skaudžiai atsiėmė iš gyvenimo už jaunų dienų meilės taurę. Bet kur sąžinė to žmogaus, kurs, būdamas jo tėvu, savo sūnaus išsižadėjo, palikdamas jį vargui ir nedaliai.

Tiesa, iš kuopos karininkų Žeruolis nė karto nepatyrė, kad į jį būtų žiūrima kitaip negu į visus kitus kareivius. Atvirkščiai, jis girdėjo vien tik pagyrimus. Dažnai jis buvo statomas pavyzdžiu. Bet vis dėlto kuopos kareiviai žinojo, kad jis yra Žeruolytės sūnus. Gal ir ne visi, bet kai kurie tikrai žinojo. Greičiausiai per neatsargumą kuopos raštininkas kam nors prasitarė, esą Žeruolio į kariuomenę priėmimo lape parašyta, kad jis tėvo neturi.

Nereikalingos žinios greičiau sklinda už reikalingąsias. Gyvenime vis dar yra daug žmonių, kuriems labai malonu papasakoti apie kitus ką nors blogo, žeminančio. O ypač tokiais atsitikimais, kai žmogus, apie kurį norima papasakoti, yra už jį pranašesnis. Tegū Žeruolį daugelis kareivių ir labai mėgo kaip gerą draugą, bet nemaža buvo tokių, kurie jam ir pavydėjo. Šitiems visų pirma ir rūpėjo tą kuopos pažibą apšmeižti, pažeminti. Raštininko suteiktoji žinia greitai paplito. Netrukus ir Babilius nugirdo šnibždant, kas per vienas yra tasai jo konkurentas.

Babiliaus veidas nušvito. Piktas džiaugsmas suspindėjo jo akyse. Savo atmintyje jis pradėjo ieškoti kokio nors atsitikimo praeityje, kuris būtų galėjęs tą slaptą žinią patvirtinti. Juk Žeruolis dvejus



metus ištarnavo pas Trakį tuose pačiuose Šešupėnuose. Tačiau Babilius apie Žeruoį tiek ir nežinojo, kad jis buvo samdinys ir kad tarnavo pas Trakį. Iš atsitikimo per kūlimą pas Dundulį bei pakeičiui namo Babilius nieko negalėjo nuspręsti. Liko arba akelai tikėti tuo, ką nugirdo, arba kuriuo nors būdu surasti tikresnių žinių. Akelai tikėti gandu, atsitiktinai nugirstu, Babilius nenorėjo. Tiesą pasakius, norėti tai norėjo, bet bijojo apsirikti. Tą žinią jis laikė labai brangia. Jis manė, kad jei Dundulytė ir labai šiltai žiūrėtų į Žeruoį, tai sužinotų, kad jis yra merginos vaikas, nė „labas“ jam nebesakys. Užtat reikėjo rasti tikrus įrodymus, kad šis faktas nėra išgalvotas. Tam reikalui vieną šeštadienio popietę kareivių klube, prieš keletą dienų iš namų gavęs stambią pašto perlaidą, Babilius prisitaisė prie kuopos raštininko ir pakvietė jį išgerti alaus. Prie alaus atsirado ir vyno bonka, ir silkė su agurku. Pradžioje juodu gėrė taip, lyg tuojau pat ruoštųsi eiti į kuopą. Bet kai raštininkas pamatė, kad keturias bonkas alaus ištuštinus ant stalo vėl atsirado pilnos tokios pat keturios bonkos ir viena vyno, gėrimo tempas sumažėjo ir jie po žodį kitą pradėjo kalbėti apie įvairius dalykus.

Raštininkas, apsukrus miesčioniukas, tuojau suprato, kad Babilius turi pas jį kokią nors reikaliuką.

– Žinai, Babiliau, jei ne aš, tai tau ambulatorija būtų kitaip pasi-
baigusi.

– Kodėl?

– Kapitonas jau norėjo į teismą tave atiduoti. Tu matai pats, koks jis griežtas. Gerai, kad aš buvau raštinėje. Ėmiau ir išdrįsau visaip tave užstoti, girti. Sakau, pone kapitone, Babilius vyras geras, susitvarkys. Pati pradžia – pasigailėkit. Kapitonas galvojo, galvojo, vaikščiojo iš vieno raštinės galo į kitą ir pagaliau nutarė tą kartą į teismą tavęs neatiduoti. Pažiūrėsim, sako, kaip toliau bus.

Babiliui kuopos raštininko žodžiai susmego į pat širdį. Jis tais žodžiais patikėjo. Vadinasi, jei ne raštininkas, tai jis jau gal ir sėdėtų ten...

– Tai gerai padarei, brolau! Na, ką, žinai, tikrai pradžioje pasirodė labai sunku. Manau, vieną kitą kartą nueisiu į ambulatoriją, nereiks eiti į rytinį pasivaikščiojimą. Na, išgerkim. Kas buvo, tai buvo, dabar to jau nebebus.

Bebaigiant tuštinti vyno bonką Babilius, visiškai įsidrąsinęs, tarė:

– Klausyk, pats ten prie dokumentų sėdi, visokius reikalus tvarkai, tai turbūt gerai žinai, ar mūsų Žeruolis tikrai yra mergos vaikas.

– O kas tau sakė?..

– Man niekas nesakė, bet per šalį kitus taip kalbant nugirdau.

– O kas taip kalbėjo?

– Kad aš nė nebeprisimenu.

– Ar tu žinai, Babiliau, kad šitokios žinios priklauso prie tarnybinių paslapčių ir kad niekas negali apie tai kalbėti, a?

– O kodėl gi čia galėtų būti paslaptis? Juk mes su Žeruoliu iš vieno kaimo.

– Nesvarbu, kad judu iš vieno kaimo. Galėtumėt būti ir iš vienos pirkios, bet vis tiek vienas apie kitą negalėtumėt pasakoti tokių dalykų.

– Aš ir nepasakoju, aš tik klausiu.

– O kam tau tai reikalinga žinoti?

– Na, ot taip sau, dėl įdomumo. Sako, kad jis nori į mokomąją kuopą patekti, tai ot ir galvoju, ar jį priimtų į mokomąją, jei jis tikrai būtų mergos vaikas.

– O jei aš tau pasakysiu, tai ką tu man už tai?

Babilius buvo pasiruošęs brangiai sumokėti, bet tylėjo nežinodamas, ką galėtų raštininkui pasiūlyti. O raštininkas gudriomis akimis žiūrėjo į jį džiaugdamas, kad surado mulkelį... Nesulaukdamas Babiliaus atsakymo jis pats pasiūlė kainą:

– Trys bonkos vyno ir dešimts alaus bus?

– Bus! – nesvyruodamas atsakė Babilius.

– Kada?

– Kada tik nori. Galiu ir tuojau pat.

– O jeigu taip grynais: trys bonkos vyno po keturius litus ir dešimts alaus po pusę lito, iš viso septyniolika litų, a?

Babilius nesvyruodamas išsitraukė piniginę, išėmė dvidešimt litų banknotą ir paklojo prieš godžias raštininko akis.

– Imk visus. Na, sakyk!

Raštininkas žvilgtelėjo į šonus, ar niekas nemato, ir, progą nutaikęs, savo plonais pirštais vikriai suglemžė banknotą. Babilius įsmeigė į jį savo akis ir nekantriai laukė žinios. Raštininkas neskubėdamas išlenkė porą stiklinių alaus ir patenkintai šypsodamasis tarė:

– Taip, Žeruolis tikrai mergos vaikas, bet į mokomąją kuopą jis greičiau pateks už tave.

– O, klausyk, ar mokomosios kuopos vadu vis dar tebėra kapitonas Dundulis?

– Taip, tikrai. Tą visas pulkas žino.

– Sako, labai griežtas?

– Pasiutusiai griežtas.

Dar kiek pasikalbėję apie šį bei tą ir baigę tuštinti visas pastatytąsias bonkas Babilius ir kuopos raštininkas iš kareivių klubo išėjo. Abu jautėsi linksmi ir patenkinti. Jų galvoje protas maišėsi su alumi ir vynu. Buvo drąsūs, pasitikį savimi. Raštininkas jautė, kad Babiliaus kišenėje dar guli keletas dešimtinių ir jam labai rūpėjo tas dešimtines kaip nors sunaudoti.

– Žinai ką, Babiliau, kad tu toks puikus vyras, man ir į galvą nebuvo atėję. Už tai, jei nori, nuvedu tave šį vakarą pas panas.

– Kad aš leidžiamoją raštelių neturiu.

– Nieko, aš tau parūpinsiu iš kuopininko. Išsisim iki vakarinio patikrinimo ir sugrįšim. Gerai?

– Na, gerai.

– Einam pas kuopininką.

Juodu nuėjo pas kuopininką. Jaunas viršila patikėjo, kad į miestą yra atvažiuavęs Babiliaus pusbrolis, ir išleido jį iki vakarinio patikrinimo.

Kuopos raštininkas eilinis Virdulis ėjo gatve plačiais žingsniais, galvą panarinęs, gurklį papūtęs, rūščiu žvilgsniu dairydamasis aplinkui. Kiekvieną sutiktą karininką ar puskarininkį jis drausmingai sveikino iš tolo. Šalia jo eidamas Babilius stengėsi būti toks pat, bet jam vis nesisekė. Pats jautė, kad gatvė jį varžo, nors galvoje ir smarkiai užė vynas su alumi.

Kai jie išėjo iš rajono, iki vakarinio patikrinimo buvo dar trys valandos. Virdulis žinojo, kad laiko nedaug. Ėjo jis siauromis gatvelėmis tiesiai į vietą, kurią dar prieš ateidamas į kariuomenę žinojo. Prie vienos krautuvės jis sustojo, liepė Babiliumi į ją įeiti ir nupirkti kilogramą gerų saldainių, o paskui jo palaukti toje pačioje vietoje. Kai Babilius įėjo į krautuvę, Virdulis smuko į kiemą. Tame kieme stovėjo kaimo lūšnos vardo neverta trobelė. Viename tos trobelės



kambaryje gyveno sena ištivirkėlė. Radęs ją namuose Virdulis pasikvietė Babilijų ir juodu ten praleido laiką iki vakarinio patikrinimo.

Kitą savaitę buvo parinkti kandidatai į mokomąją kuopą. Žeruolio širdis daužėsi krūtinėje kaip iš priešo nelaisvės pas savuosius patekusio kareivio, kai kapitonas pašaukė jo pavardę ir tarė:

– Ar nori į mokomąją kuopą?

– Noriu, tamsta kapitone.

– Gerai, Žeruoli, tamsta esi pirmutinis mano kandidatas.

Kuopos vadas išrinko dešimt jaunų kareivių-kandidatų. Tame skaičiuje Babiliaus nebuvo. Jis matė, kad kuopos vado akys į jį visiškai nežiūri, o pats prašytis ne tik nenorėjo, bet dargi ir bijojo. Manė, kad jei kapitonui Dunduliui neįtikėtų, tai ir jo planas paveldėti Barbaros dalį galėtų nueiti vėjais. Geriau likti nuošaliai.

Ir į mokomąją kuopą nuvykęs Žeruolis pačioje pradžioje pasirodė vertas sumanaus, doro ir drausmingo kareivio vardo. Visas kuopos kadras buvo juo patenkinti, o kuopos vadas su pasididžiuvimu žiūrėjo į jį ir tardavo:

– Duok Dieve, mūsų Tėvynei daugiau tokių vyrų.

Nejučiomis tarp kapitono Dundulio ir mokinio Žeruolio užsimezgė tasai ryšys, kuris visada užsimezga tarp gero kareivio ir gero vado. Jie vienas kitą mylėjo. Jei vieną iš jų ištiktų nelaimė, antrasis viską atiduotų, kad tą nelaimę pašalintų. Žeruolis mylėjo visus savo viršininkus, bet kuopos vadą labiausiai. Negaila jam būtų atiduoti savo ranką, koją arba ir pačią galvą už tokį vadą. Šitus Žeruolio jausmus kapitonas pažino iš jo akių spindėjimo, iš judesių staigumo, kuriais jis vykdydavo duodamus įsakymus. Tas visiškas atsidavimas vado valiai buvo toks tyras ir toks nuoširdus, kad kapitonas ne kartą giliausiai susijaudindavo į jį žiūrėdamas. Kartą per lauko pratimų pertrauką kapitonas pasišaukė Žeruolį ir ėmė jį klausinėti apie jo gyvenimą prieš kariuomenę. Į visus klausimus Žeruolis atsakinėjo tiesiai, be mažiausių išsisukinėjimų, atvirai prisipažindamas, kad jis nežino, kas yra jo tėvas, kur gimė, kur augo, ką veikė ir kur gyveno prieš atvykdamas į kariuomenę.

– Tai, sakai, dvejus metus ištarnavai Šešupėnų kaime?

– Taip, tamsta kapitone, dvejus metus.

– Pas ką?



– Pas Trakį.

– O daugiau ką nors iš tenai pažįsti? Gal girdėjai ką apie Dundulius – tengi mano tėviškė.

Žeruolis paraudo. Jis norėjo pasakyti kažin ką apie paskutinį kūlimą pas Dundulius, prisiminė Barbaros perduotus linkėjimus ir savo pažadą parašyti jai laišką apie tai, bet... nedrįso.

– Mažai ką tepažįstu, tamsta kapitone.

Kapitonas pajuto, kad Žeruolis droviasi plačiau kalbėti apie jo tėviškę, ir tą drovumą vertino kaip dorybę. Nenorėdamas versti pasakyti tai, kas Žeruoliui atrodė esą nepatogu sakyti savo kuopos vadui, jis leido jam vykti į savo vietą. Taip Žeruolis praleido vienintelę progą perduoti sesers linkėjimus broliui, o drauge praleido ir progą parašyti Barbarai laišką.

Per visą laiką nuo Žeruolio išvykimo į kariuomenę Dundulytė su dideliu nekantrumu laukė pažadėtojo laiško. Jai jau sukako aštuoniolika metų. Veiduose pražydo skaisčiausias mergaitės gyvenimo pavasaris. Širdyje vis didesnėmis liepsnomis skleidėsi meilė. Tos liepsnos degino visą jos krūtinę. Akyse ir lūpose, maldoje ir dainose buvo jis, mylimasis...

Savotiška tai buvo mergaitė. Tėvo ir motinos kalbų apie turtingus jaunikius klausytis nenorėjo. Į piršlius ir jų atsivežtus jaunikius žiūrėjo rūščiai. Tėvo nusistatymą išleisti ją už Babiliaus atidėjo iki to laiko, kol Babilius grįš atlikęs karinę prieveolę.

Barbora, nors ir jaunutė, bet buvo daug knygų perskaičiusi. Ji turėjo savo nuomonę. Turtą vertino daug mažiau kaip žmogų. Ne turtas žmogų, o žmogus turtą daro, sakydavo ji tiems, kurie imdavo jai ką piršti ir pradėdavo kalbėti apie jaunikio turtus. Žeruolis jai buvo kaip ažuolas tarp gluosnių. Jis visa galva stovėjo aukščiau už kitus. Gražesnis, išmintingesnis, vyriškesnis. Kas, kad jis neturtingas. Užtat mažai kas su juo gali lygintis visu kitu. Toks vyras vertas dešimtį kartų daugiau už pasipūtusius ūkininkaičius.

Nesulaukdama laiško iš Alekso Dundulytė susirado miestelyje jo motiną ir ėmė klausinėti apie jos sūnų. Motinai jis buvo porą laiškų atsiuntęs. Rašė, kad sekasi gerai, kad esąs viskuo patenkintas. Pati motina jam dar nebuvo nė vieno laiško išsiuntusi. Rašyti nemokėjo, prašyti kito neprisirengė. Tada pati Barbora pasisiūlė jai parašyti. Motina apsidžiaugė ir jos abi žodis po žodžio sudėstė jam laišką. Kas tą laišką surašė, Barbora nutylėjo. Apie save ji nė vienu žodžiu neužsiminė. Jei jis nenorės – nepriversi, galvojo ji. O tai dar pamany, kad aš dievai žino ką galvoju...

Žeruolio motina nežinojo, kas per viena yra toji jauna mergaitė, kuri taip rūpinasi jos Aleksiuku. Bet ji matė, kad tos mergaitės akys pilnos ilgesio, ji jautė, kad tos mergaitės širdis kupina meilės. Motina galvojo, kad tai kokia nors samdinė, gera Aleksiuko pažįstama. Klausinėti nenorėjo. Kam čia kištis į sūnaus reikalus. Kai parvažiuos, gal bus proga, išisnekės ir jis jai papasakos. O ta mergaitė Alekso motinai labai patiko. Tokia mandagi, meili, paguodžianti. Porą kartų tik tebuvo užėjusi, bet abu kartus ne tuščiomis.

Tuo tarpu Babilius savo žinias apie Žeruolį norėjo paskleisti kuo plačiausiai. Į ketvirtą dieną po kandidatų išsiuntimo į mokomąją kuopą jis sėdosi rašyti laišką savo tėvui. Tame laiške jis, be kita ko, taip rašė:

„Kad žinotum, tėve, kaip man sekasi! Visas pulkas stebisi, kas aš per vienas. Aną dieną išėjome šaudyti. Aš pirmą kartą savo gyvenime paėmiau šautuvą į rankas. Leitenantas žiūri, kapitonas žiūri ir

visi kareiviai žiūri, kur tas Babilius pataikys. Taikinys mažutis, o atstumas tai vos ne pusė kilometro. Na, ir sukomandavo: „Ugnis!“ Aš tik pykšt, pykšt, pykšt visus tris vienas po kito, kaip iš kulkosvaidžio, ir iššoviau. Paskui žiūrim visi akis ištempę, ką praneš rodytojas. O jis išeina ir rodo – 12, 12 ir 12. Kapitonas prišoko prie manęs, apkabino ir kad džiaugiasi, kad sveikina. Sako, jaunas kareivis Babilius visame pulke geriausias šaulys. Po tokio pagyrimo, žinai, tėve, reikėjo ir pasirodyti kaip reikiant. Pulke jau tokia mada, kad kas geriausiai sušaudo, tai turi visus pavaišinti. Gerai, kad buvai prisuntęs keletą dešimčių litų, tai šiaip taip išsikrapščiau. Apsikiau- linti nenorėjau, nes, ko gero, manau, dar ir kapitonas Dundulis sužinos, tai ims ir parašys tėvams, o man tuoj ir nemalonus. Kur reikia, tai reikia, nieko jau nepadarysi. Užtat visas pulkas dabar mane pažįsta. Kur einu – ten išeinu, ką noriu – tą sužinau, ką tik reikia – be žodžio padaro.

Aną dieną rinko kareivius į mokomąją kuopą. Kuopos vadas išsišaukė visų pirmiausia mane ir sako:

– Tamsta, Babiliau, esi pirmutinis kandidatas į mokomąją kuopą.

○ aš ėmiau ir pagalvojau, kad jei jau paprastoje kuopoje man tiek brangiai kainuoja visi mano pasisekimai, tai kiek jie man kainuos ten, mokomojoje kuopoje, kur ant kiekvieno žingsnio susitiksiu su kapitonu Dunduliu? Ėmiau visaip prašyti kuopos vadą, kad manęs neskirtų į mokomąją. Šiaip taip išsiprašiau. Kai tik kapitonas pasakė, kad sutinka mane palikti toje pačioje kuopoje, tai tuoj pašoko Žeruoliukas, žinai, tas, kuris Šešupėnuose tarnavo pas Trakį, ir kad ims prašyti, kad ims maldauti, kad jį paskirtų į mokomąją kuopą vietoje manęs. Kapitonas klausėsi, klausėsi, o paskui ima ir klausia manęs:

– Ar sutinki, Babiliau, kad vietoje paties paskirčiau Žeruolį?

– Sutinku, sakau, man gi vis tiek, pone kapitone, ką paskirsite.

Kapitonas jau buvo beužrašęs Žeruolio pavardę, bet kažin kas iš kareivių ėmė ir sušuko:

– Ar ir mergos vaikas tinka į puskarininkius?!

Po tų žodžių Žeruolis kad ims verkti, kad ims verkti, kaip trijų metų kūdikis. O kapitonas vaikščioja po klasę ir kalba sau po nosimi:

– Kaip čia dabar padarius, kaip čia dabar padarius, ak, ak, ak...

Tada aš atsistojau ir sakau:

– Pone kapitone, Žeruolis su manimi yra iš vieno krašto, aš jį gerai pažįstu. Jis geras vyras, tikrai geras. Tai kas, sakau, kad jis mergos vaikas. Užrašykite, priimkite jį į mokomąją, iš jo bus geras puskarininkis.

Kapitonas ėmė ir paklausė manęs – užrašė. Dabar Žeruolis moko-mojoje. Kaip jam ten sekasi, nežinau. Tik girdėti, kad kareiviai jo labai nekenčia. Mat, kaip vėliau paaiškėjo, jis tikrai yra mergos vaikas.

Šitame laiške tėtis rasi įdėtą dar vieną laišką. Šitas yra ne tamstai. Tą laišką įmesk į pašto dėžutę mūsų valsčiuje, tik niekam apie tai nesakyk. Mat, čia yra vienas toks slaptas reikalas, kurį aš apsiėmiau atlikti.

Pabaigęs rašyti laišką tėvui, Babilius paėmė kitą popieriaus lapą ir, stengdamasis pakeisti rašyseną, pradėjo rašyti laišką kapitonui Dunduliui. Tame laiške jis taip rašė:

Ponas kapitone!

Aš labai atsiprašau Tamstos, kad išdrįsau kreiptis į Tamstą su vienu prašymu. Dalykas toks, kad pas mane, prieš stodamas į kariuomenę, tarnavo bernu Aleksas Žeruolis. Dabar jis yra tame pačiame pulke, kaip ir ponas kapitonas, ir bene toje pačioje kuopoje. Tai šito Žeruolio motina aną dieną atėjo pas mane ir skundžiasi, kad jos sūnus, išvažiuodamas į kariuomenę, ją labai primušęs ir už ką, o už tai, kad ji nenorėjo priimti iš jo tų daiktų, kuriuos jis parnešė pavogtus iš manęs. Nežinodamas, ką daryti, aš ir nutariau kreiptis į poną kapitoną prašydamas, kad tą Žeruoliuką kaip nors jau neleistumėt baigti mokomosios kuopos, nes koks gi jis jau bus puskarininkis, jei muša savo motiną ir net vagia svetimus daiktus. Tų daiktų dalį man atnešė jo motina, o kitų tai aš ir nenoriu ieškoti. Smulkūs daiktai – aš jau jam dovanuju. Tik va dėl bendro labo manau imsiu ir pranešiu vyresnybei, kad žinotų, kas per paukštis slepiasi tame avies kailyje. O be to, tasai Žeruoliukas, kaip buvo girdėti, norėjo ir prie tamstos sesers Barbutės prisitaisyti. Mat, pats būdamas mergos vaikas, mano, kad visas pasaulis nebeturi padarumo. Barbutė į jį nė iš tolo nenori žiūrėti.

Tai dovanokite, ponas kapitone, kad sutrukdžiau.

Po šituo laišku Babilius padėjo neįskaitomą parašą, įdėjo jį į voką, užrašė kapitono Dundulio adresą, priklijavo pašto ženklą ir išsiuntė

tėvui. Tėvas, gavęs sūnaus laišką, labai džiaugėsi, kad jo vaikui taip nepaprastai sekasi kariuomenėje. Kapitonui Dunduliui adresuotą laišką jis įdėjo į pašto dėžutę, kaip sūnaus buvo nurodyta.

Kaip sūnus, taip ir tėvas mėgo kaimynams pasigirti savo pasisekimais. Jau prieš kiek laiko, sūnui dar neišvykus į kariuomenę, tėvas Babilius labai susidraugavo su Dunduliu. Iš tos jų draugystės ir kilo sumanymas Barborą išleisti už jaunojo Babiliaus. Gavęs ir perskaitęs sūnaus laišką senis Babilius tuojau nusprendė užėti pas Dundulius pasidalinti džiaugsmu.

Dundulis Babilių jau laikė savo žmogumi, užtat kiekvieną kartą jam atėjus ant stalo atsirasdavo užkandos ir alaus. Viena tik Dundulytė šnairuodama atsakinėjo į Babiliaus klausimus. Kai jis įėjo į jų pirklių linksmas, praplėštą laišką laikydamas rankoje, Barbora pašoko ir išbėgo. Tėvai, norėdami pateisinti tokį jos pasielgimą, palaikė tatai dideliu susijaudinimu.

– Mat nedrįsta mergaitė, ką jau padarysi. Gi žino, kad pasakysime, ką rašo.

Ir šį kartą ant stalo atsirado didžiulis alaus ąsotis, dešros, duonos, sviesto. Babilius laišką vis tebelaiškė rankoje, išdidžiai kartodamas:

– Tai jau kad gausi žentą, Dunduli, tai nė paties kapitonas nesigėdys. Aš pats nemaniau, kad iš Juozuko šitoks vyras išaugs. Už visą pulką geriau šaudo!

Neklausydamas Dundulio raginimų išgerti stiklą alaus Babilius išsitraukė akinius ir pradėjo skaityti sūnaus laišką. Dundulis ir jo žmona, susėdę prie stalo, klausėsi smakrus parėmę. Klausėsi ir Dundulytė, tik niekas jos nematė. Kamaroje, prie durų prisišliejusi, gaudyte gaudė Babiliaus žodžius, visa širdimi trokšdama išgirsti Alekso vardą. Babilius skaitė palengvėle, kai kuriuos žodžius ilgai šlebizavodamas. Mergaitė nekantravo. Ji norėjo per vieną sekundę sužinoti viską, o čia tas laiško skaitymas tęsėsi be galo. Staiga ją apėmė keista baimė. kažkoks nujautimas liepė bėgti iš to kambarėlio, užsikišti ausis, nesiklausyti. Bet ji jau nebesuspėjo. Babiliaus lūpose suskambėjo: ...tuoj pašoko Žeruoliukas... mergos vaikas... ėmė verkti kaip trijų metų kūdikis... kareiviai jo labai nekenčia...

Barboros krūtinėje kažin kas lūžo ir nugarmėjo. Prie širdies, rodos, kas būtų priplojęs storo ledo gabalą. Tokį storą, kad nė karščiausia širdis nebesutirpdytų. Jai pasidarė taip gaila, taip griaudu kažin ko. Tuo tarpu pirkioje visi tik ir kalbėjo apie tai, kad Žeruoliukas – mergos vaikas, per Babiliaus malonę patekęs į mokomąją...

Nuo tos dienos Žeruolio motinos nebelankė geroji mergaitė, o Dundulio sodyboje vis dažniau rodėsi piršlių vežimai. Ėjo kalbos, kad Dundulytė ruošiasi ištekėti, bet jaunikio vardo vis dar niekas nežinojo.

Praslinkus kelioms dienoms nuo laiško pasiuntimo tėvui ir kapitonui Dunduliui, jaunasis kareivis Babilius pasijuto susirgęs bjauria liga. Ligos priežastį jis pats suprato. Nežinodamas, kas daryti, jis kreipėsi į tą patį eilinį Virdulį. Šis gardžiai nusišypsojo ir ramindamas, kad čia nesą nieko baisaus, patarė kreiptis į pulko gydytoją, kad jį išsiųstų į karo ligoninę.

– O jei tu pats nesikreipsi, tai aš pranešiu kuopininkui, nes su tokiomis ligomis kareivinėse gyventi negalima, – rūščiai pridėjo raštininkas.

Kitą dieną jauną kareivį Babilių išsiuntė į karo ligoninę, į venerinių ligų skyrių.

Tą pačią dieną kapitonas Dundulis gavo anoniminių laišką. Apžiūrėjęs pašto antspaūdą kapitonas įsitikino, kad laiškas tikrai pasiųstas iš to valsčiaus, kuriame paskutiniu metu tarnavo Žeruolis. Kad Žeruolis yra mergaitės vaikas, kapitonas jau seniai žinojo ir nematė tame nieko nepaprasto. Ar maža pasaulyje aukščiausios garbės pasiekusių žmonių, gimusių iš netekėjusių moterų? Tik siaurapročiai į tuos žmones gali žiūrėti su kažin kokia panieka. Jie yra tokie pat lygiateisiai, kaip ir visi kiti. Kai dėl vagysčių ir motinos mušimo, kapitonas nenorėjo tikėti. Prieš jo akis stajosi jo vaizduotės sukurta Žeruolio siela ir jis niekaip negalėjo sutikti, kad toje sieloje būtų sutilpę tokie nešvarūs darbai. Pagaliau dėl pastabos, kad Žeruolis norįs prisitaisyti prie Barbutės, kapitonas patenkintai nusišypsojo:

– Iš jų tikrai būtų puiki porelė. Šaunesnio vyro niekur nesuras, – svajingai pagalvojo jis.

Kartą, atsitiktinai, kapitonas įgulos mieste susitiko savo gimtinio valsčiaus policijos nuovados viršininką. Kalbėdami apie šį bei tą jie

prisiminė ir Žeruoį. Nuovados viršininkas pasisakė jo motiną gerai pažįstą. Taip pat žinąs, kad sūnus motiną labai myli, kad dažnai siunčia jai laišku, o išvykdamas į kariuomenę palikęs jai visą savo uždarbį. Trakį, pas kurį Žeruolis tarnavo, nuovados viršininkas labai gerai pažino, nes prieš porą metų Trakys buvo valsčiaus viršaičiu. Kapitonas apie Žeruoį tegirdėjo vien tik pagyrimus. Nuovados viršininko žodžiais tariant, Trakys Žeruoliui siūlęs penkiasdešimts litų vien už pažadą, kad sugrižęs iš kariuomenės jis vėl ateitų tarnauti į tą pačią vietą, bet Žeruolis su tuo nesutikęs. Nežinau, kas toliau bus, tai ir prižadėti negaliu. O Trakys labai gailėjosi, kad tokio vyro netenka. Šiais laikais mažai gerų samdinių...

Po šito susitikimo su savo valsčiaus nuovados viršininku kapitonui Dunduliui pasidarė aišku, kad laiškas apie Žeruolio vagystes yra bjauriausias melas. Matyt, kam nors labai rūpėjo, kad jis nebaigtų mokomosios kuopos, kad liktų apjuoktas kitų akyse. Ir juo daugiau kapitonas galvojo apie tą niekšą, kuris iš užkampių pasislėpęs ėmė šmeižti vieną geriausių mokinių, tuo labiau jis norėjo tą mokinį globoti, apsaugoti nuo visų nelaimių.

Žeruolis drebėjo nuo kapitono žvilgsnio, bet jis drebėjo ne iš baimės. Vado žvilgsnyje širdis jautė tą nepaprastą jėgą, kuri sužeistą, alpstantį kareivį prikelia paskutinei žūtbutinei kovai kautis liūto narsumu, kuri nežino nei baimės, nei nuovargio. Kaip ramu būti šitos jėgos globoje! Tu žinai, kad niekada nepralaimėsi. Tu esi daugiau negu tikras, kad kiekvienas vado žodis yra šventas ir nepamainomas. Štai kodėl Žeruolio širdis dreba nuo šito vado žvilgsnio.

Atsidavimas mokslui ir pareigoms pripildė Žeruolio gyvenimą. Kai pasijusdavo išvargęs, kai karines mintis pakeisdavo svajonės apie sunkią dalį, iškęstus vargus praeityje ir tamsią ateitį, tada jis imdavo nekantriai laukti kuopos vado, kad iš jo žvilgsnio, iš jo žodžių pasisemtų jėgos. Ir tikrai vado buvimas, o kartais vien tik mintys apie jį visą Žeruolio kūną tarytum atšviežindavo.

Dėl tokios Žeruolio meilės ir pagarbos kuopos vadui palengva Barbora jo mintyse užėmė ypatingą vietą. Anksčiau, nors ir labai nedrąsiai, Aleksas pagalvodavo, kad juk yra gyvenime atsitikimų, kada neturtingas bernas veda turtingą ūkininkaitę, ir kad jo gyvenime tatai irgi galėtų atsitikti. Kodėl gi ne? Kuo jis blogesnis už kitus?

Barbora jam (jis tatau jautė) nebuvo šiurkšti. Jos akyse švietė gerumas ir pasitikėjimas. Jo žodžių ji klausydavosi atidžiai ir po ilgo laiko atsimindavo, ką jai buvo sakęs. Buvo minučių, ne sekundžių, kai Žeruolio žvilgsnis jos veiduose sukeldavo kraują. Tos sekundės Žeruolio atmintyje žibėjo kaip žvaigždės juodą naktį danguje. Į jas įsižiūrėjus, visa naktis darėsi šviesesnė. O iš paslaptinių Žeruolio sielos gelmių išsiverždavo drąsi, apakinanti mintis: nuskinti tas žvaigždes! Sugauti tą, kuri jas pasėjo. Sugauti ją, Barborą! Šviesus tada būtų gyvenimas!..

Jei iki atvykimo į mokomąją kuopą Žeruolis, nors ir nedrąsiai, puoselėjo širdyje viltį likti Barboros, tai kapitono Dundulio žvilgsnio pritrenktas tą viltį visiškai palaidojo. Tai atsitiko dėl paprasčiausios priežasties, dėl Žeruolio įsitikinimo, kad Barbora, kaip kuopos vado sesuo, jam, paprastam kareiviui, yra nelygi pora. Dėl turto skirtumo jis jau buvo apsipratęs, susigyvenęs su mintimi, kad ir už neturtingų vyrų kartais išteka turtingos ūkininkaitės, bet dabar iškilo nenumatyta kliūtis – kuopos vadas. Žeruoliui kapitonas Dundulis buvo kažkas nežemiško, nepaprasto. Ne dėl kilmės ir ne dėl to, kad jis karininkas. Ne! Dėl tos jėgos, kuri tryško iš jo akių, dėl aklo klusnumo, kurį jo žodis sukeldavo kareivių širdyse, dėl drąsumo, kuris spinduliuote spinduliavo iš vado būdo, eisenos ir veido, dėl to pagaliau, kad Žeruolis savo vadą mylėjo.

– Kaip aš galiu, – svarstė vienas sau Žeruolis, – galvoti pasipiršti savo vado seseriai? Kaip jis paskui į mane žiūrėtų? Juk tai būtų tiesiog vado įžeidimas. Ne, aš to nepadarysiu... Gerai, kad nieko neparasiau. Ji neturės įrodymų, kad aš apie ją galvoju. Išnyksiu iš jos atminties kaip šešėlis. Atėjau iš nežinios ir vėl pradingsiu, kad nė pėdsako neliktų. Nesužinos kapitonas, kad tasai Žeruolis, kuris visa širdimi atsidavęs sekė jo pavyzdį karo tarnyboje, kartu nežmoniškai mylėjo ir jo seserį... Barbutę...

Kartą nutaręs Žeruolis savo nutarimą visa jėga stengėsi įvykdyti. Su skausdama širdimi, sukandęs dantis jis vijo nuo savęs visas mintis apie Barborą. O jos taip atkakliai jį persekiojo, kaip mėnesienoje žmogų persekioja šešėlis: kur eisi, jis vis šalia tavęs. Jei pasislėpsi, tai tik miško tankumyne, kur mėnulio spinduliai nebeprasimuša. Bet vos tik žingsnis iš tankumyno, šešėlis vėl seka tave...

Kapitonui Dunduliui labai rūpėjo išaiškinti, kas parašė jam laišką, taip bjauriai šmeižiantį Žeruolį, bet ilgai jis negalėjo nė numanyti, į kurią pusę eidamas galėtų nusikaltėlių surasti. Po pasikalbėjimo su nuovados viršininku buvo aišku, kad tą laišką parašė kas nors kitas, tik ne Trakys.

Mokomosios kuopos kursui jau įpusėjus, kapitonas Dundulis gavo laišką iš tėvo. Tas laiškas ir nuvedė prie Žeruolio šmeižiko pėdsakų. Mat tėvas, rašydamas sūnui laišką, neiškentė nepasigyręs, kad, girdi, pas jus dabar pulke tarnauja toksai Babilius iš to paties Šešupėnų kaimo. Pamanyk, – rašė tėvas, – visame pulke geriausias šaulys. Tai bent garbė visam kaimui. Ir, norėdamas kapitonui padaryti malonumą, tėvas užsiminė, kad tas pats Babilius greičiausiai būsiąs jo žentu. Barbutė pradžioje nelabai norėjusi į jį žiūrėti, bet kai išgirdusi, kad jam taip gerai sekasi kariuomenėje, ėmusi kitaip galvoti. Babilius taip pat parašęs tėvui, kad pas Trakį tarnavusis Žeruoliukas per jo malonę patekęs į mokomąją kuopą ir kad tas Žeruoliukas esąs mergos vaikas. Mat nei iš šio, nei iš to buvo pasklidusios kalbos, kad Barbytei jis labai patinkąs, bet dabar, kai sužinojo, kad Žeruolis kariuomenėje tik per Babiliuko malonę ir per ašaras šiaip taip ritasi į priekį ir kad jis mergos vaikas, tai visiškai nustojusi apie jį kalbėti.

Perskaitęs tėvo laišką kapitonas suprato visą reikalą. Tuojau pat jis nuėjo pas Babiliaus kuopos vadą ir smulkiai išklausinėjo jį apie Babiliaus tarnybinę eigą. Sužinojo, kad tai buvęs didelis simuliantas, tinginys, melagis, o paskutiniuoju laiku grįžęs iš karo ligoninės venerinio skyriaus. Kariuomenėje nieko nenuslėpsi. Visi žingsniai užregistruojami, surašomi...

– Štai koks terliūzas įsiteikė tėvui! Bet pirma, kol tu įkelsi koją į mano tėviškę, turėsi susidurti su manimi, – tarė sau kapitonas Dundulis. Jis dar nebuvo per visą savo tarnybos laiką sutikęs tokio kvailo kareivio kaip Babilius. Juk paprasčiausias piemuo supras, kad Babilius, būdamas eilinis, dargi jaunas kareivis, negalėjo turėti nė mažiausios įtakos Žeruolio paskyrimui į mokomąją kuopą. O jei tokiai žiniai patikėjo senis Babilius ir senis Dundulis, tai, matyt, – galvojo kapitonas, – jiems labai rūpi, kad vienam sektųsi, o kitam nesisektų...



Dundulis ėmė garsiai skaityti sūnaus laišką...

– Bet aš nuplėšiu kaukę šitam melagiui ir parodysiu tiesą. Tegul pati Barbora nuspręs, kuris iš jų vertesnis, – įpykęs kalbėjo kapitonas. Bet kol kas jis tylėjo. Savo tėvui, atsakydamas į laišką, be kita ko, jis taip parašė:

– Babilius ne mano kuopoj, bet aš apie jį viską žinau. Ką jis rašo į namus, yra vienas dalykas, o kaip jam čia einasi – visai kitas. Bet apie tai mes pasikalbėsime, kai aš parvažiuosiu atostogų. Žeruolis yra mano kuopoje ir aš dar nebuvo sutikęs tokio šaunaus vyro, tokio puikaus kareivio. Duok Dieve, mūsų Tėvynei daugiau tokių Žeruolių. Kad jis mergaitės vaikas, tai dar labiau reikia stebėtis ir vertinti jo tvirtą būdą. Pamanyk sau, be tėvo, be tvirtos rankos, tarp svetimųjų, stumdomam ir skriaudžiamam, išaugti į šitokį vyrą! Jo motinai buvo daug sunkiau negu visoms kitoms motinoms. Aš pasididžiudamas žiūriu į jos sūnų ir matau, kad mažai tėra tokių, kurie viskuo galėtų su Žeruoliu susilyginti. Žeruolis man, kaip tėvui, geriausias sūnus. Aš jį myliu už jo drąsumą, sumanumą, darbštumą ir drausmingumą. Be reikalo, tėtusi, tiki Babiliaus pasakoms. Bet sakau, kai parvažiuosiu atostogų, tai apie viską plačiau pasikalbėsime.

Kapitonui Dunduliui buvo nesunku nustatyti, kad jam prisiųstas laiškas apie Žeruolį yra Babiliaus rašytas. Pradžioje Babilius visai grynėsi, bet kai jam buvo parodytas laiškas ir jo rašysenos pavyzdžiai, kai jis pamatė, kad raidžių panašumas yra neabejotinas, prisipažino. Už šmeižtus ir akiplėšišką nedrausmingumą Babilius buvo atiduotas pulko teismui. Kvotą vykdąs karininkas išreikalavo ir tą laišką, kurį Babilius buvo pasiuntęs savo tėvui, girdamasis, kad jis yra geriausias pulko šaulys.

Pulko teismas eilinių Babilių pripažino kaltą ir nubaudė dviem mėnesiais arešto, bausmės vykdymą atidedamas po to, kai eilinis Babilius baigs karo tarnybą.

Senis Dundulis, gavęs sūnaus laišką, pasikvietė žmoną ir dukterį.

– Laišką iš Antano gavau.

Barboros širdis sudrebėjo kaip paukštelis miške nuaidėjus medžio-tojo šūviui.

– Kaip jam sekasi, vaikeliumi? – Dundulienė klausia.

– Pažiūrėsime, pažiūrėsime, – atsargiai su lenktiniu peiliu praplėsdamas laišką taria Dundulis. Kiek raukšlėtas jo veidas šviečia. Akys taip rimtai žiūri į laišką, žvilgteli į motiną, į dukterį. Jis tiki, kad šitame laiške ras pagyrimų Babiliui. Lengviau bus Barborą prikalbėti.

Palengva, rimtai, sukauptu žvilgsniu lydėdamas kiekvieną raidę Dundulis ėmė garsiai skaityti sūnaus laišką. Juo toliau jis skaitė, tuo neramesnis darėsi. Jis norėjo sustoti, bet jau buvo per vėlu. Barbora, priešokusi prie šono, viską pirma jo perskaitė. Tyliai. Staiga ji pati nežino kodėl, ašarų patvinusiomis akimis, vos įžiūrėdama taką, tekina išbėgo iš trobos.

Dundulis, baigęs skaityti, neramus pažvelgė į žmoną.

– Tai matai?

– Aš jau taip ir maniau, kad tasai Babiliukas pagyrų puodas, – lyg nieko dėta ramiausiu balsu prabilo Dundulienė.

– O aš tai jau nemaniau. Toks vyras, tokių tėvų, iš tokios geros vietos ir šitokiais niekais užsiima. Nagi negražu, gėda. Na, kaip čia dabar? – nežinodamas, ką ir besakyti, kalbėjo Dundulis. – Viskas, vadinasi, išeina atvirkščiai. Ne Babilius yra tasai gerasis, o Žeruolis...

Barbora verkė kaip vaikas, bet ko ji verkė – nenusakysi. Širdį užliejo toks staigus džiaugsmas, tokia saulė, tokia šiluma, kad nė šešėliai nesuspėjo pabėgti. Jai buvo linksma ir dėl to, kad Žeruoliui taip gerai sekasi, ir dėl to, kad brolis už jį visu savo ūgiu užsistoja, ir dėl to, kad Babilius pasirodė niekšas ir melagis. Bet jai buvo labai liūdna dėl to, kad ji pati buvo suabejojusi Žeruliu, puolusi į nusiminimą dėl to, kad jis, nelaimingasis, nežino, kas yra jo tėvas, lyg jis dėl to būtų nors kiek kaltas. Ir ji metė akmenį į jį. Jau kelis mėnesius nebebuvo pas jo mamytę, nežino, kaip ji gyvena, gal serga vienų viena be jokios globos. Išlietos ašaros lyg nušveitė nuo Barbaros širdies purvą. Išsiverkusi ji ėmė galvoti, kad visas gyvenimas dar tebėra priešakyje. Viską dar galima išpirkti, atitaisyti. Reikia tik drąsiai veikti. Brolis jai padės. Ji jautė, kad tikrai padės. Kai tik jis parvažiuos, atvirai viską išpasakos. Prašys, kad tėvus perkalbėtų. O jei ir jis nesutiks? Ne, brolis negali nesutikti. Jis toks protingas, toks geras jai.

Ir vėl Barbaros širdin sugrįžo nekantrus laukimas ir meilės burtų pilnos dienos. Pirmieji jos žingsniai, pasiekus valsčiaus miestelį, vėl krypo į trobelę, kurioje gyveno vargų iškamuoja, žmonių paniekinta, bet pagarbos verta Alekso motina.

Mokomosios kuopos kursas baigėsi. Žeruolis ją baigė pagyrimu ir jaunesniojo puskarininkio laipsniu. Visa kuopa buvo kelioms dienoms paleista atostogų. Ta proga ir kapitonas Dundulis išvažiavo į namus. Sėsdamas į traukinį jis pastebėjo ir Žeruolį, tuo pačiu traukiniu išvykstantį.

Kapitonas namuose pasirodė labai netikėtai. Visų namiškių džiaugsmas buvo didelis, bet Barbaros – nesuvaldomas. Ji, brolių pamačiusi, suklykė kaip kregždė, paleista į laisvę. Ir neilgai tetruko, kai ji, nenuslėpdama savo nekantrumo, paklausė:

– Kaip sekasi Žeruoliui?

Brolis ne iš karto jai atsakė. Meiliai šypsodamasis paėmė ją už smakro, pažvelgė į akis ir pusiau šelmiškai, pusiau rimtai tarė:

– Žeruolis pirmuoju baigė mokomąją kuopą. Jis pakeltas į jaunesniojo puskarininkio laipsnį ir... parvažiavo atostogų.

Barbora nuraudo kaip žarija prieš vėją. Nuleistos akys ir lūpų virpėjimas be žodžių bylojo broliui, koks artimas jos širdžiai Žeruolis.

Paskui tyliai, prie sesers ausies prisilenkęs, jis tarė:

– Aš pats būsiu judviejų piršlys.

Dar tą patį vakarą Antanas ėmė įkalbinėti tėvams, kad sutiktų Barbora išleisti už Žeruolio. Po ilgų ir karštų ginčų motina nusileido, bet tėvas vis spyrėsi:

– Kaip čia dabar: mergos vaikas ir toks neturtingas...

– Na, tėtusi, nemėtyk žodžių, taip netinka. Visi mes esame iš to paties šaltinio atsiradę. Be tėvo nė vienas negimė. O kai dėl turto, tai ir pats žinai, kad ne turtas žmogų, o žmogus turtą daro. Pagaliau, kaip nori – Žeruolis ir be šito ūkio galės gerai gyventi. Baigęs karo tarnybą galės pasilikti kariuomenėje liktiniu puskarininkiu. Barbora išeis iš namų. Ar bus geriau? O dalį vis tiek turėsi atiduoti.

Noromis nenoromis sutiko ir tėvas.

Kitą dieną Barbora su broliu nuvyko pas Žeruolio motiną. Ten rado ir Aleksą, kuris kapitoną pamatęs taip susijaudino, kad tikrai nebežinojo, ką sakyti, ką veikti. Išsitempęs kaip styga įsakymo laukiančiomis akimis žiūrėjo jis į vadą. O kapitonas ištiesė jam ranką ir draugiškai, kaip lygus lygiam, tarė:

– Sveikas gyvas, Žeruoli. Supažindink mane su savo mamyte.

– Klausau, tamsta kapitone. Čia ir yra mano mamytė.

Kapitonas mandagiai pasisveikino su Žeruolio motina.

– O čia štai mano sesuo Barbutė. Man ji pasakojo, kad jūs seniau pažįstami, – šypsodamasis tarė kapitonas.

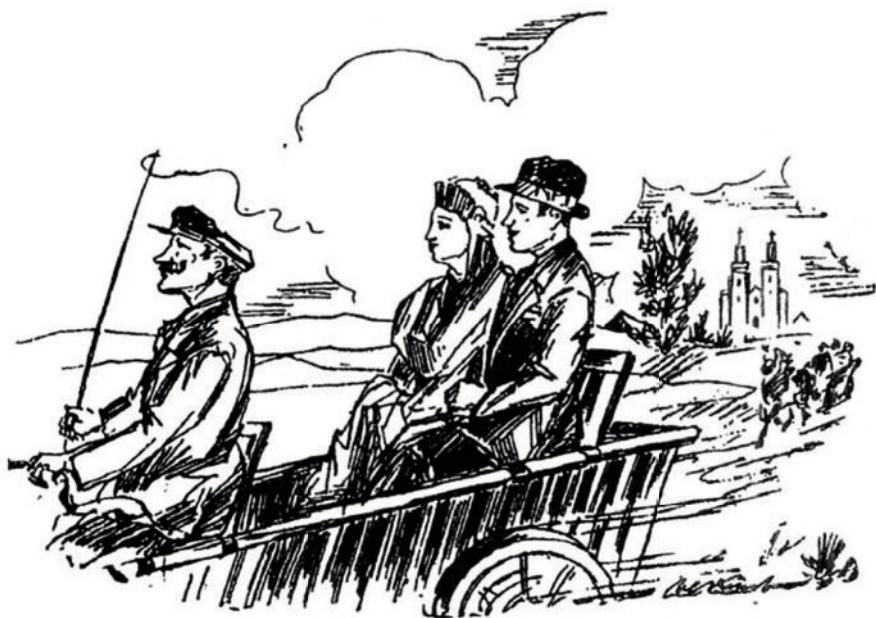
Žeruolis vis dar negalėjo suprasti, kas čia dabar dedasi. Stovėjo išsitempęs, nežinodamas, ką jis turėtų sakyti.

– O man pats nutylėjai, kai klausiau, ar pažįsti ką nors iš mano namiškių. Netgi linkėjimus iš sesės užmiršai man perduoti, – atlaidžiai žiūrėdamas į puskarininkį tarė Dundulis.

– Kad taip... kažkaip... nežinau, tamsta kapitone.

– Tai štai už bausmę tuojau pat padėk apsirengti mamytei ir visi kartu važiuosime į Šešupėnus pas mus.

Motina sužiuro į sūnų, sūnus į motiną. Jie nežinojo, ką daryti. Atsisakyti nepatogu, važiuoti dar nepatogiau. Žeruolis pirmą kartą nuo nelauktų svečių įėjimo išdrįso pažvelgti į Barbaros akis. O tos akys taip draugiškai ir taip linksmai žiūrėjo į jį.



Vežime sėdėjo jaunikis Žeruolis su Barbute...

– Važiuokim, aš prašau, – tarė ji visa nukaisdama.

Jos žodžiai, jos žvilgsnis! Žeruolis pabūgo, kad neplyštų krūtinė.

Neilgai trukus vieškeliu iš miestelio į Šešupėnų pusę smarkiai riedėjo poros išpenėtų bėrių nešamas vežimas. Žeruolis su motina važiavo į svečius, o dviem metams praėjus, tuo pačiu keliu ir tų pačių bėrių tempiamame vežime sėdėjo jaunikis Žeruolis su Barbute, pasipuošusia baltais kaip sniegas drabužiais, rūtų vainiku ant galvos. Paskui jų vežimą sekė daugybė kitų giminių ir kaimynų. Kapitonas buvo tikrasis brolaitis.

Tik Babiliaus tose vestuvėse nebuvo. Grįžus iš kariuomenės, jam reikėjo eiti į arešto namus bausmę atlikti...

Niekuomet dar nežuvo ir nežus vieninga, dora,
 darbšti, kultūringa, stipriai ginkluota, didvyriškai pasiryžusi,
 nors ir maža tauta!

KARIUOMENĖS TEISMUI 20 METŲ (1919.VII.7–1939.VII.7)

(„Karys“, 1930 m., p. 791–794)

Liepos 1 dieną Kariuomenės Teismui sueina 20 metų nuo jo gimimo-įkūrimo dienos. Per tokį ilgą laikotarpį Kariuomenės Teismo veikloje ir plačiosiems žmonių masėms buvo nemaža atidaus dėmesio vertų dalykų, nors teismas dirba visiškai be reklamos – tyliai, ramiai ir susikaupęs, kaip chirurgas, operuodamas ligonį. Teismo „klientai“ yra įvairūs nusikaltėliai – žmonės, kurie vienu ar kitu būdu priešinasi įstatymų nustatytai tvarkai, kurie ardo, griaua kitų žmonių gyvenimą, juos apvogdami, nužudydami ar kaip kitaip nuskriausdami. Stodami prieš teismą tie įvairūs nusikaltėliai, pajutę virš jų galvos staiga pakilusį baudžiantį valstybės kalaviją, visomis jėgomis ima gintis ir įrodinėti savo nekaltumą, nes tik per nelaimę patekusieji į nusikaltėlių suolą prisipažįsta kalti ir nesuvaldydami savo sielvarto verkia maldaudami teismą jų pasigailėti, nuoširdžiai pasižadėdami daugiau nebe nusikalsti. Teismui tenka sukaupti visą savo patyrimą, visą žinojimą, kad atskirtų nekaltuosius nuo kaltųjų, kad tas baudžiantysis kalavijas nebūtų paleistas bausti nekaltąjį.

Per 20 metų Kariuomenės Teismui teko išspręsti 11581 bylą. Tos bylos susikrovė Kariuomenės Teismo archyvo medinėse lentynose ir iki šiandien guli kaip giliai miegantieji daugelio šiurpių mūsų praeities gyvenimo įvykių liudytojai. Tuos liudytojus galima pažadinti ir jie ima pasakoti nuostabius dalykus. Iš pageltusių bylos puslapių prieš skaitytojo akis vaizdžiai iškyla šiurpiausios žmogžudystės, plėšimai, valstybės išdavimai, dezertyravimai, beprotiški savo kūno žalojimai, norint išvengti garbingos karo tarnybos, savanaudiški įvairių ūkio pareigūnų darbai, parazitaisku būdu griauinantieji jaunos Lietuvos valstybės ekonominį gyvenimą, ir daugelis kitokių įvairiausių nusikaltimų.

Tie tūkstantiniai padarytų nusikaltimų liudytojai plačiau visuomenei yra tikri nebyliai. Tiesa, retkarčiais vienas kitas periodinis laikraštis skelbia kuklią kronikos žinutę: Kariuomenės Teismas tvarkomajame posėdyje atleido kaliniui N bausmės trečdalį. Pro daugelio skaitytojų akis tokia žinutė praslysta nereikšmingai, užleisdama vietą iš pažiūros daug garsesniems – sensacingesniems įvykiams: nusken-do laivas, įvykdytas atentatas, susprogdintas fabrikas ir t. t. O juk tas, kuriam teismas dovanuoja bausmės trečdalį, į kalėjimą gal ir buvo pasodintas už tokius nusikaltimus, kurie taip jaudina skaitytoją. Nūdien tas pats teismas rado tą žiaurų nusikaltėlių pasitaisiusį, pripažino jį vertą grąžinti į laisvę ir nuėmė nuo jo rankų geležinius pančius. Šie didelės reikšmės įvykiai atskirų nusikaltėlių (kalinių) gyvenime drauge parodo, kad Kariuomenės Teismui tenka sekti nusikaltėlių ne tik prieš teismą, bet ir po teismo, sprendimui seniai įsiteisėjus. Yra kalėjimuose žmonių, kurie jau gerai virš 10 metų ten sėdi, atlikdami Kariuomenės Teismo jiems skirtąsias bausmes, kas trys mėnesiai atsiųsdami teismui prašymus jų pasigailėti – dovanoti likusią kalėti bausmės dalį. Kiekvieną tokį prašymą teismas atidžiai svarsto, prieš akis turėdamas iš apdulkėjusių archyvo lentynų ištrauktą to asmens bylą. Prieš teisėjų ir prokuroro akis vėl prabėga kalinio darbu – nusikaltimų filmas, parodantis to asmens palinkimus, kuriuos, lygindamas su kalėjimo administracijos suteiktomis apie kalinį atestacijomis, teismas nusprendžia, ar kalinys vertas pasigailėti – ar jis pasitaisė, ar ne.

Neramus, audringas nepriklausomos mūsų valstybės gyvenimas įvairaus plauko nusikaltėliams sudarė patogias sąlygas daryti ardomąjį darbą. Krašto valdomiesiems organams teko įtempti visas jėgas, kad kuo efektingiausiomis priemonėmis užkirstų kelią tai pragaištingajai veiklai. Viena iš tų priemonių buvo karo stovio įvedimas, kuriam esant veikia Ypatingieji valstybės apsaugos įstatai, gi šių įstatų 14 § nustato, kad už rengimąsi ir kėsinimąsi ginkluotai sukilti ir už ginkluotą sukilimą prieš Lietuvos valstybę, už priešvalstybinį kariuomenės ir visuomenės kurstymą, už susisiekimą priemonių gadinimą, už naikinimą karinės medžiagos, už šnipinėjimą ir teikimą priešininkui pagalbos pinigais, už nusikaltimą prieš žmogaus gyvybę ir žmogaus turtą išplėšimą, už pasipriešinimą valstybės tarnautojui veiksmu, einant jam pareigas, už kyšių ėmimą naujokams arba kareiviams paleisti



B. gen. Vladas Mieželis,
Kariuomenės Teismo pirmininkas



B. gen. Emilis Vimeris,
Kariuomenės Teismo prokuroras

iš kariuomenės – teisiama Kariuomenės Teismo. Už šiuos nusikaltimus, svarbesniais atsitikimais, galėjo būti skiriama mirties bausmė.

Atidavimas minimų nusikaltėlių pagal Y. V. A. Įst. Kariuomenės Teismui buvo logiška kovos su nusikaltimais prieš valstybės saugumą išdava. Greiti sprendimai ir griežtos bausmės – štai tie momentai, kuriais Kariuomenės Teismas išsiskiria iš civilinių baudžiamųjų teismų. Kariuomenės Teismas neprivalo rašyti sprendimo motyvų – pakanka teisėjų sąžinės, jų įsitikinimo. Todėl – motyvų nerašant – sprendimai yra greitesni. O žinant, kad kariniai teismai, skirdami bausmes, vadovaujasi ir tuo principu, kad bausmės efektingumu būtų užkirstas kelias kitiems nusikalsti – suprantama, kodėl Kariuomenės Teismo skiriamos bausmės yra griežtesnės už civilinių baudž. teismų skiriamąsias bausmes. Greitumo ir griežtumo siekiant, įvedamas karo stovis, ir eilė bylų pavedama spręsti Kariuomenės Teismui.

1926.VII.2 karo stovis buvo panaikintas, bet tą patį metų XII.31 jis vėl įvedamas. Po poros metų (1928.X.26), visuomenės gyvenimui ėmus labiau susikristalizuoti, iš Kariuomenės Teismo kompetencijos buvo išskirtos bylos už nusikaltimus prieš žmogaus gyvybę ir žmogaus turto išplėšimą, išskiriant atvejus, kai tai buvo padaryta politiniais tikslais ar jei tai sudaro pavojų visuomenei.

Iki 1933 metų liepos 11 dienos Kariuomenės Teismas sprendė kasacinius skundus prieš pulkų teismų sprendimus.

1936.VI.30 išleidus naują Karinės Prievolės Įstatymą, nusikaltimai šiam įstatymui pavesti spręsti Kariuomenės Teismui.

Praeitų metų pabaigoje, atšaukus karo stovį, nustojo veikę Y. V. A. Įst. ir tuo įstatymu pavestosios Kariuomenės Teismui spręsti bylos iš to teismo kompetencijos iškriti, bet neilgai trukus išleidžiamas įstatymas (V. Ž. 634 nr.), kuriuo eilę nusikaltimų išoriniam krašto saugumui (šnipinėjimas) vėl pavedama spręsti Kariuomenės Teismui. Be to, naujosios Lietuvos Konstitucijos 142 str. numato, kad ne tik tikrosios tarnybos karius, bet ir tų karių bendrininkus teisia kariniai teismai.

Suminėjimas išdėstytų bylų skaičiaus ir įstatymų, rodančių Kariuomenės Teismo kompetenciją, sudaro tik pačią paviršutiniausią teismo veiklos apžvalgą.

Šio rašinio pabaigoje pridedamoji statistikos lentelė parodo Kariuomenės Teismo išspręstų bylų skaičių metais. Iš tos lentelės matyti, kad Kariuomenės Teismui teko spręsti ne tik karių, bet ir daugelio civilinių asmenų bylas. Tačiau, šiaip ar taip, Kariuomenės Teismo pati svarbiausioji paskirtis – spręsti karių bylas dėl visų nusikaltimų, už kuriuos gresia bausmės su teisių aprėžimu.

Kariuomenė, būdama ypatingos paskirties organizacija valstybėje, yra sudaryta iš žmonių – individų, kurių kiekvienas turi žmogiškas aistras ir žmogiškus palinkimus. Į kariuomenę žmonės patenka jau suaugę. Jų palinkimai būna ne kariuomenėje ugdyti, o atsineštiniai. Tie žmonės gali nusikalsti ir nusikalsta, kieta drausmė ir stropi priežiūra ne visada tegali užkirsti kelią nusikalsti, nes būna ir nepataisomų žmonių, užtat nepaprastai svarbu, kad kiekvienas nusikaltimas būtų su visomis šaknimis ir kuo greičiausiai išraunamas, kad nusikaltėlis būtų tučtuojau išaiškintas ir tinkamai nubaustas. Jei to nebūtų – kariuomenėje dėl jos ypatumų nusikaltimai galėtų labai išsiplėsti, o pati kariuomenė, vietoj buvus savo pašaukimo vykdytoja, galbūt taptų ginkluota gauja, galinčia sunaikinti pačias didžiausias valstybės vertybes. Todėl kova su karių nusikaltimais turi didžiausios reikšmės, o toje kovoje vyriausias veiksnys ir yra Kariuomenės Teismas. Dabar veikiančiais įstatymais ir karininkai, ir kareiviai tardomi ir traukiami atsakomybėn lygiomis teisėmis, be jokio jų tiesioginio viršininko sutikimo.

Sprendžiant bylas, Kariuomenės Teisme dalyvauja nuolatinis karo teisėjas ir keturi laikinieji nariai – du karininkai ir du puskarininkiai, o karininkų bylose – visi (5) karininkai. Laikinieji nariai skiriami šešioms mėnesiams.

Dalyvavimas Kariuomenės Teismo posėdžiuose laikinųjų narių yra įvestas dėl dviejų sumetimų: 1) kad būtų pasiekta teismo sprendimų gyvenimiškumo ir 2) tam, kad baudžiamųjų įstatymų sankcijos augtų įgaugtų į kiekvieno kario sąmonę. Laikinieji nariai gerai pažįsta kasdieninį karių gyvenimą, jie patys sukasi tame gyvenime, turi praktišką mastymą – žino tuos sunkumus, kuriuos tenka nugalėti vykdant įvairius įstatymų bei statutų reikalavimus gyvenime. Kitaip tariant, laikinieji nariai yra tikras laidas, kad Kariuomenės Teismo sprendimai nebus, jei taip galima sakyti, nuo realybės atitrūkę, abstraktūs, kad jie, būdami paremti įstatymais, drauge atitiks ir kasdieninę karių drausmės sąmonę bei tradicijas.

Antra vertus, keletą mėnesių dalyvavę bylų sprendime laikinieji nariai, sugrįžę į dalis prie savo nuolatinio darbo, jaučiasi lyg ir įstatymų pažinimo mokyklą išėję. Jų sąmonėje lieka neišdildomai išpaustas dėsnis, kad gyvenime reikia visomis jėgomis stengtis nenusikalsti, kad nusikaltusieji yra ir turi būti baudžiami ir kad šitie dėsniai yra vienodai privalomi taip viršininkams, taip ir valdiniams. Šitų dėsnių laikydamiesi patys tiesioginiai ar netiesioginiai juos skleidžia ir savo draugų tarpe, ne vieną sulaikydami, perkalbėdami nenusikalsti. Tuo būdu pastoviai stiprinamas visoje karių šeimoje įstatymų šventumo – nusikaltimo baimės jausmas, kuris neabejotinai teigiamai veikia ir karių drausmingumą.

Toji aplinkybė, kad Kariuomenės Teismo nuolatinis teisėjas yra aukštų kvalifikacijų juristas, turintis, be to, didžiulę teismo praktiką, yra garantija, kad kiekvieno prieš teismą atsakyti pašauktojo darbai bus įvertinti kuo tiksliausiai laikantis įstatymų reikalavimų, kad esant vienodiems nusikaltimams ir vienodomis aplinkybėmis nusikalst bus vienodai nubausti.

Minint Kariuomenės Teismo dvidešimties metų sukaktį, pravartu nors ir pačiu paviršutiniausiu būdu pagalvoti apie sunkumus, kuriuos teko tam teismui nugalėti bevykdant savo funkcijas. Vienas didžiausių sunkumų, neturint savosios teismo praktikos, bus buvęs

tas, kad teismui teko bylas spręsti vadovaujantis buvusiais rusų įstatymais, kaip tai XXII, XXIII ir XXIV kn. Karo įstatų 1869 m. ir paskesnių laidų ir Baudžiamojo Kodekso 1903 m., kiek jie nepriešingi šiems (Laik. Kar. Teismo įstatams – N.) ir kitiems Lietuvos valstybės išleistiems įstatymams, Lietuvos Konstitucijai ir Lietuvos kariuomenės organizacijai (L. K. T. Įst. § 21). Teismas tam tikrose ribose yra įstatymų vergas. Būdamas vergas jis drauge yra ir aukščiausias įstatymo valios reiškėjas kiekvienu konkrečiu atsitikimu. Teismas ir vien tiktai teismas daro sprendimus Lietuvos Respublikos vardu. Įsiteisėję sprendimai turi tokios pat galios, kaip įstatymai. Tu būdu teismas yra lyg nuolatinis – kasdieninis įstatymų davėjo valios reiškėjas. O įstatymai yra valstybės organizacijos padaras. Kai kinta valstybės organizacijos pagrindai – keičiasi ir įstatymai. Kad atgijusios Lietuvos valstybinis gyvenimas buvo formuojamas pagal visiškai kitokius principus negu buvusios Rusijos valstybės – visiems labai aiškus dalykas. Todėl Kariuomenės Teismui, be abejo, teko nugalėti daug sunkumų beaiškinant, kurie iš rusų įstatymų nėra priešingi mūsų valstybės išleistiems įstatymams, Konstitucijai ir Lietuvos kariuomenės organizacijai. Apskųstųjų Vyriausiajam Tribunolui Kariuomenės Teismo sprendimų bei nutarimų per 1919–1937 m. buvo 1136, o patenkinta iš to skaičiaus buvo 132, arba 11,62 procento, o kadangi per minėtą laikotarpį Kariuomenės Teismas yra išsprendęs iš viso 10391 bylą, tai panaikintieji Kariuomenės Teismo sprendiniai tesudaro apie 1 procentą visų išspręstų bylų skaičiaus. Turint mintyje rusų įstatymų netobulumus ir tą juridinių klausimų painumą, kurie gavosi taikant juos naujais pagrindais susikūrusios mūsų valstybės gyvenime, toks mažas patenkintųjų skundų procentas, šiaip ar taip, charakteringai vaizduoja Kariuomenės Teismo kruopštumą, jo sugebėjimą įsigilinti į įstatymus per tuos ištisis 20 metų.

Kariuomenės Teismui, kasdien susiduriančiam su baudžiamųjų materialinių ir procesualinių normų taikymu gyvenime, visada rūpėjo ir rūpi tų įstatymų tobulinimas ir net palaipsniui naujų įstatymų kūrimas. Bet gerų įstatymų kūrimas yra tiek sunkus darbas, kad jis tęsiasi daug ilgiau už Kariuomenės Teismo ligi šiol išgyventus metus. Tai liudija visų kraštų baudžiamųjų kodeksų atsiradimo istorijos. Tas pats yra ir su mūsų baudžiamojo statuto projekto ruošimu – tik

pačiais paskutiniais metais tas darbas imta varyti spartesniu tempu. Latviams ir estams išleidus savo karo baudžiamuosius statutus bei procesus, dabartinio Kariuomenės Teismo pirmininko rūpesčiu tie įstatymai jau išversti lietuvių kalbon ir jais, be abejo, bus pasinaudota kaip studijine medžiaga kuriant savuosius karinius įstatymus.

Eilė žymių žmonių yra nemaža sielos įdėję į Kariuomenės Teismo darbą. Dauguma jų dirba kituose – civiliniuose teismuose, kiti verčiasi advokatūra, o dalis tebedirba Kariuomenės Teisme. Sunkiausias darbas, be abejo, teko pakelti to teismo pirmūnams. Iš jų pažymėtini tsm. b. gen. Šniukšta – pirmasis ir ilgametis Kariuomenės Teismo pirmininkas ir karo vald. Brazaitis – pirmasis prokuroras. Gen. Šniukštos įpėdiniu nuo 1934 m. buvo tsm. pulkininkas Leonas, o karo vald. Brazaičio įpėd. nuo 1920 m. – ats. mjr. Žalkauskas.

Trečiuoju ir dabartiniu Kariuomenės Teismo pirmininku nuo 1938 m. pavasario yra tsm. b. gen. Vladas Mieželis, prieš paskiriant eiti šias pareigas, buvęs nuolatinio karo teisėju prie Vyriausiojo Tribunolo.

Kariuomenės Teismo taip pat trečiuoju ir dabartiniu prokuroru nuo 1923 m. yra tsm. b. gen. Emilis Vimeris, prieš paskiriant į šias pareigas, buvęs Kariuomenės Teismo nuolatinio karo teisėju.

1919.VII.7–1939.VII.7 Kariuomenės Teismas išsprendė bylą:

Metai	Iš viso	Karių bylą	Civilinių asmenų bylą
1919	41	37	–
1920	402	210	192
1921	839	425	414
1922	1004	476	528
1923	844	558	286
1924	977	735	242
1925	738	545	193
1926	723	535	188
1927	389	276	113
1928	538	245	293
1929	352	226	126
1930	234	150	84

Metai	Iš viso	Karių bylų	Civilinių asmenų bylų
1931	257	187	70
1932	743	672	71
1933	391	308	83
1934	304	204	100
1935	635	552	83
1936	475	332	143
1937	505	412	93
1938	758	293	465
1939	432	272	160

VII.7 d. Tsm. ltn. Noreika



(„Karys“, 1939 m., nr. 1, p. 20, 27; nr. 2, p. 56–58)

Kiek kartų tekėjo saulė, tiek kartų Kaziūno galvoje sukosi vis ta pati mintis – kaip surasti savo laimę. Dar vaiku būdamas ir vos pradėjęs varlinėti jis ėmė svajoti apie didelius rūmus, apie turtingus, aukso, sidabro pilnus aruodus, iš kurių galėtų sau semti kiek tik norėtų, galėtų leisti visokiems reikalams ir niekada tų aruodų neišsemtų – niekada aukso ir sidabro nepritrūktų. Kai tekėdama saulė savo auksiniais spinduliais apvainikuodavo jo susivėlusius plaukus, Petriukas plačiai atmerkdavo akis ir būdavo pagautas neapsakomo džiaugsmo, nes tie spinduliai jam rodėsi tuo auksu, kurio nenusakomai troško jo širdis. Bet kai tik jis suprasdavo, kad saulės spinduliai nėra auksas, nuliūsdavo ir per dieną slankiodavo be darbo, svajodamas, kur galėtų būti aukso pilni aruodai ir kaip jis galėtų prie tų aruodų prieiti.

Bėgo metai. Debesys nėrė padangėmis į nežinomus tolius, o mėlynos Petro akys lydėjo juos pilnos ilgesingo nerimo. Jo širdis daužėsi kaip sugautas plėšikas, bet niekas nesiklausė jo nerimo. Paukščiai ulbėjo visose pievose, laukuose ir miškuose. Tos paukščių dainos liejosi jaunon krūtinėn kaip parakas į liepsnojančią ugnį, dar karščiau padėgdamos troškimus. Ne kartą Petras mėgino pats su savim kovoti. Norėjo nusikratyti tų pasiutusių minčių, kurios jį graužė kaip trys šimtai voverių jauną medį, bet jokie savęs įtikinėjimai nepadėjo. Jis troško aukso labiau už viską. Tokių savo troškimų negalėdamas niekuo patenkinti Petras slankiojo po namus kaip parmuštas šuo, nė prie vieno darbo negalėdamas pritapti. Tiesa, gyvenimas buvo toks, kad jo niekas nevarė prie darbo. Tėvų ūkis buvo gana didelis, o jis teturėjo tik dvi seseris ir buvo laikomas vieninteliu tėvų paveldėtoju. Tėvas turėjo arklį sveikatą ir dirbo kaip jautis. Petriukas gimė

trečiuoju. Pirmosios buvo dukterys. Sūnaus atėjimas į Kaziūnų šeimą tėvams buvo didžiausia šventė ir į Petriuką iš pat jaunų dienų jie žiūrėjo kaip į stebuklą, kaip į kokią nepaprastą dovaną. Ir motina, ir tėvas visur, kaip įmanydami, savo sūnų užtardavo, neleisdami nė per plauką jo nuskriausti. Į jokių darbų Petriukas nėjo ir nė prie jokio darbo tėvai jo nepratino. Jis daužėsi su kaimynų vaikais paupiais ir visos jo dienos bėgo tuščiam dykaduoniavime. Bet užtat kiekvienas Petriui kalbėjo apie didelius jo tėvų turtus ir apie tai, kad jis tėra vienintelis visų tų turtų paveldėtojas. Tos kalbos ir sukurstė turtų troškimą. Petras nežinojo, kaip gimsta turtas, bet jis žinojo, kad nori turėti tiek turto, kiek pats suskaityti nemokėtų.

Buvo kilęs sumanymas Petriuką pramokyti, o jei mokslas gerai sektųsi – gal ir į kunigus išleisti. Nuo tokios minties motinos širdis imdavo iš džiaugsmo nesuvaldomai plakti, bet niekam ji nedrįso to savo troškimo pasakyti – pati viena tyliai godojosi, laukdama, ką likimas jai atneš. O likimas niekam be reikalo rieškučiomis laimės nebarsto. Jis įvertina, ko kas vertas, ir tik tiek teduoda, kiek kiekvienas užsitarnauja. Iš Kaziūnienės troškimo matyti sūnų iškilmingais bažnytiniais drabužiais prie altoriaus tas likimas nusijuokė. Petriukas nenorėjo mokytis, skųsdamasis, kad mokslas jam esąs per daug sunkus dalykas ir jis negalįs prie knygos sėdėti. Šiaip taip išvargęs pradinę mokyklą visas knygas sudegino ir nė prisiminti jų nenorėjo. Taip motinos viltys ir sudužo.

Augo Petras tvirtas kūnu, bet silpnutis savo dvasia. Su piemenimis ir bernais krėtė visokias išdaigas, ir niekas nesirūpino tinkamai jo sudrausti. Vis labiau imdamas apsvilti gyvenimu, vis labiau netekdamas vilties surasti aukso ir sidabro pilnus aruodus Petras ėmė visko nekęsti, jam atrodė, kad niekas jo nemoka suprasti, kad jis yra daug vertesnis už visus kitus ir kad jis vis dėlto gali kažin ką padaryti. Kažin ką, kol nieks nepadare ir nepadarys. Bet jis nežinojo tikrai, ką būtent jis gali padaryti, ir niekada rimtai apie tai nepagalvojo. Jame šėlo jaunystė visa pasiutusia galia ir nerado plyšio, pro kur galėtų išsiversti. Aukso troškimas pavirto į laimės troškimą. Petras pasijuto nelaimingas.

Vieną gražią gegužės naktį Petras pabėgo iš tėvų ūkio. Jam tada buvo devyniolika metų. Pabėgo jis pirmiausia dėl to, kad kitur tikėjo-

si pats savo jėgomis greitai praturtėti; manė, kad jį pagavęs neramumas praeis tada, kai jis bus kišenes prisikimšęs pinigų. Palikdamas namus jis negalvojo greitai atgal sugrįžti. Tikėjo, kad ne jis į namus, o namai pas jį ateis. Bet svetima padangė Petrą priėmė ne kaip motina, o kaip pikta pamotė. Pradžioje Petras atvyko į miestą, tikėdamasis tuojau pat gauti kokį darbą. Vienur kitur jam pasisekė susitarti prie statybos darbų, bet nė vienoje vietoje jis neištesėjo pabūti, kad sulauktų pirmo atlyginimo: nuo visų darbų jis po vienos kitos dienos bėgo. Jam atrodė per sunku. Vienur metęs darbą, ėjo kitur jo ieškoti. Bet niekur nerado to, ko jis norėjo, ir niekas neišklausė jo prašymo dvigubai jam mokėti, nes niekas netikėjo, kad jis gali dvigubai daugiau padaryti. Nebesitikėdamas mieste ką nors geresnio surasti ir visiškai baigdamas iš tėvų išsineštus pinigus Petras, vis dar tikėdamasis pats vienas išsiversti, nutarė vykti į kaimą – stoti už berną arba eiti padieniais. Bet ir čia jam buvo pernelyg sunku. Pradžioje Kaziūnas nuvyko į Pušaloto dvarą. Tas dvaras buvo garsus visoje apylinkėje savo pažangumu. Energingas dvaro savininkas atsargos kapitonas Motiejūnas per keletą metų taip pavyzdinčiai sutvarkė ūkį, kad iš tolimų kampų atvažiauvusios ūkininkų ekskursijos turėjo kuo stebėtis ir daug ko pasimokyti. Tame dvare javai derėjo kaip derlingiausioje Ukrainoje, karvės davė pieno daugiau, kaip Olandijoje, o šakniavaisių derlius buvo didesnis už didžiausią Danijos derlių. Apie Pušaloto dvarą Petras buvo girdėjęs tebebūdamas savo tėviškėje – per pusantro šimto kilometrų. Ir jį pagavo tarsi koks džiaugšmas, kai palikęs dulkėtą miestą, išėjęs į vieškelį jis pamatė raudonus dvaro trobesių stogus ir plačius, kaip gelsva jūra linguojančius javų laukus.

– Štai kur aš galėsiu gerai uždirbti! Čia tai ne tėvų nuskurdęs ūkelis, o dvaras kaip reikiant, – iš visko matyti. Ech, kad aš tokį dvaruką turėčiau!

Trumputis džiaugšmas pagavo Petrą kaip motina kūdikį. Apkabino jį nematomos švelnios rankos, prispaudė prie krūtinės ir vėl paleido kaip svetimą vaiką, neleisdamos pajauti plakančios širdies. Pažiūrėjo jis į savo kojas: dulkėti pusbačiai prašėsi remonto, kelnės buvo susitepusios, o iš namų pasiimtas visiškai naujas, geros pirktinės medžiagos švarkas buvo susinešiojęs ir poroje vietų perplėštas. Į save bežiūrintį Petrą ėmė kažin koks apmaudas. Džiaugšmas dingo kaip nebuvęs. Jis

užmiršo, kad gali turėti tokį didelį dvarą, kaip tas, kurio raudoni stogai nuostabiai švytėjo žaliuojančių javų jūros ir augalotų medžių supami. Jį užplūdo jausmas, kad jis tėra paprastas žemės kurmis – Petras Kaziūnas, išėjęs iš namų laimės ieškoti ir tos laimės negalįs niekur rasti. Čia vėl staiga pasidarė ilgu tėviškės, namų, ilgu ne tik tos vietos, kurioje gimė ir augo, bet ir tų žmonių, prie kurių iš mažens priprato, kuriuos pažino nuo kūdikystės metų. Jis galvojo apie motiną. Ji sėdi svirne užsikniaubusi į pagalvį ir verkia. Juk ji nežino, kur dingo jos vienintelis sūnus. Jis iki šiol nieko į namus neparasė. Nieko per du mėnesius. Tėvas taip pat ne mažiau graužiasi.

Kad ir ilgu buvo Petruui savo gimtinės, bet į ją grįžti nenorėjo. Jis ėmė tyčiotis iš to ilgesio, tardamas, jog tai tesąs tikras bobiškumas.

– Kurių velnių dabar man tie namai sapnuojasi. Palikau – tegu žinosi sau. Su tėvais visą amžių negyvensiu, aš ne vaikas, kad motinos sijono įsikabinęs vaikščiočiau. O kai dėl laiško, prasigyvensiu, praturtėsiu, galėsiu ir parašyti.

Tokių minčių lydymas Petras įėjo į Pušaloto dvaro kiemą.

Ech, kad aš tokį dvariuką turėčiau...



Du dideli šunes, pamatę svetimą žmogų, daužydami sunkias geležines virves, laikiusias juos prie mūrinio pastato, ėmė įnirtusiai loti. Iš jų nasrų tyško seilės ir blizgėjo aštrūs dantys. Dvaro kieme tarp storų lapuotų medžių prie didžiulių stalų sėdėjo daug vyrų ir merginų. Stalai buvo apkrauti valgiais. Petras suprato, kad pataikė pietums. Šunų lojimas atkreipė kelias valgančiųjų galvas į ateivį. Petras nedrąsiai artinosi prie stalų ir atrodė sumišęs. Vieno stalo gale jis pastebėjo iš kitų išsiskiriantį žmogų. Jis rūkė pypkę ir pasukęs galvą smalsiai žiūrėjo į jį. Iš apsirengimo tas rūkantysis atrodė arba pats dvaro šeimininkas, arba jo ūkvedys.

– Labą dieną! – pakeldamas kepurę tarė Petras, per keletą žingsnių priėjęs prie stalo, stengdamasis atrodyti drąsus.

Staiga prie stalų nutilo visas erzėsis. Atrodė, kad valgančiųjų burnose sustojo kąsniai.

– Labą dieną! – atsakė jam akių nenuleisdamas rūkantysis vyras. Pypkę išėmęs iš dantų jis nusispjovė ir paklausė:

– Na, ką gero pasakysite?

– Noriu kalbėti su šio dvaro šeimininku.

– Aš pats kalbu.

Petras pajuto keistą baimę ir pagarbą šiam vyrui. Pats nejausdamas ir negalvodamas, ką daryti, pakėlė kepurę ir, pasisakęs savo pavardę, paprašė darbo.

– O, darbo pas mus yra iki valios. Bet darbas sunkus. Tinginiams jis nepakeliamas ir pas mane nė vieno tinginio nėra, – lyg įspėdamas Petro nerangumą kalbėjo Motiejūnas. – Aš moku po aštuonias dešimtis litų vasaros mėnesiais ir duodu maistą. Tamsta sutinki?

– Sutinku, ponas.

Ir taip Kaziūnas atsidūrė Pušaloto dvare – atsargos kapitono Motiejūno pavyzdžingame ūkyje. Sunkus darbas užgulė Petro pečius. Čia visi darbai sukosi mašinos tikslumu ir nė vieną minutę nebuvo laiko tingėti. Pirmosios dienos Petrai pasirodė tikras pragaras ir jis norėjo tučtuojau bėgti iš čia. Bet kol kas nepabėgo, nors nuo sunkaus dobių pjovimo ant delnų išvirto pūslės, nors visas nugarkaulis gelte gėlė nuo sunkių darbų, o galva kvaito nuo pasiutusio darbų tempo ir įkarščio.

Pušaloto dvare Petrą užbūrė vienos melžėjos šypsniai, jos viliojantys ir žadantys žvilgsniai. Gal ir dar kai kas Petrą sulaikė. Pušaloto

dvarininkai sudarė lyg ir vieną šeimą, nors čia buvo iš visokių kampu susirinkusių. Motiejūnas mokėjo taip organizuoti visus darbus, kad kiekvienam teko dirbti tik tiek, kiek būtinai reikalinga. Ne daugiau ir ne mažiau. Be to, dirbantysis jauste jautė, kad jei jis nors per plauką savo darbo nepadarys, tai visas dvaras – viso dvaro darbai turės sustoti. Ir taip, nors kiekvienas dirbo tik jam pavestą darbą ir dirbo tiktai už save, bet buvo aišku, jog jis drauge dirba ir už kitus – visų labui.

Tas visuotinio bendrumo jausmas, kurio stumiama minia, sudaryta iš valkatų ir plėšikų, gali pasirodyti narsi ir neįveikiama, ėmė daužytis į vienišo Petro jausmus, ėmė juos žadinti. Prie to žadinimo prisidėjo ir Danutės – karvių melžėjos akys.

Petro širdis kaito, akyse lakstė žiežirbos, šokinėdamos apie liekną jos kūną. Kartais jam imdavo rodytis, kad jei jis galėtų apkabinti tą liemenį, tada jis jau būtų laimingas.

Danutė buvo viso dvaro pažiba. Ji mokėjo dirbti už dvi ir linksmin-tis už penkias. Kur dainos, kur šokiai ar kitoks jaunimo subuvimas – Danutė visur buvo pirmoji tarpe pirmųjų. Niekas jos nematė nusimini-sios, niekam ir į galvą neateidavo, kad ji galėtų būti nelaiminga ar kad jai kas nors galėtų skaudėti. Nenustabdomas linksnumas tryško iš jos kūno, kaip trykšta pavasario kvapas iš sprogstančių medžių. Ir ji negalėjo atskirti, kuris iš visų jai labiausiai patinka. Ji mylėjo visus savo švelnia širdimi ir kiekvienam siuntė savo žvilgsnius. Bet Petras tuos jos žvilgsnius įsigeidė vienas sau užvaldyti. Kartais jį apimdavo piktumas, kad ji vienodai žiūri ir į kitus. Kad ji mėto savo šypsnius kiekvienam arkliaganiui ir nenori jo išskirti iš kitų. O tačiau savo jausmus jis giliai slėpė savyje, neduodamas progos Danutei pamatyti savo širdies. Ji ir nesistengė. Laisvai mėtydama pavasariškų šypsnius ji vienodai taikė juos visiems. Kaip saulutė neaplenkia supuvusio kelmo ir žydinčios rožės, vienodai jiems šviesdama, taip ir Danutės žvilgs-niai vienodu skaidrumu žarstė širdį glostančią šilumą ir prakaituotam bernui, ir arkliaganiui, ir šeimnininkui. Niekas negalėjo suprasti, ką ji myli ir ar iš viso kurį nors ji myli. Apie ją spietėsi geriausieji dai-nininkai ir vikriausieji šokikai. Nemokančius šokti ji pagaudavo pati ir trūks laikys turėdavo šokti su ja. Nors vieną ratą, nors pusę. Toks nevykėlis kitą kartą jau būdavo tarpe pirmųjų šokėjų ir su pasididžia-vimu pasakodavo draugams, kad jį Danutė išmokiusi šokti.

Miela buvo Petruai svajoti apie mėlynas dvaro pažibos akutes. Dar mieliau jis panarindavo savo žvilgsnį į jos lūpas, širdimi gerdamas jų jauną virpėjimą. Taip pat savotiškai miela buvo jam ir tas puikus sugyvenimas kaip darbininkų savitarpėje, taip ir su dvaro savininuku. Bet pikta jam buvo, kad jis čia niekada nepraturtės. Gali dirbti kaip septyni jaučiai dirba, gali visą sveikatą su kruvinu prakaitu į to dvaro juodą žemę sumerkti, o vis tiek būsį skurdžius, kaip ir buvęs. Taip galvodavo jis daugelį naktų, bet jo nusivylimą, vis didėjantį, prigesindavo Danutės meilumas ir šeimininko kietumas. Motiejūno kietumas buvo palaimingas. Aštrus jo žvilgsnis žmogų perverdavo iki sielos gelmių. Kiekvieną mintį jis mokėjo išskaityti kaip iš laikraščio. Ir keletą kartų jis Petruai pasakė:

– Jei nori būti turtingas, mano mielas, pirmiausia turi netingėti. Darbas žmogui neša ne tik turtą, bet ir laimę. Pažiūrėk į Danutę ir suprasi.

Tie žodžiai Petrą erzino. Jų teisingumo jis nenorėjo pripažinti, o gyvenimo praktikoje matė, kad kažin kas visiškai panašaus yra. Juk tikrai, ko gi toji Danutė tokia laiminga? Ko tokie linksmi ir patenkinti tie visi Pušaloto dvaro darbininkai? Jie visi neuždirba daugiau, kiek reikia žmogui padoriai pramisti ir apsirengti, o dainuoja lyg laimingieji.

– Ne, jie nėra laimingi, o kvailiai! – staiga sau sušuko Petras ir jautėsi taip, lyg būtų pusę milijono litų atradęs.

– Jūs esate kvailiai, kvailiai ir dar kartą kvailiai! Visi: ir Motiejūnas, ir bernai, ir mergos, ir arkliaganiai, ir visos melžėjos su ta pasipūtusia gražuole priešakyje! Jūs nepažįstate pasaulio. Jūs nežinote, kad auksą galima semti rieškučiomis nieko nedirbant. Ir nenoriu aš ilgiau taip dirbti, kaip jūs. Man kitokios laimės reikia, ir aš ją atrasiu!

Ir vėl, septynias savaites prabuvęs Pušaloto dvare, Kaziūnas išėjo kitur aukso ieškoti. Prieš išeidamas jis neiškentė neatsisveikinęs Danutės. Bet gyvu žodžiu atsisveikinti jam atrodė kažko nepatogu. Jis parašė jai laiškėlį ir pirmą miestelį pasiekęs pasiuntė jai. Laiškelis buvo labai trumpas. Jis jai rašė:

– Kai tu skaitysi mano laišką, tai aš jau būsiu toli nuo Pušaloto dvaro. Esu nusistatęs kitaip savo laimę nuskinti. Nenoriu būti tokiu kurmiu, kaip tie dvaro bernai. Gal metai kiti ir aš atvažiuosiu

automobiliu į tą dvarą. Norėčiau, kad iki to laiko manęs palauktumei. Sudieu... Petras K.

Būdamas Pušalote Petras užsidirbo porą šimtų litų. Dalį tų pinigų jau buvo išleidęs, bet didesnė dalis dar liko ir jis ėjo į miestą, tikėdamasis iš likusių pinigų padaryti didelį biznį. Dvare tarnaudamas sužinojo, kad N. miestelyje susirenka kortų lošėjai iš pinigų palošti. Petras, pusberniu būdamas, dažnai su draugais lošdavo ir „akį“, ir „šmonkę“, ir dar vieną kitą lošimą. Jo pirštai buvo miklūs pakeisti kortas. Jis mokėjo taip sužymėti kampus, kad ir geram specui buvo ko ieškoti. Užtat su juo nedaugelis tenorėjo lošti. Be to, ir jam pačiam būdavo nepatogu, jei pažįstamieji pastebėdavo jį sukčiaujant. Bet visiškai kas kita mieste, svetimoje vietoje, kur niekas nepažįsta, kur gali savo laimę mėginti visais leistiniais ir neleistiniais būdais.

Atėjo Petras į pogrindį. Rado išigėrusių vyrų-sukčių, dykaduonių ir nelaimingų azartininkų, triukšmingai daužančių tūzus, karalius, dešimakes...

...Petras atėjo į pogrindį



– Ačko!

– Kad tave velniai! Ir vėl tas banką nunešė.

– Gal gi tu su pačiu biesu susitaręs loši, kad taip kasi.

– Mokėk lošti ir pačiam seksis.

– Ei, alaus! Alaus!

Tabako dūmai kamuoliais virto iš lošėjų gerklių, nors dūmų visame pogrindyje buvo tiek, kad per tris žingsnius negalėjai pažinti žmogaus. Rodos, kad čia būtų susitelkęs tirščiausias vasaros ryto rūkas. Tik ne kvapus, o dvokiantis pypkių syvais, sušutusių kojų prakaitu ir naminio tabako raugu.

Iškreipti veidai, akys pasrūvusios krauju, iš po suveltų plaukų piktai surauktos kaktos ir lyg drugio krečiamos drebančios rankos įtemptai dirbo vienas kito apiplėšimo darbą. Tarp tų lošėjų buvo nemaža sėbrų, ranka rankon einančių prieš nepatyrusius arba jų grupei nepriklausančius. Jie prie kortų stalo vienas kitą keikė ir net dėjosi susimušią, bet už durų, kai niekas nematė, lygiomis dalijosi išloštus pinigus. Ir nieko nuostabaus, jei Petras, nežiūrint viso jo patyrimo, per dvi valandas pasijuto kaip šluote iššluotas. Jis buvo viską pralošęs. Norėjo dar užstatyti švarką, bet jo kompanionai už tą švarką pasiūlė trisdešimt centų, ir jis pajuto, kad iš jo tyčiojasi. Jį pagavo toks pasiutimas, kad visiškai nesusivaldydamas visa savo letena smogė į dantis daugiausia iš jo išlošusiam.

Pogrindyje pakilo triukšmas. Sumuštasis neliko skolingas. Kaip įgeltas pašoko jis nuo kėdės ir piktai urgzdamas rėžė Petruį į ausį. Susimušusius tuojau apstojo kiti lošėjai. Vieni sugriebė Petrą, o kiti jo priešininką.

– Vyrai, gana! Neleiskim muštis. Laukan tą mušeiką!

Pogrindyje tokių atsitikimų, matyt, jau daug kartų yra buvę. Petras nespėjo nė kepurės susigrailyti, kai pasijuto išmestas į gatvę. Viskas čia buvo likviduojama vietoje ir savo jėgomis, kad nereiktų turėti reikalų su viešosios tvarkos saugotojais.

Po šito atsitikimo Petras pasijuto kaip per žiemos šalčius ežero viduryje įlūžęs. Nebežinojo, kas toliau daryti. Buvo gerokai apdaužytas, suplėšytas drabužiais ir tuščiomis kišenėmis. Gal būtų mėginęs dar nors mėnesiui grįžti į Pušaloto dvarą, bet laiškas Danutei jau buvo išsiųstas ir jis dabar negalėjo pasirodyti panašus į valkatą.

○ antra vertus, jei Motiejūnas bus pastebėjęs jo savavališką dingimą, tai vargu ar bepriims.

Tada vėl jam prisiminė namai. Ramus, mielas kampelis. Tik kažin ar tėvai jo neišsižadėjo per tiek laiko.

Dar keletą dienų tai vienur, tai kitur pasibastęs Petras grįžo namo. Motina sutiko jį su džiaugsmo ašaromis, tėvas buvo šaltas ir rūstus, o abi sesės atvirai jam prikaišiojo nerimtumą ir visiems namams užtrauktą gėdą, nes per tiek laiko ne tik kaimynai, bet ir visi giminės sužinojo apie vienturčio Kaziūniuko pabėgimą iš namų.

Namie Petras pradžioje jautėsi kiek laimingesnis, bet neilgai. Jį vėl ėmė persekioti didžiulių turtų troškimas ir vėl jis ėmė be saiko dykaduoniauti ir svajoti apie svetimą padangę. Gal ir vėl būtų mėginęs palikti namus, jei ne karinės prievolės komisijos sprendimas: tinka tarnauti kariuomenėje.

* * *

Kariuomenė Petrai buvo kažkas panašaus į Pušaloto dvarą. Toks buvo pats pirmasis išpūdis, kai kiekvienam jaunam kareiviui reikėjo be mažiausio pasipriešinimo atlikti skirtasis darbas ir kai visų darbai buvo panašūs. Bet greitai pradėjo rodytis ir skirtumai. Pušalote kiekvienas dirbo už pinigus, o čia kareiviams nieko nemokėjo. Čia buvo dirbama nemokamai, o tas darbas nenešė matomo vaisiaus – pelno. Čia dirbama todėl, kad reikia dirbti. Dirbama ne dėl pelno, o dėl paties darbo. Pušaloto dvare darbininkai buvo visi vienodai neturtingi, o kariuomenėje buvo visokių: ir bankininko sūnų, ir samdinių, ir ūkininkų, ir batsiuvių. Kiekvienas gavo vienodą lovą, vienodą maistą, vienodus drabužius ir apavą. Ir darbas taip pat buvo vienodas. Petrai iš pradžių viskas atrodė keista ir jis nemokėjo to didžiulio organizmo – kariuomenės suprasti. Jis dirbo stumiamas, raginamas, baudžiamas. Bet atėjo diena, kuri visą Petro gyvenimą apvertė aukštyn kojomis. Ir toji diena atėjo be triukšmo, kaip ateina patys didieji įvykiai. Nuo tos dienos jis darėsi naujas – dvasioje atgijęs vyras.

Buvo Naujųjų metų išvakarės. Po vakarinės ruošos kareiviai vaikštinėjo kuopoje grupelėmis po du tris ir aptarinėjo įvairius reikalus. Jaunas kareivis Kaziūnas sėdėjo prie savo lovos ant kėdės ir paniūręs

skaičiavo, kelintą kartą šią savaitę jam teko dirbti be eilės. Staiga visai nelauktai prisivėrė kuopos durys ir... kuopos vadas.

– Stot! Ramiai!

– Laisvai.

– Pagerbta!

– Surinkite visus kareivius į klasę, – įsakė kapitonas.

Kareiviai nuskubėjo lyg nešami. Kaziūnas kuopos vado bijojo. Tai buvo vienintelis žmogus, kurio žodžiai smigdavo į jo širdį kaip adatos. Kaziūnui rodėsi, kad kapitono žodžiai galėtų jį užmušti. Iš kur atsirado tokia baimė, Petras nesuprato. Jis taip pat nesuprato ir to, kodėl kapitonas aną kartą su juo taip ypatingai švelniai kalbėjo. Kaip geras pažįstamas. Nežinojo Kaziūnas, kad jo kuopos vadas yra tikras kareivio vidujinio mechanizmo meistras. Jis mokėjo atrasti pačius vingiuočiausius žmogaus minčių takus, mokėjo suprasti giliausias sielos paslaptis ir kiekvienam kareiviui turėjo puikiai gydančių vaistų nuo tinginiavimo, girtuokliavimo, tarnybos vengimo ir kitokių panašių negerovių.

Kareiviai sėdėjo rankomis atsirėmę į stalus ir spindinčios jų akys atvirai žiūrėjo į kapitoną. Jis stovėjo prie stalo ir kažin ko laukė. Akimis kaip vilyčiomis smaigstė vieną po kito savo valdinius, vienur ilgiau, kitur trumpiau sustodamas. Kai tos ugingos kapitono vilyčios susidūrė su Kaziūno akimis, jose pasirodė naujos kibirkštys. Kaziūnas skubiai, kaip koks nusikaltėlis, nuleido akis, bet kapitono žvilgsnis jį degino. Jį išmušė prakaitas. Jei šiuo momentu kuopos vadas būtų įsakęs jam šokti iš trečiojo aukšto (kuopos klasė buvo trečiajame aukšte), jis tą įsakymą būtų įvykdęs galvotrūkčiais. Bet kapitonas jam nieko nesakė. Kai Kaziūnas vėl išdrįso pakelti akis, jis pamatė kuopos vadą lyg ir besišypsantį, palenkiantį galvą į stalą.

Kareivius apėmė pasitenkinimo jausmas. Jie ir be vieno žodžio atjautė – ar kuopos vadas piktas, ar gerai nusiteikęs, ar iš jo burnos išsiverš perkūnai, ar saulėta šiluma. Iš tos lengvutės šypsenos, kuri kaip kregždė praskrido pro kapitono veidą, jie suprato, kad jie nieko blogo nėra padarę ir kapitonas jais yra patenkintas.

– Aš atėjau su jumis Naujųjų metų sutikti. Man nėra didesnio malonumo gyvenime už tą, kurį jūs man suteikiate savo gera, sąžininga tarnyba, uolium pareigų atlikimu. Negaliu aš jums, vyrai, pinigais



...Aš atėjau su jumis sutikti Naujųjų metų...

užmokėti už visas jūsų rodomas pastangas, bet aš žinau, kad geram kareiviui jo vado meilė yra daug kartų vertesnė už auksą ir sidabrą. Štai pavyzdys: jei ateitų pas jus priešui pasidavęs šnipas ir sakytų – užmušk savo vadą ir aš tau sumokėsiu šimtą tūkstančių litų. Ar atsirastų jūsų tarpe toks, kurs už tuos pinigus – už tuos šimtą tūkstančių litų užmuštų mane?

Kapitono balsas nutrūko. Jis kalbėjo aiškiai kirsdamas kiekvieną žodį ir į kiekvieną žodį įdėdamas visą savo jėgą. Todėl jo žodžiai krito kaip sunkūs akmenys į kareivių širdis. Jo balsui nutrūkus, klasėje užviešpatavo tylą. Niekas nediršo garsiai pasakyti to, ką galvojo – o galvojo visi vieną ir tą patį: „Geriau pats mirčiau, bet savo vado neišduočiau; priešui pasidavusį vietoje nudėčiau.“ Šis jų galvojimas buvo šventas ir brangus.

Kapitonas suprato, ką reiškia gūdi tylą, ir vėl jo lūpas palietė vos pastebimas džiaugsmas.

Ką toje tyloje pagalvojo Kaziūnas? Jį nukrėtė šiurpas, baimė ir pasibjaurėjimas savimi. Jis aiškiai suprato, kad niekada nebūtų galėjęs, nebūtų išdrįšęs pakelti rankos prieš kapitoną, o juk ne kas kitas per

visą gyvenimą buvo pasirengęs už pinigus padaryti nors ir didžiausią nusikaltimą. Purvinas ir šlykštus atrodė pats sau Petras. Ir šis momentas buvo pats pirmasis momentas, kada jis ėmė širdimi jausti, kad gyvenime yra dalykų, daug brangesnių už auksą ir sidabrą.

– Žinau, kad jūsų tarpe išdaviko nėra. Tai mane džiugina. Jūs visi žinote išdaviko Judos likimą – pats save pakorė, nerasdamas sąžinės ramybės. Ne pinigai žmogui laimę atneša, o doras pareigų atlikimas – darbas. Aš nieko taip netrokštu, kaip laimės ir sąžinės ramybės jums. Būkit dori, stenkitės kiekvieną darbą atlikti iš širdies, ir jūs suprasite, kas yra tikroji laimė. Mes esame kariai. Mes dirbame ne vien sau. Už mūsų pečių stovi moterys, vaikai ir seniai. Aukodami savo darbą Tėvynės gerovei pasiekiamo patį aukščiausią laimės tašką. Juk ne pinigų siekdami ėjo anais gaisrų ir kraujo metais Lukšiai, Ėimučiai, Juozapavičiai ir šimtai kitų narsiausių vyrų, savo krūtinėmis užstodami mus nuo priešo kulkų. Jie ėjo dainuodami ir mums šaukdami nepasiduoti. Kulkos zvimbė kaip spiečių išleidusios bitės, granatų skeveldros kaukdamos šoko pragarišką šokį drabstydamos žemes, šaltis šaldė kraują gyslose, o mūsų narsūs broliai ėjo mirti už Tėvynės laisvę. Jie buvo laimingi. Paklauskite patys savęs, ar jūs tęsėtumėte jų pėdomis pasekti? Ir jei kada nors jums karo tarnyba atrodys sunki – pagalvokite apie tuos, kurie mirė už jus, ir viskas pasidarys jums lengva. Aš iš visos širdies linkiu jums, mano brangūs vyrai, kad nuo Naujųjų metų nė vienam iš jūsų nebetektų nusikalsti, kad kiekvienas darbas jums būtų mielas ir lengvas ir kad jūs jaustumėtės laimingi.

Taip kuopa sulaukė Naujųjų metų. Kapitono žodžiai giliai susmigo į visų kareivių širdis, bet visų giliausiai jie prasiskverbė į Kaziūną. Nuo Naujųjų metų jis visiškai pasikeitė. Kapitono žodžiai jį galutinai įtikino, kad būtų didžiausia kvailystė savo laimės ieškoti piniguose. Jis prisiminė Pušalotą ir dabar suprato, kad Motiejūnas taip pat galvojo, kaip ir kuopos vadas. Ir Danutė. Ji gal ir negalvojo, bet gyveno pagal jo galvojimą. Ir tie darbininkai. O visiškai kitokie buvo anie pogrindžio kortų lošėjai, pačias gražiausias dienas beleidžią sušutusį kojų prakaite, pypkių rauže ir alkoholio nuoduose.

Bet daug sunkiau buvo Petruui priversti save gyventi kaip tikrasis protas mokė. Kiekvieną dieną reikėjo persekioti pačiam save ir be

jokio pasigailėjimo naikinti bloguosius įpročius. Ir jeigu jam visa tai sekėsi padaryti, tai daugiausia dėl to, kad meilios, bet aštrios – viską suprantančios mylimo kapitono aklys sekė jo pastangas. Ir ko neišmokė tikras tėvas ir motina, tą išmokino antrasis tėvas – kuopos vadas, išmokė Petrą per kietą darbą siekti tikrosios laimės. Jausdamas galutinai save įveikęs, jausdamasis einąs tikruoju keliu, eilinis Kaziūnas vėl parašė laišką Danutei. Iš atėjusio į pulką jauno kareivio Dabrėno, Petrai pažįstamo iš Pušaloto, jis buvo sužinojęs, kad ji vis tokia pat linksmutė ir tebedirba ten pat. Tekėti dar nė nemananti, nors jaunikių devynios galybės apie ją sukasi.

Danutė į Petro laišką atsakė. Ir jos atsakymas, nors ir labai trumpas, buvo draugiškas. Ji žadėjo būtinai sušokti su juo puikų valsą ir kvietė atsilankyti.

Tėvams Petras parašė daug ilgesnį laišką. Jis išdėstė viską apie save – atvirai atidengė tėvams mintis, kaip jis galvojo seniau ir kaip dabar galvoja. Tėvas, tą laišką gavęs, nušvito ir pajaunėjo, o motina verkė iš džiaugsmo ir užpirko dvejas mišias: vienas už sūnų, o kitas už stebuklingą kuopos vadą.

Sąžiningo darbo prakaitė gimė ir klestėjo eilinio Kaziūno laimė.



Ryšininkas bėga

(„Karys“, 1939 m., nr. 40, p. 1123, 1124; 1939 m. rugšėjo 26 d., nr. 41, p. 1135)

– Žengte marš!..

Kaip griaustinis nuskambėjo bataliono vado komanda, ir keli šimtai vyrų sutartinai trenkė pirmąjį žingsnį. Sudrebėjo žemė, o per visą įgulos apylinkę kaip žaibas nuskriejo gandas:

– Vyrai išėjo į karą!..

Vyrai buvo laimingesni už moteris ir vaikus. Jie žinojo, kur jie eina. Jie ėjo kaip mūras. Ant jų galvų judėjo plieniniai šalmai, ant pečių šautuvai, o prie šonų juodose makštyse paslėpti durtuvai. Tų žalsvų vyrų žmonos, tėvai ir seserys kietai sukąstais dantimis žiūrėjo į tas tvirtas eiles, nežinodami, kas gi jiems, pasiliekantiems, daryti.

– Tėvynė pavojuje!

– Tėvynę reikia ginti!

– Mes pasirenę šimtą kartų mirti kovoje, kur bus sprendžiamas visos tautos likimas!

– Mes nenorime būti vergais ir nebūsime!

Tokie šūkiei skambėjo visame krašte. Ir motinos ant Tėvynės laisvės aukuro dėjo visų brangiausias aukas – savo sūnus ir žmonos – mylimiausius vyrus. Apstulbusios žiūrėjo jų akys į žygiuojančias gretas ir širdys jų verkė kaip tamsiame miške paliekami kūdikiai. Kiek pagiežos, kiek žiauriausių prakeikimų kaupėsi tose širdyse tiems, kurie ėmė veržtis į to ramaus krašto žemes.

O kareivių veiduose geležinė rimtis ir giliai paslėptas laimėjimo geismas, kovos pergalės troškimas.

Batalionas išėjo į kautynes.

Neilgai žygiavo vyrai gretomis: žvalgomieji priešo lėktuvai ir toli šaudančių patrankų sviediniai išskleidė juos vieną nuo kito per kelis žingsnius. Batalionas artėjo į pačias priešakines fronto linijas. Jis ėjo

pulti. Pirmoji bataliono kuopa, narsių kuopos ir būrių vadų vedama, slinko į jai nurodytą išėities ribą.

Artilerijos sviediniai, pasiutusiai kaukdami, lėkė per kuopos kareivių galvas. Vieni iš tų sviedinių nulėkdavo kaip nematomi geležiniai paukščiai, o kiti staiga krisdavo į tuščius protarpnius ir sprogdavo žemėje, kaip juodi milžinai vėl pašokdami aukštyn, didžiuliu glėbiu išplėsdami žemę, kad ją smulkiomis dulkėmis išbarstytų virš slenkančių susikaupusių kareivių galvų.

Kuopa prisėlino išėities ribą. Sustojo. Priešakyje už keliasdešimt žingsnių dideliais tarpais vienas nuo kito gulėjo kareiviai. Savi. Jie nuo seniai buvo sąlytyje su priešu.

Kuopos vado ryšiai su bataliono vadu ir su būrių vadais veikė puikiausiai. Komandavimo grupėje apščiai darbo turėjo skydelininkai ir optikos aparatų valdytojai. Pirmieji mosikavo spalvotais skydeliais perduodami, priimdami pranešimus, o antrieji spjaudėsi per laukus ilgais ugniniais rankšluosčiais, gerai suprasdami vieni kitus. Artilerijos skeveldros iki šiol ryšininkus aplenkė. Ir Petras Giedraitis, geriausias kuopos vado pasiuntinys, dar nesulaukė eilės veikti. Taip jis buvo tik paprastas pasiuntinys – be skydelio ir be mašinos. Sekiojo kuopos vadą ir kantriai laukė progos, kada jo jėgos bus vadui reikalingos. Tai greitakojis Petras. Tas, kuris kariuomenės stadione penkis kilometrus prabėgdavo per šešiolika minučių. Dėl jo greitų kojų kuopos vadas ir paėmė jį į komandavimo grupę.

Kuopa pradėjo puolimą. Trumpais šuoliais pirmyn ir pirmyn veržėsi drąsūs vyrai. Priešo ugnis dažnėjo. Jo taiklumas darėsi pavojingas. Čia kairiau, čia dešiniau puolantieji sukniubdavo ir nebepasikeldavo. Sunkiųjų kulkosvaidžių ugnis ėmė žerti be paliovos, o nuo artilerijos sviedinių žemė nebespėjo drebėti. Kuopa kentė nuostolius. Pašėlimo pilnos vado akys apsiblausė. Skaičiuodamas atstumą iki priešo ėmė abejoti. Ach – abejoti! Nėra nieko pavojingesnio kautynėse. Ne – jis nenorėjo abejoti, jis neabejojo, jis jau žinojo, kad kuopa iki atakos nebeprieis. O jei prieis, tai visą išves iš rikiuotės. Kas daryti?

– Pranešti bataliono vadui: kuopa prislinko vietomis per tris šimtus metrų nuo priešo pozicijų. Toliau slinkti negali – prieš kuopą sukonzentruoti septyni sunkieji kulkosvaidžiai, – nusprendžia kapitonas.

Tuo pačiu momentu jam praneša:

– Tamsta kapitone, ryšiai su bataliono vadu nutrūko! Skydelininkai nukauti, optikos aparatas sudaužytas.

– Eilinis Giedraitis! – rikteli kapitonas.

– Aš! – pasukdamas galvą į vado pusę nušvitusiomis akimis atsiliepė Giedraitis, o į jo šalną, kaip kupstelis išsikišusią iš už kalvelės, tuo momentu taukštelėjo plieninė bitė. Taukštelėjo, bet nuslydo į šalį.

– Ar žinai, kur yra bataliono vadas? – paklausė kapitonas.

– Visą laiką buvo prie ano vienkiemio su dviem baltais kaminais.

– Taip. Kuo skubiausiai praneši bataliono vadui, kad prieš mūsų kuopą veikia septyni prieš sunkieji kulkosvaidžiai. Atstumas iki prieš vietomis trys šimtai metrų. Kuopa turi žymių nuostolių. Pranešęs tuojau grįžk čia.

– Klausau! Kuo skubiausiai pranešiu bataliono vadui, kad į mus šauda septyni sunkieji kulkosvaidžiai. Atstumas nuo jo vietomis trys šimtai metrų. Kuopa turi žymių nuostolių. Pranešęs tuojau grįšiu atgal!

– Vykdyk! Pats supranti, kad tai labai skubu, – pridėjo.

Petras tikrai suprato. Kada kulkų lietus ims kristi ant galvų tau ir tavo draugams, tada ir tu suprasi, kaip svarbu apie tai kuo greičiau pranešti tam, kuris gali nepakenčiamą padėtį pakeisti.

– Pas bataliono vadą, pas bataliono vadą, pas bataliono vadą!.. Greičiau, greičiau, greičiau, Petrai! Stadione tu bėgiojai dėl pramogos ir tavo kojos tavęs nė karto neapgavo. Dabar ne pramoga, o gyvenimo ir mirties žaidimas. Bataliono vadas įsakys ką nors daryti. Jis nežino, kokiame pragare atsidūrė mūsų kuopa. Jis gali ją išgelbėti. Prisiųsti rezervus pulti. Sutriuškinti visus septynis kulkosvaidžius. Ach, kad tik greičiau, greičiau, greičiau pas bataliono vadą, – ragino pats save eilinis Giedraitis.

○ pasiutusios prieš kulkos neleido Petruai atvirai bėgti per laukus. Pirma jis turėjo pilvu šliaužti į užpakalį, kad atsipalaiduotų nuo ugnies. Paskui, prisidengdamas kalvelėmis ir skardžiais, galvojo bėgti aplinkiniais keliais, kad jo nenušautų. ○ reikėjo skubėti, skubėti, skubėti...

– Štai kada tavo sumanumas ir jėga tikrai reikalingi Tėvynei!..

Vikriai šliaužė Petras į užpakalį. Dešimt, dvidešimt metrų. Laikas bėgo neapsakomai greit, o Petro judesiai turėjo būti labai atsargūs, apgalvoti.

– Ach, kad galėčiau dabar pavirsti į dvasią. Į nematomą, lakią, morkančią kalbėti žmogaus kalba dvasią! Tada aš per sekundę nuskrisčiau pas bataliono vadą. Per sekundę, o dabar... minutė, penkios, dešimt prabėgs!..

Petras pasiekė uždaugą. Stirnos vikrumu perbėgo slėnį. Kalnelis. Vėl reiks šliaužti? Ir darėsi neapsakomai pikta Petruui, kad štai prieš jį stovi tas kerėpla kalnelis, į kurį krinta prieš šaulių kulkos.

– Dieve, padėk, – sušnibždėjo pasiryžimo pilnos Petro lūpos. Jis persižegnojo. Įtempęs visas jėgas jis pasileido bėgti tiesiai per kalnelį. Jo kojos buvo greitos ir jo širdis mirties nebijojo. Nešėsi Petras greičiau už kiškį, vikriau už lapę.

Žvilgtelėjo kuopos vadas atgal. Pamačius ryšininką, bėgantį per kalnelį trumpiausiu keliu, vado širdis sudrebėjo.

– Ar pasiseks?!

Kulkos vis arčiau ir arčiau zvimbė pro bėgiko ausis. Bet Petrą saugojo pats Dievas – kalnelis baigėsi. Kuopos vadas matė, kad bėgikas nusileido pakalnėn nesvyruodamas.

Prieš šaulių kulkos Petro nebesiekė ir pavojus jam pačiam nebegresė. Būtų galėjęs eiti pailsėdamas, o jis bėgo vienodu, plačiu bėgiko-rekordisto žingsniu. Bėgo nė sekundės nesustodamas. Jį valdė vienintelis troškimas: kuo greičiau pasiekti bataliono vadą.

Laimė lydi drąsuolius. Petras majorą pamatė anksčiau negu tikėjosi.

– Atvykau su pranešimu iš pirmosios kuopos.

Bataliono vado akys nušvito.

– Sakyk, sakyk!

– Kuopa priartėjo vietomis per tris šimtus metrų nuo priešo. Į mus šaudė septyni sunkieji kulkosvaidžiai. Kuopa turi žymių nuostolių.

– Ar pats nesužeistas?

– Ne, tamsta majore!

Bataliono vadas ėmė kalbėti telefonu. Praslinko minutė, gal ir dvi. Po to Petras gavo įsakymą.

– Pranešk savo kuopos vadui, kad trauktųsi link buvusios išeities ribos ir čia gintųsi iki tolesnio mano įsakymo. Jam traukiantis bus pradėtas vykdyti vyriausias smūgis į priešų kairįjį sparną.

– Klausau: pranešiu savo kuopos vadui... Galima vykt?

– Tuojau... palauk... taip, – tęsdamas žodžius kalbėjo majoras ir kažką rašė. Baigęs rašyti išplėšė prirašytą lapelį ir padavė Giedraičiui. – Čia tas pats raštu. Vykit!

Petras pasirinko tą patį kelią: pamiškę, upės skardį, slėnelį, paskui vėl tą patį siaurą pailgą kalnelį, vėl slėnelį, už kurio buvo kuopos vadas.

Skubėjo ryšininkas. Įkaitusi jo širdis jautė pasiutusį savo draugų nerimą. Tų draugų, kurie gulėjo per tris šimtus metrų veidais į braškančių kulkosvaidžių vamzdžius.

– Greičiau, greičiau, greičiau, Petrai!

Kojos ėmė vis labiau ir labiau pavargti. Plaučiuose ėmė stigti oro ir prakaitas bėgo srovėmis per visą jo kūną.

– Greičiau, greičiau, greičiau, Petrai... Tavo pranešimas išgelbės daugelį gyvybių. Vieną sekundę laimėjęs tu sugražinsi pusiau mirusius gyvenimui. Greičiau, greičiau!..

Žingsnis jo buvo lygus, bet jau lėtesnis. Kojos kažkaip giliau klimpo į minkštą dirvą. Petras pavargo. Jį traukė žemė į save kaip motina alkaną kūdikį prie krūties. Tik griūti bet kur ir bet kaip.

– Ne, ne! Štai jau tas pailgasis kalnelis. Už jo slėnis, o paskui, paskui... jau kuopos vadas. Pirmyn, Petrai!..

Minkštoje dirvoje matyti išmintos Petro pėdos link bataliono vado. Tomis pat pėdomis lėkė jis atgal. Oro pro nosį jam nebeapakako. Išsižiojęs kaip medžiotojų šunų vejamas briedis traukė jis orą visa burna. Kojos vis labiau lenkėsi per kelius, o pro pat ausis zvimbiančių kulku jis nebegirdėjo. Dantis atkišęs, išsišiepęs, išsprogusiomis akimis bėgo jis dėdamas paskutines jėgas.

– Greičiau, greičiau, Petrai!.. Tavęs laukia vadas... draugai... – bet štai kuopos vado komandavimo grupė jau pamatė atbėgantį Giedraitį. Žvilgtelėjo ir pats kapitonas.

– Puikus vyras!..

Atbėgęs Petras sukniubo ištaręs tik vieną žodį: trauktis. Iš kairiosios jo rankos ir iš nosies tekėjo kraujas. Dešinėje kišenėje buvo bataliono vado rašytas pranešimas.



(„Karys“, 1939 m., nr. 5, p. 150–152; nr. 6, p. 182–184; nr. 7, p. 219–222;
nr. 8, p. 255–257; nr. 9, p. 287, 288; nr. 10, p. 318; nr. 11, p. 352–355)

Tai buvo lietuviški velniai. Ne jie patys tokiais vardais save pasivadinodino, bet draugai ir priešai juos taip praminė. Draugai juos velniais pakrikštijo dėl to, kad paprastam kovotojui buvo nesuprantama, iš kur gali atsirasti tiek drąsos, apsukrumo ir laimės kovoje su mirties pavojais, kurie kaip šešėlis sekiojo tuos tris narsuolius, o priešai, savo kailiu daug kartų gavę pajusti jų siunčiamų kulku mirtingumą ir jų durtuvų jėgą, ėmė pasakoti, kad lietuviai su velniais susidėjo, kad tik velnias gali tokius žygius atlikti sveiką kailį išnešdamas. Draugai tą pavadinimą davė iš meilės ir pasigėrėjimo. Kautynėse jie buvo užmiršę angelų vardus ir kai norėjo vienu žodžiu pasakyti apie kurį nors, kad jis turi pašėlusią laimę išvengti mirties, kad jis yra neapsakomai drąsus ir narsus, tai jam duodavo velnio vardą.

- Drąsus kaip velnias.
- Gudrus kaip velnias.
- Nebijo nieko, kaip tikras velnias.
- Priešai jo bijo kaip velnio.
- Kur pasisuks – velnio pėdsakus palieka.
- Ir sekasi jam kaip tikram liuciferiui.

Tokios draugų kalbos lydėdavo kiekvieno tų trijų vyrų žygius kautynėse, ir nejučiomis tie vardai jiems prigijo. Paskui, taip pat kažin kaip nejučiomis, visi trys jie taip susidraugavo, kad vienas be kito negalėjo gyventi. Šitaip jiems susidraugavus ir veikiant vienas šalia kito, jie ir buvo vienu vardu praminti:

- Trys velniai.

Apie tų „Trijų velnių“ žygius iki šiol eina pasakojimai iš lūpų į lūpas. Tik maža dalelė jų tėra vienur kitur užrašyta. Nė vienas tų „Trijų velnių“ patys nepaliko jokių užrašų, jokio savo žygių aprašymo, ir jei kas norėtų viską apie juos surašyti, turėtų pirma išmokti medžių, paukščių, vandenų, žvaigždžių, žemės ir saulės kalbas. Platūs miškai dengė jų sėlinančius žingsnius pro budrias priešo sargybas. Paukščiai dainavo gimtosios žemės laisvo pavasario treles. Sraunūs Nerio, Nemuno, Dubysos vandenys plovė kruvinas žaizdas. Dangaus platybėje žibančios žvaigždės rodė jiems kelią. Priešų nualinta žemė-motina priglobdavo juos už skardžių ir kalvelių nuo pikto priešo zvimbiančių kulku, o saulutė šildė išvargusius kūnus. Ištisis mėnesius kaudamiesi už savo šalies laisvę, dieną naktį persekiodami ginkluotus svetimų kraštų vyrus, atėjusius prisiplėšti Lietuvos turto, atėjusius išnaikinti šios žemės tikruosius šeiminingus, kad vėliau jie patys galėtų įsikurti tose sodybose, jie, „Trys velniai“, kaip viesulas išibraudavo į tvirčiausias priešo eiles ir be mažiausio pasigailėjimo naikindavo juos. Ir buvo ne kartą panaši į pabūklą, kai nuo jų, nuo tų tariamų velnių, dešimtys krisdavo priešų. Tarytum nematomas skydas dengė tų trijų narsuolių krūtines nuo priešų kulku, ir tarytum jų jėgos dešimteriopai padidėdavo, kai akistatoj susitikę priešų grandinę jie imdavo veikti savo durtuvais. Tik atsitiktinumas ir laimė daug kartų gelbėjo juos nuo tikrosios mirties, ir daug kartų jie buvo laikomi jau tikrai žuvusiais. O žiūrėk, po kelių dienų visi trys jie vėl atsirasdavo netoli besikaunančių savo draugų, priešų sparne ar užnugaryje.

Štai kas buvo tie „Trys velniai“.

Vienas jų buvo į tolimąjį Sibirą už lietuviško žodžio platinimą iš-tremtojo Antano Trinkūno Kazimieras, antrasis – bežemio Diržio pirmukas Jonas ir trečiasis – vienturtis Gražučių sūnus Mykolas. Apie kiekvieną jų mažai kas tebuvo žinojęs, o patys apie save labai mažai tepasakodavo.

Kazimieras Trinkūnas buvo gimęs ir augęs didžiulės caro Nikolaus imperijos šiaurėje, Sibire. Jo tėvą prieš daugelį metų rusų žandarai ištrėmė, kad skaitė lietuviškas knygas, slaptais keliais iš Tilžės gabenamas. Tose knygoose buvo rašoma, kad senovėje lietuviai nebuvo rusų vergai, kad jie turėjo didžiulę valstybę. Tokią didelę, kad vienas jos kraštas siekė Maskvą, kitas Juodąją jūrą, o trečiasis Baltijos jūros

krantus. Tilžėje spausdinamos knygos ir laikraščiai pranašavo, kad vėl turi grįžti laisvė lietuviams, kad rusai yra atėjūnai ir jiems ne vieta šeiminkauti svetimoje žemėje. Senis Trinkūnas verkė iš džiaugsmo skaitydamas tilžiškius laikraščius, širdies gilumoje tikėjo, kad juose tikra tiesa rašoma. Jis ir nebūdamas politikas suprato, kad žmonių engimas, tokia neteisybė negali likti neaprašyta. Jis ir tarp kaimynų platino tuos laikraščius, liepdamas kaip šventą daiktą leisti iš rankų į rankas. Rusų žandarai kažkaip suuodė Trinkūno darbus. O ką jau įtarė tada – baigta. Jei ne virvė ant kaklo, tai tolimasis Sibiras. Trinkūną suėmė ir kaip koki žmogžudį drauge su vagimis ir plėšikais išvarė į tolimą, nežinomą kraštą. Ten begyvendamas jis vedė vieno tremtinio dukterį ir susilaukė keturių vaikų. Antrasis ir buvo Kazimieras. Tėvas kiekvienam savo vaikui nuo kūdikystės metų pasakojo apie lietuvius, apie senovės Lietuvą ir su ašaromis akyse minėjo savo pažįstamųjų vardus, palikusius tenai.

– O kaip toji valstybė vadinasi, tete, kur lietuviai gyvena? – klausdavo vaikai.

Tėvui toks klausimas kaip peilis persmeigdavo krūtinę, ir jis negalėdavo tuojau atsakyti į jį.

– Rusija...

– O kaip vadinasi toji valstybė, kurioje mes dabar gyvename? – klausdavo toliau paaugantieji tremtinio vaikai.

– Rusija...

– Tai kodėl ir ten Rusija, ir čia Rusija?

– Todėl, kad rusai yra užkariavę lietuvius. Jie atėmė mūsų žemes ir išvarė mus į šituos tyrus, į tuos sniego pusnynus. Bet dar ne visus išvarė: ten dar daug liko lietuvių...

Daug pasakojo Trinkūnas savo vaikams apie lietuvius. Pasakojo viską, ką žinojo, ką buvo skaitęs Tilžėje leidžiamuose laikraščiuose. Ir iš pat mažens tų vaikų širdyse gimė troškimas atkeršyti tiems, kurie plieniniais kančiukais plakdami varė jų tėvą tūkstančius kilometrų į Sibirą už tai, kad tėvas skaitė laikraščius, gimtąja kalba parašytus. Pačiam carui vaikai troško išbadyti akis už jo žiaurumą.

Metai bėgo ir laikai keitėsi. Karo gaisrui kilus, abu tremtinio sūnūs buvo paimti į caro kariuomenę ir išsiųsti į frontą. Vienas apie kitą jie nieko nežinojo. Kazimieras atsidūrė Vakarų fronte ir pateko į

tėvų gimtąją žemę. Neapsakomas džiaugsmas pripildė jo krūtinę, kai vieną kartą, būdamas žvalgyboje, jis su keliais kareiviais įėjo į vieną trobą paklausti kelio ir išgirdo lietuvišką atsakymą:

– Nesuprantu, ko klausiate.

Tuos žodžius ištarė jauna mergaitė. Ištarė ji juos bailiai, kaip sugautas paukštėlis, tarsi bijodamas, kad už jo čiulbėjimą jį sugavusysis tuojau užmuš ar ims kankinti. Bet jos balse skambėjo ir lyg koksai maldavimas atleisti jai, kad ji kitaip kalbėti nemoka. O pasirodė, kad jos baimė tikrai nebuvo be pagrindo, nes vienas kareivių, Orlovas, suriko kaip žvėris:

– Nenori!.. Aš tau parodysiu!.. – ir užsimojo kumščiu.

Mergaitė išsigando ir susigūždama sukliko. Ji susigūžė kaip vaikas, laukdamas tėvo smūgio, žinodama, kad niekas jos neužtars. Bet... Orlovo kumštį suspaudė geležinė Kazimiero, kito rusų kareivio, ranka.

– Nedrįsk skriausti tos mergaitės, – rusiškai tarė Trinkūnas savo draugui, nublokšdamas jo sugniaužtą kumštį, o susigūžusiai mergaičiai tarė:

– Nebijokit, jis nieko nedarys.

Daug pasakojo Trinkūnas savo vaikams apie Lietuvą



Orlovas sugriežė dantimis kaip nuo kauolo pavarytas šuo. Bet grąsinti jis daugiau nebedrįso, bijodamas plieninių Trinkūno krumplių. Trečias jų draugas visą šį įvykį palaikė tik linksmu nuotykiu ir saldžiai juokėsi.

Mergaitės dėkingumas buvo nenuslepiamas. Nustebusiomis ir laimės pilnomis akimis ji pažvelgė į ją užstojusį kareivį, lyg netikėdama tuo, kas įvyko. Ji nedrįso nieko klausti ir nieko sakyti. O tačiau jos krūtinę užtvino toks šiltas, toks geras jausmas, ir jei ji galėtų, jei nebūtų čia tų kitų kareivių, ji apkabintų ir pabučiuotų savo geradarį kaip tikrą brolių, kaip iš už jūrų grįžusią motiną.

Trinkūnas mergaitės žvilgsnį suprato. Jis buvo jau laimingas vien dėl to, kad ji nemokėjo rusiškai, kad jos lūpose suskambėjo didingosios Lietuvos laisvųjų girių kalba. O jos mėlynos akys ir gelsvo lino plaukai apipynė jo širdį tokiais burtais, kad jis, nebesuvaldydamas iš džiaugsmo šėlstančios širdies, pagrobė tą mergaitę į savo glėbį ir pabučiavo.

– Ir aš lietuvis, – tarė jai.

Orlovas kumštelėjo savo draugui pašonėn, ir abu jie ėmė garsiai kvatotis. Mergaitė sprustelėjo iš Trinkūno rankų ir išbėgo pro duris į kiemą. Nesusivokdama, kas jai atsitiko, ji nubėgo pas kaimynus ir papasakojo įvykį, nutylėdama jos pabučiavimą.

Kareiviai kelio pasiklausė pas šeimininką, kuris šiaip taip ir rusiškai keverzojo. Trinkūnui maža terūpėjo žvalgybos uždavinys. Jam buvo visiškai tas pats: ar rusai vokiečius, ar vokiečiai rusus nugalės. Geriausia, anot jo, būtų, kad jie vienas kitą išžudytų. Jis visaip galvojo apie būdus pabėgti iš rusų kariuomenės, bet iki šiol jų armija veikė toli nuo Lietuvos žemių ir jam buvo per daug sunku rizikuoti. Bet dabar jis pasijuto besąs namuose – tėvų gimtojoje žemėje, kur kiekviena troba, kiekvienas kampas jį gali priglobti kaip savąjį, kaip sūnų. Todėl jis ieškojo progos kiek daugiau pasikalbėti su pirmuoju savo krašto žmogumi.

Nei Orlovui, nei jo draugui neatėjo galvon mintis, kad Trinkūnas būtų turėjęs mergaitės atžvilgiu kokius nors ypatingus jausmus. Jiems Kazimiero žygis pasirodė noras įtikti mergaitei, kad atitinkama proga galėtų iš jos reikalauti tam tikro atlyginimo. Orlovas į kiekvieną moterį žiūrėjo tik gašlumo pilnomis akimis. Jis nejautė gailėstingumo nei moterų, nei senių, nei vaikų atžvilgiu. Tai buvo



Nedrįsk skriausti tos mergaitės

sužvėrėjęs žmogus, kiekviena proga ieškąs, kur įkąsti, įgelti. Jis negalėjo atvirai įvykdyti savo smurto prieš mergaitę, užtat jis tuojau pat išaudė planą dvigubai ją išnaudoti.

Jis žinojo, kad stovykla nuo to kaimo netoli ir kad naktis kelioms valandoms moka paslėpti kareivį nuo viršininkų akių. Bet jis manė, kad ir Trinkūnas gali turėti panašų tikslą. Pavydėjo ir už tai, kad Kazimieras pasirodė tvirtesnis ir jį pažemino. Orlovo širdyje ėmė šėlti keršto žiežirbos tam užsidariusiam sibiriečiui.

Kai kareivių klausiamas šeimininkas parodė kelią ir jie pasuko nurodyta kryptimi, Trinkūnas grįžtelėjo atgal.

– Sakykite, ar dar daug žmonių kalba lietuviškai? – paklausė jis tarpvartyje tebestovintį tvirtą senį.

– O iš kur tamsta moki lietuviškai? – klausimu atsakė senis lyg nepasitikėdamas.

– Aš esu lietuvio tremtinio sūnus. Mano tėvas iš šio krašto kilęs.

– O kaipgi, moka visi. Visas kaimas tik lietuviškai ir tekalba, bet visa bėda, kad maskoliai kančiukais kapoja tuos, kurie jų maskoliškos kalbos nesupranta. Mokyklose vaikus maskoliškai moko. Sunkūs laikai užėjo. Dabar tas karas kaip baisiausia dangaus rykštė.

○ gal ir verti mes tokios bausmės, nes Dievą užmiršome. Nėr tos nakties, kad visas dangaus pakraštys nežaruotų nuo gaisrų. Diena po dienos laukiame ir į savo kiemą nukrentančios granatos, – nuo širdžiai skundėsi senis.

– Nenusimink, tėve. Praeis karas, o po karo ateis visai kiti laikai. Maskolius išvarysime laukan ir patys pasidarysime šeimininkais. Dabar sakyk, kuo vadini esi ir kuo vardu tamstos dukterė?

– Aš vadinuosi Motiejus Šabūnas, o dukterė – Miliūtė.

– Pasakyk savo dukrelei, kad aš vėl ją aplankysiu. ○ dabar sudiev. Iki pasimatymo, – jis paspaudė seniui petį ir nusivijo draugus. Jo žingsnius palydėjo nerimo ir nustebimo pilnos senio akys.

Rusų armijos atsitraukimas prasidėjo tomis dienomis, kai Trinkūnas atsidūrė Lietuvos žemėse. Trauktis į šiaurę rusams buvo įsakyta lygiai tą pačią dieną po pietų, kai jis su dviem savo draugais buvo užėjęs pas Šabūną. Jiems grįžus į stovyklą, jau buvo pasklidę gandai, kad dar kitą rytą teks žygiuoti atgal į šiaurę. Nepatenkinti vadų veidai aiškiai liudijo rusų tragediją.

– Trauktis atgal? Vėl grįžti į Rusijos gilumą? – svarstė Trinkūnas, sėdėdamas ant pakrautos gurguolės. – Ne! Bėgti dar šią naktį! Gana tarnauti vergėjams! Lietuvos kelias nėra ruso kelias ir sąžinė nenu-rims tol, kol ant mano pečių kados tų pavergėjų caro ženklai! ○ gal, gal mano širdis klysta plakdama Lietuvos laisvės troškimu? Gal ateis laikas, kad ir Lietuva turės savo kariuomenę? – prisiminęs tėvo žodžius galvojo jis, ir jo krūtinėj nuo tos minties darėsi lengva, lyg nuo širdies kas akmenį būtų nuritinęs.

○ piktos Orlovo akys kitaip suprato Trinkūno susimąstymą. Savo betarpiškam viršininkui jis papasakojo, kad Trinkūnas šią naktį susitarė susitikti su viena mergaite, kad jie abu tarp savęs ilgai lietuviškai kalbėjosi, ir jis ne viską galėjęs suprasti. Bet galimas dalykas, kad Trinkūnas turįs kokių nors ryšių su ja kaip su šnipe. Šis įtarimas buvo praneštas būrio vadui Butrimui, kuris įsakė Trinkūną pristatyti jam.

Prie Trinkūno priėjo Orlovas.

– Ką pasakysi?

– Tave būrio vadas šaukia.

– Ko jis nori?

– Nežinau. Gal pagirti nori už gerą tarnybą?

Trinkūnas negalėjo suprasti, kas atsitiko, bet nujautė, kad kas nors negera. Kitaip Orlovas nepasielgtų. Tačiau eiti pas Butrimą jis nebijojo. Butrimas buvo vienintelis karininkas, kurį Trinkūnas mylėjo, nes ir Butrimas buvo lietuvis, tik per daug užsidaręs ir savo lietuviškumo viešai nerodė. Savo tikslo jis siekė kitu keliu: norėjo kuo didesnę pasitikėjimą rusų tarpe įgyti, kad galėtų išmokti, išsitobulinti ir, reikiant, būtų pasiruošęs savarankiškai veikti. Trinkūną jis mylėjo kaip savą ir kiekvieną kartą buvo pasiruošęs užtarti jį.

Kai Orlovas pranešė, kad Trinkūną atvedė, Butrimas Orlovui įsakė išeiti ir kambaryje pasiliko vienas su atvestuoju.

– Orlovas įskundė tave, kad esi susirišęs kokiais ryšiais su vieno kaimo mergaite, – nelaukta prabilo į jį Butrimas. – Jis paskleidė žinią, kad ji esanti šnipė.

– Orlovas meluoja.

– Aš žinau, kad jis meluoja. O jei jis meluotų, tai... ir tai nieko; šis jo įskundimas dabar niekam neįdomus. Yra svarbesnių reikalų. Svarbiau, kad jau gautas įsakymas trauktis atgal.

– Girdėjau.

– Na, ir ką manai veikti?

– Galvoju pasilikti savame krašte, – jis drąsiai pasakė Butrimui, nes žinojo, kad tikras lietuvis.

– Ir gerai. Caro valdžia vis tiek susvyruos ir vokiečiai taip pat greičiausiai nelaimės. Kai galiūnai vienas kitą bežudydami nusilps, tuomet bus patogus momentas organizuoti mažosioms valstybėms. Būtų gerai, jei atitinkamą valandą atsirastų Lietuvoje ginkluotų vyrų, iš pasalų užpuldinėjančių ir naikinančių svetimuosius. Mano laikas dar neatėjo, jei tik turi kur pasislėpti, nieko nelaukdamas veik.

Taip Trinkūno reikalas buvo galutinai išspręstas: bėgti, pasilikti savame krašte.

Orlovas, atidavęs Trinkūną į Butrimo rankas, jautėsi lyg šuo iš pasalų įkandęs. Jis nežinojo, kas iš tikrųjų yra tasai jų būrio vadas. Manydamas, kad vis tiek su Trinkūnu geruoju nesibaigs, jis nutarė porai valandų pasišalinti, nuvykti į Šabūno namus, apiplėšti juos, atimti pinigus (jam atrodė, kad senis gana turtingas), o tą gražuolę... na, jis pamatys paskui, kaip su ja pasielgti...

Orlovas ne kartą jau buvo išbandęs naktį įsiveržti į niekuo nekaltų žmonių namus, apiplėšti juos ir išnykti. Argi jam gaila svetimo krašto žmonių, jų ašarų ir turto? Nė kiek.

Ištikimais Orlovo draugais tokiuose naktiniuose žygiuose būdavo Latkinas ir Strojevičius.

– Šiąnakt aš jus nuvesiu į tokią vietelę, kad visą amžių laižysitės ją prisimindami, – kalbėjo Orlovas savo draugams Latkinui ir Strojevičiui.

– O ką taip jau ypatingo tu parodysi? – masindamiesi būsimoju grobiu teiravosi draugai.

– Pas Trinkūno mylimąją nueisime.

– O kaip su pinigais bus?

– Bus! Turi būti. Pakratysim senį už apykaklės, ir tuojau atsiras.

– Šeimyna didelė?

– Maždaug trys, keturi žmonės. Susidorosim. Ne su tiek susidoravom.

Orlovo vadovaujami Latkinas ir Strojevičius paslapčiomis iššlinko iš stovyklos. Kiek vėliau stovyklą paliko ir Trinkūnas, apsirūpinęs šovininiais ir granatomis.

Trys rusų kareiviai – plėšikai ėjo pakluonėmis, o per porą varsnų nuo jų ta pačia kryptimi ėjo Tėvynės laisvės vertę pajutęs pavergtosios tautos sūnus, pasiryžęs nutraukti vergovės grandinę. Tai ėjo Trinkūnas. Vienas iš „Trijų velnių“.

Ėjo Trinkūnas šalikelėmis. Jo širdis buvo nerami. Tiesa, Butrimo žodžiai pranašavo naujus laikus, laisvės laikus. Bet nebuvo aišku, kas ir kaip tą laisvę atneš. Rusai traukiasi, o jų įkandin seka vokiečiai. Pasitraukia seni šeiminkai, ateina nauji. Tad kokių būdu galėtų tarp dviejų susiglaudusių galybių atsirasti laisva žemė? Butrimas sakė, kad caro galybė susvyruos ir kad vokiečiai taip pat nelaimės. Bet ir vieni, ir kiti, nors ir kažin kaip būtų sumušti, jie vis dėlto bus keleriopai stipresni už tuos, kurie nieko neturi: nei vadų, nei kareivių, nei ginklų...

Liūdna buvo Trinkūnui. Pro tamsius debesis retkarčiais prasimušdami gelsvi mėnulio spinduliai nušviesdavo nuteriotus Tėvynės laukus kaip gęstanti žvakė mirusiojo veidą. Degėsiai kyšojo aplinkui. Laukai buvo nutrypti; žolė ir javas į dumblą suminti.

– Bet, Dieve mano, už ką? Ar negana mano tėvai Sibiro taigose kruvino prakaito išliejo, ar mažai jie sveikatos padėjo kentėdami rusiško kareivio smūgius, ar negana lietuvis nešė svetimųjų užpuolikų vargą?

Niekas neatsakė į Trinkūno klausimus. Jis ėjo kaip šešėlis nuteriotais laukais, o jo širdį draskė didelis skausmas, kad tą valandą mielai būtų su tais draugais, kurie jau ilsėjosi žemėje. Ištikimai jie tarnavo carui, kaip tarnauja mušamas šuo, vis dėlto jokios kitos išeities nėra. Atsisakysi – vietoje nudės. Gyventi reikia. Vienas prieš debesį nepaūsi. Reikėjo tarnauti ir tarnavo, ištikimai tarnavo...

– Bet daugiau aš nebegaliu! Vis tiek mirti reikės. Tad jau geriau mirti čia, savo žemėje. O gal iš tikrųjų išsipildys mano tėvo pranašavimas ir bus stebuklas. Juk Dievo sūnus pasakė: „Kas kardą pakelia, tas nuo kardo ir žūva.“ Kodėl gi negalėtų ir kaizerio galybė subyrėti, jei jie ėmė švaistytis kardais, ėmė lieti nekaltų žmonių kraują: vyrus nuo žmonių, vaikus nuo tėvų atskyrė ir liepė pjauti vienus su kitais...

Staiga Trinkūnas krūptelėjo. Pripratęs būti nuolatiniam pavojuje, jis, kad ir buvo užsisvajojęs, neužmiršo atsargumo. Krūptelėjo jis nuo įtartino sušlamėjimo. Dar nežinojo, kas tai būtų: ar vėjo sukuriu susuktos beržo šakos sušlamėjo, ar nakties paukštis pralėkė viršum galvos, jis nežinojo, bet tuojau stabtelėjo ir išsiklausė. Bet negirdėjo, kaip debesų šešėliai bėga per kalnus į išvargintas sodybas. Jau Trinkūnas buvo bemanęs, kad apsiriko, kai vėl kažin kas lyg ir sušlamėjo. Ne, tai buvo ne šlamėjimas, bet užtaisomo šautuvo trakstelėjimas. Trinkūno akys sužairavo, baisi mintis švystelėjo galvoje. Kas nors pamatė jį ir taikosi šauti. Nespėjo toji mintis prabėgti, o jis jau gulėjo kietai prisispaudęs prie žemės. Vėl klausėsi. Nieko. Pradėjo atidžiau dairytis aplink. Jam atrodė, kad apie čia turi būti Šabūno sodyba.

– Įleiskit! Atidarykit! – išgirdo Trinkūnas iš vakarų pusės įsakantį balsą. Tas balsas jam buvo pažįstamas. Iš karto neatsiminė, bet kai antrą kartą išgirdo, pažino.

– Orlovas! Gyvatė! Na, vyruti, šį kartą... – sugriežė dantimis Trinkūnas, ir baisus kerštas prieš šį ištvirkusį rusą apėmė jį.

Supratęs, kad į Šabūno sodybą įsisuko Orlovas, Trinkūnas taip pat tuojau susivokė, kad jis greičiausiai ne vienas. Todėl nutarė veikti kiek galima atsargiau. Dalį savo amunicijos ir milinę jis nuėmė, kad

būtų lengviau. Pasiliko penkiais šoviniais užtaisytą šautuvą, ant jo uždėjo durtuvą ir prie diržo užsikabino dvi granatas.

– Įleisk, po velnių, jei nenori, kad sudegtumei! – pagrasino kitas, ne Orlovo balsas. Ir ši balsą Trinkūnas pažino. Tai Strojevičius. Jis irgi tarnavo vienoje kuopoje.

Šabūnas drebėjo kaip ant aukšto laivo stiebo užlipęs žmogus, kuriam tėra tik du galimūmai: arba šokti į siuntančios jūros bangas, arba laukti, kol tave kaip paukštį stiebo viršūnėje nušaus. Lauksi – sudeginsi, atidarysi – svilins padus, nupjaus ausis, nukapos pirštus ir apiplėšę pakars visus. Šalia tėvo visa išblyškusi, vienmarškinė, basa stovėjo Miliūtė. Už ją mažesnis brolis Vincas skubėjo rengtis, bet nežinojo, ką apsirengęs darys. Pati Šabūnienė, irgi vienmarškinė, buvo taip išsigandusi, kad be tikslo puldinėjo iš vieno trobos kampo į kitą, nieko daugiau nežinojo, kaip isteriškai šaukti:

– Jėzus, Marija, kas dabar bus? Jėzus, Marija!..

Troboje buvo tamsu. Motina lakstė klykdama; Vincas baigė rengtis, o tėvas su dukterimi drebėdami glaudėsi vienas prie kito, kad neišgriūtų.

Orlovas ir jo sėbrai beldėsi į prieangio duris. Kelis kartus pagrasinę padegti, jei tuojau nebus įleisti, savo grasinimą būtų gal tuojau ir įvykdę, jei jiems būtų rūpėję pinigai ir jei jų vado Orlovo širdyje būtų šėlusios žvėriškos aistros į jauną lietuvaitę.

– Įeisim pro langą! – nusprendė Orlovas, nelaukdamas atidarant durų.

Staiga pokštelėjo išplėšiama langinės štangą, langinės atsidarė; šautuvo buožė trenkė į lango rėmus, ir žvangėdamos stiklo šukės subiro į aslą. Elektros lemputės akis apšvietė kambarį, ir velniškas juokas palydėjo jos spindulius.

– Ką, manėte, neįeisime... – rusiškai keikėsi plėšikai.

Visos kliūtys buvo pašalintos, ir keturios širdys pajuto jas praryti išsižiojusių vilkų nasrus. Motina staiga apalpo ir krito viduryje aslos. Tėvas sėdėjo ant lovos krašto nesistengdamas pajudėti. Miliūtė, abi rankas sukryžjavusi ant krūtinės, susigūžė ir ilgi gelsvi plaukai pridengė jos mirštamai išbalusį veidą. Vincas įsitraukė į kampą po pastale, ir elektros spindulys jo neužkliudė. Prie kojos jis pajuto šaltus plieno ašmenis, kirvi, pamestą pasuolėje, ir instinktyviai suspaudė jo medinį kotą.

Orlovas pro langą įlipo į trobos vidų. Nė žingsnio nesitraukdamas nuo lango jis švaistėsi elektros lempute po kambarį, atidžiai apžvelgdamas kiekvieną kampą. Vincas, kiek galėdamas, spaudėsi prie sienos pasuolyje, bet Orlovas jį pastebėjo ir keikdamasis nustumė prie tėvo. Įsitikinęs, kad daugiau nieko nėra, plėšikų vadas įsmeigė savo žvilgsnį į apnuogintus Miliūtės pečius, į jos nuogas iki kelių kojas, ir jo krūtinė ėmė kaisti, šnervės plėstis, protas temti nuo aistros liepsnų. Vienoje rankoje laikydamas elektros lemputę ir spigindamas į iš baimės apstulbusią mergaitę, o kitoje spausdamas šautuvą, jis artinosi prie jos...

Tą akimirksnį kieme pasigirdo bausis trenksmas. Tai Trinkūno puolamoji granata sprogo, sužeisdama Latkiną ir Strojevičių, pasilikusius lauke.

Šautuvo buožė trenkė į langą...



Orlovas užgesino šviesą ir staigiu šuoliu atsitraukė prie sienos. Silpna mėnulio šviesa krito pro atdarą langą, prie kurio jis prisišliejo, norėdamas įžiūrėti, kas dedasi lauke. Šlubuodami Strojevičius ir Latkinas bėgo į priešingas puses. Niekas jų nesivijo, tik staiga ore vėl sušvilpė granata ir, vos spėjusi tarkštelėti ant kiemo tiltelio, per kurią tą akimirką bėgo Strojevičius, sprogo. Mirštančiojo aiktelėjimas susiliejo su granatos trenksmu ir šiurpulingai nuskambėjo nakties glūdumoj.

Latkinas bėgo kiemo gilumon, tikėdamasis tarp trobesių pasislėpti. Jis nežinojo, iš kur ir kas taip staiga juos užpuolė. O gudrus Trinkūnas, lyg numanydamas, ką užpuolikai darys, gyvatės tylumu prišliaužęs prie šulinio, vieną ir kitą granatą paleido nepasirodydamas ir net nė vieno žodžio nepratardamas. Prie šulinio iš trobos pusės augęs krūmas puikiai paslėpė jį. Latkinas bėgo tiesiai prie to krūmo. Trinkūno rankose suspausto šautuvo vamzdis kaip pražūtinga akis lydėjo jo žingsnius ir, kai jis prisiartinavo vos per keletą žingsnių, spjovė ugnimi. Sunkus ruso kareivio kūnas krito prie šulinio rentinio.

Orlovas švietė elektros lempute...



Jis krito tyliai sudejavęs, tartum nedrįsdamas garsiai sušukti, kad neišgirstų pakaukazėje gyvenanti motina ir mylimoji, kurioms žadėjo iš karo parnešti didelį grobį.

Orlovas pasijuto patekęs į spąstus. Vienas draugas krito viename kiemo gale, o kitas kitame. Vadinasi, kiemas gali būti apsuptas. Bet koks velnias galėjo čia atsirasti pačiame vidurnaktyje, Orlovas nesuprato.

– Trinkūnas?! – staiga nušvito Orlovo galvoje mintis, prisiminus įvykį tarp jo, mergaitės ir Trinkūno. – Bet juk jį turėjo areštuoti. O gal pabėgo? Gal paleido? Kas gi kitas, jei ne jis? Užsimanė matyti mergiotę ir atėjo... – kaip adatos siuvo Orlovo galvoje mintys, ir jis pradėjo nujausti, kad užpuolikas turi būti Trinkūnas. Nuo tos minties Orlovui darėsi kiek lengviau, nes Trinkūnas greičiausiai buvo vienas. Prisiminė Orlovas, kad iš Trinkūno rankos paleidžiamos granatos lekia trisdešimt sieksnių ir visada krinta netoli tikslo.

– Jis ten, prie šulinio. Prie ano krūmo, – nusprendė Orlovas, ir pikta šypsena iškreipė jo lūpas, nes jis atspėjo spąstų paslaptį. Dabar jis žinojo, su kuo tenka susidurti, tad greitai svarstė būdus, kaip veikti toliau.

Viskas vyko labai greitai. Du sproginiai sekė vienas po kito ir tuojuo pat juos palydėjo šūvis. Nuo tų riksmų apalpusi motina pramerkė akis ir ėmė šaukti. Miliūtė išdrįso apsidairyti ir pamačiusi, kad į ją slinkęs baisus plėšikas pats staiga išsigando ir atšoko prie sienos, tyliai smuko į kambarėlį, o Vincas, paskui tėvas, nebesuvokdami, kas darosi, palindo po lova. Ir kai Orlovo elektros lemputė vėl sužibo troboje, jis pamatė tik vieną seną moteriškę išsidraikiusiais plaukais ir šaukiančią. Toji tuštuma, tas staigus dingimas kitų trijų čia buvusių Orlovą mirštamai išgąsdino. Jis pasijuto lyg stiklo šukę prarijęs. Šaltas prakaitas išpylė jo kaklą. Jam atrodė, kad dabar iš kiekvieno kampo gali jį netikėtai pulti. Ir tik beliko vienintelė išeitis – bėgti. Šokti pro langą ir kiek kojos iškerta sprukti į gatvės pusę, kad tik nesusidurtų su Trinkūnu. Kaip kiekvienam plėšikui, taip ir Orlovui mintis apie mirtį varė jį iš proto.

Trinkūnas veikė šaltai, kaip plieninis. Visi jo nervai buvo įtempti kaip stygos; ir nė viena smulkmena neprabėgo jo nepastebėta. Jis suprato, kad Orlovas greičiausiai pasiliko vienas viduje, nes jis tik tokius ištikimus draugas ir teturėjo. Abu jie jau buvo likviduoti;

jei dar kur nors būtų buvęs trečias, bet ir tas jau būtų pabėgęs. Reikėjo koku nors būdu užkirsti kelią pabėgti tam vyriausiam plėšikui Orlovui.

Nuo šulinio, kur klūpėjo pasislėpęs Trinkūnas, iki lango, pro kurį vidun išoko Orlovas, buvo apie keletą metrų. Visas tas tarpas buvo atviras ir Trinkūnas būtų mėginęs šį tarpą perbėgti, bet pro langą jį galėtų lengvai nudėti. Todėl jis kantriai laukė sekundę po sekundės, ar lange nepasirodys Orlovas, mėginęs pasprukti. Trinkūno kūnas buvo įsitempęs ir pasviręs į priešakį kaip besirengiančio bėgti. Jo šautuvas vėl buvo užtaisytas, o plieninis durtuvas uždėtas.

Orlovas vieną kitą kartą atsargiai kyštelėjo galvą pro langą, norėdamas įsitikinti, ar čia pat palangėje netupėjo užpuolikas. Jo rankos drebėjo, širdis daužėsi ir vien tik piktas žiaurumas neapleido jo.

– Bėgti! – galutinai nusprendė jis ir staigiu šuoliu šoko pro langą į kiemą. Tuo pačiu momentu pašoko iš vietos ir kiek galėdamas pasileido į pro langą lendančiojo pusę.

Orlovo šuolis buvo vikrus ir gerai pavykęs. Kai atsidūrė ant žemės, užtaisytą šautuvą žaibiškai nukreipė į tą pusę, iš kur sklido dundantieji žingsniai. Trinkūnas bebuvo vos per dešimtį–penkiolika žingsnių nuo jo. Du šūviai nuaidėjo kaip žaibo trenksmas, susiliedami krūvon. Abu jie šovė vienas į kitą. Trinkūnas bebėgdamas, o Orlovas tūpčiomis. Ir abu šūviai prazvimbė kaip paklydusios bitės. Nė vienas jų nepataikė. O antrą kartą šauti jau nebebuvo laiko: jų durtuvai susirėmė ir prasidėjo atkakli kova.

– Orlovas! Gyvate! – lietuviškai keikėsi dantimis grieždamas Trinkūnas, kai įsižiūrėjo į priešinininko veidą.

– Tai tu, išdavike! – rusiškai sumurmėjo Orlovas, atmušdamas pirmąjį smūgį.

– Ko tu nori, sakyk?! – Orlovas.

– Užmušti tave! – Trinkūnas.

– Už ką?! – vos suspėjęs išvengti mirštamą smūgį, pašokdamas į šalį, persigandęs, bet save suvaldydamas sušuko Orlovas.

– Už tai, kad tu nevertas gyventi!!! Šunsnuki tu!!!

Daugiau žodžių ištarti Orlovas nebespėjo: Trinkūno durtuvas pataikė į jį. Paskutinis plėšikas krito nuo jo rankos. Trinkūnui pasidarė lyg ir gaila jų. Nes ir jie turėjo savo motinas, savo tėvynę... Bet kuo



Tai tu, išdavike! – sumurmėjo Orlovas

gi jis kaltas? Jis tik gynė kitus, gynė savo tautiečius nuo žiauraus užpuolimo. Gynė beginklę mergaitę, kuri niekam blogo nėra padariusi. Ir gynė nuo tų, kurie patys, savo valia, niekieno neverčiami, kėsinosi sunaikinti garbę ir turtą teisingųjų.

– Tai ne aš, o pats likimas jus iš mano rankos nubaudė.

Trinkūnas priėjo prie lango ir pusbalsiai, kiek galėdamas atsargiau, tarė:

– Ar jūs esate?

Buvo tylu.

– Nebebijokite, jau nieko nėra. Aš jūsų pažįstamas, atėjau jus išgelbėti. Esu Trinkūnas.

Kambarėlio durys taip staiga prasivėrė, kad senis Šabūnas net nepėjo atsiminti, kur jis tą vardą ir tą balsą yra girdėjęs.

– Oi, oi!.. Tėte, mamyte!.. Mes išgelbėti!

– Mes išgelbėti!

Visa Šabūnų šeima puolė prie lango dėkoti tam geradariui, bet niekas nerado tinkamų žodžių savo džiaugsmui ir nustebimui išreikšti.

– Koks stebuklas! – šūkavo motina.

– Juk tai tikras stebuklas! – kartojo vaikai ir tėvas.

Keliais žodžiais Trinkūnas papasakojo, kas atsitiko su užpuolikais ir iš kur jis pats atsirado. Jam mažai terūpėjo visi pagyrimai ir iš džiaugsmo liejamos ašaros. Kiekvienu metu galėjo kas nors netikėtai pasirodyti gatvėje ar kluone, galėjo pamatyti kraujuose paplūdusius lavonus. Trinkūnui rūpėjo kuo greičiausiai viską paslėpti.

– Paskui viską papasakosiu plačiau. Dabar reikia paslėpti lavonus. Kiekvieną minutę gali pasirodyti koks nors užklydęs kareivis ir tada nežinia kuo visa tai baigtųsi. Skubiai duokite vežimą, pakinkykite arklį. Sukrausime į ratus ir išvešime į pakluones.

Vyrai naktimis rinkosi vieni pas kitus ir tarėsi



Vincukas kaip strėlė šoko vykdyti Trinkūno įsakymą. Miliūtė buvo bebėganti iš trobos paskui jį, bet tarpduryje pastebėjusi, kad tebėra vienmarškinė, aiktelėjo iš ją apėmusio drovumo ir skubiai pasislėpė atskirame kambarėlyje.

Geriausias, bet ir vienintelis arklys, kurio besitraukiantieji rusai iš Šabūnų neatėmė, nes buvo perkaręs, senas ir be vienos akies, tuoj atsidūrė pakinkytas sukrypusiuose ratukuose. Vinco padedamas Trinkūnas vieną po kito suvertė buvusius savo draugus į sukrypusius ratus.

– Daugiau mūsų kraujo negersit! – pagalvojo jis.

– Nors kartą ir jūs pakliuvote į geras rankas, – pusgarsiai pasakė Vincukas. Nors jis dar buvo geras piemuo, bet karo žiaurumų buvo nemaža matęs. Dargi į Trinkūną jis žiūrėjo nepasitikėdamas, vis dėlto jis buvo su rusų kareivio uniforma.

Lavonus išvežė toli į pelkynus vingiuotais lauko keliukais, kur buvo neįmanoma ką nors susitikti. Tose pelkėse jie abu – Trinkūnas ir jaunasis Šabūnas išrausė purvais aptekančią duobę ir sumetė visus tuos lavonus.

Tokia buvo pirmoji Trinkūno laisvės naktis. Trys aukos krito nuo jo rankos, ir jo širdis lyg nujautė naują kovą ateitį.

Trinkūnas apsigyveno slapta pas Šabūnus. Kol kas jis nutarė pasilikti tose apylinkėse ir, klaidžiodamas nuo vieno pas kitą, registruoti ir rinkti pačius narsiausius kovotojus.

Miliūtės širdis svaigo nuo Trinkūno žodžių. Į jos niūrų gyvenimą jis atėjo kaip pasakų karalaitis, kaip užburtas, išsvajotas mylimasis. Visas gyvenimas jai sužaižaravo neapsakomo grožio spalvomis. Iki šiol nieko nevertas jis per kelias valandas pasidarė toks mielas, kad ji savo jausmų nebeįstengė nuslėpti, nors ir visaip mėgino. Ir tėvai, ir Vincukas pastebėjo, kad Miliūtė labai pasikeitė. Anksčiau ji buvo nerangi, paniurusi ir nelinksma, o po to, kai pas juos apsigyveno Trinkūnas, ji pragydo lyg lakštingala pavasarį. Kiekvieną žvilgsnį, kiekvieną žodį ji taikė jam ir nieko daugiau nenorėjo, kaip jam vienam patikti.

Trinkūno akys matė ir suprato. Širdis kiekvieną jos žvilgsnį, kiekvieną žodį gaudė kaip kūdikis auksinį obuolį, bet aštrus jo protas užtvenkė visus širdies jausmus. Daugiau jis jos nebučiavo ir nespaudė prie krūtinės. Elgėsi kaip ir su kitais namiškiais. Ši netikėtai sutikta mergaitė turėjo likti jam svetima, jo gyvenimas buvo ne jai skirtas.

Bet Miliūtė geležines jo proto užtvaras kažkaip, niekam nesuprantamu būdu pralaužė, jautė iš jo širdies trykštančią garbingą meilę, ir diena po dienos, melddamasi ir dainuodama, ir darbus dirbdama laukė, kada tos geležinės užtvaros sulūš, kada jo meilėje paskęs aštriaušias protas, kada jis ateis ir vėl ją apkabins, kaip aną pirmąjį kartą.

○ Įvykiai bėgo greičiau kaip dienos. Išėjo rusai, atėjo vokiečiai: prasidėjo žiaurios rekvizicijos, sunki žmonių būklė dar labiau pasunkėjo. Paskui ėmė skliti gandai apie vokiečių pralaimėjimus, apie paprastą rusų revoliuciją, caro nuvertimą ir... Ir lietuvių norą įkurti savo valstybę. Staiga kaip žaibas duodamas ženklą audrai siausti pavergtoje Lietuvos padangėje suskambėjo Nepriklausomybės paskelbimo aktas. Jauni vyrai naktimis rinkosi vienas pas kitą ir tarėsi, kas ir kaip daryti. Trinkūnas visoje apylinkėje buvo kaip skraidantis paukštis. Nevalgęs, nemiegojęs nardė jis pamiškėmis, pakluonėmis iš vienos vietos į kitą, iš vieno urvo į kitą, kiekvienam sakydamas, ką reikia daryti, kaip veikti. Jis buvo pirmasis iš pirmųjų partizanų, mažomis grupelėmis ėmęs naikinti okupantus. Šabūnų šeimoje jis nesirodydavo išstis sa-
vaites, ir niekas jų nežinodavo, kur, kokią naktį ir ką jis veikia. Miliūtės širdis drebėjo dėl jam gresiančių nelaimių, bet ji būtų dar labiau drebėjusi, jei būtų žinojusi, kokius žygius atlieka jos mylimasis su savo draugais. Bet ji nežinojo ir jis jai niekada apie savo drąsius žygius nepasakodavo. Vincukas ėmė dar labiau prisirišti, vis labiau prašytis paimti drauge, kol ir jam Trinkūnas ėmė skirti uždavinius.

Ne legendų ir ne pasakų, o tikrų atsitikimų storiausius tomus prirašytų krūvon susitellkusios girios apie tuos pilkus Trinkūno vedamus būrelius, apie jų darbus tiesiant kelią į Lietuvos laisvę. ○ pats Trinkūnas mažai apie juos tepasakojo. Taip ir slenka jie tolimiausiojon praeitin...

Kai tik ėmė telktis pirmieji Lietuvos kariuomenės savanoriai, Trinkūnas tuojau pat įstojo į jų eiles. Tai tokia buvo vieno tų „Trijų velnių“ praeitis. Ne tiek numatydamas, kiek nujausdamas artėjančią didžiųjų valstybių netvarką ir nebegalėdamas pakęsti priespaudos jis ištrūko iš rusų kariuomenės, pergyveno ištįsą virtinę nuotykių, begyvendamas pas Šabūnus suorganizavo pirmuosius partizanų būrelius, tamsiose giriose be pasigailėjimo naikino okupantus-plėšikus, o kai išgirdo apie kariuomenės kūrimąsi, mylimąją palikęs išėjo savanoriu į jos eiles.

Kiti du iš trijų narsuolių trejukės – Diržys Jonas ir Gražutis Mykolas buvo lietuviškų kaimų vaikai. Nė vienas jų negalėjo savo patyrimu lygintis su Trinkūnu. Jų praeitis buvo pilka ir paprasta, kaip ir daugumos to laiko lietuvių, per karą likusių savo žemėje.

Diržys buvo vyriausias sūnus gausingoje bežemio šeimoje. Jauna jo motina augino jį apsupusi visu švelnumu, rūpestingumu. Per kokią vargą Diržiai kapstėsi į gyvenimą, tik jie vieni žino. Pusnuogiai, alkani, sušalę, panašūs į urvinius žvėrelius, spausdavosi jie vienas prie kito norėdami nors kiek apšilti. Žiemą šalčiams užėjus, menkai kūrenamoje trobelėje užšaldavo vanduo. Geri kaimynai atnešdavo jiems kas duonos kąsnelį, kas truputį mėsos ar pieno lašą.

Jonukas pasijuto geriau, kai išėjo tarnauti. Vos septintus metus eidamas jis išėjo iš namų ir per penkiolika metų tarnavo įvairiose vietose. Motinos našta pirmasis ėmė šiek tiek lengvinti, visą savo metinį uždarbį jai atiduodamas. Jo tėvas, persigėręs, mirė karui prasidėjus.

Žmonėse bebūdamas Diržys augo į liekną, tvirtą vyrą, ir viso jo gyvenimo didžiausiu rūpesčiu buvo motina. Jis neužmiršo kūdikystėje patirto vargo, neužmiršo, kad jam išeinant tarnauti motina likosi su trimis už jį mažesniais vaikučiais. Ir jo širdį dažnai sugeldavo, kad jis toks neturtingas ir nedaug kuo tegali jai padėti. Karui užėjus, motinos vargai dar labiau pasunkėjo. Kad ir nekoks buvo tėvas, bet vis šį tą padarydavo, padėdavo, nors žiemą žabų iš miško parinkęs parnešdavo ir jai sergant šiek tiek padėdavo. Sirgo ji dažnai. Keturiolika vaikų atitrūko nuo jos širdies, kiekvienas jos sveikatos dalį atimdamas. Vieni gimė, kiti mirė, tretieji sirguliuavo, ir motinos ausys per dienas būdavo pilnos širdį plėšiančių raudų. Paskui staiga sudrebėjo langai, susvyravo medžiai, ir gaisrų pašvaistės nušvietė dangų. Baimėje sustingo išvargusios motinos akys, o maži vaikai klykdami susispietė apie ją.

– Karas! Karas!!!

Sunkūs patrankų sviediniai krito aplinkui, iš šaknų drebindami žemę, krauju pasruvo dangus, ir nelaiminga motina nežinojo sekundės, kada į jos menką lūšnelę atklęs plieninis kamuolys ir sprogs užmušdamas jos kūdikius. Nespėjo ji nė apsiprasti su aplink siaučiančiais mirtimi, kai mirė jos vyras – Jono tėvas.

Karo audra siautė vis labiau siuntančiu smarkumu, o našlė motina tarp granatų skeveldrų rinko nulaužytas šakas kurui, iš sumintų

laukų varpas ir bulves maistui. Apie motiną Jonas galvojo dažnai ir jo širdį gelte gėlė, kad neturi kuo jos kietą vargą nušluoti. O kai išgirdo, kad lietuviai savo žemę išvaduoti renkasi, nušvito viltimi. Savo šeimininkui kepurę kilstelėjęs pustekinis parbėgo pas motiną, apkabino ją ir pasakė:

– Daugiau tau vargo vargti nereikės!

Motina, nesuprasdama jo žodžių, neramiai žiūrėjo į jo akis.

– Mes žemės gausime! Savo žemę turėsime!

– Kas gi duos, vaikelį? Juk matai, kad pinigų neturime.

– Be pinigų duos! Atkariausime!!!

Liūdnai žiūrėjo į ją motina ir nesuprato, ką nori jos vyriausias sūnus pasakyti.

– Lietuviai renkasi priešus išvyti. Išvysime, atsiimsime, ką jie iš mūsų atėmė, ir žemė bus mūsų.

– Jau tik tu, vaikelį, neik ir nesidėk prie nieko, pražūsi.

– Nepražūvau ir nepražūsiu, mama. Eisiu! O kas, jei ir žūsiu?!

Atsisveikino ir išėjo į savanorius, raudančią motiną palikęs.

Paskutinysis iš kovose pakrikštytų „Trijų velnių“ buvo Gražučių vienturtis Mykolas. Ir jis buvo savanoris. Prieš tėvo ir motinos valią jėga ištrūko iš namų. Okupantų paniekiniai taip įgriso, kad jis būtų pasmaugęs kiekvieną iš svetimo krašto atėjusį klajūną. Ne iš kitų buvo girdėjęs, o savo akimis matė, kaip atimami arkliai, išvedamos karvės, išpilami grūdai, surekvizuojamos kiaulės, avys ir net likusieji paukščiai suskirstomi į tuos, kurie deda kiaušinius, kurie nededa, kurie su kiaušiniais ir kurie be kiaušinių. Nei žingsnio iš namų be leidimo, nei žodžio su draugais lietuviškai. Visas gyvenimas ne tau, o kažkokiems bastūnams, iš kito pasaulio krašto atėjusiems, turėjo priklausyti. Ir kodėl? Kuo jie geresni? Gal gi jie po dvi galvas nešioja? Ne! Vien dėl to, kad jų, tų bastūnų, širdys plėšresnės, vien dėl to, kad jie iš svetimo gero gyventi nori. Ir panūdo Mykolas išlieti per visą jaunystę kentėtą okupantų paniekimą. Laisvės troškimas sukilo jame viską griaunančia jėga, ir nei motinos maldavimai, nei tėvo įspėjimai nebegalėjo jo sulaikyti.

– Gana! Ir mes žmonės! Ir mes galime gyventi, kaip visas pasaulis gyvena!

– Mes ne vergai! Geriau mirtis negu toks gyvenimas!



Nepražuvau ir nepražūsiu, mama...

Tai šitaip susirinko trys narsūs vyrai nemaldauti, nenusilenkti, o reikalauti ir įsakyti. Kruvinon kovon stoti ir kruvinoje kovoje spręsti laisvės reikalą atėjo jie. Pasaulio likimą Valdantysis suvedė juos į vieną kuopą, o po kelių kautynių, po kelių žygių jie pamilo vienas kitą kaip tikri broliai, ir nuo to laiko visada veikė vienas šalia kito.

Trinkūnas iš pirmųjų dienų buvo paskirtas būrio vado pavaduotoju kaip buvęs rusų kareivis ir turįs kautynių patyrimo. Kuopos vadas karininkas Tarvydas, irgi buvęs senosios rusų armijos kovotojas, Trinkūnu pasitikėjo ir neapsiriko.

Tarvydo kuopa į kautynės išėjo toli gražu ne pilnos sudėties ir menkai ginkluota. Kareivių apsirengimas buvo nevienodas. Dauguma jų išėjo kautis su savo pačių atsineštais šautuvais. Bet jie išėjo šarvuoti neįveikiama drąsa, tvirtu tikėjimu laimėti ir be baimės mirti.

Iš visų narsiųjų kuopos vyrų Trinkūnas, Diržys ir Gražutis pirmieji pašokdavo atakon; eidami žvalgybon arčiausiai prislinkdavo prie

priešo; paskutiniai traukdavosi iš apkasų, kai dešimteriojai gausingesnis priešas puldavo. Ir ne veltui jie buvo praminti velniais.

„Trys velniai“ iš pažiūros buvo gana skirtingi. Trinkūnas: augalotas, petingas, viena ranka gali kaip vaiką perblokšti vidutinį vyrą, mažai kalbus, nepiktas ir kiekvieną savo kareivį užjaučiąs. Kuopos viršininkas buvo gerbiamas ir mylimas, į jį žiūrėjo kaip į tikrą vadą. Diržys: vidutinio ūgio, lieknas, susimąstęs, kiek lyg atsiskyręs, atrodė liūdnas, kol negirdėdavo zimbiančių kulkų, ir nušvitęs kautynėse. Kautynių nuovargį jis pakėlė nuostabiu išsvermingumu. Gražutis: raudonveidis, gyvas, linksmas, atviras ir pilnas išdaigų. Jis turėjo dailų balsą, mokėjo gražių dainų: ir ne tik jas dainuodavo, bet daug jų pats sugalvodavo. Jis dainavo apie laisvę, apie laimėjimus, apie motinos ir mylimosios meilę, apie lūkesčius ir viltis, kad ateis narsuolis atkeršyti priešui už visas nelaimes ir skriaudas. Gražutis dainavo ne vien todėl, kad jo dainomis žavėjosi draugai: pats sau dainavo. Kai jo durtuvai neturėjo darbo, dainose jis liejo savo skausmus, mintyse kūrė kovų vaizdus ir apdainuodavo atliktus žygius.

Kuopos vadas atvirai didžiavosi savo narsuoliais, nors ne kartą juos įspėdavo be atodairos nerizikuoti savo galvomis. Porą kartų net pabarė už jų beprotišką drąsumą.

Vieną kovo mėnesio pavakarę kuopa po įtempto žygio atėjo į Barvainių kaimą.

Kuopai buvo duotas uždavinys slapta išėiti priešui į sparną ir dar tą pačią naktį pulti. Uždavinys buvo gautas veikiant bataliono branduolyje, kuris nuo Barvainių kaimo buvo, tiesia linija imant, per penkiolika kilometrų, o kai žiemos laike reikėjo į nurodytą patekti visiškai paslapčiomis, teko nueiti mažiausiai dvigubai tiek kelio. Kuopa žygiavo šuntakiais, lauko keleliais ir visiškai be kelio. Tarvydas iš tolo lenkėsi gyvenamųjų vietų, lygumų, stengdamasis iš priešų pusės eiti miškais, krūmais ir kalvelėmis. Kareiviai gerai suprato kuopos uždavinį ir iš paskutiniųjų stengėsi slinkti slaptomis. Mažiau paslėptas vietas jie praėjo ropomis, kalveles aplenkėdavo, ir taip tęsė iki pat Barvainių. Visas žygis užtruko apie šešias valandas. Pirmyn išsiųsti žvalgai kitame kaime pastebėjo priešų stovyklą. Iš tolo jie matė, kaip kareiviai slankioja būreliais, susirinkę rūko, šnekučiuojasi, ir turbūt netikėtai pavojaus nelaukė.

Iš vietinių gyventojų kuopos vadas sužinojo, kad per Barvainius prieš vora perėjo praeitą dieną ir sustojo už trijų kilometrų, kitame kaime, kur juos pastebėjo priešakiniai žvalgai.

– Ar daug jų praėjo? – klausinėjo kuopos vadas kaimietį.

– Daug, labai daug.

– O kiek, maždaug šimtas, du šimtai?

– Tai jau gal ir kokie trys šimtai buvo.

– Ar tik neperdedi, tėvai, kaipgi galėtų trys šimtai vyrų sutilpti viename kaime?

– Agi bala juos žino. Gal kiti sustojo toliau, Misiūnuose.

Žinios buvo tik apytikrės. Iš bataliono vado Tarvydas žinojo, kad kairiajame sparne yra priešų apie batalioną. Tai reikštų trigubai daugiau negu Tarvydas turėjo. Vietiniai gyventojai pasakojo, kad priešų apie du ar tris šimtus. Laimingai pasiekęs Barvainius ir iš priešakinių žvalgų sužinojęs, kad toliau slaptai eiti negalima, kuopos vadas susirūpino sužinoti, ar priešas juos pastebėjo, ar jis laukia puolimo,

Ar daug jų praėjo?..



ką jis veikia ir kaip išsidėstęs. Jis atsiminė pirmojo būrio būrininką Trinkūną, šyptelėjo ir pašaukė.

– Per kiek laiko surinksi žinias apie priešą?

– Per tris valandas, tamsta vade.

– Kiek padėjėjų nori?

– Užteks mūsų trijų: manęs, Gražučio ir Diržio.

Trinkūnui buvo malonu gauti tokį uždavinį. Jis seniai beturėjo tokių progų. Pasišaukęs savo draugus Gražutį ir Diržį tarė:

– Eisim žvalgybon, vyrai.

Tyliai čiuožė vakaris vėjas. Dangus buvo pilkas, debesuotas, niūrus. Gerai turėjai įsižiūrėti, kad baltuojančio sniego paviršiuje galėtumei pastebėti per porą dešimčių žingsnių juoduojančius žemės lopus. Oras buvo kelių laipsnių šiltumo. Sniegas tižo, nuo stogų varvėjo vandens lašai ir kojos klimpo į juodus žemės lopus, kurie kyšojo kaip salelės baltoje tirpstančio sniego jūroje.

Savo lauko sargybos buvo išslinkusios per kilometrą nuo Barvainių kaimo į priešo pusę, ir iki lauko sargybų linijos Trinkūnas su draugais ėjo be ypatingo atsargumo. Iš lauko sargybos viršininko jie sužinojo, kad iki šiol visiškai ramu, kad kuopos vadas liepęs jiems palaukti, kol jis pats ateisiąs. Kuopos vadas atėjo greitai. Jis rūpinosi už kelių valandų įvyksiančiu puolimu ir neturėjo laiko galvoti apie savo nuovargį. Kareivių du trečdaliai ilsėjosi pakaitomis, o jis, valandą nusnaudęs, išėjo su savo ryšininkais į lauko sargybas. Reikėjo skubiai naudotis nakties tamsa ir kuo arčiau pritraukti visas jėgas prie priešo. Tik staigus ir sutelktas puolimas galėjo pasisekti.

– Jūs turite išžvalgyti visą tą tarpą, kurs yra tarp mūsų ir ano kaimo. Veikite visiškai slaptai, kad priešas nepastebėtų mūsų. Puolimo pradžia aš paleisiu baltą raketą. Tada galite veikti savo nuožiūra. Pranešimus neškite į šią vietą per mano ryšininką Labutį, kuris drauge su jumis.

Trinkūnas pakartotojo įsakymą.

– Vykite. Linkiu pasisekimo, mano narsuoliai! – buvo paskutiniai jo vado žodžiai, kaip tėvo palaiminimas, suskambėjęs trijų kovotojų ausyse.

Jie peržengė lauko sargybų liniją, praėjo netoliese nuo lauko sargybos išstatytą postą iš dviejų kareivių, praslinko savus slapukus ir



Vykit, mano narsuoliai...

atsidūrė už sekimo ruožo. Kiekvienu momentu jie galėjo dabar užėti prieš slapukus, prieš postus arba jo lauko sargybas, viską atvirksčia eile, kaip buvo palikę.

Trinkūnas, Diržys ir Gražutis ėjo per kelis žingsnius vienas nuo kito. Paskui sekė Labutis. Visi trys jautėsi kaip vienas. Trinkūno akys nakties tamsą skrodė daug toliau kaip kitų akys. Per pusanтро kilometro jis ėmė įžiūrėti tolumoje juoduojančius priešo užimto kaimo kontūrus. Gražutis turėjo geras ausis. Dainoje pripratęs pagauti mažiausią akordo pasikeitimą, kautynėse tomis ausimis naudojosi kaip tobuliausiais garsiagaudžiais. Jis girdėjo, kaip tirpsta sniegas, kaip vėjas šnara už kelių šimtų metrų krūmuose ir kaip paklydusio paukščio sparnai plaso ore. Diržys turėjo nepaprastą nujautimą. Ko negalėdavo įžiūrėti nei aštrios Trinkūno akys, nei nuostabios Gražučio ausys, tą atspėdavo Diržio širdis. Jo nujautimas buvo tikrai nepaprastas. Kelis kartus vien tik nujautimas jį išgelbėjo nuo mirties. Kažkoks vidujinis balsas jam lyg sakyte sakydavo: saugokis!

Po to keletą kartų jis išgirdo pro ausis prazvimbiančią kulką ar netoli sprogstantį artilerijos sviedinį. Savo nujautimu jis ėmė pasitikėti. Ir tai padėdavo jam ir jo draugams tada, kai gudrus priešas, būdamas įsirausęs žemėje ir užsimaskavęs, nejudėdamas sekdamas jų judesius, laukdamas patogiausio momento šauti.

Trinkūno akys, Gražučio klausia ir Diržio nujautimas kaip nematomas skydas saugojo nuo netikėtumų pasiryžusius draugus. Jie ir slinko nakties glūdumoje labai atsargiai. Tarp savęs jie nekalbėjo: suprato vienas kitą be žodžių. Jei nė vienas jų nerodė kitiems jokio ženklų, reiškia, viskas tvarkoje. Dideliais žingsniais, atsargiai statydami kojas, keletą žingsnių paėję jie trumpai stabtelėdavo ir vėl eidavo pirmyn. Jei kuriam jų kildavo nors mažiausias įtarimas, jis pakeldavo ranką. Tada tuoj visi sustodavo, atsargiai pritūpdavo ir palaukdavo, kol ranką pakėlusysis parodys ženklą, kad nieko nėra. Labutis prie jų puikiai derinosi, jausdamasis laimingas dėl jam suteiktos garbės eiti žvalgybon su „Trimis velniais“.

Žingsnis po žingsnio jie artėjo prie tikslo. Kiekvienas visomis gyslomis jautė savo veiksmų atsakingumą. Nuo tinkamo šio uždavinio atlikimo turėjo priklausyti tolesnis kuopos veikimas. Jei priešas pastebės, kad yra sekamas ir žvalgomas, pasiruoš gintis. O pasiruošusį priešą mažesnėmis jėgomis pulti neįmanoma. Todėl užvis svarbiausia buvo priėti kiek galima arčiau kaimo, nustatyti, kuriose vietose išstatytos sargybos ir ką veikia priešas. Trinkūnas norėjo kuo greičiau pasiekti kaimo pakluones, paskui jas apžiūrėti ir jei ten nieko nebūtų arba būtų kas nors, tuojau pranešti kuopos vadui. Labutį jis pasiųs su pranešimu, o paskui dar didesniu atsargumu jie trys mėgins pasiekti sodus. Kai bus visiškai priešo panosėje, lauks kuopos puolimo, kad pirmieji galėtų įsiveržti į priešų eiles ir juos sprogdinti iš vidaus.

Trinkūno žvilgsnis neramiai varstė kiekvieną vietos daiktą. Juo arčiau jie buvo prie savo tikslo, tuo neramiau plakė širdis. Visas kaimas tolumoje skendėjo kaip milžiniška pilis. Naktis laikė jį apglobus tamsiais paslaptiniais skverniais, iš už debesų nutįsusiais iki pat žemės.

Arčiau prislinkę jie ėmė atskirti dangų nuo medžių viršūnių lyg naktis savo tamsų šydą būtų pakeitusi kitu, retesniu. Ką pirma matė tik vienas Trinkūnas, dabar matė ir kiti, o jis jau ir stogus atskyrė nuo medžių, jau ėmė įžiūrėti tarpus tarp namų.

– Stok! – staiga parodė ženklą pakelta Gražučio ranka.

Visi sustojo, pritūpė, dairėsi, klausėsi. Gražučio ausys pagavo šuns lojimą. Iš po jų panosės pašoko zuikis ir neskubėdamas nušuoliavo prieš vėją, į šoną. Daugiau nieko – jokio garso. Gražutis pamojo pirmyn, ir vėl jie žingsnis po žingsnio artėjo prie kaimo.

Diržys jautėsi puikiai, lyg jis būtų žinojęs, kad galima drąsiai eiti iki pat kaimo pakluonių. Jis dar nė karto nepakėlė rankos ir netikėjo, kad prieš akys juos sektų. Kai jo draugai ieškojo išorinių ženklų, jis visą laiką ėjo vidujiniai susikaupęs, pasitikėdamas nujautimu. Trinkūno akys ir Gražučio ausys sudarė jam lyg kokią užuovėją, lyg užtikrinimą, kad netikėtai jie nepateks į spąstus, ir tą draugų užuovėją jausdamas Diržys galėjo dar labiau susikaupti. Ir tai, ką jis savyje jautė artėdamas prie kaimo, buvo panašu į tai, lyg kažin kas nematomas jam būtų pasakęs, iki kurios vietos galima eiti nieko nesibijant ir nesisaugojant. Toks buvo jo vidujinis balsas.

Jau buvo matyti pakluonėse vietomis užsilikusios tvoros. Iki jų bebuvo tik pora–trejetas šimtų žingsnių. „Trys velniai“ slinko prie jų taip tyliai, kad jie patys vienas kito negirdėjo. Slinko jie labai palengva, nors dar nė vienas jų nieko tikrai įtartino nepastebėjo.

– Pakluonės! – nudžiugę taria jie kiekvienas sau, aiškiai įžiūrėdami sukaltus baslius ir tarp jų ištiestas, vietomis tik vienu galu besilaukančias kartis.

– Stok! – dar neprislinkus prie karčių pakilo Diržio ranka. Jį pagavo keistas nerimas. Pagavo staiga, kaip žaibas.

Jie tyliai prisispaudė prie dumblinos žemės. Diržio nujautimas perskrodė jų mintis kaip netolimo pavojaus ženklas. Gal priešas yra netoli, gal jis juos jau pastebėjo ir tykoja, o gal jis dar nemato, bet išgirdo įartiną šlamėjimą ir, visas jėgas įtempęs, iš kur nors seka? Įvairios mintys žybčiojo Trinkūno galvoje, bet visur buvo taip tylu ir taip tuščia, kad jis niekaip negalėjo suprasti, iš kur ir koks pavojus gresia jiems.

Gražutis beveik akiai tikėjo savo draugo Jono nujautimu, bet ir jis niekur nieko įtartino negirdėjo ir nematė.

Tuo tarpu pats Diržys, vien tik dėl savo aklo nujautimo pakėlęs ranką ir netikėtai sustabdęs draugus, dabar gulėjo įtempęs visus nervus. Bet per kokią minutę nieko įtartino nepastebėjęs ėmė laukti, ką pasakys Trinkūno akys ir Gražučio ausys. Bet nė vienas nieko nepastebėjo.

Diržys ėmė nusiminti, kad nujautimas jį šį kartą apgavo. Jis pakėlė ranką ir parodė ženklą, kad galima eiti pirmyn.

– Stok! – nespėjus poros žingsnių nueiti, griežtai pakilo Trinkūno ranka.

– Matau priešą! – buvo kitas jo ženklas draugams.

Diržys patenkintas nusišypsojo.

Trinkūnas dešinėje pusėje, pakluonių riboje, per porą šimtų žingsnių pastebėjo judančius šešėlius.

Trinkūno akys kaip dvi nematomos vilyčios įsismeigė į tolumoje judančius šešėlius ir jų nebepaleido. Tų šešėlių buvo pora. Jie artėjo tiesiai į tą vietą, kurioje gulėjo prie žemės kietai prisispaudę „Trys velniai“ ir jiems priskirtas kuopos vado ryšininkas Labutis.

Kai Trinkūnas ėmė atskirti, kad į juos artėjantieji eina neskubėdami ir protarpiais sustodami pasiklausyti, tada jau ir Gražutis su Diržiu tarsi pamatė du paslaptinius šešėlius. Labutis buvo per penkiolika žingsnių užpakalyje ir vis dar negalėjo suprasti, kas iš tikrųjų dabar dedasi. Jis tik numanė, kad turi kas nors nepaprasto, jei visi „Trys velniai“ taip kietai spaudžiasi prie žemės. Kiek įstengdamas spaudėsi ir jis prie sutūžusio molio, bijodamas, kad koku nors savo neatsargiu judesiu nesugadintų viso reikalo.

Gražutis ėmė įsiklausyti, lyg netikėdamas akimis, ir laukė, kad jo ausys pasakytų jam, ar į juos tikrai kas nors artėjo. Ir jis išgirdo: šlepsėjo kojos. Tirpstantis sniegas šliugždėjo ir vėl tilo. Taip, jie artėjo, sustodami, pasiklausydami. Tarp sustojimų tarpai buvo trumpi. Matyt, jie dar nieko neįtarė, nieko nepastebėjo.

Diržys vos galėjo suvaldyti save. Jo akyse susitelkė nežmoniškos jėgos. Jis žiūrėjo į artėjančius nakties keleivius tuo užburiančiu tigro žvilgsniu, kurs prie savęs traukte traukia kiekvieną auką.

„Trijų velnių“ veikimo planas gimdavo kiekvienu atskiru momentu taip staiga, kad nė gudriausias jo nebūtų galėjęs iš anksto atspėti. Gražutis ir Diržys buvo kaip elektros laidais sujungti su savo vadu Trinkūnu. Vienas jo žvilgsnis, vienas mostas, ir jie be žodžio suprasdavo jo sumanymą ir žinodavo, kas reikia veikti.

Nepaleisdamas iš akių vis artyn ir artyn slenkančiųjų Trinkūnas šaltai, kaip senas kautynių vilkas galvojo, kaip jie turės veikti, kad įvykdytų kuopos vado įsakymą: išlaikytų paslaptį ir nesudarytų progų

priešui pajusti, kad jis sekamas, kad ruošiamas netikėtas puolimas.

– Sunaikinti vietoje, kad nė aiktelėti nesuspėtų, – šoko į galvą pirmoji mintis. Bet tą mintį atrėmė kita: – Praleisti juos, lyg mūsų čia visiškai nebūtų.

Bet ir šis pasiūlymas Trinkūnui nepatiko, nes ateinantieji galėjo tiesiog ant jų galvų užlipti.

○ du patrulininkai buvo jau visiškai netoli, šautuvus jie nešėsi pasikabinę. Ėjo vienas šalia kito. Kalbėjosi rusiškai, bet taip tyliai, kad Trinkūnas atskirų žodžių dar negalėjo suprasti. Jie ėjo per keletą žingsnių nuo pakluonių. Visiškai tiesiai į Trinkūną.

Jau priešo patrulininkai buvo per dešimtį, per penkis žingsnius. Siaubingai į juos žiūrėjo trys poros akių. Bet aplinkui buvo taip tylu, taip ramu, kad ir šuo būtų prabėgęs nesusistodamas, neįtardamas. Ir.. vienu ypu, kaip iš žemės iškilusios trys poros rankų, perbloškė ant šlapio dirvono tuos du patrulininkus, nei aiktelėti nesuspėjusius prieš tai, kai jų burnos buvo kietai užčiauptos savanorių delnais.

Trinkūnas sugriebė vieną, o jo draugai kitą. Abu žvalgai buvo taip

Jų burnos buvo užčiauptos savanorių delnais...



netikėtai užklupti ir tokia didelė jėga perblokšti, kad nė nemėgino priešintis. Nes jie gerai suprato, kad viskas buvo jau per vėlu. Trinkūno geležinės rankos spaudė bolševiko kaklą, ir jo priešininkas ėmė dusdamas kažką gargaliuoti. Gražutis su Diržiu suspėjo jų sugautajam užkimšti burną ir nuginkluoti. Labutis nesuspėjo net prišokti savo draugams padėti. Jis norėjo kuo skubiausiai pranešti visą tą įvykį kuopos vadui, bet be Trinkūno žinios vykti negalėjo. Kai Trinkūno rankose bolševikas ėmė kriokti, prie jo prišoko ir Labutis. Jį pamatęs, Trinkūnas kiek atleido rankas, ir priešininkas atsiduso. Rėkti jis nė nemėgino. Matė, kad riksmas tik jį patį pražudytų.

– Kur jūsėjote? – pašnibždomis paklausė Trinkūnas rusiškai.

Nustebusiomis akimis žiūrėjo į jį bolševikas, lyg negalėdamas suprasti, ar jis nesapnuoja. Trinkūno balsas jam atrodė pažįstamas.

– Kurėjote?! – tvirčiau pakratydamas jį vėl paklausė Trinkūnas.

– Ėjome patruliuoti.

– Kur jūsų lauko sargybos?

– Lauko sargybų nėra.

– Meluoji. Sakyk!

– Nemeluoju.

Trinkūnui bolševiko balsas irgi atrodė kažin kur girdėtas. Jis prisilenkė arčiau jo veido. Įsižiūrėjo ir pažino, tik negalėjo atsiminti pavardės. Tai buvo vienas jo pažįstamų sibiriečių rusų.

– Tu Trinkūnas? – paklausė bolševikas, pažinęs savo nugalėtoją.

– Taip... O tu?

– Argi nepažįsti: aš Določovas.

– Tai kurių gi velnių tu dabar atlindai čia į svetimą žemę? Sakyk, ar daug jūsų tame kaime?

– Pustrečios kuopos. Bet čia tik maža dalis. Kiti toliau: kitame kaime. Čia tik apsauga palikta, – nuramindamas pasakojo Določovas. Jis prisiminė, kad Trinkūnas Sibire buvo geras žmogus. Tikėjosi, kad jei viską pasakys, ko bus klausama, tai gal jį ir paleis. Nes juk jie kadaise buvo geri pažįstami. Tik per karą visiškai išsiskyrė ir iki šiol nesusitiko.

Trinkūnas Določovu pilnai nepasitikėjo. Žinojo, kad kiekvienas priešininkas visokiais būdais stengiasi iš padėties išsisukti, apgauti, išnaudoti visas galimas aplinkybes. Ir keista jam buvo pagalvoti apie

tai, kad jie vienas kitą pažino. Kaip savotiškai kartais žmonės susitinka.

– Bet žinok, Dolochovai, kad jei nors per plauką man dabar meluoji, tai nei tu, nei tavo draugas neišliksite gyvi! – pagrasino Trinkūnas.

– Galiu prisiekti, kad nemeluoju.

– Tai sakai, kad lauko sargybų visiškai nėra?

– Ne, nėra. Tikrai nėra. Visi labai pavargę ir tik atskiri patrulininkai vaikščioja po kaimą ir pakluonėse.

– Ar jūs nepastebėjote mūsų?

– Ne. Visiškai nepastebėjome nieko.

Dar vieną kitą klausimą pateikęs Dolochovui Trinkūnas jo šautuvą ir durtuvą perdavė Labučiuui. Šautuvo diržą jis liepė nusegti ir juo kietai surišo Dolochovo rankas.

Diržys su Gražučiu visiškai panašiai buvo sutvarkę antrąjį priešo patrulininką. Trinkūnas abu juos su kitu surišo ir perdavė Labučiuui, įsakydamas be triukšmo kuo greičiausiai nugabenti kuopos vadui ir jam pranešti, kad jie pasilieka toliau žvalgyti, kad priešas neišstatęs lauko sargybų, kad šitam kaime tėra tik dalis priešų jėgų, o didesnioji dalis Misiūnų kaime.

– Perspėk, kad šitos žinios dar mūsų nepatikrintos, o sužinotos iš šito belaisvio, – pridėjo jis, ranka nurodydamas į Dolochovą.

Visas šis nuotykis įvyko per kelias minutes ir be triukšmo. „Trys velniai“ buvo patenkinti. Tos nakties žygių buvo gera pradžia. Labutis, ranka parodęs belaisviams kryptį, eidamas užpakalyje per tris žingsnius, nusivarė juos tomis pačiomis pėdomis atgal, kuriomis jis buvo atėjęs iš savo lauko sargybos.

Trinkūnas buvo nepatenkintas, kad šitame kaime tik maža priešų dalis. Vieną kitą priešą be triukšmo sunaikinti buvo įmanoma, bet kaip sunaikinti kelias dešimtis. O jei šitame kaime pasigirs šaudymas ir granatų sprogdimai, tai tuojau pat bus perspėtos Misiūnuose esančios vyriausios priešų jėgos. Jos suspės pasiruošti gintis ir kuopos uždavinys gali nepasisiekti.

– Kas daryti? – galvojo Trinkūnas, žvitriomis akimis varstydamas naktį, kai Labučio žingsniai visiškai nutilo ir aplinkui vėl įsiviešpatavo ramybė. Trys draugai vėl gulėjo toje pačioje vietoje ir vėl visais savo

gabumais stengėsi įspėti, iš kur ir koks pavojus galėtų jiems grėsti. Bet visur buvo tylu.

– Bet šitų patrulininkų gali greitai pasigesti! – toptelėjo į galvą Gražučiui. Jis prislinko visiškai arti Trinkūno. Čia pat gulėjo ir Diržys. Jų milinės buvo kiaurai peršlapusios nuo betirpstančio sniego, tačiau nei vienas jų apie tai negalvojo. Visos jų mintys kaip žaibai lakstė nuo vieno galimumo prie kito, neturėdamos laiko svarstyti patogumų ar nepatogumų klausimus.

– Ką darysim toliau? Kaip veiksime? – štai kas kiekvienam visų pirma rūpėjo. Trinkūnas vis dar nedavė jokio ženklų lyg kažin ko laukdamas, o Gražutis su Diržiu norėjo veržtis arčiau priešų, įsisukti į patį kaimą. Visos švieselės tebeblykčiojo ir atrodė, kad visame kaime nieko naujo neįvyko. Trinkūnui buvo gaila, kad jis per maža teišklausinėjo Dolochovą: užmiršo paklausti, kas juos siuntė į patrulius ir kada įsakė grįžti, koks buvo duotas jiems maršrutas ir kur vaikščioja kiti patrulininkai. Bet jeigu jis ir būtų tai žinojęs, tai vis tiek negalėtų aiškiai nusistatyti, kaip reikia toliau veikti. Reikėjo žinoti kuopos vado sumanymą. Gal jis, sužinojęs, kad šitame kaime tik maža priešų dalis, ims ir pakeis savo puolimo planą? Gal mėgins šitą kaimą apeiti ir smogti į Misiūnus iš šono?

– Būtų gerai, jei dabar jis būtų čia, – pagalvojo Trinkūnas apie kuopos vadą.

– Bet ar užtektų laiko daryti tokį didelį apėjimą? – svarstė toliau Trinkūnas. Jis išsiėmė laikrodį ir pažiūrėjo. Buvo dvi valandos ir trisdešimt aštuonios minutės. Iki aušros dar buvo apie porą valandų. Visa kuopa dar buvo nuo kaimo per tris kilometrus. Kol ji priartės iki pakluonių, mažiausia išeis pusantros valandos. Po to beliks tik pusvalandis, ir daryti apėjimą tikrai nebeužteks laiko. O puolimą atidėti kuopos vadas tikriausiai nenorės; priešas per dieną gali sužinoti mūsų tikslus ir pasitraukti. Vadinas, vis tiek nieko kito kuopos vadui neliks daryti, kaip tik pulti. Staiga smogti visomis jėgomis ir, užėmus šį kaimelį, pulti toliau. Pasiiekti Misiūnus ir sutriuškinti visų jėgų branduolį.

Padaręs išvadą, kad kuopos vadas neturės laiko daryti tolimą apėjimą į Misiūnų kaimą, Trinkūnas nutarė su savo draugais prasišverbti pro priešakines priešų jėgas, kad, kai prasidės kuopos puo-



Kuopos vado nerimas virto džiaugsmu

limas, jie būtų netoli Misiūnų. Nes, šiaip ar taip, kuopa nepasiliks sėdėti pirmąjį kaimą užėmusi: ji puls toliau ir bepuldama gali susilaukti priešpuolio iš Misiūnų kaimo. Tada ateis pats lemtingiausias kautynių momentas, ir tada jų, „Trijų velnių“, veikimas turės nusveriančios reikšmės visam puolimo pasisėkimui, jei jie iš anksto bus užėmę tinkamą padėtį ir pasiruošę iš visiškai nelauktos vietos paremti savuosius.

– Pirmyn! – ryžtingai tarė Trinkūnas savo draugams.

– Kažin, ar jie nepasigės savo patrulininkų? – tyliai paklausė Gražutis.

– Nesvarbu. Gali sau pasigesti ir ieškoti. Mes turim žūtibūt prasiškerbti pro juos ir atsidurti ne per toliausiai nuo Misiūnų kaimo, nes ten yra svarbiausios priešo jėgos, o čia tik maža apsaugos dalis, – paaiškino draugams „Trijų velnių“ vyriausias.

– O gal verčiau mums apeiti šitą kaimą? – lyg siūlydamas, lyg klausdamas tarė Diržys, nors ir pats nenorėjo, kad toks jo pasiūlymas būtų priimtas.

– Manau, kad mums pasiseks tiesiai prasiskverbti. Bus ir trumpiau, ir greičiau, ir kryptis tikresnė.

Ir vėl didžiausiu atsargumu jie ėmė slinkti pirmyn.

Tuo laiku kuopos vadas nekantriai laukė išsijusių žvalgų pranešimo. Jis nė minutės neabejojo, kad jo šauniausieji vyrai savo uždavinį puikiausiai atliks, bet jį krėtė baimė, kad kas nors neatsitiktų, kas jo planą išduotų. Nes jei jo kuopos puolimas nepasisektų, tai visas batalionas atsidurtų nepaprastai keblioje padėtyje. O jei batalionas pralaimėtų, tai viso fronto padėtis pasidarytų kritiška. Nuo „Trijų velnių“ veikimo tą naktį priklausė daugelio žmonių likimas.

– Jie padarys viską, ką tik galės padaryti, – ramino save Tarvydas. Apie trečią valandą jis įsakė pažadinti visus miegančiuosius ir atvesti būriais į lauko sargybų liniją. Būrių vadai Tarvydo sumanymą jau iš vakaro žinojo, bet kareiviams tas sumanymas buvo paaiškintas tik jiems išsimiegojus.

Kuopos vado nerimas virto džiaugsmu, kai lauko sargybon atvyko Labutis su dviem belaisviais. Jis tiksliai pakartoto viską, ką jam buvo įsakęs Trinkūnas. Atskirai kiekvieną belaisvį išklausinėjęs Tarvydas įsitikino, kad galima tikėti tuo, jog pirmutiniame kaime tėra tik maža jėgų dalis, kad stambiausios jėgos toliau, Misiūnų kaime. Teisingai buvo sakęs senis, kad tokia priešų daugybė negalėjo sutilpti viename kaime. Tarvydas suprato, kad toks priešų išdėstymas reiškia jo atsargumą. Ir jis nesistebėjo, tarp jo ir priešakinio kaimo nėra priešų lauko sargybų. Jas atstoja kaime paliktos jėgos. Toks priešų išdėstymas buvo tam tikras netikėtumas kuopos vadui. Tai labai pasunkino jo tolesnį veikimą. Bet dar maža užimti pirmąjį kaimą, reikėjo ir šitą užimti ir po to nieko nelaukiant pulti Misiūnus. O iki Misiūnų buvo ne mažiau kaip du kilometrai. Išgirdęs šaudymą priešakinuose daliniuose priešas negaišdamas pasiruoš sutikti smūgį. Gali net pulti.

– Apeiti priešakinius dalinius ir smogti priešui į šoną! – staigi mintis atėjo į kuopos vado galvą. Tai buvo lygiai ta pati mintis, kurią svarstė ir Trinkūnas, norėdamas įspėti, ką kuopos vadas darys, kai sužinos priešų jėgų išsidėstymą. Po to kuopos vadas skubiai išsitraukė laikrodį. Buvo trys valandos dvidešimts penkios minutės. Kol pradės aušti, buvo likę apie pustrėčios valandos. Per tiek laiko reiktų einant

dideliu lanku padaryti kokius septynis kilometrus kelio laikantis didžiausio atsargumo.

– Nesuspėsiu. Per daug vargo ir per didelė rizika, – nusprendė Tarvydas, nors toks apėjimas atrodė labai viliojantis. Per daug atsakingas būtų kuopos uždavinys. Kitomis aplinkybėmis, jei ir būtų pakankamai rezervo, jis būtų tikriausiai ketinęs suruošti tokį netikėtumą, bet tą naktį nuo tokios rizikos atsiskė, pasilikdamas prie ankstybesnio pulti pirmąjį kaimą. O paskui žiūrėti, kokios bus aplinkybės. Jei staigumas pasiseks, tai kuo greičiau smogti ir į Misiūnus, pasiliekant rezervus prieš savo dalinius, jei priešas persveriančiomis jėgomis pereitų į priešpuolį.

Netrukus Tarvydo kuopa tyliai priartėjo prie pakluonių, iki tos vietos, kur „Trys velniai“ perbloškė bolševikus. Prieš Tarvydą ėjo Labutis kelių pėstininkų sudėtyje. Belaisviai buvo nusiųsti į Barvainius.

Kiekvienas būrys gavo aiškiai apibrėžtą uždutį. Kiekvienas kareivis veržte veržėsi pirmyn, nekantriai laukdamas ženklų pulti. Visiems buvo įsakyta šaudyti kuo mažiausiai, tik neišvengiamais momentais, o visur, kur tik galima, veikti šaltu ginklu.

Pasiekęs patogiausią išėities ribą pulti kuopos vadas keletą kartų pagalvojo apie tris savo narsuolius, būdamas kiek nustebintas, kodėl jie nepasirodė. Iš pėdsakų, kuriuos jie paliko slinkdami, Tarvydas, Labučio padedamas, suprato, kad jie įsiskverbė į patį kaimą. Bet kodėl jie negrįžta? Kartas nuo karto jis atidžiai įsiklausydavo, tarsi tikėdamasis išgirsti jų pagalbą ar pavojaus šauksmą, bet nė karto joks balsas nesudrumstė priešaušrinės nakties tylos.

Visa žemė skendėjo begalinėje ramybėje. Neapsakomai tyliai ėmė judėti tankus juodas nakties audeklas. Vakarais vėjas glostončiomis rankomis prabėgdamas vieną kitą kartą pajudino tą sunkų neperregimą nakties šydą. Medžių liemenys sujudėjo, pasipurtė, lyg norėdami nusikratyti nakties – raganės apie jų šakas apipintų gijų. Kaminai atsiduso vėl praregėję vienas kitą.

Staiga į padanges išlėkė raketa. Išlėkė ji ne stačiai, bet kažkaip įkypai, kildama kaip lėktuvas, ir sprogo nušvisdama kaip žvaigždė. Tai Tarvydas davė ženklą pradėti žūtbutinę kovą. Narsūs vyrai kaip žaibas šoko į kaimą. Viesulų sūkuriais veržėsi jie į kiekvieną trobą, į kiekvieną namą, kur tik numanė, kad gali būti pasislėpęs priešas.



Pasigailėkite, pasiduodu!..

Visas kaimas netikėtai greitai sujudo, sukilo. Merginos lindo į palovius kamarose, senos motinos, nežinodamos, kas darosi, klykdamos blaškėsi po priemenes, o kiekvienas paauglys ėjo padėti savo gynėjams-lietuviams, nurodydamas, kur ir kiek yra pasislėpusių priešų. Prapliupo šūviai, pasigirdo granatų sprogimai ir klykimas. Dėl savo šalies laisvės kovodami vyrai šoko į pavojingiausias vietas. Visus juos apėmė kautynių įkarštis, kuris gali pasigailėti tik to, kurs rankas iškėlęs ir visus ginklus numetęs maldaujančiai šaukia:

– Pasigailėkite, pasiduodu!..

Puolimas tęsėsi apie pusvalandį. Kaimas buvo iš karto užimtas ir tik keletas priešų suspėjo pasprukti. Trys iš jų buvo raiti. Du karininkai ir vienas puskarininkis. Jiems pasisėkė pasinaudoti sąmyšiu ir tamsa. Kiek arklių kojos įkabina nėrė jie per laukus į Misiūnus. Ir juo arčiau jie buvo prie Misiūnų kaimo, tuo paslaptingesnis jiems atrodė tas staigus užpuolimas, nes Misiūnuose atrodė visiškai ramu. Prunkšdami lėkė jų arkliai per laukus, bailiai karpydami ausis. Bet niekas jų nesivijo. Ir jie jau buvo gal per kilometrą nuo Misiūnų,

kai ir ten pasigirdo įtartinas trenksmas. Įsiutę žirgai vietoj pentinų skausmo pasijuto staiga sutemptus, galvą užlaužiančius žąslus. Sustoję.

– Kas tai? – nesuprasdami padėties klausė priešų karininkai vienas kitą.

– Argi ir Misiūnus būtų užpuolę tie prakeikti lietuviai?

Nė vienas iš trijų bolševikų negalėjo atsakyti į tuos klausimus. Klausėsi. Sprogimas Misiūnuose nutilo. Paskui pasigirdo dar keletas aiškesnių, panašių į granatas, sprogimų ir atskiri šūviai.

– Greičiausiai tai mūsų pačių sargybinių ženklas visiems sukilti. Tai pavojaus ženklas! Reikia kuo greičiau joti pirmyn ir pranešti bataliono vadui, kas atsitiko! Juk per pusvalandį tie žalčiai ims pulti Misiūnus.

– Pirmyn! – suriko vyresnysis, ir trijų raitininkų aštrūs pentinai vėl įsirėmė į arklių šonus.

Vyrai kaip žaibas šoko į kaimą



* * *

Kai Trinkūnas Labutį pasiuntė su belaisviais pas kuopos vadą, nė vienas priešo patrulininkas nepastebėjo, kas atsitiko Določovui. „Trys velniai“ ryžosi skverbtis pirmyn, vykdydami savo vado Trinkūno sumanymą. O jo sumanymas buvo tiek pat netikėtas, kiek ir drąsus. Savo draugams jis to plano nesakė, nes jis dar galėjo pasikeisti. Antra vertus, jį bevykdant galėjo atsirasti visiškai nenugalimų kliūčių. Tik reikia prasiskverbti iki Misiūnų. Tai visi trys žinojo. O kaip veiks toliau, jei pirma plano dalis pasiseks, vėliau pamatys.

Smagūsėjo „Trys velniai“. Kuopos vado jiems skirtas uždavinys buvo atliktas. Dabar prasidėjo savarankiškas veikimas. Kai bus Misiūnuose, kai pradės dienoti, galės paleisti visą savo valią, galės sukelti visus perkūnus ant kojų, galės sėti pasiutusį mirties šokį, kad per visus amžius priešai minėtų lietuvio narsumą kovoje dėl savo žemės laisvės, kad daugiau niekada nebedrįstų savo kojas įkelti į šią žemę.

Daugiau kaip valandą jieėjo vienas paskui kitą. Trinkūnasėjo pirmutinis. Kairėje rankoje jis laikėvielą, o dešinėje šautuvą. Paskui jįėjo Gražutis, o pačiu paskutiniu – Diržys. Dabar jie jau nebesilaikė tokio nepaprasto atsargumo, kaip į pirmutinį kaimą eidami. Priešo užnugaryje naktį jautėsi saugiau. Trinkūnas perspėjo savo draugus, jog netikėtai ką nors susitikę savo veiksmais neparodytų, kad jie ruošiasi pulti tą sutiktąjį. Atvirksčiai, jie turi nuduoti, lyg iš priešakinio dalinio pasiūsta ryšių grandinėle patikrinti, kurioje vietoje yra sugedusi telefono linija. Trinkūnas buvo sugalvojęs ir pavardę – Določovas, jei kas paklaustų. Bet šituo sumanymu jiems pasinaudoti neteko, nes iki pat Misiūnų kaimo pakluonių nė vieno gyvo sutvėrimo nesutiko.

Misiūnų pakluonėse buvo visiškai ramu. Kad ir ilgai klausėsi ir dairėsi, nieko nepastebėjo. Jokio patrulininko žingsniai nesudrumstė tos iškilmingos priešaušrinės nakties tylos ir „Trijų velnių“ darbo. Atrodė, kad visi miega, matyt, pilnai pasitikėdami priešakinių daliinių budrumu.

– Ech, jeigu dabar visa mūsų kuopa būtų čia! – pagalvojo Diržys, gerai numanydamas, į kokią keblį padėti tuo atveju patektų prieš branduolys.

Trinkūno galvoje mintys lakstė kaip siuvamosios mašinos adatos. Jau netrukus turėjo prasidėti kuopos puolimas. Kai tolumoje sušvito balta raketa, ją gali pastebėti ir Misiūnuose.

Jei taip atsitiks, tai kils įtarimas, kad priešakinuose daliniuose kas nors yra netvarkoje. Pirmiausia skambins telefonu. Iš ten atsakys, kad įvyko užpuolimas. Tada Misiūnuose prasidės skubus pasiruošimas gintis. Telefono laidus nutraukus, pasiruošimas gali kiek vėliau prasidėti. Bet vis dėlto jis prasidės. Jį reikia sutrukdyti, paskui pasislėpti ir geroje vietoje laukti lemiamojo kautynių momento.

- Raskime tinkamiausią vietą pasislėpti!
- Reikia būtinai įsigyti kulkosvaidį!
- Už pusvalandžio prasidės kuopos puolimas!
- Turime veikti kuo skubiausiai!

Kai jie prislinko prie pirmosios Misiūnų kaimo trobos, išgirdo arklių prunkštimą. Tai buvo klojimas, o prie jo molio jauja.

– Ar nereiktų apsižiūrėti, kaip toje jaujoje atrodo? – pasiūlė Diržys.

Vietoj atsakymo Trinkūnas padėjo ant durtuvo telefono laidą ir jį pertraukė. Kitą vietą pertraukė Gražutis. Po to Trinkūnas drąsiais žingsniais priėjo prie klojimo durų ir jas atidarė. Klojime degė maža lemputė. Prie jos sėdėjo budėtojas, kuris, durims sugirgždėjus, tuojau pašoko ir paklausė:

- Kas čia?
- O ką, ar nemiegi? – rusiškai paklausė Trinkūnas.
- Nemiegu, – lyg nenoromis atsakė paklaustasis, įtartinais žiūrėdamas į pasirodžiusįjį. Paskui jį paklausė:

– Ko atėjai?

– Tave pakeisti. Gali eiti miegoti, – neišeidamas į šviesą tarė Trinkūnas, bet matydamas, kad budinčiojo akyse pradeda kilti kažin koks įtarimas, vienu šuoliu prišoko prie jo ir tokia jėga trenkė į budėtojo galvą, kad šis nė nespėjęs surikti krito negyvas. Arkliams suprunksčė neramiai trypdami, lyg pasibaisėdami tuo netikėtu užpuolimu. Trinkūnas atsikus pašaukti draugus, bet jie jau buvo klojime. Nukautą budėtoją jie nutempė į tamsiausią klojimo kampą, iš kurio atidžiai klausėsi, ar nėra klojime dar ko nors. Klojime buvo penki arkliai ir trys sunkiųjų kulkosvaidžių vežimėliai. Bet viename vežimėlyje

nebuvo kulkosvaidžio. Šovinių dėžės buvo lengvos, matyt, tuščios. Pilnosios turėjo būti kur nors kitur paslėptos. Šis atsargumas labai nepatiko Trinkūnui ir jo draugams. Kiekvienas jų pagalvojo: kaip būtų buvę gera, jeigu čia būtų atradę sunkiuosius kulkosvaidžius ir pilnas šovinių dėžes. Tada tą klojimą gal jie būtų pavertę į nepaimamą tvirtovę bolševikų pozicijos viduryje.

Staiga Gražutis išgirdo pirmą šūvį iš Barvainių kaimo pusės.

– Mūsiškiai pradėjo pulti!

Ir „Tys velniai“ tik dabar pastebėjo, kad jau ima brėkšti. Bet nespėjo jie apie tai pagalvoti, kai kažin kas pravėrė jaujos duris. Jie susigūžė už vežimėlių. Iš jaujos išėjo žiovaudamas kareivis. Niekas neįtardamas ir nepastebėdamas jis perėjo klojimą ir sustojo už durų savais reikalais. Tuo metu pasigirdo tankesnis šaudymas. Priešo kareivis kaip įgeltas išlėkė iš klojimo, pasiklausė ir tuojau grįžęs sušuko:

– Budėtojau, budėtojau, po velnių!..

– Ko rėkauji? – paklausė jį Trinkūnas, stengdamasis atsakyti mieguistu balsu.

Tada šis, iš jaujos savais reikalais išėjęs bolševikas, prišoko prie tariamojo budėtojo, norėdamas jam kažin ką nepaprasto pasakyti, bet čia pat Diržio durtuvas prieš jį sublizgėjo...

Tuo laiku Gražutis prišoko prie jaujos durų, atplėšė jas ir iš karto metęs į vidų dvi granatas vėl užtrenkė duris. Kol viduje spėjo prišokti prie durų, Gražutis užsklendė jas. Granatos sprogo, sukeldamos riksmą ir sužeistųjų vaitojimus. Jaujos duris ėmė daužyti baimės pagauti bolševikai.

– Ant arklių! – sukomandavo saviesiems Trinkūnas. Ir „Trys velniai“ kaip viesulas išskrido iš klojimo, nes arkliai buvo išsigandę pašonėje sprogstančių granatų ir patys visomis savo raumenų jėgomis veržėsi ištrukti.

Lauke buvo tiek prašvitę, kad nuo klojimo galėjai įžiūrėti gyvenamąsias trobas. Į jų pusę ir nukreipė „Trys velniai“ juos nešančių arklių žingsnius. Jie skrido vienas paskui kitą, ir arklių pasagų dundėjimas drebino žemę. Tvirtai prigludę prie arklių, kairėje rankoje laikydami šautuvus ir arklio pavadžius, o dešinėse spausdami granatas jie įlėkė į pirmąjį kiemą. Prie trobos durų, šūvių pažadinti, neramiai dairėsi keletas vienmarškinių bolševikų. Jie dar nesuspėjo susivokti, kas čia

dedasi ir iš kur galėtų būti tie staiga iš pakluonių į kiemą įlekiantieji raitininkai.

Buvo dar tamsu, tad jojančiųjų nei veidų, nei uniformos negalėjo įžiūrėti. Manydami, kad savieji, jie sušuko:

– Ei, kur jūs?! Kas atsitiko?! Kas ten šaudo?!

– Nieko neatsitiko! – pralėkdamas sušuko jiems Trinkūnas, nežymiai numesdamas jiems granatą. Ir tik spėjo „Trys velniai“ atsidurti ant kelio, kai jų numestos granatos sprogo. Jie pasiutusia zovada pralėkė išilgai kaimą. Jų laimei, kaimo galas buvo netoli. Jau švitravo tušti laukai aštrioms Trinkūno akims, kai ant kelio iš visų kiemų ėmė bėgti šūvių ir sprogimo pažadinti bolševikai. Jie buvo labai sumišę ir nesuvokė, kas daryti. Skambėjo įvairios komandos, tik jų tame sąmyšyje niekas nenorėjo klausyti. Niekas nesuvokė, kas atsitiko, ir komandos buvo nevienodos.

– Užpuolimas! Prie ginklų!

– Ramiau! Nekelti triukšmo! Nebėgioti! Nieko nėra!

Bet prunkščiančių arklių įsiutęs lėkimas ir „Trijų velnių“ keliose

„Trys velniai“ kaip viesulas išskrido ant arklių...



vietose paleistos granatos greitai įtikino ir šalčiausiai galvojančiuosius, kad jie yra netikėtai užpulti. Visi griebė ginklus ir veržėsi į gatvę nežinodami, kas veikti. Viršininkai rėkavo, norėjo sutvarkyti, susivokti, bet tai buvo ne taip lengva, nes daugelis iš baimės drebėjo ir negirdėjo savo viršininkų komandų. Ir „Trys velniai“ jau buvo per gerą varsną nuo Misiūnų kaimo, kai bolševikai ėmė šiek tiek aprimti ir tvarkytis.

Į bataliono vado kiemą lėkė trys raiti bolševikai. Jie buvo tie patys, kuriems pasisėkė pirmiesiems ištrukti iš tos nakties kruvinų skerdynių, iš Tarvydo rankų. Jie trumpai apsakė bataliono vadui, kas atsitiko:

– Netikėtas užpuolimas! Visa priešakinė sauga žuvo! Tarp priešakinių dalinių ir branduolio nieko nesutikome. Matyt, užpuolimas buvo iš Barvainių pusės. Priešo jėgos nežinomos. Jei jie puls toliau, tai tuojau bus čia!

– Gintis! Į pozicijas! – įsakė bolševikų bataliono vadas.

Neilgai trukus Misiūnų kaimo pakluonėse, vykdydamos bataliono vado įsakymą, išsipylė ginkluotų bolševikų vilnys. Per tas vilnis ėjo keistas nerimas. Kiekvienas kareivis žinojo, kad jaujoje, kur buvo sunkiųjų kulkosvaidžių skyrius ir kurioje buvo sunešti sunkieji kulkosvaidžiai, ten liko nukauti penki jų draugai ir apgadinti kulkosvaidžiai.

Toji žinia kėlė baimę ir nerimą prieš kareiviams. Atrodė, kad kiekvienu momentu gali atsiverti žemė, o iš jos išlįsti Lietuvos kareivis, tūkšti į akis sprogtančią granatą ir vėl pasislėpti žemėje. Nes viskas, ką vienas kitam pasakojo apie tos nakties užpuolimą, buvo labai panašu į tai, prieš ką paprastas kareivis yra bejėgis kovoti. Kruvina jaujos tragedija ir priešakinių dalinių žuvimas kėlė bolševikų tarpe baimę ir nerimą. Kareivių akyse vaidenosi nematomos, juos naikinančios jėgos. Į jų širdis skverbėsi bejėgiškumas ir noras greičiau bėgti iš tos prakeiktos žemės.

Bet bataliono vadas buvo kitoks negu jo kareiviai. Jis apytikriai iš karto susivokė, kad priešas turi būti ne per daug stiprus, jei sugebėjo taip slapčiomis priartėti iki jo saugos dalinių. O be to, bataliono vadui buvo gerai žinoma, kad jei tokiu momentu, kai visi kareiviai yra netekę pusiausvyros, jis duos įsakymą trauktis, tai atsitraukimas gali virsti masiniu, netvarkingu bėgimu. Todėl nesvyrudamas įsakė gintis.

Išaušo. Nuo Misiūnų kaimo į lietuvių pusę tęsėsi nedidelėmis kalvomis nusėtas laukas. Per keletą šimtų metrų nuo paskutinės Misiūnų kaimo gyvenamosios trobos, į dešinę, buvo nedidelis, bet skarotas eglynas. Į kairę nuo Misiūnų vietovė buvo tik su labai mažais nelygumais.

Bolševikų bataliono vadas žiūrėjo į vietovę iš vienos, o Tarvydas iš kitos pusės. Ir kiekvienas savaip galvojo apie susidariusią būseną. Bolševikų vadas buvo nusistatęs gintis Misiūnų kaime, kol paaškęs priešų jėgos, o Tarvydas žinojo, kad jo kareivių ūpas yra labai pakilęs ir kad jis būtų neryžtingas vadas, jei su tokiais narsuoliais nesumuštų bolševikų bataliono.

– Gintis išnaudojant visus vietos patogumus, – nusprendė bolševikas.

– Pulti išnaudojant visus pranašumus! – tarė lietuvis.

Ir prasidėjo žūtbutinės lietuvių ir bolševikų kautynės. Įnirtę, įsiutę, nežiūrėdami į zvimbiančias kulkas lindo narsieji Tarvydo vyrai pirmyn ir artyn prie bolševikų pozicijų. Neapsakomas pergalės troškimas traukė juos įsiveržti į patį priešų vidurį.

– Pirmyn, vyrai! – ragino kareiviai vienas kitą ir vienas už kitą greičiau ir drąsiau veržėsi į priešakį. Bolševikai, pradžioje labai pakrikę ir neramūs, pradėjo apsiprasti. Bataliono vado šaltumas tą rytą išgelbėjo juos nuo staigaus ir katastrofiško pakrikimo. Pirmąjį siaubą įveikę jie ėmė šalčiau vertinti būseną. Pradžioje, kol nesuvokė, kokios jėgos ir iš kur juos puola, būtų tuojau sugniužę, bet kai pamatė, kad Misiūnų kaimą puola apyskystės jėgos, ne tik ne didesnės, bet dargi mažesnės negu jų, ėmė atgauti pasitikėjimą savimi ir puolantiesiems buvo vis sunkiau ir sunkiau.

Tarvydas, su savo ryšių grupele puldamas beveik pačiose pirmosiose gretose, pradėjo suprasti, kad padėtis gali pasidaryti labai kebli, jei jis nors kiek ims svyruoti. Bet nuostoliai buvo tokie aiškūs, kad tolesnis puolimas buvo tiesiog savižudybė. Jokios artilerijos paramos, jokios pasparties iš kaimynų nebuvo ir nenumatoma. O tuo momentu būtų buvę nepaprastai reikalinga. Tarvydas ėmė jausti, kad kautynių iniciatyva netrukus gali pereiti į priešų rankas. Paskutinė jo viltis buvo rezervinis būrys, išskleistoje rikiuotėje slenkąs kairiajame kuopos sparne ir dar neįveltas į pirmąsias linijas. Bet kaip tik to

labiausiai ir bijojo kuopos vadas: jei ir paskutinės jėgos bus mestos į kautynes ir priešas tai pastebės, visa kuopa atsidurtų pavojuje ir būtų sunaikinta nepasiekusi tikslo. Noromis nenoromis Tarvydas turėjo įsakyti savo vyrams pertraukti puolimą ir pasilikti užimtose pozicijose. Be to, prie visų nepalankumų prisidėjo dar vienas: dešiniajame priešo sparne staiga atsirado keli sunkieji kulkosvaidžiai, įstrižai apšaudę visą kautynių lauką. Šitų kulkosvaidžių ugnis buvo kaip pjautuvas. Ilgomis serijomis kalendami jie kiekvienam drąsesniam kovotojui grasino šimtais mirčių iš karto.

– Velniava! – keikėsi Tarvydas, jausdamas, kad kautynių laimė ima svirti priešą pusėn. Bet žinodamas savo kareivių narsumą, jis save ramino, kad ir ši kartą atsiras kokia nors išeitis, nes pralaimėti jo kuopa nemokėjo. Verčiau mirs negu pralaimės.

Kuopos vado ženklą pasilikti užimtose pozicijose kareiviai tuojau įvykdė. Tarpvagiuose išsibarstę mažomis grupelėmis jie prisispaudė prie žemės, atsargiai pakeldami galvas pažiūrėti, kas darosi. Kulkų spiečiai zvimbė per jų galvas, kai tik jos bent kiek aukščiau pakildavo. Kareiviai suprato, kad priešas visiškai pasiruošė juos sutikti. Toji mintis blogai veikė jų nuotaiką, bet jos palaužti neįstengė. Jie pasitikėjo savo vado sumanumu ir tik troško pergalės. Ir juo didesnės atrodė kliūtys, tuo saldesnis laimėjimas juos viliojo.

Bolševikų vadas iš džiaugsmo jau trynė rankas. Priešas buvo priplaktas prie purvinos žemės ir nebegalėjo nė galvos pakelti. Dar minutė kita, ir bolševikai, palaikomi sunkiųjų kulkosvaidžių ugnies, pradės priešpuolį ir turės sunaikinti tą drąsuolių kuopą, juodą naktį įsiveržusią į jo batalioną. Vadas matė ir jautė, kad jo kareiviai, sunkiesiems kulkosvaidžiams prabilus, pasijuto naujai atgiję. Jų nebegąsdino lietuvių narsumas. Jie užmiršo, kad tą patį rytą žuvo jų priešakiniai daliniai ir branduolio kautynių skyrius jaujoje. Jau jiems nebebuvo baisu, kad gali atsiverti žemė ir išmesti iš savęs nenugalimus kovotojus. Visa tai jie užmiršo girdėdami, kaip išganingai trata savieji kulkosvaidžiai. Nuo tų kulkosvaidžių tratėjimo ir tie drąsuoliai priplojo kaip lapės prie žemės, sulįsdami į tarpvagių. Visas kautynių laukas ištuštėjo. Ir bolševikams buvo malonu, kai per vilnis nuaidėjo bataliono vado įsakymas:

– Pirmyn!.. Pirmyn!..

Tarvydas matė, kaip vienas po kito pakyla bolševikai ir trumpais perbėgimais artinasi prie jo kovotojų pozicijų.

– Ugnis!..

Tratėjo įvairiausio tipo šautuvai lietuvių rankose. Daugelio šautuvų vamzdžiai buvo išdilusiomis graištjomis. Bet ir su tokiais šautuvais reikėjo atremti užpuolikus.

– Ugnis!..

Didžiausiam visų nusiminimui, toji ugnis, kad ir tanki, nebuvo tokia vaisinga, kokios tada reikėjo. Dalis puolančiųjų bolševikų klupo nukauti ar sužeisti, bet daug didesnė dalis jų vis artėjo ir artėjo.

Staiga įvyko tai, ko niekas negalėjo tikėtis: kautynių lauke pasirodė „Trys velniai“. Ir jų pasirodymas nulėmė tos dienos kautynes.

Kai tik buvo paskelbtas bolševikų bataliono vado įsakymas pulti sulaukytus lietuvius ir kai pirmieji bolševikai perbėgdami pirmyn ėmė kliudyti sunkiesiems kulkosvaidžiams šaudyti, kulkosvaidžių šaudymui vadovaujant viršininkas įsakė keisti kulkosvaidžių poziciją, naująją poziciją nurodydamas pamiškėje. Jo įsakymas buvo kuo skubiausiai įvykdytas. Bet vos tik sunkieji kulkosvaidžiai pasiekė naująsias pozicijas ir paleido ugnį, iš po kelmų iššoko Trinkūnas su savo draugais, gudriai pasislėpę ten tuoj po to, kai išlėkė iš Misiūnų, ir visiškai netikėtai puolė iš užpakalio abiejų kulkosvaidžių tarnybą. Vienam šūvį, kitam durtuvą, o trečiam šautuvo buožę paskyręs Trinkūnas velnišku vikrumu įvykdė savo planą. Prie kito kulkosvaidžio prišoko Gražutis su Diržiu. Diržio šūvis paklojo pirmąjį numerį, Gražučio – antrąjį, o trečiojo kulkosvaidininko krūtinėn vienu kartu susmigo du durtuvai. Likusioji kulkosvaidžių tarnyba iš pradžių taip sumišo ir išsigando, kad buvo bebėganti, bet pamačiusi, kad iš miškelio daugiau niekas neiššoka, norėjo pulti tuos tris drąsuolius. Bet jų puolimas jau buvo pavėluotas: į juos švilpė Gražučio ir Trinkūno granatos, o už kelių sekundžių ir Trinkūno paleista serija iš sunkaus kulkosvaidžio, kurį jis staiga nukreipė į priešingą pusę.

Kažkuris iš bolševikų paleido granatą į užpuolikus, ir sprogdama savo skeveldromis kliudė visus tris: Trinkūnui apardė nugarą, Gražučiui kairės rankos raumenis perplėšė, o Diržiui nunešė pusę ausies. Bet nuo pamiškės bolševikai buvo staigiai atmušti, ir „Trys velniai“ abu iš priešo atimtuosius kulkosvaidžius spėjo nusitempti į vieną

artilėrijos sviedinio išraustą gilią duobę. Iš čia staiga pasipylė kulų serijos į puolančiuosius bolševikus. Ir tai buvo prieš pat ataką, nes tik kelios dešimtys metrų beskyrė vienus nuo kitų.

Sunkiųjų kulkosvaidžių puolimas taip staiga įvyko ir tokios trumpos buvo kautynės, kad nei puolą bolševikai, nei besiginą lietuviai pradžioje nesusivokė, kas atsitiko: kodėl sunkiųjų kulkosvaidžių ugnis ėmė naikinti savuosius – bolševikus. Bet kai vienas kitas puolančiųjų, išdrįsęs pasikelti nuo žemės, kad parodytų grasinantį ženklą saviesiems kulkosvaidininkams, buvo negailestingai tų kulkosvaidininkų paklotas, tada visi ėmė suprasti, kas atsitiko. O diena buvo pakankamai šviesi, ir ne vienas bolševikas pamatė, kad kulkosvaidžius valdo lietuviai.

Bolševikų puolimas staiga sustojo. Tarvydas, pastebėjęs, kas atsitiko, ir suvokęs, koks nepaprastas pavojus gresia drąsiesiems kulkosvaidininkams, taip pat jausdamas, kad priešui atėjo kritiškiausias momentas, paskubomis davė ženklą rezerviniam būriui per miškelį pulti priešo dešinią sparną.

Staiga pasipylė kulų serijos



Ir vėl staiga bolševikų eilėse įsisuko kareivių slegianti mintis apie priešą neįveikiamumą. Toji mintis kaip sunkus akmuo priplojo jų eiles prie žemės ir ėmė traukti juos ne pirmyn, bet atgal.

– Trauktis!.. – pasigirdo ne viršininko, o išgąščio apimto nežinomo eilinio balsas.

– Trauktis!.. Trauktis!.. – pakartojo kiti balsai.

– Pirmyn! Pirmyn, vyrai! Galas bolševikams!..

Tarvydui nereikėjo kartoti įsakymo: patys kareiviai atkakliai ėmė veržtis paskui besitraukiančius bolševikus, vydami ir naikindami juos, kai tik rezervinis būrys ėmė pulti dešiniąją priešą sparną.

Taip buvo laimėtos Misiūnų kautynės. „Trijų velnių“ vardas skambėjo visų lūpose, nors jie patys po šių kautynių vėl nekantriai laukė kitų kautynių, begydydami savo žaizdas ir retkarčiais pasvajodami apie jų sugrįžimo belaukiančiuosius namiškius.

ANT ŠERŪS KRANTO



(„Karys“, 1939 m., nr. 53, p. 1284–1288)

Visa tai buvo dar taip neseniai, kad prabėgusios dienos tų atsitikimų iš mano galvos ne tik neišbraukė, bet padarė juos dar gyvesnius. Apie juos noriu papasakoti, nes jie degina mano smegenis taip, kaip didelio vado viešai išreikštas pagyrimas degina to pagyrimo besiklausančio kareivio krūtinę. Pademarklinijos gyventojų Braziulio likimas kaip gyvas stovi mano akyse, nors aš Braziuliui nei draugas, nei giminė, o tik mažai tepažįstamas žmogus, apie jį sužinojęs iš vietos gyventojų pasakojimų.

Tai buvo prieš keliolika metų. Maža, trijų burnų šeima atėjo į pamirkę. Braziulis, didelio Šlajūnų dvaro kumetys, dešiniąja ranka darydamas kryžių ant plačios savo krūtinės, akimis ryte rijo jam naujosios krašto valdžios iš dvaro atimtą ir atiduotą žemės sklypą. Po to jis nuėjo į patį sklypo vidurį, kojomis tvirtai kaip geležiniais stulpais įaugo į žemę ir tarė šalia jo stovinčiai žmonai:

– Dabar čia mūsų žemė. Pasistatysime trobas. Turėsime kur galvas priglausti. Vaikai turės savo pastogę.

– Jei jau Dievas padės, tai vis bus geriau, negu buvo, – glostydama trijų metų sūnų, visa vaikiška nekaltybe prisišliėjusį prie motinos plačių padalkų, Braziulienė atsakė savo vyrui.

Naujakurys ta pačia ranka, kuria darė kryžių ant krūtinės įžengdamas į savo sklypą, dabar tvirtai apkabino savo jauną žmoną ir tyčėdamas kietai prispaudė ją prie krūtinės. Paskui jis pasilenkė ir kita ranka paėmė jauniklį, atplėšė jį nuo žemės, užkėlė ant savo krūtinės ir su džiaugsmu žiūrėdamas į žvitrias vaiko akis paklausė jį:

– Na, Jurguti, sakyk, ar tu supranti, kas dabar dedasi?! Supranti ar ne, sakyk?.. Na, sakyk: taip ar ne, a?..

– Taip... – nedrąsiai atsakė tėvo prispirtas mažiukas, griebdamas tėvo nosį.

– Taip? Tu jau supranti? Oooo... Koks jis gudragalvis!.. – tėvai pažiūrėjo vienas į kitą ir jiems buvo miela, kad jų sūnus toks didelis išminčius, nors abu matė, kad Jurgiukui buvo vis tiek, ar sakyti „taip“ ar „ne“.

Ilgai jie taip stovėjo naujame savo sklype: Braziulis su sūnumi ant krūtinės ir su žmona prie šalies. Visus tris žemė traukė į save kaip lygumų žmogų traukia jam įprastos lygumos, kai jį kas užneša į kalnus. Braziulio krūtinėje sukilo toks didelis noras visą tą žemės gabalą kietai suimti savo geležinėmis rankomis, pakelti jį ir paleisti, kad jis kaip milžiniškai didelis vandens kibiras užlietų jo krūtinę. Kad kiekvienas gruntas, kiekvienas akmenėlis iš to lauko nors vienai sekunde priglustų prie jo kūno, kad jo kūnas liktų taip, kaip žolė išlindus iš tos žemės...

– Tai matai, ką mums davė Tėvynė. Juk nei lenkas, nei rusas šito niekada nebūtų padaręs.

– O ar nebijai, kad atimtų?

– O kas gi galėtų atimti?

– Anie... – rodydama į tolimas už demarkacijos linijos atsakė Braziulienė.

– Kas? Lenkai?! Niekada! Tiems grobuonims atkeršys patsai Dievas kurią dieną. Atkeršys – pamatysi!..

Braziulio balsas buvo toks rūstus, kad sūnaus veidas staiga prisipildė nesupratimo ir baimės. Jis sudrebėjo ir patempęs lūpą skubėjo išsivaduoti iš tėvo glėbio, kojomis norėdamas pasiekti žemę. Tėvas suvaldė savo rūstumą ir nepaleisdamas vaiko tarė jam:

– Nebijok, nebijok... Tu geras vaikas. Aš nebarsiu tavęs, ne...

– O kas tie lenkai? – nurimęs paklausė vaikas.

– Apie juos dar tau per anksti žinoti. Papasakosiu, kai būsi didesnis.

– Ar jie pikti?

– Labai pikti...

Norėdamas, kad sūnus nenuvestų jo per toli savo klausinėjimais,

tėvas paleido jį ant žemės ir liepė bėgti į namus. Paskui jį nusekė ir tėvai, susikabinę kietomis darbo rankomis. Jie dar tebegyveno kumetyne, bet visos jų mintys ir pasiryžimai buvo čia, tame sklype. Viltis susikurti jaukų nuosavą kampelį spindėjo jų veiduose, o kiekvienas jų kūnų raumuo drebėjo nuo susitelkusios jėgos dirbti, dirbti, dirbti...

Praėjo dešimts metų. Braziulių šeimoje tie dešimts metų paliko gausų, išlietą prakaitą su kaupiu atlyginantį derlių. Toje vietoje, kur pirmą kartą naujakuris prašneko į žemę savininko balsu, jau stovėjo nedidelės, bet ir iš lauko, ir iš vidaus jaukios trobos. Jis jau turėjo porą tvirtų arklių ir tris karves. Jei ne statyba, Braziuliai būtų galėję savo žemės plotą dvigubai padidinti. Nuo priešsaulėtekio iki vėlybos nakties diena iš dienos dirbdami jie savo sklypą privertė nešti jiems keleriopai didesnę vaisių negu dvarui. Ir taip be didelių mokslų, vien tik praktika besivadovaudamas Braziulis ėjo pačiu pirmuoju iš visų apylinkės naujakurių.

Jurgiukui, kurį į lenkų žemę nukreiptas rūstus tėvo balsas anais metais taip išgąsdino, suėjo trylika metų. Jis turėjo pusantrų metų už save jaunesnį brolių Petrą ir keturiais metais jaunesnę seserį Kattrytę. Vienu laiku Braziulių šeimoje buvo net penketas vaikučių, bet du iš jų neišlaikė kietos naujakurio dalies ir vos po keletą mėnesių tepagyvenę mirė. Gal priežiūra buvo jiems per menka, o gal likimas pasirodė nepermaldaujamai žiaurus – kas žino...

Trys jaunieji daigai tėvui ir motinai buvo pats didžiausias uždavinys. Braziulio neramios mintys kaip šėlstantieji verpetai kūrė vaizduotėje kiekvieno iš jo vaikų ateitį. Tai, apie ką jo žmona nedrįso pagalvoti, jis svarstė tokiu atidumu, tokiu rūpesčiu, lyg tai būtų buvusi kasdieninė tikrovė.

– Vaikai turi būti mokomi! – štai nuolatinis dėsnis, kurį tėvas kartodavo ir garsiai, ir tylomis. Tas dėsnis jo mintyse suko devynis verpetus, nes jis nežinojo, kuriuo būdu be pinigų galima atsiekti vaikų išmokslinimo. Čia buvo dar ir kitas klausimas: septintuosius metus eidami vaikai jau tai šiuo, tai tuo pagelbėdavo įvairiame darbe. Leidžiant juos į mokslą, reikėjo ieškoti ne tik pinigų mokslo išlaidoms apmokėti, bet ir kuo pakeisti juos darbe. Vaikų mokymo klausimas buvo tuo aštresnis, kad patys vaikai didžiausiu nekantrumu graibstė

visokias žinias, visokį mokslą. Ir mokslas jiems gerai sekėsi.

Jurgiuokas, turėdamas trylika metų, buvo baigęs vietos pradinę mokyklą. Tuo laiku Petras buvo perėjęs į ketvirtą, o Katrytė – į antrą skyrių.

Šlajūnų kaimo vaikų gyvenimas buvo dėl daugelio dalykų labai nepaprastas. Tai parėjo ir nuo vietos padėties, ir nuo žmonių santykių. Šlajūnų gyventojų žemės rytiniu pakraščiu tekėjo sraunioji Neris. Už jos stačių krantų buvo svetima valdžia. Pikta valdžia. Tos valdžios vykdytojai stropiai saugojo antrą Neries krantą, žiauriai bausdami tuos, kurie mėgindavo nuvykti pas pavergtuosius brolius. Pačiuose Šlajūnuose taip pat gyveno keletas tokių, kurie savo elgesiu pritarė anos piktosios valdžios šeimininkavimo būdai tai žodžiu užtardami, tai savo tarpe svetima kalba šnekėdami. Dėl tų priežasčių Šlajūnų kaimo vaikų gyvenimas ir pasidarė labai nepaprastas, kaip buvo nepaprastas ir jų tėvų gyvenimas.

Buvo kaitri vasara. Panerių lankose skambėjo pustomi dalgiai ir dainos. Bėgantys Neries vandenys tas dainas traukė į savo verpetų gilumą ir nešėsi jas tolyn kaip brangias dovanas. Tomis dainomis atausdavo ji savo nuostabią pasaką – nepabaigiamą pasaką, kurią ji sekė naktimis kaimams ir miestams, miškams, kloniams ir kalnams, pro kuriuos ji bėgo į Nemuną. Ta pasaka buvo tokia nepaprasta, kad tie, kurie jos klausėsi ir suprato, verkė. Tokia graudi ji buvo. Bet ar tai buvo pasaka? Neries pasakojime buvo tiesa. Tik toji tiesa buvo per daug žiauri, nežmoniška. Neris pasakojo apie Gedimino mieste viešpataujantį skurdą, apie tai, kad nuo neatmenamų laikų tose vietose gyvenę žmonės yra išvaromi kaip šunes, kaip paskutiniai valkatos. Žodžio gimtąja kalba nevalia ištarti, nes už vieną žodį spardo ir muša kaip žvėrį... Tai naujų korikų – Muravjovų laikai, tai raudų ir kentėjimų laikai pikto prieš pavergtiesiems broliams...

Retas Neries kalbą taip gerai suprato, kaip tėvas Braziulis. Nebuvo dienos, kad jo akys su ilgesiu nežvelgtų į tas tolumas, kuriose įsiveisė pikta atėjūno ranka. Sukdamas dalgį, kirsdamas medį, ardamas, akėdamas – Braziulis vis jautė, kad prie jo širdies yra prislinkusi gyvatė, kuri šnypsdama kaišioja dvišakį liežuvį, tykodama progos mirštamai įgelti. Tai lenkas. Tas, kuris puola iš pasalų tą, su kuriuo prie švento kryžiaus padarė iškilmingą sutartį...

Buvo jau laikas eiti pietų, kai Braziulis stojo pjauti paskutinę pradalgę. Vienmarškinis, virš alkūnių atraitytomis rankovėmis, jis vienodai suko dalgį, gerais pusglėbiais suversdamas žolę. Prieš keletą metų toje vietoje ir pjauti nebuvo ko, o dabar – visi kaimynai išsižiojo. Žolė kaip mūras. Pjauk ir norėk. Tai ne jovarai, ne smilgos, o pirmos rūšies pašaras. Ir miela buvo traukiant dalgį jausti, kaip per saulės įkaitintą kūną srovėmis liejasi prakaitas, kaip nuo vieno patraukimo nusilpsta raumenys. Liejamas prakaitas turės būti ir bus su dideliu kaupu atlygintas: arkliai ir karvės nuo tokio pašaro pačiame viduržiemyje blizgėte blizga. O koku džiaugsmu tų protingų gyvulių akys žiūri į šeimininką tą valandą, kai jis tokio pašaro doklu nešinas įžengia į tvartą.

Tėvui bebaigiant varyti paskutinę pradalgę, pievoje pasirodė abu jo sūnūs.

– Padėk Dieve, tėti, – linksmai tarė vaikai.

– Dėkui, dėkui. Na, tai ką jūs man pasakysite?

– Atėjome pietų kviesti, bet prieš tai norim eiti pasimaudyti.

– Gerai, gerai. Judu eikit, ir aš tuoj ateisiu. Matot, paskutinę pradalgę varau.

Vaikai pasileido tekini ir tuoj pranyko iš akių, – nusileido nuo kranto, kurs toje vietoje buvo ir status, ir aukštas, prie pat upės vagos. Vos spėję atsegti po vieną savo trumpų kelių saugą, Braziuliukai pamatė, kad netoli jų vyksta „karas“.

– Tu matai, mūsiškių tik keturi, o lenkiūkščių ne mažiau kaip septyni. Iš kur jų ir atsirado tiek?

Tarė Petriukas broliui, rodydamas du būrelius vaikų, besimėtančių akmenimis.

– Tai kelmukai! Ar tu matai, ten toliau yra laivelis. Atsimeni, kaip Lipskiukas aną dieną sakė, kad jie mum ruošia kerštą?

– Matyt, iš anos pusės tie vyrukai. Einam! Mes jiems parodysim!

– Bet juk tėtis tuojau ateis ir neras mūsų.

– Pamatys. Bet jam laukti nereikės, sugrįšim. Einam. Tik saugokis, kad nepamatytų, – įsakinėjo Jurgis, kurį mokyklos draugai kadaise buvo vienbalsiai išsirinę savo vadu.

Paslapčiomis abu Braziuliukai susijungė su keturiais draugais, kaip ir juodu atėjusiais į Nerį pasimaudyti ir pažvejoti, bet netikėtai

užpulti septynių iš anksto susitarusių lenkiukų. Tokius „užpuolimus“ jie vieni prieš kitus dažnai suruošdavo. Ginklai jų buvo vienodi – akmenys, bet kovos kartais užvirdavo tokios atkaklios, kad be vyresniųjų įsikišimo neapsieidavo. Iki „atakų“ vengdavo sueiti. Tenkindavosi „poziciniu“ karu. Ir šį kartą abi pusės atkakliai mėtėsi įvairaus didumo akmenimis, stengdamiesi vieni kitus apiberti kuo didesniu „sviedinių“ skaičiumi. Pataikymų buvo labai nedaug, bet septyni prieš keturius turėjo aiškia lauko persvarą.

– Vyrai, trys pasilikit čia, o kiti trys apsupsim juos iš šono! – sukomandavo Jurgis, įvertinęs „kautynių aplinkybes“.

Draugai pasidalijo į dvi dalis, kaip buvo jų vado nurodyta. Trys pasiliekančiai vietoje turėjo dvigubai padidinti savo „šaudymo“ tempą, kol kiti trys užpuls priešą iš sparno. Lenkiukų tarpe vis dažnėjo raginimas:

– Pirmyn, vyrai! Pirmyn!..

Padėk Dieve, tėti...



Tačiau jie vis dar delė keisti savo poziciją, manydami, kad priešas pats pradės trauktis. Jurgio plano jie nepastebėjo. Ir kai staiga jų pašonėje pasigirdo didžiausiu triukšmu puolančiųjų balsai, visi septyni pasileido bėgti, kiek kojos įkabina. Netrukus jie sušoko į valtį ir skubėdami nusiirklavo. Šešių „nugalėtojų“ laidomi akmenys persekiojo juos iki pat Neries vidurio.

Kai Braziuliukai atsisuko į tą pusę, iš kurios jie buvo atbėgę, jie pamatė aukščiausioje kranto vietoje stovintį tėvą. Bijodami, kad jis jų nebartų, tekini pasileido į jo pusę. Tėvas kaip iškaltas stovėjo į dalgį atsirėmęs, o prakaitu aptekusiam jo veide spindėjo džiaugsmas. Jis matė, kas įvyko, ir tai jį ypatingai džiugino. Negana turėti žemę – ją reikia mokėti ir ginti, galvojo jis. Į atbėgančius vaikus jis iš tolo tarė:

– Eikit maudytis, eikit maudytis.

Girti už atliktą žygį nenorėjo, kad neįprastų vien tik muštis. Bet peikti jų taip pat neturėjo už ką, nes matė, kad jie gėdos jam nepadarė.

Tėvas nusileido prie upės ir drauge su sūnumis pasinėrė į gaivinantį Neries vandenį. Išsimaudę jie linksmi ėjo į namus per storomis pradalgėmis išklotą pievą.

Taip ėjo diena iš dienos, pilnos nuotykių ir atkaklaus triūso. Su vietos mokytoju Braziulis susitarė už nedidelį atlyginimą Jurgį mokyti privačiai. Nuo rudens pradėjęs namuose eiti gimnazijos kurso mokslus, Jurgis pavasariop buvo taip toli pasivaręs, kad mokytojas užtikrino jį išlaikysiant egzaminus į trečią klasę. Ir tikrai, mokytojo pranašavimas įvyko. Braziuliukas egzaminus išlaikė, bet į gimnaziją vis tiek nebuvo iš ko eiti. Vėl jis ruošėsi per visą rudenį ir per žiemą iki pavasario. Tuo būdu jis baigė keturias klases.

Kai Jurgiui suėjo septyniolika metų, jis atrodė mažiausiai dvidešimties. Su tėvu galėjo imstyti.

Vieną šventadienio vakarą abu broliai išėjo į paupį. Vakaras buvo tykus. Jie nuėjo į pačią aukščiausią Neries pakrantės vietą – per porą kilometrų nuo namų. Kai jie pasiekė numatytą vietą, neapsakomas reginys atsivėrė prieš jų akis. Visa žemė, kaip akys užmato, skendo besileidžiančios saulės spinduliuose. Ugniniais stulpais po jų kojų tviskanti Neris visą reginį dalijo į dvi dalis: šiapus ir anapus. Aukščiau pakilusi už savo seserį laisvoji dalis su daugybe naujų namų,



Einam šįvakar į aną pusę...

naujų ūkių atrodė lyg kitas kraštas, palyginti jį su tuo, kurs tęsėsi anapus Neries. Ten viskas atrodė kaip išmirę. Nei gyvenamųjų namų, nei žmonių nesimatė. Vienos lygumos, vieni kirtimai ėjo į tolimas, kiek akys užmato. Išnykę miškai, sugriuvusios trobos... Jautei, kaip rausvume skęstantieji kloniai verkia su ilgesiu žiūrėdami į gražėjantį krantą, į laisvąjį krantą antroje Neries pusėje. Pikta valdžios ranka išmetė žmones – lietuvius, į jų vietas vienur kitur įsodindami iš kito valstybės pakraščio atgabentus lenkus. Ta pati ranka iškirto didžiausius miškus, išplėsdama brangiausią to krašto turtą. Ji tik neįstengė išplėsti to krašto praeities, jo kilmės, jo istorijos. Apie tai kalbėjo ne tik Neris, bet ir baisiausiai apiplėšta žemė. Iš jos gelmių ėjo ir ėjo skundas, teisybės šaukimasis...

– Žinai, Petrai, bežiūrint į pavergtąjį Vilniaus kraštą mane pagauna toks nežmoniškas skausmas, kad ir gyventi darosi sunku. Suprask gi tu, žmogau, tauta, kuri skelbiasi esanti pati katališkiausia visame pasaulyje, daro baisiausio keršto vertus dalykus. Visą Vilniaus kraštą padarė elgetynu. Geriausiąjį jaunimą sukijo į kalėjimus arba ištrėmė.

Lietuvos amžinąją sostinę apleido samanom ir kerpėm, kad tik išnyktų jo garsas, – kalbėjo brolis broliui. Petras nepratarė nė žodžio. Visa tai buvo tiesa. Tai jis žinojo nuo pat kūdikystės metų iš tėvo pasakojimų, bet vienu žinojimu pavergto krašto neišvaduos...

Staiga, kiek patylėję, Jurgis šviežiu balsu tarė broliui:

– Einam šį vakarą į aną pusę! Gerai?

– Einam!

Saulei nusileidus, broliai persikėlė per Nerį gerai žinomoje vietoje ir slapstydami patraukė jiems pažįstamais takais per keletą kilometrų į krašto gilumą, – į Vėjų kaimą. Tame kaime Braziuliai turėjo daug pažįstamų. Ir kai jie ateidavo, Vėjų jaunimui būdavo šventė.

Sutemose buvo paskendus žemė, kai Braziuliukai pasibeldė į žinomo namo langinę. Jų beldimasis buvo sutartinis. Vos pasibeldę jie skubiai pasislėpė už tvoros kieme ir laukė. Neilgai trukus prasivėrė namo durys ir švelnutis moters balsas prašneko:

– Laukiam, laukiam, pasirodykit!

Jaunuoliai tuojau pat prišoko prie mergaitės ir suėjo į vidų. Ten jie rado senus pažįstamuosius: Marytę, Onutę, Justiną, Tautvidą, Šilgailį, Naudžiūną ir Trakį. Visus apėmė neapsakomas džiaugsmas; seniai jie bebuvo matęsi. Bendros kalbos apie daugybę visiems įdomių dalykų taip sujungė visus, taip surišo juos vieną su kitu, kad jie buvo ne mažiau kaip broliai ir seserys. Pavergtųjų akyse Braziuliai buvo kaip didvyriai, kaip būsimoji išvaduojojai. Jie pasakojo jiems visa, ką žinojo: ir apie savo ilgesį, ir apie skriaudas, ir apie pavojus, kurie juos supa. Jurgis ir Petras buvo kaip šventieji pasmerktųjų tarpe. Su pavydu žiūrėjo į juos pavergtųjų akys. Su pavydu ir maldavimu ateiti į juos ne slaptais šunkeliais, o vieškeliais, ne nakties priedangoje, o saulei šviečiant...

Laikas tekėjo greičiau už Nerį. Jie nepajuto, kad jau tuoj ims die-noti. Reikėjo vėl skirtis. Reikėjo... Jų atsiveikinimas visada buvo griaudus iki ašarų, bet dar niekada jis nebuvo toks griaudus, kaip tą naktį. Vieniems per daug sunku buvo išvykti, o kitiems dar sunkiau pasilikti. Bet negailestingas likimas netikėtu būdu tą gražų būrelį jaunimo išsklaidė kaip nebuvusį.

Tuo pačiu momentu, kai Jurgis su Petru ėmė atsiveikinti su draugais, į namo duris pasigirdo stiprus beldimas. Visi pajuto, kad atsidūrė pavojuje. Į prieangį išėjo Šilgailis.

– Kas čia beldžiasi?

– Čia policija. Reikalauju tuojau atidaryti!

Kambaryje likusieji nelaukė nė sekundės: pro langus išrūko į kitą namo pusę. Bet namas buvo jau saugojamas. Pasigirdo iš visų pusių išpėjamieji balsai.

– Stok! Stok! Šausiu!..

Tų išpėjimų niekas neklausė. Tyliame ore supoškėjo šūviai...

Rytui dienojant, per Nerį tuo pačiu keliu į laisvąjį krantą grįžo tik vienas Jurgis...

* * *

Praėjo dar ketveri metai, ir likimas tarė naują žodį: tebūnie kiekvienas vertas to, ko jis užsitarnavo. Bombos ir patrankos, tankai ir šarvuoti automobiliai palaužė lenkišką didybę... O šiapus Neries greitai pasigirdo radijo pranešėjo balsas:

Į Vilnių traukiame!..



– Šiandieną bus pasirašyta sutartis... Kai tik gausime žinias, tuojau pranešime...

Trys milijonai sukruvintų širdžių, trys milijonai tokių kaip Braziulis ašarų pritviniusiomis akimis budėjo laukdami lemiamos žinios.

Ir atėjo žinia:

– Vilnius, Amžinoji Lietuvos Sostinė, grįžta prie Tėvynės...

Tą dieną Braziulis, žodžio negalėdamas pratarti, pagriebė žmoną už vienos ir dukterį už kitos rankos ir nusivedė jas ant aukšto Neries kranto. Sustojęs apsikabino jas ir pravirko kaip kūdikis. Su juo verkė ir abi moterys.

Ir užtvino vieškeliai žalsvų gretų, automobilių ir vežimų, traukiančių į sostinę, į Vilnių...

Braziulių kieme sudundėjo raitininko žingsniai. Prie lango prišoko Katrė.

– Mama, tėti, Jurgis!..

Nespėjo motina savo taukuoto smakro nušluostyti, Jurgis jau buvo troboje. Šaunus karininkas, jaunesnysis leitenantas. Kaip viesulas sugriebė jis motiną, pakėlė, apsuko, pabučiavo ir paleido. Su tėvu susikabino glėbiais. Vienas antro verti. Seserį pagavo ant rankų kaip lengvutę karalaitę.

– Į Vilnių traukiame! – pasakė jis, džiaugsmu liepsnodamas. Nuo to džiaugsmo sudrebėjo visa Braziulio troba.

– Į Vilnių traukiame! – pakartojo Jurgis dar kartą. Tuos žodžius tarė tokiu iškilmingumu, kad po to nebebuvo iš viso ką besakyti. Tie žodžiai skambėjo nuo Palangos iki Švenčionių, nuo Jonišio iki Kybartų. Juos kartojo milijonai Tėvynėje ir šimtai tūkstančių toli nuo Tėvynės.

– Ar ilgam sustojai? – paklausė tėvas.

– Ne! Tuoju joju!

– Katryte, skubėk paduoti užkąsti, – paragino motina.

– Nereikia, mama! Nenoriu pavėluoti. Tiesa, o ar jūs paaukojote ką nors vilniečiams? – kreipėsi į namiškiaus.

– Žinoma. O kaipgi, iš ko jie gyvens, jei nesušėpsime. Jau prieš karą matėme, koks skurdas anoje pusėje. Dabar dar blogiau. Juk per karą visus pasėlius sunaikino, visą derlių ištrypė, laukuose nenuimtą. Davėme dvidešimt centnerių javų, porą kelnų, švarką, pirštines... – paaiškino tėvas.

– Geriau duoti negu prašyti, – prisidėjo motina.

Katrytė skubiai paruošė kiaušininės, ir Jurgis nenusirengdamas turėjo ją suvalgyti. Bevalgant motina prisiminė Petrą. Jurgis jautėsi kaltas už brolio likimą, todėl jį tas priminimas dar daugiau sujaukino. Jis neturėjo nė mažiausios žinios apie brolių po to, kai aną naktį pikto lenko šūvio sužeistas jis turėjo likti anapus, nebegalėdamas pa-eiti. Išnešti jį nebuvo nė mažiausios vilties...

Skubiai užkandęs Jurgis su visais atsisveikino ir skubėdamas išėjo į kiemą. Paskui jį visi namiškiai. Vienu šuoliu užlėkęs ant arklio jis vietoj paleidus arklį staiga sutempė jo pavadžius, nustebimo pilnomis akimis žiūrėdamas į Neries pusę.

– Žiūrėkit! – parodė jis ranka į ateinantį vyrą, o pats paspaudė pentiniais arklį ir šuoliais pasileido į tą pusę.

– Petrai!.. – pažinęs brolių sušuko Jurgis ir žaibu nušokęs nuo arklio apkabino jį.

– Jurgi!.. Tai tu? Karininkas! Koks puikus...

– Tu gyvas?!

– Gyvas... Tik labai alkanas ir pavargęs... Iš kalėjimo grįžtu...

Prie jų pribėgo tėvas, motina ir sesuo.

Džiaugsmas buvo neapsakomas. Tik vienas Petras dar negalėjo atsipeikėti iš to, ką jam teko pergyventi. Apie tai jis žadėjo papasakoti vėliau.

Antrą kartą sėdęs į balną, Jurgis vėl sušuko:

– Į Vilnių traukiame! – ir šuoliais, kiek arklys įkabina, pasileido į Vilniaus pusę, prisivydamas žygiuojančias tūkstantines voras. Jį, kiek akys užmato, palydėjo keturios poros laiminančių žvilgsnių.

– Ir mes greitai į ten vyksime. Pažiūrėti, atsigauti. Aš juk su paskutiniais kareiviais dvidešimtaisiais metais turėjau iš Vilniaus bėgti, – tarė Braziulis, ir visi keturi suėjo į pirkią.



KAPITONAS RYMANTAS IR ŽIVILĖ

(„Kardas“, nr. 16–18, p. 406–408, 436–438, 458, 459, 481–484)

Pulko ramovėje buvo tradicinis balius. Lakuoti batai, madingos suknišios, galantiški kvepalai ir melodingi tango garsai pripildė erdvią salę. Munduruoti, frakuoti ir smokinguoti ponai vieni lėčiau, kiti smarkiau švaistėsi su įvairiaspalvėmis savo damomis, taikydami į dūdų orkestro taktą. Jauni karininkai, nuo savo pečių dar neseniai tenumetę kariūniškas prakaituotas kuprines, buvo išsikvepinę kaip dailūs princai, o jų spindinčios akys, rodos, nė nepažino kieto gyvenimo vargo. Pulko baliuje prie triukšmingos dūdų orkestro muzikos jie žiūrėjo į garbingas ponias, tikėdami didžią savo gyvenimo ateitį. Jų ausyse šlamėjo šilkas ir skambėjo komplimentai, už kuriuos jie keleriopai revanšavosi. Akyse spindėjo raudonai dažytos lūpos, baltutėliai dantys, auksinės apyrankės ir viliojančios akys. Rodėsi, jog tūlas iš jų jautėsi stovįs prie pat džiaugsmo ir laimės vartų.

Orkestras grojo, poros sukosi čia susiliedamos į vieną didelį sukuri, čia pabirdamos po visą salę, lyg viena kitos vengdamos, viena nuo kitos bėgdamos.

Salėje šoko gal tiktai pusė visų į balių susirinkusių karininkų ir jų svečių. Kita pusė liko tuose ramovės kambariuose, į kuriuos skirstydavosi baigusieji šokti. Balius buvo labai gausus. Net per gausus tiems, kurie mėgo būti stebėjimo centre, nes dėl dalyvių gausumo jiems trūko erdvės, reikalingos tam, kad kitiems nekliudydami jie galėtų pademonstruoti savo taktą, išdidžias manieras ir eleganciją. Laimei, tokių buvo tiktai keletas ir jų susigriaužimu nedaug kas tesirūpino. Baliaus nuotaika buvo puiki.

– Na, kaip laikaisi, kapitone? – paklausė majoras Kripas sėdintį prie staliuko kapitoną Rymantą.

– Puikiai, pone majore.

– Kodėl nešoki? Matai gi, kokių angeliškų veidelių ši vakarą pilna ramovė, ko belauki, a?

– Dar tik baliaus pradžia, tai ir neskubu, manau, suspėsiu, pone majore.

– Suspėt tai suspėsi, bet ir laukti nėra ko. Ar jau visas pulko ponias pažįsti?

– Rodos, kad visas.

– Aną su raudona suknia?

– Tai ponia Dulaitienė, leitenanto Dulaičio žmona.

– Puiki, a?

– Nieko sau.

– O aną juodukę su briliantine karūna?

– Ponia... ponia... Šita... šita... Pažįstu, bet nebeprisimenu pavardės.

– Jaudegienė.

– Taip, taip – kapitono Jaudegio žmona.

– O panelę Mikalajūnaitę pažįsti?

– Panelę? Mikalajūnaitę? Ne.

– Ir nematei, kaip atrodo? – prisimerkdamas klausė toliau majoras.

– Ne. Visiškai nieko nežinau apie ją.

– Cha, cha, cha... Tai matyt, kad pačiam mažai terūpi rūgštaus gyvenimo saldžiosios uogos. Juk visas mūsų jaunimas tiesiog iš galvos kraustosi dėl jos. O pats netgi nieko negirdėjai apie ją?

– Nieko.

– Nori susipažinti?

– Nei noriu, nei nenoriu – niekam konkuruoti nesiruošiu, o iš pono majoro žodžių matyti, kad ji garbintojų pakankamai apsupta.

– Bet tai labai savotiška moteris. Graži, aukštos inteligencijos, visapusiškai išlavinta, apsiskaičiusi, laisvai kalba vokiškai, prancūziškai, angliškai, rusiškai ir lenkiškai.

– O lietuviškai?

– Lietuviškai? Savaiame suprantama, nesgi ji tikra lietuvaitė. Prie viso to – turtinga kaip Indijos maharadžos duktė. Tiesiog pasaka, ne moteris.

– Sena?

– Kokių dvidešimts penkerių metų, bet ji moka atrodyti ir kūdikiu, ir... sena ragana. Aš šiek tiek seniau pažįstamas su ja – jos dėdė Kriaunaičiuose turi didelį dvarą. Su juo mes drauge pliekėme bolševikus ties Jieznu. Pas ją prieš penketą metų ir pažinau tą jo sesers dukterį. Tada ji buvo studentė. Tėvas nuolat po užsienį trunkosi

visokį biznį varydamas, o duktė, didžiausioj valioj augdama, įsigijo labai savotiškų pažiūrų. Nori supažindinsiu?

Trumpa Mikalajūnaitės charakteristika kapitoną Rymantą suintrigavo ir į paskutinį majoro klausimą jis norėjo pasiskubinti aiškiai teigdamas atsakyti, bet, pagalvojęs apie jos garbintojų skaičių, abejingai atsakė:

– Manau, kad neverta būti moters garbintojų ilgoje eilėje.

Majorui Kripui Rymanto atsakymas nepatiko. Jis tikėjosi padarysiąs daug vertą paslaugą, jei jis, o ne kas kitas seno kovos draugo visų garbinamai dukterėčiai pristatys kavaliერიų. Toks pristatymas turėtų daug daugiau vertės, nes ji pažįsta majorą ir gerbia jį.

– Nenori – kaip sau nori, – sausai lyg niekur nieko tarė Kripas ir buvo jau benueinąs, bet matydamas, kad jo grasinimas kapitono neveikia, staiga pakeitė savo nusistatymą ir griežtai tarė:

– Ne, tu turi su ja susipažinti! Einam į salę.

Majoras paėmė Rymantą už rankos ir, šiam nespriešinant, nuvedė prie salės durų.

– Ratelis!... Krepšelis! – skardžiu balsu dirigavo sūkurinę valsa šokančias poras pulko adjutantais.

– Matai aną dangaus spalvos suknią? Dabar šoka su leitenantu Sakalu, – šnibždėjo Kripas kapitonui salės šone tarp nešokančiųjų.

– Tai Mikalajūnaitė?

– Taip, taip, tai ji. Ką – graži, a? Patinka?

– Graži!.. Bet aš niekada nereiščiau simpatijų per daug gražioms – gražios moterys panašios į tokias gėles, kurias visi uosto, kol iš jų visą kvapą iščiulpia, – atsakė Rymantas.

– Bet šita turi tokias adatas, kad ir smailiausia nosis prie jos neprienda, – pridėjo Kripas.

Valsas baigėsi, ir sušilusios poros ėjo iš salės į šalutinius kambarius. Kripas nesivaržydamas pastojo kelią panelei Mikalajūnaitei ir, rodydamas į kapitoną Rymantą, tarė:

– Štai mūsų pulko nekalčiausias kapitonas. Susipažink!

Draugiškai šypsodamasi ištiesė ji savo ranką Rymantui. Akimirka susitiko jų akys po kiekvienam rodomos mandagumo kaukės, kritiškai besiskverbiančios į naujo pažįstamo sielą. Įprastu ramumu kapitonas paspaudė jos ranką.

– Labai malonu, – tarė ji kapitonui.

– Apie tai spręsimė vėliau, – šypsodamasis atsakė kapitonas manydamas, kad jos žodžiai tėra kiekvienam sakomas šablonas. Į tą jo pastabą gražioji moteris atsakė įdėmiu žvilgsniu, kurio prasmės jis negalėjo suprasti. Paskui ji tarė:

– Gerai, ponas kapitone, spręsimė vėliau.

Šokusiųjų srovės nešami jie – panelė, kapitonas, majoras ir leitenantas Sakalas – tik tada pasijuto laisvi, kai atsidūrė skaitykloje, tą vakarą paverstoje į fojė. Čia, be kitų, buvo ir dvi šaunios damos – Mikalajūnaitės pažįstamosios, kartu su trim pulko karininkais gurkšnodamos juodą kavą su vietiniu krupniku. Prie tos penkiukės pritapo ir Mikalajūnaitė su savo palydovais. Jie susėdo taip, kad visi devyni sudarė vieną du staliukus apjuosusį ratą. Rymantas sėdėjo prieš savo naująją pažįstamąją, o majoras Kripas – jos kairėje. Leitenantas Sakalas rūpinosi, kad ant jų stalelio netrūktų nieko, kas padoriame baliuje privalo būti. Tą vakarą jis laikė save tiesioginiu Mikalajūnaitės globėju, nes jam rodėsi, kad tai jo nuopelnas, kad ji į balių atvyko.

– Na, sakyk, Živile, kaip tau patinka pas mus? Tu tiek daug tranškai po užsienius, kad tik per kelius metus teaplankai senus savo pažįstamus, – tėvišku tonu kalbėjo žilas majoras, kurio žmona tuo laiku su senomis savo pulko draugėmis sėdėdamos ant sofos tolimiausiame skaityklos kampe dalinosi savitarpėje kitus apkalbančiomis pastabomis.

– Aš jaučiuosi kaip namie, – ir paprastai, ir kukliai atsakė majorui Živilė. Ją stebįs Rymantas nematė nei išdidumo, nei dirbtinių manierų, nei negirdėjo svetimų kalbų įtakos jos grynai suvalkietiškoje tarmėje. Ir ji buvo jo akims tokia graži, kad jis keletą kartų turėjo priversti savo smegenis prisiminti skeptišką pažiūrą apie gražias moteris, kaip apie visų uostomas gėles.

Majorui labai niežėjo liežuvis pasakyti ką nors ypatingo apie Rymantą, bet, ant greitųjų nesuradęs reikiamų žodžių, kalbą nukreipė apie bendrus pažįstamus, apie jos keliones ir išpūdžius.

– Seniai sugrižai? Pagaliau gi užteks tau studijuoti – iš tavęs jau seniai tikras profesorius ir aš pradėdu bijoti, kad tau nebūtų per daug to viso mokslo.

– O ką daugiau veikti? Tarnauti dar nenoriu, o savarankus darbas nežino pastangų ribos: juo atidžiau dirbi, tuo daugiau randi neaiškumų. Iš paviršiaus atrodo labai paprasti klausimai darosi neribotai sudėtingi, kai imi bandyti visumoje juos išgvildent. Taip ir bėga dienos viena po kitos vis naują problemą atskleidamos.

– Ką dabar studijuoji?

– Humanitarinius mokslus.

– Ir vis dar tebemanai, kad ateityje karų nebus?

– Taip, manau.

– Ir karo vis taip pat nekenti, kaip ir anksčiau?

– Nekenčiu. Žinoma, nekenčiu.

– Girdi, kapitone? Štai tau ir problema – sukarinti tą moterį!

Paskutiniai majoro žodžiai sukėlė visų nelaukto juoko. Bet pačiam majorui ta problema buvo visiškai nejuokinga. Živilės „sukarinimo“ klausimas jam seniai rūpėjo, nes daug kartų ji seną majorą buvo išvedusi iš kantrybės savo įrodinėjimais, kad karas esąs tikrai didžiųjų valstybių žemųjų instinktų padaras, ir kad mažosioms valstybėms reikia kuo veikiausiai nusiginkluoti, o visas karo reikalams skiriamas lėšas atiduoti kultūros reikalams, nes, girdi, dėsnis – kas kardą pakelia, tas nuo kardo žūva – visų pirmiausia paliečiąs mažąsias valstybes.

– Žinok, kapitone, kad Živilė – didžiausia šių laikų pacifistė. Ir mūsų ponų karininkų pastangos įtikinti ją iki šiol nepavyko. Tu nepyk ant manęs už atvirumą, Živile, bet man – senam tavo dėdės draugui...

– Ir nepriklausomybės kovų dalyviui, – šelmiškai, bet be pašaipos pridėjo Živilė.

– Na, tegu dar ir kovų dalyviui – tavo pacifizmas nepatinka ir gana. Todėl ir pristatau tau štai šį kapitoną – jis galės grumtis su tavimi minčių imtynėse daug sėkmingiau už mane. Taip. Tu matai, kas ten – jo munduro dešinėje pusėje?

– Ženklas.

– Bet koks ženklas?

– Nepažįstu.

– Tai mūsų Aukštosios karo mokyklos, arba kitaip, karo akademijos, baigimo ženklas.

– Bet aš bijau, pone majore, kad būsiu per daug išreklamuotas, – paraudonuodamas tarė Rymantas, nes jis buvo gana kuklus dėl savo mokslo, kaip yra kuklūs visi giliau išmokslinti kultūringi žmonės.

– Nesvarbu. Tu turi sutelkti visą savo militarizmą ir staigiu smūgiu nugalėti – taip, kaip Napoleonas. Jei tu tą padarysi – sakysiu, kad ne veltui kelius metus varvinai prakaitą džiovindamas smegenis prie karinio mokslo paslapčių, o jei nepadarysi – gaila man bus viso tavo mokslo.

Rymantas norėjo kažką sakyti, bet Živilė buvo greitesnė už jį:

– Bet jūs užmiršot eilę būtinų sąlygų. Juk jei ponas kapitonas nepanorės eiti su manim į diskusijas arba jeigu, prileiskime, ir aš atsisakysiu nuo jų, arba pagaliau jei mes iš viso dėl įvairių priežasčių nepradėsime nagrinėti tų klausimų, tai mano pažiūros su pono kapitono pažiūromis net neturės ir progos, kaip jūs sakote, pradėti minčių grumtynes. Vadinasi, tuo pačiu negalėtų būti jokio rezultato ir jūs be reikalo kaltintumėte poną kapitoną už tą rezultatų nebuvimą.

Salėje pasigirdo anglų valsas. Majoras Kripas viena akimi mirktelejo kapitonui, tuo pačiu laiku paspausdamas Živilės alkūnę ir sušnibždėdamas jai arti ausies:

– Žiūrėk, koks jis nekaltas. Na, prašau šokti.

Ne viena pora jaunų akių slapčiomis žvalgėsi į Mikalajūnaitės pusę, norėdamos atspėti patogiausią progą pakviesti ją šokiui. Ir pažįstami, ir nepažįstami žiūrėjo į ją kaip į nevainikuotą to baliaus grožio karalienę, geisdami būti arčiau jos, kad atsigertų akimis masinančio jos dailumo. Ji buvo dar dailesnė dėl to, kad nesirankiojo savo valia kavalierių – su kiekvienu ji buvo vienodai švelni, natūrali.

Rymantas instinktyviai pajuto, kad jei jis nors kiek ilgiau palauks, jos nepakviesdamas šokti, tai jo pulko kolegų kantrumas tuojau išsėks, ir ji nueis su kitu. To paties instinkto stumiamas jis negaišdamas išnaudojo majoro sudarytą progą ir pakvietė ją. Ji lipšniai linktelejo savo gražią galvą į jo kvietimą ir, atsiprašiusi leitenantą Sakalą ir majorą Kripą, lengvais žingsniais nuėjo į salę. Paskui ją – Rymantas.

Šokti ji buvo pratusi. Iš pirmų žingsnių Rymantas pajuto, kad gali su ja manevruoti, kaip tinkamas – ji laiku atspėjo kiekvieną jo judesį, kiekvieną mažiausią jo posūkį ir liete susiliedavo su juo. Gaivalingai

pagavo jį supanti muzika ir jis šoko kaip baletmeisteris, kaip šokėjas, kurį pagauna nesuvaldomas noras šokyje išlieti savo džiaugsmą ir sielvartą. Ir juo drąsesni buvo jo posūčiai, tuo karštesnis gimdavo jame užsidegimas dar ir dar labiau susiliesti su visame kūne skambančiu anglų valso ritmu. Antrą kartą jis užmiršo pagalvoti apie seną dėsnį, kad gražios moterys tėra visų uostomos gėlės.

Živilė šokti mėgo iš pat mažens. Per ilgesnį laiką ji praktiškai suderino savyje meno ir mokslo pradus. Muzikoje, tapyboje, literatūroje, vaidyboje ir šokyje lygiai kaip istorijoje, kalbų, matematikos ar kitose mokslo šakose ji rado kažkokį vienodą pastovumą. Gyvenimo grožis reiškėsi jai įvairiausiomis formomis ir žavėjo ją kiekviename žingsnyje.

Jis laikė ją savo rankose tokią lengvutę kaip vėjas, kaip žaliuojančių laukų dvelkimas. Kokios mintys sukosi jos jaunoje galvoje, jis nežinojo ir nenorėjo apie tai galvoti. Iš viso jis taip mažai tenorėjo iš tos gražios moters, kad jam buvo net ir nesvarbu, apie ką ji galvojo. Mažiausiai jis tesirūpino jos pažiūromis. Kiekvienas turi teisę galvoti taip, kaip jam patinka, ir jis nė iš tolo nemanė vykdyti majoro Kripo išskeltos problemos. Jis šoko vis daugiau skęsdamas muzikos ritme, vis labiau su ja susiliedamas ir jam buvo miela savo rankose laikyti tą žaliuojančių miškų nepagaunamą dvelkimą. Bet viena mintis, kuri iki šiol jam būdavo svetima, staiga pakilo iš nematomojo minčių šaltinio ir perėjo visas jo smegenis. Ta mintis – noras palikti jai kuo geriausią įspūdį. Tai buvo visiškai ne argumentas, kad ji daug mačiusi, giliai išlavinta – ne, tai neturėjo jokios vertės. Rymantas net su pasipiktinimu atmetė tokius samprotavimus. Jam nerūpėjo įtikti jai dėl to, kad ji daug kuo pranašesnė už kitas – jis tik taip sau, iš paprasto mandagumo stengėsi pasirodyti jai užtektinai apdairus. Bet, jei jis būtų paklauses pats savęs, kodėl iki šiol dar nė vienai moteriai jis neparodė tokio dėmesio ir kodėl jis niekada nesirūpino tuo, kad paliktų moteriai kuo geriausią įspūdį ir kodėl kaip tik tame šokyje ėmė sukltis jo galvoje visos tos mintys – į tai jis nebūtų mokėjęs atsakyti.

Živilė mėgo studijuoti ne tik iš knygų, bet ir iš gyvenimo. Kiekvienas naujas reiškinys jai buvo įdomus, ties kiekvienu ji sustodavo, stengdamasi jį suprasti, išigilinti, pagauti jo esmę ir įtraukti jį į savo patyrimo sandėlius. Ji vienodai mėgo būti baliuje, šokti, dainuoti ir

kuo ramiausiai sėdėti prie knygos – gilintis į naujas sąvokas, matematiško tikslumo apibrėžimus, leisti laiką vienuoje. Jos gyvenimas buvo tarp to, kas vadinama realybe, ir tarp to, kas vadinama gryna romantika. Jos pasauliuose tie dalykai rikiavosi darnion harmonijon, nesudarydami nesuderinamų kontrastų. Ir visas pasaulis jai vaide-nosi kaip viena didžiulė šventovė, kurioje susirinkę daug žmonių, kurių vieni mato altorių ir jame įrašytus amžino pastovumo dėsnius, o kiti šito nemato arba matydami jų nesupranta. Tarp žmonių vyksta nuolatinės grumtynės, nes neišmanėliai trukdo išmintingiems elgtis taip, kaip amžinieji dėsniai reikalauja. Bet visa didžiulė šventovė stovi nepriklausomai nuo to, ką joje susirinkę žmonės veikia. Vieni jų gimsta, kiti miršta. Kai kuriems mirtis atskleidžia gyvenimo paslaptį, jo prasmę ir jie gailisi, kad buvo neišmintingi. Bet nė vienas iš jų nebegrįžta į gyvenimą ir nepasako gyviesiems mirties prasmės. Nuostabus pasaulio likimas žavėjo ją kaip kūdikį, nors kartais jai ir rodėsi, kad ji yra prie pat išminties šaltinio ir geria protą apšviečiantį jo vandenį.

Živilės akyse spindėjo jos išmintis ir gerumas. Atrodė, kad ji gali skaityti kitų mintis. Bet ji buvo per daug graži, kad vyrai žiūrėtų į jos išmintingumą. Dar nė vieno vyro nesužavėjo moterys savo mokslu, o savo grožiu jos patraukė visus iki paskutinio kaminkrėčio. Ir tie, kurie gyrė Živilės išmintį, kalbėjo apie tai tik kaip apie jos grožio sudėtinę dalelę. Visiems be išimties ji buvo graži moteris, o prie to grožio ji dar buvo ir išmintinga, atseit tuo dar gražesnė. Ir jei iš jos likimas būtų atėmęs jos dailumą, o palikęs tiktai išmintingumą – reto vyro akys su dėmesiu tebtų į ją žiūrėjusios. O jei ji būtų vien tik lietuviškai temokėjusi ir nė vieno semestro universitete nesėdėjusi, bet būtų turėjusi tą patį dailumą – jos vertė reto vyro akyse tebtų sumažėjusi.

Bet Živilė laikėsi kitokio nusistatymo. Ji sąmoningai siekė to, kad vyrai domėtusi ja tiktai kaip mokslo žmogumi, o ne kaip moterimi. Sunkus tai buvo bandymas. Ne kartą teko jai sukaupti visas savo jėgas, kad nenukryptų nuo savo tokio nusistatymo, bet ji laikėsi pakankamai narsiai, nors ir daugelį rinktinių vyrų turėjo atstumti nuo savęs vien dėl to, kad jie joje ieškojo moters. Ji rasdavo keistą pasitenkinimą nugalėti savo moteriškumą ir atstumti ją pamilusią širdį.

Atstumti ją tada, kai to nepadarius, už kelių laiko momentų gal būtų turėjęs įvykti neišvengiamas sutapimas su vyro pasauliu.

Živilė šoko su Rymantu, atiduodama visą savo gracingumą. Jai buvo miela šokyje susijungti su viską persunkiančiu ritmu. O kapitono rankos laikė ją taip laisvai, kad ji jautėsi šokanti viena. Jis nespaudė jos prie savęs, jo akys buvo tokios ramios, pilnos taurumo ir ji protarpiais vis pažvelgdavo į jas įsitikinti, ar tas ramumas pastovus. Ir juo daugiau ji į jas žiūrėjo, tuo aiškiau suprato, kad tos akys turi savyje tai, ko ji ieškojo – moters, kaipo moters, paniekinimą. Kiek kartų jis į ją pažvelgė, tiek kartų ji pajuto vien tik ramų mandagumą ir atsidavimą šitam šokiui.

– Tamsta puikus šokėjas.

– Džiaugiuos tamstos sugebėjimais – mažai pasaulyje tokių moterų, su kuriom šokdamas imtumei abejoti, ar šoki vienas, ar su fantomu.

– Jūs per daug turite patyrimo šokti anglų valsus, – pridūrė ji.

– Tikriausiai patyrimu šiuo atveju negalėčiau lygintis su tamsta, – stengdamasis būti labai mandagus atsakė jai.

– Betgi, ponas kapitone, aš nekalta už tai, kad tamsta toks puikus šokėjas.

– Nesupraskite mano žodžių kitaip – labai nuoširdžiai sakau, kad nė iš tolo nedirštu lygintis su tamstos gabumu šokti ir nelaikykite komplimentu mano nuomonės, kad šiame vakare tamstai nėra konkurentų, – įtikinamai atsakė jis.

Rymanto pastabos Živilei ir patiko, ir nepatiko. Jai patiko tas tonas, kuriuo elegantiškasis jos šokėjas stengėsi ją įtikinti – jame skambėjo taurus mandagumas, kietas pastovumas ir nenoras įtikti. Ji jautė paslėptą kažin ko niekinimą kapitono akyse ir jai rodėsi, kad jis joje niekina gražią moterį ir gerą šokėją. Nes, nors jo žodžiai ir buvo parinkti, kad išryškintų jos atsidavimą šokiui, bet tie žodžiai buvo šalti kaip ledas, ir nė truputėlio širdies šilumos juose nebuvo. Tai jai patiko. Nes jai tai rodėsi verta tikro vyriškumo. Toks vyras nesusižavi moters grožiu, jis vertina jį šaltai, objektyviai, nepretenduodamas jam įtikti ir netrokšdamas jį užkariauti ar papirkti saldliežuvavimais. Jai tai buvo per daug įkyrėję. Kartais ji norėdavo, kad kas nors išpeiktų ją už kokį nemokėjimą, bet niekas to nedarė – kiekvieną jos

žingsnį lydėjo pagyrimai. O Rymanto žodžiuose staiga ji išgirdo šaltą toną, nenorą jai įtikti, nors tie žodžiai ir buvo labai mandagūs. Bet tik mandagūs – ne daugiau. Bet (kaip keista!) drauge su pasitenkinimo banga, užliejusia jos smegenis tolimame širdies kampelyje, sujudėjo priešingas jausmas, kaip koks atoveiksmis: kodėl jo nežavi jos atsidavimas šitam šokiui, jos tobulas sugebėjimas atspėti kiekvieną jo judesį, kodėl jis toks... šaltas ir beširdis. Ji gi nieko pikto jam nepadare ir jis neturėjo už ką jos nekęsti. Argi ji nusipelnė kuo nors tokio šalto traktavimo?..

Anglų valsas supo daugelį porų, ir kiekviena pora savaip atrodė tame įvairių spalvų sūkuryje. Džiaugsmo, apatijos, neapykantos, ramaus pasitenkinimo, ilgesingo laukimo, lūžtančios vilties ir įsikūnijančio troškimo veidai, pridengti šypsenomis, sukosi dūdų muzikos ritme. Majoras Kripas su keliais leitenantais stovėjo salės šone, stebėdami šokančias poras. Jie linksmai šnibždėjosi savitarpyje, žvilgsniais ir tyliais plojimais palydėdami šokančiuosius savo prietelius, bet užvis labiausiai jie norėjo prasiskverbti į dailiausios poros širdis – atspėti Živilės ir Rymanto šypsenių paslaptį. Nes jiems atrodė, kad Živilė ima jau per daug atidžiai žvilgčioti į kapitoną. Leitenantą Sakalą pradėjo tiesiog apmaudas imti, kai jis pagalvojo, kokios gali būti šito šokio pasekmės. Rymantas visa galva buvo praaugęs jį – Sakalą ir padėti, ir išsilavinimu, ir dar daug kuo kitu, apie ką leitenantui buvo per sunku galvoti. O jam rodėsi, kad be Živilės visas jo gyvenimas nustotų prasmės. Nors ją pažino jis dar labai mažai, bet jau buvo prisiekęs jos garbintojas ir audė šimtus planų, kaip surišti jos likimą su savuoju. O čia prieš jo akis netikėtai iškilo rimčiausias konkurentas – Rymantas.

Valso garsai nutrūko. Triukšmingas delnų plojimas reikalavo muzikantus šokį tęsti. Plojančiųjų tarpe buvo ir Živilė. Jai netikėtai pasidarė nejauku be muzikos ir ji suplojo mažomis rankutėmis kaip kūdikis, norėdamas, kad jį paliktų dar pažaisti su draugais žalio sodo aikštėje. Rymantas ir nenorėdamas turėjo pastebėti jos natūralų vaikiškumą – tą retą modernių moterų būdo brangenybę. Živilės akyse spindėjo nekaltas džiaugsmas ir vaikiškas sumišimas. Galėjai pamanyti, kad ramovės salėje tarp daugelio išdidžių ponių netikėtai atsirado prieš kelis šimtus metų be žinios dingusi Dantės Beatričė, kuri

rausta iš kuklumo girdėdama, kad didysis Dantės „Pragaras“ esąs jos įkvėpimo rezultatas. Viso to ji negali suprasti. Ji iš viso negali suprasti, kas jai atsitiko. Bet jos širdyje toks galingas jausmas, kad jai sunku jį nuslėpti. Ji ploja rankomis iš džiaugsmo, iš nesusivokimo, kas jai dedasi, ir nori dar kartą išgirsti tą nuostabią muziką – ją atgaivinusį ritmą pajusti.

Didžiausių rezervų pilnos Rymanto akys pažvelgė į Živilę. Ir keistas noras užvaldė jį – parodyti, kad jis mato visą jos grožio ir išminties vertę, supranta tos vertės turinį, bet – nekreipia į jį dėmesio.

Salėje vėl suskambėjo anglų valsų garsai, ir poros vėl ėmė sukstis.

Živilės ir Rymanto liežuvių supančiojo tinkamų žodžių stoka. Jie šoko tylėdami, akimis nesusitikdami, liedamiesi į vieną muzikos ritmą ir stengdamiesi slapčiomis – be žodžių – atspėti vienas kito mintis. Jie buvo panašūs į du keleivius, seniai, seniai beieškančius vienas kito ir staiga iš tolo vienas kitą pamačiusius, bet dar vis netikinčius, kad tai jie vienas kito veltui ieškojo tiek metų...

Kai šokis baigėsi, Rymantas elegantišku mandagumu padėkojo jai už valsą ir nulydėjo ją į skaityklą – fojė. Prie jų staliuko tuojau atsirado leitenantas Sakalas, majoras Kripas ir kiti penki – kaimynai. Vos spėjus kiek atsikvėpti, salėje pasigirdo naujo šokio garsai, ir leitenantas Sakalas tuojau pasiskubino kviesti Mikalajūnaitę šito šokio. Ji šypsodamasi pakilo ir nuėjo.

– Na, tai kaip? Patinka? – nesivaržydamas paklausė majoras Kripas Rymantą. Jis buvo papratęs atvirai kalbėti ir apie labai asmenišką reikalą.

– A, žinote, kad nieko sau mergina, ponas majore. Stebiuosi, kad ji besimokydama išliko tokia graži ir nevedusi.

– O, mano mielas – nežinai, kas tai per mergiotė! – patetišškai sušuko majoras. Jis jautėsi tą momentą laimingas tomis kortomis, kurias jis manė turįs savo rankose. Tos tariamosios kortos – Živilės praėjo gyvenimo istorija, kurią majoras šiek tiek smulčiau žinojo. Bet jis tas žinias laikė paslapyje ir nenorėjo niekam pigiai jų atskleisti. Patetišškai ištaręs intriguojančią frazę, jis tos temos lyg ir nebenorėjo tęsti, laukdamas, kad kapitonas imtų jį prašyti papasakoti, ką jis apie ją žino. Bet Rymantas nieko neklausė, lyg jam būtų buvę visiškai neįdomu žinoti, kada, kas ir kaip su Živile atsitiko.

Leitenantas Sakalas buvo neapsakomai laimingas tą valandą, kai jo dievinamos mergaitės lūpose pamatė tą pačią malonią šypseną, o jos žvilgsnyje – šilumą. Kietas pavydas ir baimė jos netekti išsisklaidė kaip sunkus rūkas saulei pakilus. Didele laime ir dideliu egoizmu mirguliuojančios jo akys kaip dvi mėlynos siurbėlės išikando į gražų jos veidą ir nė minutei jo nebepaleido. Živilė jautė tą jo žvilgsnį, meiliai šypsojosi jam ir užjautė jį kaip vaiką. Ji norėjo būti jam gera. Į kiekvieną jo kūno judesį ji gracingai išsijungdavo, stengėsi atsiduoti šokiui. Tų jos pastangų buvo gana Sakalui. Jis tikėjo savimi daugiau, negu buvo vertas, ir negalėjo išsiskverbti į Živilės minčių labirintus. Jis darėsi visiškai ramus, nes ji jam atrodė tokia pat meili, kaip ir anksčiau. Jis net išdrįso paklausti:

– Kaip tau patinka naujasis tavo pažįstamas?

– Koks?

– Kapitonas Rymantas.

– Bet aš jį taip mažai tepažįstu, kad prie geriausių norų negaliu patenkinti tavo klausimo.

– Jis gana įdomus žmogus, tiesa?

– Man kiekvienas žmogus savotiškai įdomus. Juk pasaulyje nėra dviejų visiškai vienodo būdo žmonių, – vengdama atvirai atsakyti leitenantui į jo klausimus, bendromis frazėmis dangstėsi ji. Tačiau jam jos žodžiai buvo šventa tiesa, ir jis pasijuto dar tvirtesnis savo pozicijose, nes jos žodžiai jam atrodė ir atviri, ir nuoširdūs, ir pilni ženklų, kad Rymantas jai neįdomesnis už kitus.

Staiga kapitono Rymanto galvoje sušvito savotiška idėja. Ir jis tarė majorui:

– Kuri iš pulko ponių geriausiai šoka?

– O, šito meno moka jos visos. Nori šokti?

– Taip. Aš gi dar ne toks senas, kad nebenorėčiau judėti.

– Tai vesk poniją Rimbutienę. Savo laiku ji buvo balerina. Bet žiūrėk man, kad po šokio vėl atsirastumei čia, prie šito stalelio, suprantai?

– Pasistengsiu.

Ir kapitonas Rymantas pasileido šokti su ponija Rimbutiene, leitenanto Rimbuto žmona. Jį pagavo toks keistas pašėlimas – šokti, šokti, šokti... Plačiais žingsniais, giliais posūkiais ir jauno pašėlimo pilna krūtine šoko jis su jauna ponija. Su viena pačių gražiausių viso

pulko ponių, su ponia, kuri dar neužmiršo į šokį sudėti savo sielos, nes dar neseniai ji buvo baletu šokėja.

Živilė negalėjo nepastebėti kapitono, nors leitenantas Sakalas ir stengėsi ją taip vesti, kad kapitonas nesisuktų prieš jos akis. Keistas jausmas apėmė Živilę. Pradžioje ją pagavo paprasčiausias smalsumas, bet juo toliau, tuo tas smalsumas darėsi didesnis ir didesnis, kol virto į nesuvaldomą norą pažiūrėti į kapitoną: kaip jis šoka su naująja šokėja, kaip jis ją laiko, ar jis toks pat kaip ir su ja buvo. Porą kartų ji neiškentusi žvilgtelėjo. Jis šoko, kaip jai rodėsi, nė truputėlio apie ją negalvodamas, su savo šokėja buvo meilesnis negu su ja. Ir labai keista buvo jai pačiai – Živilei, kad jo nekreipimas į ją mažiausio dėmesio darėsi jai net skaudus. Ji nepastebėjo, kad nors kartą jo akys būtų ieškojusios jos akių ar kad jo žingsniai šokyje būtų sukęsi netoli jos žingsnių. Ne – Rymantas šoko taip, lyg jos, Živilės, salėje visiškai nebūtų, taip, lyg jis jos niekada nebūtų pažinęs ir norėjęs pažinti.

Po šokio leitenantas Sakalas išdidžiai lydėjo savo šokėją – šauniausią ir turtingiausią moterį – į seną vietą, o kapitonas Rymantas prie jų staliuko ilgai negrįžo. Lyg jam būtų buvę daug mieliau laiką leisti su pulko poniomis, kurias jis šokdino vieną po kitos, atiduodamas joms visą savo nuoširdumą ir sugebėjimus. Tą vakarą ponios daug kalbėjo apie jį. Vadino jį ir didelės ateities karininku, ir moderniai išauklėtu, ir puikiausiu šokėju, ir išmintingiausiu, ir gražiausiu. Jos negalėjo iškęsti savitarpėje nepakalbėjusios apie tai, kad jis dar nevedęs ir kad jam reikia rasti tinkamą partiją.

Atsirado ir minimų kandidačių. Kai viena paminėjo Mikalajūnaitės kandidatūrą – kitos net nustebo dėl tos minties genialumo.

– Tik pamanykite, kokia tai būtų pora!

– Oi, oi, oi...

– Niekto geresnio pasaulyje nesugalvotum.

– Ir graži...

– Turtai neapsakomi...

– Koks išauklėjimas! Vienas malonumas. Visam pulkui būtų garbė.

Pačiam kapitonui į akis pasakyti jų tarpe įsiviešpatavusios nuomonės ponios nedrįso. Nors jis ir buvo be mažiausių rezervų nuoširdus su visomis, bet jos nedrįso todėl, kad iš viso jis pulke buvo dar mažai

tepažįstamas ir kad už jo nuoširdumo ir kuklumo buvo kažkas nenusakomo, kas neleido nė vienai poniai pasijusti visiškai šeimyniškoje nuotaikoje su juo. Už jo žodžių stovėjo tam tikra riba. Jis buvo atviras, bet dalykai, apie kuriuos jis atvirai kalbėjo, buvo arba žinomi, arba savaime suprantami ir jis nepasakė nieko tokio, kas būtų sudaręs ar tai šeimyninę, ar tai kitokią paslaptį. Apie save Rymantas kalbėjo tik tiek, kiek neišvengiamai reikėjo atsakyti į klausimus. Visa tai ir sudarė stabdį, neleidusį ponioms atvirai pasiūlyti jam susidomėti to vakaro nevainikuota grožio karaliene.

Majoras Kripas labai atkakliai laikėsi savo nusistatymo supiršti seno kovos draugo giminaitę su šauniausiuoju pulko karininku. Pykdamas ant kapitono už tai, kad jis taip ilgai neatitrūksta nuo ponių, jis kiekviena proga stengėsi arba išgauti iš Živilės jos nuomonę apie Rymantą, arba pats visai jį gyre jai. Tik tų progų buvo labai maža – jauni karininkai vienas po kito grobstė Živilę šokiams ir užiminėjo ją pokalbiais. Ji visiems buvo vienodai meili ir su kiekvienu šoko stengdamasi jo šokį padaryti lengvą ir gražų. O širdis taip netikėtai ėmė ilgėtis Rymanto. Ir juo ilgiau jis neatėjo, tuo daugiau ji jo ilgėjosi. Ji mėgino sutelkti visą savo žinojimą ir ten rasti atsakymą – kas atsitiko jai, kas per ypatybės taip mažai tepažįstamo žmogaus sukėlė joje tokį neužmirštamą išpūdį, tokį žavėjimą. Bet protas į tuos klausimus neatsakė. O buvo jos protas giliai išlavintas, daug įvairiausių gyvenimo reiškinių išsvarstęs, išanalizavęs juos iki smulkmenų ir suvedęs vieningon sistemon – atitinkamai toms pažiūroms, kurioms ji vadovavosi. Ir tas išlavintas protas negalėjo jai atsakyti, kas per priežastys taip nenugalimai traukė ją prie Rymanto. Vartydama savo mintis ji tik tiek pastebėjo, kad juo daugiau ji apie jį galvoja, tuo mažiau tegali suprasti ir tuo labiau nori, kad jis ateitų, pakviestų ją šokti, kalbėtų su ja, žiūrėtų į ją...

Rymantas norėjo įtikinti save, kad Živilė nieko, absoliučiai nieko, jam nereiškia. Visu griežtumu nutaręs išbraukti ją iš atminties tą savo nutarimą nieko nelaukdamas stengėsi ir įgyvendinti. Tai tam jis rinkosi dailiausias šokėjas, tai tam jis paleido visą savo linksmumą. Jis buvo prisiekęs neleisti sau susižavėti gražiomis moterimis. Jis niekino jas vien dėl to, kad jos – gražios moterys – besidžiaugdamos savo grožiu tėra tik tiek vertos, kiek kiti jas garbina. Pačios jos yra

tuščiavidurės gėlės, visų uostomos, kol gražios, ir visų mindomos, kai jų grožis išsenka. Bet jis nerado priemonių save įtikinti, kad Živilė taip pat tėra tuščiavidurė gėlė. Kiekvienas jos žodis turėjo savo vertę, kiekvienas jos veido bruožas spinduliavo gilia dvasios kultūra, dvasios skaidrumu, išmintimi ir valingumu. Tai buvo moteris, kokios jis dar niekad nebuvo matęs, kokią net ir įsivaizduoti buvo sunku. Ir juo labiau jis norėjo niekinti ją savo mintyse, tuo daugiau argumentų kilo už jos vertę, ir juo daugiau stengėsi apie ją negalvoti – tuo labiau bijojo palikti jos atmintyje pilku ir nereikšmingu. Jis seniai ieškojo patogios progos grįžti prie jos stalelio, bet kietas atkaklumas ilgai sulaukė jį. O kai pagaliau grįžo – stengėsi išsilaikyti storų šarvų paūksmėje, kad ir gudriausioji iš gudriausių nesuprastų, kokia brangi ji darosi jo širdžiai.

Bėgo dienos. Jos nešė ant savo pečių senas dovanas naujiems žmonėms. Vieni tarė, kad tos dienos niūrios ir nuobodžios, kad jos surūgusios kaip seniai užraugtas raugas ir dvokia kaip pažaliavusi kūdra, kurioje telkšo suversti žalių linų vėžimai. O kitiems tos pačios dienos rodėsi naujos, neregėtos, o jų atnešamos dovanos – tokios dovanos, kokių dar niekada žemėje žmonės nematė. Ir vieni, ir kiti klydo, ir vieni, ir kiti buvo drauge ir teisūs. Nes visi žmonės, kai mėgina išspręsti buities klausimus, yra panašūs į anuos Budos neregius, kurie, pačiupinėję įvairias dramblio kūno vietas, tiki tuo, ką jų pirštai jiems pasako: kurie paliečia dramblio kelią, – tiems visas dramblys atrodo kietas, kurie paliečia iltis – kaulinis, o kurie paliečia šonus – minkštas kaip tešla...

Prabėgančios dienos į Rymanto ir Živilės širdis numetė seną dovaną, bet ji buvo jiems naujesnė už naujausią televizijos aparatą. Kas, kad milijonai prieš juos patyrė meilės paslaptis ir jos žavėjimus. Kas, kad ir karaliai, ir elgetos sukepusiomis lūpomis bučiavo dulkėtus vieškelius, kuriuose likosi nuo jų nusigrįžusios mylimosios pėdos, ir kad pasaulyje nėra valandos, kurią dvi širdys nedegtų viena kitos troškimu ir nesuvaldoma aistra. Jiems toji dovana buvo nauja. Nes nors mirtis pakerta kiekvieną daigą, bet vienas daigas tik vienintelį kartą ir temiršta. Kai žmogaus kaklas pajaučia mirties dalgio aštrius ašmenis, jis netiki, kad visas pasaulis mirs – jis trokšta gyventi taip, kaip gyvena tie, kurie stovi prie jo lovos ir beviltiškais žvilgsniais lydi

jį į požemių karalystę. Ir mirties valandą tikrai rodysis tau, kad tik tu vienas teturi mirti palikdamas šį gražų gyvenimą...

Ta sena prabėgančių dienų dovana išpuolė jiems per pulko ramovės balių. Nė vieno žodžio jie tą vakarą apie tai nekalbėjo, nors abu tą patį galvojo. Bet atsitiko taip, kad jų laimė veržte veržėsi jiems į rankas lyg nežinomosios lemties stumiama. Živilė įgullos mieste pasiliko daug ilgiau nei buvo numaciusi, ir jie turėjo gražių progų vienas kitą matyti ir baliaus dienai toli nusiritus laiko pakalnėn. Pirmą kartą jie susitiko pripuolamai centrinėje miesto gatvėje. Jis pasveikino ją kaip gerą pažįstamą, o ji stabtelėjo, ištiesė jam ranką ir, pasiteiravusi apie tai, kaip jis laikosi, nedelsdama pakvietė jį praleisti tą vakarą su ja kine. Kitą kartą jie susitarė susitikti pas jos draugę. Paskui jų pažintis virto dviejų studijozų bendravimu. Jie dalinosi įvairiomis knygomis, diskutavo perskaitytose knygose liečiamus klausimus, kritikavo vienas kito išvadas ir kartais vos nesusipešdavo dėl pažiūrų skirtumų. Abu jie buvo tolerantai, bet tik iki tam tikrų ribų – kol priešingosios šalies išvedžiojimai neprieštaravo patiems pagrindiniausiems jų įsitikinimų dėsniams, jų gyvenimo devizams. Kiekvienas jų turėjo savo principus, kurių vertę jie neabejojo, kuriems sugriuvus, jų gyvenimas būtų atsidūręs chaose. O kadangi jų principai buvo vietomis griežtai priešingi, todėl jie ir susikirsdavo kaip kirvis su akmeniu. Tokiais momentais vienintelė išeitis būdavo sudėti knygas, pieštukus ir sąsiuvinius su įvairiausiomis pastabomis į jų vietas ir diskusijas uždaryti. Taip jie ir darydavo. Pagaliau jiems šitos priemonės teko griebtis vis dažniau, vis greičiau, nes jie ėmė vienas kito išvedžiojimus iš kalno atspėti – žinojo, kokių išvadų bus prieita, ir ginčą pradėdavo tiesiog nuo tų išvadų. Bet stambesnės išvados buvo remiamos jų įsitikinimų dogmomis ir jie iš anksto numanydavo, kada nebegalės susitarti. Dėl to vis greičiau nutraukdavo savo diskusijas. Tuo jie sutaupydavo laiką kalbėti apie dienos naujienas, patirtus išpūdžius ir apie įvairius dalykus, dėl kurių žmonės paprastai nesiginčija. Tada jie būdavo panašūs į gerus bičiulius, seniai besimačiusius ir norinčius viską papasakoti, kas per jų nesusitikimo laiką įvyko.

Leitenanto Sakalo pasitikėjimas ir išdidumas nuolatinių Živilės susitikinėjimų su Rymantu akivaizdoje sugniužo kaip užmintas viduje supuvęs obuolys. Jo krūtinėje siuto nežmoniškas pavydas, troškimas

keršyti ir Rymantui, ir Živilei, ir visiems, kurie taip negailestingai tyčiojosi iš jo nelaimės. Jam rodėsi, kad visas pulkas apie tai ir tekalba, kad jį Mikalajūnaitė paniekino, išmainė į vertesnę. Jo tų dienų būklė senam sensualistų teorijos ugdytojui Gommel'ui-Joch'ui būtų sudariusi įdomiausią reiškinį apie žmogaus valios laisvę, nes visa, ką Sakalas galvojo daryti – galvojo didžiojo pavydo pagavime, supančiojusio jo protą, kurstančio pikčiausius jausmus ir paraližuojančio valią. Ne jis pirmas, ne jis ir paskutinis audė piktas mintis dievinamosios moters atstumtas. Tada jam rodėsi, kad jei jos neteks, visas gyvenimas pavirs į smirdinčią gatvę, iš kurios jis turės kuo veikiausiai pasišalinti. Apie tai jis dažnai galvojo ne juokais. Nes juo labiau nuo jo tolo Živilė, tuo brangesnė ji jam buvo. Iki to laiko nė karto nepatyręs nusivylimo, nepažinęs moters nepalankumo ir daugiau negu vertas įsitikinęs savo žavingumu jis nežinojo, kur dėtis su savo skausmu ir pagieža. Tiesa, jis niekam neparodė to, kaip kenčia. Apie Živilę stengėsi nė žodžio neprisiminti, o jei kas netyčiomis jį apie ją paklausdavo – šalčiausiai atsakydavo, lyg ji jam nė truputėlio nerūpėtų.

Majoras Kripas buvo toks patenkintas, toks malonus Rymantui ir Živilei, kaip būna patenkintas loterijos agentas, sužinojęs, kad jo parduotas bilietas laimėjo stambiausią sumą ir jis gaus puikius procentus iš kliento. Iš tolo sveikino jis juodu gatvėje, visu veidu šypsojosi ir gudriai merkė akį.

○ Rymanto ir Živilės takai diena iš dienos artėjo vienas prie kito. Būdami drauge jie ėmė vis mažiau ginčytis, mažiau filosofuoti, ieškojo vienas kitam patinkamų žodžių ir jų rado devynias galybes. Drauge jie eidavo į kinus, į kavinę, į teatrą ir į miesto apylinkes. Jie nesirūpino tuo, ką kiti apie juos kalba. Pakako to, kad jiems buvo gera vienam šalia kito ir ilgu, kai vienas kito nematė. Rymantas tuo laiku beveik visai užmiršo, kad jis negali uždrausti savo mintims kurti žavingiausią idiliją su nuostabiai gražia moterimi, jis užmiršo blogai galvoti apie gražias moteris, o jei kartais ir pagalvodavo, tai čia pat tas mintis skubiausiai varė šalin nuo Živilės – kad tos mintys jos nesuteptų. Jis ėmė įtikinėti save, kad anksčiau labai klydo – juk Živilė pati savimi buvo nesugriaunamas argumentas sugriauti jo pažiūrą. Ji niekam nenorėjo įtikinti, ji niekam neleido savimi žaisti, ji buvo

tauriausios ir išmintingiausios moters įsikūnijęs vaizdas. Jis negalėjo paneigti tikrų gyvenimo faktų, jų logikos, nes jis pats visur ir visada akcentavo logikos dėsnius ir visą gyvenimą jais vadovavosi. O žmogui užvis logiškiausia atrodo tai, kas neprieštaraudamas protui labai patinka jo širdžiai.

Živilė jautėsi kaip kūdikis. Ji nutarė negalvoti. Bent jau ne taip matematiškai tiksliai, kaip iki tol. Staiga jai kažkaip tokios sunkios ėmė rodytis visos analizės ir sintezės ir toks lengvas dykinėjimas, nieko neveikimas, koks prasidėjo nuo to laiko, kai ji susitiko Rymantą. Jos savijautoje buvo seniai lauktos atostogos. Ji šūkavo debesims ir kloniams, ji švilpė vėjams, šypsojosi elgetoms gausiai apdovanodama juos iš savo turtingos piniginės ir jai gyventi buvo taip miela, kaip niekada. Rodos, iš tolimų kraštų ji būtų sugrįžusi į gimtąjį kraštą, kur kiekvienas sutinkamas keleivis yra seniai, seniai matytas bičiulis, draugas ar geras pažįstamas. Taip jai miela buvo atitrūkus nuo matematiškų kombinacijų, nuo precizuotų logikos įrodinėjimų. Laisvai kaip paukščiui nardyti mėlynoje erdvėje negalvojant, iš kur pakilai ir kur nutūpsi. Džiaugtis saule, miškais, žvaigždėtu dangum ir viskuo, viskuo. Kam reikia stengtis suprasti erdvės ir laiko paslaptis, jei širdžiai miela gyventi ir be to. Juk ne mokslo gudrybės padaro gyvenimą gražų, o susižavėjimas, kurs nesuvaldomai veržiasi iš širdies kaip iki žvaigždžių trykštantis fontanas, kurio įvairiaspalvėse srovėse žaidžia milijonai saulės krikštijamų vandens lašelių. Tas susižavėjimas tuo lengvesnis, kuo tavo smegenys laisvesni nuo sunkių mokslo išvedžiojimų. Rodos, visas sunkumas būtų nukritęs ir ji skristų lengvutė kaip pūkelis. Kam galvoti, kaip ir kur tave vėjai neša, jei tau nėra nieko malonesnio, kaip leistis nešamai. O ir ar galėtumei prieš visas gamtos galybes atsispirti atkakliai šaukdama, kad nori pasilikti vietoje tol, kol tau nepaaiškės, kur veda tasai kelias, kuriuo taip smarkiai neša tave vėjai. Ar manai, kad nuo to būtumei laimingesnė. Didelis nerimas imtų kankinti tave, o visas malonumas gyventi nerūpestyje dingtų. Živilė sąmoningai to vengė. Jai buvo miela pasiduoti naujiems vėjams ir jausti, kaip jie galvotrūkčiais neša jos likimą kažin kuria kryptimi.

– Neškite, eikite, siauskite, jūs nežaboti vėjai, ir aš jūsų nestabdysiu. Gal tai mano jaunystės pavasaris, mano žydėjimo dienos – pačios gražiausios. Su tavim, nuostabusis mano drauge, susipina mano

snaudžiančios mintys, ir tu negali suprasti, iš kur mano sieloje tiek šviesos. Žiūriu į melsvas tolumias ir užmirštu, kad aš prirakinta prie žemės ir neskrendu visu minties lakumu. Bet man taip lengva, lyg aš tikrai skrisčiau, lyg būčiau sutirpusi ir susiliejęsi su dangumi. Kokios knygos man galėtų pakeisti šitas laimingas dienas? Tokių knygų aš nežinau. Protu viso to neįmanoma suprasti. Tai reikia išgyventi, o išgyventi gali tik pats žmogus. Kas knygoje atrodo tik prasimanymai, romantika ir kuo žmogus netiki – visa tai tampa realybe tik dabar. Suprasti aš mokėjau, bet jausti tik dabar teišmokau. O, brangiausias mano drauge, kad tu žinotumei, kaip miela man su tavimi, su tavo mintimis, su tavo kasdienišku. Einu tavęs pasitikti kaip į didžiausią šventę. Žiūriu į tave kaip į viso pasaulio centrą, o tu viso to gal ir nesupranti. Ne, tu tikriausiai nežinai, kodėl Živilė neišvažiuoja į tolimus užsienius, kodėl ji pertraukė savo studijas, kodėl ji taip suvaikėjo. Tu žiūri į mane taip keistai. Aš jaučiu tavo širdies plakimą ir matau, kad tu nežmoniškai stengiesi susivaldyti. Tavo širdis šaukte šaukiasi mano širdies, o tavo lūpos kalba paprastus žodžius – ne tuos, kurių pilna tavo krūtinė. Tai gerai, mano brangenybe. Tai gerai. Aš nežinau, kodėl aš taip rašau. Tą dieną, kurią tu apkabinsi mane ir nesuvaldydamas susitelkusių jausmų drebančią mane prispausi prie savo tvirtos krūtinės – tą dieną mūsų laimė gali nutrūkti. Aš laikiu tos dienos ir bijau jos sulaukti. Man rodosi, kad tą dieną vėl turės pabusti mano snaudžiančios mintys. Jos prisikels prieš mano valią. Nes tu žinai, kaip sunku man būtų iš anksto pažadėti likti su tavimi amžinai tame mažame miestelyje. Mano protas man sako, kad vėl ateis nuoga kasdienybė, kad šitas susižavėjimas praeis, ir aš turėsiu važiuoti iš čia. O tu norėsi, kad aš pasilikčiau ir savo likimą kietai suriščiau su tavuoju likimu. Daug kartų kalbėjai tu man apie savo profesijos meilę ir aš to neužmiršau. Tu išdidus ir aš bijau, kad tu nesutiksi su tuo, ką aš tau siūlysiu vietoje tavo profesijos. Taip – aš bijau, kad tą dieną mūsų keliai turės skirtis. Todėl aš tos dienos bijau. Jos bijo mano protas, jos bijo ir mano širdis... O gal verčiau man staiga išvažiuoti?.. O ne! Ne!.. Pagaliau, kam aš be reikalo ėmiau filosofuoti apie tai, kas bus, kas gali būti. Tegul eina, tegul nešasi likimas, kur tik jam patinka. Negalvoti! Dabar taip sunku ką nors galvoti. Širdis pilna tavęs ir aš einu ten, kur jos

balsas mane šaukia – tavęs pasitikti... Ak, mielas mano jaunystės pavasari. Žydėk ir skleiskis visais žiedais!..

Tokius žodžius ji rašė į slaptą savo užrašų knygutę – mažą dienoraštį.

Neklydo Živilė manydama, kad Rymantas su nepaprastu atkaklumu stengiasi suvaldyti save. Jos grožis, jos linksmumas, vaikiškumas, nerūpestingas siautėjimas ir dar begalinė daugybė kitokių momentų rakinte prirakino jo mintis. Jei ji nebūtų buvusi tokia graži ir tokia išmintinga – seniai jo lūpos būtų skynusios nuo jos lūpų skardų juoką, kaip mažyčių sidabrinų varpelių garsas skambantį iš jos dailios burnos. Bet ji buvo tokia graži, tokia tauri ir pilna dieviškumo, kad jauno kapitono šėlstanti aistra jo paties valios jėga pažabota ir sutempta, kaip prieš kliūtį vietoje laikomas nerimstantis žirgas, turėdavo apimti nuo minties, kad jei jis ją palies – ji nebebus tas, kas ji yra! Mažiausias jos prisilietimas būtų panašus į prisilietimą daikto, kurs vėjui pūstelėjus pargriūva ir sudūžta. Jis į ją žiūrėjo kaip į mimozą, kurios lapeliai traukiasi dulkei ant jų užkritis. Živilė buvo kaip tyras kalnų upelis, visa savo nuogybe spindintis prieš kiekvieno keleivio akis ir netikintis, kad kas galėtų mesti į jį mėšlą. Būdavo momentų, kad ta nuostabi mergaitė jo jausmuose gyveno kaip muzika, kaip daina. Galvodamas apie jos dievišką gražumą, jis nejausdavo to egoizmo, kuriuo persipildo kiekviena širdis. Jį apimdavo kilnumas ir tauri didybė. Tokiais momentais ji būdavo labai toli nuo jo buities realiosios tikrovės. Jo siela skrisdavo į ją, kaip skrenda mintys į kerėjančią, žvaigždžių nusėtą dangų. Galvojo apie ją kaip apie grožio ir išminties idealą ir jautėsi esąs laimingas vien todėl, kad gali žiūrėti į ją taip iš arti, gali jausti jos alsavimą, matyti jos judesius – įsitikinti, kad toks idealas yra realiai galimas, kad jis gyvena. Ir jis būdavo patenkintas savimi, kad elgėsi su ja nepaprastai atsargiai – tauriai.

Bet kartais – o taip, kartais Živilė jam atrodė tiktai moteris, kurią jis dievino. Moteris ir daugiau niekas. Tada sukildavo jame viską griauantis egoizmas – troškimas pagauti ją ir amžinai uždaryti savo narve ir niekam, niekam pasaulyje jos nebeatiduoti. O egoizmas nežino priemonių pasirinkimo, etikos savo tikslams atsiekti. Valstybės vardan žudomi protingiausi žmonės, tikėjimo vardu skelbiami karai ir naikinamos ištisos tautos – vis tai tam, kad būtų kuo pateisinti

nepateisinamus dalykus. Tad nebuvo ko stebėtis, jei ir jauno kapitono krūtinėje kildavo tas egoizmas, kurs reikalavo rasti priemonių amžinai surišti ją su jo likimu. Aistra imdavo šėlti jo gyslose, ir protas skelbė šimtus įtikinamiausių argumentų, kad jis, Rymantas, turi pilniausią moralinę teisę bučiuoti tą moterį, mylėti ją...

– Tu pats suvaikėjai. Jei nenori, kad ji išeitų, kaip atėjusi – turi išnaudoti kiekvieną mažiausią progą, kiekvieną momentą, kol dar nevelu. Juk amžinai ji čia negyvens, jei tu vis toks svetimas jai būsi. Negi tu nori, kad ji tau mestųsi ant kaklo, nors tu nė karto jai nepasakei, kokia skurdi tavo gyvenimo dalia atrodytų be jos. Tu jai net ir nedavei suprasti, kad tu ją myli. Ko tu lauki? Gal abejoji jos palankumu? Tai būtų nesąmonė. Kasdien ji punktualiai ateina į sutartą vietą ir nebuvo atsitikimo, kad ji kur nors skubėtų. Visos jos dienos skirtos tau – juk visi tai pastebėjo, o tu stovi kaip apkvaišęs ir negali žodžio ištart. Būk vyras, Rymantai! Ji moteris, kaip ir visos. Lauksi – pražiopsosi ir griausies, o veiksi energingai – laimėsi, kaip ir visada. Pagaliau jau gana prisikankinai, pakankamai įrodei savo valią ir kietumą. Tu pats jauti, kaip neapsakomai ilgisi ji tavęs... – gundė jį jo egoizmas. Ir nežmonišškai turėjo įtempti jam savo valią, kad tiems gundymams atsispirtų. Nei mokslas, nei išauklėjimas jausmų pakeisti negali. Tie dalykai keičia tiktai formas, nepaliesdami turinio. Gali kai kam rodytis kitaip, bet anksčiau ar vėliau pati prigimtis juos įtikina, kad ir karaliai, ir ministrai, ir artojai myli, kenčia ir daro viską, kad pagautų savo laimę. O jei vyrui moteris ir nėra pati laimė, tai ji nors vaizduoja laimę. Kol ji neatsiekta – ji gražesnė už pačią laimę, kai atsiekama – moteris, o paskui – nebesuprasi... Meilė yra dvasinių jėgų mastas: juo didesnės tos jėgos, tuo didesnė meilė, ir juo dvasinės jėgos menkesnės, – tuo to žmogaus meilė blankesnė. Gyvulių meilėje maža tėra kentėjimų ir taurumo. Negyvi padarai visiškai nemoka mylėti, o žmonių gyvenime meilė yra visko centras.

Neilgai besitęsė Rymanto ir Živilės vaikiškai nekalta draugystė. Įvyko tai, kas turėjo įvykti – jų gyvenimo centrai suėjo į vieną tašką ir visos dirbtinės užtvaros sulūžo ir greitai, ir netikėtai. Abu jie veržėsi vienas į kitą, troško vienas kito ir nebeįstengė galvoti apie tai, kas bus toliau. Jie bučiavo vienas kitą, norėdami išlieti visą savo laimę,

visą džiaugsmą ir lengvumą. Jų akys žiūrėjo vienos į kitas, vieno siela liejosi į kito sielą ir laimė bekraštė apsupo juos...

Gal tikroji meilė nežino sąnarius deginančios aistros viešpatavimo, o gal Živilės nuostabūs dvasingumas visas žemiškas aistras padengė storu sluoksniu akinančios šviesos – Rymantui buvo per daug ir jos pabučiavimų. Jis bučiavo ją kaip kūdikį ir negalėjo atsidžiaugti jos gražumu. Jis net ir negalvojo apnuoginti ir apiplėšti tą grožį – tą kūdikį. Jis džiaugėsi didžios meilės taurumu, jos amžina gyvybe ir kilimu aukštyn į begalines tolimas, į žvaigždes...

Pulko draugai kapitonui Rymantui prie linksmesnės progos apie panelę Mikalajūnaitę užsimindavo kaip apie būsimąją pulko poniją. Kai kurie atvirai jį paklausdavo, ar greitai būsiančios vestuvės, o kiti, užuot sakę – kaip laikosi panelė Mikalajūnaitė, trumpai klausdavo – na, kaip laikosi sužadėtinė, – nors Živilė dar nebuvo jo sužadėtinė. Į tokius klausimus atsakyti Rymantas buvo šykštus. Jam būtų buvę daug mieliau, jei draugai apie ją visiškai nebūtų klausę, bet jis per daug vertino gerą sugyvenimą su karinės šeimos nariais ir buvo atsargus įžeidžiančiai atsakyti. Be to, jis ne kartą pagalvojo ir apie leitenantą Sakalą. Kartais gailėdavosi jo, bet nemanė, kad žodžiai ką nors būtų galėję tokiais atsitikimais padėti. Jis ramiai žiūrėjo į piktas Sakalo akis, mintyse linkėdamas jam kuo veikiauusiai nusikratyti Živilės atsiminimais, nors nežinojo, ar jis tai galėtų padaryti, jei pats būtų leitenanto vietoje. Buvo gaila, kad jų keliai taip nelauktai susikirto, bet nė vienas iš jų įvykių raidos pakeisti negalėjo. Ne viskas gyvenime pasiduoda žmogaus valiai ir ne visur tai valiai nusilenkia likimas.

Kapitono Rymanto laimė, balto balandžio plunksnomis pasidabinusi, tupėjo ant jo rankų ir jis žiūrėjo į ją kaip į brangiausią likimo dovaną. Jis net nepagalvojo, kad jo laimė turi sparnus ir gali nuskristi, kaip atskridusi. Jis užmiršo, kad Živilė yra ne tik jausmo, bet ir gilių principų, gilaus nusistatymo moteris. Jie džiaugėsi vienas kitu negalvodami, kur tasai džiaugsmas juos nuves. Dienos lėkė palaimintame nerūpestyje, kaip debesėlis tarp žemės ir žvaigždžių paklydęs.

Bet atėjo diena, kurią Živilė drebančia širdimi turėjo imti žadinti snaudžiantį savo protą, kad atsakytų jai į klausimą: kas toliau daryti?

Ilgas dienas ji tyčia draudė sau apie tai galvoti ir to nesigailėjo – tos dienos buvo pačios gražiausios visame jos gyvenime. Bet ji turėjo ryžtis išspręsti tai, kas ją labiausiai baugino: ar atsisakys Rymantas dėl jos karininko tarnybos, ar sutiks išvažiuoti iš to mažo krašto, kuriam grėse tūkstančiai visokių pavojų? Kas daryti, jei jis nesutiks? Šito ji labiausiai ir bijojo, nes buvo tvirtai nusistačiusi savo tėvyne laikyti visą pasaulį, o savo gyvenimą pašvęsti kovai dėl taikos. Jei Rymantas su jos pasiūlymu nesutiktų, tada jai beliktų netekti jo, netekti paties brangiausio asmeniniame jos gyvenime. Tai būtų pati didžiausia auka taikos labui, ir ji bijojo, kad likimas tos aukos nepareikalautų... Atėjo lemtingasis momentas, kurį tas klausimas turėjo išspręsti, nes nebebuvo nė pusės žingsnio iki to, kad du pasauliai amžinai susijungia į vieną pasaulį ir atsiskirti be didelės žalos nebegali. Tą dieną ji atvirai papasakojo savo nusistatymą Rymantui ir įspėjusi, kad kitaip pasielgti ji negali, kad labai prašo jį sutikti su jos pasiūlymu – skubiai nuo jo pasišalino, palikdama jį nusverti jų likimą...

Rymanto protui skriejanti žemė staiga sustojo, ir ilgos debesų kolonos sustingo padangėse. Jis apsidairė aplinkui. Buvo pavasaris. Medžių šakos kvėpėjo sultimis ir visame miške skambėjo keistos melodijos. Iš žemės gelmių kilo jam nepažįstami atodūšiai, saulėje sprogo pumpurai ir medžių gyslose tekėjo gairvus kraujas. Šakose ulbėjo paukščiai, nesirūpindami savo bedaliu likimu. O jauno kapitono krūtinėje staiga viskas užšalo. Vietoj širdies – ledo gabalas, o vietoj kraujo – šaltas vanduo. Rodos, jį vieną palikdama Živilė nusinešė su savimi visa tai, kas jo gyvenime buvo gražu ir miela. Kodėl ji nuėjo? Kas atsitiko? Į tuos klausimus jis galėjo sau atsakyti tik po to, kai ėmė gilintis į tuos žodžius, kuriuos nueidama ji jam paliko.

– Ji laukia mano atsakymo!

– Ji myli, laukia ir kenčia. Ji nori amžinai susirišti su manuoju likimu! Bet ji pastatė mūsų bendrojo likimo kainą – išsižadėti kario dalios, kario darbo ir pereiti į pacifistų eiles, atsižadėti savosios tėvynės, o savo gimtine paskelbti visą žemę.

Ilgai mąstė Rymantas, kol galutinai nusistatė. Tada jis sėdo prie rašomojo stalo ir, kiek karščiuodamasis, parašė Živilei laišką.

Taurioji mano Drauge,

Jaučiu, kaip nekantriai Tu lauki mano atsakymo. Gal Tau atrodo, kad aš per ilgai svarsčiau, bet prašau man tikėti – nepraleidau nė valandos apie tai negalvojęs. Prisipažįstu – man buvo nepaprastai sunku daryti galutinę išvadą. Savo sprendimo motyvų išdėstyti nemanau. Vieną kitą jų paminėsiu, kad neatrodytu, jog esu iš aklo užsispyrimo nutaręs nenukrypti nuo savo pagrindinio uždavinio. Štai jie: karo mokslas – vienintelis mokslas, kuriam aš geriausiai tinku ir kuriam atidaviau pačius vaisingiausius savo amžiaus metus. Tu sakai, kad esą visiškai beprasmiška mažoms valstybėms kaldinti ginklus ir telkti sveikiausius vyrus švinu ir paraku ginti krašto laisvę. Vietoje to Tu siūlai išplėsti kultūrinį veikimą, o karo išlaidų sąskaiton kelti ekonominį krašto pajėgumą. Su šitais tvirtinimais negaliu sutikti: istorija rodo, kad nėra pasaulyje laisvos nė vienos tautos, kuri savo laisvę būtų iškovojusi arba apgynusi vien kultūrinėmis ir ekonominėmis vertybėmis. Šį mano įsitikinimą turi lydėti ir mano darbas. Savo likimą surišau su savo tėvynės likimu ir mano sąžinė aiškiai sako man, kad taip turi ir pasilikti. Ateis diena, kai diplomatų kalbą pakeis patrankų griausmas, ir mano pareiga laukti tos dienos su ginklu rankoje.

Toks yra mano nusistatymas. Kaip matai, važiuoti su Tavimi negaliu. O, būčiau akiplēšiškai neatviras, jei imčiau teigti, kad Tavo pasiūlymas manęs nežavi. Jis žavi neapsakomai. Didelė širdgėla liks man po to, kai Tu išvažiuosi. Jei turėčiau valių ant žemės ir dangaus – sutelkčiau visas jėgas ir pakeisčiau Tavo nusistatymą. Mano širdžiai Tu esi tas, kas išvargusiam keleiviui yra poilsis. Tave jaučiau kaip muziką, kaip begalinio gėrio ir amžinosios gyvybės viešpatavimą negyvoje materijoje. Ak, argi bereikia sakyti, kaip man sunku būtų Tavęs netekti?..

Taigi: lieku tas, kas esu, ir ten, kur esu, nors Tavo planas žavi mane neapsakomai. Tu visada buvai objektyvi – tinkamai supras mane ir šį kartą. Man liks tik tikėjimas, kad Tu sugrįši iš to bekraščio pasaulio į Tėvynę ir mes vėl susitiksimė. Gal tada nusvers mūsų širdys – kaip dabar nusveria protas.

Tavo Rymantas

EPILOGAS. Gavusi Rymanto laišką, Živilė skubiai išvažiavo į užsienį. Tik po kelių dienų ji pasiuntė Rymantui atsakymą. Ji dėkojo jam už taurią draugystę ir gyrė jo narsumą ginant savo militarinius įsitikinimus. Apie susitikimą ji nieko nekalbėjo. Savo sielvartą ji išreiškė trumpu sakiniu: „Neužmiršti man tų gražiausių mano gyvenimo dienų!..“

Mikalajūnaitei taip staiga išvažiavus, pulko draugai net ir nedrįso klausinėti Rymantą, kas atsitiko. Visi jautė jo prislėgtą nuotaiką. Vienas tik leitenantas Sakalas, piktu džiaugsmu maitindamas savo mintis, ironiškai kalbėjo apie keistą Živilės elgesį begaliniai ją įsimylėjusio kapitono atžvilgiu.

Geležinė Rymanto valia saugojo jį nuo mėginimo paskandinti savo skausmą vyno, kortų ir lengvabūdžių moterų sukuryje. Rūstus ir susikaupęs dirbo jis visą savo sugebėjimą, visą energiją į mokslą ir į tarnybos pareigas sudėdamas. Tai buvo jo paguoda ir nusiramimas.

Dienos bėgo negrįžtamai, bet jos neužnešė Rymanto ilgesio samanom ir kerpėm. Su kiekvienu saulės tekėjimu jis sveikino Živilę tūkstančiais širdies plakimų, vis labiau augančiu nekantrumu laukdamas jos sugrįžtant. Jis tikėjo, kad ji sugrįš – sugrįš greitai, gal už metų, gal už dvejų, o gal ir dar greičiau. Tikėjo ir laukė. Taip tebelaukia jis jos ir šiandien...

GRYNINKIME SAVO KALBĄ

(„Karys“, p. 308, 309)

Čia surašyti posakiai ir atskiri žodžiai, nuolat vartoti kai kurių lektorių vienuose kursuose. Rašau nerūšiuodamas klaidų, nes neturiu tikslo mokyti, bet iškeliau jas viešumon, tikėdamasis, kad jautresnieji pasistengs pagerinti savo šnekamąjį žodį: nevertos svetimybų, aklų vertimų iš svetimų kalbų, tarmiškumų ir galų gale pasistengs išmokti padoraus lietuviško linksniavimo bei kirčiavimo. Štai pavyzdžiai: apart to (= be to), savistoviai (= savarankiškai), atsiskaito prieš kontrolę (= atsiskaito su kontrole), ūpas (= nuotaika), išvada dėl priešo (= išvada apie priešą), gerai pragalvoti (= gerai pergalvoti, pagalvoti), gausime ginklų pas čekus (= gausime ginklų iš čekų), parako pundeliai (= parako ryšulėliai), liuosas (= laisvas), išrišti klausimą (= išspręsti klausimą), pagrindinai surūšiuoti visą medžiagą (= pagrindinai surūšiuoti visą medžiagą), mėgino padaryti žalą (= mėgino padaryti žalą), kad apsaugoti nuo gedimo (= kad apsaugotų nuo gedimo), reikia laikyti atsargą (= reikia laikyti atsargą), nėra galimybės (= negalima), įpakavimas (= įrišimas, sudėjimas), ant tiek neatsargiai (= tiek neatsargiai), ant pareigūnų uždėta pareiga (= pareigūnams uždėta pareiga), bačka (= statinė), tiekimas eina iš užpakalio į priekį (= pristatymas, aprūpinimas eina iš užnugario į priekį), turto nepriežiūra sudaro nepramatytų išlaidų (= turto nepriežiūra sudaro nenumatytų išlaidų), su pulko vadu (= su pulko vadu), tinkama vartojimui mėsa (= mėsa tinkama vartoti), komitetas (= komitetas), sąstatas (= sudėtis), padengti išlaidas (= atlyginti, apmokėti išlaidas, atsiteisti), parėdymas (= įsakymas, nurodymas, paliepimas), nuomuoja (= nuomoja), valdiškas turtas (= valdžios, valdinis turtas), daleidžia (= prileidžia), kad patenkinti (šalutiniam tikslo sakinyje) (= kad patenkintų), turėti omeny (= turėti galvoje, atsiminti), ant didelių atstumų (= dideliuose atstumuose), atitikti (= atitikti), išbrokuoti (= išniekinti, pripažinti netinkamu), šimtas kartų kalbėta (= šimtą kartų kalbėta), neštuvai žmonėmis nešami (= neštuvai žmonių nešami), parošti (= paruošti), mės (= mes), miera (= matas), nešti nuostolius (= turėti nuostolių), vijasi savo

dalių (= vejasi savo dalis), nebuvo laiko eiti juos ieškoti (= nebuvo laiko eiti jų ieškoti), pirmoji dalys (vienask. vard.) (= pirmoji dalis), padoti priemonės (= paduoti priemones), padaryti sprendimą (= nuspręsti), duoti paaiškinimą (= paaiškinti), virš 60 litų (= per 60 litų, daugiau), sulig projekto (= pagal projektą), vienatas (= vienetas), numaris (= numeris), už praėjusius metus apyskaita (= praėjusių metų apyskaita), padengti likučiais (= išlyginti, atsilyginti, atsiteisti, apmokėti likučiais), bė to, bie to (= be to), glotnas (= lygus), tankiai reikia kurti (= dažnai reikia kurti), Pilviskis guli (= Pilviškis yra), kame reikalas (= koks reikalas).

AUTORITARINĖS* POLITIKOS VAISINGUMAS

(„Kardas“, 1939 m., nr. 1, p. 1113)

Patys atkakliausieji klasiškosios demokratijos šalininkai – Esmein, Sieyes bei tos teorijos pradininkai – Voltaire, Rousseau, Montesquieu ir ištisa eilė vėlyvesniųjų mokslininkų bei publicistų, nors ir suprato, kad tarp gražių ir stilingų demokratinės teorijos dogmų yra ištisa eilė gyvenime sunkiai pritaikomų dėsnių, tačiau vargu ar nors vienas iš jų tikėjo, kad taip veikiai jų sukurtoji doktrina gyvenime taps jąja besivadovaujančiai valstybei žalinga ir neišpainiojama. Tas pats Esmein, ieškodamas būdų, kaip konstruoti įstatymų leidžiamąjį organą valstybei, kad šis organas kuo geriausiai atitiktų ir galėtų jautriausiai atsakyti – vykdyti įstatymų keliu visos tautos reikalus, vis tik su tam tikru kartumu darė klasinei demokratijai logišką išvadą – išvadą apie anoniminę daugumą, teigdamas, jog kitos geresnės priemonės tautos valiai suprasti nėra.

Tačiau valstybinės teisės mokslą gyvenimas toli aplenkė. Nemaža dalis juristų dar ir šiandien tiki reformuotos demokratijos gyvenimiškumu, nors masių psichologija visiškai nusigręžė nuo kilniųjų demokratijos šūkių. Lygybė, brolybė ir visokios laisvės demokratinis kraštus privedė prie dezorientacijos, dvasinio susmukimo, dykaduoniavimo ir visokių patogumų ieškojimo. Šiandien jau braška demokratinio režimo pamatai ne kur kitur, o pačioj Prancūzijoje. Nuolatinis vyriausybės kaitaliojimas, nepastovumas valstybės užsimojamų darbų intensyvumo bei jų krypties atžvilgiu, nepastovumas vidaus ir užsienių politikoje, nuolatinis silpnėjimas kaimynų sąskaiton – visi tie veiksniai neišvengiamai veda prie radikalių reformų. Jau ne vienas karštas demokratas šaukiasi kito režimo, pastovesnės programos.

Demokratijoms bankrutuojant, sparčiai tvirtėja autoritarinio režimo kraštai. Ryškiausių to stiprėjimo pavyzdžių, be abejo, rasime Vokietijoje ir Italijoje. Hitlerio vedama tauta per kelerius metus

* Mokslininkai šį režimą vadina autoritariniu, o šiaip gyvenime šiai sąvokai išreikšti vartojama ir „autoritetinis“, ir „autoritatyvinis“.

neatsikvėpdama dirbo viena kryptimi ir jos atsiektais vaisiais šiandien daugelis turi stebėtis. Palaidos italų masės Mussolini'o rankose su įžūliu atkaklumu vykdė aiškiai nustatytą programą ir gali jau didžiuliais pasiektais rezultatais.

Keletas bruožų iš autoritarinių režimų gal padės realiau suprasti jo pasisėkimų priežastis arba kitaip – šios politikos vaisingumą. Čia suminėsimė tik pačius būdingiausias bruožus. Tuos, kuriais šis režimas daugiausia išsiskiria iš demokratijų ir iš monarchijų.

Vado idealizmas ir jo autoritetas

Prieš išskylant į valstybės valdžios viršūnę, gyvenimas kiekvienam tos valdžios siekiančiam asmeniui stato būtiną sąlygą – įgyti autoritetą. Tas autoritetas įgyjamas atkakliu vykdymu tam tikros nustatytos programos. Šitos programos sudarymas turi nepaprastos svarbos. Ne kiekvienos politinės deklaracijos įgyvendinimui atsiras įsitikinusių ir viską pasiryžusių aukoti pionierių. Ši programa turi atitikti stipriausiojo valstybės elemento interesus. O stipriausias elementas yra tauta – nacija. Fašistų pagrindinis dėsnis įsakmiai ir kategoriškai skelbia, kad fašistų partijai italų tauta yra viskas. Nationalsocializmo programa – platesnė. Joje įvedamas dar rasės grynumo momentas.

Tuo būdu siekdamas valdžios ir deklaruodamas atitinkamą stipriausiam valstybės elementui politinę programą tam tikras asmuo (politinės grupės vadas) palaipsniui įgyja vis daugiau šalininkų, jaučia augančią partijos galią ir iš dalies natūraliai prieina tokį momentą, kada visos tautos valia ima reikštis jo troškimuose. Toks vadas yra natūraliai iškilęs. Jis turi pilną pasitikėjimą didžiulėje daugumoje, nes šios daugumos remiamas ateina į valdžią. Maža to, jis pats stato savo partijos nariams uždavinius. Ne masė jį, o jis masę veda. Tuo tarpu demokratiname režime kiekvienos partijos lyderis turi kruopščiai žiūrėti savo partijos interesų ir juos visur ginti, ginti juos net ir tuo atsitikimu, jei jis pats – partijos lyderis – būtų visai kitokios nuomonės tais klausimais; tuo tarpu plačiųjų sluoksnių iškeltas vadas jaučiasi laisvas ir gali veikti vien savo atsakomybe. Monarchai taip pat buvo laisvi arba bent jautėsi laisvi (turint galvoje absoliutinės monarchijos režimą) elgtis kaip tinkami. Bet užtat monarchai buvo per daug nutolę

nuo tautos masių, ne iš tų masių patys kilę ir savo gyvenimo tikslu statę ne tautos daugumos, o tik valdančiųjų bei karūnos interesus. Monarchai buvo tik dirbtinės lėlės. Ne jie tautai, o tauta jiems tarnavo. Kiek tai liečia Anglijos karūną – čia jau keli šimtai metų greičiau iš esmės autoritarinis bei monarchinis režimas. Ten šiandieninis premjeras Chamberlain'as turi daugiau galios už karalių.

Politinis aiškumas

Bendrai imant, politika, kaip ir viskas gyvenime, kinta. Bet politikos kurso kitėjimas autoritariniuose kraštuose yra kur kas lygesnis už jos kitėjimą demokratinuose kraštuose. Suprantamas dalykas, kad naujam parlamentui susirinkus arba ir tam pačiam parlamentui sudarius kitą vyriausybę, tuojau pat keičiasi ir politinis kursas. Antraip, kuriam gi reikalui būtų daromi tie pakeitimai. Tiesa, parlamentas galėjo būti nepaleistas, o rinktas dėl pasibaigusios kadencijos senajam parlamentui, bet ir tokiu atsitikimu naujasis parlamentas dažniausiai skelbia naują programą. Tik prisiminkime, kiek kartų per pastaruosius kelerius metus keitėsi Prancūzijos vyriausybė ir kokios skirtingos buvo Heriot'o, Flanden'o, Leono Blum'o, Chautemps'o bei Daladier'o programos. Nieko panašaus nebuvo nei Hitlerio, nei Mussolini'o kabinetuose. O jei kas reikalinga buvo keisti – buvo keičiama paprastai, neginčijant ir nesiderant. Šis pastovumas tautai duoda jėgų su aiškiu pasitikėjimu žiūrėti ateitin. Kaip vairas gero vairininko rankose laiko pastovų kursą – leidžia ramiai plaukti laivo keleiviams, taip ir autoritarinių valstybių vyriausybės – jų vadai – apsaugoja savo tautiečius nuo politinių rietenų bei sukrėtimų iš vidaus.

Dinamizmas

Jaunųjų režimų dinamika žavisi net ir tokie politikai kaip buvusysis D. Britanijos užsienių reikalų ministras Eden'as. Paskutinėse savo kalbose parlamente, prieš išvykdamas Amerikon, jis nedviprasmiškai nurodė savo tėvynės politikos rėmėjams pasimokyti iš tariamų diktatūrinių kraštų darbo dinamikos. Jau du amžiai prabėgo, kai garsusis ekonomistas-mokslininkas Adomas Smith'as įrodė, kad tautos turtą

sudaro jos darbas, o tačiau tik šių laikų naujausieji režimai ėmėsi visa valstybine energija organizuoti visus jėgų išteklius intensyviausiam darbui. Argi neprikišamai ryškus pavyzdys demokratijos tėvynės – Prancūzijos kapituliavimas šiuo atveju? Čia, kaip visiems puikiai žinoma, darbininkai nenori dirbti 6 dienas per savaitę ir kovoja už tolimesnį pratęsimą 5-ių darbo dienų savaitėje. Demokratai priprato švęsti po dvi dienas, paprato gyventi patogumuose ir net šiuo sunkiu savo tėvynei momentu nenori jų išsižadėti.

Gyvenimo praktika

Diktatūrinių-autoritarinių režimų vaisingumą gana ryškiai parodė Mūncheno konferencijos rezultatai. Pasirašant Čekoslovakijos apkarpyimo aktą, buvo sugriauti demokratijų kurti kolektyvinio saugumo principai ir su karčiu ironiškumu parodyta silpnosios demokratijos pusės. Tarp kitų motyvų prijungti Sudetus prie Reicho buvo vartojamas ir toks argumentas:

– Niekas neabejoja, kad Sudetų didžiausia dauguma nori prisijungti prie Vokietijos. Kas remia demokratijos principus, tai tas turi pritarti ir šiam prijungimui, nes juk to nori dauguma krašto gyventojų...

Vado idealizmas – užkrečiantis ir žavintis, jo autoritetas, politinės programos aiškumas bei pastovumas ir viso tautos gyvenimo dinamizmas – štai svarbiausieji veiksniai, kurie apvaisina nacionalsocialistinių-autoritarinių arba moderniai diktatūrinių kraštų politiką. Tos politikos vaisingumą ryškiai matome gyvenimo praktikoje. Ši gyvenimo realybė mums taip pat jau daug yra davusi. Nūdien ir demokratiškiausiai nusistatę mūsų tautiečiai ima suprasti, kad nepaprastai sunkioje būklėje būtume atsidūrę, jei savo laiku mūsųose nebūtų gimęs naujas, laiko reikalavimus atitinkąs režimas. Tik vieninga ministrų taryba gali išnaudoti visus reikiamus momentus, gali be didelio triukšmo ir ilgų diskusijų pasukti politinę orientaciją taip, kad būtų išnaudota viskas, kas galima tam tikru momentu išnaudoti. Kaip užsienio politiką, taip ir krašto ekonominius interesus pasirinktasis režimas leidžia lanksčiausiai taikyti prie besikaitaliojančių sąlygų.

KARININKAI IR VIEŠOJI NUOMONĖ

(„Kardas“, 1939 m., nr. 4, p. 99, 100)

Karininko kintantis vaidmuo šių dienų valstybių gyvenime yra itin ryškus; jo svorio padidėjimo linkmė nekelia abejonių. Tačiau kaip tik dėl to, kad karininkas šiais laikais ima vaidinti nepaprastą vaidmenį, ir dėl to, kad jo žodis bei nusistatymas įneša reikšmingų padarinių valstybės gyvenimui – darosi aktualus kitas klausimas, būtent karininko dalyvavimas viešosios nuomonės formavime.

Dažnai mes girdime ginant įvairiausias tezes, kur remiamasi viešąja nuomone, gana dažnai ir patys, norėdami atsilaikyti užimtoje pozicijoje ir neturėdami kitų argumentų, griebiamės „viešosios nuomonės“ užtarimo. O tačiau kai reikia konkretizuoti šios taip dažnai vartojamos sąvokos turinį bei nustatyti jos formą – susitarti neįstengiame. Ir tai visiškai suprantama, kodėl viešoji nuomonė, dar toli gražu neaptarta tų mokslo žmonių, kurie patys pirmieji ėmė nagrinėti jos vaidmenį valstybės gyvenime.

Viešąją nuomonę imta remti bei pateisinti tiesioginės ir klasinės demokratijos principus. Dalis anglo-saksų mokslininkų įrodinėja, kad viešoji nuomonė esąs gyvas ryšys tarp seimo ir seimo narius rinkusių piliečių. Iš tos viešosios nuomonės seimo nariai tegalį pasisemti gyvenimiško klausimų sprendimo. Viešoji nuomonė esąs kaip koks šaltinis, prie kurio laikas nuo laiko turi ateiti tie atstovai ir atsigerti, kad vėl galėtų tinkamai atstovauti piliečius, kurie juos išrinko, kad suprastų, ko jie nori ir ko nepakenčia. Bet ne kas kitas, kaip garsusis anglų mokslininkas A. V. Dicey pastebėjo viešosios nuomonės prastąją savybę – jos bukaprotiškumą. Jis teigia, kad esą galima įrodyti, jog Petras Didysis nustatė rusų galybės pamatus per daug nesirūpindamas rusų viešąja nuomone, kad moderninė Prūsų valstybė yra įkurta Fridricho Didžiojo, kuris savo idėjas apie gerąjį valdymą skolino visiškai ne iš prūsų šaltinių. O garsusis anglų mokslininkas Lowell, nagrinėdamas viešosios nuomonės esmę, pastebi, kad viskas joje yra lygtina ir reliatyvu. Reikalavimas, kad valstybės gyvenimas būtų taip kreipiamas, kad kiekvienu klausimu būtų pirma prieita vieninga

viešoji nuomonė, veda prie vienbalsiškumo principo. Mes dar geriau žinome ir už Lowell, kokių rezultatų buvo prieita valstybės gyvenime besivadovaujant vienbalsiškumo principu, kai tūlas bajoras, liberum veto teise naudodamasis, užkirsdavo kelią įgyvendinti naudingiausiems ir būtinusiems įstatymams. Analizuodamas viešosios nuomonės pobūdį bei žymes Lowell pastebi būdingą dalyką: žmonių nuomonės, jų idėjos, jų įsitikinimai tik iš dalies tėra pagrįsti sąmoningu protavimu. Eilinis žmogus savo nuomonių ir įsitikinimų didžiausią dalį tiesiog perima iš tos socialinės aplinkumos, kurioje jis auga ir veikia, netikrindamas jų savarankišku mąstymu ir analize. Gi Gabriel Tardė pažymi, kad įsitikinimų intensyvumas sudaro labai svarbų nuomonių skleidimo veiksnį. Žmonės mano, kad viešosios nuomonės pamatai ir siekiai glūdi tikrai vienaip ar kitaip manančių asmenų skaičiuje, o tai toli gražu netiesa; jei tam tikroje bendruomenėje iš vienos pusės 49 % narių turi labai aiškius ir tvirtus įsitikinimus kuriuo nors klausimu, o iš kitos pusės 51 % kitaip manančių nėra griežtai nusistatę, tai pirmoji nuomonė disponuoja didesne viešąja jėga ir gali būti tikra nugalėsianti antrąją.

Analizuodamas mokslininkų nuomones, šiuo – viešosios nuomonės – klausimu prof. Romeris teisingai sako, kad turint galvoje visus tuos rezervus, kurių tenka laikytis vertinant viešąją nuomonę, iš jos labai mažai kas belieka, o kas dar lieka, tai arba visiškai siaura, arba nereikšminga, arba reiškia kurį nors nepaprastą visuomenės karštį, ūpą (Valstybė, I t., 169 p.).

Šių dienų gyvenimo įvykiai keičiasi žymiai greičiau už įvairiausių publicistų reiškiamas nuomones. Tai, kas vakar buvo norima laikyti amžinai pastoviu, nūdien be triukšmo atsigula į karstą, o tai, apie ką žmonės visai negalvojo, – iškyla aikštėn negirdėtu aktualumu. Viešosios nuomonės keitimasis nieko nebestebina mūsų laikais, nes ir per trumpą amžių, net ir neturėdami gilesnio istorinio įvykių pažinimo, mūsų amžininkai galėjo būti ir buvo liudytojai minėtų pasikeitimų. Taip – viešoji nuomonė yra dalykas itin nepastovus. Taip pat sunku būtų nustatyti, kiek piliečių vienodai yra įsitikinusių tam tikrais klausimais, turint galvoje Lowell ir Tardė pastabas. Bet jei neįmanoma pagauti vienos viešosios nuomonės arba vienodo pasisakymo tam tikrais klausimais visų socialinių junginių, tai kalbėti apie

atskiro socialinio junginio viešąją nuomonę yra galima. Minėtasis prof. Romeris pastebi, kad viešoji nuomonė yra nacionalinė, klasinė, luominė, bažnytinė, profesinė ir t. t. Dažniausiai tai, kas vadinama viešąja nuomone, yra kuri nors grupinė viešoji nuomonė, būtent toji daugybės grupinių viešųjų nuomonių, kuri nusveria kitas todėl, kad tam tikroji socialinė grupė iš viso daugiau sveria visuomenėje, turi didesnės galios ar įtakos.

Taigi, tam tikru laiku ir tam tikros grupės nuomonė gali būti vyraujanti – nustelbianti kitas nuomones, ir tai bus vadinama viešąja nuomone. Bet turint galvoje gyvenimo patyrimą ir mokslo pastabas tuo klausimu, be klaidos galima teigti, kad viešoji nuomonė yra labai neapčiuopiama ir labai nepastovi vertybė. Tuo jos nepastovumu visada naudojasi ne kas kitas, kaip politika; kiek tai liečia vidaus gyvenimą – politinės grupės, siekiančios valdžios. Kiekviena partija, naudodamasi visokiomis moderniosios technikos teikiamomis susižinojimo priemonėmis, visokiais būdais stengiasi visuomenėje aktyviausiai platinti savo nuomones, norėdama tos partijos nusistatymą paversti plačiųjų sluoksnių nusistatymu.

Karininkas yra ypatingoje valstybės gyvenimo padėtyje. Jis – išorinio krašto saugumo laidininkas. Tačiau karininko rankose yra ginkluotų jėgų raktas, kurs kiekvienai valdžios siekiančiai partijai ypatingai rūpi, nes norint atsiekti valdžios, visų pirma reikia būti tikram, kad reikiamu momentu tasai raktas bus valdžios besiekiančios partijos patikimo žmogaus rankose, kad jis arba pritaris ir parems dedamas pastangas, arba liks visiškai neutralus, bet kad jis jokiai atveju nepasipriešins. Štai dėl ko reikalinga kuriuo nors būdu įsiskverbti į karininko smegenis, palenkti jo galvojimą savo naudai, užtikrinti jo pritarimą. Viso šito pasekmė – įvairiausios pastangos įtraukti karininkus į savo eiles, užkrėsti juos tam tikros valdžios siekiančios grupės atstovaujama nuomone. Pastebėkime dar – juo labiau apsiniaukęs tėvynės dangus, tuo tos pastangos paprastai būna aktyvesnės.

Karininkas yra trejopas žmogus, būtent: a) **individas**, b) **socialinis gyvis** ir c) **ypatingos paskirties valstybės tarnautojas**. Karininko individualybe rūpinasi jis pats, socialiniu jo gyvenimu rūpinasi įstatymų leidėjas, o jo ypatingąją paskirtimi – visi. Jei karininkas

pirmoje vietoje rūpinasi savo individualiais reikalais – jis yra siauras egoistas ir neatlieka savo paskirties, jei ima be saiko diskutuoti socialinės būklės klausimus – leidžiasi į politiką ir nejučiomis kišasi į įstatymų leidėjo darbą, o jei jis savo jėgas skiria kuo geriausiai atlikti jam pavestas ypatingąsias pareigas – jis tarnauja visai tautai. Ir jei kas drįstų karininkui prikaišioti nesidomėjimą „aktualiausiais“ klausimais tada, kai jis atsidėjęs studijuoja karo istoriją, prižiūri ir vadovauja kariniam mokymui, ilgas naktis praleidžia prie žemėlapių bestudijuodamas įvairiausias galimas situacijas tariamajame kautynių lauke – tokiam drąsuoliui jo pasigailėdamas karininkas gali atsakyti nesvyruodamas:

– Tamsta nesupranti kariuomenės paskirties.

Įsileisti viešąją nuomonę savo tarpan, imti ją komentuoti vienaip ar kitaip tai reikštų nutolti nuo savo tiesioginės – ypatingos paskirties, tai reikštų ne ką kita, kaip drausmės pažeidimą, nes tada viršininko nuomonė pavaldiniui taptų nebeprivaloma, nes socialiniais klausimais ir vienas žmogus turi kelias nuomones. Atsitiktų tas, kas atsitiko su garsiaisiais senosios Romos legionais, kai tie legionai ėmė rūpintis ne imperijos sienų saugumu, o klausimais, kuris imperatorius bus geresnis. Ir jei jiems atrodė, kad anksčiau pastatytasis nebe geras – versdavo jį žemėn ir jo vieton kėlė kitą. Toks kelias valstybei yra aiškiai pražūtingas. O jis prasideda ten, kur atskiras karinių jėgų narvelis ima pasiduoti visuomenėje skleidžiamoms nuomonėms, būtinai besistengdamas nustatyti, kuri iš jų geresnė, o paskui vienu ar kitu būdu pradėjęs reikšti joms viešą – išorinį pritarimą ar nepasitenkinimą.

Karininkas yra pirmoje vietoje išorinio krašto saugumo garantas. Visos jo jėgos ir tegali būti ta kryptimi sutelktos, nes šiuo metu nėra laiko dairytis į šonus – kiekviena valanda brangi ir kiekvieną valandą reikia išnaudoti tam, kad būtų padidinta krašto saugumo vertė. Istorija turėtų teisę keikti tuos, kurie tokią lemtingą mūsų valstybei valandą imtų gaudyti įvairių partijų interesus, nusikreipdami nuo savo tiesioginės paskirties.

Visiškas karininko apolitiškumas labiausiai jį ir išskiria iš visuomenės tarpo, pastato jį aukščiau siaurų partinių rėmų. Jei karininkui nedraudžiama informuotis tuo, kas dedasi gyvenime, tai visiškai

suprantama, kodėl ir įstatymais, ir statutais (!), ir gyvenimo logikos reikalavimais jis yra izoliuojamas nuo politikavimo. Kaip jau suminėti mokslo žmonės yra įrodę, kad viešoji nuomonė tėra mažos vertės dalykas žiūrint į ją istorinėje perspektyvoje, taip ir partijų likimas toje perspektyvoje yra nepalyginamai mažiau tevertas už perdėm pastovų karininko, kaip ypatingos paskirties valstybės tarnautojo, darbą. Partijos išskyla ir nyksta kaip tam tikras visuomenės nusiteikimas, kaip viešoji nuomonė, o išorinio saugumo reikalas yra visais laikais visų suverenių valstybių pastoviausia bazė ir reikalas. Tad visiškai neklysimė sakydami, kad tos tendencijos, kurios vienu ar kitu būdu mėgina karines jėgas paversti politikos įrankiu – perdėm žalingos ir smerktinos. Kariuomenės vado žodžiai, įvairiomis progomis pasakyti apie kariuomenės apolitiškumą, turi būti aiškus atsakas toms tendencijoms, kurios viešosios nuomonės priedangoje norėtų įsiskverbti į karininko smegenis ir jas palenkti į politikavimo kelią. Karininko akimis, viešoji nuomonė yra kaip jūros bangų siautėjimas, nuolatos bekeičias savo paviršių. Jis negali visiškai nematyti to siautėjimo, nes jis turi akis. Bet užtat karininkas niekada, nors ir kaip beatrodytų viliojantis bangų žaidimas, negali paleisti savo tvirtos valios vadžių – negali šokti pats į tą bangų žaismą, nes jo švenčiausioji pareiga – saugoti krantą.

PATRULIUOJANT

(„Kariūnas“, 1939 m., nr. 3, 4, p. 197–199)

Krito smulkus lietus, ir vėjas beviltiškai verkė nakties glėbyje. Kartas nuo karto danguje pasirodydavo išblyškusi mėnulio kaukė. Su kiekvienu jos pasirodymu visas Karo mokyklos rajonas pageltonuodavo. Pro langus prasiskverbėdavo keisti spinduliai ir užliedavo išvargusių kariūnų veidus, išsikišusius iš po baltų drobulių atverstų.

Rajone vaikščiojo patruliai. Tylūs jų žingsniai skendo tame šlamėjime, kuriuo viską perimantis Nežinomasis apsupa kalnus, upes ir slėnius. Ant žalsvų milinių krito vėjo blaškomi vandens lašeliai, prikraudami standžiai suplaktų siūlų audinį drėgme. Kas pusvalandis patrulininkų milinės sunkėjo ir sunkėjo.

Tamsūs ir paslaptingi ilsėjosi aukštieji šlaitai, kuriais kasdien kariūnų gretos kopia į taktiškuosius lauko pratimus.

Toli, toli, kur dangus žydi melsvuojų gražiausių akių spindėjimu, kur kiekvieną žingsnį lydi meilės pilni žvilgsniai, kur mažytės ausys gauda kiekvieną žodį, o nuo tų žodžių dreba jauna širdis – ten sukosi vieno patrulininko mintys. Tas mintis staiga nutraukė jaunesniojo draugo klausimas:

– Kaip tu manai, kada prasidės karas?

– Karas?

– Taigi. Kaip tu manai?

– Man vis tiek – tegu būna, kada nori.

– Ir man vis tiek. Pagaliau visiems mums kariūnams vis tiek. Bet gana įdomu, kada, kur...

– Man, rodos, atvirksčiai. Žinoti būtų labai negerai.

– Kodėl? Juk žmogus būtų užtikrintas, kad štai tą ir tą dieną tikrai teks kautynių lauke, mirties pavojaus akivaizdoje, pritaikyti tas žinias, dėl kurių mes čia, taip sakant, liejame prakaitą. O kai nežinai, tai kažkaip žmogus pasidarai lyg ir abejingesis visam kam. Žiūrėk ir besuabejojąs: ar viskas bus taip tikrenybėje. Bene maža istorijos pavyzdžių, kada karo mokslo teorijos kautynių lauke nepateisino savęs.

Drėgname ore jauno kariūno žodžiai slydo pro ausis nepalikdami draugui didelio įspūdžio. Jis tik pasakė:

– Galbūt. Istorija žino visokių pavyzdžių, bet niekada neatspėja ateities.

– Tas tiesa, – gyvai pritarė antrasis, – bet vis tik istorija yra vienintelis mokslas, kurio padedami galime suvokti žmonijos gyvenimo paskirtį. Kartais ir tam tikrus, nors netolimus, įvykius galime atspėti.

– Ką reiškia „galime“, jeigu neatspėjame? – ironiškai pastebėjo draugas. – Juk ir į mėnulį patekti „galime“, deja – nepatenkame.

Po to abu nutilo.

Monotoniškai bildėjo dvi poros sutartinų žingsnių iš vieno plento galo į kitą. Artėdami link mokyklos budėtojo kambario patrulininkai kas kartą pagalvodavo: kiek dabar laiko. Ir nors gerai numanė, kad yra dar virš poros valandų, bet eidami pro šalį vis pažiūrėdavo į viduje kabantį laikrodį. Paskui vel nedideliu lėtu žingsniu nueidavo išilgai rajoną.

Sutrikdytos Povilo mintys nesąmoningai ėmė austi naują tinklą. Ne mylimosios akių žvilgsniams užburti, ne jos lengvus žingsnius kvapaus šieno kupetų pilnoje pievoje žvejoti, o atrasti save patį nuostabaus gyvenimo verpetuose.

– Tu esi kariūnas? Taip. Tu greit būsi karininkas? Taip. O kas tai yra karininkas? Kareivių vadas. Kokios yra jo pareigos? Išmokyti savo kareivius kariško amato. Kam reikalingas kariškas amatas? Kad apginti valstybės nepriklausomybę. O kas tai yra valstybės nepriklausomybė? Tai yra laidas ugdyti tautos pajėgumą, kurti tautinę kultūrą, siekti visuotinės gerovės. Reiškia, tavo darbas, tavo pareigos yra pilnai suderinamos su aukščiausiuoju viso gyvenimo siekiu ir uždaviniu. Tu kovoji gyvenime už tai, kad mažai tautai būtų palikta laisvė gyventi. Tu dirbi tam, kad įneštum savo dalį sutelktų pastangų frontan prieš plieno ir parako apsišarvavusius žmones, pripažįstančius tikrai save. Tu aukoji savo gyvenimo dalį – visą gyvenimą tam, kad žūtų nuo kardo tas, kurs neteisingai jį pakelia...

Įnirtimo pilnos buvo jauno kariūno akys. Jas pamačiusi jo mylimoji nesuprastų, kad tai tos pačios akys, kurios vasaros vėjams šnekant žaliuojančių karklų viršūnėse buvo taip sklidinai kupinos paslaptingojo gėrio, kurio amžinai ilgisi nepasotinama žmogaus širdis.

PIRMIEJI ĮSPŪDŽIAI

(„Kariūnas“, 1939 m., nr. 6, p. 326–332)

Miesto sode, monotoniškai siūbuojančių medžių šešėliuose, puikiausios nuotaikos j. leitenantai Valiukas ir Grybauskas; tai šelmiškai nusikvatodami, tai vėl lyg surimtėdami suko bene dešimtą ratą takeliu, juosiančiu visą sodą. Jie buvo tos pačios laidos, to paties amžiaus, lygiai gabūs, veržlūs, judrūs ir paprasti. Per metus nesimatę turėjo daug ir įvairių įspūdžių.

– Juokas mažas: trys paros daboklės ir sėdėk už grotų. Labai originalus žmogus. Aš vis tik negaliu suprasti, ar jis iš didelio atsidavimo tarnybai toks nervuotai griežtas, ar iš įtūžimo dėl daugelio nepasisekimų ieško, kur savo pyktį išlieti. Ar gal tokia jau jo prigimtis. Kai kada gaila į jį žiūrėti. Už menkniekį išbars, iškeiks tave rikiuotėje visos kuopos akivaizdoje, o paskui staiga ims tavęs atspirašinėti, gailėtis.

Valiukas kalbėjo apie savo kuopos vadą. Apie seną, už metų išeinantį pensijon kapitoną. Grybauskas klausėsi atsidėjęs. Draugo žodžiai toje šnarančių medžių simfonijoje žadino lakią jo fantaziją, kūrė vaizdus, judino aštrios ir neramos minties sparnus. Iš Valiuko žodžių susikūrė tiesaus ir išdidaus kapitono vaizdas. Eisena kapota, veide iškelti kruvini atgimusios Tėvynės žygiai, savo garbės pajautimas, reikalavimas tinkamos pagarbos ir kieta ironija, niekinimas tų, kurie daug kalba apie kautynes, o kautynių nė iš tolo nėra matę.

– Pliauškia lyg žinovas, o pastatyk fronte prieš būrį, tai ir galvos nuo žemės nepakels, – mėgsta sakyti jis, klausydamasis jaunųjų karininkų samprotavimų taktikos pratimuose. Visi jo argumentai – patyrimas. Girdi, taip ir taip buvo tokiose ir tokiose kautynėse. Ir jis nenori nieko girdėti apie tai, kokios galėjo būti kitos tos situacijos pasekmės.

Grybauskas visą laiką tylėdamas klausėsi draugo pasakojimo apie kuopos vadą. Jam neatrodė, kad Valiukas būtų norėjęs senąjį kapitoną apkalbinti. Ne. Visame pasakojimo būde buvo jaučiamas rimtumas, nuosaikumas ir protinga kritika.

– Žinai ką, – staiga prabilo Grybauskas, – eime pas mane, aš tau kai ką parodysiu.

– Ką būtent?

– Pamatysi. Eime.

– Gerai, bet visgi nei iš šio, nei iš to, kaip iš dangaus iškritęs tas tavo kvietimas mane stebina. Kas gali žinoti, koks biasas tavo galvon įlindo. Ko gero, pastatysi mane prieš kokią papūgą ir norėsi, kad saldu balsą išduočiau. Ne, pasakyk. Užrištomis akimis į maišą nenoriu lįsti, – juokais provokavo draugą Valiukas.

– Noriu tau kai ką paskaityti.

– Paskaityti?! Nagi, mano mielas, ar ne į artistus ruošiesi, a?

– Į artistus tai ne, bet į baletmeisterius tai gal išeičiau. Na, pasakyčiau atvirai: noriu tau paskaityti dienoraštį. Aš kai kurias pastabas iš pulko gyvenimo esu užregistravęs ir tu galėsi palyginti jas su savo patirtais įspūdžiais.

– Tu vedi dienoraštį?

– Ne, tik retkarčiais šį tą užrašau. Pastabas, įdomesnius įvykius, tipingesnių kareivių būdo bruožus, savo bandymų rezultatus ir šiaip kas nuotaikingesnio ateina galvon.

– Na, jei taip, tai visai kitas reikalas. Gerai, eime!

Neskubėdami draugai paliko šešėliuose verkšlenantį sodą ir pačia pagrindiniausia pėstininkų susisiekiimo priemone, kaip ir dera tikriems pėstininkams, persikėlė į jaunesnio leitenanto Grybausko kambarį.

Mūrinis dviejų aukštų namas, į kurį įėjo karininkai, buvo nuo miesto centro gal kokiai dvidešimčiai minučių, o nuo kareivinių – lygiai šešioms minutėms kelio. Kvartalas darė gyvo, šuoliais lekiančio gyvenimo įspūdį.

Gal dėl to leitenantas Grybauskas šiame kvartale ir apsigyveno. Karštas, temperamentingas jo būdas negalėjo pakęsti vienodumo, rutinos, stagnacijos. Nuolatinis ieškotojas naujų formų, naujų kelių ir pašėlusio tempo. Per dvidešimt keturis savo gyvenimo metus Grybauskas suspėjo būti gimnazistu, seminaristu, mokytoju, studentu, kareiviu, kariūnu ir pagaliau karininku. Visur jį lydėjo pasisekimas, bet niekur nelydėjo ramybė. Vidujinis nerimas, stūmimas veikti kažką nepaprasto kartais taip įkyrėdavo, kad jaunuolio veiksmuose nutrūkdavo ir nuosaikumas, ir logika. Buvo daug dienų, kad jis tyčia badu kankino save. Buvo nemigo naktų darbe, ieškojimuose.

Tačiau nebuvo nieko, kas galutinai būtų jį sužavėję, patraukę ir pririšę. To vidaus nerimo žymės buvo ryškios ir Karo mokykloje, ir iš dalies net pulke. Tik dvidešimts penktieji amžiaus metai nejučiomis ėmė kristalizuoti jauno karininko būdą. Kuopos ir pulko karininkų tarpe, valdomas nesulaužomų kariškos drausmės ir kariško mandagumo nuostatų, Grybauskas ėmė galutinai bręsti. Dalį savo išgyvenimų bei įspūdžių, tarp kitko, Grybauskas surašė į savo dienoraštį.

Jaunesnysis leitenantas Valiukas kriste krito į sofos kampą ir buvo matyti, kad su noru griebiasi draugo užrašų.

– Skaityk! – paprastai tarė jam užrašų autorius, paduodamas storą, kietais apdarais sąsiuvinį.

– Dėkui! Puiku. Pažiūrėsim. Dienoraštis. Pradėtas baigus P. L. P. Karo Mokyklą. Tvarkoj, – pushalsiai kalbėjo Valiukas, paėmęs draugo sąsiuvinį. Pradžioje jis atidžiai perskaitė viršutinius užrašus, apžiūrėjo patį sąsiuvinį iš visų pusių ir tik po to praskleidė jį.

Pirmame puslapyje iš viršaus buvo parašyta: „Karo Mokyklą baigus.

Karo mokykla baigta. Baltą diržą atidaviau į sandėlį. Neįtikėtina, kad taip labai gaila būna skirtis su visu tuo, kas kariūniška. Atiduodamas diržą jaučiau, kad paskutinį kartą jį laikau savo rankose, ir mane pagavo mirażas, kad tas diržas yra mano gyvenimo talismanas, brangenybė. Žinojau, kad tą diržą prieš mane nešiojo daugelis kariūnų, dabar jau didelių ponų. Po manęs ateis nauji kariūnai ir vėl vienas iš jų gaus tą patį diržą. Aš buvau čia tik dulkė ir mano dienos jau baigėsi. O tačiau per ištisus dvejus metus visa kariūno manta buvo tapusi taip sava, lyg mano mama ją būtų man sukrovusi ateinant į mokyklą. Ir nieks nepatikės, kad paskutinę naktį, slapta atsisveikindamas su kariūnišku diržu, kaip simboliu visų kariūno dienų išgyvenimų, pabučiavau jį ir per mano veidą vos nenukrito sūri ašara.

Taip, nebeturiu balto diržo, nebeturiu ir visos kariūniškos mantos. Mano kūną padengė naujytė Lietuvos karininko uniforma. Toji permaina įvyko prieš porą dienų. Šiandien sėdžiu tėviškėje – atostogauju. Motinai džiaugsmo virš akių. Jos akys kelio pro tą džiaugsmą nebemato. Tėvas, išdidus kaip liūtas, išskėstomis rankomis sutiko mane kieme ir pasigėrėjimo pilnu balsu sušuko:

– Štai mano sūnus!

Sesių akys į mane žiūrėdamos spindi kaip žemčiūgai ir, rodos, nėra pasaulyje daikto, į kurį sutiktų jos keisti savo džiaugsmą. Broliai irgi ne mažiau smagūs.

○ aš pats? Tyliu. Negaliu nei suprasti, nei išreikšti savo ūpo. Nors ir tokia šilta, tokia jauki šeimos nuotaika, tačiau man vis dar gaila Karo Mokyklos. Pavyzdinių karininkų ir pavyzdingos tvarkos. Nes visa, kas mokykloje buvo – buvo nepaprastai gražu. Dabar atrodo, kad nebuvo nieko, kas man būtų galėję nepatikti. Liko vien tik gražiausieji momentai. Tarsi Mokykla būtų staiga į tolimus, tolimus kraštus išvykęs mano geriausias draugas. Išvykęs, o gal ir miręs. Neužmirštamais išpūdziais vainikavo Mokykla mūsų išleistuves. Mano ausyse tebežvanga įteikiamų kardų kritimas į žvilgančias makštis, krūtinę apima tas pats karštis, kurį jaučiau klaupdamas priimti iš Vado rankų kardą. Mano petį paliečia ašmenys ir aš girdžiu simboliškus žodžius:

– Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!

Lūpos paliečia šaltą, laisvę ginantį plieną. Atsistoju. Visos gyslos išsitempia. Saliutuoju. Mano akys susitinka su aštriu ir tėvišku žvilgsniu akių, kurioms Aukščiausiojo Likimo skirta visą amžių sukrauti ant Lietuvos laisvės aukuro. Mane nukrečia šiurpas. Smeigiu kardą į makštis ir pasisukęs nueinu. Krūtinė, rodos, nebeišlaikys ir čia pat plyš. ○ kaip norėčiau dabar mirt! Už brolių, seserų ir draugų laisvę! Man negaila savo kraujo! Kalnus nuversčiau ir jūros vandenį išsemčiau! Tokia didžiulė, tokia nepaprasta jėga krūtinėje.

Paskui buvo pietūs, išleistuvių balius, ir aš mačiau, kad mano draugai linksminasi taip, kaip niekada.

Sėdėdamas dabar tėviškėje tikrai randu daugybę gražiausių atsiminimų ir man gaila, kad niekada nebeteks užsidėti balto diržo ir kariūniškos kuprinės.

Bet prieš mane stovi nauji uždaviniai ir naujos pareigos – karininko pareigos. Giliai širdyje paslėpsiu Tėvynės meilę ir nepublikuosiu jos, nes tai ne prekė. Lietuvis vis atrodo tylus, ramus, nors viesulai kaukė jo širdyje kaip deginami žvėrys. Tegų mano meilė netars nė vieno žodžio ir tegų mano visų darbų turinyje bus tiktai meilė mano vargšei Tėvynei ir nieko daugiau.

Karininkas. Tėvynės gynėjų vadas. Taip. Man patikėtas kardas. Ir tegu nudžiūva mano ranka, tegu mano akys nustoja šviesos ir tegu ant mano galvos sugriūva visos nelaimės, jei neištesėčiau garbingai nešioti man patikėto ginklo. Ir tebūna tie mano žodžiai liudininku, kad Mokykla mane subrandino didžioms ir atsakingoms pareigoms. Taip! Ne išorinių veiksnių skatinamas rašau aš tuos žodžius, o vidurinę nuotaiką mėginu išreikšti. Nieks tų mano žodžių nematys. Tik aš pats kartais paimsiu tą sąsiuvinį į rankas ir prisiminsiu iš naujo, koks buvau savo dvasioje, palikdamas Almae Matris – Karo Mokyklą.

Išeinu į plačius tėviškės laukus ir man taip lengva, taip gera, kad esu jau savarankiškas ir ant galutinio kelio į tikslą. Visur girdžiu skambant ausyse – karininkas eina. Aš einu per lauką, per tą lauką, kurią daug kartų ariau ir akėjau. Iš suartų rugienų kyšo ražienos. Linai jau irgi nurauti. Bulvės nukastos. Liko tik daržai. Bet man prisimena pilni, šnarančių varpų jūromis išsiskėtę laukai. Ausyse suošia tų varpų pasakos kaip jūros vilnių šniokštimas ir aš girdžiu linksmą jų dainą – tą pačią, kurią visada dainuodavo mane pamačiusios.

Einu kaip užburtas. Drėgoje žemėje įsispaudžia mano naujų batų pėdos ir aš, nieko negalvodamas, atsigrižtu. Žiūriu į žemę, į tas pėdas ir vėl einu toliau. Miškelis jau nuplikęs. Čia piemeniu būdamas gerai susipažinau su kiekvienu beržu, su kiekvienu krūmeliu, su jaunu ir senu. Ir nebuvo tokios vasaros, kad nebūčiau atėjęs čia, į tą jaukiausią vietelę visoje apylinkėje. Lyg kokios jėgos verčiamas nusiimu kepurę pačiame miškelio viduryje ir tyliai meldžiuosi.

Pirmosios dienos pulke. Pulkan atvykome penkiese, tą pačią laidą baigusieji jaunesnieji leitenantai. Kavaliūnas, Žukas, Nainys, Pauliukonis ir aš. Pulko vadas, vidutinio ūgio gen. št. pulkininkas Matulaitis, priėmė mus savo tarnybiniame kabinete. Ant jo krūtinės buvo dvi eilutės barečių ir vyties kryžius. Mūsų raportus išklaušė jis išsitempęs ir kantriai: nuo pirmo iki paskutinio. Iš jo veido dvelkė giedri, žmogų suprantanti ir užjaučianti siela. Akyse daugiau meilės nei griežtumo. Ir lūpos jo daug tėviškų žodžių tarė mums:

– Jauskitės pulke kaip namie. Punktualumas, griežtumas ir geras dalyko mokėjimas tarnyboje, taktas ir solidarumas netarnybiniuose

santykiuose – štai tai visi dėsniai, kurių laikydamasis karininkas nuolatos turi pasisekimų. Pradžioje daug kas atrodo neįprasta, sunkoka, gal ir neracionalu. Bet nesiimkite visko iš karto tuojau „reformuoti“ – pirma reikia gerai išsiginėti į dalyką, pamėginti kitaip jį sutvarkyti ir tik galutinai įsitikinus jo taisytinumu – nedelsiant taisyti. Mūsų gyvenime kas metai jaučiama daugiau dinamikos. Į dalis ateina vis daugiau ir daugiau išsilavinę vyrai. Toji aplinkybė reikia būtinai išnaudoti įvedant naujus mokymo metodus. Darbo gražas turėsite, bet aš nė kiek neabejoju, kad jūs darbą mėgstate ir esate jam visapusiškai pasiruošę. Aš linkiu jūsų pirmuosiuose žingsniuose kuo geriausios kloties ir pasisekimo.

Pulko vado asmenyje iš karto pajutau nedirbtiną autoritetą. Jis nežino ir nenumano, kad nuo pirmo jo žvilgsnio esu akiai paklusnus jo valiai. Puikus mūs pulko vadas!

Bataliono vadas, kuriam prisistačiau tą pačią dieną, padarė kitokį įspūdį. Liesas, aukštas, truputį palinkęs, jis daugiau žiūri ne į žmogų, o į kažin kokią abstrakčią karininko idėją. Gal aš labai klystu, bet jis pasirodė man kaip nuogas formalistas. Pedantiškas formalistas. Statutas jam yra viso kariško gyvenimo alfa ir omega. Ir aš negaliu įsivaizduoti, kaip ir ką darytų majoras Bukštaitis, jei staiga iškiltų toks įvykis ar klausimas, kurs jokiame statute nėra aptartas. Pirmutinis jo klausimas, išklausius mano raportą, buvo – atsimenu žodis į žodį – toks:

– Ar tamsta gavai visus statutus išsivežti iš Karo Mokyklos?

Po to, pasitenkinęs mano atsakymu, bataliono vadas pranešė, kad aš esu paskirtas į 2-ą kuopą. Paskui vėl ėmė klausinėti apie statutus.

Pagaliau nuvykau 2-os kuopos raštinėn. Tos kuopos, kurioje lemta man pradėti pirmuosius karininko darbo metus. Raštinėje prie stalo sėdėjo žvalios išvaizdos grandinis. Pamatęs mane įėjus jis gyvai atsiestojo ir kariškai pranešė:

– Antros kuopos raštininkas grandinis Liaukus.

– Kur kuopos vadas? – paklausiau.

– Dar negrįžo iš lauko pratimų, tamsta leitenante.

– Kada grįš?

– Jau turėjo grįžti, bet, matyt, užtruks, tamsta leitenante.

Nutariau palaukti.

Raštininkas, paprašęs leidimo sėsti, kruopščiai braižė šaudymo knygą. Mano akys perbėgo raštinės sienas, inventorių. Tai buvo kokių dvidešimties kvadratinių metrų pločio kambarys su dviem dideliais langais į pietus ir su vienomis durimis į šiaurę. Prie vienos sienos stovėjo didžiulė, tamsiai rudai dažyta spinta, šovinių dėžės, du lengvieji kulkosvaidžiai ir dvi kėdės. Prie kitos sienos buvo pavyzdingai paklota kareiviška lova ir spintelė. Tarp langų, prie sienos, stovėjo nedidelis stalas, o ant sienos kabėjo įvairios instrukcijos. Visi daiktai buvo labai paprasti. Tinkamas švarumas, tvarkingumas, viskas taip, kaip ir visose raštinėse, kiek man teko jų matyti dar kariūnu būnant – stažuojant įvairiose dalyse.

Kareivinių rajone suskambėjo daina. Iš raštininko Liaukaus žvilgčiojimų į mane supratau, kad grįžta 2-oji kuopa. Pajutau, kaip mano veidą užliejo karšta kraujo banga. Tiek daug svajoju apie tuos, su kuriais teks pradėti dirbti darbą.

Staiga prasivėrė raštinės durys. Pats nepajutau, kaip pašokau nuo kėdės ir visu savo ūgiu išsitempiau raportuoti įėjusiam kuopos vadui. Prieš mane stovėjo kietų bruožų dar jaunas kapitonas. Iš jo akių tryško gaivinanti ugnis. Išklauses mano raportą iki paskutinio žodžio kapitonas šaltu gestu padavė ranką ir draugiškumo pilnu tonu pasakė:

– Labai malonu. Prašau susipažinti su kuopos karininkais.

Susipažinau. Abu karininkai – leitenantas Grybas ir jaunesnysis leitenantas Kardelis iš pirmo žvilgsnio man vienas už kitą labiau patiko. Susipažinus prasidėjo įvairiausiomis temomis linksmas pašnekėsčius. Aš jaučiausi taip gerai, lyg būčiau senų pažįstamų tarpe. Visi jie buvo tos pačios Karo Mokyklos auklėtiniai ir, kaip man pasirodė, labai pažangūs. Ypatingai gražų įspūdį padarė kuopos vado pastabos kareivių auklėjimo metodikos klausimais. Jo minčių dėstymo nuosaikumas, formos paprastumas, kuriomis jis reiškė savo mintis, ir erudicija apžvelgiant to klausimo literatūrą mane tiesiog nustebino. Prieš jį aš buvau kaip pusbernis prieš gerą vyrą, nors pedagogas, kaip mokytojų seminarijoje, taip ir Karo Mokykloje, skaičiausi vienas iš gerųjų.

Čia jaunesnysis leitenantas Valiukas klausiamai pakėlė savo akis į dienoraščio autorių, kuris tuo laiku atsidėjęs skaitė P–51.

– Žinai, Kazy, aš tau pavydžiu tokio kuopos vado.

– Yra ko pavydėti, bet pas mus visi kuopų vadai tokie.

Po to draugai vėl nutilo. Valiukas skleidė lapą po lapo ir jam atrodė, kad šioje įguloje tėra tik du principai – nepaprastas draugiškumas ir nepaprastas atsidavimas darbui, kariškoms studijoms. Valiuko dienoraštis buvo gražaus, pilno gyvybės ir pasišventimo įgulos gyvenimo nuotrauka. Iš tų puslapių kilo širdį pagaunanti karininko kasdienio gyvenimo simfonija, ir jam, Valiukui, kitomis spalvomis nušvito visa tai, ką jis mėgo ironizuodamas vadinti „monotonija“.

(„Karys“, 1940 m. balandžio 4 d., nr. 14, p. 400)

KARIŪNAI IR ASPIRANTAI KARIŲ LITERATŪROS IR DAINOS VAKARĖ. Kovo 17 d. Lietuvos karininkų ramovė surengė karių literatūros ir dainos vakarą, kuriame dalyvavo kariūnai ir aspirantai. Po skaitytų pradžioje kūrinių pasirodė kariūnai ir aspirantai. Kar. psk. Danielius, kar. psk. Atkočaitis ir asp. Sidaras padainavo. Vietomis akomponavo asp. Kačanauskas, o smuiku pritarė asp. Šuoka.

Toliau pasirodė aspirantų oktetas, asp. Kačanausko vedamas.

Vakaro programą baigė kariūnų choras, kuris padainavo šešias žygio ir tris liaudies dainas.

Karo mokykloje išbuvęs apie 10 metų kpt. Jaruševičius, buvęs 2-oje asp. kuopoje vyresniuoju karininku, iškeltas į kitą vietą.

J. Noreika

(„Karys“, 1940 m. gegužės 2 d., nr. 18, p. 408)

P. L. P. KARO MOKYKLA. Kariūnai dažnai aplanko V. Teatrą, įvairius koncertus, parodas. Bet iš gaunamos kariūniškos algos ne visi kariūnai ir aspirantai išgali dažniau aplankyti V. Teatrą. Mokyklos vadovybė yra sumanusi tokiems kariūnams ir aspirantams sudaryti sąlygas dažniau aplankyti V. Teatrą. Todėl numatoma gauti tam reikalui lėšų iš kitur ir kariūnus bei aspirantus dažniau nuvesti į Valstybės Teatrą.

Balandžio 26 d. sporto salėje įvyko draugiškos stalo teniso rungtynės tarp Karo mokyklos ir 5-ojo pėst. pulko. Varžovai buvo beveik vienodo pajėgumo. Rungtynes laimėjo 5-asis pėst. pulkas 5:4. Ne-trukus numatomos revanšo rungtynės.

Artimiausiu metu bus suruoštos tarpkuopinės šachmatų rungtynės. Atrinkti geriausiems kuopų šachmatininkams kuopose tarp šachmatininkų vyksta turnyras.

J. Noreika

SPORTAS

(„Kariūnas“, 1940 m. gegužės 30 d., nr. 22, p. 501)

P. L. P. KARO MOKYKLA. Gegužės 24–26 d. d. Karo Mokyklos stadione įvyko tarpkuopinės sporto varžybos. Šiomet varžybos buvo trečios iš eilės. Pirmąsias tarpkuopines varžybas 1938 m. laimėjo 1 kadro ir 1 aspirantų kuopos; 1939 m. laimėjo 2 kadro ir 1 aspirantų. Šiomet varžybas laimėjo 1 kadro kuopa.

Gegužės 24 d. po pietų varžybas atidarė mokyklos v-kas b. gen. Juodišius. Visas tris dienas varžybos buvo vykdomos didžiausiu visų susidomėjimu.

Varžybose pasiektos pirmųjų vietų pasekmės yra tokios: sportinis šaudymas iš šautuvų 3 klp., individualiai 1 vietą laimėjo kar. psk. Danielius. Rutulio stūmimas – 1 asp. Žemaitis; granatos metimas į tolą ir į taikinį – kar. psk. Valeika; 7 km žygis – kar. j. psk. Čerskis; šuolis į aukštį – kar. gr. Smieliauskas; 200 m – asp. Karosas; 3000 m – kar. gr. Martišiūnas; 100 m – kar. gr. Sobieskis; diskas – kar. gr. Grajauskas; patrulio 5 km žygis – asp. Gudynas; šuolis į tolą – kar. gr. Sobieskis; ietis – asp. Juzokas; estafetė 4x2002 – aspirantų kuopa; estafetė 4x1500 – 1 asp. kuopa.

Gegužės 25 d. įvyko krepšinio rungtynės nustatyti pirmajai ir antrajai vietai tarp 3 kadro ir 1 aspirantų kuopos. Rungtynės laimėjo 1 aspirantų kuopa, nugalėjusi 3 kadro kuopą 41:21 (21:13). Varžybų metu taip pat buvo parodomoji fechtavimosi, kartais ir piromis, kova, kurią atliko III kurso kariūnai, o prietaisų mankštą atliko įvairių kuopų atstovai.

Gegužės 26 d. mokyklos stadione varžybų metu įvyko draugiškos futbolo rungtynės tarp Karo

Linijų prižiūrėtojas



mokyklos ir LFLS L klasės komandų. Rungtynės po atkaklios kovos su nežymia kariūnų pergale baigėsi lygiomis 2:2 (2:0).

Gegužės 26 d. po pietų varžybos buvo baigtos uždarymu ir dovanų įteikimu. Pereinamąsias dovanas laimėjo 1 kadro ir 1 asp. kuopa. Varžybas uždarė ir dovanas įteikė gen. št. plk. Jakutis. Be pereinamųjų dovanų, pirmųjų vietų laimėtojams buvo įteikta 21 graži ir vertinga dovana.

J. Noreika



(„Karys“, 1940 m., nr. 22, p. 576–578; nr. 23, p. 608–610;
nr. 24, 640–642; nr. 25, . 680–682)

Iš visos kuopos buvo tik vienas vyras, kuriam atrodė nei šilta, nei šalta dėl viso to, kas vyksta pasaulyje. Tas vyras buvo eilinis Kriauciūnas. Atliekamu laiku jis niurksojo kazemato kampe visų užmirštas, nereikalingas ir paniurusiomis akimis žiūrėjo pro langą į pavasarėjančią žemę. Ir vis dėlto keistokas buvo tasai Kriauciūnas. Keistokas ne tik dėl to, kad visiškai nesidomėjo tuo, kas dedasi pasaulyje, bet labiausiai dėl to, kad ištisus metus išnešiojęs kareivio mundurą vis dar tebebuvo toks pat nepajudinamas, nerangus, kaip ir pačiais pirmaisiais karo tarnybos mėnesiais. Munduras pasipūtęs, susiraukšlėjęs, diržo sagtis ant šono, kelnės susmukusios, batai purvini. Ant jo galvos pati geriausia kepurė po keletos dienų nustodavo padorios formos. Kaip rikiuotėje, taip ir ne rikiuotėje eilinio Kriauciūno liemuo atrodė perlaužtas, pečiai iškreipti, nors visi gerai žinojo, kad jo kūnui nieko netrūksta, kad jis visiškai sveikas. Kiek kartų per apžiūras buvo patikrintos Kriauciūno rankos arba kojos, tiek kartų jam buvo įsakytas skubiausiai vykti į prausyklą. Ausis ir kaklą Kriauciūnas plaudavo tik prieš inspektorinius apžiūrėjimus, kai patsai kuopininkas tuo reikalu duodavo specialų įsakymą ir paskui būtinai patikrindavo, ar jo paliepiamas yra tinkamai įvykdytas.

Eilinio Kriauciūno daiktai buvo dar labiau suvargę už jį patį. Imkime kad ir jo šautuvą. Nebuvo atsitikimo, kad, po šaudymo pratimų arba grįžus iš manevrų, eilinio Kriauciūno šautuvas būtų buvęs tinkamai išvalytas. Ak, tikrai per daug laimės būtų buvę tam nelaimingajam šautuvui, jei jis būtų nors netinkamai išvalytas.

Paprastai jis būdavo visiškai nevalytas. Tol, kol kuris nors viršininkų jo nepatikrindavo. Kodėl Kriaučiūnas taip akiplėšiškai elgėsi su savo šautuvu, kodėl jis jį taip skriaudė – nei jis pats nežinojo. Kai iš piktumo paraudęs skyrininkas su tuo nelaimingu šautuvu prišokęs prie jo sušukdavo: „Kodėl gi tu šautuvo nevalai, po šimts paralių?! Ar nori, kad aš tau jį išvalyčiau?!“ – Kriaučiūnas nė nekrustelėdavo. Niekas nesakydamas jis paimdavo iš skyrininko rankų atkištą šautuvą ir eidavo valyti. Valydavo tol, kol reikėdavo eiti prie kito darbo. Tai būdavo kartais ir valanda, ir dvi. Tačiau ir po dviejų darbo valandų jo šautuvą toli gražu nebūdavo tinkamai išvalytas. Per tokį ilgą laiką jis teįstengdavo nušluostyti dulkes, nugrandyti purvą nuo buožės pado, porą kartų pertraukti labai seniai vartojamų, pajuodusių skudurų privarstyta virvele šautuvo vamzdį, o vietomis dar kiek ir pablizginti. Nei šautuvo užrakto, nei sandėlio dėžutės, nei paties vamzdžio jis neįstengdavo švariai išvalyti. Draugai, stebėdami jo darbą, atvirai kalbėdavo:

– Mūsų Kriaučiūnas šautuvą taip valo, lyg, rodos, sena boba mirties marškinius siūdintųsi.

– Bijo baigti, a? Matyt, jaučia, kad giltinė jį iš to šautuvo nušaus, jei gerai išvalys.

– Jums juokai, vyrai, o jam tikrai nesiseka.

– Tingi, šėtonas, tai ir nesiseka.

– Tikras indas: jam tik gulėti po duonmedžiu ir laukti, kol kąsnis pats į burną įkris.

– Bet kas jam yra, tikrai nesuprantu. Ir sveikas, ir gerai valgo, ir miega, o kai tik dirbti, tai Kriaučiūno ir nebėra.

– Gal įsimylėjęs?

– Tai tikra tiesa. Aš prisiekti galėčiau, kad tai tiesa. Bet jūs žinote, vyrai, kas jo mylimoji?

– Nu, nu?!..

– Tinginystė, vyručiai!..

O pats Kriaučiūnas visų šitų kalbų ir jį pašiepiančio juoko tarytum negirdėjo, nors būdavo čia pat, tame pačiame kambaryje, kuriame jo draugai akimis į jį žvilgčiodami klegėjo. Per jo galvą tie žodžiai bėgo srovėmis kaip upelyje vanduo per akmenis, gulinčius jo dugne. Ir draugai negalėjo suprasti, kodėl Kriaučiūnas toks suglebęs, toks

pasyvus, susmukęs, toks nepataisomas tinginys. Kai kuriems jo buvo gaila, tačiau per ilgesnį laiką visi priprato girdėti, kad Kriaučiūnas vėl nubaustas, kad jis paliko nepataisytą lovą, neišsiplovė nei šaukšto, nei dubenėlio, nepataikė nė vieno šūvio į taikinį, atsiliko manevruose, paklydo rajone – pateko į svetimą kuopą.

Už visus tokius ir panašius dalykus eilinis Kriaučiūnas buvo labai daug kartų nubaustas. Jį baudė visi, pradedant skyrininku ir baigiant pačiu pulko vadu. Knygoje surašytos jo drausmės pabaudos užėmė dešimtį puslapių. Sudėjus visas valandas, kiek jų tuose puslapiuose buvo įrašyta, išėjo, kad eilinis Kriaučiūnas turėjo kasdien stovėti su šautuvu. Prie to dar neišėjimas, skyrimas be eilės į darbus – tiesiog tikėti sunku, kad vis tai telietė vieną ir tą patį Kriaučiūną.

Gerai įsižiūrėjus į pabaudų paskyrimo dienas, galima pastebėti, kad bausmės buvo jam skiriamos nevienodu pastovumu. Nuo Kriaučiūno atvykimo dienos į kuopą ligi jaunų kareivių mokymo pabaigos toje kuopoje buvo du laikotarpiai. Per pirmą mėnesį tebuvo paskirtos tik kelios nesunkios bausmės, o paskui iki pat priesaikos – bausmės ir bausmės be pertraukos, be pasigailėjimo. Po priesaikos bausmių gausumas vėl sumažėja. Paskutinį kartą eilinį Kriaučiūną kuopos vadas nubaudė stovėti penkias valandas su šautuvu, pilna kautynių apranga už miegojimą būnant kuopos tvarkiniu. Iš tų penkių valandų jis dar tebuvo atstovėjęs vos dvi, kai kuopininkas jo lovoje po pagalviu pastebėjo nešvarius autus.

Visos priemonės, kokias tik galėjo sugalvoti žmogaus protas, rodos, buvo išbandytos eilinį Kriaučiūną pataisyti, tačiau viskas buvo veltui. Skyrininkas ėmėsi už galvos, būrininkas nebežinojo, kokiais žodžiais besikreipti į tą „laužą“, kuopininkas, vos tik pamatęs tą „kuopos baidyklę“, drebėjo iš piktumo. Net ir pats kuopos vadas nebeišgalvojo, kokia čia paslaptis, dėl kokių priežasčių eilinis Kriaučiūnas nesiduoda perauklėjamas ir kokios priemonės galėtų jį nors kiek pataisyti.

– Matyt, jau jis ir liks toks, koks yra. Nieko mes su juo nebepadarysime. O gaila, tikrai gaila. Vyras sveikas, pilno proto, galėtų būti ir labai naudingas kraštui, o dabar – blogiau kaip sena boba. Kokia iš jo nauda? Ir kuriems galams tokie gimsta? – taip galvodavo kuopos kadras.

Jaunų kareivių mokymui pasibaigus, eilinio Kriauciūno apsileidimai lyg ir nebebuvo taip griežtai kontroliuojami. Jis buvo kenčiamas kaip neišvengiama blogybė. Jei būtų buvęs įstatymas, kuriuo remiantis tokį nepataisomą tinginį būtų buvę galima išmesti iš kariuomenės, tai be mažiausių svyravimų šitas įstatymas pirmų pirmiausia būtų buvęs pritaikytas eiliniam Kriauciūnui. Bet kadangi Lietuvoje tokio įstatymo nebuvo, todėl eiliniam Kriauciūnui ir teko kariuomenėje išbūti iki pat savo tarnybos pabaigos. O mes greitai pamatysime, kad jo tarnybos pabaiga išėjo visiškai kitokia, negu buvo galima spėti.

Atsitiko taip, kad tą dieną, kai kuopininkas rado eilinio Kriauciūno lovoje po pagalviu nešvarius autus ir kai jis iš tų penkių valandų, kuopos vado uždėtų už miegojimą būnant kuopos tvarkiniu, tebuvo atlikęs tik dvi valandas, į kuopą atvyko naujai paskirtas būrio vadu leitenantas Radžiūnas vietoj iškelto į kitą dalį leitenanto Pranculio.

Naujai atkeltojo karininko pirmasis pasirodymas kuopoje sukėlė nemaža kalbų. Tos kalbos lietė leitenanto Radžiūno ūgį, išvaizdą, balsą komanduojuant, o užvis daugiausia tariamąjį jo griežtumą. Mat iš kažin kur pasklido gandai, kad tai „baisiai griežtas“ karininkas, tik niekas nesugebėjo nurodyti, kuo gi tasai jo griežtumas pasireiškia. Nei pirmą, nei antrą dieną, pagaliau ir nei per visą pirmąją savaitę nuo leitenanto Radžiūno atvykimo į kuopą jis nenubaudė nė vieno kareivio. Kai kurie net ėmė juoktis iš tų „pranašavimų“ apie „baisųjį griežtumą“.

Kadangi eilinis Kriauciūnas apskritai niekuo nesidomėjo, tai ir savo būrio vado pasikeitimo, atrodė, jis visiškai nepastebėjo. Kalbų apie leitenantą Radžiūną jis nesiklausė. Jam dažniausiai atrodydavo, kad visos kalbos lietė tik jį – nepataisomąjį tinginį, ir jei kiti kalbėdavo apie kurio nors pareigūno griežtumą, tai jis pagalvodavo, kad šitos kalbos tyčia sakomos norint jį įbauginti. Užtat leitenantas Radžiūnas pačią pirmąją dieną ilgai ir atsidėjęs žiūrėjo į eilinį Kriauciūną.

Buvo būrio tankinė rikiuotė. Komandavo būrininkas. Būrys veiksmus atlikinėjo griežtai ir sutartinai. Vyrų stengėsi. Naujo vado žvilgsnis matė kiekvieną krustelėjimą. Jis tylėjo, bet kareiviai jauste jautė, kad vadas juos bando, tikrina, ką jie sugeba. Norėjo parodyti, kad jie jau nebe naujokai, kad jie nori – padaro. Iš anksto nugirstos

kalbos apie „baisųjį“ griežtumą kaip koks variklis stovėjo kareivių smegenyse. Be to, būrininkas puikiai komandavo. Būrys ėjo kaip vienas, sukosi kaip automatas, sustodavo kaip nukirstas.

– Gerai, vyrai! – netikėtai griausmingai riktelėjo pats būrio vadas.

– Tėvynės labui! – dar griausmingiau atsakė kareiviai.

– Leiskite pasitaisyti, būrininke!

– Klausau, leisiu pasitaisyti!

Rimti, smarkiai plakančiomis širdimis, suprakaitavusias kaktas šluostydami kareiviai žvilgčiojo į leitenantą, norėdami atspėti, ką jis apie juos galvoja. Tačiau atspėti buvo neįmanoma. Jis nei šypsojosi, nei raukėsi. Kieta rimtis, didelis pasitikėjimas savimi, drąsa ir protingumas švietė jo veide. Kaip nematomos radijo bangos spinduliuoja erdvėje, eidamos iš galingų radijo siųstuvų, ir mūsų akių nepastebimos subėga į atitinkamai nustatytus radijo priimtuvus, prabildamos tais pačiais garsais, kurie skamba kažkur už daugelio šimtų kilometrų, taip ir iš leitenanto Radžiūno akių, iš jo veido spinduliuo nematomos bangos ir siautė visą kareivių būrį, sukeldamos jų širdyse kažin ką didingo, gilaus ir prasmingo. O jie nežinojo, kad į jų širdis spinduliuoja didelė vado meilė. Tai buvo jo širdis, iš kurios kaip iš ugnikalnio veržėsi noras sujungti savo likimą su kareivių likimu, visą gyvenimą skirti kareiviams, dalytis su jais visu tuo, ką jis turi ir ko jie neturi, įkvėpti juose tikrąją Tėvynės meilę, gyvenimo meilę ir gyvenimo pažinimą. Atskleisti jų akims didžiąją žmogaus gyvenimo prasmę, jo amžinąjį paskyrimą, įtikinti, kad tėra vienu vienas kelias į geresnį, laimingesnį rytojų – kelias įtemptai planingo darbo, kelias pareigos, pasišventimo, drausme pagrįstos vienybės, kelias plieno ir kraujo užtvaramis apsaugotas nuo svetimų jėgų įsibrovimo. O tų užtvary pamatas tai jie – kareiviai, kariuomenė.

Kai dauguma būrio kareivių, žiūrėdami į savo vadą, jautė tik neapčiuopiamą, žodžiais nenusakomą juos pagaunantį žavėjimą, keletas buvo ir tokių, kurie lyg įskaitė vado žvilgsnių prasmę, lyg išpėjo jo mintis, jo jausmus, jie buvo lyg vado siunčiamų nematomų minčių priimtuvai. Vienų vienas Kriaučiūnas buvo tas, kuris niekuo nesidomėjo. Stovėjo jis paniuręs, susitraukęs, apatiškas, kaip ligonis be vilties išgyti. Galva nuleista, kūnas sutišęs, rankos suglebusios, kaip du šlapi skudurai sumestos ant šautuvo vamzdžio laibgalio.

Jam buvo kiek keistoka nebent tai, kad pirmą kartą tankinėje rikiuotėje jis taip ilgai negavo nei pastabos, nei bausmės.

Būrininkas per visą komandavimo laiką eilinį Kriaučiūną ganė kaip akį kaktoje, tyliai iš piktumo grieždamas dantimis, kad jis toks lepšis, toks nepataisomas ir taip labai gadina visą vaizdą, tačiau jis tyčia kentė nieko nesakydamas, vildamasis, kad gal kartais būrio vadas to iškrypėlio ir nepastebės, jei neduos jam pastabos, jei neatkreips ypatingo dėmesio. Kai jis išgirdo leitenanto pagyrimą būriui, buvo visiškai patenkintas savo kantrumo rezultatais, nes tikrai manė, kad Radžiūnas eilinio Kriaučiūno nepastebėjo.

Bet iš tikrųjų įžvalgios vado akys eilinį Kriaučiūną matė dar tada, kai būrys buvo rikiuojamas vesti į pratimų aikštę. Ir iš kuopos vado, ir iš buvusio būrio vado leitenanto Pranculio Radžiūnas, vos tik atvykęs į kuopą, tuojau išgirdo, kad jo būryje yra vienas nepaprastas „tipas“. Bet to dar iš pasikalbėjimų su kuopos kuopininku ir iš sąrašo pabaudų knygoje leitenantas Radžiūnas apie tą „tipą“ per valandą sužinojo tiek, jei ne daugiau, kiek mes iki šiol apie jį žinome. Todėl nė kiek nesuklysdamas leitenantas Radžiūnas, neklausdamas net pavardės, iš pirmojo žvilgsnio pažino eilinį Kriaučiūną, nors šis stovėjo ir antroje eilėje.

Pirmasis išpūdis, kurį Radžiūnas pajuto, pamatęs tą nepataisomąjį tinginį, buvo pasigailėjimas. Iš karto jis nusprendė, jog turi reikalą su labai sunkiai sergančiu ligoniu. Jeigu yra sužalojimas, tai turi būti ir priežastis. O tuo tarpu eilinio Kriaučiūno sužalojimas buvo toks aiškus, kad jokios abejonės nekėlė, jog jį ėda kokia nors bjauri liga. Radžiūnas taip pat spėjo, kad toji liga yra ne kūniška, o dvasinė. Nuodingosios bacilos turi būti giliai įsisiurbusios į protą, jausmus ir valią, kad šitaip galėtų suparalyžuoti visą žmogų, kaip kad jos laikė suparalyžavusios eilinį Kriaučiūną. Jos neleido jam veikti, jos suardė jo sveiką galvojimą, sunaikino įgimtąjį žmogaus palinkimą dirbti, kurti, palikti gyvenime savo buvimo pėdsakus, neišnykti be ženklo.

Ilgai ir atidžiai stebėjo leitenantas Radžiūnas eilinį Kriaučiūną. Per būrio tankinę rikiuotę jis įsitikino, kad toks paliegėlis tėra tik vienu vienas visame būryje. Jį lengva buvo išskirti, lengva pastebėti: visi judesiai lėti, juose nė truputėlio pastangų, jie atliekami pavėluotai.

Šautuvas nuvirtęs, pečiai perkreipti, kojos vos ne vos velkasi, rankos mostas kaip į mirties sprendimo vykdymo vietą einančio nusikaltėlio, visas lyg sulaužytas, įmerktas į šaltą vandenį ir ištraukus pastatytas ant ledo.

– Koks tu nelaimingas, eilini Kriauciūnai, – galvojo leitenantas, žiūrėdamas į jį, lygindamas jį su kitais būrio kareiviais iš kairės ir iš dešinės. Radžiūnui buvo skaudu žiūrėti į tokį nepajėgumą. Radžiūnas ėmė svarstyti planą, kaip reikia tą neprotingą, užsispyrusį kareivį pagydyti. Bailus, paniurus, pilnas neapykantos ir nusiminimo eilinio Kriauciūno akių žvilgsnis dar labiau įtikino būrio vadą, kad jis turi reikalą su dvasios ligoniu.

Kai kareivių kaktos nudžiūvo, leitenantas vėl įsakė būrininkui tęsti būrio tankinę rikiuotę.

– Baigt taisytis! – nuskambėjo komanda.

Būrys sujudėjo ir nurimo.

– Ramiai! Lygiuok!.. Ramiai!

Visi dirbo kaip vienas, išskiriant eilinį Kriauciūną. Jis būrininko akyse buvo kaip graužiantis krislas. Bet jis vis dar kentė dantis sukandęs, žinodamas, kad čia nepadės jokios pastabos, o bus sugadintas visas vaizdas, nes tuo atkreips vado dėmesį į pačią silpniausią būrio vietą. Komanduojuantis puskarininkis būtų davęs dešimtį litų už tai, kad eilinis Kriauciūnas būtų nematomi dingęs iš akių. Bet Kriauciūnas niekur nedingo ir tarsi tyčia kiekvieną bendrą judesį taip „sąžiningai“ gadino, lyg būtų papirktas.

Negirdėdami „linksniuojant“ Kriauciūno pavardės, kas būdavo įprasta kiekvienos komandos padavimo metu, kareiviai net ėmė galvoti, kad jų „nepataisomasis tinginys“ paliktas kur nors prie darbų, kad negadintų bendro vaizdo. Dėl jo buvimo rikiuotėje visai kuopai buvo tekę ne kartą nukentėti. Gerieji kareiviai tiesiog nepakentė tokios negarbės, kylančios iš vieno vieno ir vis to paties šaltinio. Todėl, negirdėdami pastabų, krįtančių į šeštąją gretą kairiajame sparne, jie buvo patenkinti, nes manė, kad tą dieną Kriauciūno visiškai nėra rikiuotėje. Bet kitaip reikalas atrodė eilinio Kriauciūno kaimynams. Jie matė, kad jis yra, kad viską daro atsilikdamas, eina kaip sulaužytas, o nei pabaudų, nei pastabų negauna. Pradžioje jie manė, kad būrininkas tyčia nieko nesako ir kad naujasis būrio vadas

dar nepastebi, tačiau per pirmą pertraukėlę jie negalėjo nematyti, kaip atidžiai leitenantas keletą kartų pasižiūrėjo į Kriaučiūną.

Keistoka buvo ir pačiam Kriaučiūnui, kad jo niekas nebara, neuja, kaip anksčiau. Jis net ėmė manyti, kad gal jis jau per gerai viską atlieka, kad gal jau nebesiskiria iš kitų ir nebėra už ką jį barti.

Paslaptis buvo paties vado rankose. Jis tyčia nedavė nė vienos pastabos eiliniam Kriaučiūnui, nors, kaip jau minėta, puikiai matė jo daromas klaidas rikiuotėje.

– Senais metodais aš čia nieko nepadarysiu. Ypatinga liga, ypatingas ligonis, tai turi būti ir ypatingas gydymo būdas, ypatingi vaistai, – galvojo leitenantas Radžiūnas.

Pasibaigus vienai pratimų valandai, būrys sustatė šautuvus į gubas ir išsiskirstė pasitaisyti. Kareiviai būreliais po tris, po penkius ir po daugiau susimetė, klegėjo, suko bankrutkes, niūniavo dainas bei pasakojo vienas už kitą linksmesnius dalykus. Leitenantas stovėjo pamiškėje. Su dideliu pasigėrėjimu žiūrėjo jis į savo būrio kareivius.

– Puikūs vyrai! – gyrė jis juos savo mintyse.

– Bet kodėl gi tas Kriaučiūnas toks išsiskyrėlis?

Kriaučiūnas sėdėjo patvoryje ant nedidelio akmens ir neskubėdamas krapštėsi ieškodamas rūkyti. Jis buvo vienu vieną. Netoli jo stovinčioje grupėje buvo girdėti pašaipia pagarba minima jo pavardė, tačiau jis į tą pusę nė akių nepakreipė.

– Na, ką čia, eilini Kriaučiūnai, veiki? – staiga paklausė jo šalia atsiradęs naujasis būrio vadas Radžiūnas.

Kriaučiūnas kaip sunkų akmenį pasuko savo galvą į leitenantą ir mieguistomis akimis pažvelgė pirma į batus, paskui į milinę, pagaliau į veidą ir tik po to pajudėjo iš savo vietos – atsistojo.

– Ką beveiki, mielasis? – vėl pakartotojo klausimą leitenantas.

– Nieko... – galvą nuleidęs, lyg tikėdamasis gausiąs barti, atsakė eilinis.

– Turbūt rūkyti ieškojai? – vado balsas toks draugiškas, malonus.

– Taip...

– Na, tai prašau, – išsitraukęs iš kišenės pakelį popirosų pasiūlė leitenantas.

Kriaučiūnas keistai sukrutėjo. Vietoj griežtų žodžių gauti popirosą – buvo didelis netikėtumas. Ir dargi pirmutinis jo visame gyvenime.

Porą kartų jam teko rūkyti iš jaunesniojo puskarininkio gautus papirosus, bet niekada neatsitiko gauti pasiūlymo nei iš viršilos, nei iš bet kurio karininko. Jis buvo girdėjęs, kad pasiuntiniai kartais rūko savo vadų papirosus, bet, jo manymu, tai galėjo būti tik patiems vadams apie tai nieko nežinant...

– Na, ko gi galvoji, prašau, imk, – paragino leitenantas.

Kriaučiūnas nedrįsdamas pakėlė ranką prie atkištos dėžutės. Jį visą išpylė prakaitas, kol ištraukė vieną papirosą. Ištraukęs nežinojo, kas daryti toliau.

– Degtukų neturi?

– Turiu...

– Na, tai ir rūkyk.

Dabar Kriaučiūnas veikė greičiau, lyg skubėdamas. Netrukus jo gerklėje buvo pilna tabako dūmų. Jis traukė juos giliai į plaučius, ir jo akys blizgėjo kaip patenkinto vyro.

Iš tos pačios dėžutės papirosą užsirūkė ir pats leitenantas.

– Ar seniai tarnauji kariuomenėje? – lyg taip sau ėmė klausinėti eilinį Kriaučiūną būrio vadas, kai jie abu rūkydami stovėjo vienas prieš kitą.

– Tai jau seniai...

Kriaučiūnas nepritapdavo prie draugų ir būdavo vienas



- Ar nusibodo?
- Tai jau nusibodo...
- O kodėl gi nusibodo?
- Tai kad sunku. Kasdien stovėk su šautuvu, kasdien plauk kareivines, šluok rajoną, eik budėti, valyk tą šautuvą, o geros dienos taip ir nematai.
- O namuose argi nereikia sunkiai dirbti?
- Namuose tai jau vis lengviau: dirbt tai dirbi, bet padirbęs ir pailsėt gali.
- Ar daug brolių, seserų turi?
- Tris brolius ir dvi seseris.
- Ką jie dabar veikia?
- Tai ot, kiekvienas sau eina per žmones ir uždarbiauja.
- Ar savo žemės neturite?
- Yra apie penkiolika hektarų, bet viskas tėvo labai praskolinta, tai niekas nenori su juo gyventi. Tegu žinosi pats vienas.
- Ar broliai vyresni, ar jaunesni už tamstą?
- Vienas vyresnis, o du tai jaunesni.
- Seserys?
- Seserys jaunesnės.
- Ką veikia seserys?
- Viena tai tarnauja pas kaimynus už pusmergę, o antroji tebėra prie tėvų, padeda motinai.
- Kiek arklių tėvas turi?
- Viena, bet ir tas pats šlubas.
- O kiek gi karvių?
- Karvių būdavo dvi, bet šią žiemą viena, rodos, padvėsė nuo peršalimo.
- Ar jūsų ūkyje trobos geros?
- Kas ten duos geras, laužas, ir tiek. Kad būtų geros, tai karvės nesušaltų.
- Na, tai sakyk, kas gi per vienas tas jūsų tėvas, kad taip viską apleido? Ar jūs jam nieko nesakote?
- Ką mes jam galim pasakyt? Jei imi ką sakyt, tai jis atsako, kad jei mes norime, tai jis su visom skolom tą ūkį mums atiduos, bet mes jį turėsime išlaikyt. O mūsų tėvą išlaikyt nelengva. Jei kasdien

duosi jam po pusbonkį išlakti, tai būsi geras, o jei ne, tai su žemėm sumaišys.

– Vadinasi, smarkus vyras jis, a?

– Kai pasigeria, tai labai smarkus, o kai negirtas, tai vos pasivelka.

– Ar daug skolų turite, kad bijote jų, vaikai, paimti jų savo globon?

– Skolų tai jau daug. Vien Žemės bankui keli tūkstančiai, o kiek dar šiaip iš visur priimta vekseliais, tai nė pats tėvas gerai nežino. Būtų jau seniai iš varžytynių pardavę, jei būtų atsiradęs nors vienas pirkėjas.

– O gaila turbūt tamstai savo tėviškės?

– Kad jau nėra ko ir besigailėti, vis tiek nieko neišeis.

– Žemė gera?

– Žemė tai jau gera, tas teisybė. Ką pasėja, tas užauga. Bet kai pats negali apdirbti, tai ir naudos mažai.

– O kaip motina – sutinka su tėvo ūkininkavimo tvarka?

– Motina mažai ką begali. Ūkis pirktas vieno tėvo vardu, tai taip ir eina viskas šuniui ant uodegos.

– Ir jūs šeši vaikai taip leisite nueiti savo tėviškei, a?

– O ką mes bepadarysime? Jei dar visi eitų iš vieno, tai gal kas ir išeitų, o kai kiekvienas žiūri tiktai sau, tai nieko ir neišeina.

– Ar susirašinėji su namiškiais?

– Ne.

– Nei su vienu? Nei tėvams, nei broliams, nei seserims – niekam neparašai, a?

– O ką aš jiems rašysiu, kad gi niekam nerūpi, kas su manim darosi.

– Kaip tai nerūpi? Argi motina negalvoja, kaip jos sūnui sekasi?

– Gi žino, kad nesiseka.

– Iš kurgi ji žino, jei pats nieko nerašai?

– Kiti parašo apie mane. Kaimynai. Jie parašo savo namiškiams, o tie papasakoja tėvui.

– O kas tamstai tokius dalykus papasakojo, jei su namiškiais ne-susirašinėji?

– Vieną laišką gavau iš Veronikos, tai ir sužinojau.

– Iš kokios Veronikos?

– Iš savo sesers. Iš tos, kuri dirba namuose.

– Tai iš sesers vis dėlto gauni laiškų?

- Vieną gavau per visą tarnybos laiką.
- Pinigų neprisiunčia?
- Ką jau ten siųs, kad patys neturi.
- Ar seseriai atsakei į jos laišką?
- Ne...

Taip tai kalbėjosi leitenantas Radžiūnas su eiliniu Kriaučiuonu pratinimų aikštėje per pertrauką. Kiti kuopos kareiviai tuojuo pastebėjo tą nepaprastą įvykį, ir daug akių sužiuro į tą pusę, kur susmukęs eilinis stovėjo prieš tiesų karininką. Vaizdas buvo neįprastas. Drausmingi vyrai buvo pripratę prieš patį žemiausią viršininką, prieš savo skyrininką, stovėti pasitempę, o čia jie matė sukiužusiai stovintį eilinį prieš patį būrio vadą. Dar keisčiau buvo tai, kad Kriaučiuono rankoje smilko popirosas.

Iš eilinio Kriaučiuono atsakymų leitenantas Radžiūnas įsitikino, kad tai gana protingas vyras. Užtat jam buvo dar labiau nesuprantama, kodėl jis toks blogas kareivis. Staiga jam pasirodė, kad užčiuopęs kažką svarbaus, pagavęs siūlo galą, kuris gali privesti iki dalyko išaiškinimo. Tai buvo kaip tik tuo momentu, kai Kriaučiuonas pasisakė neatsakęs į sesers laišką. Atidžiai žiūrėdamas į kareivio akis jis tėviskai susirūpinusiu balsu paklausė:

– O sakyk man tikrą tiesą, ar esi per visą savo tarnybos laiką kariuomenėje nors vieną laišką išsiuntęs? Kam nors: pažįstamiems, draugams, kuriai merginai?..

Kriaučiuonas, kaip tuo momentu pasirodė leitenantui, paraudo ir droviai žvilgtelėjęs į vado akis, dar daugiau nuleido galvą. Tylėjo.

Kas gali suprasti, ką reiškė tas kareivio tylėjimas. Gal jis mąstė apie pačią didžiausią savo gyvenimo paslaptį, gal pasijuto pagautas kaip koks vagis prie brangenybių dėžės, gal keikdamas savo gyvenimo nedalią verkė ir raudėjo širdyje, o gal jis tylėjo visiškai nieko negalvodamas, nieko nejausdamas ir nenumanydamas, kodėl tokių dalykų klausinėja leitenantas, nes juk tai nieko bendro neturi nei su rikiuote, nei su statutais, nei su ginklais...

Ilgai tylėjo eilinis Kriaučiuonas. Tylėdamas jis porą kartų iš padilbų pažiūrėjo į leitenantą, tuojuo pat nuleisdamas žvilgsnį, kai jo akys susidurdavo su atviru, tiriančiu, bet geru, pasitikėjimą keliančiu vado žvilgsniu.

– Jei nenorėtumei man atsakyti į tą klausimą, gali ir neatsakyti. Aš neverčiu. Bet mes turime vienas kitą gerai pažinti, Kriauciūne. Kitaip mes vienas kito niekada nesuprasime. Todėl aš ir klausiu tokių dalykų, kurių nereikia žinoti jokiam pašaliniam asmeniui. Aš esu tavo vadas. Man rūpi visi tie dalykai, kurie tamstą liečia. Aš noriu žinoti, kur tamstai sekasi ir kur nesiseka. Sakyk tiesiai, kaip vyras, kuris tiki savo vadu. Nebijok. Būk tiesus ir atviras. Gal pats jau ir nebesusivoki tuose reikaluose, kurie tamstą teliečia. Su tėvais nesusikalbi, su broliais ir seserimis nieko bendro neturi, draugų neturi, taigi esi vienu vieną, kaip iš dangaus nukritęs. O vienam gyventi labai sunku. Reikia su kitais bendrauti, reikia turėti draugų, pažįstamųjų, reikia rasti ką nors mylėti gyvenime. Taigi, mano mielas, aš ir noriu žinoti, ar yra nors vienas žmogus, vyras arba moteris, kuri tamstai būtų daug brangesnė už visus kitus? Pagalvok gerai apie tai ir man kitą kartą atvirai pasakyk. Dabar mes nebeturime laiko – pertrauka jau baigėsi. Ar taip, Kriauciūne, būsi man atviras?

– Taip, tamsta leitenante.

– Puiku.

Paskutinį žodį tardamas leitenantas draugiškai paspaudė Kriauciūno petį. Jis pastebėjo, kad kareivio akys pilnos ašarų. Nieko daugiau jam nesakydamas išsiėmė švilpuką ir skardžiai sušvilpė.

– Būrys į mane linijon!..

Dar tą pačią dieną buvo matyti, kad su eiliniu Kriauciūnu kažinas atsitiko. Per likusį pratimų laiką jo akys dažnai krypdavo į leitenantą Radžiūną, ir vadas matė tose akyse skausmingą netikrumą. Tokį, koks matyti akyse tų žmonių, kurie pirmą kartą patenka į didelį miestą. Jie dairosi, stebisi ir lyg netikėdami klausia patys savęs: ar visa tai tiesa, ką jie mato, ar jiems gal tik taip atrodo. Kriauciūnas tikrai klausė savęs, kaip tie žmonės, ar tiesa, kad tasai karininkas rūpinasi tuo, kuo nesirūpino nei jo tėvas, nei motina; rūpinasi juo, visų paniekintu ir iš gyvenimo pusiau išbrauktu žmogumi. Jis nori žinoti viską apie jį. Net ir tai, kam ir kiek laiškų siunčia. Kam visa tai reikalinga jam žinoti? Klausinėjo savęs Kriauciūnas. Atsakyti jis nemokėjo. Atsakymo ieškodamos jo akys ir krypo į vadą.

Leitenantas Radžiūnas pasikalbėjimu su eiliniu Kriauciūnu buvo patenkintas. Jis, kaip gydytojas po ligonio apžiūrėjimo, dar kartą

pergalvojo visa tai, ką patyrė. Iš Kriaučiūno atsakymų į duotus klausimus leitenantas padarė tokią išvadą: jis jaučiasi gyvenime visiškai nereikalingas.

– Tėvas baigia pragerti ūkį, motina užguita ir silpna, broliai, seserys kiekvienas sau gyvena, draugų neturi, pažįstamieji jį niekina, visur nesiseka, ir nėra nė vieno kampo, kuriame tasai vyras jaustųsi esąs ko nors vertas. Ne tingėjimas dirbti, bet gyvenimo neapkentimas yra jo didžioji liga. Bausmės negali jo pagydyti. Atvirkščiai, bausmėmis jis dar labiau gramzdinamas į nusiminimą. Kiekviena bausmė gula jį kaip akmuo ant vos bepakeliančio savo naštą elgetos pečių. Jeigu jis iki šiol galutinai nepalūžo, tai tik dėl to, kad žmogaus prigimtis yra priešinga savižudybei, o gal jis dar turi ir žiburėlį vilties į kokią nors širdį, kur tikisi rasti gyvenimo šilimos. Jį reikia skubiai gydyti. Vargšas tas mano Kriaučiūnas... – taip galvojo tada leitenantas.

Pasibaigus tos dienos pratimams, eilinį Kriaučiūną apstojo skyriaus kareiviai ir ėmė jį klausinėti, ką su juo kalbėjo leitenantas. Kriaučiūnas tylėjo. Tas jo tylėjimas kitus dar labiau skatino jį kamantinėti. Neištraukdami žodžio iš to, kurio klausinėjo, jie ėmė spėlioti, ką jam būrio vadas pasakė.

– Turbūt davė tiek velnių, kad akys aptemo.

– Bet aš mačiau, kad ne velnių, o papirosą jam vadas davė.

– Tai, matyt, pirma davė velnių, o paskui papirosą.

– Na, brolau, jei duos velnių, tai papiroso nei dūmo pauostyti negausi.

Staiga kazematuose pasigirdo skardus kuopos budėtojo balsas:

– Tuoju visiems susirinkti į kuopos klasę.

Visi pasikalbėjimai nutrūko. Taip ir nesužinojo iš eilinio Kriaučiūno jo skyriaus vyrai, ką su juo kalbėjo vadas. Jiems dar tebesukant apie tai galvas, naujas dalykas atkreipė jų dėmesį.

Kai visi kareiviai jau buvo susirinkę į klasę, eilinį Kriaučiūną pašaukė į kuopos raštinę, o tuo tarpu į klasę įėjo leitenantas Radžiūnas. Kadangi tai buvo laisvalaikis, tai visi tikėjosi, kad jiems bus pasakyta kas nors nepaprasto. Klasėje buvo taip tylu, kad girdėjosi atskirų kareivių alsavimas.

Iš leitenanto veido tryško džiaugsmas. Geros akys žiūrėjo į kareivius, lyg sakydamos jiems, kad jūs esate labai puikūs vyrai. Tas vado

žvilgsnis visus atgaivino. Kareiviai be žodžių suprato, kad „velnių“ nešaus.

– Vyrai, – pagaliau tarė leitenantas, – aš turiu jums atidengti vieną paslaptį.

Vado balsas skambėjo giliu rimtumu. Nuo to kareiviai net kvapą sulaukė. Darėsi nepaprastai įdomu.

– Bet kaip kiekviena paslaptis, taip ir ši, kurią noriu jums atidengti, turi būti šventai saugojama nuo tų, kuriems nėra reikalo tai žinoti. Sakykite, ar yra jūsų tarpe tokių, kurie neapsiima tos paslapties išlaikyti?

Klasėje viešpatavo kurti tylą.

– Tai, ką aš jums pasakysiu, žinosite tiksliai jūs ir visas kuopos kadras. Daugiau niekas. Ir jeigu kuris nors iš jūsų tą paslaptį išduos, tai bus vertas paslapčių išdaviko vardo. Nesvarbu, kad toji paslaptis kam ir atrodys nelabai didelė. Todėl kas nepasitiki savimi, atsistokite ir išeikite, kad negirdėtumėte, ką pasakysiu. Ar supratote mane, vyrai?

– Supratome!.. Supratome!..

– Kas nori išeiti – stokite. Nieko nebijokite, už tai niekas negalės jūsų bausti.

Kareiviai žvalgėsi aplinkui ieškodami tokių, kurie atsistotų, tačiau tokių neatsirado.

– Gerai, kad pasitikite savimi. Aš tikiu, kad nė vienas iš jūsų nepravers burnos ten, kur nereikia. Dabar klausykite, ką pasakysiu. Mūsų kuopoje yra vienas kareivis ne toks, kaip visi kiti. Jis kasdien skiriamas be eilės į darbus kaip nepataisomas apsileidėlis, kasdien statomas su šautuvu už įvairiausių drausmės nusižengimus, niekas su juo nesielgia kaip su lygiu, visa kuopa jį laiko pastumdėliu, niekam netikusiu vyru, ir aš gerai žinau, kad jis tokio vardo užsitarnavo. Jis iš tikrųjų yra ir apsileidęs, ir neklusnus, ir didelis tinginys. Man rodos, kad iš jūsų nė vienas nenorėtų tokiu būti ir nė vienas su juo nesimainytumėte. Bet ar jūs pagalvojote apie tai, kad ir tas kareivis, kaip ir mes visi, turi jausmus, turi širdį, kad ir jis galvoja ir gerai supranta, kad visi jį niekina, kad visi jį laiko niekam vertu? Ar jūs pagalvojote, vyrai, kokie jūs pasidarytumėte, jei pradedant viršininiais ir baigiant jūsų draugais bei pažįstamais, visi su jumis elgtųsi

kaip su niekam vertais, netikusiais kareiviais? Ar jūs žinote, kad iš gero kareivio kartais išeina labai blogas ir iš labai blogo pasidaro labai geras? Ne, jūs nė vienas apie tai nepagalvojote. Gal vienas kitas ir pagalvojote, kad jis, tasai kuopos apsileidėlis, yra labai nelaimingas, bet iš jūsų neatsirado tokių, kurie tam nelaimingajam imtų kiek galėdami padėti. Šitaip darydami jūs sulaužėte vieną pačių svarbiausių gero kareivio gyvenimo dėsnų – draugiškumo dėsnį. Taip, vyrai, jūs visi su eiliniu Kriaučiūnu elgėtės labai nedraugiškai. Gal jis ir padarė vieną kitą nemalonumą visai kuopai, gal jūs turite už ką jo neapkęsti, bet, šiaip ar taip, jūs su juo turėtumėte elgtis kitaip. Štai šituo reikalu aš ir norėjau su jumis pasikalbėti. Nuo šios dienos prašau jus visus niekuo neišskirti Kriaučiūno iš savo tarpo. Elkitės su juo kaip lygūs su lygiu. Jei matysite jį kur nors apsileidžiant, gražiuoju perspėkite ir stenkites padėti jam atlikti savo darbus. Žinokite gerai, kad tuo tarpu jis yra didelis dvasios ligonis. Nes argi sveikas vyras elgtųsi taip, kaip jis elgiasi? Jo liga yra jo įsitikinimas, kad jis gyvenime niekam nereikalingas, kad jis nieko nesugeba ir niekam netikęs. Ir jūsų blogas elgesys su juo dar labiau sustiprina jame tą įsitikinimą. Tuo būdu jūs jį stumiate į pražūtį. Jūs jį palengvėle morališkai kankinate, žudote. Gal jūs apie tai ir nepagalvojote, gal to nesupratote, bet šiandien jums tai turi būti aišku. Mūsų valstybė nėra didelė, ir kiekvienas žmogus mums yra labai brangus ir reikalingas. Tik, žinoma, žmogus darbštus, mylintis savo kraštą, savo kalbą, žmogus, visomis jėgomis veržiąs prieš geresnio rytojaus, žmogus kuriantis. O kiekvienas lėpšis mums yra taip kenksmingas, kaip susmirdusios mėsos gabalas tarp sveikųjų mėsos gabalų. Tokį gabalą reikia kuo greičiausiai išmesti. Bet eilinis Kriaučiūnas yra žmogus. Negalime jo išmesti iš gyvenimo. Bendromis jėgomis turime jį atgauti savo tautai. Turime jį perdirbti, perauklėti, sulaukti tos dienos, kada ir jis bus veiklus ir energingas. Jis ne susmirdęs mėsos gabalas, o žmogus, nežinąs, kad ir jam yra pilna darbo, kad ir jis labai reikalingas kraštui.

Tokia buvo toji paslaptis, kurią leitenantas Radžiūnas atskleidė kuopos kareiviams, pirma tuo reikalu susitaręs su kuopos vadu. Jis pradžioje kalbėjo tyliai, palengva, bet juo tolyn, tuo jo balsas ėjo smarkyn, kaip kylanti audra. Pagaliau jo žodžiai griauste griaudė ir akys jo žibėjo kaip ugnis. Jis kalbėjo visiems suprantamais žodžiais.

Tie žodžiai buvo paprasti, bet iš jo burnos išėję jie buvo kitokie. Kuopos kareiviai iki tol nieko panašaus nebuvo patyrę. Nustebę ir sužavėti klausėsi jie.

– Viskas, viskas priklauso nuo mūsų pačių, vyrai. Aš užtikrinu jus, kad jei visi sutartinai gelbėsime tą skęstantį žmogų, tai mes jį išgelbėsime. Jūs pamatysite stebuklą. Jūs būsite liudytojai to, kaip greit iš blogo kareivio pasidaro geras kareivis. Jūs suprasite, kad kiekviename žmoguje yra neišsemiamos jėgos vesti jį į didelius laimėjimus. Tik reikia mokėti tas jėgas pažadinti ir netrukdyti jų veikimo. Jūs netrukus vėl grįšite į kaimą ir smeigsite išlenktas žagres į lietuvišką žemę. Neužmirškite ir tada, ką šiandien jums sakau: žmogaus laimė yra jo paties rankose. Gaila, ne visi tą jaučia, ne visi tą žino. To nežino nei eilinis Kriaučiūnas. Jis turi tai sužinoti. Mes jį įtikinsime. O tada jis ir vienas eis per gyvenimą aukštai iškėlęs galvą. Žinau, kad kai kurie jūsų tais mano žodžiais dabar netikite. Bet ne aš, o pats eilinis Kriaučiūnas po vieno kito mėnesio jus įtikins, kad jis yra kitoks – naujai atgijęs žmogus. Prieš jūsų akis įvyks tasai stebuklas. Bet aš jus visus dar kartą prašau nuo šios dienos su juo elgtis kuo draugiškiausiai. Ar jūs mane supratote, vyrai?

– Supratome!..

Kai leitenantas Radžiūnas išėjo iš klasės, kareiviai nustebusiomis akimis dairėsi vienas į kitą ir pašnibždomis kalbėjosi, ką čia dabar jų vadas sugalvojo. Kai kurie buvo hemėginą senu papratimu išjuokti eilinį Kriaučiūną.

– Mėšlas buvo, mėšlas ir pasiliks. Be reikalo čia mūsų vadas stengiasi...

– Tylėk, tylėk, ką čia pasakoji niekus. Prižadėjom vadui neskriausti to vargšo, tai ir nekalbėkime blogai apie jį. Jei pasakė, kad jis ligonis, tai ir elkimės taip, kaip su ligoniu, – sudraudė rimtesnis kareivis savo draugą išsišokėli.

– Pabandykim pagaliau. Pažiūrėsim, kas iš jo išeis. Juk mums pinigų nereiks už savo tylėjimą mokėti.

– Pabandykim... pažiūrėsim, kas išeis...

O leitenantas Radžiūnas nuėjo į kuopos raštinę. Ten jis rado eilinį Kriaučiūną, beskaičiuojantį krūvomis sudėtus sąsiuvinčius. Tą darbą jam buvo pavedęs atlikti kuopininkas, kad jį užimtų tuo laiku, kai

kuopos klasėje vyko aukščiau aprašytasis leitenanto pasikalbėjimas. Įėjęs raštinėn vadas stabtelėjo ir atidžiai pažvelgė į vyrą, kurio gerovei jis su tokiu įkarščiu sukėlė „ant kojų“ visą kuopą. Ir baugus nerimas apėmė leitenantą pamačius, kaip lėtai dirba Kriauciūnas. Jis iš viso atrodė pusiau gyvas, pusiau miręs.

– Ar jis manęs neapvils? Ar nesijuoks likimas iš visų mano pastangų?.. Ne! Aš kovosiu iki pergalės! – griežtai nukirsdamas visus kylančius abejojimus pats savyje nusprendė leitenantas ir po to tarė eiliniam Kriauciūnui:

– Bėk, skubiai apsirenk ir tuojau grįžk. Mes abu eisime į miestą.

Kriauciūnas apsidairė manydamas, kad tie žodžiai ne jam taikomi, bet raštinėje buvo tik jie du: leitenantas ir jis.

– Aš tai sakau ne kam kitam, o eiliniam Kriauciūnui, – pridūrė vadas.

– Klausau! – baimės ir netikėjimo apimtas tarė kareivis ir skubiai išėjo iš raštinės. Jo skubėjimas buvo aiškiai pastebimas. Kodėl jis skubėjo – nesuprato, tik jautė, lyg jo užpakalyje eitų leitenantas.

Į kareivines įėjusį eilinį Kriauciūną sutiko paslaptingi žvilgsniai. Visi, kurie tik jį pamatė, žiūrėjo į jį kaip į niekada nematytą žmogų. Ir jie buvo nustebinti Kriauciūno veiksmais. Niekam nieko nesakydamas jis greitais žingsniais priėjo prie kabyklos, pasiėmė savo milinę, apsivilko, apsijuosė diržą, užsidėjo kepurę ir išėjo. Jį mačiusieji tvirtino, kad tą kartą eilinis Kriauciūnas apsirengė labai greitai ir labai sklandžiai. Niekas jam netrukdė, niekas net žodžio jam nepasakė.

Įėjęs į kuopos raštinę Kriauciūnas bailiai sustojo prie durų nežinodamas, ką daryti.

– Ar jau apsirengėi?

– Jau...

– Ar skyrininkui pranešei, kad mano įsakymu eini su manim į miestą?

– Nepranešiau.

– Tai tučtuojau kuo skubiausiai pranešk. Stop! Prieš tai man atrportuok, kaip praneši skyrininkui.

Eilinis Kriauciūnas bandė parodyti, kaip jis tai padarys. Išėjo labai nevykusiai.

– Gerai. Pranešk. Tik žaibo greitumu. Bėgte.

Kriaučiūnas tiksliai vykdė įsakymą – bėgte bėgo. Jis negalėjo atsisipirti vado valiai. Jis vykdė tai nieko negalvodamas, kaip mašina. Jis vis jautė, kad iš užpakalio jį seka leitenantas, ir jo ranka stumte stumia jį veikti greitai – žaišo greitumu. Prie savo skyrininko jis atsidūrė pustekinis tikra to žodžio prasme. Atraportavo, apsisuko ir pustekinis išdūmė iš kuopos, palikdamas nustebusius draugus, o ypač patį skyrininką.

Leitenantas Radžiūnas parsivedė eilinį Kriaučiūną į namus. Tai buvo didokas kambarys. Leitenantas gyveno vienas. Kambaryje buvo rašomasis stalas, sofa, pora minkštų ir kelios paprastos kėdės, knygų spinta. Prieškambaryje didžiulis veidrodis, kabykla.

– Na, nusirenk, – tarė vadas.

Kai eilinis Kriaučiūnas atsisėdo į jam nurodytą minkštą kėdę, jis pasijuto dar tebesirandęs žemėje. Jam buvo keistai neramu nuo to momento, kai vadas raštinėje pasakė, kad juodu eis į miestą. Kur jie eis, kuriam tikslui tai daroma, kokios naujos pinklės iš jo pasijuokti sugalvotos, nieko jis negalėjo suprasti. Namo priėngyje jis perskaitė ant durų prisegtos baltos kortelės rašą: „Ltn. Radžiūnas“ ir suprato, kur jie atėjo. Po to jo galva visiškai nustojo dirbusi. Ką jis darė – darė automatiškai. Tik į minkštą kėdę atsisėdęs vėl prisiminė, kas esąs ir kur esąs. Jis sėdėjo susikūprinęs, akis įsmeigęs į dulketus savo batus, kuriuose kaiste kaito kojos. Lyg tikrindamas savo gyvybę jis judino kojų nykščius, ir batų oda kilnojosi.

Leitenantas sėdėjo kitoje kėdėje. Energingas, pilnas pasitikėjimo ir gerumo žiūrėjo jis į savo auklėtinį, kuris tarnyboje jam buvo įtikėtas taip, kaip tėvui sūnus. Jie ilgokai sėdėjo vienas prieš kitą tylėdami. Ir ta tyla Kriaučiūną veikė raminančiai. Tylėdamas jis paėmė iš vado jam pakištos dėžutės papirosą, tylėdamas prikišo jį prie jam atkištos ugnies ir giliai patraukė dūmą. Jiems berūkant, vadas įjungė radiją, ir puiki muzika užliejo jaukų kambarį. Kriaučiūnas buvo vado svečias. Jis jautė vado globą, rūpestį, atidumą ir pagarbą. Vieną kitą kartą pažvelgęs į leitenantą Kriaučiūnas suvirpėjo kaip sugautas paukštis. Kiaurai perveriančios akys žiūrėjo tiesiai į jį, o vado lūpas papuošė maloni šypsena.

– Sakyk, ar tamstai patinka pas mane, Kriaučiūne? – dėdamas ranką ant eilinio peties prabilo vadas.

Šitie žodžiai ir tas rankos svoris ant peties kaip žaibo smūgiai nusmelkė Kriaučiūno širdį. Jis paraudo, susigėdo ir susigraudino. Negalėjo nei atsistoti, nei žodžio pasakyti. Prakaitas išmušė nuğarą ir kaktą, akyse sudiegė. Dar vienas kitas vado žodis, ir Kriaučiūnas pasijuto beverkiąs kaip svetimos motinos guodžiamas našlaitis.

– Tu esi geras vyras. Tokios ašaros yra palaimingos ašaros. Bet ar tamsta mokėtum pasakyti, kodėl esi nelaimingas? Ne? O aš žinau kodėl. Todėl, kad vergauji pats sau, todėl, kad nenugali savęs, todėl, kad tinginystė yra tavo dievas, kuriam tarnauji. Ir niekas kitas tamstos neišgelbės, jei pats savęs negelbėsi. Didžiausi turtuoliai dėl savo tinginystės praranda visą tėvų jiems paliktą turtą, o elgetų vaikai per savo darbą, per atkaklumą ir pastangas susikuria puikų gyvenimą. Mano paties tėvas ničnieko man nedavė, nes neturėjo. Mūs augo septyni vaikai įnamio pirkioje. Septynių metų mane išleido tėvai į žmones bandos ganyti, duonos uždirbti. Ir ganiau, ilgai ganiau. Bet kietas darbas ir sutelktos pastangos atidarė kelią į šviesą. Kai aš įsižiūriu į tave, Kriaučiūne, aš pajuntu, kad ir aš būčiau likęs toks pats nelaimingas, jei nebūčiau kovojęs gyvenime. O kovoti, tai reiškia be atvangos dirbti ir dirbti. Jei man pasiūlytų už vienus tinginiavimo metus dešimtį tūkstančių litų – nesutikčiau. Kai įsitrauki į darbą, tai laikas skrieja kaip vėjas. Gyvenimas pasidaro toks malonus, toks prasmingas, žmogus jaučia savyje tokią palaimą, kurios už jokių pasaulio pinigų neįmanoma įsigyti. Juk mes, Kriaučiūne, gyvenime susitikome netyčia, apie vienas kitą nedaug težinome, o aš tuojau supratau, kas jus kankina. Man niekas nemoka pinigų už tamstos laimę, aš galėjau praeiti pro jus, kaip ir visi kiti, nekreipdamas dėmesio, palikdamas jus savo likimui. Bet man pasirodė, kad iš tamstos dar gali išeiti visiškai kitas žmogus. Dabar aš tuo tikiu. Išeis, Kriaučiūne! Juk pats nori būti kitoks, tiesa?

– Noriu, tamsta vade...

– Tai duok ranką, Kriaučiūne. Nuo šios dienos dirbk, dirbk išsijuosęs, kiekvieną darbą atlik iki galo. Aš būsiu tavo tėvas ir padėsiu tau kiekvienoje nelaimėje. Ne tik čia, kariuomenėje, bet ir atsargoje būdamas nepamiršk, ką šiandien pasakiau...

Kriaučiūnas verkė ir džiaugėsi. Jo krūtinėje staiga sukilo toks pasiryžimas, tokios jėgos, kad ir kalnus nuversti jam atrodė vieni juokai.

Spindinčios akys žiūrėjo į tą nepaprastą vadą. Akys atgijusio žmogaus. Rodos, stebuklinga ranka iš tamsiausio urvo jį išvedė į laisvę, parodė kelią pas mylimąją ir, užsodinus ant neramiai trypančio žirgo, sušuko: „Jok laimingai!“

* * *

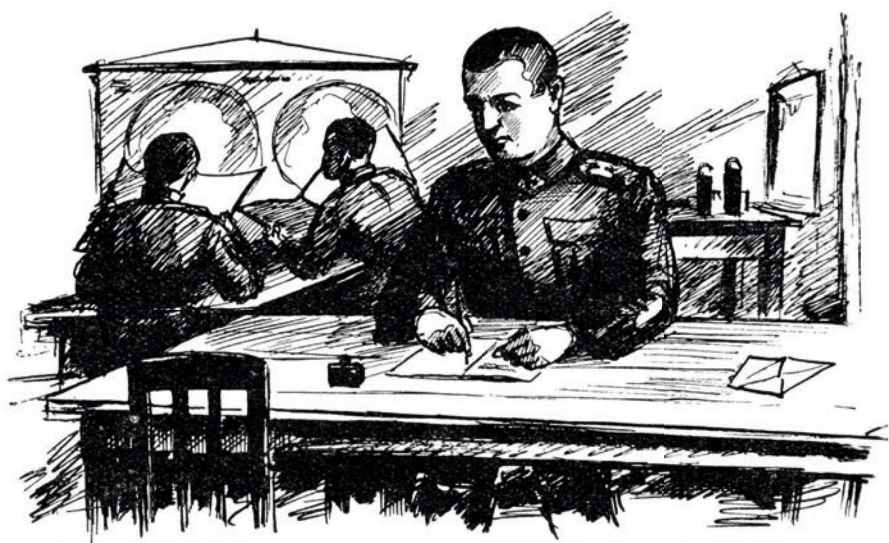
Įvyko tai, kuo tikėjo tik vienas leitenantas Radžiūnas: didžiausias kuopos tinginys per vieną mėnesį pragarsėjo kuopoje kaip sąžiningiausias ir darbščiausias kareivis. Tai buvo, rodos, visiškai kitas žmogus. Paniuręs, susitraukęs, apatiškas, nepajudinamas Kriaučiūnas dingo. Vietoje jo atsirado kitas: tiesus ir dar labiau norįs išsitiesti, judrus, bet stengiąsis būti dar judresnis, darbštus ir linksmas eilinis Kriaučiūnas...

– Ar jūs matote, vyrai? – rodydami vienas kitam eilinį Kriaučiūną kalbėjosi kareiviai. Net ir žaibiniai karo įvykiai nenustelbė to nepaprasto atsitikimo kuopoje.

Ilki tarnybos pabaigos bebuvo likusios tik kelios dienos. Po pietų, per laisvalaikį, Kriaučiūnas sėdėjo kuopos klasės kampe ir užgulęs sąsiuvinį palengva kažką rašė. Prakaitas išpylė jo kaktą. Ranka drebėjo. Paraudusiame veide švietė geležinis pasiryžimas.

– Mano neapsakomai gerbiamas Vade! – tokiais žodžiais buvo pradėtas Kriaučiūno raštas. Prie to sakinio jis ilgai galvojo. Norėjo rašyti „mylimas“ arba „mylimiausias Vade“, bet neišdrįso. Po to jis štai ką parašė:

„Kai Tamsta skaitysi šituos mano žodžius, aš jau būsiu paprastas pilietis. Nes jau tik kelios dienos beliko iki tarnybos pabaigos. Aš taip norėčiau išlieti visą savo širdį šituose lapuose, taip norėčiau pasakyti viską, o viską Tamstai, bet esu per mažai mokytas ir man nesiseka tai padaryti. Bet nesvarbu – rašysiu kaip išmanau, kaip išeina. Aš tikiu, kad, Tamsta Vade, mane vis tiek suprasite. Taigi, visų pirmiausia noriu padėkoti už tai, kad man atvėrėte naują gyvenimą. Nuo to vakaro, kai pirmą kartą buvau pas Tamstą, aš praregėjau. Ilki tol aš buvau aklas, žlibas kaip pelėda. Aš neapkenčiu ir keikiu tas dienas. Ir šiandien negaliu suprasti, kodėl aš toks buvau. Tamsta pravėrei man akis į gyvenimą taip staiga ir su tokia jėga pastūmei mane eiti tuo naujuoju keliu, kad aš iš pirmos dienos pasijutau esąs visai kitas žmogus.



Darbas yra žmogaus palaima...

Aš nežinau, kodėl per vieną dieną šlykštus gyvenimas, kuriame aš jaučiausi kaip iš kampo į kampą varinėjamas šuo, kaip neapkenčiamiausias ir nereikalingiausias padaras, pasidarė toks mielas, kaip žydintis, kvepiantis sodnas. Tie žmonės, kurie anksčiau į mane rodydavo pirštais tyčiodamiesi ir išjuokdami, liko meilūs, geri, kiekviena proga stengėsi man padėti. Jie nebelaikė manęs kažin kokių žemesnių padarų, o elgėsi kaip lygūs su lygiu, žodžiu, aš pasijutau nebe aš, ir visi mano pažįstamieji, nors buvo tie patys, bet jie buvo irgi nebe tie, kokius aš juos pažinau anksčiau. Taip yra iki pat šiandien. Aš prisiekiu, kad per visą savo gyvenimą eisiu tuo keliu, todėl aš tikiu, kad ir ateityje mano gyvenimas bus toks pat šviesus, kaip dabar. Tik aš nežinau, kuo galėčiau Tamstai už tai atsidėkoti, atsilyginti. O taip labai norėčiau tą padaryti, nes be Tamstos rankos mano gyvenimas būtų likęs toks užnuodytas, koks jis buvo. Aš grįšiu į kaimą. Ten aš dieną naktį galvosiu apie Tamstą, Tamstos žodžiai švies mano mintyse ir širdyje rodydami kelią. Darbas yra gyvenimo palaima, darbas yra gyvenimo džiaugsmas, darbas yra žmogaus palaima ir išganymas, jo paguoda ir nusiramėjimas. Darbą aš labiau mylėsiu už tąją, kurios mėlynos akys su ilgesiu žiūrėjo į mane vieną vakarą man būnant atostogose. Apie ją aš esu daug galvojęs anksčiau. Tada ji ir buvo gal vienintelis dalykas pasaulyje, kuris mane sulaukė nuo savižudybės.

Vis norėjau dar ir dar kartą ją pamatyti, nors neturėjau jokios vilties būti jos mylimas. Nes aš maniau, kad esu niekam nevertas kirmimas, kurį ji, kaip ir visi kiti, paniekins, sutryps ir išjuoks. Dabar aš to nebebijau. Šiandien aš žinau, kad jei aš pats savęs nesunaikinsiu, tai niekas kitas manęs sunaikinti negalės. Viskas priklauso tik nuo manęs. Aš nebebijau prarasti jos palankumo. Esu ir būsiu ir be jos pakankamai stiprus. O jei pats nesikelčiau iš purvyno, ji taip pat nieko negalėtų man padėti.

Baigdamas rašyti aš dar kartą dėkoju Tamstai, Vade, už manęs išgelbėjimą ir prižadą per visą gyvenimą pasilikti toks, koks dabar esu. Kai aš būsiu kaime, visada Tamstą prisiminsiu ir, jei man bus leista, parašysiu, kaip man sekasi. O aš dabar jaučiu savyje tiek daug jėgų, kad manau galėsiąs visą tėviškę vienas iš skolų išvaduoti...

Atleiskite man, Tamsta Vade, kad išdrįsau rašyti, bet aš negaliu išvažiuoti Tamstai nepadėkojęs...“

Baigęs rašyti eilinis Kriauciūnas keletą kartų perskaitė, ką parašė, ir galutinai nusprendė išvykdamas į atsargą tuos žodžius palikti savo vadui kaip dėkingumo ženklą.

Eilinis Kriauciūnas jau buvo toli, kai leitenantas Radžiūnas, praplėšęs jam adresuotą voką, rado žinomąjį laišką. Skaitė vadas jį vieną, kitą, tretį kartą ir pergalės džiaugsmas apėmė jį. Šis kareivio laiškas buvo jam turbūt meilesnis už visų moterų laiškus, kiek tik jų buvo gavęs, nes Radžiūnas nė vieno laiško po tiek kartų neskaitydavo.



NŪDIENĖ VOKIETIJA

Simas Miglinas

(„Tėviškė“ („Tėvynė“), Šiaulių apskritis, 1943 m. vasaris, kovas.

Faktiškai šį straipsnį parašė pats J. Noreika)

Lapkričio viduryje grupė lietuviškų laikraščių redaktorių bei redakcijų atstovų buvo pakviesta į Vokietiją supažindinti su čionykščiu gyvenimu ketvirtaisiais karo metais. Šioje lietuvių žurnalistų delegacijoje dalyvavo 14 asmenų. Lietuviams žurnalistams buvo suteikta progos apsilankyti įvairiose Vokietijos sostinės Berlyno vadovaujančiose įstaigose, didžiosiose įmonėse, kur buvo galima susidaryti apypilnį nūdienio gyvenimo vaizdą. Be to, lietuviams žurnalistams įvairiose Vokietijos vietose Breslau, čekų protektorato Zline, Vienoje, Badene, Lince, Miunchene, Zalcburge, Berchtesgadene, Niurnberge, Drezdene šios kelionės metu, kaip matyti iš lankytų vietovių, buvo suteikta proga susipažinti su gyvenimo sąlygomis didžiausiuose Vokietijos meno, kultūros ir dalimi pramonės centruose. Šioje kelionėje lietuviai žurnalistai išbuvo per mėnesį laiko ir, atsižvelgiant į karo meto sąlygas, turėjo retą progą plačiau pažvelgti į dabartinį gyvenimą Vokietijoje.

Kaip šiandien atrodo Vokietija, koks ten gyvenimas?

Šio klausinio negali išvengti nė vienas lietuvis žurnalistas, lankęsis Vokietijoje. Savaimė suprantama, kad pilnutinį atsakymą į šį klausimą duoti nėra įmanoma, nes per mėnesį laiko buvo galima susidaryti daugiau išorinio Vokietijos gyvenimo vaizdą. Kiekvienam yra aišku, kad nūdienis gyvenimas Berlyne ar kuriame kitame Vokietijos centre negali būti toks pat, koks jis buvo prieškariniais metais. Šiandien Vokietija gyvena ketvirtuosius karo metus. Vykstąs karas daug pareikalavo aukų ir pasiaukojimo, tos aukos reikalingos ir dabar. Tad kiekvienas gyventojas turi pasiduoti neišvengiamiems suvaržymams bei apribojimams. Jei vieni kiti apribojimai iš pirmo požiūrio taip nekrenta į akis, tai Berlyne (kuriame rašančiam teko būti prieš dešimt

metų) ir kituose Vokietijos centruose šiandien ypač ryškus judėjimo sumažėjimas. Lengvos mašinos, kurių anksčiau gatvėm zvimbe neįsivaizduojamos aibės, šiandien šiuose milijoniniuose miestuose sutirpusios ir tarnauja kitiems, karo reikalavimams. Taip pat ir nesi- baigiančiai gatvėmis tekėjusios žmonių srovės žymiai sumažėjusios, nes šiandien kiekvienas vokiečių ir vokiečių įsijungę į bendrą darbą. Vieni kovoja fronte, kiti įjungti į darbo bei įvairių pareigų frontą namuose. Dykinėjanti, kuris nieko neveiktų, čia sunku sutikti. Tad savaime suprantama, šiokiadieniais keturių milijonų gyventojų Berlynas atrodo tuštokas. Tik po darbo pasipila srovės žmonių. Visai kitas vaizdas šventadieniais. Tada miesto judėjimas daro žymiai gyvesnį vaizdą.

○ kaip šiandien atrodo berlynietis ar kurio kito miesto gyventojas? Nesvyruojant reikia pripažinti, kad čia ypatingo pakitimo nematyti. Gyventojai skoningai apsirengę. Mityba, nors ir smarkiai suvaržyta, tačiau iš žmonių veidų negalima spręsti, kad jie jaustų badą. Viešint Berlyne buvo daug progų apsilankyti įvairiose valgyklose: miesto, įmonių ir didžiausiųjų įstaigų. Jose visose maistas ruošiamas pagal korteles, tačiau žymiai geresnis negu dabartinėse mūsų šalyje valgyklose. Mėsos valgyklose duodama penkis kartus į savaitę ir du kartus žuvies. Kiekvienas Vokietijos gyventojas šiuo metu per savaitę gauna po 300 gramų mėsos. Šį kiekį padalinus penketai dienų, gaunasi gana maža porcija. Duonos kiekvienas vokiečių gauna maždaug tiek pat, kaip ir Lietuvoje. Tačiau vienas čia yra teigiamumas maitinimo srityje – tai daržovių gausumas. Bulvių ir įvairių daržovių šiuo metu Vokietijoje gyventojas gauna pakankamą kiekį. Svarbiausia, kad čia maisto paruošimas yra visai kitas negu pas mus. Vokiškoje virtuvėje išvirtos daržovių sriubos, kurioje nerasi nė lašo pieno bei riebalų, o tą sriubą valgysi be priekaišto virėjui. Žodžiu – daržovės šiuo metu gyventojų maitinimo srityje Vokietijoje yra pats svarbiausias šaltinis.

Vokiečių ūkininkas karo metais

Kelionės metu po Vokietiją lietuviai žurnalistai turėjo progos apsilankyti keliuose vokiečių ūkiuose ir susipažinti su dabartinėmis vokiečio ūkininko gyvenimo sąlygomis. Ir čia ūkininkavimo sąlygos

pasunkėjusios kaip ir kituose karo paliestuose kraštuose. Karo metais vokiečiai ūkininkas duoninius javus privalo kariuomenės ir miesto maitinimo reikalams perduoti visus, savo šeimos kiekvienam nariui kas mėnuo palikdamas ko 11 kg. Jei šeimoje yra 10 narių, tai vokiečiai ūkininkas gali kas mėnuo susimalti 110 kg. Pieną įpareigotas kiekvienas ūkininkas atiduoti visą. Suaugusieji neturi teisės pasilikti pieno. Tik vaikams iki 15 metų leidžiama kasdien palikti po pusę litro.

Taip pat reikia duoti pašarinių javų, šiaudų, bulvių, daržovių ir t. t. Tačiau čia prievolių ėmimo sistema kitokia, negu, pvz., pas mus. Lietuvoje kiekvienam ūkininkui iš anksto nustatoma prievolių norma. Vokietijoje norma nenustatoma, tik ūkininkas įpareigojamas gautas ūkio gėrybes atiduoti visas, sau tepasilikdamas maistui. Kas vengtų šį reikalavimą vykdyti, tas skaudžiai nukentėtų. Tokia sistema, savaime suprantama, yra daug parankesnė, negu kad prievolės nustatant normomis, nes reikalingas žymiai mažesnis prievolių paskirstymo aparatas ir kiekvienas ūkis vienodai paliečiamas karo meto reikalavimų.

Gyvulius skersti namuose vokiečių ūkininkams bent tose vietose, kur teko lietuviams žurnalistams lankytis, uždrausta. Visi skerdziami gyvuliai privalomi atiduoti, o ūkininko šeimos nariai – kaip ir miestionys – pagal korteles gauna atitinkamą mėsos kiekį.

Paukščius tiekti vokiečiai ūkininkas nėra įpareigotas. Taip pat kiaušiniai reikalingi atiduoti tik tiems ūkininkams, kurie vištų laiko virš normos. Jei kiekvienam ūkininko šeimos nariui netenka po 1,5 vištos, pvz., ūkininko šeimoje yra 4 asmenys, tai tame ūkyje esant 6 vištoms kiaušinių prievolė atlikti visai nereikalinga.

Tenka pažymėti, kad Vokietijoje, kur tik teko aplankyti ūkininkus (prie Breslau, netoli Vienos, Alpėse prie Zalcburgo), ypač išplėstas pieno ūkis, kai tuo tarpu arklių laikoma nedaug. Pvz., viename aplankytame 190 ha ūkyje laikoma 80 karvių, dvi poros jaučių ir tik 6 arkliai. Prie Badeno teko aplankyti 24 ha ūkį, kuriame laikoma 14 karvių ir pora arklių.

Pieno ūkio produktyvumas Vokietijoje yra maždaug toks pat, kaip ir Lietuvoje. Tiek prabėgomis apie vokiečių ūkį karo metais. Vėliau teks atskirai paminėti ūkininkavimo sąlygas Alpių kalnuose, kur visai skirtingos ūkininkavimo sąlygos lygumose.

Lietuvių žurnalistų priėmimai

Be kelionės, lietuviai žurnalistai Berlyne turėjo progos gana plačiai su vadovaujančiais Vokietijos propagandos asmenimis išsikalbėti nūdienio gyvenimo Lietuvoje klausimais. Be eilės oficialių priėmimų, kuriuos suruošė vietinės valdžios ir spaudos atstovai Breslave, Vienoje, Miunchene ir kt., lietuviams žurnalistams buvo suruošti priėmimai Berlyno Okupuotų Rytų Sričių Ministerijos Spaudos skyriaus, Užsienio Reikalų Ministerijos spaudos skyriaus. Pastarojo priėmimo metu lietuviams žurnalistams buvo pristatytas Indijos reikalams britų ministerio Emery sūnus, neseniai iš Ispanijos per Prancūziją atbėgęs į Vokietiją. Lietuvių žurnalistų paklaustas, ko jis bėgęs iš Anglijos, Emery pareiškė bėgęs dėl to, kad jaučias Anglijai bolševizmo pavojų. Vokietijos Užsienių Reikalų M-jos Spaudos skyriaus priėmimo metu lietuvius žurnalistus pasveikino Gesandte Braun von Summ, primindamas, kad jis Pirmojo pasaulinio karo metu dalyvavo kovose, o po karo pradėjo dirbti diplomatinėje tarnyboje ir dalyvavo akte Vokietijai Lietuvą pripažįstant de jure.

Be to, lietuviams žurnalistams buvo suruošti priėmimai Vokiečių Spaudos Namuose ir Užsienio Žurnalistų Namuose (pastaruosiuose buvo progos dalyvauti žymaus italų tenoro Tito Scipos koncerte).

Tiek suglaustai apie oficialiąją kelionės dalį. Ateityje teks plačiau išsitariani apie šiuo metu Vokietijoje vykdomus plačių užsimojimų paruošiamuosius darbus įvairiose srityse, kurie numatomi realizuoti pokariniais metais.

Savaitraštyje pateikti visus išpūdžius, patirtus per mėnesį laiko svetur viešint, esamomis sąlygomis, kada kiekviena redakcija turi atsižvelgti į gaunamus popierio kontingentus, sunkiai beįmanoma. Be to, leidžiantis į smulkmenas, nemaža dalis išpūdžių žymiai pasentų ir nustotų aktualumo. Atsižvelgiant į tai, lietuvių žurnalistų patirtieji išpūdžiai Vokietijoje „Tėviškėje“ bus pateikti sutrauktiniu būdu.

Berlynas ir jo perstatymo planas

Retam mūsų skaitytojui teko būti Berlyne. Tad čia pasistengsiu keliais sakiniais apibūdinti šį keturių milijonų gyventojų miestą, kad skaitytojas galėtų bent šiek tiek susidaryti išpūdžio apie jo dydį ir

išorinę išvaizdą. Berlynas įkurtas tokioje pat lygumoje, kokių gausu šiaurinėje Lietuvoje. Šios lygumos iš šiaurinės Lietuvos – Biržų ir jiems gretimų apskričių – tęsiasi Šiaulių apskritimi toliau: Kėdainių, Marijampolės, Vilkaviškio, kol pagaliau pasiekia Rytprūsių didžiąsias lygumas. Įvažiuavęs į Rytprūsius, netrukus sustojus traukiniui Ebenrodo stotyje, turi progos pasižvalgyti po plataus akiračio lygumas, kuriose gimė ir augo mūsų įžymusis rašytojas Kristijonas Donelaitis, „Metų“ poemoje taip vaizdžiai įamžinęs ponui baudžiovą nešusio būro vargus, džiaugsmus ir rūpesčius.

Nuo Kybartų traukinys padaręs arti 800 kilometrų šuolį pro savo langą pradeda atskleisti pirmuosius Berlyno vaizdus. Šiuo metu Berlynas užima maždaug 40 kilometrų ilgio, 20 kilometrų pločio žemės iškarpa. Tai jau pakankamai nusako apie šio miesto didumą. Tačiau iš pirmo žvilgsnio, pasiekus šio didmiesčio pakraščius, Berlyno, kaip ir didžiumos didmiesčių, vaizdas kuklus. Berlyno pakraščiais gyvena vadinamieji berlyniškiai daržininkai. Traukinys tave praneša 5–10 kilometrų, ir vis tematai prie žemės prigludusius mažyčius namelius, kurių didžiuma gali prilygti mūsų buvusių autobusų dydžiui. Kiti nameliai dar mažesni. Tačiau visi jie nudažyti jaukiomis spalvomis, prie kiekvieno namelio auga kelių vaismedžių kuklus sodelis. Po vaismedžiais rūpestingai išpurenta kiekviena žemės pėda ir čia vasaros mėnesiais auginamos įvairiausios daržovės. Dabar gi, rudenį, nuo vaismedžių nukritusieji lapai tvarkingai sugrėbti. Kad jų vėjas betiksliai neišsklaidytų, ir prislėgti prie tvorelės. Čia jie supus ir bus naudinga trąša mažajam daržui.

Berlyno daržininkai, gyveną kukliuose nameliuose miesto pakraščiais, yra didelė parama šiam didmiesčiui. Savo mažuose darželiuose jie rūpestingai išaugina nemažus kiekius įvairiausių daržovių ir jas pateikia centro gyventojams, kurių didžiuma neturi progos kojas padėti ant žalios vejės.

Keletą kilometrų traukinys niręs linkui Berlyno centro pagaliau pasiekia didesnių pastatų grupes. Prasideda dviaukščių, triaukščių ir keturaukščių pastatų rikės. Geležinkelių bėgiai išraizgyti įvairiomis kryptimis. Be pertraukos švilpia mieste susisiekimą palaiką elektros jėga varomi vadinamieji S. – Bahn (gatviniai traukimai). Tai vienur, tai kitur jie netoli S. – Bahn ū pamatai iš požemio išnyrantį U. – Bahn

(požeminį traukinį). Jau esi pasiekęs Berlyno centrą. Čia vyrauja keturių aukštų pastatai. Penkių, šešių ir daugiau aukštų pastatų Berlyne nedaug tėra. Pats aukščiausias Berlyno namas yra keturiolikos aukštų. Atsižvelgiant į vyraujančius keturių bei penkių aukštų pastatus Berlyne, ši didmiestį negalima pavadinti dangoraižių didmiesčiu.

Berlynas palyginti nėra senas miestas. Jis per kelius paskutiniuosius šimtmečius spontaniškai išaugo į didžiulį miestą. Nepaprastai greit išaugdamas Berlynas nebuvo pakankamai tiksliai išplanuotas. Dėl to jo pakraščiais gana plačiai išsiplėtė vadinamieji daržininkai, prisisagstę mažyčių namelių. Šie žmonės pakankamai turi tyro oro, bet gyvena ankštuose nameliuose. Tuo tarpu nemaža dalis Berlyno centro gyventojų prie savo gyvenamųjų namų neturi žalios vejos nė pėdai padėti. Atsižvelgdamas į būtiną reikalą Berlyną iš pagrindų perstatyti Adolfas Hitleris jau 1937 metais paskelbė šio didmiesčio ir Vokietijos sostinės pertvarkymo planą, kurį pavedė vykdyti generaliniam statybos inspektoriumi prof. Albert'ui Speer.

Paagal paruoštą Berlyno pertvarkymo planą numatyta visa eilė gyventi netinkamų pastatų nugriauti, o jų vietoje pastatyti erdvius saulėtus butus, kurių kiekvienam būtų lengvai prieinami žali plotai. Iš viso Berlyne numatyta penkiolikos metų laikotarpyje pastatyti ir įrengti apie 400 000 naujų butų. Be to, greta butų statybos numatyta pastatyti visa eilė didžiulių pastatų viešosioms įstaigoms: muziejams, galerijoms, mokykloms, susirinkimams ir t. t.

Berlyno perstatymo planas palaipsniui jau yra vykdomas nuo 1937 metų. Lietuvos žurnalistams buvo suteikta proga apsilankyti Berlyno generalinės statybos inspekcijoje, vadovaujamoje prof. A. Speer, ir susipažinti su milžiniško masto paruošiamaisiais darbais.

Neatsižvelgiant į karo meto sąlygas, Berlyno pertvarkymo planai ir dabar rūpestingai ruošiami. Kiekvieną nustebins nepaprastas kruopštumas ruošiant Berlyno pertvarkymo planą. Štai dabartinio Berlyno modelis. Toliau būsimo Berlyno modelis su detaliais atžymėjimais, kas šiame didmiestyje bus pertvarkyta. Pravestos naujos gatvės, jų pakraščiais rikiuojasi visa eilė naujų pastatų. Perstatant Berlyną yra numatyta pravesti dvi pagrindines gatves, viena išilgai miesto, kuri bus 50 kilometrų ilgio ir eis rytų–vakarų kryptimi, o kita skersai miesto, kuri eis pietų–šiaurės kryptimi ir bus

40 km ilgio. Be šių pagrindinių gatvių, numatyta pertvarkyti visa eilė gatvių, kad bet kurios miesto dalies gyventojui centras būtų lengvai pasiekiamas.

Bendras naujojo Berlyno modelis nebūtų toks įtikinamas, jei jį nepapildytų atskirų numatytų naujų pastatų ryškūs modeliai. Toli mesnėse salėse gali pamatyti, kaip atrodys, kokio bus stiliaus ir net išorinės spalvos vienas ar kitas naujas pastatas. Štai imponuojąs 42 aukštų centrinių naujo Berlyno prekybos namų modelis, 18 aukštų rūmai technikos mokyklai ir t. t.

Toks plano ruošimas, savaime suprantama, pareikalauja nepaprastai daug laiko ir energijos. Tačiau šiuo keliu einant nebus išvengiama įvairių klaidų, bet iš anksto sudaromas vientisas planas ne tik atskirų gatvių, bet ir viso miesto. Aplankius Berlyno generalinę statybos inspekciją ir susipažinus su čia ruošiamais Vokietijos sostinės pertvarkymo išsamiais planais, norisi palinkėti mūsų inžinieriams, architektams ir miestų statybos vykdytojams daugiau būti rūpestingumo. Daug mūsų statybos paskutinio dvidešimtmečio laikotarpyje vykdytos, ypač Kaune, reikėjo nugriauti arba pagrindinai pertvarkyti, kadangi ją vykdant nebuvo atsižvelgta į galimas miesto augimo sąlygas. Jau buvo pribrendęs metas nugriauti ištisi Kauno kvartalai, sudarant sąlygas miestui augti, kai tuo tarpu dalis tų kvartalų neplaningai buvo išaugę be reikiamos priežiūros.

Iš kitos pusės, ruošiamasis Berlyno perstatymas vaizdžiai rodo būtinu reikalu miestus tvarkant bei sudarant sąlygas jiems plėstis įsikišti pačiai valstybei. Miestams augant privačios iniciatyvos pasekoje be valstybinės paramos, sunkiai beišvengiami vieni ar kiti netikslumai, nesideriną su miesto visuma. Tą galima pasakyti apie senąjį Berlyną. Jo centras pasidarė neišvengiama spūstimi, kai tuo tarpu miesto pakraščiais pakankamai erdvės. Mieste stinga erdvės, saulės ir tyro oro, o miesto pakraščiuose badas gero buto. Taip atsitiko dėl to, kad miestui plečiantis jo pakraščiais statyba buvo vykdoma mažai pajėgių asmenų, be miesto ar valstybės paramos. Norint tokiam didmiesčiui kaip Berlynas suteikti imponuojančią išvaizdą ir sudaryti patogias sąlygas gyventojams gyventi, būtina šį miestą pagrindinai pertvarkyti. Naujieji Berlyno butai, kurių, kaip jau minėjau, bus įruošta per 400 000, bus saulėti, sveiki. Kiekvienas butas bus skirtas šeimai,

kuri gali auginti 4 vaikus. Esant tinkamų butų stokai, miestiečių vaikai jaunosiose dienose mokunami blogose sąlygose. Be to, didžiuliu miestiečių, neturėdami tinkamų sąlygų gyventi, vengia vaikų. A. Hitleris, atsižvelgdamas į būtiną reikalą šiam didmiesčiui sudaryti palankias sąlygas klestėti, paskelbė jo perstatymo planą. Perstatant Berlyną, pirmoje vietoje bus atsižvelgta – tai vaizdžiai matyti iš ruošiamų planų – neutilitarinių reikalavimų, Vokietijos sostinę padaryti tikrai reprezentaciniu miestu.

Tokiu trumpu laiku – per penkiolika metų – perstatant Berlyną, čia bus reikalingi milžiniški skaičiai darbo rankų. Vykdamas tokius plačius užmanymus, savaime suprantama, pokariniiais metais negali būti kalbos apie bet kokią darbo stoką. Apsilankęs Berlyne bei kituose Vokietijos centruose ir susipažinęs su ateičiai ruošiamais plataus masto užsimojimais, kiekvienas tikrai supras ir aiškiai įvertins šiuo metu nuolat Reicho spaudoje dedamus nedviprasmiškus straipsnius apie gyvenimo sąlygas pokariniiais metais. Tų straipsnių mintis galima nusakyti dviem žodžiais: darbo bus. Mes tikimės, kad iš tiesų darbo niekam nestigs.

Namas, kuriame dirba 5 500 tarnautojų

Lietuviai žurnalistai, Berlyno generalinėje statybos inspekcijoje susipažinę su ruošiamais Vokietijos sostinės pertvarkymo planais, buvo supažindinti su eile naujų pastatų, kurie paskutiniiais metais pastatyti pagal naujuosius planus. Čia kiek plačiau paminėsiu Reicho Banko Rūmus. Naujieji Reicho Banko Rūmai baigti statyti 1939 metais. Jų statyba ir įrengimas truko šešerius metus. Rūmai 9 aukštų. Keturi aukštai žemėje. Kad būtų išvengta vandens apsėmimo, visa eilė elektros jėga varomų siurblių dirbo be pertraukos, išpumpuodami iš požeminių aukštų srove besiveržiantį vandenį. Viena iš požeminių aukštų įrengti garažai banko tarnautojų automobiliams patalpinti. Į tuos garažus galima patalpinti apie 400 automobilių.

Apie šių Banko Rūmų didumą geriausiai gali nusakyti tarnautojų skaičius: juose dirba 5 500 tarnautojų. Tai jau mūsų mastu vidutinio didumo miestelis. Šiuose Banko Rūmuose tik pinigų skaito 400 tarnautojų.

Banko rūmai įrengti moderniai. Apatiniuose aukštuose specialūs įtaisai – oro tyrintojai. Tarnautojų patogumui viršutiniame aukšte įrengta moderni virtuvė, kurioje galima vienu kartu paruošti pietus 3 000 asmenų. Iš viso Reicho banko rūmai Berlyne įrengti moderniška, yra praktiški ir skoningai papuošti tiek viduje, tiek išorėje.

Vėliau lietuviai žurnalistai aplankė Berlyno sporto stadioną, kuris baigtas 1938 metais. Šiame stadione, tik jį įrengus, įvyko pasaulinė sporto olimpiada. Stadione žaidynes gali žiūrėti per 100 000 asmenų, kuriuos esamos 52 kasos bilietais gali aprūpinti per vieną valandą.

Prie stadiono įrengtos modernios maudyklės. Šių maudyklių teikiama patogumais pasinaudoja daugybė berlyniečių.

Sporto stadiono aplinkoje yra vadinamasis olimpinis laukas. Netoliese dideliame įklonyje įrengta misterinių vaidinimų vieta. Šių vaidinimų gali žiūrėti 20 000 asmenų. Kiekvienas žiūrovas pagauna vaidintojų subtiliausią sakinį, nes 400 mikrofonų vaidintojų žodžius perduoda tolimiausiose vietose esantiems žiūrovams.

Tuoju pat už misterinių vaidinimų aikštės pasiekiami Berlyno sporto rūmai, sporto akademija ir fizinio lavinimo mokykla. Olimpinių lauko įrengimas pareikalavo nepaprastai daug darbo. Čia, norint sudaryti jaukesnį vaizdą, buvo persodinta apie 2 000 medžių. Kiekvienas persodintas medis nebuvo jaunesnis kaip 20 metų.

Tauta pati save gelbsti

Viešint Berlyne, teko proga pamatyti vykdant žiemos pagalbos rinkliavą. Šios rinkliavos vykdymas iš tiesų daro malonų įspūdį. Pačios rinkliavos vykdyme dalyvauja įvairiausių luomų ir įvairiausio amžiaus asmenys. Štai karininkas, neseniai trumpų atostogų iš fronto grįžęs, energingai vaikščioja gatvėmis ir kiekvieną praeivį užkalbina paaukoti. Tuoju pat sutiksi kareivį, policininką, civilinės valdžios atstovą – visi jie dalyvauja žiemos pagalbos rinkliavoje. Dar kiek paėjęs būsi sutiktas senelio ar senelės, energingai dėžutėmis signalizuojančių apie vykstančią žiemos pagalbos rinkliavą.

Rinkliavos dienomis kiek pasivaikščiojęs mieste susidarai įspūdį, kad joje dalyvauja kiekvienas berlynietis, kuris kiek nors turi atspėjamo

laiko. Bet rinkliava vykdoma ne tik gatvėse. Perki bilietą į traukinį – tau bilieto pardavėja bei pardavėjas maloniai pasiūlys įsigyti žiemos pagalbos bilietą. Bet vos tik spėjai įsėsti į traukinį – čia pat sutiksi maloniai besišypsantį žiemos pagalbos rinkliavos vykdytoją, kuris visai neatsižvelgs į tai, ar prie tavo švarko atvarto prisegtas vienas auką atžymjis ženklelis, ar keli.

Pagaliau vakare nueini į kurią nors pramoginę vietą, ir čia signalizuojama aukų dėžutėmis apie vykdomą rinkliavą. Vienoje varjetėje, įpusėjus programai, visų nustebimui, aktoriai išėjo nuo scenos ir pasipylė žiūrovų tarpe, atlikdami savo pareigą žiemos pagalbos rinkliavos vykdyme.

Kai iš varjetės nuvykome į restoraną pavalgyti vakarienės, jame nuolat tarp staliukų vaikščiojo žiemos pagalbos rinkliavos vykdytojai ir siūlė svečiams įsigyti ženklelius.

Šventadieniais žiemos pagalbos rinkliavos vykdymas pasiekia kulminacinį tašką. Tada, kuria Berlyno linkme beeitumei, visur tegirdėsi pinigų žvangėjimą aukų dėžutėse. Didžiausiose gatvėse sutiksi ypatingų entuziastų aukų rinkėjų: vieni įsirengę specialius kioskus, iš kurių pranešinėja apie reikalą aukoti žiemos pagalbai. Kiti rinkėjai tyčia pasipuošia, kad į save atkreiptų praeivių dėmesį. Teko Unter der Linden gatvėje (po liepomis) vieną sekmadienį matyti du senelius, žiemos pagalbos rinkliavos vykdytojus. Jų vienas neša aukų dėžutę, o kitas vedasi nedidelį šuniuką, kuris visu įkyrumu loja pirmąjį. To jau pakanka atkreipti praeivių dėmesį.

Atsiminus pas mus vykdytas įvairiausias rinkliavas, pamatai milžinišką skirtumą. Vokietijoje žiemos pagalbos rinkliavos vykdomos visu nuoširdumu. Čia rinkliavose neieškoma tam tikro pasismagrinimo arba pasireklamavimo, kaip kad dažnai darydavo tūlos mūsų poniutės, kurios – būtinai esant gražiam orui – kurioje nors centrinėje gatvėje atsistodavo prie papuošto staliuko ir tingiai žvalgydavosi besistebėdamos:

– Kokie nedėkingi tie žmonės ir patys neprieina prie staliuko...

Vokietijoje rinkliavos ruošiamos ne pasireklamavimui ar pasismagrinimui, bet tikslu padėti savo tautai. Kiekvienas vokiečių žino, kad jo auka yra ne kaip išmalda, bet kukli parama tiems, kurie jos būtini. Žiemos pagalbos rinkliavos vykdomos šūkiu „Tauta pati save gelbsti“.

Dėl to jose noriai dalyvauja įvairiausių luomų ir įvairiausio amžiaus žmonės. Ypač mums derėtų pasimokyti iš rinkliavos vykdymo masto platumo.

„Prašau kortelę“

Ir daugiau pamokančių dalykų lietuviams žurnalistams teko Vokietijoje matyti. Keletu žodžių paminėtinas griežtai sutvarkytas maisto paskirstymas. Šiuo metu Vokietijoje mitybos klausimas taip rūpestingai sutvarkytas, kad be žinios negali dingti nė kąsnis duonos. Tai bus vaizdu paminėjus keletą faktų. Štai lietuviams žurnalistams Berlyne suruošiama eilė priėmimų. Į tuos priėmimus atsilanko eilės ministerijų aukšti pareigūnai. Mes, lietuviai žurnalistai, aprūpinti kortelėmis, ir atitinkamas jų iškarpas (žiūrint, kas vaišių metu buvo duodama valgyti) patarnautojams atiduoda delegacijos palydovas. Tuo tarpu prie vokiečių, dalyvaujančių vaišėse, neaplenkiant ir pačių ruošėjų, prieina patarnautojai ir paima atitinkamas kortelių iškarpas. Vadinasi, šiandien valgai ne namuose, o priėmime, tad prašau atiduoti kortelę, nes karo meto sąlygose, kada visi gyventojai priversti maisto srityje priprasti prie tam tikrų apribojimų, negali būti tokių, kurių tie apribojimai nepaliestų.

Tai teko vėliau įsitikinti apsilankant ir kitose Vokietijos vietovėse. Net ir pas ūkininkus apsilankant ir su jais pavalgius bendrus pietus visi ekskursijos dalyviai turėjo atiduoti atitinkamas kortelių iškarpas. Tik vienoj vietoj kelionės metu už vaišes nebuvo pareikalauta kortelių. Šiaip jau visur jos būtinos. Tai yra suprantama ir būtina, norint pasiekti tikslingesnę maisto paskirstymą. Tuo tarpu pas mus toli gražu ligi tokio tikslingumo. Vien tik Šiauliuose praėjusių metų būvyje buvo suruošta visa eilė įvairiausių pobūvių bei rautų, kurių metu stalai lūžo nuo įvairiausių patiekalų. Nemaža įstaigų tiesiog nesuprantamais tikslais – nebent pasismaginimo – susigalvojo ir suruošė nepaprastą perteklių bylojančius savo tarnautojams ir artimiesiems pobūvius. Niekas iš tų pobūvių dalyvių nereikalavo kortelių, o ant stalų sukrauti maisto išteklių, savaime suprantama, nenukrito iš aukštumų. Tų visų vaišių pasekoje, be abejonės, turėjo kas nors nukentėti. Kada, kada, bet karo metu, kada kiekvienas gyventojas

paliestas kietų suvaržymų maisto srityje, bet kokios vaisės turėtų turėti tam tikras ribas. Šioje srityje mums geru pavyzdžiu gali būti Vokietija.

Ūkininkų vadovų mokykla

Lietuviai žurnalistai Berlyne viešėjo dvi savaites. Vokietijos sostinėje susipažinę bent su pačiais ryškiausiais darbais, ypač spaudos ir socialinės globos srityje, turėjo malonią kelionę po Vokietiją. Šios kelionės metu, be visos eilės įdomybių, apie kurias teks pasisakyti vėlesniuose straipsniuose, turėjome progos apsilankyti valstybiniame ūkyje Alpių kalnuose, prie Zalcburgo. Šiame ūkyje yra įrengta ūkininkų ir ūkininkų vadovų mokykla. Šiuo metu jau didžiumoje Gau (nacionalsocialistų partijos tam tikros administracinės sritys) tokios mokyklos įruoštos. Kur šių mokyklų dar nėra, tai jos artimiausiu laiku bus įruoštos. Mūsų aplankytas ūkis yra 330 ha. Tačiau nemažą jo plotą užima darbui netinkami kalnai ir miškas. Dirbamos žemės tėra 160 ha, pievų 15 ha. Alpėse ūkininkavimo sąlygos gana sunkios. Čia ūkininkas turi daug daugiau išlieti prakaito negu tas, kuris dirba žemę lygumose. Kalbamame ūkyje aukščiausios kalnų viršukalnės siekia 1 200 metrų. Lygumoje tėra tik 50 ha žemės, visa kita išmėtyta kalnuose ir jų atšlaitėse. Dabar šiame kalnų ūkyje, kurio vardas Kuchl, ruošiami būsimieji ūkininkai. Čia priimami 16–17 metų jaunuoliai, kurie turi noro ūkininkauti ir mokosi žemės darbo. Be žemės dirbimo ir susipažinimo su įvairiais moderniais žemės ūkiu įrankiais, būsimieji ūkininkai turi išėiti karinį parengimą ir plačiai supažindinami su nacionalsocializmo idėjiniais pagrindais.

Šios praktinės mokyklos – kur viskas pagrįsta darbu – vadovas lietuviams žurnalistams paaiškino, kad tokiose mokyklose ruošiami ne tik nauji ūkininkai, bet ir ūkininkų vadovai. Aplankytoje mokykloje vieni jaunuoliai mokomi ūkininkauti kalnuose – Alpėse, o kiti lygumose. „Mes turime 50 ha lygumos, – pareiškė vadovas, – kuri yra pakankama susipažinti su ūkininkavimo sąlygomis lygumose. Įgudę ūkininkauti lygumose mūsų jaunuoliai bus skiriami ūkininkų vadovais Rytų erdvėje. Ten jie galės patys ūkininkauti ir vadovauti ūkininkams, duodami modernaus ūkininkavimo pavyzdžius.“

Ši mokykla yra akivaizdus pavyzdys vokiško planingumo. Jau net ir dabar, karo meto sąlygose, rūpestingai ruošiami žmonės, kad pokariniais metais nebūtų betiksliai praleista nė valanda laiko ir kad laiku rytų ūkininkui būtų duotas tinkamas pavyzdys, kuris būtų gero ūkininkavimo paskatų.

Kiekviena kelionė bus beprasminga, jei keliautojas nesiekia jos metu rasti savo kraštui pamokančių dalykų. Lietuviai žurnalistai, viešėdami Vokietijoje, turėjo daug progų rasti pamokančių dalykų, įgyvendintinų mūsų krašte – Lietuvoje. Socialinės globos klausimas nepriklausomos Lietuvos metais buvo bene vienas iš aštriausių klausimų, daugiausia kėlusių rūpesčių. Šiandien, kad ir vykstančio karo metais, pravartu pažvelgti, kaip socialiniai klausimai yra sprendžiami nūdienėje Vokietijoje. Savaitinio laikraščio straipsnio rėmuose, kiekvienam savaime yra suprantama, neįmanoma visa apimtimi peržvelgti, kaip visose gyvenimo srityse Vokietijoje sprendžiami socialiniai klausimai. Čia bus pasistengta peržvelgti vokiečių tautos rūpesčiai motinos ir vaiko globos srityje, kurie kiekvienos tautos – siekiančios savo egzistencijos – yra ir privalo būti pirmaeiliai socialinės globos klausimai.

Motinos ir vaiko globa

Motinos ir vaiko globa Lietuvos Nepriklausomybės metais, paviršutiniu požvilgiu pažvelgus, atrodo, kad buvo rūpinamasi. Tiesa, tuo klausimu buvo daug kalbama, steigti atitinkami punktai, motinai ir vaikui teikią patarimus. Be to, Kaune buvo įsteigtas Motinos ir vaiko muziejus, kuriame daug ko pasimokančio buvo galima pamatyti. „Motina ir vaikas“ žurnalas taip pat nemaža yra prisidėjęs prie būsimo Lietuvos piliečio (vaiko) priežiūros pakėlimo, motinos įsąmoninimo kreipti bent minimalų dėmesį į savo vaiką ir galiausiai minimas žurnalas ir atskiri straipsniai kitoje to meto periodinėje spaudoje mūsų visuomenei pakartotinai priminė, kad visos tautos ateitis pirmoje eilėje priklauso nuo to, kaip šeimoje bus auklėjamas vaikas, kokia bus jo priežiūra mažuose metuose ir kiek šiam visai tautai svarbiam uždaviniui bus atsidėjusi – ir atitinkamai paruošta – pati motina. Savaime suprantama, kad visos tos pastangos neliko be

pasekmių. Motinos ir vaiko kultas dalimi buvo pakeltas. Taip pat jau buvo suprasta, kad yra būtina pareiga padėti lietuvei motinai, įsijungusiai į darbą įmonėje ar įstaigoje, kuri išeidama į darbą neturi kur savo mažą vaiką padėti. Didesniuose miestuose buvo susirūpinta steigti dieniniai vaikų darželiai, bet šioje srityje, deja, palyginti buvo nedaug padaryta. Dar mažiau buvo atlikta motinos ir vaiko socialinės globos srityje. Šiuo klausimu akivaizdžių pavyzdžių pakako: paskutiniaisiais Nepriklausomybės metais, Motinos dienų progom, vis daugiau tuometinėje spaudoje pasirodė aprašymų apie sunkiame ir sunkiai teįsivaizduojamame skurde ir varge esančių gausių šeimų motinų padėti. Taip pat tiesiog šleikštu buvo laikraščiuose skaityti straipsnius apie padėti vaikais gausesnių Kauno šeimų, kurioms sunku buvo gana sodriai augančiame mieste gauti butą. Su keliais vaikais ar net su vienu mažu vaiku šeimos nenorėjo į savo namo butą priimti daugis tuometinių namų savininkų, tuo parodydami savo visišką išsijungimą iš gyvybinių savo tautos reikalų.

Nūdienėje Vokietijoje, neatsižvelgiant į esamas karo meto sąlygas, kada visos tautos dėmesys sutelktas kovos vedimui, į motinos ir vaiko globą daug kreipiamą rimto dėmesio. Motinos ir vaiko globos srityje iš vokiečių tautos rūpestingo planingumo mes daug galėtume pasimokyti. Šiuo metu Vokietijoje pačios didžiosios organizacijos, besirūpinančios moters, motinos ir vaiko socialinės globos klausimais, yra NSV ir DF (Der Nationalsozialistischen Wohlfahrtspflege ir Deutsche Frauenwerk). Šiedvi organizacijos, glaudžiai bendradarbiaudamos, per šeimą, per motiną ir vaiką stengiasi padėti savo tautai. Šių organizacijų tikslus galima apibūdinti šiais žodžiais: nuoširdi tarnyba savo bendruomenei, siekiant padėti artimui, o per jį ir visai tautai. Pirmoji organizacija, NSV, tiesioginiai rūpinasi motinos ir vaiko globa, o antroji, DF, dirbančia moterimi. Kas šioje srityje yra padaryta, vaizdžiai nusako skaičiai. Šiedvi organizacijos, remiamos vyriausybės, nuo 1933 metų atliko didelius darbus. Tačiau jų laukia dar dideli uždaviniai, nes per tokį trumpą laiką, – kaip lietuviams žurnalistams buvo pareikšta NSV centre Berlyne, – nėra įmanoma pilnumoje išplėsti numatytus darbus.

Be visos eilės vaikų darželių, motinos ir vaiko patarimų punktų miestuose, nuo 1933 metų pradėti plėsti dieniniai vaikų darželiai,

kuriuose motinos, einančios į darbą, gali palikti savo vaikus. Iki 1941.VI.30 Vokietijoje buvo įsteigti motinoms paramos ir patarimų 33 409 punktai. Šiuose punktuose dabartiniu metu dirba atitinkamose mokyklose bei kursuose paruoštos 65 115 moterų, kartu įskaitant ir medicinišką personalą.

Derliaus suėmimo darželiai Vokietijoje pradėti įrengti kaimuose lygiagreta su dieniniais vaikų darželiais miestuose. Jie buvo kaimuose pradėti steigti tikslu ateiti į pagalbą sodietei motinai, vasaros derliaus suėmimo metu itin užimtai laukų darbuose. Motinoms sodietėms esant prie lauko darbų, kaip matyti iš statistikos, Vokietijos kaimuose įvykdavo daug nelaimingų atsitikimų. Dėl mažų vaikų neatsargaus elgesio su ugnimi – ypač derliaus suėmimo metu – Vokietijoje įvykdavo iki 5 000 gaisrų, neįskaitant kitų nelaimių. Kad būtų palengvinta našta sunkiai dirbančiai sodietei motinai, buvo plačiu mastu pradėti steigti vaikų darželiai derliaus suėmimo metu kaimuose, kurių paskutiniais metais buvo įsteigta per 900 000 vietų.

Motinos ir vaiko poilsio namai. Šiuo metu Vokietijoje aktualus yra posakis, nuolat minimas ir Lietuvoje – „kokia šeima, tokia ir tauta“. Tad dedama realių pastangų pirmoje vietoje susirūpinti šeimą, o per ją ir visa tauta. Be dieninių ir derliaus suėmimo darželių, plačiu mastu vedama akcija, kad kaimynė darbe padėtų kaimynei, kaimynas kaimynui. Toks kaimyninis talkininkavimas ypač dažnai reikalingas su mažais vaikais esančioms motinoms, perkrautoms darbais. Ši akcija nemaža padėjusi. Tačiau to nepakanka. Rūpindamasi vaikais ir atlikdama svarbius namų ūkio ir kitus darbus motina reikalinga atitinkamo poilsio. Tokio poilsio ji namuose niekada negali gauti, nes čia niekada nesibaigia darbai. Atsižvelgiant į tai, paskutiniais metais Vokietijoje pradėti steigti motinos poilsio namai. Vienus tokius namus teko aplankyti netoli Miuncheno, Alpių kalnų atošvais-tėje. Į tokius poilsio namus pirmoje eilėje tegali 4–6 savaitėm patekti sunkiai dirbusios motinos su naujagimiais, kuriais slaugytojos rūpinasi, o motinos, aprūpintos maistu ir puikiai įrengtomis patalpomis, gali pailsėti ir pataisyti sveikatą. Tiesa, iki šiol tokių motinos poilsio namų Vokietijoje nedaug įrengta. Šio didžiulio darbo tėra pradžia. Iki 1941.V.31 tokiuose poilsio namuose turėjo progos po sunkių darbų ir rūpesčių pailsėti 513 612 motinų su naujagimiais.

Vokietijos mastu tai tėra kuklus skaičius. Tačiau atsižvelgiant į šio svarbaus darbo pradžią, kuris net ir esamomis karo metu sąlygomis plečiamas, jį reikia teigiamai vertinti. Net ir dabartinio karo metu kalbamuose poilsio namuose turėjo progos ilsėtis 125 600 motinų su 47 725 vaikais iki vienerių metų amžiaus.

Pakeltas vaikų sveikatingumo lygis. Anksčiau, kol Vokietijoje vaikų darželiai ir iš viso motinos ir vaiko globa labai siauru mastu tebuvo rūpinamasi, priešmokyklinio amžiaus vaikų sveikata buvo gana bloga. Buvo vietų, kur 85 % mokyklinio amžiaus vaikų sirgo įvairiomis dantų ir kitomis ligomis. Išplėtus vaikų darželių tinklą, vaikų sveikatingumas žymiai pakeltas. Vaikų darželiuose mažųjų priežiūra, jų fiziniu ir dvasiniu ugdymu rūpinamasi visu nuoširdumu. Teko prie Breslau (kur daugiausia išplėstas dieninių darželių tinklas) apsilankyti vienuose moderniai įrengtuose dieniniame vaikų darželiui namuose, kur iš tiesų reikia stebėtis mažiesiems padarytais patogumais ir jų priežiūra.

Vaikų darželiai bei jų vadovybė per organizaciją NSV palaiko glaudžius ryšius su užsienyje gyvenančiomis vaikų turinčiomis vokiečių šeimomis, kurios neturi atitinkamų sąlygų į darželius leisti savo vaikus, gali juos atiduoti kuriam nors vaikų darželiui Vokietijoje. Ypač prieš šį karą iš svetur vaikų darželiuose Vokietijoje buvo auklėjami vokiečių vaikai.

Rūpinimasis dirbančiomis motinomis ir moterimis minėtos organizacijos, be vaikų ir motinų globos, ypač daug dėmesio kreipia į motinų darbo sąlygų pagerinimą įmonėse. Jei motinai toli nuo namų vaikščioti į įmonę, tai jai leidžiama persikelti į arčiau namų esančią įmonę nenustojant anksčiau gauto atlyginimo. Iš viso žiūrima, kad dirbančiai moteriai, ypač motinai, darbo sąlygos būtų galimai daugiau švelninamos.

Šis rūpinimasis motina ir vaiku Vokietijoje dar nėra visur plačiu mastu išplėstas, bet pati šios globos organizacija rodo, jog einama tikslingu ir logišku keliu. Kitais žodžiais tariant, ne tik stengiamasi palengvinti vokiečių padėtį ir sudaryti geras globos sąlygas vaikams, bet tuo pačiu stengiamasi padidinti tautos prieauglį ir sumažinti mirimų skaičių. Tai yra realios priemonės prisidėti prie savo tautos kilimo. Tokios priemonės ir pas mus neturėtų būti svetimoms, nes kol

nebus tinkamai organizuota motinos globa, tol nepadės tušti paskatai padidinti gimimų skaičių ir realiomis priemonėmis mažinti mirimų skaičių.

Lietuviai žurnalistai, viešėdami Vokietijoje, ypač daug turėjo progų susipažinti su tenykščiu kultūriniu gyvenimu. O iš nieko kito bet kurio krašto taip nepažinsi, kaip iš kultūrinių pasiekimų. Gal dėl to ir lietuviams žurnalistams, viešint Vokietijoje, įžengusioje į ketvirtuosius šio karo metus, buvo suteikta progų kuo daugiau sudaryti progų apsilankyti kultūrinėse įstaigose.

Meniška idėjinė filma

Bviešint Berlyne buvo progos apsilankyti Ufos premjerų kine, kur kviestiems asmenims rodomos pačios naujausios Ufos filmos. Lietuviai žurnalistai turėjo progos matyti pirmą kartą Vokietijos sostinėje rodomą spalvotą filmą „Aukšinis miestas“. Režisūra Veit Harian'o. Svarbiausiuose vaidmenyse: Kristina Soederbaum, Eugen Kloepfer, A. Roser, L. Schremer, P. Klinger ir kt.

Spalvotoji filma „Aukšinis miestas“ („Die goldene Stadt“) yra neeilinė filma. Praėjusiais metais Venecijoje įvykusiame filmų konkurse ji yra premijuota. Bet ne premijavimas sudaro šios filmos esmę. Filma „Aukšinis miestas“ yra tikrai meniška, kartu ir idėjinė. Jos turinį suglaustai galima nusakyti keletu sakinių. Jauna ūkininko našlio, gyvenančio netoliese Pragos, dukra Anna nuolat svajoja apie auksinį Pragos miestą. Ten gyvenanti jos teta, ten lankiusis jau mirusioji motina. Tą miestą ji nori pamatyti, ypač po to, kai apylinkėje lankęsis inžinierius jai padovanojo Pragos vaizdų knygą, pavadintą „Aukšiniu miestu“. Pagaliau slaptomis išvyksta į Pragę, susiranda tetulę, kuri gana palaidai gyvena. Čia ją pastebi inžinierius, kadai jaunai sodietei reiškęs simpatiją, bet jis jau vedęs. Jis mato, kad iš provincijos atvykusioji mergina pateko į palaidų žmonių rankas. Bando įkalbėti, kad grįžtų į gimtinę. Tačiau ji nesutinka ir lieka žemos moralės miesčio-nės suvedžiota. Tėvas, apsvylęs savo mylima dukra, susituokia su buvusia jos aukle ir pastarajai užrašo visą turtą. Tai sužinojęs Annos suvedžiotojas ją atstumia. Anna pas tėvą grįžta kaip tik tą dieną, kada čia vyksta jo antrosios vestuvės. Ji bėga prie motinos kapo,

esančio prie klampaus liūno, ir prigeria. Tik dabar tėvas supranta savo klaidą, savo konservatyvų nusistatymą nesusausinti savo laukuose esamų pelkynų, kuriuose savo gyvybę palaidojo jo žmona ir jo mylimoji dukra. Jis įsako nesusausinti pelkynus, kuriuose greit subanguoja našūs pasėlių laukai.

Visos filmos vedamoji mintis: kiekvienas žmogus savas jaučiasi tik savoje aplinkoje. Miestas žaloja kiekvieną, kuris į jį patenka pomėgių ieškodamas. Miestas pražudė sodžiaus gražuolę Anną, o jos tėvas žemę atidavė tam, kuris prie jos prisirišęs. Gaivališkas miesto ilgesys ir į jį įžengimas be atitinkamo pasiruošimo pražudė jauną sodietę, kaip jis žudo kiekvieną, kuris be tikslo ateina. Pati „Aukstinio miesto“ aktorių vaidyba yra be priekaišto, pagrįsta įtikinamais išgyvenimais.

Kitomis progomis lietuviai žurnalistai lankėsi visoje eilėje kitų kultūrinių įstaigų, stebėjo didžiuosius architektūros pastatus Vienoje, Miunchene, Dresdene, Zalcburge ir kt.

Kronikiniu būdu neminint visų aplankytų vietų, čia šiek tiek plačiau teks paminėti ryšį tarp senojo ir nūdienio meno. Tokiai minčiai kilti davė pagrindo apsilankymas visoje eilėje architektūrinių senosios ir naujosios statybos pastatų, apžiūrėjus eilę muziejų, galerijų ir peržvelgus nūdienio meno parodas Miunchene ir Berlyne.

Štai esame Vienoje. Pro akis slenka puikūs architektūros kūriniai. Juos negalima pavadinti eiliniaisiais pastatais. Tai kažkas didingo, nekasdieniška. Kiekvienas pastatas tarsi gyvas, dvelkias savotiška šilima. Kiekvienoje aikštėje, prie kiekvienų didžiųjų pastatų – grupės paminklų. Čia joja įmantrus raitelis, ten galvą išskėlęs neturįs baimės karys, o kiek tolėliau grupė svajingų figūrų. Ir ne tik prieš didžiuosius pastatus bei aikštėse žvilgsnis susitinka su žymiais paminklais, puošiančiais Vieną. Jais papuošta visa eilė pastatų. Įvairios meno figūros visą Vieną daro gyvu miestu. O kokie vidaus įrengimai!

Tai neįmanoma keliais sakiniais apibūdinti. Argi galima Vienos Sonbrunų karalių rūmuose buvusią didybę, kuri ir šiandien dvelkia visu savo didingumu, nusakyti keliais sakiniais. Juk čia tik kambarių yra per 1400. Priėmimų salės, iškilnių salės, karaliaus darbo kambariai, pokylių salės. Štai milijoninis kambarys, kurio sienos išklotos brangmedžio meniškėmis inkrustacijomis ir auksu. Greta jo –

marmuro kambarys, dar toliau – mėlynasis kinų kambarys ir t. t. Kiek čia įdėta sielos, rūpestingumo, skonio.

Ir taip dažname žingsnyje lankantis po Vieną. Štai Vienos miesto muziejus. Čia skyrių skyriai: Vienos porceliano, muzikos (su žymiųjų muzikų, Vienoje gyvenusių, rankraščiais), tapybos – kur žymiųjų tapytojų kūriniai dabarties lankytojiui atskleidžia praeities žmogaus sielos didybę ir jo nepaprastą atsidadimą kūrybiniam darbui ir t. t.

O kiek dar Vienoje muziejų (karo meto sąlygose veikia 19 muziejų), teatrų ir kitų vietovių, atskleidžiančių šio miesto kultūrinę didybę. Visa tai neįmanoma per trumpą laiką apžiūrėti. Reikia Vienoje ilgai gyventi, kad esmingiau galėtum įsigilinti į kultūros lobius, ilgais šimtmečiais vieniečių sukurtus.

Naujasis ir senasis menas

Pagalčiau turistinis autobusas mus neša linkui Zalcburgo. Pakelyje aplankome seną vienuolyną Melk. Vienuolyno bažnyčia – puikus rokoko kūrinys. Įėjęs į šią bažnyčią pasijunti apsuptas meninės šilimos, kuri dvelkia iš kiekvieno paveikslo, kiekvienos skulptūros ir iš visų erdvios bažnyčios sienų.

Zalcburge aplankome visą eilę senosios architektūros kūrinių, jų tarpe keletą bažnyčių. Jos visos žymiųjų architektų ir dailininkų tvariniai. Viena, dvelkianti saulėtu giedrumu, italo, kita, pasižyminti grakščiu lengvumu, prancūzo architekto. Pagaliau įžengiame į pačią naujausią senojo Zalcburgo bažnyčią, statytą vieno žymaus vokiečių architekto. Lankytoją pasitinka tiesios ir simetringos linijos. Čia nėra auksu žėrinčių kupolų, taip pat nėra ir lengvumą akiai teikiančių lenktų linijų, kurias taip žaismingai naudojo senieji architektai. Naujajame pastate viskas atlikta pagal kuo tikslingiausią planą. Planinga, bet nesijaučia tos šilimos, kuri dvelkia iš senųjų architektų kūrinių.

Dabarties architektūrinis kūrinys kalba nūdiene kalba. Čia prasmingumas, tikslingumas pirmoje vietoje. Laiko tempas reikalauja skubos, niekas neišdrįsta prieštarauti laiko dvasiai ir pasiduoda jos įtakai. Skubėjimas, tempas reikalauja tiesios linijos, nemėgsta vingių, kad ir šiltų, bet reikalaujančių ilgo darbo, trukdančio šių dienų

skubėjimą. Dėl to šių dienų gatvės tiesios, pastatai taip pat išaugę vertikalių ir horizontalių linijų derinyje. Dabar ieškoma sąlygų skubėjimui, o anksčiau buvo stengiamasi sudaryti žvilgsniui poilsį.

Senieji architektai, skulptoriai ir dailininkai kūrybos darbe nesivaiškė skubėjimo. Ir pats gyvenimas tada jo nereikalavo. Nebuvo susisiekimo judrumo, niekas negalėjo per radiją klausyti pasaulinių įvykių, tad žmogus gyveno siauroje aplinkoje ir atsidavė savo darbui: kūrėjas kūryboje rado nusiramimą, kitos srities darbuotojas savo pašaukimo darbe. Niekam nekilo pagundų atsidurti kitame pasaulio krašte. Tad buvo architektų, kurie prie vieno statinio dirbo visą amžių ir jį paliko baigti savo bičiuliui. Buvo dailininkų, kurie metų metus atsidėję tapė vieną paveikslą, į jį perkeldami savo sielą, rūpestingumą ir sugebėjimus. Dėl to jų kūriniai paliko nemirtingi. Jie šių dienų žmogui tarsi kokia paslaptis: gyvi, nuostabūs, kokių nesukuria dabarties kūrėjas, įsijungęs į skubančio laiko skubų ritmą.

Įsigilinęs į ne taip jau tolimos praeities meno paminklus ir juos sugretinęs su dabartiniais meno kūriniais, pamatai didžiulį skirtumą. Praeitis nugali dabartį. Ir prašyte prašosi išvada: Rafaelio, Dantės, Rubenso ir kitų kūrėjų laikais gyvenime daugiau būta sielos, kurią iš nūdienio gyvenimo didele dalimi išstūmė praktiškumas, susijęs su materialinėmis vertybėmis.

MIELAS VAIKE,

Iš Štuthofo koncentracijos stovyklos jis rašė jaudinančius laiškus-pasakas šešerių metų „princesei“ – savo dukrelei Dalytei.

„Noriu tau papasakoti trumpą pasakėlę:

Kartą gyveno maža mergytė. Ji buvo kaip rožytė graži. Gražiai aprenpta ir maloniai kvėpėjo. Gyveno puikiuose rūmuose, nes jos tėvelis buvo karalius ir jos mamytė – karalienė. Kiekvienas stebėjosi ja ir gyrė. Mylima tėvų ir žmonių ji augo didesne ir didesne. Ji buvo šešių metų, kai įvyko dar niekada negirdėta pasaulyje audra. Žaibas trenkė į rūmus. Liko tik griuvėsiai. Mažytę mergaitę pavogė ragana, kuri buvo pasivertusi Plėvine vėjų ragana. Juokdamasi ragana su Elyte nuskrido greičiau už lėktuvą vis tolyn ir tolyn. Ragana juokėsi taip garsiai, kad negirdėjo Elytės verksmo“...

(Joje alegoriškai aiškino, kas nutiko Lietuvai per karą.)

„Vėliau šią pasaką pratėsiu...

Būk šaunuolė, dukrele!

Mieloji, aš sukursiu Tau naują apsakymą, nuoširdžiai sveikinu...

Bučiuoju Tave, Dalyte!..“

Jonas Noreika

BALANDIS IR PLĖVINĖ VĖJŲ RAGANA

I skirsnis

Princesė Elytė buvo graži kaip rožė ir vaikiškai nekalta. Jos tėvas buvo karalius ir didžiąją laiko dalį gynė galingų priešų apsuptą savo šalį. Princesė buvo vienintelis vaikas šeimoje, ji buvo mylima savo mamytės, tėvelio, auklės ir niekada nepatyrė jokio vargo augdama artimųjų apsuptyje. Bet tik iki šeštojo savo gimtadienio. Tą dieną Elytė atsibudo labai linksmai nusiteikusi, ji džiaugėsi, kad tapo dar vienais metais vyresnė.

Mergaitė žvilgtelėjo pro savo miegamojo langą, nes norėjo įsitikinti, ar niekas nepasikeitė dabar, kai jai jau šešeri. Ji dažnai tyrinėdavo gretimas apylinkes, ir šią ypatingą dieną pasaulis jai atrodė dar didesnis, kvietė patirti dar daugiau naujų nuotykių. Elytė pastebėjo keletą varlių, šokinėjančių ant pievelės. Ji staigiai nubėgo laiptais žemyn į rūmų kiemą, nes niekada nebuvo mačiusi tokių didelių varlių. Princesė įdėmiai žiūrėjo į šiuos rudus, anties dydžio sutvėrimus ir stebėjosi, iš kur jie čia atsirado.

– Jie taip keistai atrodo, – mąstė Elytė.

Kai ji pasilenkė, kad galėtų apžiūrėti varles iš arčiau, pastebėjo žeme slenkant tamsų šešėlį. Debesys tapo pilki, o saulė pasislėpė. Pakilo šaltas, geliantis vėjas, kuris įtraukė mergaitę į baisų rudą audros sūkurį. Tai buvo pati baisiausia audra Elytės gyvenime.

Ji bandė bėgti ir pasislėpti rūmuose, bet staigiai trenkė žaibas ir per vieną akimirką pavertė mergaitės namus į krūvą griuvėsių. Tuoj pat viena po kitos iš pakampių ėmė lįsti didžiulės rudos varlės. Jos greitai šokinėjo, šuoliavo, straksėjo. Netikėtai jų tarpe atsirado ruda ragana, kurios veidas buvo nusėtas didelėmis ir baisiomis karpomis. Ši bauginanti su vėju atskridusi ragana pakilo virš princesės Elytės ir suklykė savo čaižiu balsu:

– Aš esu visagalė varlių motušė ir aš trokštu visus pasaulio vaikus paversti į nuosavus bjaurius gyvius! Cha, cha, cha...

Ji žvangė, švokštė ir šaipėsi. Išsigandusi ir sutrikusi princesė tiesiog sustingo ir nežinojo, ką daryti toliau.

– Eikš paskui mane, Elyte, – smagiai kikeno ragana. – Tu netrukus sužinosi, kas yra vargas ir kančia. Cha, cha, cha!

Baisioji ragana savo galingomis geležinėmis letenomis apsvyniojo aplink mergaitę ir pakėlė į rudą dangų. Kol jos skrido, ragana kikeno, o mergaitė klykė iš baimės. Jai labai skaudėjo pilviuką, kuri stipriai suspaudė geležiniai raganos gniaužtai, tačiau jos pagalbos šauksmą nustelbė griaudėjantis Plėvinės vėjų raganos juokas:

– Cha, cha, cha, cha! Cha, cha, chaaaaaa...

Jos kilo ir skrido taip greitai, kaip skrieja greičiausi lėktuvai. Princesė bijojo pažvelgti žemyn. Bet kai neiškentusi žvilgtelėjo, pamatė savo kojeles, tabaluojančias virš didžiulių plėvėtų raganos kojų, ėmė drebėti kaip epušės lapelis. Netrukus jos abi stipriai trenkėsi į tolimą ir svetimą žemę. Kai ragana atleido savo plieninius gniaužtus, Elytė visų pirma palietė savo skaudantį pilvelį. Buvo tylu, labai tylu, tik kažkur tolumoje aidėjo silpnas ir keistas garsas:

– Kvar, kvar, kvar...

Milžiniškos rudos varlės apsupo princesę ir Baisiąją vėjų raganą. Jos ir toliau kvarkė:

– Kvar, kvar, kvar... kvar, kvar. Kas tu tokia? – kvarksėjo varlės vis garsiau ir garsiau.

– Ar tu mūsų nesupranti? Ar tu nežinai, kas mes? Mes tau pasakytume. Bet, kvar, tu nesupranti mūsų kalbos.

Tai buvo tiesa. Elytė nesuprato, ką sakė šie šokinėjantys ir kvarkiantys sutvėrimai, todėl klausiančiu žvilgsniu pažiūrėjo į raganą. Ši suriko:

– Tu liksi amžiams tarp mano varlių. Ir mokysies šokinėti lygiai taip, kaip jos. Jeigu neišmoksi teisingai, niekada nebepamatysi savo mamos, tėvo ir auklės.

II skirsnis

Tuo tarpu tarp rūmų griuvėsių besiblaškantys Elytės tėvai buvo paklaikę. Po siaubingos audros jiems nepavyko rasti mergaitės. Karalius buvo tiesiog įniršęs:

– Suraskite mano dukrą, – šaukė jis savo pavaldiniams. – Išnarškite griuvėsius, patikrinkite kiekvieną akmenį.

Deja, vargšė mažoji princesė buvo dingusi. Iš liūdesio jos mama per ašaras kelio nebematė. Net auklės apatinė lūpa drebėjo iš susijaudinimo. Visa šeima buvo stipriai nusiminusi. Reikėjo pripažinti, kad Elytė dingo. Vis tik karalius neprarado vilties surasti savo vienintelį vaiką. Jis sukviėtė žinomiausius savo karalystės išminčius, kad paklaustų jų patarimo. Už tai pažadėjo dosniai atlyginti.

– Kas man pasakys, kur yra mano dukra? – paklausė niūriai nusiteikęs karalius. – Kas atsakys? Prašau atsakykite!..

Visi tylėjo.

– Atsakykite, – maldavo karalius.

Bet niekas negalėjo jam padėti. Jis buvo toks prislėgtas, jog atrodė širdis tuoj nustos plakti. Netrukus nerimastingoje tyloje pasigirdo jo žmonos balsas:

– Mano širdis. Ji jaučia kažką. Ji sako man neprarasti vilties. Palauk. Aš girdžiu balandžio giesmę! Taip, aš matau balandį, skrendantį virš mūsų. Sekime paskui šį paukštelį. Aš žinau, kad jis nuves mus pas mūsų mažąją princesę!..

Karalius ir visi susirinkusieji pažvelgė į dangų ir pamatė baltą balandį. Netikėtai jis praskrido pro karališkąją šeimą ir nusileido tiesiai ant karalienės karūnos. Ji ištiesė rankas ir balandis grakščiai šoktelėjo ant jos delnų. Jis sučiškė visiems gerai suprantama kalba:

– Aš žinau, kur yra jūsų vienintelė dukrelė. Ragana ją pagrobė. Jūs turite skubėti pas ją. Kelias labai ilgas, bet aš jums padėsiu!

III skirsnis

Kelionei buvo greitai pasirengta. Karalius paruošė dvylikos geriausių savo arklių kinkinį dukrelės gelbėjimui. Vienintelė problema buvo ta, jog karalius negalėjo skirti jokios palydos, nes visi jo karalystės kariai buvo reikalingi kitam neišvengiamam varlių puolimui atremti. Jo sesuo – mergaitės auklė stebėjo karaliaus ir karalienės pasiruošimą kelionei.

– Ar aš galėčiau vykti kartu ir padėti ieškoti mergaitės? – paklausė ji. – Aš galėčiau nukeliauti ir į žemės kraštą dėl mano mažosios Elytės, negaliu likti ir tiesiog laukti. Aš myliu jūsų dukterį kaip savą. Prašau leiskite man prisijungti.

Karalius žinojo, kad jo sesuo buvo stipri, nebijanti sunkaus darbo moteris, todėl kelionėje galėtų padėti.

– Labai gerai, sese. Gali vykti kartu, – pasakė karalius. – Paskubėkime, negalime daugiau gaišti.

Jie sulipo į karietą, karalius čiupo vadeles, ir prasidėjo kupina išbandymų kelionė ieškoti mažosios karalaitės. Baltas balandis linksmai čirškėdamas rodė kelią. Vos pravažiuojusius karalystės vartus juos sustabdė stiprėjantis ir artėjantis garsas. Vyras ant dulkėto ir šlapio nuo prakaito žirgo artėjo jų link:

– Jūsų didenybe, jūsų didenybe, – uždususių balsu šaukė jis. – Tūkstančiai milžiniškų varlių kirto sieną ir puola mūsų šalį.

Iš nuovargio jis sunkiai gaudė kvapą. Jis duso ir šnopavo, nes buvo toks pavargęs nuo savo kelionės, kad paaiškintų viską smulkiau galėjo tik po šiokios tokios atokvėpio pertraukėlės. Po šokiruojančios naujienos karalius nusprendė grįžti atgal. Jis privalėjo vadovauti savo šaliai kovoje. Jis turėjo susiremti su priešu, nugalėti jį ir išlaisvinti karalystę. Jis pažvelgė į žmoną. Ar karalius galėjo išleisti ją vieną į tokią pavojingą kelionę? Tarsi skaitydama vyro mintis karalienė švelniai pasakė:

– Aš suprantu tavo pareigą ir jaučiu tavo skausmą. Dievas tikriausiai bando mūsų meilę dukrai ir meilę šaliai. Tu turi ginti savo karalystę, o aš privalau ieškoti mūsų dukters.

Kol karalienė šnekėjo, balandis buvo nulenkęs galvą. Kai ji baigė, balandis sučirpė:

– Taip, taip, taip! Leiskite mums vykti!

Galiausiai karalienė ir auklė išvyko į kelionę, o karalius grįžo į savo karalystę.

IV skirsnis

Tuo tarpu Elytė buvo tolimoje drėgnoje pelkėje, laikoma uždaryta uolėtuose ruduose raganos rūmuose. Tai buvo baisiausi rūmai, kokius mergaitė kada nors buvo mačiusi. Rūmuose buvo daug didžiulių salių. Vienos jų buvo išpuoštos brangakmeniais, auksu ir gintaru, turtais, kurie buvo pagrobti iš Elytės tėvų šalies. Kitos buvo nutepliotos purvais ir dumblais, kurie tekėjo sienomis žemyn ir dengė langus, taip apsaugodami patalpas nuo menkiausio saulės spindulio. Princesė buvo

įsitikinusi, kad blogiausia jau praeity, kai vieną dieną ji buvo nutempta laiptais žemyn į drėgną ir purviną požeminį kalėjimą su didelėmis juodomis durimis. Mergaitei nepatiko tamsa ir drėgmė po kojomis.

– Anapus šių didelių juodų durų yra pelkė, kur gyvena šimtai mano varlių, – kikeno ir šaipėsi Elytę čia atitempusi ragana. – Atsimink, princese, cha, cha, cha. Tu privalai išmokti šokinėti kaip varlė. Jei ne... cha, cha, cha. Tu niekada nepamatysi savo mamos, savo tėvo ir auklės!

Tai pasakiusi ragana užskrido laiptais aukštyn, palikdama tik savo čaižų juoką laiptų apačioje. Mažoji princesė buvo viena drėgname ir šaltame požemyje pavojingų rūmų rūsyje, kuris buvo pripildytas bjauraus raganos juoko. Elytė pargriuvo ant grindų ir užsidengė galvą rankomis. Ji kūkčiojo, nes pasiūlgo švelnių savo mamos rankų. Ir galvojo, ar yra bent menkiausia viltis išsivaduoti iš šios bjaurios ir nešvarios vietos. Netikėtai ji išgirdo didelių juodų durų girgždėjimą. Mergaitė žvilgtelėjo ir pamatė milžinišką žalią varlę, stovinčią tarpduryje.

V skirsnis

Elytė staigiai atsistojo ir nubėgo į kamputį pasislėpti, nežinodama, ką ta baisi žalia varlė gali padaryti. O varlė stovėjo laikydamasi durų rankenos. Jos galinės kojos išsiplėtė, akys blizgėjo kaip džiovintos slyvos, girdėjosi šlykštus ir storas kvarkimas. Varlė lėtai ir tyliai žengtelėjo į priekį, ji kvarkė žemu ir kimiu balsu:

– Kvar, kvar.

Elytė nesuprato ir kiekvienas varlės „kvar“ priversdavo ją drebti vis labiau ir labiau. Netikėtai varlė šoktelėjo, apsisuko ir dingo. Netrukus ji grįžo su dviem perpus mažesnėmis žaliois varlytėmis, kurios nešė didžiulį sriubos dubenį. Jos šokčiojo vykdydamos didžiosios varlės nurodymus, užtiesė stalą balta staltiese. Ir kai stalas buvo padengtas dviem asmenims, didžioji varlė pasikvietė Elytę pavalgyti. Kadangi mergaitė gerai nesuprato varlės žodžių reikšmės, stebėdama jos judesius princesė šiaip ne taip suvokė, ką ji nori pasakyti. Elytė bijojo, bet buvo labai išalkusi, o sriuba buvo tokia šilta, kad net garavo. Aplinkui taip pakvipo, jog mergaitė tiesiog nesusilaikė ir nubėgo prie stalo. Ji atsisėdo priešais didžiąją varlę, o dvi mažosios varlytės stovė-

jo netoliese pasiruošusios patarnauti pietaujantiems. Elytę užplūdo jausmas, jog ji galbūt surado draugą.

VI skirsnis

Po pietų varlės pasišalino, o mergaitė atsigulė į mažą lovelelę ir tuoj pat užmigo. Sapnuose regėjo baltą balandį, kuris lydėjo jos mamą ir auklę per rudą raganos karalystę. Jos skubėjo išgelbėti mergaitę. Bet jos nematė šlykščių rudų varlių, pasislėpusių žolėse šalia kelio. Elytė visa tai regėjo sapne.

– Kvar, kvar, kvar, – šnibždėjo viena varlė kitai, kol karalienė ir auklė važiavo pro šalį dvylika arklių pakinkyta karieta.

Tos varlės priklausė raganos slaptajai šnipų tarnybai ir turėdavo įspėti raganą apie nepažįstamųjų keliones jos karalystėje. Kvarkdamos varlės siuntė viena kitai žinutę apie nepažįstamus įsibrovėlius. Karalienė ir auklė, lydimos balandžio, keliavo toliau, užmiršdamos joms gresiantį pavojų. Jos turėjo tikslą surasti mergaitę ir gražinti namo.

– Aš taip ilgiausosi savo dukrelės, – prasarė karalienė auklei. – Kad ji žinotų, kaip aš ją myliu.

Šluostydama karalienės ašaras ir švelniai laikydama jos ranką auklė atsakė:

– Mes ją būtinai surasime. Pasitikėkime balandžiu.

Elytė staiga nubudo nuo šio pranašingo sapno ir ją apėmė nerimas dėl mamytės ir auklės. Nė kiek nepailsėjusi ji šoko iš lovos ir nubėgo prie didžiulių juodų požemio durų ir atvėrusi jas išvydo laukinę šlapią pelkę. Saulė jau kilo virš didžiulės pelkės, pilnos tuščiavidurių medžių kamienų, didelių akmenų, rudų smailų augalų. Aplinkui mergaitė girdėjo šimtus kvarkiančių varlių, sveikinančių užtekančią aušrą.

VII skirsnis

– Kvar, kvar... – aimanavo varlės, nervingai žvelgdamos į saulę.

Varlės buvo tokios neramios todėl, kad Plėvinė vėjų ragana buvo jas užkerėjusi, o burtus panaikinti galėjo tik nekaltos mergaitės bučinyš Saulės dieną (tai buvo Švento Kazimiero šventė kovo 4 dieną). Šiandien buvo ta diena. Dažniausiai pelkė buvo apniukusi ir pilka, bet

šiandien saulė žvilgčiojo iš debesų į liūdną ir niekingą liūną. Deja, Elytė nieko nežinojo apie šį stebuklingą užkeikimą. Ji net neįsivaizdavo, kad saulėtekio metu ji galėtų šimtus varlių vėl paversti vaikais ir išvaduoti iš raganos gniaužtų. Varlės stengėsi pasakyti mergaitei, jos aimanavo, dejavo, bet Elytė nenumanė, ko jos nori. Be to, mergaitė džiaugėsi saulyte. Jos spinduliai taip švelniai ir mielai kuteno princesės skruostus, jog priminė mamos rankas. Elytė labai ilgėjosi mamytės, tėvelio ir auklės. Taip pat džiaugėsi vis dar esanti gyva. Pakėlusį akis į saulę ji pamatė baltą balandį, plevėsuojantį savo sparnais saulės spinduliuose. Balandis sučirškė mergaitei:

– Pamėgink išmokti savo priešų kalbą.

Elytė atpažino balandį iš savo sapno ir pamojo jam rankele. Patikėjusi balandžio žodžiais ji pasilenkė prie vienos žalios varlės ir švelniai pasakė:

– Labas, kvar... – kvarktelėjo varlė iš lėto.

Kad geriau įsiklausytų, Elytė dar labiau pasilenkė ir perbraukė savo skruostu per varlės burną. Tą pačią akimirką pasipylė akinantys vaizdai ir kurtinantys garsai, pabiro kibirkštys ir žiežirbos. Po vieno švystelėjimo varlė virto gražiu jaunu berniuku. Bet nors nuo galvos iki juosmens jis buvo gražus berniukas, nuo juosmens iki kojų dar buvo varlė.

– Kas atsitiko? – paklausė Elytė, apsidžiaugusi, kad atsirado bent pusė berniuko.

– Aš vis dar iki pusės varlė, nes tu nepabučiavai manęs į lūpas, – kalbėjo jis liūdnai. – Bet, gražioji mergaite, nesijaudink, aš esu vaikas, kaip ir tu. Mano vardas Sparkis.

VIII skirsnis

Sparkis papasakojo, kaip prieš daug laiko jis buvo pagrobtas iš gimtosios šalies ir paverstas varle, nes nevykdė raganos paliepimų. Jis paaiškino, kad kai kurios šioje pelkėje gyvenančios varlės yra tikros, bet dauguma jų buvo pavogti iš gimtųjų namų vaikai.

– Galima lengvai jas atskirti, – dėstė Sparkis. – Pagal spalvą. Plėvinės vėjų raganos varlės rudos, o vaikai, pagrobti iš mūsų šalies, ir paversti į varles, yra žali.

– Ragana gali ir mane paversti varlė? – paklausė Elytė, išsigandusi šios minties.

– Taip, gali, – atsakė Sparkis. – Jeigu tu neišmoksi šokinėti kaip varlė, tu taip pat būsi paversta. Ir tai ragana tikrina kiekvieną dieną. Jeigu tu nesugebėsi šokinėti, ji su didžiausiu džiaugsmu pavers tokią gražią mergaitę kaip tu į baisiausią varlę.

Išsigandusi Elytė pabandė įsivaizduoti save varlės kailyje ir vien tik nuo tos minties ėmė stipriai drebėti.

– Bet, brangi princese, – tęsė berniukas, – neišsigąsk. Nenustok kartojusi savo mamos, tėčio ir auklės vardų, tai tau suteiks drąsos.

Jie abu žiūrėjo į baltą balandį, linksmai giedantį virš jų galvų.

– Išmok savo priešų kalbą, – dainavo balandis.

Vis dar nežinodama, kaip išmokti svetimą kalbą, Elytė pasisuko į Sparkį ir paklausė:

– Gal tu žinai, kas galėtų man padėti?..

– Ši milžiniška žalia varlė, – atsakė Sparkis, rodydamas į pelkė. – Tai Jaunasis kunigaikštis, Didžiojo kunigaikščio sūnus. Jis turtinčiausias ir galingiausias kunigaikštis mūsų šalyje. Daugelį metų Jaunasis kunigaikštis bando išsilaisvinti, bet jam nepavyksta.

Tai buvo ta pati varlė, su kuria Elytė vakarieniavo.

– Jis išmokė mus visus varlių kalbos, kad lengviau nugalėtume savo priešus. Jis išmokys ir tave, – pasakė berniukas.

Tada Sparkis žvilgtelėjo į balandį ir liūdnai tarė Elytei:

– Aš atsiprašau. Pasakiau tau viską, aš turiu sekti paskui balandį. Negaliu likti būdamas pusiau berniukas, pusiau varlė. Turiu pasišalinti.

Mergaitė norėjo dar tiek daug paklausti, bet Sparkis greitai dingo pelkėje. Su kiekvienu šuoliu girdėjosi tik šlapios žolės šliuksėjimas.

IX skirsnis

– Kvar, kvar... kvar... kvar, – kurkė varlės pelkėje.

Lėtai kilo saulė, savo spindulių galia apglėbdama vis platesnius tolius. Kai jau buvo pakankamai šviesu, Elytė suprato, kad viltis dar neprarasta, ir įsitikino, kad ras kelią į laisvę. Baltasis balandis buvo grįžęs ir maudėsi saulės spinduliuose, pamatęs mergaitę, nusileido ant jos, ir išsklaidė mažosios princesės baime.

– Pamiršk rūpesčius, mažoji princese, – sučiulbo jos plunksnuotas draugas. – Tavo motina ir auklė jau pakeliui.

– Ką man daryti? – paklausė mergaitė.

– Duosiu tau vieną patarimą, – saldžiai suskambo jis. – Bučiuok savo priešus.

– Nors jie bjaurūs, gleivėti ir purvini? – paklausė ji, drebėdama nuo tokių minčių.

– Taip, – sučiulbo paukštis, kildamas į dangų. – Ir ypač, jei jie purvini.

Jis mirktelėjo mergaitei, ir tai privertė ją susimąstyti, sudvejoti ir dar daugiau galvoti. Varlės užpildė pelkę savo liūdnu kurkimo choru „Kvar“. Elytė negalėjo susikaupti girdėdama tuos garsus, todėl nusprendė grįžti į raganos rūmų požemius, kur buvo tylu. Savo kambaryje ji galėjo tinkamai nuspręsti, ką daryti toliau. Kai tik ji liko viena tamsiame požemyje, Elytė sušnabždėjo: „Kvar, kvar.“ Pro duris ji išgirdo gilų ir kimų aidą, susiliejančią su jos balsu. Stebėdamasi ji atsisuko ir pamatė žalią varlę, kuri vakar su ja pietavo. Ji pamanė, kad pradeda suprasti šios varlės kalbą, kai ji sukvarkė ir nusišypsojo. Laiminga matydama savo draugą šioje nedraugiškoje vietoje ji pribėgo prie jo ir stipriai pabučiavo į lūpas... Pop! Pop! Pop! Pasipylė kibirkštys ir žiežirbos. Po minutės didelė bjauri žalia varlė pavirto gražiu jaunu princu. Tokio mielo princo Elytė dar nebuvo mačiusi. Jis pažvelgė į save su nuostaba akyse, tuomet vėl į Elytę ir žemai jai nusilenkė:

– Mano gražioji princese, aš vėl berniukas! Aš esu mažasis princas. Daugelį metų laukiau stebuklo. Galiausiai jis įvyko. Ragana mane buvo įkalinusi taip ilgai, kad pradėjau pamiršti motiną, tėvą ir auklę. Liksiu tau amžinai skolingas.

Princesė Elytė suplojo rankomis iš džiaugsmo ir šoko aplink mažąjį princą. Kartu jie dainavo nuostabią melodiją, kartodami savo motinų, tėvų ir auklių vardus.

X skirsnis

Tuo tarpu ragana sėdėjo savo ištainginguose rūmuose ant drėgno, akyto sosto ir klausėsi savo pasibjaurėtinų pasiuntinių ataskaitų iš

karo. Naujiena, kad Elytės tėvelis žuvo mūšyje prieš varles, bekovodamas už savo karalystę, privertė ją džiugiai kikenti:

– Cha, cha, cha, cha.

Tuomet besimėgaudama kiekvienu pasakojamos istorijos žodžiu ragana paklausė:

– Kaip tai atsitiko?

– Klatingoji Kilnybe, jis buvo labai drąsus ir narsus, bet jo armija buvo per maža. Daugelis mūsų varlių irgi žuvo ilgame ir sunkiame mūšyje, – paaiškino rudasis šnipas.

Ragana atidžiai spoksojo į savo veidrodį, mėgindama įsivaizduoti, kaip vyko žūtbūtinis mūšis, kaip jos pavaldiniai pavergė svetimą karalystę ir privertė jos žmones šokinėti ir kvarkti kaip varlės. Ji virpėjo ir raukėsi įsivaizduodama, kaip jos beširdės varlės, apsiginklavusios kardais, be jokio gailėsčio žudo svetimos karalystės gyventojus. Galiausiai jos pragariškas veidrodis parodė, kad varlių armija parbloškė karaliaus kuopą ir užgrobė jo karalystę. Jie sučiupo karalių, apiplėšė apylinkes ir privertė žmones elgtis, kaip elgiasi varlės.

– Šokinėkit, šokinėkit... – kvarkė jie.

– Karalius buvo labiausiai užsispyręs, – aiškino toliau varlė, kol ragana stebeilijo į savo veidrodį.

– Ar žadėjote jam aukso? – paklausė ragana, kuri žinojo visas pragariško karo taisykles.

– Taip, bet jis nesutiko, – atsakė šnipas.

– Ar žadėjote jam gyvybę? – pasitikslino ragana, nes labai mėgo liūdnas tokių karų pabaigas.

– Bandėme, bet jis neklausė, nešoktelėjo nė karto, – atsakė varlė.

– Gaila, kad kai kurie žmonės tokie užsispyrę, – pasakė ragana. – Na, ir kas atsitiko toliau?

Tada varlės papasakojo, kaip numalšino karaliaus pasipriešinimą, kaip privertė jį šokinėti panaudodamos pačias žiauriausias priemones. Pirmiausia jos pririšo prie karaliaus kojų didžiules spyruokles. Tuomet šokdino jį aukštyn ir žemyn, aukštyn ir žemyn, o pačios džiaugėsi pagaliau privertusios šokinėti jį kaip varlę. Su kiekvienu šoliu karalius kilo vis aukščiau ir aukščiau, kol galiausiai pakilo taip aukštai į dangų, jog nebegrižo. Ragana klausėsi pasimėgaudama ir kūrė tolesnius planus.

– Dabar, kai mes pašalinome karalių, mes galime panašiu būdu sunaikinti karalaitę Elytę, karalienę ir auklę. Kaip bus linksma. Cha, cha, cha, cha. Chaaaaa... – aplinkui girdėjosi šaižus raganos juokas.

Vyriausiasis raganos šnipas pateikė savo planą, kaip pagrobs Elytę ir ją gelbėti pasiryžusias karalienę ir auklę. Ragana džiaugėsi:

– Kaip bus paprasta susidoroti su šiom žmogystom. Netrukus jos darys tai, ką aš paliepsiu! Cha, cha, cha!..

Ragana atsistojo, nusiėmė apsiaustą ir ėmė sukti jį aplink save ratais, kol tapo panaši į rudą viesulą, šėlstantį žemės paviršiuje. Ji kilo vis aukščiau ir aukščiau, kol teleskopiniu paukščio žvilgsniu galėjo matyti viską, kas vyksta aplinkui. Neilgai trukus ji pastebėjo karalienę su aukle ir ėmė sekti jas savo audros debesiu.

– Greičiau, greičiau, – šaukė tuo tarpu karalienė savo arkliams, mėgindama išvengti juodo audros debesies. Viesulas trankė viską, kas pasitaikė jo kelyje. Per didžiulį chaosą moterys pametė savo lagaminus ir neišlaikiusios paleido arklių vadeles. Joms beliko tik stebėti, kaip išsigandę tolumoje dingo arkliai, o vežimas apsvirtęs nuriedėjo nuo kelio ir atsitrenkęs į medį sudužo į šipulius. Tuo tarpu ragana smarkiai staugdama paleido galingą šalto oro šuorą, kuris privertė moteris susispiesti, kad apsisaugotų nuo stipraus vėjo. Bet netrukus jos buvo įtrauktos į rudą viesulo debesį ir nuneštos į raganos liūną.

– Cha, cha, cha, – garsiai kikeno ragana, gabendama savo belaisves baisaus vėjo sūkury. – Cha, cha, cha, cha, cha... Karalienė ir auklė yra mano kalinės. Pagaliau!..

XI skirsnis

Tuo metu Elytė su naujuoju draugu vis dar džiaugėsi atradę vienas kitą ir susikabinę už rankų šoko rūmų požemyje. Tačiau jų džiaugsmas baigėsi, kai išgirdo siaubingą raganos klyksmą: „Cha, cha, cha!“ Elytė pamatė, kaip ragana numetė jos mamytę ir auklę ant laiptų ir įsakė mokyti šokinėti kaip varlės. Vaikas, ką tik iš varlės virtęs berniuku, staigiai iš tamsaus rūsio išsiveržė į saulėtą pelkę. Kai liūno varlės suprato, kad berniukas neseniai buvo varle, jos ėmė bildėti ir kvarkseti, kol visa pelkė persipildė jų garsaus siautėjimo. Tai išgirdusi ragana sušuko:

– Užsičiaupkit, užsičiaupkit, užsičiaupkit! – tada ji pasisuko į savo belaisves ir paaiškino, kad Saulės diena privertė varles džiūgauti. – Kadangi ši diena yra pavojinga mano karalystei, aš turiu jus surišti, kol visa tai pasibaigs.

Karalienė, auklė ir Elytė buvo surištos storomis virvėmis iš rudų raganos plaukų. Jos buvo suspaustos taip, jog negalėjo pajudėti.

– Cha, cha, cha, cha, – kikeno ragana, kai supainiojo kalines. – Beje, mažoji princese, ar mokeisi šokinėti?

– Neeee! – sušuko princesė, nors jos kūną kaustė skausmas. – Aš niekada nešokinėsiu kaip varlė. Jos bjaurios!..

– Taip, taip, taaaip, koks tėvas, tokia ir dukra. Tiek to. Aš sugrįšiu vėliau. Cha, cha, chaaaa... – sušnypštė ragana ir išskrido iš požemio rudo vėjo nešama.

XII skirsnis

– Nesijaudink, – tarė auklė, mėgindama nuraminti karalienę. – Pagaliau mes kartu, mes radome Elytę ir turime neprarasti vilties.

Karalienė norėjo kažką pasakyti, bet netikėtai į požemį įžengė jaunas kunigaikštis ir atrišo moteris. Išsilaisvinusios jos puolė glėbesčiuotis, bučiuotis, šokinėti, džiaugtis. Nepaisant visko, jos buvo gyvos ir kartu.

– Kaip laikosi tėvelis? – paklausė Elytė mamos. – Aš jo taip ilgiauosi.

Karalienė žvilgtelėjo į dukterį, paglostė jai skruostą ir tarė:

– Tu turi būti drąsi, mažoji mano mergaite, nes vakar mes gavome baisią žinią. Tavo tėvelis drąsiai kovėsi su priešais, bet žuvo gindamas savo šalį.

Elytė ėmė graudžiai verkti, ji kratė savo mažą galvelę ir kartojo:

– To negali būti. To negali būti. To tiesiog negali būti.

Jaunas kunigaikštis priėjo arčiau ir įsiterpė:

– Atsiprašau, bet mes negalime ilgiau atidėlioti. Mes privalome sustabdyti visus Plėvinės vėjų raganos nusikaltimus. Ji turi liautis grobti žmones ir versti juos varlėmis. Dabar pats laikas veikti. Jeigu nieko nedarysime dabar, kitos galimybės nebebus. Be to, šiandien Saulės diena!

– Kvar, kvar, kvar, – kvarkė varlės, pritardamos kunigaikščiui.

Kai belaisviai paliko požemį, jie išgirdo giedantį balandį:

– Atsimink, brangi princese, pabučiuok savo priešą.

Šių žodžių paskatinta Elytė pažvelgė į varles – gličias varles – ir užmerkė akis. Tada ji pasilenkė ir pabučiavo vieną jų. Staiga pasipylė kibirkštys. Kai mergaitė atsimerkė, varlė jau buvo virtusi berniuku. Pajutusi džiaugsmą ji bučiavo varles vieną po kitos, dabar jau drąsiai ir atmerktomis akimis. Visa pelkė buvo pripildyta kibirkščių šviesos ir garso. Žalioms varlėms mergaitės bučinys veikė kaip burtažodis. Bet rudos varlės net ir po bučinio liko tokios pat. Vis dėlto Elytė nesustojo, ji bučiavo ir bučiavo, ir bučiavo rudas varles taip pat kaip žaliąsias. Jos išsirikiavo viena paskui kitą laukdamos išganingojo bučinio. Kai Elytė pabučiavo paskutiniąją varlę eilėje, visi aplinkui pajuto stiprų ir staigų šalto vėjo šuorą. Plėvinė vėjų ragana taip netikėtai pasirodydama visus labai išgąsdino.

– Darykite ką nors, darykite ką nors, – šaukė ji savo rudosioms varlėms, kurios ne šokinėjo, o laimingos liuoksėjo.

Jos buvo sutrikusios, nes savo krūtinėse pajuto kažką neįprasto ir naujo. Tai buvo plakimas. Elytės bučinys suteikė joms galimybę turėti širdis. Rudosios varlės visa savo gleivėta galia stengėsi užpulti jaunąjį kunigaikštį ir berniukus. Bet jų naujosios plakančios širdys neleido joms kovoti. Jaunasis kunigaikštis, apsuptas raganos varlių, jautėsi sutrikęs ir pakvietė savo sąjungininkus susiburti. Klampodami po pelkė berniukai ėmė kautis su varlėmis – jie ėmė mėtyti akmenis ir svaidyti pagalius. Visos likusios varlės buvo nustumtos į nendrynus. Moterys su siaubu laukė šio sunkaus išbandymo pabaigos. Laimei, jis ilgai nesitęsė, nes varlės netrukus pavargo. Pajutusios pralaimėjimą jos stengėsi ištrūkti. Jos neatsisukdamos šuoliavo tolyn, paskęsdamos pelkės tamsoje ir kvarkdamos:

– Kvar, kvar, kvar, kvaaaar...

– Sugrižkite tučiuojau, – rėkė ragana, bandydama pasivyti savo varles. – Jūs už tai atsiimsite, bjaurūs padarai!

Berniukai staigiai sučiupo klykiančią ir staugiančią raganą. Ji ėmė verkti ir dejuoti:

– Prašau, paleiskite mane, paleiskite...

Po to, kai ji buvo apsupta minios, ragana galiausiai pasidavė.

– Ką mes su ja darysime? – paklausė jaunasis kunigaikštis princesės.

– Aš žinau, – atsakė Elytė, žvelgdama į seną medį, augantį vidury pelkės. – Palikime ją tenai, – parodė į klampų liūną.

Ragana buvo nugabenta prie medžio ir įsodinta į tuščią jo kamieną. Visi įėjimai ir išėjimai buvo užblokuoti didžiuliais akmenimis, kad ragana niekada negalėtų pasprukti. Tikriausiai kamieno viduje ragana pasivertė vėju, nes kamienas ėmė judėti pirmyn atgal, kol netikėtai paniro į pelkės dumblą, palikdamas tik burbulus purvino vandens paviršiuje, kurie netrukus irgi išnyko. Valio! Valio! Galų gale jie tapo laisvi. Nebeliko rudų varlių. Nebeliko Plėvinės vėjų raganos. Nebeliko ausį režiančių jos „cha, cha, cha“. Pakilęs aukštai saulės spinduliuose džiugiai giedojo baltas balandis. Visi džiūgavo ir dainavo, kartodami savo artimųjų vardus, o jų daina virto melodinga simfonija. Elytė pabučiavo savo mamą ir apkabino auklę. Tada ji prisiminė savo tėvelį-karalių, kuris narsiai kovėsi už savo šalį. Elytė žinojo, kad tėvelis ja didžiutųsi. Galiausiai jų šalis atgavo laisvę.

Iš anglų kalbos vertė literatūrologė dr. Kristina Bartkienė ir
Vytauto Didžiojo universiteto absolventė Ugnė Česnavičiūtė

TAVO VARDO ŠAUKIUOS

(Konclageris Štuthofe, 1944 m. sausio 27 d.,

buvo išspausdintas tik 1951 m. mėnesiniame kultūros žurnale „Aidai“)

Kur tik akis užmato, kur benuklysta mintis – visur matau, visur pažįstu aš tave. Ar diena išaušta, atskleisdama kalnus ir lygumas, ar žydinčių gėlių kvapas nubanguoja per pievas, ar paukštis miško glūdumoj suklyksta – visur matau ir girdžiu tave.

Kalėjimo rūsy nykstančio žmogaus kaulėtos rankos tiesias į tave. Kruvinoj kovoj granatų išraustoj duobėj uždusio kario paskutinis atodūsis šaukia tave. Mylimoji prie lango rymanti krūpteli ir šaukia Tavo vardą, išgirdusi žinią baisią. Palydi žemė ir dangus palydi šauksmą tą. Nuo marių iki marių, nuo vieno žvaigždžių krašto iki kito girdisi tavo vardas, o Dieve!

Mano širdis dreba kaip audroje siūbuojamas medžio lapas. Nežinau nei kur pradžia, nei kur pabaiga. Norėtusi, o, kaip baisiai norėtusi aprėpti visą žemę. Visą žemę sutalpinti į savo širdį! Kad tavo vardas aidėtų ir aidėtų. Kad galėčiau ilsėtis, kad galėčiau nurimti!

Toks didelis troškimas, toks galingas ir nepasotinamas jausmas širdy! O galia mana tokia menkutė. Kaip skruzdėlės ant pravažiuojamo kelio. Kiekviena praeinanti pėda gali sutrinti, sumindyti. Kas būčiau, jei tavo vardas neskambėtų! Kas liktų iš manęs, jei nežinočiau, kad turiu tėvą, savo rankoj laikantį mane. Jei savo gyslose nejausčiau tos ugnies, kuri buvo visos gyvybės, viso judėjimo, viso gyvenimo ir viso pasaulio pradžia. Mano Dieve! Štai esu toks, kokį mane pašaukei. Matai, ar vertas aš prašyti leisti ir man vykdyti tavo valią žemėje. Šaukti tavo vardą, kartoti tavo žodį. Be tavęs viskas beprasmiška. Pragaras be tavęs. Ir dreba širdis tavo vardą šaukdama. Leisk būti arti, leisk sušilti išvargusiajam tavo meilės ugnį, o Dieve!

Stutthof, 1944.I.27

Jonas Noreika

P. S.

Ši jo ryžtą

Tada dar tolimą, atrodė, pakeis iš Vakarų gauta žinia. Jo žmona ir dukrelė buvo pasitraukusios... Jos gan dažnai jam rašė, tikėdamos pačios ir jam žadindamos viltį netrukus susitikti ir vėl gyventi kartu kaip seniau. S. Yla rašo:

„Vieną laišką jis parodė ir man. Žmona rašė: „Meilė gili, kaip vandenyno gelmės, skaidri, kaip dangaus mėlynė, tyra, kaip iš dangaus nukritusi snieguolė... Niekas mums jos neatims, niekas.“ Kol aš skaičiau, jis įsikniaubęs žiūrėjo į anglų kalbos vadovėlį. Gražindamas pasidžiaugiau jų meile. Jis pakėlė galvą, pasižiūrėjo dar kartą į laišką ir nieko nepasakė. Tik jo lūpose ir veide pastebėjau susirūpinimo ir graudesio virpesius. Mudviejų lovos buvo greta, antrame aukšte. Skyrė tik takas. Matydavau, kaip vakarais jis užsidengia rankomis veidą ir kiek ilgėliau užtrunka. Tarpais jo ranka pakildavo, pirštai įsiveldavo į plaukų garbanas ir vėl išnirdavo. Tai buvo nesąmoningi, nekontroliuojami judesiai. Atrodė, kad jis gyvena gilia mintimi, jausmais. Tai buvo jo malda. Per mišias jį matydavau labai susitelkusį, tačiau laisvą ir atvirą, kuris nieko nenori slėpti, ką išgyvena, išpažįsta, ką garbina.

Man norėjosi arčiau pažinti tą jo ryšį su Dievu. Kartą paprašiau, kad jis parašytų maldą. Jis tuo susidomėjo, bet nieko nepasakė. Po kelių dienų – tai buvo 1944 m. sausio 27 d. – jis man pakišo prirašytą lapą. Skaičiau keletą kartų. Viena vieta man atrodė išsiskirianti iš viso turinio.

„Kruvinoj kovoj, granatų išraustoj duobėj, uždusio kario paskutinis atodūsis šaukia Tave. Mylimoji, prie lango rymanti, krūpteli ir šaukia Tavo vardą, išgirdusi žinią baisią. Palydi žemė ir dangus, palydi šauksmą tą.“ Pamaniau, kad tai bus įsipynęs koks stipresnis įspūdis ar įsijautimas.

Praėjo metai ir mes išsiskyrėme. Klajojom pamaro laukais, o jis viename kaime slaugė prof. V. Jurgutį. Atėjo rusai ir juodu paėmė: vieną į ligoninę, paskui į Lietuvą, o antrą į kariuomenę. Kai mes skirstėmės iš Pucko, jis su „išlaisvintojų“ būriu buvo pasiūstas į

Štetiną. Iš ten galėjo pasitraukti į Vakarų pas mylimą žmoną ir dukrelę. Bet jis nepasuko pas jas. Nesitraukė iš bolševikų kariuomenės, tikėdamasis greičiau patekti į Lietuvą. Jis savą žemę tikrai pasiekė. Numetęs į šalį sovietinį ginklą, jis paėmė į rankas savąjį, prieš ketverius metus užkastą Žemaitijoje. Įsijungė į partizanų kovą, sukūrė vieną jų apygardą, jai vadovavo ir bandė sujungti visus jos kovotojus. Ši žygį įpusėjęs, pateko priešui į nagus ir su keletu draugų buvo sušaudyti. Paskutinis jo atodūsis buvo turbūt toks, kaip maldoj įrašyta: „Mylimoji, rymanti ir vis tebelaukianti, gal krūptels išgirdusi šią baisią žinią, kurią nuo jos lig šiol slėpėme. Dabar težino ir teneliūsta – jis išpildė Tėvo valią savo žemėj...“ Tai visai teisingai parašyta. Jis iš tikrųjų gyvenime buvo toks. Dar ir dabar, praėjus daugiau kaip penkiasdešimčiai metų, prisimenu mudviejų susitikimus ir iki šiol man neišnyksta iš akių jo ramus, tiesus žvilgsnis ir kupinas gyvenimo prasmės, spindintis jo veidas. Būdamas teisininkas, jis suprato, kas jo laukė, tačiau tėvynės meilė buvo jam brangesnė už viską. O tai yra tikroji žmogaus auka.“

Pateikiu ir jo parašytą maldą, įteiktą kun. Stasiui Ylai, iš knygos „Žmonės ir žvėrys dievų miške“ (p. 353–355): „Kur tik akis užmato, kur benuklysta mintis, visuomet matau, visur pažįstu aš Tave. Ar diena išaušta, atskleisdama kalnus ir lygumas, ar žydinčių bangų kvapas nubanguoja per pievas, ar paukštis miško glūdumoje suklyksta, – visur matau ir girdžiu Tave.“

Kalėjimo rūsy nykstančio žmogaus kaulėtos rankos tiesias į Tave. Kruvinoj kovoje, granatų išraustoj duobėj, uždusio kario paskutinis atodūsis šaukia Tave. Mylimoji, prie lango rymanti, krūpteli ir šaukia Tavo vardą, išgirdusi žinią baisią. Palydi žemę ir dangus palydi šauksmą tą. Nuo marių iki marių, nuo vieno žvaigždyno krašto iki kito girdisi Tavo vardas, o Dieve.

Mano širdis dreba kaip audroje siūbuojamas medžio lapas. Nežinau nei kur pradžia, nei kur pabaiga. Norėtusi, o kaip baisiai norėtusi aprėpti visą žemę. Visą žemę sutalpinti į savo širdį. Kad tavo vardas vis aidėtų ir aidėtų. Kad galėčiau ilsėtis, kad galėčiau nurimti.

Toks didelis troškimas, toks galingas ir nepasotinamas jausmas širdy. O galia mana tokia menkutė, kaip skruzdėlės ant pravažiuojamo kelio. Kiekviena praeinanti pėda gali sutrinti, sumindžioti. Kas būčiau,

jei Tavo Vardas neskambėtų. Kas liktų iš manęs, jei nežinočiau, kad turiu Tėvą, savo rankoje laikantį mane. Jei savo gyslose nejausčiau tos ugnies, kuri buvo visos gyvybės, viso judėjimo, viso gyvenimo ir viso pasaulio pradžia. Mano Dieve, štai esu toks, kokį mane pašaukėi. Matai, ar vertas aš prašyti leisti ir man vykdyti Tavo valią žemėje. Šaukti Tavo vardą, kartoti Tavo žodį. Be Tavęs viskas beprasmiška. Pragaras be Tavęs. Ir dreba širdis Tavo vardą šaukdama. Leisk būti arti, leisk išvargusiam sušilti Tavo meilės ugnį, o Dieve.“

ŽEMYNA ŠAUKIA (TĖVO TESTAMENTAS)

Dalia Noreikaitė-Kučėnienė

Tyliai, tyliai, kaip upės, istorija teka.
Tėvo testamentu raidės,
Rašytos tūkstantis devyni šimtai
Keturiasdešimt šeštaisiais metais
Iš Vilniaus kalėjimo Kalėdų dieną.

Per amžius ir per laiką
Miško brolių raudomis
Virš miškų, virš tekančio laiko
Atspindinčiomis gaidomis ataidi.
Tu nežinai, mano meilės kūdiki,
Kodėl žmonės tokie pikti?
Kodėl žemėje žiba
Bombų plieno paukščiai?
Tu, kaip baltas balandis
Ant mano lango, nežinai...
Bet užaugsi ir tada viską sužinosi.
Laimė tvirta, laimė jėga.
Atmink, mano meilės kūdiki,
Jėga yra dvejopa:
Griaunanti – tai neapykantos jėga,
O kurianti jėga – tai meilė.
Norėčiau būti tas baltas balandis
Ant tavo Kalėdų lango,
Mano meilės tėve,
Tėve meilės manos,
Balta plunksna rašau
Tau man skirtame laike
Gaidose raidės.

BALADĖ APIE KPT. JONĄ NOREIKĄ

Rudolfas Jurgis Minajevs

Atmintis dar gyva!
 Nenurimsta galva!
 Vėl priminti tą praeitį reikia
 Kaip brangios Lietuvos,
 Josios laisvės šventos
 Žvilgsnis mena dar Joną Noreiką.
 Tas lietuvis drąsus,
 Doro tėvo sūnus
 Vokiečiams į nelaisvę pakliuvo.
 Jis viršaičiu kadais
 Ties gimtaisiais Šiauliais
 Daugel metų be pertraukos buvo.
 Okupantas žiaurus
 Į jį tiesė nagus.
 Ir vergaut, ir tarnauti sau vertė.
 Nepalūžo valia,
 Nors grobiko galia
 Griovė gimtąją žemę ir ardė!
 Vokietijos galia
 Nuolat buvo šalia
 Kaip jį tikino, prašė ir meldė:
 Tik tarnauki Tu mums!
 Ateities nieks nedrums!
 Būk klusnus, gerbki vermachto valdžią!
 Bet širdis jo karšta
 Ir paliko tvirta,
 Nes pilna buvo ryžto plieninio!
 Nors pražilo galva,
 Jam rūpėjo sava
 Svetimų okupuota gimtinė!
 Vokietis taip įsiuto,
 Išgirdęs staiga:

Kapitonas paklusti nenori!
 Ir į Štuthofą jį
 Lemties ratai toli
 Išgabeno už narsą ir dorą.
 Lageryje žiauriam,
 Nekaltai įmestam.
 Taip sunku vienišam būti!
 Tačiau jautė širdis,
 Kad dalia per karti!
 Nevalia be žinios jam pražūti!
 Jau gegužė žalia –
 Subyrėjo galia!
 Rudas slibinas dūsta bejėgis!
 Baigėsi jo diena!
 Bėga lauk kariauna!
 Lageris kankinio nepalieka!
 Veža Vilniun kiti
 Okupantai pikti –
 KGB požemiai turi vietas!
 Tardymai ir kančia
 Lydi karžygi čia!
 Nori valią palaužti sovietas!
 Vėl tarnauti turi,
 Nes kitaip juk gali
 Raudonos sulaukt nemalonės.
 O lietuviui viena
 Tik mintis amžina:
 Reik laisvės gimtinės dirvonui!
 Taria jis atvirai,
 Tardamas veik visai
 Nukamuotas mušimo ir smurto:
 Man viena tik sava
 Tėviškė Lietuva!
 Nėr brangesnio už ją žmogui turto!
 Trokšta mano galva,
 Kad ji būtų laisva.

Kad gimtinės netryptų grobikas!
Man kaip motina ji
Amžinai bus gyva,
Nors ir siaučia ta vėtra įpykus!
Sako dar taip galva:
Negyvenk kaip šuva!
Žmogumi turi likti per amžius.
Nors raudona galia,
Jų laukinė valia
Laisvę mūsų ir trempia, ir glamžo.
Netarnašiu piktam
Cerberiui tam suktam.
Nes mane Lietuva išaugino!
Kol dvasia dar gyva,
Dirbk, kad būtų laisva,
Nekalta ir šventa mūsų Tėvynė!
Vasario rytas blausus
Tuoį prikėlė visus!
Vėl sovietiniai budeliai veikia!
Prokuroras nuožmus
Šypsosi toks ramus:
Mirti nuteisė Joną Noreiką!
Kulkų mirčiai gana!
Krauju springsta daina!
Per anksti karžygiui ji nutrūko!
Tėvų žemė rami,
Bent trumpam prisimink,
Kaip kankino sovietas jį bukas!
Nenurimo galva,
Būk, gimtine, laisva,
Nes Šventosios Marijos Tu žemė!
Brolių kraujas skaistus
Atminty nenudžius!
Jie pakils vėl kovoti neramūs.

KELI LIETUVOS KARININKO TIPO BRUOŽAI

(Žr. „Kardo“ Nr. 6, „Kardo“ Nr. 7)

Daug kalbama ir rašoma apie karininkų gyvenimo reikalus: apie tarnybinius ir netarnybinius. Kalba karininkai savitarpyje, rašo periodikoje, vieną kitą dalyką apsvarsto drauge su civiliais, kurių daugelis taip pat domisi karių būviu.

Tačiau vis tai atskiri klausimai, daugumoje tarnybą liečiantieji. Mano išmanymu, labai svarbu turėti ir sistematizuotą privataus ir tarnybinio karininkų gyvenimo vaizdą.

Vis dėlto šis mano straipsnis toli gražu ne išsami studija. „Lietuvos karininko tipan“ galima sutalpinti ir istoriškai, sociališkai psichologiškai, ir karo, ir taikos atžvilgiu, ir karininko idealo, ir daugelį kitų tos kategorijos sąvokų. Taip plačiai aš čia nemanau užsimoti.

Pirmiausia aš imu dabartinį momentą. Vadinasi, ne gyvenusį arba gyvensiantį, o dabar gyvenantį, šiuo momentu besireiškiantį karininko tipą*.

Galima įvairiai skirstyti Lietuvos kariuomenės karininkai: į aktyviosios ir atsargos tarnybos, vedusius-nevedusius ir t. t. Taip suskirstyti patogu darbui arba temos uždaviniui. Visiškai išskirdamas atsargos karininkus likusiuosius taip sugrupuosiu.

I. Baigę ne Lietuvos karo mokyklą.

1) Gener. štabo, kariuom. teismo ir tie, dėl kurių pareigų reikia ypatingo išsilavinimo.

2) Pulkų karininkai.

* Autorius ta tema, būtent „Mūsų karininko tipas“, jau buvo mėginęs rašyti perėitų metų Kardo 2 n-ry. Buvo laukta daugiau rimtesnių straipsnių, kurių galėjo būti dėl kalbamosios temos iškeltų minčių ir samprotavimų, tačiau jų nepasirodė.

Dabar tas pats autorius, jokio atgarsio nesusilaukęs, vėl mėgina apibrėžti mūsų karininko tipą.

Nesutikdami su autoriaus siūlomąja karininkų klasifikacija, nes, mūsų nuomone, ji nepadės Lietuvos karininko tipą nustatyti, vis dėlto šį straipsnį aptrumpinę dedame.

Tai pirmieji nedrąsūs mėginimai paliesti vieną iš labai įdomių ir sudėtingų temų.

Dėdami tą straipsnį tikimės, jog šįkart nebeliks ta tema pamiršta, bet rasis kitų autorių, kurie ją pagilins ir arčiau privės prie mūsų karininko tipo nustatymo. Iš to gerokai paaiškės, kas taisytina, kas rekomenduotina (red.).

II. Baigę Lietuvos ir P. L. Pr. karo mokyklą.

- 1) Kaip I-os kategorijos 1 gr.
- 2) Kuopų vadai ir tolygūs.
- 3) Vyr. karin. ir būrių vadai.

Karininkų, baigusių ne Lietuvos karo mokyklą, dauguma yra išėję į atsargą – pensininkai, dalis dirba vyr. štabe ir dalis yra likusi pulkuose. Tik su labai didelėmis išimtimis randame vieną kitą iš jų kuopos vadais. Dalis iš jų dirba Šaulių sąjungoje. Generalinio štabo kabinetuose jau yra nemažas skaičius ir Lietuvos karo mokyklą baigusių. Toji grupė, kurioj yra vyr. štabo, kariuomenės teismo ir tie karininkai, kuriems reikia specialiojo išsimokslinimo, oficialiai atstovauja visam karininkų korpusui tiek tarnyboje, tiek ir ne tarnyboje.

Dabar imkim antrąją kategoriją – karininkus, baigusius Lietuvos karo mokyklą. Šita kategorija gausingiausia. Iš čia taip pat renkami gabesnieji į pirmąją kategoriją. Čia vyksta įdomi savitarpio konkurencija, intrigos, solidarumas ir t. t. Nuo to, mano išmanymu, ir reiktų pradėti. Žiūrėdami to gyvenimo smulkmenų, be abejo, turėsime paliesti ir įtaką I-os kategorijos antrajai, jų bendradarbiavimą ir t. t.

Iš viso karininko asmuo, jojo „aš“ pasireiškia arba gali pasireikšti iš trejopos padėties, būtent: 1. Šeimoje; 2. Tarnyboje ir 3. Visuomenėje.

1. KARININKAS ŠEIMOJE

Turiu galvoje ne atskiro individo šeimos židinį, o tam tikros dalies visų karininkų, tiek vedusių, tiek nevedusių, šeimą. Toks terminas yra prigijęs. Paprastai sakoma naujai atvykusiems iš karo mokyklos – susipažinti tamstoms su mūsų pulko karininkų šeima ruošiamą arbatėlę.

Tokioje dalies šeimoje visų dėmesio centru yra, be abejo, pats dalies vadas. Tik „iš tolo“ matydamas jaunesnius jis dažnai išsidirba tik apytikrę nuomonę apie juos. Neabejotinai gerai pažįsta jis vyresnius kuopų vadus. Čia rasime vedusiųjų ir nevedusiųjų. Vedusieji yra pradedant beveik visais kuopų vadais ir baigiant pulko vadu. Nevedusieji yra leitenantai ir j. ltn.

Koks jų privatus santykiavimas?

Kuris dėsnis čia veikia, ar Hobbes'o „*homo homini lupus est*“, ar Hugo Grotiaus, kad žmogus esąs visuomeniškas gyvulys ir be kitų žmonių vienas negalįs gyventi? Kas turi įtakos ir kokio pobūdžio toji įtaka? Koki vaidmenį vaidina ponios?..

Teoretiškai žiūrint, kadangi visų karininkų tikslas vienas ir tas pats, o darbo ir vyresniškumo paskirstymas kuo aiškiausias, rodos, savitarpio sugyvenimas turėtų būti kuo sklandžiausias, be jokio trynimosi. Tačiau, nors iš šalies žiūrint taip atrodo, viduje galime rasti vieną kitą tipingą iškrypimą. Ir karininkai – žmonės su įvairiomis ypatybėmis. Reikia jas traukti švieson, kad būtų lengviau nugalėti, pašalinti, jei jos žalingos, ir dar daugiau ugdyti tos, kurios duoda neabejotinos naudos.

KELI LIETUVOS KARININKO TIPO BRUOŽAI

Dalies vadas, sakau, dominuoja. Su juo karininkai turi progos susidurti bendruose subuvimuose ir tarnyboje. Subuvimų yra palyginti labai nevienodai – vienos dalyse dažniau, o kitose ypatingai retai. Be abejo, ten, kur toji karininkų šeima dažniau susirenka, ten ir pažintis su vienu kitais stipresnė. Išižiūrėję į tokius pasilinksminimus lengvai pastebėsime keturias tipingas grupes, būtent: pulko vadą su ponija, apsuptą bataliono vadų ir ponių, plius vienas kitas kapitonas; kitoj vietoj – ponių ir jaunų karininkų mišinys; trečioj – kuopų vada, seni tarnybos draugai, nepriklausomybės karo dalyviai; pagaliau ketvirtajame skyriuj leit. ir jaun. leitenantų mišinys. Kas iš jų aktyvūs ir kas pasyvūs? Aktyviausios, be abejo, ponios. Jų balso pilna. Tačiau ir jos seka „vyresniųjų“ ponių toną.

Leitenantai kuklūs ir atsargūs. Jie žino, kad pulko vado akys, nors ir nežiūri, bet mato. Savo tarpe pakalba apie vieną kitą poniją, pulko vado pasiūlymus ir, be abejo, seka kuopos vadus. Jie – žiūrovai. Tačiau pakankamai apsukrūs pašokdinti ponias – „atlikti pareigą“. Kai kurie tiki, kad visiškai ne pro šalį turėti jų tarpe tam tikro pasisekimo. Kartais sakoma, kad tūlo adjutanto žmona galinti atkreipti savo vyro dėmesį. Tiesa, toks „dėmesio atkreipimas“ ne visada iššina į atkreiptojo sveikatą. Užtat reikia iš anksto apsispręsti.

Kuopų vadai mėgsta būt vienišais. Jiems jau neberūpi įgyti kieno nors palankumo. Tiek bataliono, tiek pulko vadas labai gerai juos pažįsta. O ponios pakankamai įgrisusios. Maloniausias dalykas tai sėdėti trijų–šešių bičiulių kompanijoje, dalytis senais įspūdžiais, išmesti vieną kitą „klebonišką“, pakeikti savo gyvenimo nedalią, pakritikuoti buvusiųjų draugų, o šiandien jau „aukštų ponų“ karjeros kelias, pasiskųsti – pasiguosti... Daugumai jų nieko daugiau neliko, kaip metai antri ir... pensija. Tuo tarpu gyvenimo naujenybėms reikia labai daug energijos, kad suspėtųm jas sekti. Už įdėtąją energiją sau naudos jie nebesitiki. Apie idealizmą senam kapitonui be reikalo kalbėtum. Kadaisė jis jau daug parodė. Mokėtų karo lauke ir dabar brangia kaina atiduotų gyvybę neabejodamas. Dargi su dideliu džiaugsmu. Tačiau kažin kokiai mistikai apie Lietuvos kultūros uždavinius sintetizuoti Rytų ir Vakarų pasaulius jis nebeturi jėgų pasiaukoti.

Jaunesnieji kapitonai, prieš kurių akis platus avansavimo galimūmai, apsukresni, gyvesni. Jie dar nėra atskira grupė dalyse, todėl šliejasi čia prie jaunųjų, čia prie ponių, čia prie pulko vado, o dažniausiai prie senųjų kapitonų grupės. Žinoma, jie jaučia, kad negali įeiti tikroju nariu į juos – skiria tiek amžius, tiek patyrimas, o labiausiai – būsimieji tikslai. Kuo vieni bodisi, tuo antrieji gyvena.

Kasdieninis gyvenimas daugiau skiriasi.

Jame atrodo visos minėtosios grupės visiškai kitaip išsidėsčiusios. Tačiau dalykų esmė nesikeičia ir čia. Tų grupių atstovus mes puikiai surasime. Pulko vadas netarnybiniuose santykiuose su karininkais, išskiriant batalionų vadus ir ypatingą vedusiojo kapitono šeimą, nesusiduria.

Į pensiją „paskirti“ gyvena nerūpestingai. Taip bent stengiasi gyventi. Nori užmiršti patys save. Gana dažnai tokie kapitonai nervingi, santykiuose su jaunesniaisiais ypatingai ambicingi, tačiau drauge ir tarsi netikri. Kalba ne apie dabartį, o apie praeitį. Neretas iš jų nepakankamai atidus šeimos reikalams. Iš to net kyla šeimyninių scenų, nuo kurių dar daugiau vyrai prarūgsta.

Būrių vadai ir vyresnieji kuopų karininkai, būdami iš esmės drausmingi, santykiuose su kuopų vadais stengiasi juos suprasti ir prisitaisyti. Tačiau atrodo, bent iš šono, – nereikalingos pastangos. Ir, tiesą sakant, po ilgoko laiko bendros pažinties senieji kapitonai patys kai

kuriais atžvilgiais pradeda sekti jaunaisiais. Žinoma, jie tai daro ne sąmoningai, o iš instinkto, bijodami pasirodyti per daug dideli konservatoriai. Iš antrosios pusės jie jaučiasi verti pagarbos ne tik kaip vyresnieji, o kaip Lietuvos kūrėjai. To negana, jie vis tik dažnai trumpai „numoja ranka“ į jaunosios kartos svajones ir pastangas. Toks paviršutiniškas dalykų vertinimas dažnai turi negeistinos įtakos. Ypač neseniai atvykusiems iš karo mokyklos. Tuo tarsi pažeidžiamas jų idealizmas, sukurto savo vaizduotėje karininko idealo principai. Todėl ir atsitinka išgirsti, kad dalyse bebūdamas karininkas „atbunka“. Jis nebe toks atidus, tarsi ne toks drausmingas – skeptiškesnis. Kad jaunieji karininkai psichologiškai vertintų savo aplinkumos žmones, jie juos, be abejo, pateisintų ir patys išlaikytų savo kryptį. Tačiau koku gi būdu jaunam, tik atvykusiam karininkui visa tai suprasti? Žinoma, labai sunku. Tačiau tokių yra. Gal jie ir nesąmoningai, o vis dėlto gana griežtai laikosi savo normų ir nepasiduoda kitų įtakai. Jų skaičius auga.

Intrigavimas karininkų tarpe, mano pastebėjimu, atsitiktinis reiškinys. Ne be to, kad vienas kitą savo tarpe apkalbėtų. Bet tai mažmožiai.

Pataikavimas ir protekcionizmas, per amžius labai opūs dalykai, mūsų kariuomenėje netipingi.

Negalima pasakyti, kad to būtų absoliučiai išvengiama, tačiau, sakau, tai netipinga. Abu tie dalykai labai nesiderina su pamatinėmis lietuvių ypatybėmis: pasitikėjimu ir atvirumu. Jei vienas koks ir atsiranda „pataikūnas“, tai vargas jam draugų tarpe. O draugiškumas visada žmogui brangus.

Iš tokios trumpos apžvalgos karininkų gyvenimo, bendravimo savo šeimoje galime pastebėti du gana ryškius ir charakteringus reiškinius, būtent:

- a) Senųjų kuopos vadų konservatyvizmą,
- b) Jaunųjų kuopos vadų, ltn. ir jaun. ltn, blaškymąsi tarp būsimųjų pensionierių (a) neryškių tradicijų ir savo sukurto karininko idealo.

2. KARININKAS TARNYBOJE

Ne vienam karininkui ateina galvon mintis, kad visas jo gyvenimas nuo ryto iki vakaro ir net daugelis naktų yra tarnyba ir tarnyba.

Ir atrodo, kad iš tikrųjų šventa tiesa pasakyta priežodyje – „nežinai nei dienos, nei valandos, kada tave pašauks Dievas saviesp“. Baigėsi rikiuotės pamokos – tuoj teoretinės pamokos. Ir jau nėra dienos. At-eina sekmadienis – raštas iš adjutanto vesti kareivius į bažnyčią arba budėti arba iš švietimo vadovo – paskaita laikyti. O kur manevrai, naktiniai pratimai, tarnybiniai dalies karininkų susirinkimai ir t. t. Kitaip atrodo darbas įvairių ne rikiuotės karininkų. Jiems nei į bažnyčią kareiviai vesti, nei įguloje ar pulke budėti, nei įvairūs nakties darbai atlikinėti.

Tarnybiniame gyvenime, nors jis ir toks įvairus, galime pastebėti, kokių būdu įsakymai, duoti iš vyr. štabo, virškinami. Juos gauna dalies vadas – štabas. Iš čia atskirų aplinkraščių ar įsakymų pavidale gauna batalionų ir kuopų vadai. Iki čia visas aparatas tarnauja tiktai tų įsakymų įdavimui viena ar kita forma.

Kiekvienas kuopos vadas yra verčiamas, kad būrių vadai gautų konkrečius uždavinius, o bataliono vadas yra davęs tiktai bendrąją programą. Tos programos paskirstyme jau pasirodo charakteringų pasielgimų. Būrių vadai būna kai kada prašomi, o kai kada ir neprašomi padėti sustatyti savaitinį darbų planą. Palyginę vienos kuopos žurnalą su kitos kuopos rasime nevienodumą. Turiu galvoje tokias kuopas, kuriose kareiviai vieno ir to paties šaukimo.

Nenoriu gilintis į to paskirstymo nevienodumo detales. Čia mums svarbu psichologiškai išaiškinti to momento priežastis. Svarbiausioji iš jų, mano supratimu, nevienodas supratimas, ko reikia labiausiai žiūrėti. Vieni mano – į vieninį kareivio mokymą, kiti – į švietimą, tretieji – į parengiamuosius šaudymo veiksmus, nes svarbu prizinis šaudymas ir t. t. O tas nevienodas supratimas eina paprastai iš to, kad senieji kapitonai nelabai stengiasi įsigilinti į duodamų direktyvų ir kuopos kareivių pajėgumą, suderinimą.

Būrių vadai, priešingai, labai nori suprasti kareivių silpnumus ir kas labiausiai taisytina. Tačiau anksčiau ar vėliau jie pastebi savo betarpiškojo viršininko darbo paviršutiniškumą. Kariuomenės gyvenimas ugdo paklusnumą ir savigarbą. Ir jų suderinimo rezultate gaunasi toks charakteris, kuris atsidavimą, pagarbą viršininkui laiko savigarba. Tokį charakterį jau išugdo karo mokykla. Jaunas karininkas stengiasi suprasti savo kuopos vadą, o šis, su tam tikru

nepasitenkinimu žiūrėdamas į naujas kryptis, savotiškai laviruoja išlaikydamas savo autoritetą. Jis visada geras psichologas. Lengvai pažįsta ir ilgai atsimena kuopos kareivių psichiškus palinkimus. Jo pamokymai kareiviams pilni pavyzdžių iš jų pačių pasielgimų, surištų – perkeltų į kautynių laukus. Kareiviai bijo ir myli, o būrio vadas žiūri ir stengiasi suprasti. Įdomus senosios ir jaunosios kartos susidūrimo momentas. Kuopos vadas turi didelį patyrimą, tačiau neįstengia visiškai prisitaikyti naujiems mokymo metodams, o būrio vadas stokoja patyrimo darbe, bet stipriau mato dabarties uždavinius.

Palietėme jaunosios ir senosios kartos susidūrimo momentą. Gyvenime tai dažnai pasikartoja ir, be abejo, abi pusės padaro tam tikrų išvadų, ieško kompromiso, kuris taip pat tipingas.

Būtų klaidinga sakyti, kad būrio vadas savo tarnybiniame darbe vadovaujasi vien tikties tiesioginio viršininko nurodymais. Iš vienos pusės jis gauna tikties bendrųjų nurodymų, nes kuopos vadas vengia konkretizuoti daugelį dalykų, nenorėdamas mažinti savo autoriteto suklydimui, o iš antrosios pusės jis naudojami turimomis žiniomis, kurias išsiaiškina su savo draugais, besidalydamas patirtojo darbo rezultatų išpūdziais. Ir juo toliau, juo labiau jis bręsta savo pažiūra, o iš bendrojo darbo su kuopos vadu išmokstama ieškoti tinkamų būdų suderinti tas pažiūras su bendraisiais jo reikalavimais. Išmokstama „prisitaikyti prie kuopos vado“. Tada „ir vilkas sotus, ir avis sveika“.

Sakiau, kad ilgainiui bręsta savo pažiūros. Žinoma. Įdomu, kokių pažiūrų bruožai, kuo jie reiškiasi karininko tarnyboje.

Kiekvienas žmogus veržiasi ten, kur jis gali. Taip ir būrio vadas. Jaunas, energingas, didele lietuvių potencine jėga ieško apčiuopiamo darbo. Nors nuotauka kiek pagenda pastebint senųjų konservatyvizmą, tačiau jų duodami tikties bendri nurodymai nekliudo stengtis perprasti kareivių sielas. Ta kryptimi ir eina. Tiek lauko, tiek ir teoretinėse pamokose ieškoma vidujinio pasitenkinimo. Savitarpy mėgstama nagrinėti atskirų kareivių tipai. Matyt, net lenktyniavimas tarp būrių vadų, norint įgyti didesnę autoritetą kareivių tarpe. Ir einama kaip tik teisinga kryptimi – ne pabaudų skyrimu, o taktingumu ir mokėjimu taip dėstyti programinius dalykus, kad

kareiviai visada lauktų jo pasirodymo. Su kuopos vadu ryšys, vidujinis, tarsi nutrūksta. Viskas lieka būrio vado atsakomybei. Jį retai kas tikrina teoretinėse pamokose. Todėl krypstama į individualizmą. Bendrieji nurodymai bendraisiais ir pasilieka. Tuo tarpu darbo metodas, ypač teoretinių dalykų mokyme, auga visiškai savarankiškai. Vienaip dėsto švietimo dalykus ltn. A, kitaip B ir t. t. Vienas stengiasi pats dėstyti, kitas organizuoja kareivių kadra, trečias kuopoj ieško inteligentų ir t. t. Taip individualiai bepraktikuodamas būrio vadas įgyja ir savotišką kareivių psichologijos supratimą. Nuo ilgesnės to darbo praktikos šis tas pakinta, pasipildo ir pagaliau užsiakcentuoja. O ką žmogus yra pats įgijęs, tą daugiausia ir brangina, tuo tiki. Todėl kai kas nors, kad ir iš vyresniųjų, pradeda kitokių samprotavimus dėstyti dėl kareivių mokymo metodų, būrio vadas visa tai laiko nepatikrinta teorija arba „pervirškinęs“ pritaiko savo individualinei metodikai.

Iš to, ką nusakėme šiame skyrelyje apie karininką tarnyboje, kas ypač ryšku pėstininkų dalyse, suglaudę gausime tokių išvadų:

a) Ambicingas, jautrus senų kuopos vadų charakteris reiškiasi psichologiškai stipria įtaka kareiviams ir atsiskiria nuo jaunųjų karininkų;

b) būrių vadai, ieškodami vidujinio pasitenkinimo atsakingose pareigose, visą energiją deda į kareivių mokymą, net savitarpy lenktyniuodami; dėl savotiškai rezervuoto kuopos vado elgesio nesidalija su juo savo mokymo patyrimais ir todėl krypsta į individualizmą.

Žinia, ne visi tokie kuopų vadai. Jie tirpsta. Į jų vietas ateina nauji, prieš kurių akis platūs avansavimo galimumai. Jų pastangos sutinka su būrių vadų pastangomis. Čia jau gaunasi visiškas bendradarbiavimas, nors ne vienas ir iš naujųjų yra įpratęs sekti savo buvusiojo kuopos vado pėdomis.

Mokomosiose kuopose dažnai galima rasti toks glaudus tarnybinių reikalų svarstymas, nagrinėjimas. Čia iš karto nyksta tasai būrių vadų individualinis darbo metodas. Kuopos vadas sprendžia kiekvieno kareivio tinkamumą, todėl būrių vadai turi progos spręsti net dėl paskirų asmenų ypatybių. Juo labiau darbo metodus, jo rezultatus ir t. t. Sakau, tas bendradarbiavimas tipingas mokomosiose kuopose.

3. KARININKAS VISUOMENĖJE

Prisimindami pasiimtą uždavinį – iš charakteringų Lietuvos karininko bruožų sukonstruoti jo tipą, turime pastebėti, kaip ir kokiomis formomis reiškiasi karininkas iš viso toje visuomenėje, kurios jai daro įtakos ir kiek juo pasitikima.

Esu minėjęs, kad oficialiai visai Lietuvos kariuomenei atstovauja pirmoji kategorija. Ji rodo siektinus uždavinius, kuria idealus. Tuos siektinuosius uždavinius derina su visos tautos idealais. Visa tai, bent bendrais bruožais, kiekvienam žinoma. Kitas reikalas, kaip visa tai suvirškina tie, kuriems tai skiriama, kaip giliai perprantami kuriamieji idealai ir kokia reakcija tasai perpratimas pasireiškia kasdieniniame gyvenime. Tie, kurie patys kuria tuos idealus – I-oji kategorija (jos atstovai), tuo pačiu save parodo. Jos intelekto lygis matyt ir „Mūsų Žinyne“, ir poligono darbų organizavime plačiu mastu, ir daug kur kitur.

Grįšime prie II-osios kategorijos, kurioj susitelkęs neabejotinas daugumas. Prie 2-os ir 3-ios grupės. Čia yra ta masė, kuriai ugdyti skiriama tiek kariškoji spauda, tiek ir kitų dalykų. Ją ugdo, bet ne mažiau iš jos ir reikalauja.

Kiekvienas karininkas, dirbdamas tiesioginį jam pavestą darbą, dirba jį ne sau, o kitiems. Dirba visuomenei, tautai. Tas, kurs prieš save turi rinktinius sodžiaus vyrus, žinoma, geriausiai supranta tą santykių glaudumą tarp savęs ir visuomenės. Visi kiti, kurie atlieka tiksliai technišką darbą, yra ne tiesiog sujungti su tauta. Žinoma, pareigomis protarpiais keičiamasi, tačiau tiesioginis kareivių mokymas yra darbas tų karininkų, kuriuos aš nuskyriau į II-os kategorijos pirmąją ir antrąją grupę.

Būtų per didelis nukrypimas nuo temos kalbėti apie karininko išsilavinimo reikšmę visuomeniniame darbe. Mums daugiau rūpi, kaip jis reiškiasi, koks jis yra. Iš ko galima spręsti apie žmogaus išsilavinimą? Man rodosi, iš jo pastangų save lavinti, iš to, kiek laiko jis atideda intelektualiniam darbui, ir iš atsiektų to darbo rezultatų, kurie, šiaip ar taip, pasireiškia.

Į P. L. Pr. karo mokyklą priimami vyrai, baigę ne mažiau kaip gimnazijos kursą. Čia dirba išstisus dvejus metus. Per tuos dvejus metus reikia išklaudyti ir išlaikyti egzaminai iš dėstomųjų dalykų, kurių

programa labai plati. Teoretinių žinių bagažas visai pakankamas išeinant iš karo mokyklos.

Atvyksta karininkas į paskirtą dalį. Daugumas ryžtasi visą nuo tarnybos atliekamą laiką skirti studijoms. Gaila, bet tiktai maža pasiryžusiųjų dalis savo nusistatymą išlaiko. Kiti tarsi palūžta, nusivilia. Priežasčių rastume daug ir labai rimtų.

Tipingas dienos laiko paskirstymas maždaug toks:

kėlimasis 6 v. 30 m. – 7 v. 30 m.

pratimai lauke 3–4 valandos;

toliau pietūs, laikraščių skaitymas ir trumpas poilsis; po to 2–4 valandas eina teoretinės pamokos, vakarienė, šio ar tokio turinio pramogėlė ir – lova. Taip lekia viena diena po kitos. Nepaprastai greit, nuolat pajvairinamos budėtojo pareigų, paskaitų, vedimo į bažnyčių ir t. t.

Iš tokio laiko paskirstymo matom, kad periodinė spauda, ypač dienraščiai, didžiausias dvasios tobulinimo šaltinis. Su malonumu skaitomi rinktiniai romanai.

Išimtis čia – vadinamieji karjeristai. Šie randa laiko ir svetimų kalbų mokytis, ir karo istoriją, karo geografiją studijuoti, ir t. t. Jie daug dirba, bet tuo nė nemano skųstis. Tas ypač ryšku pačių jaunųjų, XII–XV laidos, karininkų tarpe. Daugumas jų tarsi iš anksto žinojo, kad reiks daug stengtis išlaikyti savo linijai į pasistatytąjį tolimąjį tikslą. Jie žymiai atkaklesni, patvaresni.

Žinome, kad politikuoti kariui griežtai draudžiama. Tai, be abejo, išlaikoma. Tačiau niekam nėra draudžiama turėti politinis nusistatymas, būti politiškai subrendusiam. Karininkams net patariama, o iš stojančių į akademijos kursus netiesioginiu būdu reikalaujama turėti rimtas politinis išmanymas.

Mano išmanymu, politiškai subręsti karininkui gana patogi dirva. Jis kasdien mato tuos, kurie mūsų valstybėje daugumas. Sekdamas laikraščius, krašto ir užsienio politiką jis mėgina spręsti, ką pasakys kaimas dėl vieno ar kito diplomato žygio. Glaudus, nuoširdus prisirišimas prie kareivių, pastangos juos patraukti į save reiškiasi ypač Lietuvos istorijos pamokose. Tuo būdu auga sveikas patriotizmas. Politinių partijų pėdsakų čia nė su žiburiu nerasi. Tėra viena politika, vienas tikslas – tautos gerovė.

Jei imtume visos Lietuvos karininkų šeimą kaip visuomeninį junginį, tai tame junginyje rastume šiandieninės Lietuvos visuomenės santvarką. Trumpai paaiškinsiu, ką noriu tuo pasakyti. Žinome, kad kiekvienoje valstybėje veikia tam tikri įstatymai, kurie sudaryti remiantis tos valstybės gyventojų papročiais, precedentais. Iš tų visų įstatymų išskiriami patys svarbieji ir surašomi į konstituciją. Daugumoje valstybių, kurios turi rašytinę konstituciją, yra nustatyta labai paini jo pakeitimo tvarka. Gyvenimo praktikoje matom, kad papročiai keičiasi. Ilgainiui pasikeičia ir kai kurie iš pačių pagrindinių, kurie kaip ypatingai svarbūs yra surašyti į konstituciją. Gaunasi dvi konstitucijos: rašytoji ir socialinė. Turbūt dabar jau bus aiškus mano pasakymas laikant karininkų šeimą visuomeniniu junginiu.

Viešosiose vietose karininkas pasirodo visada tvarkingai apsirengęs, užgautas energingai reaguoja, moka reprezentuoti. Visa tai ryšku. Santykių su civiliniais tarsi vengia. Išimtis tėra moterys, su kurioomis, kaip ir nuo amžių buvo, jam labai sekasi. Tą aplinkybę šiek tiek naudojami, bet stengiamasi mažiau negu kitų valdininkų.

Šalies kultūriniais reikalais karininkas gana jautrus. Daugumas kilusių iš kaimo remia namiškius lėšomis. Kai kurie net iš taupomosios kasos paėmę siunčia. Spaudai skiriama palyginti labai mažai. Tatai suprantama, nes tam reikalui mokamas specialus mokestis dalies bibliotekai išlaikyti.

Karininkas tinka linksmam draugijai. Iš vienos pusės, tokia jau žmonių pažiūra, kad karininkas turįs būti linksmas, o, antra vertus, ko jam liūdėti. Filosuoti jis nelinkęs. Ne todėl, kad nepasitikėtų savo jėgomis, bet todėl, kad čia labai slidus kelias nukrypti į gyvenamojo meto įvykių nagrinėjimą – politiką. Geriau vengti. Jo linksmumo priežastimi yra dar vienas įdomus reiškinys. Daugumas karininkų svajoja apie karo laimėjimus, apie kautynes, kurioms jie rengėsi ir tebesirengia. Vaidenasi trumpas amžius. O jei jis trumpas, tegul būna bent linksmas. Senesnieji karininkai tame linksmume ieško nusiramimo – paguodos.

Karininku labai pasitikima ir, žinoma, ne be pagrindo. Duotąjį žodį išlaiko, terminuotąjį pasižadėjimą stropiai realizuoja.

Tektų dar paliesti karininko religingumas, kurs iš viso žmogų vienai arba kitaip nustato, jei jis gilus. Su mažomis išimtimis visi

Lietuvos karininkai – R. katalikai. Iš to, aišku, dar nematyt jų praktikuojamųjų doros normų. Pasakysiu, kad, kaip ir daugumas inteligentų, taip ir karininkai, ne pedantai religiniuose reikaluose. Į filosofijos problemas gilintis nelaiiko reikalingu daiktu, nors kiekvienas turi savo tam tikrą pasaulėžiūrą.

Tuo aš baigsiu karininko tipingųjų bruožų rinkimą iš jo santykių su visuomene.

Pagaliau mėginkime visa tai, kas mūsų buvo pastebėta iš karininko trejopos padėties, būtent: karininkas šeimoje – tarnyboje – visuomenėje, sutraukti krūvon, apibendrinti.

Iš karininkų, baigusių P. L. Pr. karo mokyklą ir Lietuvos karo mokyklą, galėjome matyti dvi sroves: senąją ir naująją. Pirmajai atstovauja tie, kurių avansavimas apsisotojės – už metų kitų ištarnausi pensiją (dalis dabar ištarnavusi), o antrajai – jaunieji kuopų vadai ir būrių vadai. Pirmoji grupė tirpsta, nyksta, tuo tarpu antroji kas metai priauga, didėja. Pirmosios grupės buvę draugai, dabar dirbą I-ojoje kategorijoje, duoda kryptį ir toną drauge su baigusiais ne Lietuvos karo mokyklą. Jie rinktinis elitas, kurio intelekto išsilavinimo rodikliu yra kariškoji spauda (atskiri straipsniai savo srities specialistų) ir šiaip daugybė darbų. Tasai elitas yra pasiekęs, bent iš dalies, tai, ko siekia jaunoji karininkų karta. Jam nebėra tų kliūčių, kurių ši turi. Todėl jie gali nekludomi plėtoti savo gabumus. Ir plėtoja juos vykusiai.

Lietuvos karininkas nėra intrigantas, pataikūnas. Iš prigimties atviras ir nuoširdus, dėl tam tikrų aplinkybių linksta į individualizmą, užsidaro savyje ir iš šono duodamus pamokymus perleidžia per savąjį „koštuvą“.

Karininkas drausmingas. Daugiau iš esmės negu paviršutiniškai, nes išorinis drausmingumas, ypač perdėtas, traktuojamas pataikavimu.

Bendrojo išsilavinimo lygis nedaug paaugęs nuo baigiančių karo mokyklą. Trūksta veržimosi į platesnį mokslo pasaulį. Tas reiškinys mažėja paskutiniųjų laidų karininkų tarpe.

Krašto kultūriniam reikalams jautrus, ypač ten, kur tikrai mato reikalą padėti. Labai nemėgsta raginamas.

Politiškai karininkas yra subrendęs. Ir tas subrendimas kažkaip labai natūralus, artimas kasdieniniams reikalams, tinkąs kaimo

kultūriniam lygiui. Paties gyvenimo suformuotas. Jis pasireiškia tikrai labai artimų draugų tarpe.

Tradicinį linksnumą išlaiko. Dargi daugiau negu išlaiko. Pati jo pasaulėžiūra diktuoja trumpo gyvenimo prasmingumą tame linksnume. Griežtų dorovės normų neturi ir nelaiko būtinu reikalu jų turėti. Gyvenimas pats ateina su įvairiomis progomis. Iš dalies tikima fatalizmu.

Visur jaučiama didelė potenciali. Lygiai senųjų, kaip ir jaunųjų. Daug lietuviško narsumo, patvaros, jėgos bei pasiaukojimo. Tačiau visa tai dar negana išjudinta. Į daugelį dalykų žiūrima skeptiškai. Kad ir tos pačios ekonominės ūkio krizės priežastys, pav., vertinamos gana paviršutiniškai, nesigilinant į dalykų esmę. Gal per daug linkęs į patarnavimus. Nori gauti jau gatavas, suformuluotas išvadas, o į jų pagrindinę struktūrą leisti nelaiko maloniu daiktu. Išimčių daugumas čia, sakau, patys jaunieji.

Toks maždaug, mano supratimu, dabartinis Lietuvos karininko tipas. Žinoma, jis nepilnas, tačiau iš duotųjų pagrindinių bruožų numanu daugelis smulkesnių dalykų. Tai turbūt sugebės patys skaičiuojamai atlikti.

Sunkumus, kurie labai kliudo visai išplėsti šią temą, esu palietęs pačioje darbo pradžioje. Kad ir kaip stengtumeis, o klaidų visada pridarysi. Pagaliau psichologijos mokslas, šiaip ar taip, ypatingai sunkus dėl savo specifiškų skirtumų. Juo sunkesnis konkretaus dvasinio reiškinio aiškinimas. Tačiau geriau dirbti, kad ir su klaidomis, negu nieko nedirbti. Sveika šio straipsnio kritika aš tik džiaugčiausi.



JONAS NOREIKA

Gimė 1910 m. spalio 8 d. Anelės ir Baltraus Noreikų šeimoje, Šiaulių apskrities Pakruojo valsčiaus Šukionių kaime.

1929 m., baigęs Šiaulių komercinę gimnaziją, įstojo į Lietuvos kariuomenės Karo mokyklą. 1931 m. ją baigė ir buvo paskirtas į 7-ąją Didžiojo Lietuvos kunigaikščio (DLK) Butageidžio pėstininkų pulką Klaipėdoje.

Jonas Noreika 1934 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą (VDU) studijuoti teisę. Tais pačiais metais perėjo į 2-ąją DLK Algirdo pulką Kaune. 1936 m., gavęs leitenanto laipsnį, buvo paskirtas lektoriumi Karo mokykloje.

J. Noreikos karinės atestacijos byloje pažymėta, kad jisai yra sumanus, taktiškas ir valstybės reikalus suprantąs karininkas, tinkamas užimti aukštesnę vietą.

Šalia tiesioginio darbo J. Noreika redagavo karininkams skirtą žurnalą „Kariūnas“. Pasižymėjo kaip aktyvus publicistas, novelistas. Rašė straipsnius, kurie buvo išspausdinti žurnaluose „Karys“, „Kardas“, laikraštyje „Lietuvos aidas“ ir kituose.

Už rašinius „Karyje“ („Išpirkta kaltė“, „Trys velniai“, „Laimė“) gavo kariuomenės vado premiją, o 1939 m. laimėjo žurnalo „Karys“ pirmo laipsnio literatūrinę premiją.

1936 m. per šv. Kalėdas Jonas Noreika vedė. 1939 m. Noreikų šeimoje gimė duktė Dalia, kuri dabar su šeima ir mama (A. Noreikiene) gyvena Čikagoje (JAV).

J. Noreika 1938 m. baigė studijas VDU, buvo pakeltas kapitonu ir paskirtas į Lietuvos kariuomenės karo teismą, kur dirbo iki bolševikų okupacijos.

1940 m. spalio 28 d. bolševikinės Vyriausiosios likvidavimo komisijos įsakymu Nr. 24 buvo paleistas į atsargą.

Bolševikų atleistas iš Lietuvos kariuomenės J. Noreika iš karto, jau 1940-ųjų metų rudenį, perėjo į antisovietinės rezistencinės kovos pagrindį. Susisiekęs su Lietuvių aktyvistų fronto (LAF), kuriam vadovavo buvęs Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje K. Škirpa, štabu Berlyne, tų pačių 1940 metų rudenį įkūrė visos Žemaitijos

sukilimo prieš sovietinius okupantus centrą. J. Noreika Mardosuose (Plungės vls.) organizavo Tautinio darbo (TDA) kuopą kaip integralinę LAF dalį. Ryšiams nustatyti ir direktyviniams nurodymams gauti J. Noreika pats asmeniškai keletą kartų perėjo sovietų–vokiečių sieną, taip pat organizavo keleto Lietuvos inteligentų pabėgimą į Vakarus.

1941 m. birželio 22 d., tik karui prasidėjus, 11 val. kapitonas J. Noreika su savo 12 vyrų būriu aktyviai įsitraukė į besitraukiančių sovietinių pasieniečių persekiojimą.

Tuojuo po sukilimo J. Noreika buvo paskirtas Šiaulių apskrities viršininku. Eidamas šias pareigas vadovavo visos Žemaitijos antinacistinei rezistencinei kovai pagrindžio sąlygomis, gynė krašto reikalus prieš okupantus. 1941 m. liepą kartu su kitais 10 Žemaitijos inteligentų reikalavo, kad vokiečių vadovybė uždraustų genocidą prieš lietuvių ir žydų tautybių žmones ir suteiktų Lietuvai savivaldą. 1941 m. liepos mėn. kpt. J. Noreika kartu su kitais penkiais Lietuvos kariuomenės karininkais (dalyvaujant ir šių eilučių autoriui kaip Mardosų kuopos ryšininkui) savo bute įsteigė „Žemaičių legioną“. Į šią organizaciją įsitraukė 1944 m. gegužės pabaigoje vokiečių uždraustos generolo Povilo Plechavičiaus Vietinės rinktinės (LVR) daliniai, kitos antinacistinės grupuotės ir jie pasivadino partizanais – „Vanagais“.

1943 m. vasario mėn. J. Noreika Šiaulių laikraštyje „Tėvynė“ išspausdino straipsnį „Šių dienų Vokietija“, kuriame demaskavo nacistų režimo pragaištingumą kaip lietuvių tautai, taip ir pačiai Vokietijai. Po šio straipsnio išspausdinimo, tai yra 1943 m. vasario 23 d., vokiečių gestapas jį areštavo ir įgūdė į Šiaulių kalėjimą. Mardosų pagrindis, būdamas gerai pažįstamas su Šiaulių apygardos vokiečių generalkomisaru Gewecke (šis nebuvo gestapo darbuotojas), kartu su Šiaulių inteligentais kpt. J. Noreiką išpirko iš kalėjimo. Tačiau J. Noreika ir toliau neatsisakė antinacistinės kovos. 1943 m. kovo 17 d. gestapas J. Noreiką vėl suėmė ir kartu su kitais 45 Lietuvos inteligentais ištrėmė į Štuthofo koncentracijos lagerį (bylos Nr. 21330).

1945 m. gegužės mėn., bolševikų armijai užėmus lagerį, buvo gydomas karinėje ligoninėje, po to paskirtas į 1261-ąją atsargos pulką

eiliniu, o ši likvidavus – į 7032-ąjį pulką. Vėliau buvo demobilizuotas ir lapkričio mėn. grįžo į Vilnių, kur nuo 1945 m. gruodžio 10 d. pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijoje juriskonsultu.

Susitikęs su štuothiečiais draugais ir kitais iš anksčiau pažįstamais Ona Lukauskaite-Poškiene, Stasiu Gorodeckiu, J. Noreika Vilniuje 1946 m. pradžioje organizavo centrą – vadovauti visos Lietuvos antisovietinės kovos pagrindžiui. Šiuo tikslu J. Noreika 1946 m. įkūrė Lietuvių tautos tarybą (LTT).

Vilniuje J. Noreikos iniciatyva buvo sukurta Jaunimo mirtininkų grupė, kuriai buvo pavesta atlikti ypatingos reikšmės LTT uždavinius.

1946 m. sausio pradžioje J. Noreika, tarpininkaujant Laukaičiui (Šerkšnui), Dzūkų grupės ryšininkui, Marcinkonių vidurinės mokyklos mokytojui Valentukevičiui, sušaukė pirmąjį Lietuvos jaunimo pasitarimą ir įkūrė aktyvią jaunimo grupę LTT įstatymams vykdyti.

1946 m. sausio mėn. LTT įkūrė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę (LGPVV), kurios vadu buvo paskirtas Jonas Noreika. Jam suteikiamas Lietuvos ginkluotojo pasipriešinimo generolo laipsnis. Konspiracijos dėlei J. Noreika pasivadino Generolu Vėtra.

Generolo Vėtros įsakymu visi partizanai buvo suskirstyti į 4 apygardas. Šiaulių apygardos pagrindžiui vadovauti buvo paskirtas mjr. Jonas Semaška. Kauno apygardai vadovauti Generolas Vėtra paskyrė lakūną Viktorą Ašmenską (Skaistį), o Dzūkijos apygardai – pulkininką Vitkų – Kazimieraitį. Tačiau nesuspėjo paskirti vado Aukštaitijos apygardos partizanams.

Deja, 1946 m. kovo 16 d. 9 val. Onos Poškienės (Lukauskaitės) bute Vilniuje, Giedraičių g. 10, KGB klastingai suėmė Oną Poškiene, Joną Noreiką ir Stasį Gorodeckį. Kartu į priešų rankas pateko ir visa medžiaga (direktyvos, įsakymai, atsišaukimai). Kitą dieną suimamas poetas Kazys Boruta, o po 3 dienų – Petras Juodelis. S. Gorodeckio bute kovo 19-ąją pasaloje suimamas ir lakūnas V. Ašmenskas.

Tardymas tęsėsi iki lapkričio mėn. Teismas vyko KGB rūmuose 1946 m. lapkričio 20–22 d. Karo tribunolo sprendimas – nuteisti Generolą Vėtrą ir Šerkšną mirties bausme.

Samdytas budelis, specialiai atvežtas iš Uralo, 2 šūviais į galvą iš nağano kaire ranka MGB rūmų rūsyje nutraukė šių didvyrių gyvybes. Naktį jų kūnus nuvežė į Tuskulėnus ir pakasė po medžiu. Jau yra žinoma šio žudiko asmenybė.

Neseniai J. Noreikos – Generolo Vėtros palaikai buvo identifiukuoti. Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Brazauskas savo dekretu sudarė komisiją Lietuvos tautos tarybos ir ginkluotųjų pajėgų vado kapitono JONO NOREIKOS – Generolo VĖTROS palaikams palaidoti Vilniuje, Karių kapuose, Antakalnyje (su kariškėmis ir religinėmis apeigomis). Tokia DIDVYRIO šeimos valia – žmonos ANTANINOS, dukters DALIOS MARIJOS BERNADETOS ir anūkų buvo įvykdyta 1997 metų kovo 22 dieną.

Prie Lietuvos mokslų akademijos Vilniuje ir prie Šiaulių apskrities savivaldybės pastatų, kur dirbo J. Noreika, atidengtos memorialinės lentos su bareljefais. Tokia pat memorialinė lenta bus atidengta ir Kaune, prie pirmojo Nepriklausomos Lietuvos Prezidento A. Smetonos aukštosios karo mokyklos. 1995 m. spalio 8 d. atidengta memorialinė lenta Mardosų k. (Plungės vlsč.), prie buvusios mokyklos pastato, kur buvo įsikūręs Žemaitijos sukilimo štabas, vadovaujamas kpt. Jono Noreikos. Kauno miesto mero 1996 03 14 potvarkiu Nr. 8 Narsiečių rajone (dabar tai Kauno teritorija) viena gatvė pavadinta Generolo Vėtros vardu. Kryžių kalne (Šiaulių r.) 1995 m. spalio 6 d. pastatytas kryžius, Šukionių k. (Pakruojo r.) prie mokyklos, kur mokėsi J. Noreika, atidengta memorialinė lenta, o Pakruojyje pašventintas akmuo, ženklinantis vietą, kurioje bus pastatytas paminklas žemiečiui – didvyriui Jonui Noreikai – Generolui Vėtrai.

1997 m. Vasario 16-osios proga J. Noreika – Generolas Vėtra apdovanotas (po mirties) Vyčio Kryžiaus pirmojo laipsnio ordinu. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga už nuopelnus Lietuvai 1991 m. gegužės 4 d. kpt. J. Noreiką, kaip 1941 m. birželio 22–28 d. Žemaitijos sukilimo vadą, apdovanojo (po mirties) Pasi-priešinimo dalyvio kryžiumi. Kauno apygardos sukilėlių iniciatyvinė grupė 1996 m. birželio 22 d. paskyrė J. Noreikai (po mirties) jubiliejinį Atminimo ženklą, skirtą 1941 m. birželio sukilimo Lietuvoje 55-osioms metinėms.

Tik praėjus pusšimčiui metų nuo kapitono JONO NOREIKOS – GENEROLO VĒTROS mirties, Jo šviesus atminimas deramai pagerbtas ir įamžintas. Tuo parodyta, kad JISAI, įvykdęs savo priesaiką, duotą DIEVUI ir TAUTAI, žuvo už patriotizmą kaip ištikimas Karys ir Didvyris.

Damijonas RIAUKA

Jonas, Noreika

No-65 Brydė ryto šerkšne : rašiniai, išspausdinti žurnaluose „Karys“, „Kardas“, „Kariūnas“ / Jonas Noreika. – Vilnius : Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija : Versmė, 2016. – 416 p. : iliustr.

ISBN 978-609-8074-57-4

Tarpukario Lietuvos karo mokyklos karininko, žurnalo „Kariūnas“ redaktoriaus, prozininko, novelisto ir publicisto, žymaus Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizatoriaus ir vado kpt. Jono Noreikos-Generolo Vėtros (1910–1947) publikuojami knygoje rašiniai pirmiausia skirti Lietuvos karo akademijos kariūnams, Lietuvos kariuomenės šauktiniams kariams, šalies bendrojo lavinimo mokyklų, gimnazijų, licėjų vyresniųjų klasių mokiniams ir kadetams, jauniems šauliams, visiems tiems, kurie svajoja rinktis Lietuvos karininko kelią, domisi Lietuvos kariuomenės istorija, kario tarnyba ir kasdieniu jo gyvenimu.

UDK 355(474.5)

Jonas Noreika

Brydė ryto šerkšne

Rašiniai, išspausdinti žurnaluose „Karys“, „Kardas“, „Kariūnas“

Sudarytojai Damijonas Riauka, Gediminas Stankevičius

Dailininkė Ona Liugailienė

Kalbos redaktorė Auksė Gasperavičienė

Maketuotoja Ona Liugailienė

Tiražas 300 egz. Užsakymas GL- 608.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,

Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

„Versmės“ leidykla,

Geležinkelio g. 6, LT-02100 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,

Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

Knygą elektroniniu formatu išleido „Versmės“ leidyklos

Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2019-11-29

ISBN 978-609-8074-57-4 (popierinė kn.)

ISBN 978-609-8148-91-6 (elektroninė kn.)



Tarpukario Lietuvos karo mokyklos karininko, žurnalo „Kariūnas“ redaktoriaus, prozininko, novelisto ir publicisto, žymaus Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizatoriaus ir vado kpt. Jono Noreikos-Generolo Vėtros (1910–1947) publikuojami knygoje rašiniai pirmiausia skirti Lietuvos karo akademijos kariūnams, Lietuvos kariuomenės šauktiniams kariams, šalies bendrojo lavinimo mokyklų, gimnazijų, licėjų vyresniųjų klasių mokiniams ir kadetams, jauniems šauliams, visiems tiems, kurie svajoja rinktis Lietuvos karininko kelią, domisi Lietuvos kariuomenės istorija, kario tarnyba ir kasdieniu jo gyvenimu.



9 786098 074574